

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КООПЕРАТИВНО-ТОРГОВИЙ
УНІВЕРСИТЕТ МОЛДОВИ (МОЛДОВА)
ЧЕНСТОХОВСЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)

МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України

**Івана Ісаковича
ПИЛИПЕНКА**

Київ, 17 жовтня 2022 р.

УДК: 330.3+316.4](477)(082)
С 83

Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, «Інформаційно-аналітичне агентство», 2022. 502 с.

ISBN

Матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем модернізації соціально-економічного, гуманітарного, освітнього, наукового простору та перспектив розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:
Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1
тел.: (044) 486-15-02
e-mail: info@naso.edu.ua

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори. Організаційний комітет залишає за собою право на літературне редагування та відмову від друкування тез у разі виявлення плагіату, невідповідності вимог оформлення, спрямованості програмним питанням заходу.

ISBN

УДК: 330.3+316.4](477)(082)

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії:

Момотюк Л. Є. – д. е. н., професор, перший проректор з науково-педагогічної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступник голови:

Бондарук Т. Г. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту

Члени редакційної колегії:

Пархоменко В. В. – к. е. н. доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Гаврилюк Т. В. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мотузка О. М. – к. е. н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Горобець О. О. – к. е. н., директор бібліотеки, заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Мельничук І. О. – старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національна академія статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ 15

Zavatki T., Fuior E.

Fiskal Planning As a Mechanizm for Reducing Fiscal Obligations 15

Аразов Н.

Фінансові інвестиції: сутність та зміст 21

Артем'єва І. О.

Вивчення клієнтів комерційних банків за допомогою методів Big Data ..24

Білоцерківець В. В.

Фіскальна політика як макроекономічний інструмент управління стратегічним розвитком національної економіки: імперативи ковідного та постковідного світу 27

Безпалько Л. І.

Вплив інвестиційної діяльності на рівень забезпечення фінансової безпеки 30

Богріновцева Л. М.

Перспективи розвитку співпраці банків та страхових компаній на фінансовому ринку України 35

Бондарук Т. Г., Бондарук О. С.

Ризики та джерела загроз економічній безпеці держави 41

Васильців Т. Г., Куницька-Іляш М. В., Шопська Ю. К.

Проблемні аспекти реалізації інструментів забезпечення фінансової безпеки стратегічних галузей та секторів економіки України 46

Власюк Н. І.

Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку 51

Вовчак О. Д., Андрейків Т. Я.

Функціонування банків в умовах сучасних загроз і викликів 55

Гамов М. В.

Ризики глобальної рецесії в прогностичних оцінках
перспектив економічного розвитку: історичні паралелі 58

Головко Д. В.

Напрями вдосконалення системи соціального страхування в Україні ...64

Голубова Г. В.

Фіскальні ризики для України в умовах війни 69

Дишлевий Р. В.

Особливості застосування моделі VAIC™
при оцінці інтелектуального капіталу 75

Дорощук О. В.

Національні цифрові валюти як інноваційний інструмент
розвитку фінансового сектору 79

Дудченко В. М.

Проблеми розвитку міжнародної економіки в умовах глобалізації 85

Завгородня О. О.

Напрями та інструменти бюджетно-податкового стимулювання
інноваційного розвитку економіки України 88

Заїчко І. В., Заїчко В. І.

Фінансова безпека як категорія національної економіки 94

Закревська О. Ю., Ровська О. М.

Оподаткування як головний елемент державного менеджменту 99

Залюбовська С. С.

Макроекономічна ситуація в умовах війни 101

Іванова А. О.

Світовий досвід державного медичного страхування
та можливості його застосування в Україні 105

Іващенко О. А.

Інструментарій бізнес-аналітики в ризик-менеджменті глобальних
ланцюгів поставок в умовах VUCA нестабільності 110

Ігнатенко В. К.

Вплив воєнного стану на розвиток малого бізнесу в Україні 114

Касьян А. О.

Інвестиційні процеси в Україні 117

Ключка О. В., Байдик Г. С.

Оцінка непрацездатності в пенсійному страхуванні:
значення, необхідність, дослідження та можливості 121

Ковальчук С. С.

Роль кредитування у банківській системі України 123

Комаровська І. А.

Міжнародні фінансові організації в умовах війни 125

Копилюк О. І., Музичка О. М.

Інструментарій антикризового управління страховими компаніями ... 130

Котковська В. С.

Фінансове територіальне вирівнювання в системі
міжбюджетних відносин 134

Кричевська Т. О.

Глобальні та внутрішні чинники вибору монетарної
політики в економіках з ринками, що формуються, в умовах
сучасних стагфляційних загроз 138

Купрін М. Ю.

Державне регулювання накопичувального пенсійного
забезпечення та перспектив його вдосконалення 143

Лукашук М. В.

Шляхи модернізації банківського кредитування інноваційного
розвитку економіки України 147

Мединська Т. В., Вовк А. Р.

Податок на електронні послуги: вітчизняний та зарубіжний досвід 151

Мельничук І. О.

Формування доходів місцевих бюджетів України в умовах
економічної кризи 155

Миринець К. Ю.

Безготівкові операції банку в умовах воєнного стану 158

Момотюк Л. Є.	
Податкова політика та інклюзивне зростання економіки	161
Новіченко Л. С.	
Рациональна організація і моделі аналітичного обліку підприємства в умовах глобалізації бізнесу	164
Олійник В. М.	
Управління державним боргом в аспекті забезпечення боргової і фінансової безпеки	167
Онишко С. В.	
Фінансова система та фінансова поведінка: напрямки взаємозв'язку ...	172
Пастернак Є. Є.	
Аналіз проблемних аспектів банківського обслуговування фізичних осіб в Україні	175
Поплавська К. І.	
Соціальний захист біженців з України за кордоном	178
Резнікова Н. В.	
Теоретичні пастки визначення рецесії: від аналізу ділових циклів національних економік до аналізу світової економіки	183
Савощенко А. С.	
Сучасні методи оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств	186
Семченко А. М.	
Регулювання банківської системи України під час війни	189
Стецюк А. Ю.	
Капітальні інвестиції та інноваційна діяльність підприємства	195
Сторчак К. В.	
Перспективи залучення діяльності зелених інвестиційних банків	199
Ткаченко Я. В.	
Вплив інвестиційних процесів на ефективність господарської діяльності підприємства	205
Тупіка А. С.	
Інвестиційний клімат держави як складова її економічної безпеки	208

Філюк А. В.

Особливості фінансової політики України в умовах воєнного стану ...212

Федина В. В.

Перспективи розвитку цифрового банкінгу в Україні 215

Цимідан Д.

Страховання фінансових ризиків 218

Черкасова С. В.

Сучасні інструменти регулювання цін в національній економіці 221

Чорна О. А.

Вагома роль економіко-математичних моделей дискримінантного аналізу для оцінки фінансової стійкості підприємств в Україні 224

Чуй І. Р., Кіх О. В.

Оцінювання зовнішньої заборгованості держави 229

Чуницька І. І., Ясентюк А. С.

Вплив міжнародних фінансових організацій на фінансову систему України 235

Шевченко В. І.

Бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону 239

Шовкун І. А.

Полегшення тягаря адміністрування податків для бізнесу в контексті структурної розбудови економіки 244

СЕКЦІЯ 2.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ 251

Безверхий К. В., Поддубна Н. М.

Структура проекту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, що пов'язана з кліматом» 251

Василевська-Смаглюк О. М.

STEM-control-education: концептуальні засади контролю бюджетної моделі в умовах війни та повоєнного періоду 254

Дмитренко Ю. О.

Оптимізація оподаткування підприємств малого бізнесу в умовах війни 260

Смельянов В. А.

Завдання аудитора щодо виявлення фактів шахрайства у фінансовій звітності та визначення джерел інформації для його проведення 262

Залевська Д. О.

Податкова звітність в умовах воєнного стану 269

Зоріна О. А.

Калькулювання собівартості за повними та за змінними витратами: переваги і недоліки 272

Искра С. В.

Звіт незалежного аудитора як «дорожня карта» повоєнного відновлення економіки України 277

Кінзерська Н. В.

Документальне забезпечення узагальнення результатів внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах ризику 279

Кулик А. А.

Облік та оцінка шкоди завданої суб'єкту господарювання у зв'язку зі збройною агресією 282

Лубенченко В. М.

Автоматизація процесу аудиту як конкурентна перевага аудиторських фірм 285

Лубенченко О. Е.

Новітні вимоги до оцінки аудиторського ризику 288

Нежива М. О.

Фінансове шахрайство як загроза світовій економіці 292

Пантелєєв В. П.

Поглибені розробки з ESG-звітування на службі подолання агресії 293

Петраковська О. В.

Економічна сутність доходів та їх класифікація для цілей обліку: проблеми та шляхи вирішення 298

Пилипенко О. І.

Особливості складання прогнозованої фінансової звітності
за МСФЗ в умовах воєнного стану 304

Подран А. В.

Звітність підприємств, які мають суспільний інтерес 310

Проскуріна Н. М., Гнідкова А. В.

Сутність та етапи фінансового аналізу підприємства 312

Свирида О. А.

Законодавчі новації в частині регулювання підприємницької
діяльності під час воєнного стану 314

Шульга С. В.

Роль внутрішнього аудиту у формуванні ефективної системи
менеджменту на підприємстві 317

Юрченко О. А.

Вибір моделі оподаткування резидентів Дія Сіті
в умовах воєнного стану 320

СЕКЦІЯ 3.

СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ:

ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ 324

Бовш Л. А., Расулова А. М., Буракова А. А.

Операційний менеджмент ресторанів в умовах воєнного стану 324

Вельмирадов А.

Комплексний підхід щодо оцінки якості менеджменту організації 330

Гахович Н. Г.

Європейський досвід стратегії промислового розвитку:
уроки для України 332

Гринчак Н. А.

Концептуальні аспекти оцінки ефективності
спільного підприємництва 338

Гуменюк А. В., Гарматюк О. В.

Стратегічні напрями маркетингової діяльності агропідприємств 342

Кіндзерський Ю. В.

Управління повоєнною відбудовою промисловості:
виклики і пріоритети 345

Кушніренко О. М.

Стратегічне планування промислового розвитку як рушій
сталого економічного зростання України 350

Лазоренко Л. В.

Корпоративна культура як складова управління підприємством 356

Луньова Т. С.

Моделі та концепції місцевого самоврядування 360

Ляшенко В. І., Столяров В. Ф.

Щодо перспектив відновлення активів гірничих підприємств
та підвищення обороноздатності держави 362

Микитенко В. В.

Структурна диференціація національної системи
сталого господарювання 368

Мотузка О. М.

Смарт-контракти як інноваційний інструмент регулювання
зовнішньоекономічної діяльності підприємств 372

Пархоменко В. В.

Міжнародні санкції як інструмент вирішення глобальних
проблем роззброєння та боротьби з тероризмом 376

Петричко Ю. С.

Взаємозв'язок потенціалу підприємства та напрямів його розвитку 380

Плахотнікова Л. О.

Логістичні послуги: особливості проведення маркетингової збутової
політики підприємства в сучасних умовах ринку 384

Ревенко І. В.

Джерела формування конкурентних переваг підприємства 388

Світовий О. М.

Управління бізнес-процесами створення доданої
вартості у зерновиробництві 392

Сувханов М.

Механізм управління фінансами організації 395

Торопцева О. Є.

Маркетинг туристичної діяльності України
в умовах повоєнного відновлення 399

Ципліцька О. О.

Особливості формування стратегії промислового
розвитку країни: теоретико-методологічний аспект 401

СЕКЦІЯ 4.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ 407

Леонідов І. Л., Тарасевич В. М.

Стратегічні оцінки привласнення
інформаційно-цифрового інтелектуального продукту
в умовах знаннево-інформаційної революції 407

Мальцев В. С., Кузьмінська Г. Є.

Україна за оцінкою Європейського інноваційного табло 2022 411

Маркітан А. С.

Економетричні моделі для аналізу і прогнозування
організації діяльності підприємств 417

Мельникова М. В.

Про інформаційні технології в економічному управлінні системою
міського теплопостачання з розподіленою енергогенерацією 420

Осауленко О. Г., Горобець О. О.

Потокові дані: методи та інструментарій 423

Петраш К. І., Яремко І. І.

Сучасний стан та тенденції розвитку українського бізнесу 426

Пузанов Д. І.

Цінові тенденції та закономірності криптовалют 429

Ставицький О. В.

Використання методів економетричного моделювання
в електронній комерції 433

Трембовецька Є. С.

Порівняння пакетів прикладних програм
для економетричних досліджень 436

Харабара Т. І.

Нормативно-правове та інформаційно-комунікаційне
забезпечення судової статистики України 438

СЕКЦІЯ 5.

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ 444

Агафонова М. В.

Шляхи зміцнення позицій країни за Індексом людського
капіталу в рамках плану відновлення України 444

Бибік К. П.

Україна і Донбас. Історія штучного розколу 450

Бурлай Т. В.

Інституційні компоненти сучасного соціального розвитку
Європейського Союзу 454

Гаврилюк Т. В.

Між великим покликанням та викликами сьогодення
(сучасний стан релігійної взаємодії в Україні) 459

Горюнова М. М., Стогній І. В.

Використання автентичних текстів при вивченні іншомовної
лексики у непрофільних закладах вищої освіти 462

Діденко Н. М.

Самостійна робота студентів як основа формування мовно-
комунікативної компетентності в умовах дистанційного навчання 465

Жукович І. А.

Оцінювання впливу результатів наукових досліджень
на соціально-економічний розвиток 469

Загородня О. Ф., Волох С. В.

Роль фахового компонента підготовки студентів
у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням
та ділової іноземної мови 472

Куцик П. О.

Повоєнне відновлення та забезпечення сталого розвитку
регіонів України: проблеми, цілі і напрями 476

Онацько М. Д.

Професійні перспективи особистості: погляд майбутнього фахівця 480

Погорськова Т. Ф.

До питання підвищення мотивації студентів
до вивчення іноземної мови 483

Руцишин Н. М., Козак А. Р.

Безробіття в Україні в умовах воєнного стану
та шляхи його подолання 486

Савенко Т. Д., Савенко О. М., Гаврисевич А. С.

Удосконалення шляхів і методів самостійної роботи
іноземних студентів підготовчого відділення 490

Червона С. П.

Демографічна ситуація в Україні у 2014-2021 роках 492

Черушева Г. Б.

Психологічні основи управлінського спілкування 496

Шевчук В. О.

Ера ноосфери і призначення України:
Час плекання рятівних меседжів 499

СЕКЦІЯ 1.
ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Zavatki Tatiana,
PhD in Economics,
Associate professor of the Department
for Economy and business administration;

Fuior Elena,
PhD in Economics,
Professor of the Department
for Economy and business administration,
Trade Co-operative University of Moldova

FISCAL PLANNING AS A MECHANISM
FOR REDUCING FISCAL OBLIGATIONS

Currently, among the problems that require an immediate solution, the tax planning process is highlighted as a specific form of the management mechanism that allows taxpayers to reduce tax levies. It is known that a modern tax system must take into account the impact of tax levies on financial performance. From this point of view, the questions related to the establishment of ways to reduce the size of fiscal obligations are of particular importance. These can be achieved through various ways, which combining them depending on the nature of the actions of the payer, can be grouped into three categories.

The first – tax evasion, consists in the reduction of illegal withdrawals. As a rule, it appears with the increase in the level of fiscal pressure, through: falsification of accounting records, unjustified use of fiscal facilities or other methods.

With regard to the second category, we mention that it involves tax avoidance. This form constitutes a reduction of fiscal obligations, whereby taxpayers through legal actions such as refraining from carrying out transactions; change of residence; hiding some objects of taxation; falsifying the balance sheet; frau-

dule use of fiscal facilities and others obtain the possibility of being exempted from paying some tax.

The third group – tax planning, provides for the use of the procedure for planning and optimizing tax levies, taking into account the legislation in force. Namely, this explains the high interest in the given mechanism, the application of which allows to reduce fiscal obligations through legal methods [3, p. 57].

More than that, the procedure can include elements of tax avoidance and evasion, as a particular case. It is necessary to mention that the fiscal planning procedure, like the tax evasion procedure, has as its objective the reduction of obligations, but the expected result can be determined with a certain degree of certainty. As a rule, ensuring average economic advantages, it guarantees minimal risks, and the possible penalties are mainly in the form of fiscal sanctions. Thus, the fiscal planning mechanism represents an activity, oriented towards the full use of the clauses of the legislation, with the aim of the maximum reduction of payments to the budget, and the planning procedure, represents a component of the strategic planning of the enterprise, has a systemic character and provides for the examination of all directions, methods and the procedures that will ensure the obvious reduction of fiscal obligations, projecting possible possibilities for optimizing fiscal obligations.

Currently, there are various forms of optimization, which, representing a complex system of measures, allow with little effort to achieve high performance. Thus, it was found that, under the existing legislative conditions, the optimization of tax payments represents for the entrepreneur, that way, which ensures the quick and efficient concentration of financial resources. This process regulates the actions that will contribute to the achievement of the objectives, using minimal sources and provides for the development of a system of measures, which includes all directions of activity.

Regarding the aspect of minimizing tax levies, we are of the opinion that, since the tax planning procedure represents a complex organizational and economic mechanism, its elements include in itself the procedure of economic argumentation of the company's performances with their accounting reflection and that of legal reduction of tax payments. So, being a specific form of planning, it ensures the full use of the facilities established by law, allows the maximum reduction of tax payments, as well as the redistribution of freed resources in order to achieve the economic growth of the enterprise. We will note that, since the main objective of the entrepreneurial activity is to increase the financial results due to the reduction of fiscal obligations, in the current activity the company is forced to use a lot of optimization methods, which with varying degrees of preci-

sion allow to establish, both the size of tax levies, as well as the level of financial performance. For this reason, the main target of the fiscal planning process is focused on the application of a series of methods, which, with varying degrees of precision, can be used to assess the size of fiscal levies. The use of methods, based on the grouping of taxes according to the tax base, on the estimation of the impact of the tax and the facilities on the financial result, on the application of accounting options, creates conditions for the evaluation of the components and the change in the amount of taxes, for the identification of the tax base, which forms the fiscal burden global, regulating the size and terms of inclusion of the elements in this task [2, p. 102].

It is necessary to mention that the company can apply the method, by which the categories of taxes to be paid, the rates of taxation, the facilities and the directions of activity that will allow to reduce the fiscal obligations are defined. Based on this information, the plan and calendar of fiscal levies are drawn up and the spectrum of elements related to the fiscal planning procedure is established.

In his activity, the entrepreneur can also use the method based on the effective tax rate, which reflects the size of the tax deductions within the added value obtained in a certain period. As a variant of this method, we specify the use, as the optimal criterion, of the ratio between the amount of taxes paid and the global receipts. In this case, the criterion stipulates that the minimum size of the tax rate can be reached when the global receipts are totally used for the procurement of resources. But, from a practical point of view, this method, in situations where the planning procedure is based on accounting information, is influenced by variations in the tax base. From this point of view, it does not offer possibilities to estimate the additional advantages that may appear as a result of the impact of external factors that appear as a result of the reduction of tax payments. As a result, the method does not reflect the result of reducing the amount of taxes, especially the indirect ones, and does not create conditions for a correct examination of the level of profitability or the size of the expansion of the entrepreneurial activity.

It is important to highlight the methods of minimizing tax levies and the tax base, which according to the characteristics, are similar to the method of maximizing net profit. As their advantage, we report the possibility of estimating the influence of indirect taxes on the results of the company's activity. But, there are restrictions regarding the correctness of the analysis, which is delimited by the fiscal period, so the selected optimization criteria cannot be considered totally correct. It is worth remembering that, in order to obtain complete information, it is necessary to use the economic-mathematical modeling procedure, the essence of which consists

in establishing the links between constant and variable factors. The given model allows to formulate the mathematical description of the tax planning process, to find the variables that will maximally reduce the size of tax payments, to calculate the efficiency of different options for optimizing tax obligations, identifying the criteria for choosing the most suitable solutions [3, p. 88].

It should be noted that, together with the specified methods, it is appropriate to use the most performing ones, namely the updated cash flow method and the net worth method. It is worth noting that the monetary flow method used to evaluate investment projects is based on the assumption that their lifetime is determined in advance, that is, it takes into account the impact of taxation on the effect. Looking at the development of the model, we report that, for each stage of the project, the size of the net monetary flow after tax cash flow and the discounted current value of the flows during the full life cycle of the investment are estimated.

The priority of the method consists in creating the premises for using the concept of the effective rate of taxation and ensures the possibility of direct modeling of tax collections in each period, which allows to carry out an analysis of the conditions of taxation and to select the optimal option. Unlike the updated monetary flow method, the net patrimony method, defined as the difference between the size of assets and that of debts, is a parameter that allows estimating the efficiency of taxation. But, noting that the model regulates the operation of the enterprise during an unlimited period and specifies the permanent increase of the size of the patrimony, it does not ensure the differentiation of taxes calculated from those paid.

At the same time, we mention that the model does not allow to highlight the positive effect related to the postponement of the payment period of fiscal obligations. In this case, while the cash flow method assumes that the purpose of the enterprise is to maximize the current advantage, the net patrimony method stipulates the increase of the profit obtained at the time of sale. As a result, the discounting procedure cannot be used, and the resulting indicator of each subsequent period is calculated based on the data of the previous stage. From this point of view, in order to estimate the effectiveness of the tax policy and evaluate alternative options, companies must use tax planning methods, which are correlated with the specifics of taxation. Thus, when estimating the efficiency of the company's tax policy, it is useful to analyze the possible options for optimizing tax payments, using the spectrum of indicators, among which we highlight such coefficients as: taxation efficiency; the level of income taxation; the level of taxation of added value; taxation of operating income and expenses;

the imposition of operating profit, net profit; the efficiency of the application of fiscal facilities, etc.

At the same time, we will record that, in order to achieve the objective of increasing financial performance, the company must take into account the main functions of the fiscal planning mechanism, among which we specify: the examination and monitoring of fiscal legislation and its impact on financial results; developing the development strategy, applying the procedure for optimizing the amount of fiscal obligations; forecasting the amount of tax levies; the design of financial, material and documentation flows and the development of the schedule for the realization of fiscal, financial and commercial obligations; developing the system of fiscal optimization measures and evaluating their efficiency; assessing the level of risk related to different action programs; planning tax levies with the elaboration of the taxation budget; checking the correctness of the preparation of calculations and documentation; assessment of the basis for calculating fiscal obligations and tax rates; drawing up the payment calendar; verifying the correctness of the calculations, the preparation of the documentation, the registers, the execution of fiscal obligations.

Thus, as can be seen, the fiscal planning procedure is based on the full use of fiscal facilities, which determines the taxpayer to select the optimal taxation option. We specify that the given mechanism represents a system of mutually linked elements consisting of: the procedure for drawing up the fiscal calendar, through which the size of fiscal levies is forecasted and verified, as well as compliance with payment terms; the development of the strategy for the optimization of fiscal obligations with the development of the plan for its realization; monitoring the execution of fiscal obligations; correct keeping of accounting records.

Looking at the planning mechanism, we mention that it involves the permanent monitoring of the legal framework, the establishment of the basis of tax levies, the tax rate, the payment term and fiscal facilities. Based on this information, the fiscal obligations are forecasted, drawing up the payment calendar of the tax levies, in which, in order to optimize the flow of payments, the payment of the taxes is stipulated on the last day of the established term. At the same time, it is necessary to mention that although the objective of the given mechanism is to optimize the obligations, it involves the drawing up of a tax plan, the main objective of which is to achieve the strategic plans of the company. When drawing up this plan, the objectives must be taken into consideration, which are directed towards the optimization of tax payments, the formation of resources, sufficient to carry out the entrepreneurial activity.

The system of strategic objectives, from the point of view of fiscal planning, can be reflected by such indicators as: the minimum rate of tax levies in the added value; the rate of decrease in the share of fiscal obligations; the correlation between variable and permanent fiscal costs; the minimum level of monetary assets that allow to ensure current fiscal solvency; the maximum level of fiscal risks related to the company's activity directions. Starting from the truth that the tax planning mechanism creates conditions for optimizing tax collections, it involves the elaboration of the plan that reflects the tax categories, the payment term, the facilities, the actions related to the reduction of tax obligations, as well as the necessary resources. From the point of view of the planning procedure, we mention that it is based on such stages as: evaluation of financial results; highlighting the difficulties related to the establishment of fiscal obligations, the elaboration and planning of the fiscal regime; reflecting the results of tax planning in financial reports [1, p. 74].

As a rule, the necessity of the fiscal planning procedure is related to the extent of fiscal obligations, because the delimitations that appear as a result of paying taxes depend on their size. This phenomenon can be neutralized by reaching the balance between the level of taxation rates and the proportion of income obtained from entrepreneurial activity.

It is worth remembering that the fiscal planning procedure must begin with the formulation of the company's strategic objectives and current tasks. Based on them, it is necessary to establish that level of fiscal obligations that will allow to register high financial performances. The share of tax levies in the added value of the enterprise can serve as an indicator for measuring these results. At the same time, we mention that an important role also belongs to the correlation between different categories of taxes and the total size of tax levies.

Within the fiscal planning mechanism, as a priority direction we mention the fiscal budget elaboration procedure, through which the size of fiscal levies for the planned period is forecast. Through the fiscal budget, the amount of fiscal payments is planned, their grouping is carried out according to the type of tax, the basis of taxation is established and the debts to the budget are forecast. At the same time, the financial indicators are outlined and the impact of the fiscal burden on the results of the company's activity is determined, secondly, it allows the development of the receipts and payments calendar, and thirdly, it ensures the implementation of the fiscal optimization procedure.

Currently, the impact of taxation on financial performance can be evaluated as the ratio between the size of tax levies and profit. In order to examine this impact, it is useful to use the indicators that allow to estimate the size of tax

levies related to different categories of taxes, i.e. those charged from income, those included in costs, or charged from other objects of taxation. Taking into account the above, we mention that through fiscal planning the set of actions is drawn up by which the size and the appropriate structure of the tax base are regulated, in order to ensure the performance, within the established terms, of payments to the budget and the increase of the performance of the enterprise's activity. So, the need for fiscal planning, to a large extent, depends on the size of the fiscal burden that characterizes the level of economic limitations that appear as a result of paying taxes and as a result the diversion of these resources from other investment projects.

References

1. Friedman Jack P. (2000). Dictionary of Business Terms. – Barron's Educational Series, Inc.
2. Lamfalussy A. (2000). Financial Crises in Emerging Markets. *An Essay on Financial Globalizations and Fragility*. New Haven, Connecticut, and London: Yale University Press.
3. Karayan John E., Swenson Charles W., Neff Joseph W. (2002). Strategic Corporate Tax Planning. John Wiley & Sons.

*Аразов Нуралі,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Фінансові вкладення є одними з найважливіших факторів економічного зростання економічних суб'єктів, що є джерелами придбання основних фондів, здійснення науково-дослідних дослідно-конструкторських розробок, створення матеріально-технічної бази організацій. Більшість світових інвестиційних ресурсів формується, розподіляється і перерозподіляється шляхом фінансового інвестування. Фінансові вкладення акумулюють найбільші за обсягами ресурси, які під впливом ринкових механізмів розподіляються між організаціями та іншими учасниками економічного процесу. Оцінка фінансових інвестицій відіграє важливе значення, адже призвана забезпечити інтереси інвесторів, кредиторів та інших користувачів в правдивій інформації.

Сутність поняття «інвестиції» може розглядатися з двох поглядів:

– як процес (дія) – процес вкладання капіталу, що забезпечує його збереження або зростання. Цей підхід актуальний переважно в західній економічній науці;

– як об'єкт (об'єкти) – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладено в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Цей підхід зафіксовано у Законі України «Про інвестиційну діяльність».

Адекватнішим є другий підхід. Відповідно до нього інвестиції є вкладенням капіталу в усіх його формах у різні об'єкти підприємницької або іншої діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або соціального ефекту [1].

Відповідно до Податкового кодексу України фінансовими інвестиціями є господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів [2].

У міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства») зазначено, що фінансові інвестиції є активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора [3].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» до цінностей, що вносяться як інвестиції, належать [4]:

- 1) грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- 2) рухоме і нерухоме майно (будинки, спорудження, устаткування та інші матеріальні цінності);
- 3) майнові права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- 4) сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених як технічна документація, навичок і виробничого досвіду, але не запатентованих;
- 5) права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудженнями, а також інші майнові права;
- 6) інші цінності.

Найбільш важливим є поділ фінансових інвестицій за терміном їх утримання (поточні, довгострокові), з позиції власності (корпоративні, боргові) та з метою оподаткування. Класифікація за терміном утримання, що передбачена П(С)БО 12, широко застосовується на практиці поряд з метою оподаткування, однак її критерії не впливають на оцінку та облік

фінансових інвестицій з їхнім подальшим відображенням у фінансовій звітності.

У міжнародній практиці відсутня необхідність законодавчого поділу фінансових інвестицій, оскільки особливості їх обліку та оцінки уже передбачені різними за своїм призначенням нормативними документами. Окрім цього питання проведення оцінки є найбільш невизначеним у числі інших методів бухгалтерського обліку. Зараз практично відсутній єдиний підхід до визначення поточної вартості відповідних активів. Водночас від правильності визначення вартості останніх залежить прийняття низки економічних і управлінських рішень [5].

Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу за ПСБО 12 «Фінансові інвестиції» передбачає застосування трьох основних методів оцінки:

- 1) оцінка фінансових інвестицій за справедливою вартістю;
- 2) оцінка за амортизованою собівартістю;
- 3) метод участі в капіталі.

Варто зауважити, що оцінка фінансових інвестицій згідно із національними стандартами бухгалтерського обліку, насамперед, залежить, як від виду фінансових інвестицій так і від терміну на який вони придбані і будуть утримуватись на підприємстві.

Як підсумок, зазначимо що фінансові інвестиції являють собою надзвичайно важливу складову господарської діяльності впродовж багатьох років. Облік фінансових інвестицій охоплює широкий спектр фінансового обліку, від первинної реєстрації господарських операцій до занесення цієї інформації до фінансових звітів. Основним чинником впливу на фінансові інвестиції є строк їх використання та безперешкодної реалізації, що дозволяє поділити інвестиції на поточні і довгострокові фінансові інвестиції.

Список використаних джерел

1. Конспект лекцій з дисципліни «Фінансові інвестиції». Уклад. Н.О. Ковальчук. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/2016?show=full>

2. Податковий Кодекс України № 2755-VI від 2.12.2010 р. Із змінами, внесеними згідно із Законами № 540-IX від 30.03.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 (МСБО 28). Інвестиції в асоційовані підприємства від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_046.

4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. №1560-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

5. Тріпак М., Лаврук О. Фінансові інвестиції у системі бухгалтерсько-го обліку. Економічний аналіз. 2020. Т. 30. № 3. С.197-204.

*Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИВЧЕННЯ КЛІЄНТІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ BIG DATA

Сучасні банки усе більшою мірою визнають важливість цифрових технологій як потужного важеля для збільшення своїх прибутків, дотримання нормативних вимог і зміни досвіду клієнтів. Традиційна модель банкінгу, за якою банки завоювали та підтримували довіру своїх клієнтів на основі особистих контактів між ними і працівниками банку, проіснувавши не одну сотню років, уходить у минуле, адже вона не пристосована до сьогоднішніх реалій. В умовах глобалізації, високої мобільності населення жоден банківський службовець не у змозі мати точну інформацію про фінансові справи конкретного клієнта або не знає, як задовольнити його поточні фінансові потреби.

Нова модель обслуговування клієнтів орієнтована на постійний аналіз та збереження всієї інформації з традиційних та цифрових джерел, завдяки якій створюється електронний слід кожного клієнта. Потужного поштовху до інтенсифікації процесу цифровізації у банках надала криза, пов'язана з пандемією COVID-19, оскільки удосконалення взаємодії з банківськими установами для багатьох мільйонів їхніх клієнтів перейшло з розряду зручностей до розряду нагальних потреб. Зіткнувшись із зростаючою конкуренцією, регуляторними обмеженнями та потребами клієнтів, фінансові установи шукають нові способи підвищення ефективності. Тут на допомогу приходять призначені для обробки великих масивів даних новітні технології Big Data, які останніми роками усе більш активно використовуються і у фінансовій галузі.

Сервери комерційних банків містять гігантську кількість даних, зібраних з записів транзакцій, кредитних карток, відвідувань клієнтами

банківських відділень, чатів підтримки, журналів викликів, взаємодії у мережі Інтернет та ін. Окрім цього, сучасні люди охоче діляться інформацією про себе, залишаючи відгуки, коментарі і лайки, указуючи місце свого перебування, створюючи акаунти в соціальних мережах. За даними платформи Internet Live Stats, яка відображає інтернет-активність в режимі реального часу, сьогодні всесвітня мережа налічує майже 5,5 млрд інтернет-користувачів, близько 2 млрд веб-сайтів, мережі Facebook та Google+ мають майже 3,3 млрд та 1,2 млрд активних користувачів відповідно, кожного дня здійснюється близько 10 млрд пошукових запитів в Google. І ці показники неухильно зростають [1].

Усучасних умовах банкінг не може обмежувати себе лінійними модулями клієнта. Успіх у конкурентній боротьбі має передумовою точну аналітику даних про банківських клієнтів, глибоке розуміння їх потреб і пріоритетів, прогнози взаємодії наявних та потенційних клієнтів з конкретними фінансовими брендами. Традиційні бази даних просто не здатні забезпечити зберігання й адекватну обробку неухильно зростаючого обсягу інформації. Новітня модель обслуговування клієнтів банківських установ, яка базується на методах Big data, дозволяє практично у режимі реального часу аналізувати та зберігати різноманітну інформацію як з традиційних, так і з цифрових джерел, утворюючи електронний слід кожного з клієнтів, саме тому аналітика великих даних у банкінгу набула настільки великого значення. Нині банки можуть встановлювати більш багатогранний огляд клієнтів, використовуючи як транзакційну, так і особисту інформацію. Як основні напрями застосування Big Data у даній сфері можна відзначити наступні:

1) Аналіз доходів і витрат клієнтів. Доступ до величезної кількості даних стосовно доходів й витрат клієнтів (інформація про зарплату та доходи, які відображаються на їхніх рахунках), банк має змогу аналізувати цю інформацію і робити висновки про динаміку заробітної плати, про те, які джерела доходу були більш стабільними, які здійснювалися витрати, які канали використовувалися для тих чи інших операцій. Співставляючи дані, банки приймають обґрунтовані рішення щодо можливості надання кредиту, дають оцінку ризикам та розглядають, чи є клієнт зацікавленим у вигодах або інвестиціях. Окрім цього, банківська установа може оцінити майбутні доходи та витрати клієнтів, а також скласти деталізовані плани забезпечення прибутку [2-5].

2) Аналіз думок і настроїв клієнтів виконується на основі досліджень активної комунікації в мережі Інтернет, зокрема у соцмережах. Користувачі

обговорюють, ставлять лайки, критикують продукти, бренди, послуги. Аналіз думок дозволяє зрозуміти, які фінансові установи чи їхні послуги подобаються або не подобаються наявним та потенційним клієнтам, а також визначити причини таких настроїв і ідентифікувати ті джерела інформації та думок (засоби масової інформації, посадових осіб, експертів, блогерів, відомих особистостей), які мають найбільший вплив на цільові клієнтські групи.

Правильне використання отриманої інформації збільшує точність рішень банку, удосконалює управління зворотним зв'язком з клієнтами, дозволяє оперативніше та адекватніше реагувати на зауваження, що, у свою чергу, підвищує лояльність до бренду з боку клієнтів.

3) Вивчення стилю життя клієнтів (коли, у яких обсягах і де саме купують товари та послуги, куди їздять на відпочинок та ін. звички). Інформація про те, які рішення та дії клієнт здійснював раніше, дає підґрунтя для передбачення його майбутніх поступків [2-5].

4) Сегментація клієнтів. Після здійснення первинного аналізу банківська установа поділяє клієнтів на сегменти у відповідності до певних характеристик. Big Data надають ґрунтовне уявлення про звички клієнтів та їхні моделі витрат завдяки врахуванню таких чинників, як:

- ✓ демографічні показники клієнтів;
- ✓ моделі поведінки;
- ✓ кількість рахунків, пов'язаних із клієнтом;
- ✓ банківські продукти, якими в даний момент користуються клієнти;
- ✓ основні життєві події;
- ✓ пропозиції, від яких клієнти відмовилися раніше;
- ✓ продукти, які вони, швидше за все, придбають у майбутньому;
- ✓ налаштування послуг;
- ✓ ставлення до банку та багато іншого.

Сегментація клієнтів є звичним явищем у банківському секторі. Але аналітика Big Data полегшує її виводить на новий рівень, дозволяючи отримати уявлення про різноманітні аспекти життя клієнтів, зробити мікро-сегментацію, виявити зовсім нові сегменти, зрозуміти, які саме характеристики банківських продуктів є найважливішими для різних клієнтських груп [2-5].

Список використаних джерел

1. Internet Live Stats: website. URL: <https://www.internetlivestats.com>.
2. Bedeley R. Big Data Opportunities and Challenges: The Case of Banking

Industry (2014). SAIS 2014 Proceedings. 2. URL: <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=sais2014>.

3. Ostapchenya D. The Role of Big Data in Banking: How do Modern Banks Use Big Data? Finextra, 11.06.2021. URL: <https://www.finextra.com/blogposting/20446/the-role-of-big-data-in-banking--how-do-modern-banks-use-big-data>.

4. Giebe, C., Hammerström, L., Zwerenz, D. Big Data & Analytics as a sustainable Customer Loyalty Instrument in Banking and Finance. Financial Markets, Institutions and Risks. Volume 3. Issue 4. P. 74-88. 2019. URL: <https://armgpublishing.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/7-2.pdf>.

5. Филатова Е. Big Data на практике: 5 денежных идей для бизнеса. PaySpace Magazine (psm7.com), 19.02.2019. URL: <https://psm7.com/bank/big-data-na-praktike-5-denezhnyx-idej-dlya-biznesa.html>.

*Білоцерківець Володимир Вікторович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Український державний університет науки і технологій*

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ІМПЕРАТИВИ КОВІДНОГО ТА ПОСТКОВІДНОГО СВІТУ

Початок 20-тих років ХХІ століття виявився надзвичайно буремним та неочікувано турбулентним як для світової економіки загалом, так й національної економіки України, зокрема. Завершення десятих років відбувалось під знаменом фіналу чергового середньострокового циклу, тривала висхідна хвиля економічної динаміки мала логічно перетворитись на свій антипод. Після 10 років невинного зростання світової економіки (2009-2018 рр.) та її головного драйвера – національної економіки Сполучених Штатів [1, 2] – слід було очікувати на значні переми.

Надзвичайно щедрі вливання в межах монетарної експансії ставали на заваді природному процесу, демпфували зростаючі перекося та дисбаланси у національній економіці, сприяли подальшому млявому економічному зростанню, затримуючі настання точки повороту. Втім, потенціал моне-

тарного інструментарію не є безмежним, було зрозуміло, що центральні банки як у Північній Америці, так й в Європі будуть змушені поступово відмовитись від політики дешевих грошей. І тоді численні компанії «живі мерці», що досить добре себе почували у світі, насиченому дешевими грошима, нарешті припинять своє існування.

З одного боку, слід вітати такі перетворення, що покладуть край світу фантазмагорій, сприятимуть ліквідацію компаній та виробництв, що своєю технологічною архаїчністю, неінноваційністю та тривалою неефективністю давно прирекли себе до зникнення. Водночас, вони імпульсують й скорочення сектору псевдоінноваційного «венчурного» бізнесу, інвестиції в який були зумовлені, насамперед, надлишком вільних коштів в умовах від'ємних відсоткових ставок, і сподівання на окупність яких в оглядних горизонтах виглядали надто примарними. Відповідне послаблення структурних диспропорцій в національних економках, що накопились за роки чергового «проспериті», мало забезпечити назріле оздоровлення, відкрити нові можливості для розробки стратегій економічного зростання у змінених координатах з новим, розширеним комплектом альтернатив.

З іншого боку, зміни, настільки бажані для справжніх інноваторів, орієнтованого на «чудовний світ» прийдешнього підприємницького середовища, несли в собі загрози для традиціоналістів, що функціонували в координатах «старої економіки», добре до них адаптувались і за тривалі роки економічного добробуту та фактично безкоштовних кредитів, атрофували свої здібності до жорсткої конкурентної боротьби в умовах браку грошових ресурсів. А ці часи мали настати. Численні банкрутства, часом містоутворюючими підприємствами, втрати робочих місць робітниками, здатність яких до флексибілізаційних стратегій на ринку праці викликає доречний сумнів, мало стати невідворотним наслідком таких перетворень. Не сумніваємось, що уряди провідних країн запропонували б комплекс заходів, що мав пом'якшити наслідки повороту у монетарній політиці, але тільки послабити, а не повністю нівелювати негативний бік припинення надто щедрої грошової експансії.

Втім події, що супроводжували епідемію COVID-19, яка поширилась більшістю країн світу з 2020 р., стали на перешкоді руху саме за цим сценарієм економічного розвитку. Величезні людські втрати, порушення сталих логістичних ланцюжків, вимушений рух до ізоляції та автаркізації виробництва визначили неможливість відмови центральних банків від звичної політики на грошовому ринку. Потужний удар по глобальній

та національним економікам детермінував необхідність подальшої підтримки нежиттєздатних виробництвом монетарними заходами. Брак робочої сили в умовах призупинення міграційних потоків, небачені перебої із постачанням комплектуючих для підприємств, глибоко інтегрованих в глобальну економіку, стрімкі зсуви у структурі споживчих переваг, різке зростання попиту на одні послуги та товари при катастрофічному падінні на інші обумовили утворення таких диспропорцій у вимірах контуру «виробництво-розподіл-обмін-споживання», що додаткове державне втручання у відносно сталому секторі явно було недоречним.

За таких обставин на перший план з умовного хінтерґрунту макроекономічного інструментарію управління стратегічним розвитком національної економіки природно має вийти фіскальна політика. Порівняно обмежене застосування її інструментарію в попередні роки має змінитись на користь активізації усього потенціалу фіскальної політики.

Перші роки функціонування глобальної економіки та національних економік провідних країн світу в умовах ковідних викликів продемонстрували широкий спектр можливостей, які пропонує інструментарій фіскальної політики – від підтримки окремих ключових в стані пандемії галузей та виробництв, забезпечення виживання постраждалих секторів та допомоги незабезпеченим верствам населення до створення передумов швидкого виходу з кризи та поживлення економічного життя.

Втім диспропорції та дисбаланси, що утворились та накопичились за допандемічні роки, залишаються в своїй більшості актуальними й досі та отримують більш явне та рельєфне вираження в умовах поступового згортання традиційних монетарних заходів під час послаблення тиску на соціально-економічне життя COVID-19. В певній мірі ці процеси починають спостерігатись вже зараз, коли центральні банки США, Великої Британії, Швейцарії тощо для приборкання двопорядкових показників інфляції змушені вдаватись до підвищення облікових ставок, ініціювати перехід до політики різких монетарних рестрикцій. Такі вимушені дії ще в більшому ступені актуалізують потребу в ширшому застосуванні інструментарію фіскальної політики як інструментарію макроекономічного регулювання подальшого відновлення національних економік, їх стратегічного розвитку. Гадаємо, що найближчі роки постковідного економічного зростання, відбудови глобальної економіки пройдуть під знаменом фіскальної політики як ключовим макроекономічним інструментом.

Список використаних джерел

1. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=US>
2. Bureau of Economic Analysis. U.S. Department of Commerce. URL: <https://www.bea.gov/data/gdp/gross-domestic-product>

*Безпалько Лілія Іванівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
Науковий керівник:
Зайчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВЕНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Останні події воєнного характеру в нашій державі свідчать про загострення не тільки останніх, а й виникнення проблем інвестиційної безпеки, непередбачуваного впливу наслідків російського вторгнення в Україну на забезпечення стабільності та відновлення економічних процесів. Неабиякої уваги набувають питання перерозподілу сфер впливу на економіку, зростає загроза порушення співвідношення інтересів різних сфер життя. Визначення інвестиційних пріоритетів цих інтересів по відношенню один до одного, перерозподіл ресурсного потенціалу, а також забезпечення гідного та безпечного життя, є основою розвитку системи безпеки в цілому. Проведення активної структурної та соціальної політики, посилення діяльності в фінансовій, грошово-кредитній та зовнішньоекономічній сферах є ключовим напрямком інвестиційної безпеки, яка формує сприятливе середовище для підвищення інвестиційної активності, залучення приватних вітчизняних і іноземних інвестицій для відновлення української економіки. Забезпечення інвестиційної безпеки наразі є одним із головних завдань, які необхідно вирішити найближчим часом. Особливої актуальності це питання набуває в сучасних умовах,

коли створено безліч ризиків і загроз для переливу інвестиційних капіталів до нашої держави.

Інвестиційна безпека як складова фінансової безпеки, поряд з іншими важелями і механізмами забезпечення гідного рівня життя населення, є однією з умов стабілізації економічного і соціально-політичного становища нашої держави і світу. Сприяючи відтворенню основного капіталу, забезпечуючи ріст фінансових результатів діяльності підприємств і держави, підвищуючи ефективність виробництва та якість виготовленої продукції, вона являє собою певний стан інвестиційної сфери, при якому в умовах дії вищезгаданих зовнішніх загроз, досягається достатній рівень інвестиційних ресурсів, що забезпечить подальший розвиток економіки держави.

Існує думка, що інвестиційна безпека визначається як стабільність нормативних та економічних гарантій для інвесторів [1, с. 96]. Будучи складовою фінансової безпеки, вона передбачає забезпечення безпечного функціонування всіх елементів фінансово-економічного механізму держави, її стійкість до ймовірного негативного впливу зовнішніх і внутрішніх потрясінь. Приміром, в дослідженнях Заїчко І. В., фінансову безпеку розглянуто з позиції досягнення стабільності у фінансовій системі та зауважено, що вона забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів зосереджується на спроможності протистояти дестабілізуючим факторам та управлінні ризиками й захисті національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз для забезпечення стабільного розвитку в поточній та стратегічній перспективі [2, с. 56]. Пов'язуючи фінансову безпеку з забезпеченням стабільності в економіці і фінансовій системі зокрема, досить вагомим в розгляді сутності фінансової безпеки, є відображення основної цілі її забезпечення такої як досягнення стабільності у фінансовій сфері через застосування комплексу дій чи механізмів інвестиційної безпеки.

Маючи в сучасних умовах гостру необхідність в опрацюванні напрямків інвестиційної безпеки на рівні підприємств, їх трансформації на забезпечення відновлення економічного розвитку держави, особливої уваги заслуговують ефективність та обсяг інвестицій, які будучи економічним ресурсом, забезпечать збільшення продуктивності виробництва, ріст зайнятості населення, його добробут, місце країни на міжнародній арені. Неабиякими аспектами забезпечення інвестиційної безпеки є своєрідний комплекс заходів, інструментів, інфраструктури та процедур, спрямованих на контроль інвестиційної діяльності; виявлення, нейтралізацію і попере-

дження негативних проявів в секторах вітчизняної економіки. Проблеми забезпечення інвестиційної безпеки рекомендується розглядати з врахуванням різних аспектів, що в свою чергу вказує на необхідність визначенні меж та рівнів безпечного інвестування. Розглядаючи інвестиційну безпеку як систему, варто відзначити, що задля побудови її як якісного та дієвого інструментарію фінансової безпеки держави, необхідно формувати наступні завдання:

- створення умов для сприятливого інвестиційного клімату в державі;
- визначення пріоритетності напрямів національної науково-технічної та промислової політики на коротко- та середньострокову перспективу;
- надання прерогатив фінансовій підтримці стратегічних галузей економіки держави та окремим інвестиційним проектам;
- модернізація організаційно-економічних механізмів стимулювання залучення іноземного капіталу та інвестиційних процесів;
- наростити функціональні завдання та місії правоохоронних органів у протидії несанкціонованого використання капіталу та тіньовим процесам;
- заохочення до іноземного інвестування та розвиток технологій в оборонній промисловості.

В нинішніх, складних економіко-політичних реаліях, Україна змушена поряд з першочерговим завданням вирішення питання національної свободи і безпеки дбати про забезпечення інвестиційної безпеки також і має реалізовуватись як цілеспрямований комплекс заходів та дій, що орієнтовані на існуючі стандарти розвинених країн світу. Основною метою інвестиційної безпеки нашої держави має стати процес економічної діяльності та промислового розвитку за участю іноземного капіталу, який українська влада виділяє в парадигмі економічного та соціального розвитку держави. Для розв'язання чисельних проблем фінансової безпеки держави, викликаних зменшенням інвестиційних процесів через війну в Україні, вважаємо за необхідне розглядати можливості галузевих і регіональних аспектів її поступової реалізації. Оскільки система фінансової безпеки нашої держави потерпає від порушення її цілісності, викликаної окупацією загарбниками деяких територій, вважаємо за доцільне визначення інвестиційно привабливих регіонів і життєво необхідних об'єктів на відносно безпечних територіях, що дозволить забезпечувати хоча б мінімальний розвиток і прогрес цілей програми інвестиційної безпеки дер-

жави. Визначення таких регіонів і галузей доцільно проводити з врахуванням «достовірної і об'єктивної оцінки соціально-економічної значущості та фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання регіону, що дозволить приймати відносно них ефективні управлінські рішення, а також реалізовувати інвестиційну політику» [3, с. 195]. Нагальність проблеми активізації інвестиційної діяльності вказує на необхідність використання різноманітних форм стимулювання інвестиційних ресурсів [4, с. 24]. Тому, вважаємо, що основним чинником, який зміцнить фінансову безпеку держави, є відновлення стабільного економічного розвитку держави в тому числі і за рахунок збільшення інвестиційної привабливості, яка «стає невід'ємним елементом діяльності з точки зору перспектив відновлення в поточних умовах та подальшого успішного розвитку» [5, с. 63]. З огляду на повномасштабну війну з Росією, питання іноземних інвестицій для України стоїть особливо гостро. Поряд з цим, приходимо до висновку, що це не є приводом для послаблення рівня безпеки, а навпаки, визначенням черговості заходів з її найшвидшого забезпечення на відповідному рівні. Рівень інвестиційної безпеки найчастіше оцінюється за такими критеріями: інвестиційна активність суб'єктів господарювання; динаміка, структура та джерела фінансування інвестицій в основний капітал; масштаби та результативність інвестиційних процесів та їх вплив на процес формування виробничої бази національної економіки. Крім того, ступінь інвестиційної безпеки національної економіки визначається на основі таких макроекономічних показників, як частка накопичених інвестицій у ВВП, співвідношення темпів зростання інвестицій та темпів зростання ВВП, ступінь модернізації та оновлення основного капіталу. Це дозволяє оперативніше приймати рішення для вдосконалення інвестиційного клімату всередині держави та підвищення її інвестиційної безпеки. Сполучені Штати є яскравим прикладом того, як великі та розвинені держави світу надають великого значення питанням безпеки, пов'язаним з економічним розвитком під впливом інвестиційного процесу. У правовому дискурсі США існує так звана поправка Ексона-Флоріо, яка дає Комісії з іноземних інвестицій США повноваження втручатися в продаж американських компаній іноземним партнерам, коли інтереси національної безпеки можуть опинитися під загрозою. Цей приклад є показовим з огляду на те, наскільки важливим є питання інвестиційної безпеки для будь-якої держави світу [6, с. 116].

В ході проведеного дослідження впливу інвестиційної безпеки на рівень забезпечення фінансової безпеки з'ясовано, що інвестиційна безпека

є одним з важливих складових забезпечення фінансової безпеки, рівень якої може визначається ступенем забезпечення відтворювальних процесів в економіці, в галузевому та регіональному розрізі. Інвестиційна безпека держави розглядається з позиції досягнення стабільності у фінансовій системі, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за кількістю та структурою з урахуванням ефективного використання. На рівень інвестиційної безпеки впливають: інвестиційна активність суб'єктів господарювання; динаміка, структура та джерела фінансування інвестицій в основний капітал; масштаби та результативність інвестиційних процесів та їх вплив на процес формування виробничої бази національної економіки. Основним чинником, який зміцнить фінансову безпеку держави, є відновлення стабільного економічного розвитку держави в тому числі і за рахунок збільшення інвестиційних потоків.

Список використаних джерел

1. Єдинак В. Ю. Аналіз інвестиційної складової економічної безпеки у держави в умовах глобалізації та транснаціоналізації національної економіки. *Економіка: реалії часу*. 2013. №4(9). С. 93–100.
2. Заїчко І. В. Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08 / І. В. Заїчко. – Чернігів, 2020. – 265 с.
3. Заїчко І. В. Фінансова безпека в системі фінансового управління. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали 7 Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (Умань, 19-20 листопада 2020 р.)*. Умань, 2020. С. 193-198.
4. Заїчко І. В. Бюджетна політика як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку держави. *Problems of practical application of innovations, methodology and experience: Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Лісабон, Португалія, 15-16 квітня 2021 р.)* – 2021. – С. 23-26.
5. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Бондарук І. С. Діагностика стану фінансів підприємства та його інвестиційної привабливості в системі фінансового менеджменту. *Науковий вісник Державної академії статистики, обліку і аудиту*: зб. наук. пр.. 2022. № 1-2. С.62-75.
6. Коваль, Л. П. Інвестиційна безпека як складова фінансової безпеки регіону. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2014. № 2 (10). С. 112–118.

*Богріновцева Людмила Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції глобалізаційних процесів на фінансових ринках все більше підвищують роль концепції банкострахування у загальній стратегії зростання фінансових інститутів. Просування страхових послуг через банківську мережу розповсюдження виступає основним вибором для великої кількості споживачів, які шукають прості, недорогі та доступні продукти від надійних фінансових інститутів. Що, в свою чергу, безпосередньо пов'язано з новими тенденціями на фінансовому ринку, основною ознакою яких стала універсалізація діяльності фінансових посередників.

Процес співпраці банків та страховиків враховує максимальні вигоди для всіх учасників відносин (клієнтів, банківських установ та страхових організацій) при максимальній мінімізації ризиків для них. Так, споживачі мають впевненість у якості отриманих фінансових послуг та отримують загальний набір послуг з мінімальними втратами часу та з високим рівнем вигоди та комфорту. Також, варто додати, що споживачі купуючи страхові послуги у представників банку можуть отримати ці послуги в сукупності з банківськими за значно нижчими цінами, ніж купуючи їх окремо. Банки ж, у свою чергу, зацікавлені у підвищенні комісійного доходу, збільшенні бази клієнтів та зниженні фінансових ризиків (наприклад, втрата працездатності позичальника, шахрайські операції по кредитних та дебетових картках клієнтів). Страховики мають вигоду у розширенні ринку та каналів збуту страхових продуктів, зростанні страхових премій та якості портфеля, що в підсумку слугує фактором збільшення доходів та прибутків [6].

Варто зауважити, що недоліки та загрози, які існують при співпраці банків та страхових компаній, більше стосуються практичного впровадження партнерства у існуючих умовах розвитку економіки та недоліках фінансового ринку. Але, незважаючи на вищезазначену проблему, варто зазначити, що при правильному та раціональному підході до впроваджен-

ня, а також при відповідальному регламентуванні досліджуваної моделі співпраці, можна уникнути більшості потенційних загроз.

Одним з напрямів покращення співпраці банків та страхових компаній є використання банкострахування з позиції інструменту зменшення витрат коштів та значної економії часу як одного клієнта, так і великої юридичної особи. Так, до основних детермінант успішного впровадження концепції банкострахування слід віднести: ефективну операційну модель; переконливі стимули; привабливі продукти; чітка партнерська стратегія (рис. 1).

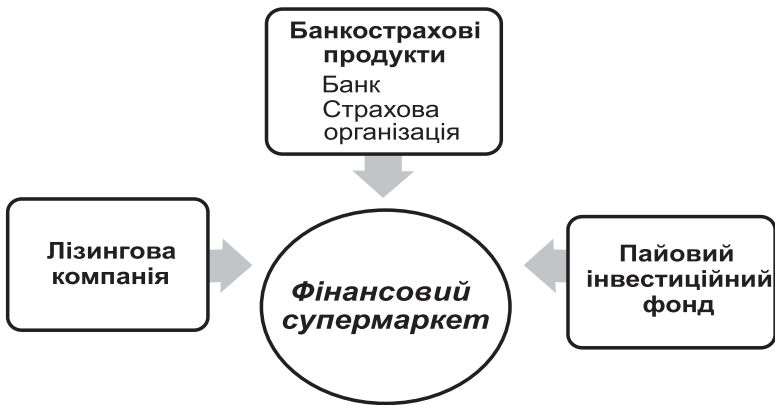
Рис. 1. Фактори успішної взаємодії банків та страхових компаній на основі банкострахування

Джерело: побудовано за даними [5].

На нашу думку, досить перспективною формою подальшої ефективної співпраці банків та страховиків на вітчизняному ринку є концепція відкритої архітектури, що передбачає покращення зв'язків однієї банківської установи з декількома страховими організаціями відповідно до продуктів, які вони пропонують. Наведена система створює значний рівень конкуренції серед страховиків у боротьбі за високорейтингову банківську установу як за перспективну мережу збуту своїх страхових послуг, що в свою чергу створює підґрунтя для подальшого вдосконалення як самих страхових про-

дуктів, так і системи організації в цілому. На сьогодні, таку концепцію, хоч не широкомасштабно, але реалізують лише декілька вітчизняних банків: Приватбанк, ОТП Банк та Ощадбанк. Так, для створення позитивного ефекту на фінансовому ринку, даної моделі повинні притримуватися переважна більшість банківських установ, а, відповідно, страхові організації повинні бути зацікавлені у взаємодії з банками як з потенційними партнерами.

Також, як вже зазначалося раніше, модель співпраці банків та страховиків, полягає у координації роботи банківської та страхової установ, об'єднанні банківських та страхових продуктів, спільному використанні каналів їх просування, утворенні спільної бази клієнтів, тобто співпраця рівноцінних лідерів. Так, страховики отримують можливість використовувати бренд та мережу банківської установи, банк може приваблювати споживачів форматом фінансового супермаркету (рис. 2), додатковими гарантіями, серед яких можуть бути застраховані депозити, та інвестиційними продуктами (страхування життя).

Рис. 2. Схема інтегрованого каналу розповсюдження фінансових послуг

Джерело: побудовано за даними [7].

Саме тому, на нашу думку, створення фінансових супермаркетів може стати підґрунтям для поліпшеного управління ліквідністю, адже компанії мають змогу диверсифікувати як залучені, так і розміщені ресурси відповідно до строків та галузей, а також раціональніше та ефективніше здійснювати управління вартістю коштів, які залучаються та розміщуються.

До позитивних факторів створення фінансових супермаркетів можна віднести:

- підвищення конкурентоздатності;
- зниження собівартості трансакцій для партнерів;
- розширення спектру наданих споживачам послуг, шляхом формування спільних цілей діяльності та інформаційного простору;
- можливість пропонувати споживачам не тільки «пов'язані» продукти (створені за рахунок пакетування), а й інтегровані фінансові послуги;
- вигода від об'єднання клієнтських баз та мереж розповсюдження тощо.

Також, серед переваг для страховиків, які просувають свої продукти через банківські установи, є скорочення витрат на створення та функціонування нових офісів, що є ще однією перевагою створення фінансового супермаркету.

Беззаперечно, варто наголосити, що глобалізаційні процеси та розвиток новітніх технологій безпосередньо вплинули на всі сектори економіки та кардинально змінили як систему співпраці учасників фінансового ринку, так і процес надання ними фінансових послуг. Так, на фінансовому ринку стрімко розвиваються фінансові технології. Саме тому варто звернути увагу на впровадження використання штучного інтелекту фінтех організаціями, зокрема і для успішного запровадження банкострахування. Використання новітніх технологій дає можливість автоматизувати безліч важливих банківських продуктів, адже саме завдяки методикам навчання нейронних мереж, якість зазначених послуг постійно зростає. Використання час-ботів для повідомлень спонукає підвищенню фінансової грамотності. Також, ще одним із прикладів застосування штучного інтелекту є виявлення або попередження шахрайських дій, шляхом аналізу об'ємних масивів даних для прийняття рішення стосовно того, чи притаманна відповідна поведінка даному споживачу.

Так, для прикладу можна навести німецьку компанію Clark, яка підписала контракт з мобільним банком N26 стосовно надання програмного забезпечення у сфері обслуговування клієнтів. Ця технологія дозволить клієнтам банку краще розуміти свої поточні тарифи та покращити свій страховий захист, адже наразі клієнти часто відмовляються від страхування або мінімізують його через високу складність, непрозорість визначення витрат, відсутність компетентного консалтингу [3].

В Туреччині, наприклад, було розроблено інтегровану технологічну платформу з назвою Bankasurans Platform [4], що значно зменшує опера-

цінні витрати на обробку інформації та дозволяє виконувати ряд завдань: виступає гібридним онлайн/офлайн продуктом процесного менеджменту; здійснює інтеграцію з колцентром (вся інформація є доступною та може бути використана для вирішення проблем, які виникли та/або для обробки отриманих заявок); автоматичну обробку документів, їхню конвертацію у формат PDF (для пересилки споживачу); детальну звітність в реальному часі, відомості про всі трансакції оформлюються одразу та поділяються (відповідно до каналу продажу, відділення, користувача, компанії, дати або іншого критерію); постійний зв'язок зі страховими організаціями; можливість крос-продажу та інше.

Окрім попередньої розробки, існує також методика Agilis Bank assurance solution (США), яка реалізує всі бек-офіс операції банківської установи та дозволяє працівникам банку зосередити увагу на стратегічних цілях та роботі з клієнтами. Також, наведена методика створює та підтримує достовірні профілі клієнтів та синхронізує їх між банком та страховою організацією [1].

Також, до нещодавніх інноваційних технологій банкострахування варто віднести створення технологічного рішення на основі блокчейн (вперше використано AIA Hong Kong [2]), яке полягає у тому, що страховик та банк-партнер обмінюються інформацією та документами в режимі реального часу, що в свою чергу зменшує час на обробку заявок на страхування та підвищує прозорість даного бізнес-процесу. Використання вище наведеної технології забезпечує високий рівень захищеності даних та конфіденційності інформації.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що в світі існує безліч прикладів ефективного використання новітніх технологій у сфері банкостархування, що в свою чергу утворює позитивну тенденцію для подальшої технологізації світового фінансового ринку загалом, та вітчизняного зокрема.

Провівши аналіз вітчизняного ринку банкострахування, можемо зробити висновок про недостатню його розвиненість через наступний ряд факторів:

- недостатня платоспроможність населення країни;
- внутрішня та зовнішня фінансово-економічна криза, що значно погіршує умови ведення бізнесу;
- високі вимоги до акредитації страхових організацій з боку вітчизняних банків;
- високі кредитні ризики банківських установ;

- існування об'ємної проблемної кредитної заборгованості.

До основних заходів, які, на нашу думку, будуть сприяти ефективному розвитку моделі банкострахування на вітчизняному фінансовому ринку, варто віднести наступні:

- підвищення довіри з боку населення до страхових та банківських установ;
- удосконалення наявного страхового й банківського законодавства;
- зростання конкурентоспроможності банків і страховиків;
- зростання фінансової грамотності та інформованості населення;
- удосконалення базових страхових послуг;
- впровадження в практику взаємодії розроблених спеціально для конкретної банківської установи страхових послуг;
- розробка та впровадження нових спільних фінансових послуг;
- впровадження та використання новітніх технологій у сфері банкострахування;
- використання зарубіжного досвіду впровадження та збільшення масштабів розповсюдження концепції банкострахування.

Список використаних джерел

1. AGILE financial Technologies. Agilis bancassurance solution, 2017. URL: http://www.agile-ft.com/index.php?option=com_content&view=article&id=116&Itemid=364

2. First blockchain-based bancassurance network launched in Hong Kong, Fintech Futures. URL: <https://www.bankingtech.com/2017/11/first-blockchain-based-bancassurance-network-launched-in-hong-kong/>

3. Insurtech firm Clark and N26 launch digital insurance service, fintech futures. URL: <https://www.bankingtech.com/2017/06/insurtech-firm-clark-and-n26-launch-digital-insurance-service/>

4. Technologies of Bancassurance, Bankasurans. URL: <https://www.bankasurans.com.tr/technologies-of-bancassurance/?lang=en>

5. The power of alliances. Partnering for growth in the insurance sector, KPMG, 2017. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/03/power-of-alliance.pdf>

6. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності : монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; М. О. Кужелев, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька та ін.; Ун-т державної фіскальної служби України. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.

7. Кучеренко В. В. *Форми інтеграції банківського і страхового капіталу в Україні* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : 08.00.08. Переяслав-Хмельницький, 2017. 20 с.

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Бондарук Олег Сергійович,
кандидат економічних наук, директор,
ТОВ «Олександрівська фармацевтична компанія»

РИЗИКИ ТА ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Спектр ризиків і загроз для економічної безпеки, що виявляється традиційно і пов'язаний у першу чергу з обсягами виробництва та наповненням ринку, істотно розширюється при розгляді проблеми забезпечення економічної безпеки України в період воєнного стану. При цьому дедалі більшої значущості набувають загрози штучного характеру, їх виникнення та глобального поширення. Відповідно зростає складність виявлення і попередження таких загроз.

Забезпечення економічної безпеки пов'язане з групами ризиків і загроз, до яких можна віднести: макроекономічні, викликані погіршенням кон'юнктури світових цін на окремі товари експорту і підвищенням цін на імпорту; природні та техногенні; технологічні; агроекологічні; соціальні, зумовлені розривом між рівнем життя на селі і в місті; торговельно-економічні; політичні тощо [1, с. 78]. Складові економічної безпеки є взаємозалежними. Взаємообумовленим є також виникнення загроз і ризиків. Такі загрози для економічної безпеки, як безробіття, зниження надійності доходів, можуть спричинити недоступність продовольства. Загрози для екологічної безпеки (насамперед деградація навколишнього природного середовища, радіаційне і хімічне забруднення, ризики нової біотехнології) становлять безпосередню загрозу і для економічної безпеки.

Реальне падіння ВВП і, як наслідок, знецінення ключових економічних активів суттєво обмежує можливості створення доданої вартості в Україні, а звідси – і забезпечення за рахунок економіки інших складових національної безпеки. В 2018 р. ВВП України склав 124 603 млрд. дол.

США [2], що становить 0,15 % світового ВВП та відповідає 58-ій позиції у світі за цим критерієм, що обмежує міжнародну конкурентоспроможність країни. Безперспективність національної економічної моделі «виживання» в умовах зовнішньої агресії, в якій економічні важелі тиску відіграють не менш важливу роль, ніж військово-політичні, зумовлюють низький рівень очікувань серед міжнародних експертів щодо економічного відновлення країни.

Формування дієвої системи бюджетної безпеки передбачає чітке визначення ризиків та джерел потенційних загроз, а також наявних і необхідних ресурсів для їх нейтралізації. Загрози національній безпеці Законом України «Про національну безпеку України» визначено як «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [3]. Загрози економічній безпеці держави можна визначити як потенційно можливі явища і фактори негативного характеру економіки, що впливають на розвиток економіки, в цілому і/або на її окремі елементи, що дестабілізують економічну ситуацію в країні і суспільстві, що перешкоджають звичайному розвитку, а також що завдають значного збитку найважливішим інтересам особи, суспільства і держави [1].

Оцінка кризових ситуацій пов'язана з виявленням і аналізом реальних, а також потенційних загроз економічній безпеці в різних її сегментах. Багато деструктивних процесів у фінансових відносинах мають багатофакторний характер і пов'язані як функціонально, так і структурно з багатьма макро- і мікропроцесами розвитку економіки країни, що утрудняє виявлення і локалізацію загроз безпеки саме у фінансовій сфері. У будь-якій фінансово-економічній діяльності можуть мати місце явища і процеси негативного характеру, що вимагають ретельного аналізу, оцінки можливих наслідків, розробки заходів по їх подоланню, що вимагає певної систематизації таких явищ і процесів, їх об'єднання в групи за схожими ознаками. Стосовно опрацювання проблем фінансової безпеки усі негативні явища і процеси у фінансовій сфері групуються в загрози. При цьому, чим менше загроз для фінансової сфери економіки, тим ефективніше вона працює.

Єдиної загальноприйнятої класифікації загроз економічній безпеці на сьогодні у вітчизняній науці не існує, тому приведемо найбільш поширену, на наш погляд, класифікацію загроз, яку виділяють у економічній та фінансовій сферах: відносно до об'єкта загрози поділяють на: зовнішні та

внутрішні; за вірогідністю виникнення: маловірогідні; вірогідні; залежно від причин виникнення: стихійні; умисні; за величиною збитку: значні; незначні [4].

Загрози економічній безпеці З. Варналій [5] пропонує класифікувати за такими параметрами:

- ✓ місцем виникнення: внутрішні; зовнішні;
- ✓ ступенем небезпеки: особливо небезпечні; небезпечні;
- ✓ можливістю здійснення: реальні; потенційні;
- ✓ масштабами здійснення: загальнонаціональні; локальні; індивідуальні;
- ✓ тривалістю дії: тимчасові; постійні;
- ✓ сферою спрямування: виробничі; фінансові; експортно-імпортні; технологічні; інституційні; військово-економічні; соціально-економічні; демографо-економічні; еколого-економічні та ін.;
- ✓ ставленням до них: об'єктивні; суб'єктивні;
- ✓ характером спрямування: прямі; непрямі.

Зміст загрози безпосередньо пов'язаний з її формою, під якою розуміють способи зовнішнього вираження загрози. Форма надає змісту загрози фактичну визначеність в об'єктивному світі, зумовлює її межі. Завдяки формі загроза стає доступною для дослідження і оцінки.

Вважаємо доцільним доповнити вже наявну у вітчизняній літературі класифікацію загроз економічній безпеці її наступними ознаками.

Реальність загроз – розподіл загроз з точки зору оцінки можливості їх виникнення. При цьому вважаємо за необхідне звернути увагу, передусім, на потенційні загрози, які, як правило, слабо прораховуються, а їх наслідки бувають значними.

Глобальні, державні, регіональні, локальні – розподіл загроз залежно від їх територіального розміщення. У основу покладений розмір наслідків, який зумовлюють ці загрози.

Первинні і вторинні – розподіл загроз залежно від характеру причинно-наслідкових зв'язків між ними і нанесеного збитку. При цьому виявляється, чи спричиняє збиток ще і втрати в інших сферах (наприклад, дефіцит бюджетних ресурсів призводить до виникнення значних проблем в соціальній сфері).

Суб'єктивні і об'єктивні – розподіл загроз залежно від причин їх виникнення. Основною причиною суб'єктивних загроз є усвідомлення шкідливої дії окремих економічних суб'єктів, або неефективна робота окремих відповідальних осіб. Об'єктивні загрози пов'язані з обставинами

непереборної сили або схожими з ними по суті і джерелах виникнення обставинами.

Розглянемо найбільш поширений в сучасній науці підхід до розподілу загроз економічної безпеки України на зовнішні і внутрішні. Слід зазначити, що під внутрішніми загрозами розуміють сукупність негативних умов і факторів, джерелом виникнення яких є дана економічна система; зовнішні загрози – сукупність умов і факторів, що сформувалися в економічних системах вищого рівня ієрархії по відношенню до даної системи. Таким чином, одна і та ж загроза залежно від рівня ієрархії досліджуваної системи може трактуватися і як внутрішня, і як зовнішня.

Внутрішні загрози економічній безпеці – це ті фактори, що мають місце всередині держави. Ці фактори, як правило, або залишаються лише внутрішніми, або набувають розвитку й спричиняють за собою зовнішні загрози. Наприклад, бюджетним законодавством забороняється емісія коштів Національного банку України з метою покриття бюджетного дефіциту, оскільки наслідком цього обов'язково буде зростання інфляції, здешевлення національної валюти. Проте в Україні спостерігаються переконливі факти того, що зазначена емісія все ж відбувається. Зазначимо, що це трапляється нерегулярно і нині все ще залишається фактором внутрішньої загрози фінансовій та бюджетній безпеці держави. Також певну загрозу становлять факти нецільового та неефективного використання бюджетних коштів; недоліки, що містить контроль у сфері бюджетного законодавства; порушення строків бюджетного процесу [4].

До зовнішніх загроз в першу чергу відносять агресивну поведінку інших держав, які реалізують свої національні інтереси у сфері економіки і фінансів на національній території. Зовнішні загрози економічній безпеці України обумовлені як об'єктивними процесами, що відбуваються у світовій економіці (стрімкий розвиток процесу глобалізації, нестійкість світової фінансової системи тощо), так і проблемами безпосередньо економічної, фінансової і бюджетної політики.

Таким чином, зовнішні загрози фінансової та бюджетної безпеки мають джерела не лише зовні, але і усередині країни. Їх врахування і повноцінний аналіз зовнішніх загроз фінансової безпеки можливий лише за умови дотримання трьох взаємозв'язаних процесів: глобальних, внутрішніх економічних трансформацій і кон'юнктурного (поточного) стану економіки. Усі ці загрози цілком реальні і мають довготривалий характер – необхідні час і значні зусилля для їх нейтралізації.

Внутрішні загрози фінансової безпеки, при усій важливості зовнішніх загроз і небезпек, є ключовими. Причини їх виникнення обумовлені неадекватною економічною, фінансовою, бюджетною політикою, низькою ефективністю управління державними і місцевими фінансовими ресурсами, слабкою нормативно-правовою базою, яка регламентує бюджетний процес. До названих причин слід віднести і відсутність цілісної системи фінансового контролю на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Bondaruk T. H., Bondaruk O. S., Kulish A. P. Influence of risks and state economic security treatments on foreign direct investments. *Economies' Horizons*. 2019. № 1(8). С. 77-88.
2. World economic outlook April 2016 // IMF Data mapper. URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>
3. Про національну безпеку України: Закон України [Про національну безпеку України: Закон України]. Редакція від 15.06.2022 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
4. Бондарук О. С. Аналіз бюджетних загроз та їх впливу на фінансову безпеку України. Міжнародні відносини Серія “Економічні науки”. Київ: 2017. № 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3275/2950
5. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.

Васильців Тарас Григорович,
*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет;*
Куницька-Іляш Марта Василівна,
*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки
підприємства, інновацій та дорадництва в АПК,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького;*
Шопська Юлія Костянтинівна,
*здобувач ступеня доктора філософії,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього
НАН України»*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ТА СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розвиток промисловості та галузей реального сектора економіки України залежить від соціально-економічної та інноваційно-інвестиційної політики країни, а також резилентності до соціально-політичних потрясінь, у т.ч. військових конфліктів, світової пандемії та ін. За результатами аналізу встановлено, що промисловість як пріоритетна галузь економіки України протягом 2007-2020 рр. не мала ознак системного розвитку, а протягом останніх років перебувала в кризовому стані. Середньорічні темпи скорочення обсягів виробництва та реалізації промислової продукції за 2010-2021 рр. становили 3,7 в.п. і 20,7 в.п. відповідно, а середньооблікова кількість штатних працівників скоротилася на близько 80 %. Фінансовий результат промислових підприємств зменшився на 51,0 %, а рентабельність операційної діяльності за 2007-2020 рр. зменшилася на 1,9 в.п.

Результати індикативного аналізу засвідчили сигмуїдальний характер розвитку аграрного сектору України як пріоритетної галузі економіки та водночас драйверу економічного зростання. Прогрес галузі має пряму залежність від продуктивності праці сільськогосподарських підприємств (за 2005-2020 рр. зросла в 2,3 раза) і обсягів державної фінансової підтримки (за 2017-2020 рр. збільшилася у 1,4 рази). При цьому агропромисловий комплекс України зазнав найменшого впливу від пандемії Covid-19 (частка сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів у

2021 р. становила 24,7 % у структурі зовнішньоторговельного обігу товарами України). Однак, негативний вплив на розвиток галузі, а, відтак, забезпечення її фінансової стійкості, мало зростання цін на проміжну продукцію і високий рівень конкуренції з імпортованою продукцією.

На основі проведеного структурно-темпорального аналізу визначено, що розвиток будівельної галузі України нестабільний і характеризується високою залежністю від соціально-економічних криз та загроз, які виникали внаслідок соціально-політичних турбулентностей. Індекс будівельної продукції у 2012-2015 рр. мав низхідну (з -7,3 % до -12,5 %), а у 2016-2021 рр. – висхідну (з 5,6 % до 26,4 %) динаміки. Виявлено, що основним чинником забезпечення фінансової стійкості будівельної сфери в умовах слабкої інвестиційної активності стала стабільна державна підтримка, спрямована на покращення транспортної і соціальної інфраструктури, а позитивна тенденція розвитку будівельної галузі визначена ефективною реалізацією програм іпотечного кредитування, що сприяло збільшенню обсягів житлового будівництва (темپ приросту показника у 2021 р. становив 19,2 %). З іншого боку, основним чинником послаблення фінансової безпеки галузі є нерівномірне зростання обсягів реалізованої будівельної продукції і основних засобів будівництва (за 2005-2020 рр. середньорічний темп скорочення вартості основних засобів становив 5,8 в.п.).

Системний аналіз дозволив аргументувати, що розвиток транспортної галузі України відповідає загальноекономічному тренду економічного поступу країни, визначається соціально-економічними та суспільно-ПОЛІТИЧНИМИ факторами, зокрема зниженням транзиту природного газу до країн ЄС, пролонгуванням перманентних карантинних обмежень щодо мобільності населення. Встановлено, що найбільший обсяг реалізованої продукції (надземним і трубопровідним транспортом) галузь демонструвала у 2014-2015 рр. (темпи приросту становили 50,1 % і 55,2 % відповідно), це також сприяло нарощенню зовнішньоторговельного обороту продукції галузі (за 2020-2021 рр. збільшився на 4,9 %). Проте, деструктивними чинниками розвитку та забезпечення фінансової стійкості транспортної галузі України були критичний стан основних засобів (середньорічний темп оновлення на 5-8 в.п. менший, ніж у інших галузях реального сектору економіки) і несприятливий інвестиційний клімат (обсяги капітальних інвестицій у транспортній сфері за 2018-2021 рр. зменшилися на 26,9 %).

Розвиток промисловості та реального сектору економіки України має контраверсійний характер з ознаками невизначеності напряму прогресу, відсутності стабільного фінансового забезпечення виробництва,

зокрема продукції з високою доданою вартістю та інвестиційного гарантування інноваційно-технологічної модернізації [1, с.132-136]. За результатами індикативного та структурно-темпорального аналізу визначено екзистенційні виклики розвитку та збереження фінансової безпеки пріоритетних галузей економіки: критичний стан основних засобів (який призводить до обмеженої реалізації потенціалу промисловості, зменшення обсягів прибутку, збереження високого рівня ресурсоемності виробництва, зростання обсягів споживання енергоносіїв та ін.); погіршення інвестиційного клімату (з наслідками зменшення обсягів фінансових результатів, рівня рентабельності операційної діяльності, погіршення фінансово-економічного стану, зниження рівня інвестиційної привабливості галузей національної економіки та ін.); відсутність дієвих стимулів для інноваційно-технологічної діяльності (що посилює дивергенцію технологічно-інноваційного розвитку України та розвинутих країн світу, сповільнює темпи структурних перетворень економічної системи, порушує стійкість економічного прогресу на середньо- та довгострокову перспективу, зменшує обсяги ринку інтелектуальної власності галузей економіки та ін.); висока енергоемність, нераціональне енергоспоживання, недостатнє використання потенціалу екологічно чистих відновлюваних джерел енергії (веде до повільних темпів процесів реіндустріалізації промисловості та ускладнення передумов для неоіндустріалізації, додаткового навантаження на зовнішньоторговельний баланс, посилення енергетичної, економічно-політичної залежності промисловості та галузей реального сектора економіки від країн-постачальників, зростання енергоемності ВВП та ін.); посилення залежності галузей економіки від коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури та економічної політики країн світу (що призводить до неефективності використання науково-технологічного потенціалу національної економіки, збільшення обсягів експорту товарів з низьким рівнем доданої вартості та ін.) [2, с.105-112].

Фінансова безпека пріоритетних галузей економіки детермінується внутрішніми і зовнішніми умовами. Зокрема ендогенними є параметри їх функціонування і розвитку, тоді як екзогенними – міра фінансової стійкості та прогрес забезпечуючих, т. зв. інституційних галузей економіки, головно торгівлі, ІТ-сфери, галузі науки та інноваційної діяльності, житлово-комунального господарства. На основі результатів структурно-темпорального аналізу встановлено, що оборот роздрібною торгівлі в Україні демонстрував висхідну динаміку протягом досліджуваного періоду, а оборот оптової торгівлі – сигмуїдальний тренд і високу чутливість до соціально-

економічного середовища країни [3, с.39-45]. Стимулюючими чинниками розвитку торговельної сфери та посилення споживчого попиту були збільшення обсягів приватних грошових переказів в Україну та суттєве поживлення електронної комерції, обсяги ринку якої збільшилися на 41 % за 2016-2021 рр. та становили 8,8 % від загального обсягу роздрібної торгівлі в 2021 р.).

Аргументовано, що ІТ-сектор України – єдина галузь національної економіки, яка зберегла фінансову стійкість й одночасно збільшила інвестиційну привабливість в умовах соціально-економічних криз та політичних потрясінь, у т.ч. в умовах російсько-української війни. Динамічний розвиток галузі на 20,4 % 2016-2021 рр. визначається значним зростанням обсягу експорту українських ІТ-послуг (на 32,8 % за 2020-2021 рр.) та частки ІТ в загальному експорті країни (9,5 % у 2021 р.), зростанням обсягів фіскальних надходжень утричі (за 2016-2021 рр. середньорічний темп зростання становив 28,7 %) і динамічним розвитком галузі через нарощення фінансового та інвестиційного потенціалу є чинниками стимуляторами посилення фінансової безпеки ІТ-галузі України. Встановлено, що ІТ-сфера має високий кадровий потенціал розширення зайнятості, оскільки відчуває суттєвий дефіцит фахівців, покрити який не можуть резерви випускників технічних спеціальностей.

Сфера житлово-комунального господарства як один зі складників національного багатства країни має пріоритетну роль для забезпечення безпеки та розвитку національного господарства загалом. Встановлено, що житловий фонд України за 2005-2020 рр. зменшився на 3,6 %. Житлово-комунальна сфера України знаходиться на етапі реформування, а її розвиток не демонструє високих результатів і ефективності проведених структурних реформ. Виявлено, що основними чинниками-дестимуляторами розвитку галузі, а, відтак, послаблення її фінансової безпеки, є низький рівень цифровізації, відсутність стандартизованих та уніфікованих систем комунікацій і управління; звужені можливості щодо оновлення матеріально-технічної бази, фінансування поточних потреб, сплати податків і зборів до бюджету; низький рівень інвестицій і зацікавленість інвесторів; поглиблення проблем модернізації інфраструктури та фінансового стану підприємств галузі.

На сучасному етапі інноваційного розвитку економічної системи України сфера наукових розробок та інноваційної діяльності є пріоритетною галуззю національного господарства, динамізм якої є драйвером забезпечення конкурентоспроможності промисловості та реального сектора

економіки. Виявлено, що визначальним критерієм регресу галузі науки та інноваційної діяльності в Україні є малі та недостатні обсяги публічного і приватного фінансування науково-дослідних робіт, коли їх частка у ВВП країни за 2010-2020 рр. не перевищувала 0,75 %. За результатами індикативного аналізу встановлено, що фінансова безпека сфери науки та інноваційної діяльності має прямий характер залежності з обсягами державного фінансування та зростанням витрат на фінансування наукових розробок з іноземних джерел. Значне скорочення загального обсягу інноваційних витрат в Україні за 2016-2020 рр. призвело до зменшення кількості інноваційно активних промислових підприємств і підприємств, які впроваджують інновації, а також різкого зменшення кількості упроваджених нових технологічних процесів промисловими підприємствами, а, відтак, суттєвого уповільнення темпів розвитку галузі науки та інноваційної діяльності країни.

На основі аналізу трендів розвитку пріоритетно-забезпечуючих галузей національного господарства України виявлено контраверсійний характер їх впливу на складові фінансової безпеки, зокрема (1) інвестиційної (зростання частки довгострокових і фінансових інвестицій в активах (для ІТ-галузі та електронної комерції); зменшення частки поточних інвестицій в активах та ефективності капітальних вкладень (для галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності), зменшення частки прямих іноземних інвестицій (крім ІТ-галузі) та ін.); (2) кредитної (збільшення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості (крім ІТ-галузі та торгівлі), збільшення рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стабільності (крім галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності) та ін.); (3) боргової (збільшення частки боргових зобов'язань у реалізованій продукції (сфера житлово-комунального господарства), посилення фінансової стійкості (крім галузей житлово-комунального господарства, науки та інноваційної діяльності) та ін.); (4) грошової (зменшення тривалості обороту грошових коштів (ІТ-галузь, торгівля), зменшення ефективності грошового потоку (крім ІТ-галузі) та ін.); (5) страхової (збільшення частки кредиторської заборгованості за розрахунками зі страхування у поточних зобов'язаннях (сфера житлово-комунального господарства), збільшення рівня самострахування бізнесу (ІТ-сфера, електронна комерція) та ін.).

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткри-

зовому етапі розвитку економіки. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21 (2). С. 132-136.

2. Vasylytsiv T., Lupak R. Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. Стратегічні пріоритети. 2017. № 3. С. 105-112.

3. Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. Інноваційна економіка. 2017. № 7-8(70). С. 39-45.

*Власюк Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Трансформація бюджетної системи, яка відбувається в Україні, вимагає формування належних умов для ефективного розвитку регіонів та зміцнення їх фінансової незалежності. Це, своєю чергою, вимагає напрацювання системи заходів для підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. В цьому контексті особливої актуальності набуває питання стосовно використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку. Особливо актуальними є завдання систематизації існуючих фінансових інструментів та напрацювання нових підходів щодо напрямків їх реалізації, що стимулюватиме органи місцевого самоврядування до зміцнення власної фінансової бази та забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку – це сукупність інструментів активізуючого впливу на певну територію для забезпечення її соціально-економічного розвитку шляхом використання економічних, юридичних та організаційних заходів, методів та форм фінансового регулювання [1].

Основне завдання при використанні фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку – уникнення соціальної асиметрії

територій внаслідок спаду економіки та сприяння збалансованості їх соціально-економічного розвитку.

Світовою практикою напрацьовано цілу низку різноманітних фінансових інструментів стимулювання розвитку регіонів: безпосередні дотації органам місцевого самоврядування, м'які кредити (із зниженими або субсидованими відсотковими ставками); податкові концесії; субсидії для підприємців; опосередковані банківські гарантії; участь капіталом; надання гарантій банком.

В Україні набір фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку є доволі обмеженим і реалізується через:

- ✓ бюджетну систему – прямі бюджетні витрати (субвенції, дотації);
- ✓ податкову систему – непрямі бюджетні витрати (податкові пільги, спеціальні податкові режими);
- ✓ грошово-кредитну систему – непряма підтримка (зниження облікової ставки, курсова політика, здешевлення кредитів);
- ✓ політичну систему – додаткові гарантії інвесторам, пільгові умови приватизації, легалізація отриманих доходів [2].

Бюджетні фінансові інструменти можуть здійснювати безпосередній чи опосередкований вплив на регіональний розвиток, тому їх доцільно класифікувати за характером впливу.

До методів безпосереднього впливу відносять: бюджетне дотування та субсидювання; бюджетне інвестування; бюджетне гарантування та страхування; державне кредитування; державне замовлення.

До методів опосередкованого впливу включають: фінансування розвитку економічної інфраструктури; фінансування освіти, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Основними фінансовими інструментами державної підтримки регіонального розвитку в Україні є субвенції та дотації. Спрямовуючи їх в ті чи інші галузі, можна регулювати економічну активність, отримуючи таким чином найбільший ефект. При цьому державна підтримка має слугувати не основним джерелом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, а додатковим.

Як свідчить досвід розвинених зарубіжних країн, значно більш ефективними інструментами стимулювання регіонального розвитку є опосередковані, які спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку приватного бізнесу. Підтримка регіонів шляхом бюджетного дотування малоперспективна. Тобто, визріла необхідність зміщення від прямих до опосередкованих фінансових інструментів стимулювання, а

також налагодження партнерських стосунків між місцевою владою та місцевим бюджетом.

Метою державної політики у сфері стимулювання регіонального розвитку є заохочення розвитку всіх регіонів: сильних і слабких, донорів і реципієнтів.

Важливу роль у фінансуванні регіонального розвитку відіграє Державний фонд регіонального розвитку, який виступає джерелом фінансування інвестиційних програм та проектів регіонального розвитку.

В умовах децентралізації виникає потреба у створенні регіональних фондів розвитку для стимулювання розвитку регіону та його муніципальних утворень на базі ефективного управління власним фінансовим потенціалом.

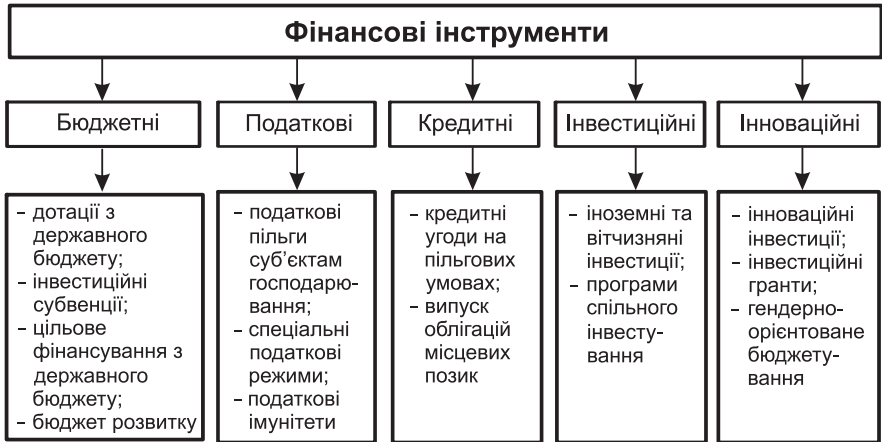
Основними завданнями таких фондів як інструментів підвищення рівня фінансового забезпечення регіонів в умовах децентралізації є: оцінювання фінансового потенціалу регіону та визначення джерел утворення його фінансових ресурсів; окреслення інвестиційних пріоритетів регіону; поєднання в межах системи фонду внутрішньої економічної інфраструктури регіону із зовнішньою економічною інфраструктурою, що забезпечує взаємодію муніципального та приватного секторів; формування ефективного механізму відбору, фінансового забезпечення та реалізації пріоритетних проектів розвитку регіону; підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, їх конкурентоспроможності; залучення населення регіону до вирішення проблем регіонального та місцевого значення; зменшення частки регіонів-реципієнтів в економіці країни та зміцнення їх самодостатності.

Важливим інструментом стимулювання розвитку регіонів виступає міжрегіональне співробітництво, особливо для обміну досвідом щодо регулювання регіонального розвитку. Налагодження міжрегіонального співробітництва в економічній, науково-технічній, культурній сферах забезпечить якісні зрушення у розвитку не лише окремих регіонів, але й країни загалом.

Бюджетне фінансування необхідно використовувати лише для стратегічно важливих видів економічної діяльності регіону. Важливим при цьому є дотримання оптимального співвідношення між соціальною та економічною сферами регіону.

Інструментом, який спрямований на вирішення важливих проблем економічного розвитку регіонів, є державні та регіональні цільові програми. Цільові програми розглядаються як важливе джерело одержання

додаткових фінансових ресурсів для регіонального розвитку та забезпечують скорочення розривів у територіальних асиметриях розвитку. Фінансуванням мають бути забезпечені ті цільові програми, які враховують нагальні проблеми регіонів та дають довгостроковий економічний ефект.

Рис. 1. Класифікація фінансових інструментів регіонального розвитку [3]

Таким чином, регіональний розвиток у значній мірі залежить від рівня фінансового забезпечення. За сучасних умов розвитку суспільства виникає необхідність у застосуванні таких фінансових інструментів, які б розширили власні можливості для регіонального розвитку та стимулювали територіальні громади нарощувати фінансовий потенціал. Схема обрання фінансових інструментів має бути гнучкою, базуватись на комплексному вивченні демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, на результатах аналізу досягнутого рівня розвитку економіки та соціальної сфери певного регіону, а також з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів та очікуваних тенденцій зміни цих факторів у перспективі.

Оптимальний підбір та ефективне використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку приведе до економічного зростання не лише окремих регіонів, але й держави загалом.

Список використаних джерел

1. Дем'янишин В. Г. Кізима Т. О. Регіональна бюджетна політика: теоретична концептуалізація та перспективи розвитку. *Регіональна економіка*. 2016. № 4. С. 91–99.

2. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / за наук. ред. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2020. 153 с.

3. Забарна Е.М., Чередниченко В. А. До питання формування правових та фінансових передумов самоуправління регіонів та територіальних громад. *Економічний форум: науковий журнал*. 2018. № 1. С. 62–67. URL : http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/ekonomichniy_forum_1.compressed.pdf

Вовчак Ольга Дмитрівна,

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансових
технологій та консалтингу*

Львівський національний університет імені Івана Франка;

Андрейків Тетяна Ярославівна,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,*

Львівський торговельно-економічний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ І ВИКЛИКІВ

Необхідною умовою ефективного функціонування та розвитку економіки будь-якої країни є надійна банківська система, яка здатна акумулювати значні фінансові ресурси і забезпечувати перетікання капіталів між різними секторами економіки, сприяючи цим активізації інвестиційних процесів у державі, економічному зростанню суспільства та підвищенню добробуту населення.

Для підвищення ефективності діяльності банківського сектору України та його місця в економіці країни, великого значення набуває проблема фінансової стійкості банківських установ, оскільки недостатня фінансова стійкість може спровокувати неплатоспроможність банку, а в подальшому призвести до його ліквідації. Тому, лише фінансово стійка банківська установа спроможна максимально задовольнити потреби всіх

суб'єктів економічних відносин. Банківські установи, здійснюючи посередницьку функцію між власниками і позичальниками вільних грошових коштів через тимчасовий їх розподіл є гарантами раціонального їх використання та зберігання, що, в свою чергу, значно підвищує довіру вкладників і кредиторів до банківського сектору. Отже, важливим завданням у сучасних ринкових умовах є вдосконалення інструментів і методів, що забезпечують стійкість банківських установ.

Важлива роль в цьому аспекті належить Національному банку України, який здійснює регулярний нагляд за діяльністю банківських установ, щоб володіти ситуацією щодо стану фінансової стійкості банківського сектору. З цією метою Національним банком України запроваджено і впродовж 10 років щорічно здійснюється стрес-тестування українських банків за основними типами ризиків.

Починаючи з 2016 р. Національним банком України проводиться розрахунок Індексу фінансового стресу (ІФС). Це агрегований показник, що вимірює рівень напруження фінансової системи та надає комплексну оцінку її стану. Для розрахунку індексу виділено чотири сектори фінансового ринку: банківський, корпоративних цінних паперів, державних цінних паперів та валютний, для кожного з яких розраховується окремий субіндекс як середнє значення низки нормалізованих базових показників. Усього для розрахунку ІФС використано 14 показників, динаміка яких доступна з 2008 р. ІФС надає можливість порівняння поточного стану фінансової системи зі значеннями за попередні періоди та у часи минулих криз, оцінки ефективності заходів, спрямованих на пом'якшення системного стресу, також може слугувати індикатором закінчення фінансової кризи.

При оцінці сучасного стану банківської системи України, необхідно враховувати, що соціально-політична криза в Україні 2013-2014 рр. спричинила глибоку економічну кризу, а існуюча в країні до цього часу політична нестабільність та загальна економічна дестабілізація негативно впливають, як на окремі банки, так і на банківську систему України загалом. Сюди варто віднести також девальвацію національної валюти, недовіру до банків, зростання вартості кредитних ресурсів, зниження якості кредитного портфеля та доволі невідповідний рівень ризик-менеджменту у банківських установах тощо.

Можна стверджувати, що внаслідок дії таких чинників за останні п'ять років в Україні значно скоротилась кількість діючих банків. Також спостерігається досить різке падіння частки іноземного капіталу в

загальній сукупності капіталу банківської системи України, що безумовно можна віднести до позитивного впливу на стійкість банківської системи. Водночас у попередніх періодах ця частка була досить високою, що потребує пильного контролю наглядового органу за її змінами, а залежність від кон'юнктури фінансового ринку та політики країни-власника економічного агента, ускладнює процес регулювання такого явища.

Сьогодні, починаючи з лютого 2022 р., для банківського сектору є періодом адаптації до роботи в умовах воєнного стану, що відбувається за підтримки НБУ, а саме: відновлення роботи банків на вільних від окупації регіонах, збільшення обсягу гривневих вкладів серед населення та зростання іноземних валютних вкладів бізнесу. Водночас, в цей період відбулося зростання ставок за депозитами в національній валюті, а чисті активи досягли довоєнного рівня, завдяки чому рівень ліквідності банківського сектору залишається високим, попри війну. Станом на 01.09.2022 р. спостерігається зростання ставок за депозитами в національній валюті. Чисті активи банків наблизилися до довоєнного рівня передусім за рахунок коштів в інших банках та вкладень у депозитні сертифікати НБУ. Кредитний портфель зростає через корпоративне кредитування насамперед державними банками, переважно за підтримки державних програм. Попит домогосподарств на позики в умовах воєнного часу і далі скорочується. Кредитний ризик надалі залишається ключовим для банків, його реалізація може призвести до зниження обсягу їхнього капіталу.

З метою підтримки фінансової стійкості банків НБУ під час воєнного стану не застосовуватиме до банків санкцій за порушення вимог до капіталу та ліквідності, а після його завершення визначить достатній час для нормалізації фінансових показників.

Водночас, продовження війни загострює більшість ризиків, насамперед, кредитний ризик, адже війна прямо позначається на вартості кредитів і здатності клієнтів виплачувати кредитні зобов'язання перед банками. Так, реалізація кредитного ризику внаслідок повномасштабної війни призвела до збитковості банківського сектору у I півріччі 2022 р. вперше за останні п'ять років. З огляду на це резерви за кредитними збитками зростатимуть і надалі. З липня 2022 р. НБУ поновив вимоги до оцінки кредитного ризику і, зокрема, до розрахунку кількості днів прострочення кредитів. Тому банківським установам необхідно оцінювати кредитні збитки своєчасно та повною мірою відображати вплив негативних подій на якість активів. Водночас, банки можуть проводити виважені реструктуризації позик,

які сприятимуть нормалізації боргового навантаження позичальників та підвищать стійкість банківського сектору.

Для збереження операційної ефективності банківські установи мають пристосувати свої бізнес-моделі до роботи в кризових умовах, а також у належний спосіб відображати фінансові показники для збереження фінансової стійкості банківського сектору.

Після стабілізації макроекономічних умов НБУ передбачено провести оцінку якості активів, встановити необхідний рівень капіталу для установ та оцінити їхню здатність нормалізувати фінансові показники в найближчій перспективі. З огляду на результати оцінки стійкості буде визначено достатній строк для відновлення банками капіталу.

Список використаних джерел

1. Огляд банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-2022-roku>.

Гамов Михайло Володимирович,

магістрант,

спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;

науковий керівник:

Резнікова Наталя Володимирівна,

доктор економічних наук, доцент, професор

кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин;

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

РИЗИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ РЕЦЕСІЇ В ПРОГНОЗНИХ ОЦІНКАХ ПЕРСПЕКТИВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Геополітична напруженість ставить під сумнів перспективи глобального зростання. Російсько-українська війна загострила виклики і загрози як з боку пропозиції, підсилюючи нестабільність на товарних ринках, так і з боку попиту, скорочуючи його через канали глобальної інфляції. Неминовність загострення боргової кризи підвищує ризик фінансових потрясінь як в країнах з передовими економіками [1; 2], так і в країнах з ринками, що формуються, і в країнах, що розвиваються (*EMDE, Emerging market and*

developing economies), які за останнє десятиліття накопичували борг найшвидшими темпами за понад півстоліття [3].

З початку 2022 року прогнози глобального зростання у 2022 та 2023 роках, опублікованих компанією Consensus Economics [4], значно погіршилися. Наприклад, показник зростання глобального ВВП було знижено із 4,1 відсотка та 3,3 відсотків у 2022 та 2023 роках до 2,8 та 2,3 відповідно. Такі суттєві зниження у більш нових прогнозах також стосуються і країн з розвиненими економіками, зокрема і США. Проте варто зазначити, що для країн EMDE показники зростання менш флюктуаційні. При цьому занепокоєність експертів Consensus Economics цілком зрозуміла: наслідки війни в Україні, розрив у ланцюгах створення вартості та ланцюгах поставок та взятий курс на більш жорстку глобальну монетарну політику у відповідь на високу інфляцію ставлять під сумнів розвиток світової економіки. Хоча ці прогнози не вказують на глобальну рецесію як найбільш ймовірний результат у 2022-23 роках, вони все ж припускають, що наступного року світова економіка суттєво сповільниться. Це актуалізує необхідність аналізу емпіричних даних за попередні роки спостережень за допомогою методу історизму з тим, аби оцінити перспективи настання глобальної рецесії.

За останні півстоліття було зафіксовано п'ять глобальних рецесій: у 1975 році, 1982 році, 1991 році, 2009 році і 2020 році. Прикметно, що глобальні спади супроводжувались поєднанням різних кризових проявів, у тому числі: фінансових криз (1982 р., 1991 р., 2009 р.); тектонічних змін у політиці (1982 р.); різких коливань цін на нафту (1975 р., 1982 р.); пандемією (2020 р.). Окрім п'яти глобальних рецесій, світова економіка зазнала спадів у 1998 р., 2001 р. та 2012 р., головним чином через канали фінансових потрясінь у визначених групах країн. Під час кожного з цих спадів світова економіка уникала рецесії, але зазнавала корекції темпів зростання у бік їхнього виразного зменшення. Підвищення світових процентних ставок разом із супутнім падінням цін на сировинні товари та групу торгуємих товарів ускладнили обслуговування боргів багатьма країнами Латинської Америки, що поклало початок латиноамериканській борговій кризі в 1982 році. Багато країн з низьким рівнем доходу, особливо в Африці на південь від Сахари також зазнали фінансових потрясінь та зіткнулися з кризою державного боргу в 1980-х роках. Глобальні спади за останні 50 років були пов'язані, насамперед, із фінансовими кризами у певних групах країн. Спад 1998 року, наприклад, слідував за азійською фінансовою кризою, коли економічна активність у багатьох країнах-EMDE, особливо в Азії, різко послабилася. Втім варто наголосити, що хоча світова

економіка фактично і зазнала скорочення ВВП на душу населення в 1998 року, втім вона не зазнала спаду, оскільки не позначилась суттєво на зростанні в країнах з провідними економіками [5; 6]. Досвід попередніх рецесій свідчить про те, що принаймні дві останні події підвищують ймовірність глобальної рецесії в найближчому майбутньому. По-перше, з середини 2021 року в усьому світі спостерігається постійне погіршення показників ділової активності та промислового виробництва. Кожній глобальній рецесії з 1970 року передувало значне послаблення світового зростання в попередньому році. Крім того, як і в періоди, що передували минулим спадам, відбувається падіння глобальних цін на активи, що позначається на інвестиційній активності з початку 2022 року. По-друге, усі попередні глобальні спади збігалися з різким уповільненням або прямими спадами у великих відкритих економіках. Аналогічна ситуація спостерігається і нині в економіках Сполучених Штатів Америки та Китаю [3, с.125; 4].

Щоб подолати ризики, пов'язані зі стабільно високою інфляцією в умовах обмеженого фіскального простору, багато країн скорочують підтримку як населення, так і компаній шляхом перегляду принципів грошово-кредитної та бюджетно-податкової політик [7; 8]. Курс на обрану політику контрастує з політикою, що сповідувалась під час глобальної рецесії 1975 року, але подібний до політики, яка була впроваджена напередодні рецесії 1982 року. Головний урок із цих двох епізодів полягає в тому, що своєчасне впровадження необхідних коригувань політики має важливе значення для стримування інфляційного тиску та зниження побічних ефектів від корекції ринкового механізму інституційними важелями впливу.

Емпіричний досвід свідчить, що під час глобальної рецесії 1975 року економічна політика втручання загалом була спрямована на підтримку попиту, навіть за умов високої інфляції. Така на перших етапах антициклічна політика, попри мету, яку вона переслідувала, сприяла стійкій інфляції та тривалому періоду стагфляції в другій половині 1970-х і на початку 1980-х років. Наприкінці 1970-х і на початку 1980-х років грошово-кредитна політика в ряді розвинутих економік, особливо в США, стала більш жорсткою саме з причини необхідності приборкати інфляцію. Така реакція проциклічної грошово-кредитної політики виявилась успішною у зниженні інфляції, але також стала головною рушійною силою світової рецесії 1982 року. Основний урок глобальних рецесій 1975 року та 1982 року для аналізу поточних кризових процесів можна звести до того, що своєчасна корекція адаптованих грошово-кредитної і бюджетно-податкової політик має важливе значення для стримування інфляційного тиску та зниження витрат

виробництва, що пояснюється стабілізаційним потенціалом окреслених політик. І це не дивно, адже протягом останніх трьох десятиліть багато центральних банків, хоча і задекларували у своїх статутах пріоритетність цінової стабільності, гнучко реагували на запити уряду у підтримці економічної активності [8, с.32]. Синхронізоване посилення грошово-кредитної і бюджетно-податкової політик в глобальному вимірі за участю ФРС і ЄЦБ, які фактично встановлюють світові процентні ставки, швидше за все, допоможе стримати подальше розгортання інфляційної спіралі в 2023 рр., втім воно буде досягнуто за рахунок скорочення ділової активності через здорожчення вартості капіталу. Не слід ігнорувати той факт, що при цьому більш жорсткі фінансові умови доступу до ринків позичкового капіталу особливо вдарять по вразливіших країнах-EMDE.

Досвід попередніх глобальних рецесій свідчить про те, що супутні потрясіння та/або вжиті політичні рішення можуть стати тригером для наступної глобальної рецесії. З високим ступенем апроксимації ми можемо виокремити щонайменше три сценарії розвитку глобальної економічної кон'юнктури [9].

Перший, базовий сценарій, тісно узгоджується з останніми консенсус-прогнозами зростання та інфляції, а також ринковими очікуваннями щодо динаміки процентних ставок. За цим сценарієм, ЦБ сповідуватимуть більш жорстку монетарну політику, якої водночас може бути недостатньо для своєчасного приборкання інфляції, втім нестабільність на товарних ринках буде вгамована, а збоїв у ланцюгах поставок зменшаться. Відповідно глобальне зростання сповільниться з 2,9 відсотка у 2022 році до 2,4 відсотка у 2023 році, перш ніж відновитися до 3 відсотків у 2024 році. Глобальна економіка сповільниться 2023 року, а темпи зростання в розрахунку ВВП на особу відповідатимуть аналогічній ситуації спадів у 1998 році та 2012 році. Прогнозується, що обсяги світової торгівлі впадуть у відповідь на ослабленням глобального сукупного попиту в 2023 році, втім в 2024 році почнуть відновлюватись до докризових показників. Зростання в розвинутих економіках сповільниться з 2022 року по 2023 рік, перш ніж дещо відновиться у 2024 році. На відміну від країн з розвинутою економікою, зростання в країнах-EMDE стабільно прискорюватиметься з 2022 року по 2024 рік. Втім підвищення реальних короткострокових процентних ставок у період з 2021-2023 років (аналогічний досвід реагування на кризу відбувся й у період між 1980-1982 роками) призведе до переоцінки ризику на глобальних фінансових ринках, посилюючи і без того підвищену макроекономічну вразливість. Відтак окреслений сценарій вкотре

актуалізує запит на підвищення транспарентності сповідуваних політик та поставлених цілей як Центробанками, так і урядами країн з великими відкритими економіками.

Другий сценарій – це сценарій різкого спаду. Він передбачає підвищення інфляційних очікувань, що викликає додаткове синхронне посилення грошово-кредитної політики з боку основних центральних банків. За цим сценарієм світова економіка все одно уникне рецесії у 2023 році, але зазнає різкого спаду без повернення до контрольованої низької інфляції до кінця прогнозованого періоду.

Якщо інфляційний тиск буде більш стійким або якщо інфляційні очікування будуть зростати, для повернення інфляції до цільового рівня знадобиться перегляд політики – від стимулюючої (м'якої чи помірно-м'якої) до стабілізуючої (жорсткої). І хоча за даним сценарієм підвищення реальних короткострокових процентних ставок буде стриманим, впливу на фінансові ринки не вдасться уникнути. І хоча світова економіка уникне рецесії, їй не вдасться уникнути глобального спаду, що супроводжуватиметься уповільненням темпів зростання світової торгівлі. Зокрема, очікується, що активність сповільниться більш різко в тих країнах-EMDE, які сильно залежать від США каналами торгівлі та фінансів.

За третім сценарієм, додаткове підвищення реальних короткострокових процентних ставок призведе до різкої переоцінки ризику на світових фінансових ринках і спровокує глобальну рецесію у 2023 році. Якщо глобальне уповільнення перетвориться на рецесію, глобальна економіка може в кінцевому підсумку зазнати скорочення обсягів світового промислового виробництва, що перевершуватиме скорочення під час пандемії. Це матиме серйозні наслідки для довгострокових перспектив зростання в країнах-EMDE, зокрема в тих з них, що вже відчули на собі наслідки глобальної рецесії 2020 року.

Відтак у спробі віднайти компроміс між стабілізаційним та стимулюючим ефектом сповідуваних грошово-кредитної та бюджетно-податкової політик і зважаючи на глобальні трансмісійні канали взаємозалежності, що пов'язують ринки країн з великими і малими відкритими економіками, урядам і Центробанкам слід координувати свою діяльність: монетарна політика повинна застосовуватися послідовно, аби своєчасно відновити цінову стабільність, тоді як у фіскальній політиці необхідно віддавати пріоритет середньостроковій прийнятності боргу, надаючи при цьому цільову підтримку вразливим групам населення і бізнесу.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н.В., Іващенко О.А., Курбала Н.В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. Економіка та держава. 2020. № 9. С. 17–24.

2. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Ретроспективний аналіз альтернативних підходів до виокремлення розвинених країн: фінансовий, індустріальний, цифровий та інноваційний виміри розвитку. Ефективна економіка. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8172>

3. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Ч.1. Теоретичні основи дослідження економічної кон'юнктури розвинених країн. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. 422 с.

4. Consensus Economics. Режим доступу: URL: <https://www.consensuseconomics.com>

5. Відякіна М.М., Резнікова Н.В. Сучасна світова фінансова криза в деструктивних вимірах інвестиційного прагматизму. Вісник Національного банку України. 2010. № 5 (171). С. 23-27.

6. Відякіна М.М., Резнікова Н.В. Детермінанти кризових потрясінь: макроекономічні виміри. Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 33 (Ч. II). С. 96-101.

7. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки нового макроекономічного консенсусу. Економіка України. 2021. № 3 (712). С. 19-40.

8. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Від синтезу економічних теорій до політичного консенсусу: монетарно-фіскальні дилеми макроекономічної стабілізації в умовах коронакризи. Економіка України. 2021. № 4 (713). С. 21-44.

9. Obstfeld M. Uncoordinated Monetary Policies Risk a Historic Global Slowdown. PIIE Realtime Economic Issues Watch, September 12, 2022. Peterson Institute for International Economics, Washington, DC.

Головко Дмитро Вікторович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Виникнення соціального страхування безпосередньо пов'язане із розвитком суспільства, що завжди супроводжувалося наявністю численних ризиків. Рушійною силою для формування соціального страхування стала проблема забезпечення громадян, які не можуть матеріально утримувати себе та свої сім'ї, у зв'язку з повною чи частковою втратою працездатності. Головними об'єктом у сфері соціального страхування виступають саме потреби людини.

Питанням дослідження соціального страхування присвячено ряд публікації вітчизняних вчених, зокрема: В. Базилевича, А. Загороднього, С. Осадця, Р. Пікус, Т. Федорової та інших. У роботах науковців значна увага приділена питанням інституційного забезпечення соціального страхування в Україні та його ролі у забезпеченні фінансуванням соціального захисту населення. Разом з тим, потребують подальших досліджень питання вдосконалення вітчизняної системи соціального страхування, особливо в частині діяльності Фонду соціального страхування України.

Соціальне страхування являється джерелом фінансового забезпечення та соціального захисту громадян. На початку прийняття своєї незалежності, Україна перейняла пострадянську систему соціального страхування, яка потребувала досить серйозного реформування [3, с. 25]. В умовах дефіциту фінансових ресурсів, значного та тривалого безробіття й великої кількості інших проблем, потрібна була інша модель соціального захисту, яка враховувала б європейські стандарти та була б менш затратною [4, с. 116].

При створенні Фонду соціального страхування було визначено головну мету, що передбачала утримання фінансової стабільності та самостійності системи соціального страхування, використання на-

копиченого досвіду і забезпечення від руйнації механізму реалізації конституційного права населення на соціальне страхування. Даної мети було досягнуто, підтвердженням стало те, що Фонд соціального страхування України стабільно забезпечував всі виплати допомог по соціальному страхуванню, які передбачено діючим законодавством, працюючи в екстремальних умовах, що були викликані спочатку економічною кризою, а потім введенням військового стану [7].

Починаючи з 1994 року, країни ЄС надавали допомогу Україні за програмою TACIS у створенні системи соціального страхування. Завдячуючи активній співпраці, було сформовано проект Концепції соціального забезпечення громадян та «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Прийняття у 1998 році останніх визначило нові правила страхування соціальних ризиків. Для подальшого розвитку основ законодавства було розроблено низку законів прямої дії [8].

Після впровадження в Україні обов'язкового державного соціального страхування, згідно з прийнятими законами «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності та нещасного випадку на виробництві» (1999 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» (2001 р.) на тристоронній основі було сформовано правління та наглядові ради по кожному з видів страхування [1, с. 25].

28 грудня 2014 року було запроваджено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці», яким у новій редакції представлено Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зокрема, у цьому законі було визначено питання щодо об'єднання Фонду соціального страхування з тимчасовою втратою працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві у Фонд соціального страхування України [8].

3 листопада 2015 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 736-VIII щодо упорядкування діяльності фондів соціального страхування у період перебудови». З 1 серпня 2017 року Фонд

соціального страхування України повністю розпочав виконання всіх визначених законом завдань і функцій [2, с. 81].

У липні 2022 року, з прогресом аналітичних центрів в Україні, в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні, було видано дослідження на тему: «Аналіз ефективності підтримки застрахованих громадян Фондом соціального страхування України». Дане дослідження містить аналітичну інформацію щодо:

- ключових функцій фондів соціального страхування, згідно з міжнародними практиками;
- проблем та поточного стану соціального страхування на випадок нещасного випадку на виробництві, тимчасової непрацездатності, професійного захворювання в Україні;
- аналіз проблематики бюджету Фонду соціального страхування України (ФССУ) та потреб у вдосконаленні структури відповідних видатків.

За результатами даного дослідження виявлено низку проблем, як у діяльності Фонду соціального страхування України, так і в системі соціального страхування у випадку нещасного випадку на виробництві, тимчасової непрацездатності, професійного захворювання [6].

Зокрема, у дослідженні йдеться про непрозорість інформації щодо діяльності Фонду соціального страхування України, дефіцит Фонду та приріст заборгованостей із виплат, а також низький рівень автоматизації процесів, а також звертається увага на низьку якість законодавчого регулювання нагляду за діяльністю ФССУ. Як зазначається у дослідженні: «процеси обміну інформації між ФССУ та іншими страховими фондами та органами влади не є злагодженим, що веде до значної затримки з обміну інформації, що впливає на виконання страхових виплат. Окремою серйозною проблемою є замала якість бюджетних процедур Фонду, що є наслідком малої якості законодавчого регулювання. Все це зменшує прозорість, створює простір для виникнення прихованого дефіциту та, у наслідку, – погіршення фінансової ситуації в ФССУ в цілому» [6].

Результатом змін у сферу соціального страхування має бути забезпечення можливості здійснення державою належного контролю за цільовим використанням коштів у системі соціального страхування, вчасне виконання зобов'язань перед громадянами, зокрема, у разі втрати ними працездатності та нещасних випадків на виробництві.

21 вересня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування». З прийняттям даного Закону усі страхові та пенсійні виплати, а також соціальні послуги, що потерпілі на виробництві та їхні рідні на сьогодні отримують від Фонду соціального страхування України зберігаються, а в деяких випадках – навіть збільшуються. Водночас даним законом змінено орган, котрий здійснюватиме адміністрування описаних вище виплати. Так, відповідно до нового закону, уповноваженим органом управління в системі обов’язкового державного соціального страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку з 1 січня 2023 року стане Пенсійний фонд України.

Для цього передбачається здійснення реорганізації діяльності Фонду соціального страхування України й керування виконавчою дирекцією Фонду шляхом його приєднання до Пенсійного фонду України. У законі визначено, що Пенсійний фонд України та його територіальні органи є спадкоємцями Фонду соціального страхування України, управліннь виконавчої дирекції Фонду та їх відділень, його виконавчої дирекції [5].

Варто зауважити, що упродовж багатьох років Україна виділяла конкретні проблеми сфери соціального страхування, займалася її реформацією та досягла значних результатів. Аналізуючи останні події, що стосуються прийняття 21 вересня 2022 року Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» та об’єднання з 1 січня 2023 року Фонду соціального страхування та Пенсійного фонду, варто відзначити серйозність, з якою Верховна Рада підійшла до вирішення питання законодавчого регулювання сфери соціального страхування.

Отже, дослідивши історію становлення та розвитку регулювання сфери соціального страхування в Україні, можна з упевненістю стверджувати, що ця ланка надання соціального захисту населення має серйозне значення для нашої держави. Також варто зауважити, що усім громадянам варто бути зацікавленими в офіційному працевлаштуванні, адже це є основою їхнього забезпечення соціальною допомогою в разі її необхідності. Сфера соціальних послуг розвивається та створює все комфортніші умови для громадян. Подібні поліпшення будуть все більше приваблювати українців до офіційного працевлаштування та власного вкладу в розвиток України. Соціальне страхування в Україні починає все більше відповідати найви-

щим європейським стандартам і має серйозні перспективи для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Богріновцева Л.М., Чамор Г.С. Напрямки вдосконалення фінансової стійкості страхових компаній України. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. №2. С. 20-32.

2. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. Економічні горизонти. 2018. № 2(5). 76–86.

3. Бондарук Т. Г., Іваненко О. А. Страховий ринок України: динаміка, проблеми та перспективи розвитку : Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, «Інформаційно-аналітичне агенство», 2021. С. 24-27.

4. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2019. № 3. С. 111-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2019_3_12

5. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал парламенту України. Верховна Рада України встановила контроль за публічними коштами в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. 21 вересня 2022 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228247.html>

6. Дослідження: аналіз ефективності підтримки застрахованих осіб Фондом соціального страхування України. 22 липня 2022 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/doslidzhennya-analiz-efektivnosti-pidtrimki-zastrahovanih-osib-fondom-sotsialnogo-strahuvannya-ukrayini/>

7. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності : монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; М. О. Кужелев, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька та ін.; У-т державної фіскальної служби України. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.

8. Фонд соціального страхування України. Історія виникнення і розвитку соціального страхування. 01.08.2017. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/947780>

*Голубова Галина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики, інформаційних технологій
та математичних методів в економіці,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до пункту 52 частини першої статті 2 Бюджетного кодексу України [1] фіскальними ризиками є чинники, що можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету, відповідно спричинити збільшення бюджетного дефіциту та державного боргу, порівняно з плановими бюджетними показниками.

З 2014 року і до 24 лютого 2022 року економіка України функціонувала в умовах гібридної війни. Однак після широкомасштабного вторгнення росії на територію України, виникли нові надзвичайні виклики, як для всієї фінансово-економічної системи, так і для суспільства. Повномасштабна військова агресія з боку російської федерації призвела до неправих людських жертв, а також до руйнацій значної частини виробничої, логістичної та житлової інфраструктур.

Станом на 1 серпня 2022 року обсяг прямих збитків економіки України від пошкодження та руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури сягнув 108,3 млрд. дол. США. З динамічною інтенсивністю нарощується бюджетний дефіцит у зв'язку із зростанням видатків на забезпечення оборони та підтримку населення й економіки.

У вересні 2022 р. порівняно з лютим 2022 р. офіційний курс гривні до долару США девальвував на 26,2%. Показники платіжного балансу свідчать про погіршення збалансованості зовнішніх рахунків, що пов'язане із скороченням експорту через заблоковані морські порти та руйнування об'єктів транспортно-виробничої інфраструктури тощо.

У 2021 році макроекономічні ризики розраховувалися в основному з урахуванням ризику розповсюдження пандемії COVID-19 на тлі поширення нових штамів коронавірусу, а також додаткових витрат на кампанію вакцинації тощо. Однак, більша частина ризиків, пов'язаних із змінами у макроекономічному середовищі, які були ідентифіковані під час розроблення бюджету на 2021 рік, не справдилась, або справдилась лише частково, і суттєвого впливу на макроекономічну ситуацію у минулому році не мали.

Оцінювання фінансових ризиків для країни у сфері державних фінансів є вкрай важливим в контексті обґрунтованості управлінських рішень щодо бюджетної політики держави.

Відповідно до норм Бюджетного кодексу у частині здійснення загальної оцінки фінансових ризиків, зокрема, пов'язаних із змінами у макроекономічному середовищі, макроекономічний прогноз (базовий) на 2022 рік містить оцінку можливих альтернативних сценаріїв розвитку для України. Альтернативний сценарій розвитку економіки України, як і базовий сценарій, сформовано з урахуванням постпандемічного розвитку економіки, табл. 1.

Таблиця 1

Основні макропоказники економічного розвитку
України на 2022 рік за різними сценаріями

Показники	Базовий сценарій	Альтернативний сценарій
ВВП, млрд. грн	5 368,7	5 579,7
Індекс споживчих цін (до попереднього року), %	107,2	107,3
Індекс цін виробників промислової продукції (до попереднього року), %	107,9	109,7
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8.5	8.9
Сальдо торговельного балансу, млн. дол. США	-8 595	-8 330
Експорт товарів та послуг, млн. дол. США	70 286	69 333
Імпорт товарів та послуг, млн. дол. США	78 881	77 663
Обмінний курс гривні до долара США, гривень за долар США	28.6	28.4

За оцінками Міністерства економіки України

За базовим сценарієм макроекономічного прогнозу на 2022 рік передбачалося:

- ✓ зростання ВВП на рівні 3,8 %;
- ✓ зростання індексу споживчих цін на рівні 6,2 %;
- ✓ обсяг прибутку прибуткових підприємств на рівні 1 199,4 млрд гривень;

- ✓ обсяг фонду оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців на рівні 1 606,1 млрд гривень;
- ✓ рівень безробіття на рівні 8,5 %;
- ✓ ростання обсягу експорту товарів та послуг на 6,5 %;
- ✓ зростання обсягу імпорту товарів та послуг на 9,2 %.

Крім ризику поширення пандемії COVID-19, наслідки якого окреслено в альтернативному сценарії, також існує ряд інших ризиків та викликів, які супроводжують українську економіку впродовж тривалого періоду та можуть позначитися на відхиленні показників основного прогнозного сценарію.

Умовно такі ризики можна класифікувати на дві групи:

I група – ризики, які характерні Україні (посилення гібридних загроз національній безпеці України, у тому числі активна збройна агресія з боку російської федерації на сході країни; згортання іноземними компаніями інвестиційних проектів; збереження тенденції низької кредитної активності комерційних банків; посилення неплатоспроможності суб’єктів економічної діяльності; низький рівень врожаю зернових культур тощо).

II група – ризики, які формуються під впливом міжнародних трендів (посилення глобальної конкуренції; нова хвиля технологічних змін; загострення конкуренції у світі за людський капітал; наростання екологічної кризи тощо).

Зазвичай, ризики другої групи важко передбачити, а ризики першої групи можна прорахувати та оцінити. Так, за оцінками Міністерства економіки України у разі реалізації першої групи ризиків фінансово-економічна система Україна понесе наступні втрати, табл. 2.

Таблиця 2

Макроекономічна оцінка ризику

Ризик	Оцінка впливу ризику	Результат реалізації ризику
1	2	3
Посилення гібридних загроз національній безпеці України, активна збройна агресія з боку рф на сході країни	Суттєве зменшення обсягу зовнішньої торгівлі, збільшення витрат на логістику, зниження рівня інвестиційної привабливості країни тощо.	Зменшення обсягу зовнішньої торгівлі з рф на 15 % або 300 млн. доларів США. ВВП – втрата 0,2 в. п.

Продовження табл.2

1	2	3
Згортання іноземними компаніями інвестиційних проектів	Зниження ділової активності суб'єктів господарювання, інвестиційної привабливості економіки, збільшення безробіття.	Зменшення інвестицій на 1 млрд. доларів США. ВВП – втрата 0,7 в. п.
Збереження тенденції низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі	Дефіцит фінансових ресурсів, у першу чергу, в корпоративному секторі, що стримуватиме розвиток підприємств, звужуватиме ділову активність в економіці, знижуватиме їх конкурентоспроможність в умовах недофінансування інвестиційних проектів.	Втрата кредитних ресурсів у структурі фінансування капітальних інвестицій – 1 в.п. (або 4 млрд гривень). ВВП – втрата 0,1 в. п.
Посилення неплатоспроможності суб'єктів економічної діяльності	Скорочення рівня зайнятості та зростання кількості безробітних, внаслідок скорочення штату підприємств або їх повної ліквідації. Зменшення заробітних плат, підвищення рівня цін.	Скорочення кількості зайнятих на 1% або близько на 150 тис осіб. ВВП – втрата 1 в. п.
Отримання низького врожаю зернових культур	Зменшення експортної спроможності аграрного сектору та, відповідно, експортного валютного виторгу, скорочення виробництва у переробній промисловості, дефіцит продовольчих товарів на внутрішньому ринку та зростання споживчих цін на харчові продукти.	Втрати для експорту оцінюються на рівні близько 1,2 млрд доларів США. ВВП – втрата 0,6-0,8 в. п.

За оцінками Міністерства економіки України, розробленими у 2021 році

Найбільше дивує оцінювання ризику, пов'язаного з порушенням суверенітету України. Слід зазначити, що аналітики прораховували можливість настання ризику у формі посилення військового конфлікту, однак лише на

сході країни, тобто можливість повномасштабного вторгнення – не враховувалася. У разі реалізації цього ризику, не йде мова про повне розірвання економічних зв'язків з країною-агресором, а лише зменшення обсягу зовнішньої торгівлі з рф на 15 %. За прогнозами експертів, які класифікують цей ризик, як помірний, втрати економіки України у вартісному еквіваленті можна оцінити, як скорочення ВВП лише на 0,2 в. п.

Після повномасштабного вторгнення не спрацювали ні альтернативний макросценарій на 2022 рік, ні макроекономічна оцінка ризиків (шоків) для економіки України. Війна змінила традиційні форми та підходи аналізу й прогнозування економічного та соціального розвитку країни.

За інформацією Міністерства економіки України у поточному році та 2023 році існуватимуть наступні фіскальні ризики, які впливатимуть на стан та структуру державних фінансів [2]:

- невизначеність тривалості та інтенсивності військового конфлікту між Україною та російською федерацією, що може позначитись на збільшенні людських втрат та подальшій вимушеній міграції населення, на суттєвому зменшенні обсягу зовнішньої торгівлі, продовженні руйнування важливих інфраструктурних об'єктів, на збільшенні втрат у економічному та виробничому потенціалах, на збільшенні витрат на логістику промисловими та агропідприємствами, на зниженні рівня їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості;
- недоотримання фінансової допомоги від міжнародних фінансових організацій та країн-донорів може призвести до додаткової грошової емісії, скорочення бюджетних витрат, відповідно споживання сектору загального державного управління, скорочення бюджетної підтримки бізнесу, що негативно вплине як на обсяги попиту в економіці, так і на обсяги виробництва, що додатково вплине на динаміку цін;
- недотримання досягнутої домовленості щодо розблокування трьох портів на Чорному морі з боку російської федерації, що призведе до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі та може спровокувати світову продовольчу кризу;
- суттєве скорочення штатних працівників у сфері державного управління може призвести до зростання рівня безробіття, додаткового тимчасового тиску на фонд оплати праці державних установ через значні одноразові грошові виплати працівникам, відтік ви-

соціоінтелектуальної робочої сили за кордон, дефіцит людського капіталу;

- отримання більш низького врожаю зернових культур внаслідок, зокрема втрат врожаю через знищення з боку країни-агресора як культур на полях, так і місць зберігання зібраного врожаю, що призведе до зменшення експортної спроможності аграрного сектору та відповідно валютних надходжень від експорту, падіння виробництва у переробній промисловості, дефіциту продовольчих товарів на внутрішньому ринку та зростання споживчих цін на харчові продукти, що займають значну частку у споживчому кошику;
- непродаж об'єктів великої та малої приватизації внаслідок відсутності попиту у зв'язку із погіршенням інвестиційного клімату у країні унаслідок агресії російської федерації.

З огляду на наявність невизначеності щодо тривалості та наслідків бойових дій, а також відсутність повної поточної статистичної інформації, прорахувати вартісний вплив зміни макроекономічних показників на показники державного бюджету наразі не вбачається можливим.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної ради України, із змінами від 09.07.2022 №2390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

2. Фіскальні ризики та їх вплив на показники державного бюджету 2022. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84_%D1%84%D1%96%D1%81%D0%BA_%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82_2022.pdf

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk>

*Дишлевий Роман Вікторович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ VAIC™ ПРИ ОЦІНЦІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Однією з найбільш популярних моделей оцінки інтелектуального капіталу є Value Added Intellectual Coefficient (VAIC™), яка була розроблена хорватським економістом Анте Пулічем [1-2]. Дана модель призначена для визначення ефективності інтелектуального капіталу аспекті генерації доданої вартості. VAIC™ – це коефіцієнт, що відображає, яку додану вартість генерує одиниця інтелектуального капіталу, і охоплює визначення ефективності інтелектуального капіталу, а також людського та структурного капіталів.

Основна ідея А. Пуліча полягає в тому, щоб використовувати додану вартість як показник значення вартості, згенерованої працівниками інтелектуальної праці, застосовуючи при цьому в якості інструментарію дані з фінансової звітності. Таким чином, VAIC™ дозволяє вимірювання ефективності інвестицій у знання в аспекті створення доданої вартості [3].

При розрахунках показника VAIC™ задіяні такі основні компоненти:

- 1) Людський капітал (Human Capital – HC), під яким пропонується розуміти витрати на персонал (заробітну плату, інвестиції у підвищення кваліфікації тощо);
- 2) Структурний капітал (Structural Capital – SC), який розуміється як різниця між виробленою доданою вартістю (Value Added – VA) та людським капіталом (HC);
- 3) Задіяний капітал (Capital Employed – CE), який інтерпретується як балансова вартість чистих активів.

Після розрахунку значень цих компонент визначається ефективність кожного з них, яку, відповідно, відображають показники HCE, SCE, SEE. Перший і третій із цих показників є відношенням виробленої доданої вартості (VA), відповідно, до людського капіталу (HC) і до задіяного капіталу (CE), а другий – відношення структурного капіталу (SC) до виробленої доданої вартості (VA).

Додану вартість, згенеровану компанією, розраховують за формулою [2]:

$$VA = P + C + D + A, \quad (1.1)$$

де P – операційний прибуток підприємства;

C – витрати на персонал (заробітна плата, соціальні витрати та ін.), які відповідно до моделі є еквівалентними людському капіталу організації;

D – списання довгострокових та оборотних активів компанії;

A – амортизація активів організації.

Ефективності інтелектуального капіталу компанії (Intellectual Capital Efficiency – ICE) розраховується як проміжний результат, відображаючи суму показників ефективності людського та структурного капіталів:

$$ICE = HCE + SCE \quad (1.2)$$

Сам же коефіцієнт $VAIC^{TM}$ розраховується як сума показників ефективності інтелектуального капіталу та задіяного капіталу:

$$VAIC = ICE + CEE \quad (1.3)$$

Вважається, що чим вищим є значення $VAIC^{TM}$, тим ефективніше використовується інтелектуальний потенціал фірми для створення доданої вартості.

Досліджуючи проблематику оцінки інтелектуального капіталу найчастіше використовується саме модель $VAIC^{TM}$, завдяки своїй відносній простоті та відсутності на досить тривалому проміжку часу варіативності показників інтелектуального капіталу. Приклади використання цієї моделі можна знайти в роботах М. Кларк, Д. Сенг, Р. Уайтінг [4], Д. Мадітінос, Д. Чацудес, К. Цайрідіс, Г. Теріу [5]. І. Улум, І. Гозалі, А. Пурванто дещо модифікували цю модель в своїх дослідженнях [6]. Незважаючи на це, $VAIC^{TM}$ має свої недоліки, дослідженням яких займалися Дж. Яццоліно, Д. Лайсе [7], П. Столе, С. Столе, С. Ахо [8].

Одну з найбільш успішних спроб критичного аналізу моделі $VAIC^{TM}$ зробили фінські учені П. Столе, С. Столе, С. Ахо [8]. В своєму дослідженні вони розглянули концептуальні особливості моделі, правомочність її асоціювання з категорією інтелектуальний капітал, а також перевірили гіпотезу, згідно з якою $VAIC$ корелює з ринковою вартістю компанії.

На їх думку, змінну SC , включену до $VAIC^{TM}$, некоректно асоціювати зі структурним капіталом: вважається, що SC є фінансовим параметром, який можна порівняти з операційною маржею (operating margin). При цьому параметр SCE (відповідно до моделі – ефективність структурного капіталу) насправді показує, скільки капіталу організація може створити при вкладенні однієї грошової одиниці у додану вартість, таким чином відображаючи ефективність доданої вартості.

В свою чергу, параметр ICE, який згідно з моделлю VAIC™ відображає ефективність інтелектуального капіталу, на думку групи фінських дослідників, має опосередковане відношення до інтелектуального капіталу і насправді є показником загальної продуктивності праці компанії.

П. Столе, С. Столе та С. Ахо визначають VAIC як параметр ефективності, що поєднує ефективність праці та використання капіталу, і відображає загальну продуктивність підприємства. При цьому зазначають, що сам показник VAIC та його компоненти мають дуже опосередковане відношення до інтелектуального капіталу, через те, що А. Пуліч при розробці своєї моделі надмірно спростив концептуальний зміст показників HC та SC. Так, наприклад, якщо до людського капіталу зазвичай відносять навички працівників, освіту, мотивацію тощо, то А. Пуліч під ним розуміє лише витрати на персонал.

Також П. Столе, С. Столе та С. Ахо [8] на основі даних фінансової звітності 125 фінських компаній перевірили гіпотезу А. Пуліча про те, що показник VAIC має досить сильну кореляцію із ринковою вартістю компанії. І хоча на рівні компонентів було виявлено слабку кореляцію між ефективністю задіяного капіталу (CEE) та відношенням ринкової вартості до балансової вартості, результати перевірки не підтвердили гіпотезу А. Пуліча.

Основними причинами цього є те, що параметри SCE та HCE згідно моделі містять ідеальне накладення та є розрахунковими похідними один від одного, і те, що структурний капітал (SC) визначається як різниця між суб'єктом грошового потоку (доданою вартістю, VA) та капіталізованим суб'єктом (людським капіталом, HC).

Ще однією важливою особливістю VAIC™ є те, що коли значення SC негативні або рівні нулю, параметр VAIC може мати негативні значення. Цікавим є випадок, коли значення VA близькі до нуля, додана вартість близька до витрат на працівників (HC), а структурний капітал (SC) близький до нуля. В цьому випадку, в залежності від того, значення доданої вартості є позитивним або негативним, VAIC переходить з $-\infty$ на $+\infty$. На думку П. Столе, С. Столе та С. Ахо [8], це говорить про те, що модель включає нестабільний елемент, який виникає через прийняті в моделі визначення ефективності людського капіталу і структурної ефективності. Відповідно, автори роблять висновок про те, що зв'язок самої моделі VAIC™ та інтелектуального капіталу є несуттєвим, тому її використання для оцінки інтелектуального капіталу вводить в оману.

Дж. Яццоліно та Д. Лайсе вважають, що головною перевагою VAIC™ є те, що вона створює «міст» між доданою вартістю та інтелектуальним капіталом [7]. При цьому численні дискусії застосування цієї моделі для оцінки інтелектуального капіталу є наслідком так званого «семантичного зсуву» – зміни смислового значення, що вкладається А. Пулічем у поняття, що стосуються інтелектуального капіталу. І хоча італійські вчені погоджуються з П. Столе, С. Столе та С. Ахо [8] у тому, що модель має опосередковане відношення до інтелектуального капіталу, вони пропонують використовувати її в багатокритеріальних підходах до вимірювання загальної ефективності фірми, таких як збалансована система показників та ін.

Варто відзначити, що основні недоліки моделі VAIC™ мають концептуальний характер. Так, можна виділити відсутність у неї функції діагностики ефективності відносного капіталу як окремого елемента. Це є наслідком того, що модель VAIC™ заснована на двокомпонентній структурі інтелектуального капіталу, згідно з якою він включає людський і структурний капітали.

Також не зовсім зрозуміла роль в цій моделі задіяного капіталу (CE), який фактично відображає її матеріальний аспект. Тут, однак, можна припустити, що згідно з логікою А. Пуліча додана вартість генерується працівниками інтелектуальної праці за допомогою застосування матеріального капіталу. Таким чином, модель є спробою відобразити синергію матеріального, людського та структурного типів капіталів в аспекті генерації доданої вартості. І тут можна погодитися з цим підходом, оскільки при взаємодії цих типів капіталу, їх результуюча ефективність має не адитивний, а мультиплікативний характер.

Список використаних джерел

1. Pulic A. The physical and intellectual capital of Austrian banks. URL: https://www.researchgate.net/publication/327386301_The_Physical_and_Intellectual_Capital_of_Austrian_Banks.
2. Pulic A. The Principles of Intellectual Capital Efficiency. A Brief Description. – Zagreb, Croatian Intellectual Capital Center, 2008
3. Marzo G. A theoretical analysis of the value added intellectual coefficient (VAIC). *Journal of Management and Governance*. 2022. №26. P. 551–577.
4. Clarke M., Seng D., Whiting R. H. Intellectual capital and firm performance in Australia. *Journal of Intellectual Capital*. 2011. Vol. 12. №4. P. 505-530.

5. Maditinos D., Chatzoudes D., Tsairidis C., Theriou G. The impact of intellectual capital on firms' market value and financial performance. *Journal of Intellectual Capital*. 2011. Vol. 12. № 1. P. 132-151.

6. Ulum I., Ghozali I., Purwanto A. Intellectual capital performance of Indonesian banking sector: a modified VAIC (M-VAIC) perspective. *International Journal of Finance & Accounting*. 2014. Vol. 6. № 2. P. 103-123.

7. Iazzolino G., Laise D. Value added intellectual coefficient (VAIC). A methodological and critical review. *Journal of Intellectual Capital*. 2013. Vol. 14. № 4. P. 547-563.

8. Ståhle P., Ståhle S., Aho S. Value added intellectual coefficient (VAIC): a critical analysis. *Journal of Intellectual Capital*. 2011. Vol. 12. №4. P. 531.

Дорощук Ольга Володимирівна,
студентка освітнього рівня «бакалавр»,
ОПП «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:

Резнікова Наталя Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНІ ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Сучасне економічне середовище характеризується динамічністю та швидкістю внутрішнього розвитку, а цифровізація та інноваційність виступають водночас як його драйверами, так і своєрідним результатом. Одним з яскравих прикладів такого прориву у фінансовій сфері є фінансові інновації, як, наприклад, FinTech, що активно змінює функціонування банківської системи через підвищену конкуренцію, що вимагає радикальної та інновативної трансформації та реструктуризації. Більш практичним та більш імплементаваним не тільки в економічну, а й в державну сферу є розробка національних цифрових валют, що є піком трансформаційних процесів з використанням інновацій у фінансовій сфері [6].

Цифрова валюта центрального банку є одним із новітніх інструментів фінансових інновацій, який поступово інтегрується в окремі національні стратегії щодо дотримання інноваційності та цифровізації ринку. Наразі у більшості країн така цифрова національна валюта перебуває лише на стадії попередніх досліджень. Проте Україна, яка прагне відповідати світовим стандартам інноваційності та цифровізації, працює над пілотним проектом е-гривні, зважаючи всі ризики та переваги, які вона може запропонувати як централізована цифрова валюта для Національного банку, користувачів, фінансових, банківських та небанківських установ.

Використання готівки в багатьох країнах, у тому числі в Україні, зменшується. Завдяки FinTech з'являється все більше способів здійснювати електронні платежі без використання платіжних карток чи банківських послуг. У цих умовах центральним банкам доводиться шукати способи зберегти свою провідну роль у платіжній системі, забезпечуючи доступ населення до грошей центрбанку, при цьому не перешкоджаючи інноваціям у фінансовому секторі. На сьогодні 80% національних фінансових регуляторів зацікавлені в центральній банківській цифровій валюті (ЦБЦВ), а 40% вже розпочали тестування ЦБЦВ. За прогнозами, до 2030 року від трьох до п'яти країн світу повністю впровадять ЦБЦВ. Україна не тільки не відстає від світових тенденцій, а й почала аналізувати можливість запуску електронної валюти однією з перших – ще у 2016 році [1].

Ще одним поштовхом до розвитку національних центробанківських цифрових валют стала пандемія коронавірусу, яка спонукала людей відмовитися від готівки, оскільки вона могла бути джерелом інфекції. Крім того, вже давно існує глибинна тенденція переходу на безготівкові розрахунки не тільки через зручність та економію (видача, інкасація готівки є витратною), а й через те, що готівка живить тіньову економіку та кримінальний бізнес.

На думку експертів Forbes, цифрова валюта забезпечить миттєву швидкість платежів, підвищить їх стабільність, полегшить транскордонні перекази. Крім того, національна цифрова валюта сприяє фінансовій інклюзії, пропонуючи платіжну інфраструктуру з нижчими витратами на перекази [3].

Запровадження цифрової валюти в Україні розпочалось з 2016 року. Тоді Міністерство цифрової трансформації підписало меморандум про взаєморозуміння та співпрацю з Stellar Development Foundation. У 2018 та 2019 роках НБУ тестував пілотну версію цифрової валюти. При цьому було випущено близько 5,4 тис. електронних гривень з прив'язкою

до паперових грошей у співвідношенні «1:1». Модель цифрової валюти центрального банку під час цього пілотного проєкту можна охарактеризувати як анонімну, гібридну та пряму, оскільки важливо було перевірити ефективність такої ініціативи.

У вересні 2021 року було прийнято законопроєкт про легалізацію віртуальних активів. Ця подія стала фундаментальним кроком на шляху до цифровізації економіки України. Подальші плани передбачали впровадження політики протидії відмиванню коштів у сфері цифрових активів, включення в законодавство механізму полегшеної токенизації та створення інфраструктури для віртуальних активів. Після завершення всіх цих етапів Україна планувала запровадити е-гривню у січні 2024 року, але російське вторгнення зірвало цей план [2].

Нині планується залишити гібридну модель цифрової валюти з використанням блокчейн-платформи Stellar. Ця платформа дозволяє здійснювати фінансові операції в режимі реального часу. Також розглядається можливість е-гривні як анонімної, так і валюти з ідентифікацією користувача. Аналітики PwC високо оцінили досягнення НБУ в цьому напрямі, поставивши е-гривню на 4 місце у світі (після багамського долара, камбоджійської валюти та цифрового юаня) та на перше місце в Європі як один з найбільш зрілих проєктів цифрової валюти.

НБУ розпочав вивчення можливості пошуку альтернативного інструменту для миттєвих та дешевих платежів відповідно до сучасних тенденцій діяльності центрального банку. Для дослідження в якості грошового еквівалента було використано модель національної цифрової валюти, яка передбачає, що е-гривня розглядається як цифрова форма грошей, емітованих НБУ, що характеризується як національна валюта, яка є фіатною, може обмінюватися без обмежень на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні «1:1», не є інструментом отримання прибутку, тому розглядається як засіб платежу, а не накопичення.

НБУ розглядає можливість впровадження е-гривні на платіжний ринок України за двома альтернативними моделями (схемами) взаємодії між учасниками: централізованою або децентралізованою.

Централізована модель передбачає, що емітентом е-гривні є Національний банк. Електронні гаманці обліковуються в єдиному централізованому реєстрі, власником та оператором якого є виключно НБУ. Інші банки та небанківські фінансові установи за цією схемою є агентами з розрахунків та розповсюдження е-гривні, надають користувачам доступ через свої інтернет-ресурси або надають інші послуги клієнтам.

Користувачі-фізичні особи можуть отримати інноваційний інструмент для швидких розрахунків на невеликі суми, який має низку переваг перед платіжними картками та електронними грошима. Повернення коштів та проведення розрахунків гарантується НБУ, що робить е-гривню найбезпечнішим платіжним інструментом. Гаманці е-гривні можуть бути як ідентифікованими, так і анонімними, що може впливати на розмір лімітів на операції з гривнею у порівнянні з лімітами на операції з використанням електронних грошей (та сама система, що була запропонована Китаєм) [4].

Така схема має як переваги, так і недоліки. Серед переваг можна виокремити наступні: схема є прозорою з точки зору її контролю та регулювання; частка готівки в обігу зменшиться; центральний банк матиме змогу надавати гарантований платіжний інструмент. Якщо гаманці анонімні, не потрібна банківська ідентифікація. При використанні блокчейн-платформи вартість необхідної інфраструктури потенційно нижча порівняно з картковими платіжними схемами. До недоліків можна віднести наступне: наприклад, НБУ потрібно буде виділяти ресурси на створення та обслуговування е-гривні, а також на просування цього інструменту, що потребує законодавчої бази. Якщо гаманці анонімні, то застосовуються ліміти на транзакції, існує ризик, що бенефіціаром ліквідності буде центральний банк, а не учасники банківської системи і така привабливість бізнес-моделі є сумнівною.

Децентралізована модель передбачає, що банки та небанківські фінансові установи мають право випускати електронну гривню під контролем НБУ. Електронні гаманці клієнтів, трейдерів, агентів знаходяться децентралізовано – окремо в інформаційних системах кожного емітента.

Вплив електронної гривні на монетарні показники можна спрогнозувати, виходячи з припущення, що електронна гривня використовуватиметься переважно для купівлі товарів та послуг, а обсяг операцій з е-гривнею досягне 20% від загального обсягу безготівкових операцій з використанням платіжних карток.

Можливі два сценарії розвитку подій:

1. Е-гривня витісняє карткові операції. За даними за 2020 рік, співвідношення залишків на поточних рахунках фізичних осіб до карткових безготівкових платежів становило 10%. Тому, якщо співвідношення безготівкових платежів у гривні до обсягу операцій з платіжними картками становитиме 20%, то загальний обсяг залишків на поточних рахунках може зменшитися на 20% до 25 млрд грн. В такому випадку ліквідність банків також зменшиться [2].

2. Е-гривня витісняє готівкові розрахунки.

За даними за 2003-2007 роки, коли в споживанні домогосподарств переважала готівка, співвідношення готівки до витрат на кінцеве споживання становило 20%. Таким чином, якщо електронна гривня замінить готівкові платежі, грошовий агрегат M0 може досягти 52 млн. грн. (15%). При цьому ліквідність банків не зміниться [2].

В цілому, зараз впровадження цифрової валюти, як і інші процеси розвитку економіки, спрямовані на якісний, а не кількісний розвиток, страждають в першу чергу через вторгнення Росії в Україну. Тому оцінити подальші перспективи та кроки в цьому напрямку досить складно. Безумовно, в умовах післявоєнного відновлення важливо не забувати про ті заходи та ініціативи, які спрямовані на приведення економічного середовища України до високих стандартів світового економічного співтовариства, для чого необхідна інноваційність, постійний якісний та технологічний розвиток, перехід до цифрової економіки, одним з елементів та інструментів якої може стати національна цифрова валюта, що сприятиме підвищенню загальної конкурентоспроможності держави та демократизації міждержавних економічних відносин.

Національна цифрова валюта започатковує нове регулювання для центральних банків та урядів по всьому світу та надають їм повноваження, яких вони ніколи не мали раніше. Йдеться не лише про більші можливості збирати платіжну інформацію громадян, зробити платежі не анонімними та мінімізувати відмивання грошей чи ухилення від сплати податків. Наприклад, цифрові гроші можна «програмувати» при здійсненні платежів. Технологічно національна цифрова валюта може мати й інші функції, наприклад, визначення терміну придатності грошей. Теоретично це стимулювало б населення до витрат і прискорило б обіг грошей в економіці. У разі запровадження цифрових валют центральні банки могли б роздавати людям «запрограмовані» гроші, які б мали термін придатності, наприклад, 1 місяць. В такому випадку одержувачі коштів не могли б використовувати їх для заощаджень, а повинні були б витратити їх негайно, що в разі необхідності стимулювало б інфляційні процеси. Гроші можна «запрограмувати» і на протилежну мету, наприклад, встановивши на них відсоткову ставку. Тоді людям вигідніше утримуватися від зайвих витрат, щоб заробити відсотки, що, відповідно, знизить інфляцію [7].

Іншим напрямком є програмування їх під конкретні видатки – це особливо актуально для державних субсидій та інших соціальних виплат, оскільки дозволить максимально підвищити їх ефективність. Однак такі

революційні можливості цифрових валют працюватимуть лише в демократичних країнах з розвиненими інститутами. В іншому випадку держава може просто зловживати цим інструментом.

Національний банк розглядав е-гривню як інноваційну технологію, яка потенційно може суттєво змінити екосистему українського платіжного ринку та перерозподілити існуючі ролі учасників ринку. Проте, знову ж таки зараз перспективи подальшого впровадження цифрової валюти центрального банку є сумнівними, адже, на жаль, через військові дії приведення економіки до якісних вимог технологічного суспільства не є першочерговим завданням у післявоєнному відновленні.

Список використаних джерел

1. NBU Joins Global Financial Innovation Network [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/en/news/all/natsionalniy-bank-priyednavsya-do-globalnoyi-mereji-finansovih-innovatsiy>.
2. Analytical Report on the E-hryvnia Pilot Project. // National Bank Of Ukraine. – 2020.
3. Макроекономічний та монетарний огляд [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analytical%20Report%20on%20E-hryvnia.pdf?v=4
4. Що таке CBDC та що відомо про е-гривню [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nachasi.com/crypto/2021/10/28/shho-vidomo-pro-e-gryvnyu/>
5. Ukraine crisis may reshape role of c.bank digital currency. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/ukraine-crisis-may-reshape-role-cbank-digital-currency-says-ex-boj-official-2022-03-16/>
6. Melnyk, T., Melnychenko, S., & Reznikova, N. (2019). The conceptual framework for the operation of financial systems in the context of global structural transformations of business models of banking. *Baltic Journal of Economic Studies*. (Vol. 5), 4, 148-154. DOI: 10.30525/2256-0742/2019-5-4-148-154 [in English].
7. Bulatova, O., & Marena, T. (2019). World banking system: post-crisis recovery? *Journal of European Economy*, 18(3), 321–337.
8. Bulatova, O., Shabelnyk, T., Marena, T., & Reznikova, N. (2019). Influence of regional financial market models on the structure of global financial assets. *Advances in Economics, Business and Management Research: Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management*, Vol. 95 (pp. 281–285). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.55>

Дудченко Вікторія Миколаївна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:

Чуницька Ірина Іванівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розвиток світової економіки на сучасному етапі має суттєві зміни всієї системи міжнародних відносин, також посилюється взаємозалежність та взаємовплив різних чинників і сфер економіки. Через великі кількісні зміни у розбудові світового господарства привезли до більш високої стадії інтеграції, тобто глобалізації. Процеси інтеграції та глобалізації охоплюють міждержавні заходи, які цілеспрямовано формують системи економічного, політичного і правового простору у регіонах світу.

В сучасних умовах національна економіка переживає велику кризу. Для того щоб вийти швидко з кризи і стабілізувати економіку необхідно перейти до ринкової економіки та розширити міжнародні відносини.

В умовах економічної глобалізації «без кордонів» підвищується відповідальність національних держав за реалізацію ефективної економічної політики, яка б, з одного боку, забезпечувала реалізацію конкурентних переваг країни, використання позитивів глобалізації у національних інтересах, а з іншого, – запобігала її негативам і «провалам» [1, с. 5].

Взагалі Україна знаходиться у гарному і вигідному географічному положенні, через її кордони проходить багато транзитних шляхів, є море, яке надає транспортування продукції кораблями та клімат, який сприяє розвитку сільського господарства та міжнародної спеціалізації на ньому.

На фоні глобалізації світової економіки Україна має низку суттєвих проблем, такі як:

- нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури;
- незначне об'єднання зі світовою економікою;
- технологічна і технічна відсталість підприємств;
- старовинна орієнтація економіки;

- відсутні ефективні зв'язки виробництва і науки;
- низькі витрати на дослідження.

Для того щоб вирішити дані проблеми Україні потрібно розвивати інноваційну економіку, інвестувати в якісні проекти, які засновані на знаннях та нових технологічних і інформаційних інструментах.

В умовах глобалізації спостерігається зменшення ролі національної держави, втрата державної ідентичності, цілісності: на одному полюсі сучасної світової економіки зосереджуються країни – глобальні лідери з домінуванням США, на іншому полюсі світової економіки – більшість країн, для яких економічна глобалізація проявляється як якісно нові умови розвитку на які практично неможливо вплинути, але якої слід враховувати [2, с. 38].

Глобалізація як феномен ХХІ століття виявляється як багатомірне явище, яке охоплює масштаби та динаміку міжнародних економічних відносин і міжнародного бізнесу, й характеризує вищий рівень розвитку міжнародної економіки як системи науково-технологічних та зв'язків в певній галузі між новими типами утворень як кластерні та мережеві структури, також зумовлює становлення глобальної економічної системи. Підкреслимо, що сьогодні рушійні сили економічної глобалізації формуються в умовах розвитку нового світоустрою сформованого під впливом цивілізаційного розвитку продуктивних сил як результат домінування інформації та технологій в економічній системі [3, с. 8].

Світове співтовариство вже ввійшло в нову стадію розвитку, коли становлення системи міжнародних відносин стали адекватними новим викликам сучасності і Україна має бути залученою до процесів регулювання глобальних проблем людства. Вирішення глобальних проблем людства є успішним, оскільки напряму залежить від усіх жителів землі, від їх освіченості, культури та відповідальності.

Для України постала проблема через глобалізацію, оскільки потрібно само визначити цілі розвитку та місце в сучасному світі – чи Україна буде експортно-сировинною країною, чи повноправним партнером на світовій арені.

Стратегія адаптації України до глобалізаційних процесів включає взаємопов'язані стратегії, що реалізуються державою залежно від ступеня інтенсивності впливу факторів глобалізації на національну економіку [4, с. 75].

Для того щоб Україна мала високий рівень розвитку, вона повинна будувати якісну нову модель глобалізації, але за основу варто враховувати

необхідність мати індивідуальні особливості. Щоб об'єднати населення України необхідно керуватись принципами такими, як: гарантовані соціальні стандарти для всіх верств населення і забезпечення рівних початкових умов для інноваційного рівня.

Отже, основними проблемами розвитку міжнародної економіки України є нерозвиненість соціальної інфраструктури, відсталість технологічного розвитку підприємств та низькі витрати на дослідження. Україна знаходиться на низькому рівні розвитку та поставила перед собою завдання постати перед іншими державами як «особистість».

Для успішного об'єднання України у сферу глобалізації світової економіки необхідна довгострокова та комплексна зовнішньоекономічна стратегія.

Список використаних джерел

1. Калетнік Г.М., Заболотний Г.М., Козловський С.В. Інноваційні моделі управління стратегічним економічним потенціалом сучасних економічних систем. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 3-11.

2. Куцик П., Ковтун О., Башнянин Г. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ. 2015. 594 с.

3. Глобалізація міжнародних економічних відносин: сутність та особливості на сучасному етапі. URL: https://pidru4niki.com/84642/economika/globalizatsiya_mizhnarodnih_ekonomichni_h_vidnosin_sutnist_osoblivosti_suchasnomu_etapie

4. Mazur K.V., Tomashuk I.V. Governance and regulation as an indispensable condition for developing the potential of rural areas. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. № 5. P. 67-78.

*Завгородня Олена Олександрівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Український державний університет науки і технологій*

НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Необхідність форсованого відновлення відтворювального потенціалу й фронтальної авангардизації економіки України в надскладних умовах воєнного та повоєнного стану передбачає істотне посилення ролі держави як суб'єкта довгострокової стратегії розвитку та провідного регулятора процесів інноваційного капіталотворення.

Слід відзначити, що системотворення національної економіки на інноваційних засадах априорі обумовлює обмеженість та функціональну неповноцінність ринкових механізмів як автоматичних регуляторів макроекономічної динаміки [1, с. 321-328]. Це пояснюється низкою причин, найбільш вагомими серед яких є:

- ✓ усвідомлення суспільного значення інновацій, їх місця й критичної ролі в забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку із відповідним узвищенням інноваційних інтересів до загальнонаціонального рівня;
- ✓ актуалізація проблем планомірності, пропорційності, збалансованості та синхронізації розвитку різних складових інноваційного потенціалу, ланок інноваційного процесу та структурних блоків національної інноваційної системи, їх технологічної сумісності (норми, стандарти, регламенти, вимоги безпеки тощо) та функціональної компліментарності;
- ✓ значні витрати ресурсів при поступальній розбудові НІС, і надзвичайно масштабні ресурсні потреби при реалізації прискореного варіанту її розвитку, що не можуть бути задоволені без залучення суспільних фінансових ресурсів;
- ✓ неможливість ефективного функціонування НІС без включення в інноваційні процеси суспільного сектору економіки (насамперед, фундаментальної науки, соціальної сфери) та поміркованої

демонополізації науково-технічних здобутків, що може бути досягнута лише поза ринковими процедурами;

- ✓ наявність чисельних проблем неекономічного характеру, успішне розв'язання яких не можливе без участі держави (наприклад, конституювання правил економічної гри за умов розпливчатості прав інтелектуальної власності й відповідного захисту інтелектуально-інформаційного продукту та інноваційних благ);
- ✓ лобіювання стратегічних національних інтересів у світ-системі та її регіональних осередках; трансляція в суспільну свідомість ціннісних установок, адекватних реаліям постіндустріалізму, створення позитивного соціального іміджу науковців та інноваторів, тощо).

У найбільш загальному випадку, сфера діяльності держави – координатора та регулятора інноваційних процесів охоплює:

- ✓ прогнозування та презентація суспільству альтернативних варіантів інноваційних метаморфоз технологічної структури національної економіки, організація процедури їх суспільної експертизи;
- ✓ визначення в діалозі із суспільством стратегічних пріоритетів й напрямів розвитку національної економіки;
- ✓ комплексний стимулюючий вплив на розвинені фактори національної конкурентоспроможності та інноваційного розвитку;
- ✓ підтримка різноманіття форм господарської діяльності, посилення та захист ефективної конкуренції із врахуванням неоднозначного впливу монополій на НТП та інноваційний розвиток;
- ✓ створення комфортної екосистеми та ландшафту можливостей для інноваційної діяльності, функціонування самоорганізаційних ринкових механізмів та спеціалізованих самоврядних громадянських інституцій [2, с. 189-198];
- ✓ формування інноваційної інфраструктури, підтримка й розповсюдження прогресивних форм наукового співробітництва, інноваційного підприємництва та кооперації в інноваційній сфері, заохочення альянсових та кластерних інноваційних ініціатив економічних суб'єктів;
- ✓ сприяння продукуванню фундаментального знання, розробці та дифузії *високих (передових), критичних і стратегічних* технологій [3, с. 313];
- ✓ соціальний захист науковців та інноваторів – забезпечення їм гідного рівня життя й суспільного статусу, зміцнення соціальної

- платформи НІС, насамперед розширене відтворення патріотично-орієнтованого високопрофесійного людського капіталу;
- ✓ регулювання міжнародних аспектів інноваційної динаміки, у т.ч. створення передумов для конвергенції НІС із інноваційними системами інших країн, стимулювання міжнародної науково-інноваційної кооперації, розумний протекціонізм по відношенню до вітчизняних товаровиробників high-tech продукції;
  - ✓ визначення реальних можливостей отримання додаткових переваг і максимізації вигоди від міжнародного трансферу науково-технічних знань і технологій, від міграції та циркуляції науково-технічного персоналу без ущемлення стратегічних національних економічних інтересів розвитку та загроз національній безпеці;
  - ✓ формування національної інноваційної ідеології та розвиток інноваційної культури, що забезпечують сприйнятливість суспільства до нових ідей, його готовність і здатність підтримувати й реалізовувати нововведення у всіх сферах суспільного життя;
  - ✓ заохочення та суспільна підтримка інноваційних ініціатив економічних суб'єктів, надання їх відповідних бюджетно-податкових та кредитних преференцій.

Активізації керованої суспільними інтересами інноваційної діяльності – завдання системного характеру, що потребує державної активності за багатьма напрямками. Загалом усі регуляторні заходи за сферою та типом втручання доцільно об'єднати у дві групи. У першій мають бути сконцентровані заходи з централізованого управління коопераційними й інтеграційними процесами в науково-технічній та інноваційній сферах, що охоплюють та «парасольково» захищають сегменти НІС і проекти з впровадження піонерних інновацій стратегічного загальнонаціонального значення. Відомо, що останні з об'єктивних причин (значні ресурсні потреби, підвищений ризик, потужні екстерналії) є надзвичайно залежними від зовнішнього фінансування. І надавати його може й повинна держава – носій стратегічних національних інтересів, що опікується посиленням національної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності країни і не має допустити сторонніх (нерезидентів) до потенційних протоструктур майбутнього, носіїв монопольних конкурентних переваг, потужних джерел інтелектуальної та технологічної ренти.

За результатами аналізу світового досвіду захисту стратегічно важливих секторів економіки та високотехнологічних галузей промисловості від чисельних внутрішніх і зовнішніх загроз виявлено, що найбільш ефективними є превентивні заходи, а саме: а) визначення на основі світових

стандартів і законодавче встановлення мінімальних квот відповідних бюджетних видатків, надання їм статусу захищених статей, що апіорі унеможлиблює фінансування за залишковим принципом; б) встановлення відповідальності за недотримання вимог бюджетного законодавства щодо фінансування захищених статей бюджету; в) розробка, прийняття якісне та цільове виконання програмно-цільового бюджету розвитку, у межах якого виокремлюється стаття “державні закупівлі високо- та середньовисокотехнологічної продукції, зокрема вітчизняної”.

- ✓ Доходи бюджету розвитку можуть формуватися як знеособлено, тобто як перерозподілена на його користь частка сукупних доходів бюджету, так і цільовим шляхом. “Закріплені” за ним доходи доцільно формувати із наступних джерел: прибутки від приватизації об’єктів державної власності;
- ✓ частина рентних доходів держави як власника природних ресурсів (землі, покладів корисних копалин, природних та рекреаційних зон);
- ✓ цільові державні інноваційно-інвестиційні позики, які доцільно розміщати серед заможних українських громадян та фірм-трейдерів, використовуючи добровільно-примусові механізми;
- ✓ добровільні внески і пожертвування резидентів, у т.ч. кошти зацікавлених економічних суб’єктів, які залучаються в якості виконавців державних замовлень до стратегічної програми пріоритетного державного інвестування;
- ✓ прямі цільові довгострокові кредити Національного банку, а також частина його прибутків;
- ✓ кошти від амністії тіншових капіталів;
- ✓ невикористана на інвестиційні цілі частина прибутку казенних підприємств, репарації, тощо.

У другій групі регуляторних заходів об’єднуються заходи переважно непрямого впливу, орієнтовані підвищення якісних характеристик наявної відтворювальної та технологічної структури національної економіки, їх здатності та готовності стати епіцентром генерації інноваційних ідей, запитів і пропозицій. Це передбачає, з одного боку, збільшення для економічних суб’єктів втрат від інноваційної пасивності, спонукання їх відхилитися від усталеної траєкторії руху та обирати шлях інноваційного розвитку. Насамперед, йдеться про сили конкуренції і будь-які інші загрози самовідтворенню, зокрема стандарти якості й вимоги споживачів, що змушують розглядати інноваційність як категоричний імператив виживання і самозбереження. А з іншого, – посилення за інших рівних

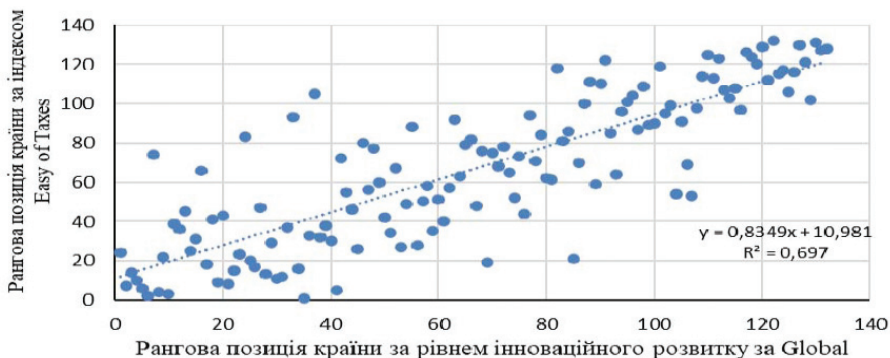
умов порівняльних переваг інноваційного вибору економічних суб'єктів, фінансове стимулювання будь-яких індивідуальних чи колективних інноваційних ініціатив та проєктів.

Підвищенню абсолютного та відносного рівня валових інвестиційних видатків за прискореного зростання їх інноваційної частки сприятиме застосування наступних бюджетно-податкових інструментів: а) диференціація ставок оподаткування прибутку залежно від напрямку діяльності підприємства, характеру та цілей його використання, зокрема запровадження пропорційних і прирістних податкових знижок на проведення НДДКР і впровадження податкового кредиту на приріст інвестиційних видатків; б) встановлення пропорційної залежності між розміром ставки оподаткування комерційних банків і частки довгострокових інвестиційних кредитів в їх «кредитному портфелі», в) контроль інноваційної якості інвестицій казенних підприємств і підприємств, співвласником яких є держава; г) державні закупівлі вітчизняної високо- та середньовисокотехнологічної продукції; д) тарифна ескалація; е) легітимізація вимог щодо граничного вмісту місцевих компонентів у продукції, що реалізується на внутрішньому ринку.

Фінансову підтримку суб'єктів інноваційної діяльності, нововведених яких мають модифікаційний характер і спираються на вже сформовані відтворювальні контури й їх фінансові потоки, доцільно здійснювати або через систему різноманітних пільг. Апостеріорних (наданих за фактом отримання кінцевого результату) для підприємств, що впроваджують продуктивні інновації, та апіорних, актуальних для тих, хто впроваджує процесові інновації. Звісно, що надання будь-яких пільг має супроводжуватися контролем та жорсткими санкціями за їх нецільове використання.

Водночас при розробці та реалізації проактивної бюджетної політики в умовах жорстких ресурсних обмежень і звуженої податкової бази слід враховувати, що рівень інноваційної активності економічних суб'єктів виявляється є доволі чутливим саме до загальних умов, а не рівня оподаткування (рис. 1). Суб'єктам інноваційної діяльності не байдужі його стабільність, прозорість, простота процедури оподаткування, зокрема загальна кількість податків і зборів, що підлягають сплаті, сукупні витрати часу, необхідні для адміністрування податків, оформлення податкової звітності та «спілкування» із податковими органами, корумпованість останніх. Тоді як рівень(ставка) оподаткування для інноваторів, від початку орієнтованих на отримання надприбутків, не є істотною перешкодою. Це підтверджується присутності в ТОП-12 світових інноваційних лідерів країн із доволі високим рівнем оподаткування (Швеції та Німеччини, в

яких середня агрегована ставка оподаткування бізнесу становить 49%, Нідерландів – 41%, КНР – 59,2%, Франції – 43%) [4].

Рис. 1. Проста кореляція між глобальним індексом інновацій та індексом сприятливості податкової системи для провадження бізнесу, 2021 р.

Розроблено автором за [4-5].

Тривалий світовий досвід дозволяє стверджувати, що використання зазначених бюджетно-податкових важелів у контексті реалізації національної стратегії розвитку, у підсумку сприятиме поживавленню кон'юнктури внутрішнього ринку інноваційної продукції, формуванню у суспільстві позитивних інноваційних очікувань, мотивацій і орієнтацій із відповідним розгортанням мультиплікативно-акселераційної хвилі прогресивних технологічних змін.

Список використаних джерел

1. Цифровий вимір інноваційно-інформаційної економіки: монографія / Тарасевич В.М., Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедева В.К. та ін.; за ред. В.М. Тарасевича: Дніпро: ПМП «Економіка», 2021. 448 с.
2. Краус Н.М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 492 с.
3. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. К.: Основи, 2005. 552 с.
4. Business Enabling Environment (BEE). World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/doing-business-legacy> (дата звернення 02.10.22)

5. Global Innovation Index. What is the future of innovation-driven growth? WIPO. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/index.html (дата звернення 02.10.22)

Заїчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Заїчко Владислава Ігорівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти,
Навчально-науковий інститут права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФІНАНSOVA БЕЗПЕКА ЯК КАТЕГОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Загальновідомо, що в системі забезпечення економічної безпеки істотну, якщо не головну роль наразі відіграє фінансова безпека. Саме у цей період особлива увага приділяється проблемі забезпечення національної безпеки держави, як конкурентоздатного, незалежного від зовнішніх дій господарського комплексу. Протистояння російському агресору, активні бойові дії, що продовжуються наразі, суттєво впливають [1, с. 538] на фінансовий потенціал, без якого не можна створити і забезпечити діяльність усіх сфер життя держави, суспільства і кожної окремої людини; економічних, соціальних, політичних, правових, і силових структур, здатних ефективно захищати державу і інтереси країни [2, с. 52].

В світлі масштабних змін, що відбуваються в нашій державі, гостро постає питання про збереження національної цілісності та захисту економічних інтересів України.

До найважливіших національних інтересів України в фінансовій сфері можна віднести:

- ✓ протидія незаконному вивезенню капіталу за кордон;
- ✓ залучення прямих іноземних інвестицій (особливо довгострокових в промисловий сектор економіки);
- ✓ підтримка стабільності гривні;
- ✓ побудова ефективного механізму захисту державних фінансів;
- ✓ забезпечення цільового фінансування державних програм;
- ✓ ліквідація розбіжностей між органами управління різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів бюджетної системи;

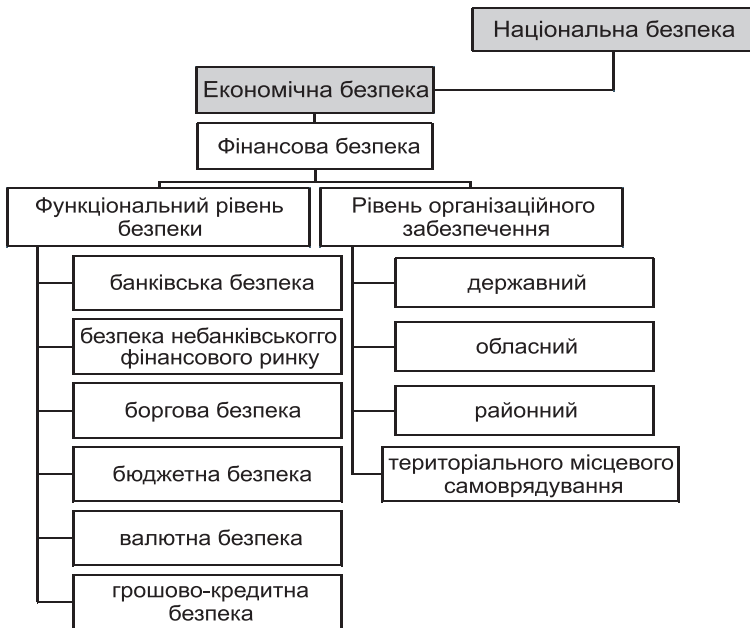
✓ значне зменшення масштабів.

Наразі досить активно ведуться дослідження забезпечення фінансової безпеки, які знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях науковців, фундаментальних монографіях та в публікаціях в періодичних наукових працях. Аналіз цих публікацій дозволив зробити висновок про те, що найбільш глибокі дослідження з цієї проблеми торкаються загально-теоретичних і прикладних проблем економічної безпеки, аналізу погроз розвитку економіки держави, визначення і застосування порогових значень індикаторів безпеки та ін.

Визначення поняття «фінансова безпека» розглядаються як окремих аспект економічної безпеки, або дається надмірно розширювальне тлумачення цього поняття. Як «кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану, вона забезпечує стабільну захищеність пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки сталого розвитку в поточному та перспективному періоді» [3, с. 571]. Виділяючи фінансову безпеку «функціональним блоком, її визнають основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів» [4, с. 22]. Характеризуючи фінансову безпеку певним станом фінансової стабільності, зосереджуються на реалізації стратегій щодо протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам. Більшість підходів об'єднує виділення особливої ролі фінансів і фінансової безпеки як чинника захисту і забезпечення реалізації національних інтересів держави, соціально-економічного розвитку усього суспільства та підтверджує бачення про виняткову роль фінансової системи держави в системі цілей і завдань реалізації національних інтересів на міжнародному рівні. Дослідження реальних економічних процесів в цій сфері, дозволяють сформулювати наступне визначення фінансової безпеки, як частини економічної і національної безпеки в стані стійкості і стабільної захищеності від загроз фінансової системи країни, що характеризується забезпеченням її платоспроможності та досягається з допомогою реалізації стратегічних пріоритетів бюджетної політики, які формують умови для фінансового розвитку країни [2, с. 70].

Дослідження цього поняття направлені на аналіз і прогнозування розгалуженої сукупності чинників, що визначають стійкість національної фінансової системи, виявляють погрози і слабкі місця в її функціонуванні,

з тим, щоб зробити більше структурованим і прозорим функціонування усіх елементів цієї системи. Поза сумнівом, одноразовий або короткочасний вихід за порогові значення одного або декількох макрофінансових індикаторів ще не означає, що відбувся підрив фінансової безпеки. Але це може статися, якщо допустити факт довготривалого знаходження фінансів за пороговими значеннями, що не враховуватиметься при ухваленні загальнодержавних управлінських рішень. Тому «необхідне створення умов стану захищеності економічного середовища, що стимулює надходження національних та іноземних інвестицій, створення інноваційної інфраструктури та адекватних механізмів, що характеризує дослідження функціонування фінансової системи в минулому періоді і встановлення її базового, початкового (статичного) стану на теперішній період» [5, с. 141]. Безумовно, в сучасній ситуації абсолютної національної безпеки не існує, тому держава, вирішуючи завдання забезпечення фінансової безпеки, повинна прагнути до того, щоб підвищити рівень захищеності фінансової системи. Структуру національної безпеки держави можна представити таким чином:

Рис.1. Структура національної безпеки України

Джерело: побудовано авторами за даними [6].

Проблеми в галузі фінансової безпеки національної економіки позначаються не лише на ній самій, але і на життєдіяльності всієї країни, і в першу чергу – на рівні життя населення. Тому загрози фінансової безпеки руйнують економіку зсередини, і не завжди можна списувати їх появу на об'єктивно виниклі обставини або на зовнішній вплив іноземних держав. В деяких випадках варто винести в деякій мірі легковажне відношення влади до появи тих або інших негативних чинників, які за своєю суттю ще не є загрозами, але вже несуть в собі певну небезпеку для економіки. Вважаємо, що поява подібних чинників повинна привертати до себе увагу вже на стадії формування, їх слід піддавати предметному аналізу (чи моніторингу) і за його підсумками вчасне прийняття рішень про доцільність вживання необхідних заходів протидії. «Для моніторингу загроз фінансовій безпеці країни необхідно використовувати широке коло аналітичних індикаторів, що характеризують різні аспекти соціально-економічного розвитку країни. Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 2013 року передбачено формування сукупності 32 індикаторів, їх нормування, а також обчислення рівнів 6 субіндексів та інтегрального показника фінансової безпеки [7, с. 91]. Збільшення загроз фінансової безпеки з боку тривалих процесів дестабілізації фінансової системи вимагає відповідної оцінки їх масштабів і чинників (як внутрішніх, так і зовнішніх), що впливають на цей процес. «Характер процесів, які відбуваються в країні, дає змогу віднести суперечності в цій сфері до стратегічних загроз національній економіці» [8, с. 83], а «формування механізму фінансового управління в системі забезпечення фінансової безпеки передбачає необхідність мобілізації ресурсів для усунення, нейтралізації до допустимого рівня ризиків і загроз, які існують в теперішній період часу, та розробки активних заходів зі зниження, мінімізації фактичних збитків і втрат» [9, с. 196].

Вважаємо, що ключовою проблемою фінансової безпеки є забезпечення стійкого стану фінансової сфери національної економіки, який є основою продуктивного і ефективного функціонування фінансових інструментів. Це вимагає переходу від уповільненого регулювання фінансових стосунків в режим «антикризових заходів» функціонування економіки та вироблення і реалізацію фінансової політики на основі довгострокової стратегії і жорсткого законодавчого правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Заїчко І. В. Заїчко В. І. Правові аспекти діяльності та роль фінансового менеджменту підприємств в умовах війни. *Science and Practice: Implementation to Modern Society: Матеріали 12-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (Manchester, May 6-8, 2022). Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2022. С. 538-542.
2. Заїчко І. В. Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08. І. В. Заїчко. – Чернігів, 2020. 265 с.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ : Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. 48 с.
5. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Економічна природа механізму забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал*. Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів : ЧНТУ, 2019. № 2. С. 137-145.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
7. Заїчко І. В. Теоретико – методологічна оцінка фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної трансформації. *Науковий вісник Державної академії статистики, обліку і аудиту*. 2020 № 4 С. 86-96.
8. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С., Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. No2(5)'2018. С. 76-83.
9. Заїчко І. В. Фінансова безпека в системі фінансового управління. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали 7 Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (Умань, 19-20 листопада 2020 р.)*. Умань, 2020. С. 193-198.

*Закревська Олена Юрійвна,
кандидат економічних наук, доцент;
Ровська Ольга Миколаївна,
студентка;
Університет «КРОК»*

ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

З розвитком економічних відносин людства і вдосконалення системи розрахунків та обміну продуктами діяльності, розширювалася база державного менеджменту. Для здійснення державою своїх функцій їй необхідно фінансове забезпечення та планове виконання бюджету. В сучасному світі рівень організації податкового менеджменту країни вказує на економічний розвиток держави.

Управління податковою системою являє собою складову частину загальної системи управління фінансами країни. Як окрема галузь знань податковий менеджмент виник на початку ХХ століття і відтоді набув широкого розвитку у високорозвинутих країнах як науково-практичний засіб управління фінансовими ресурсами у сфері оподаткування [1, с. 12].

Суб'єктами оподаткування являються фізичні та юридичні особи (господарські структури). Державні податки включають: податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний збір, прибутковий податок з громадян, плату за землю, лісовий дохід, екологічний податок, державне мито, податок з власників транспортних засобів, вивізне мито, ввізне мито, плату за воду, промисловий податок, податок на промисел, податок на майно [2].

В економічній літературі поняття «менеджмент» визначається як сукупність прийомів і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт для досягнення конкретного результату [1, с. 12]. Проаналізувавши вищевикладене поняття можна зазначити, що в податковому менеджменті об'єктом цілеспрямованого впливу є відносини між державою та платником податків, результатом чого є надходження доходів до бюджету держави.

Загалом податковий менеджмент – це сукупність прийомів та методів цілеспрямованого впливу на відносини з приводу розподілу ВВП з метою формування централізованого грошового фонду держави засобами оподаткування та створення сприятливих умов для розвитку економіки та соціальної сфери [1, с. 13]. Також для забезпечення надходження грошей

до бюджету держава застосовує різні інструменти стимуляції здійснення податкових виплат. Наприклад, за невчасну сплату податків може нараховуватися пеня. Враховуючи це, платник податків розраховуватиме терміни необхідних для вчасного здійснення виплат.

Податкова структура визначається як механізмами оподаткування, так і структурними пропорціями ВВП як бази оподаткування. Чим більш диверсифікованою є податкова структура, тобто чим більшою є кількість об'єктів оподаткування (вагомих за значенням), тим надійнішим є виконання фіскальної функції податків. Але диверсифікація податкової структури може бути штучною, тобто досягатись за рахунок різного податкового навантаження на окремі об'єкти оподаткування, що може негативно впливати на економічні процеси в країні. Тому ефективність функціонування податкової системи визначається як механізмами справляння податків, так і структурою податкових надходжень. Отже в процесі реалізації податкової політики обидва ці фактори повинні враховуватись у рівній мірі [4].

Діючи в Україні систему оподаткування доцільно розглянути в двох напрямках «населення» і «підприємницькі структури». Система оподаткування населення включає прямі та непрямі податки, збори і добровільні внески [2].

Для організації процесу оподаткування функціонує податковий менеджмент, складовими якого є:

- ✓ Законодавча діяльність. В процесі законотворчої діяльності визначаються принципи оподаткування, встановлюються види податків, обов'язкових платежів і їх елементи (платники, об'єкти, ставки, пільги), розробляється порядок розрахунків з бюджетом.
- ✓ Планування податків. Цей вид діяльності має на увазі визначення сум податків і обов'язкових платежів, що повинні надійти в бюджет для фінансування витрат.

Податковий контроль. Для забезпечення надходжень запланованих сум платежів у бюджет необхідно здійснення контролю за правильністю обчислення і своєчасністю сплати податків та обов'язкових платежів [1, с. 13].

Отже, з перспективою розвитку наповнення бюджету є актуальність вдосконалення податкової системи країни завдяки розширенню бази оподаткування та врахуванню рівня податкового навантаження, особливо в умовах війни та військового стану. Держава повинна шляхом оподаткування не тільки поповнювати казну, але й напряду мотивувати безпосередньо платників податків в зацікавленості збільшення доходів, відповідно і надходжень до бюджету

Список використаних джерел

1. Дема Д.І., Шевчук В.І., Мартинюк Г.П. Податковий менеджмент: навч. посіб., Київ: Алерта, 2017, 256 с.
2. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17597/ (дата звернення: 02.10.2022).
3. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.10.2022).
4. Структура податкових надходжень в Україні та напрями їх вдосконалення. URL: <https://posibniki.com.ua/post-struktura-podatkovih-nahodzhen-v-ukrayini-ta-napryami-yiyi> (дата звернення: 02.10.2022).

*Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МАКРОЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

До 24 лютого 2022 року роль та місце України на світовій арені досі не було визначено не тільки світовими гравцями, але й самими українцями. Через неефективну систему державного управління, Україну з моменту її незалежності, розглядали переважно, як економічно нерозвинуту державу, яка має багаті природні ресурси. При цьому варто зауважити, що керівництво країни навіть не намагалось змінити таку думку, про що відповідно свідчить статистика – 70 % вітчизняного експорту є сировинними активами. У 2021 році експортовано олійно-жирової продукції на 8557,1 млн. дол. [2].

Головними країнами-імпортерами соняшникової олії у 2021 році були ЄС – 32 %; Індія – 30,5 %; Китай – 15,3 %; Ірак – 5,1%; інші – 17,1 % (Рис. 1).

Такий підхід до системи управління державою стримував зовнішніх інвесторів в Україну. Згідно даних Міжнародного валютного фонду річний обсяг прямих іноземних інвестицій протягом останніх років не перевищував 2-3 млрд дол. Українська економіка зростала на 2-3 % на рік, при зростанні: світової економіки на 3,7-3,9 %; країн, що розвиваються – 4,8-5,0 %; окремих країн – на 8-10 % [7].

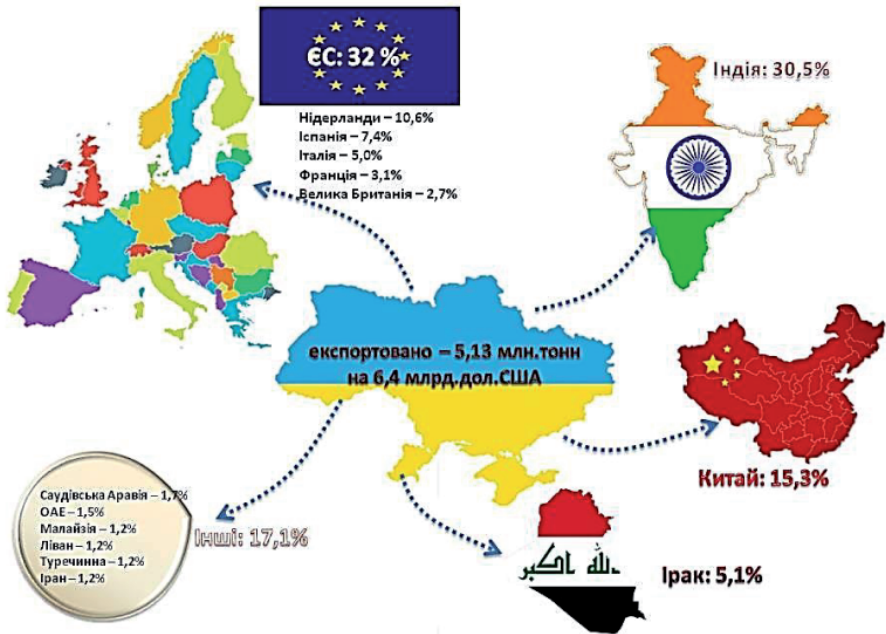

Рис. 1. Україна: основні країни-імпортери соняшникової олії у 2021 році [2].

У 2014 році Росія окупувала Крим і розпочала війну на Донбасі, а 24 лютого 2022 року російська армія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України по всій довжині спільного кордону і з території Білорусії [5]. Ці події, незважаючи на усі економічні і політичні складнощі, життя під постійною небезпекою через постійні обстріли сприяли зламу стереотипів, традицій, формуванню нових запитів та поглядів на Україну, як незалежну, могутню духом державу. Згідно соціологічного дослідження проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова – понад 90 % українців пишаються своїм громадянством. Це найвищий показник за останні роки існування України.

Економічні наслідки війни в Україні відчуваються не тільки на території країни, але й у всьому світі. В першу чергу, це призводить до:

– *звуження енергетичних і товарних ринків*. Росія є 3-м у світі виробником нафти, 2-м виробником природного газу та входить до п'ятірки провідних виробників сталі, нікелю та алюмінію. Вона також є найбільшим

експортером пшениці у світі (майже 20 % світової торгівлі). Зі свого боку, Україна є ключовим виробником кукурудзи (6 місце), пшениці (7 місце), соняшнику (1 місце), а також входить до десятки найбільших виробників цукрових буряків, ячменю, сої та ріпаку [4];

– *зниження внутрішніх інвестицій*. Інвестиційна активність в Україні у 2022 році помітно знизилася через високі ризики та значну невизначеність щодо тривалості конфлікту;

– *кризи в продовольчому секторі*. Через війну в Україні, згідно прогнозних значень, кількість людей з нестачею продовольства протягом року зросте на 47 млн. – з 276 млн. на початку 2022 року до 323 млн. протягом року [1];

– *гуманітарної кризи*. Глибока гуманітарна криза, спричинена війною є найвиразнішою та однією з найбільш стійких наслідків конфлікту. Хвиля біженців з України до сусідніх країн затьмарила попередні кризи. Польща – це країна, яка прийняла основну масу біженців з України (40 %). На другому місці – Німеччина (13 %) і на третьому місці – Чехія (5,3 %) [4]. Загалом через вторгнення, Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць [3];

– *кризи в промисловому секторі*. Через свою залежність від російської нафти та природного газу Європа є регіоном, який найбільше вразливий до наслідків цього конфлікту. Замінити всі постачання російського природного газу до Європи неможливо в короткостроковій та середньостроковій перспективі, а поточні рівні цін матимуть значний вплив на інфляцію [6]. За підсумками першого кварталу 2022 р. в Україні промисловість скоротила виробництво на 34 %, будівництво – на 47 %, гірничо-металургійний комплекс – на 53 % [3];

– *зростання інфляції*. Війна проти України супроводжується різким зростанням інфляції під тиском цін на продовольство, енергоносії та основні товари. Інфляція вже зростала протягом 2021 року в результаті збільшення попиту, спричиненого відновленням економіки та триваючим порушенням багатьох ланцюгів доданої вартості, але війна прискорила її. Сьогодні, інфляція найбільше впливає на найбідніших і найслабших і сприяє збільшенню нерівності в усьому світі [8];

– *зростання державного боргу*. Майже всі кошти, що надані Україні міжнародними партнерами є кредитами під невисокий відсоток. А це свідчить, що боргова залежність та боргове навантаження України будуть тільки зростати, і повертати ці кредити буде важко. Ще до війни зовнішній борг України, згідно даних Світового банку, складав 129 мільярдів доларів – це еквівалент 78,8% ВВП країни [9].

З огляду на зазначене, видно, що війна впливає на різні економічні сфери, які є ключовими у розвитку країни. Тому, багато міжнародних організацій зосереджують свою увагу на розроблені напрямів зміцнення української економіки, одним із яких є реструктуризація боргу. На думку багатьох експертів, це допоможе Україні відновитись після цієї катастрофи і погасити всі свої борги, а також погасити багатомільярдні позики, надані їй після вторгнення.

Отже, макроекономічна ситуація під час війни характеризується як зовнішнім так і внутрішнім негативним впливами. В Україні вона призводить до руйнування промисловості, масової міграції, зростання безробіття, зменшення доходів населення, руйнування інфраструктури, закриття підприємств або їх релокацію, зростання дефіциту бюджету та державного боргу. На світовій арені, де Україна є одним із найбільших у світі експортерів пшениці та ячменю простежується глобальна продовольча криза. Також військовий конфлікт призводить до масової гуманітарної кризи, уповільнення темпів економічного зростання, збільшення вартості енергоносіїв та їх дефіцит.

Список використаних джерел

1. Війна в Україні може створити продовольчу кризу для 323 мільйонів людей – ООН. URL: <https://suspilne.media/249692-vijna-v-ukraini-moze-stvoriti-prodovolcu-krizu-dla-miljoniv-ludej-oon/>

2. Зовнішня торгівля у 2021 році (попередні дані). Асоціація Укрляпро. URL: <https://ukroilprom.org.ua/news/zovnishnya-torgivlya-u-2021-rotsi-poperedni-dani-281/>

3. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці. Український союз промисловців і підприємців. URL: <http://surl.li/czrob>

4. Українські біженці в Європі. Дослідження поведінки та настроїв українців, що вимушені були виїхати в Європу внаслідок війни в Україні. URL: <https://4service.group/ukrayinski-bizhentsi-v-yevropi-doslidzhennya-povedinki-ta-nastroyiv-ukrayintsiv-shho-vimusheni-buli-viyihali-v-yevropu-vnaslidok-vijni-v-ukrayini/>

5. Штогрін І. Події, які сформували і зміцнюють Незалежність України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/podii-shcho-formuyut-nezalezhnist/31405953.html>

6. Economic consequences of the russia-ukraine conflict: stagflation ahead. URL: <https://www.coface.com/News-Publications/News/Economic-consequences-of-the-Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead>

7. International Monetary Fund. Homepage. URL: <https://www.imf.org/en/Home>

8. Russia's invasion of Ukraine puts the global economy at risk. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russia's-invasion-ukraine-puts-global-economy-risk_en

9. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

*Іванова Анастасія Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»;*

*Науковий керівник:
Богріновцева Людмила Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним із ефективних фінансових механізмів функціонування ринкової економіки, а також системи охорони здоров'я, на сьогодні, є медичне страхування, яке виступає запорукою здоров'я нації в майбутньому. Створення сприятливих умов для розвитку медичного страхування в Україні, з огляду на його соціальну спрямованість, потребує проведення глибоких теоретичних досліджень та вивчення світової практики його функціонування, які можуть стати важливим чинником використання потужного потенціалу страхування у вирішенні проблем фінансового забезпечення вітчизняної галузі охорони здоров'я. Все вищезазначене обумовлює необхідність дослідження державного медичного страхування та його ролі в фінансовому забезпеченні системи охорони здоров'я у країнах із розвинутою економікою.

Медичне страхування протягом багатьох десятиліть відіграє найважливішу роль у соціальному захисті населення в усьому світі. Будучи складовою економічної категорії страхування, воно завдячує своїй появі

специфічним соціальним ризикам, пов'язаним із загрозою втрати здоров'я.

Медичне страхування здійснюється у двох формах: обов'язковій і добровільній, які істотно відрізняються одна від одної і перспективи розвитку яких мають пріоритетне значення в соціально-економічній політиці держави як основний напрямок забезпечення охорони здоров'я населення країни належними фінансовими ресурсами.

Медичне страхування, яке провадиться в обов'язковій формі є державним медичним страхуванням і виступає одним з основних елементів системи соціального захисту населення в частині охорони здоров'я й одержання необхідної медичної допомоги застрахованим у разі захворювання. Державне медичне страхування координується державними структурами [5], перебуває під досить жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю [6]. Державне медичне страхування здійснюється відповідно до законодавства країни, у межах затвердженої урядом базової програми обов'язкового медичне страхування.

Варто зауважити, що з 2016 року в Україні розпочалася реформа медичної галузі, але разом з тим, вона має досить незначні темпи розвитку, що пояснюється перш за все нестійкою фінансово-економічною ситуацією в країні. Суть медичної реформи полягає в запровадженні на території України бюджетно-страхової медицини, котра вирішуватиме ряд питань, що є актуальними для нашої країни. Зокрема, вона передбачає, що медичні послуги будуть значно зростати в якості, при цьому буде працювати принцип соціальної доступності, оскільки всі громадяни матимуть змогу отримувати необхідне медичне обслуговування, а також відбудеться автономізація закладів медичних послуг та перехід на міжнародні стандарти лікування [4, с. 87].

Для кращого розуміння стану системи державного медичного страхування в Україні, розглянемо основи функціонування та напрямки розвитку даної галузі в зарубіжних країнах, таких як Швеція, Великобританія, Польща та Естонія.

У Швеції загальнообов'язкове медичне страхування було введено в 1955 році. Медичне страхування виступає невід'ємною частиною Національної системи соціального страхування та є обов'язковим для всього населення країни. Управління Національною системою соціального страхування здійснюється 26-ма регіональними бюро соціального страхування. Фінансування соціального страхування у Швеції здійснюється з трьох джерел, а саме: 25% – фінансує уряд країни, 26% – фінансуються муніци-

пальними та окружними радами, 48% – фінансується роботодавцями. При цьому фінансування системи охорони здоров'я та медичної допомоги на 51% здійснює місцева влада, 31% – роботодавці, і лише 18% забезпечує уряд [10].

У Великобританії в 1912 році було прийнято закон про страхування, який ввів принцип обов'язковості та охопив при цьому третину населення – майже усіх осіб, котрі працюють за договором найму. Загалом система охорони здоров'я Великобританії вважається однією з найкращих у сфері державної охорони здоров'я, оскільки Великобританія гарантує послуги охорони здоров'я усім постійним жителям країни. Безкоштовна державна охорона здоров'я забезпечується за рахунок системи оподаткування, оскільки фінансовою основою Національної системи охорони здоров'я є саме надходження від податків, котрі сумарно складають близько 90% бюджету охорони здоров'я. У Великобританії також присутній сектор приватної охорони здоров'я, разом з тим він є набагато меншим, ніж державний [7, с. 31].

У США існує система медичного страхування, котра заснована на поєднанні центрального страхового фонду разом із сіткою місцевих незалежних страхових організацій. Акумуляування коштів відбувається в центральному фонді, який при цьому не несе жодних адміністративних функцій, а лише потім, відповідно до законодавчо затвердженої форми розрахунків, розподіляються між страховими організаціями. Разом з тим, близько 15% населення США взагалі не мають доступу до медичного страхування, до таких категорій відносяться особи без певного місця проживання, безробітні, малозабезпечені, члени сімей працівників підприємств, котрі не мають системи медичного страхування. У США наявність роботи не є гарантією отримання медичної страховки. Медичним страхуванням найбільш широко охоплені держслужбовці, працівники промисловості, члени профспілок, працівники, зайняті повний робочий день. При цьому, втрата працівниками роботи автоматично призведе до втрати медичної страховки [8].

У Польщі медичне страхування є одним із основних видів страхування, яке за формою здійснення є обов'язковим. Медичне страхування забезпечує кожному застрахованому медичні послуги, котрі спрямовані на можливе лікування, захист від наслідків захворювань, профілактичні заходи та збереження здоров'я загалом. Медичне страхування в Польщі поділяється на добровільне і обов'язкове. Суб'єктом, що відповідає за здійснення охорони здоров'я у Польщі, є Національний фонд здоров'я [2].

В Естонії медичне страхування здійснюється відповідно до Закону про медичне страхування, який був прийнятий парламентом 19 червня 2002 року [3], а також в країні діє офіційна база даних, що має назву «База даних медичного страхування». Уповноваженим органом ведення «Бази даних медичного страхування» є лікарняна каса. Запис до бази медичного страхування здійснюється протягом п'яти календарних днів після того, як лікарняною касою отримані правильно оформлені документи, які є підставою для внесення даних до бази. Особа, котра внесена до бази даних медичного страхування, для підтвердження страхового захисту подає документ, що посвідчує особу.

В Естонії при медичному страхуванні грошова допомога виплачується на підставі письмової заяви отримувача за рахунок коштів медичної каси на рахунок отримувача або на рахунок третьої сторони. Грошова допомога при медичному страхуванні виплачується на рахунок бенефіціара за кордоном за рахунок бенефіціара. Застрахована особа не має права вимагати повернути кошти або інше майно, витрачене на отримання медичних послуг, ліків або медичних виробів, що входять до виплат з медичного страхування в натурі, з каси медичного страхування [9, с. 204].

Отже, із наведених вище систем медичного страхування видно, що в досить незначній кількості країн, держава може дозволити собі взяти відповідальність щодо майже повного забезпечення медичної допомоги виключно на бюджетній основі. У більшості країн намагаються поєднувати різні системи фінансування системи охорони здоров'я. На основі узагальненого зарубіжного досвіду розвинених країн світу за наявності достатнього фінансового, технологічного, кадрового забезпечення необхідно виробити послідовний комплекс дій щодо реорганізації вітчизняної системи державного медичного страхування із застосуванням світової практики. Разом з тим, дуже важливо, щоб Україна перейняла лише позитивний світовий досвід і врахувала всі помилки, допущені іншими країнами світу при запровадженні систем медичного страхування.

Список використаних джерел:

1. Asigurări / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&id=6622&idc=431>
2. Działalność ubezpieczeniowa i reasekuracyjna : z dnia 11 września 2015 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/dzialalnosc-ubezpieczeniowa-ireasekuracyjna-18237444>

3. Ravikindlustuse seadus : seadus 19.06.2002 RT I 2002, 62, 377 URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110062011008> (дата звернення 13.03.2021 р.)

4. Богріновцева Л.М., Городнича К.В. Перспективи запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 березня 2020 р. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 87-88.

5. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. №3. С. 111-119.

6. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Економічна природа організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №1-2. С. 57-64.

7. Кіяшко А. О. Європейський досвід впровадження ОМС – приклад державно-приватного партнерства. *«Insurance TOP»*. 2016. № 1(53). С. 30-31.

7. Нонко В. Іноземний досвід медичного страхування. *Офіційний сайт Інтернет-журналу Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/12/155>

8. Пісоченко Т. С. Міжнародний досвід медичного страхування у державному секторі. *Стратегія інтеграції аграрної освіти, науки, виробництва: глобальні виклики продовольчої безпеки та змін клімату* : доповіді учасників міжнар. наук.-практ. конф. Міжнар. форуму, 27-28 травня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 203-205.

9. Соціальне страхування у Швеції. Особливості шведської системи медстрахування. URL: <https://insurancetop.com/markets/21>

Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку і аудиту

ІНСТРУМЕНТАРІЙ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ В РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАВОК В УМОВАХ VUCA-НЕСТАБІЛЬНОСТ

Ризик-менеджмент глобальних ланцюгів поставок передбачає реакцію на непередбачувані умови мінливості, невизначеності, складності і неоднозначності (*англ. volatility, uncertainty, complexity and ambiguity, VUCA*), які викликають необхідність подальшого розширення традиційних інструментів управління ризиками. Зрештою, до ризиків можна віднести і позитивні можливості, які неможливо з упевненістю передбачити. Експерти і аналітики консалтингових компаній дедалі частіше зауважують на тому, що бізнес-середовище стає все більш VUCA, і це стосується не лише потужних компаній, що мають стійкі позиції на ринку, але й стартапів, яким вкрай складно отримати та зберегти конкурентоспроможність в умовах флуктуацій. Проте, незважаючи на визнання того, наскільки бурхливим та нестабільним став сучасний діловий світ, організації почуваються «неадекватно підготовленими» до того, щоб ефективно реагувати на це динамічне середовище. Бізнес-середовище із VUCA-характеристиками асоціюється із переходом до «нової нормальності», відтак лідери та бізнес-менеджери повинні трансформувати існуючі та розробити нові стратегічні підходи до ризик-менеджменту, щоб забезпечити успіх організацій у довгостроковій перспективі. Корпоративна стратегія, що зародилася наприкінці XIX століття, часто розглядається з позицій науково-технічного раціонального підходу. Під впливом двох промислових революцій формулювання стратегії сприймається як процес перетворення ресурсів на результати з метою максимізації прибутку систематичним і майже механічним способом. Крім того, повноваження щодо формування стратегічних рішень лягає на топ-менеджмент організації, оскільки передбачається, що його представники виступають носіями нейтрального глобального бачення і здатності передбачати зміни в бізнес-середовищі. Однак у сучасному світі, в якому бізнес-середовище стає все більш VUCA, через коливання глобального ринку та технологічних відкриттів, ці підходи до корпоративної стратегії

більше не демонструють своєї ефективності. З появою теорій складності та хаосу майбутнє стає непередбачуваним, а відтак довгострокова підготовка будь-яких бізнес-процесів перебуває під підозрою. Таким чином, традиційний лінійний підхід до формулювання стратегічного управління втрачає свої переваги.

Що стосується глобальних ланцюгів поставок (ГЛП), то ризики негативно впливають на потоки інформації, матеріалів, кінцевих продуктів, а також на фінансові потоки між постачальниками сировини та кінцевими споживачами у глобальному ланцюгу створення вартості. Загалом ризики ланцюга поставок як підгрупу всіх існуючих ризиків компанії можна розділити на внутрішні ризики, що супроводжують матеріальні, фінансові чи інформаційні потоки (такі, як виробничі ризики, ризики ліквідності чи ІТ-ризиками), і зовнішні ризики (зокрема, політичні ризики, соціальні чи ринкові події та ризики від стихійних лих чи кліматичних наслідків). В контексті управління ланцюгами поставок ризики означають будь-який незапланований збій на одному етапі ланцюжка створення вартості, який може вплинути на весь ланцюжок постачання і, в гіршому випадку, привести до його зупинки. Спільним для всіх цих подій є те, що вони є результатом невизначених, руйнівних Подій, які в більшості випадків неможливо передбачити або можна передбачити лише у короткостроковій перспективі. Деструктивні події та ризики, що впливають з них, можна відрізнити від операційних ризиків на основі оцінки їхньої ймовірності виникнення та наслідків впливу. У відповідь на зовнішні ризики компанії в межах SCRM вдаються до адаптації таких інструментів підвищення стійкості ГЛП, як: цифровізація бізнес-процесів; бізнес-аналітика; прозорість у ланцюгу створення доданої вартості; нетворкінг/співпраця; автоматизація; децентралізація. Малі та середні підприємства, зокрема, лише починають повною мірою усвідомлювати потенціал цифровізації, у тому числі для управління ризиками [1].

Ризик-менеджмент і стратегічне планування стійкості ГЛП базується на таких шести стовпах:

1) оцінка стійкості до логістичних та інфраструктурних ризиків: заходи, що обмежують економічні та соціальні збої, які можуть відбутися в процесах ланцюжка постачання, коли ринки або учасники, які зв'язують операторів ланцюжка постачання один з одним, не працюють належним чином;

2) оцінка стійкості до ринкового ризику: заходи, що обмежують економічні та соціальні наслідки економічних коливань, що підривають ціни, обсяги виробництва [2, с.128];

3) оцінка стійкості до ризику кліматичних змін/стихійних лих: заходи, що обмежують економічні та соціальні наслідки виникнення кліматичних змін/стихійних лих;

4) оцінка стійкості до політичного ризику: заходи, що обмежують економічні та соціальні наслідки руйнівного впливу політичних конфліктів;

5) оцінка стійкості до геополітичних та гео економічних зрушень: заходи, що впливають на регуляторне середовище [3]; заходи, що обумовлюють процеси транснаціоналізації світової економіки [4]; заходи, що обумовлюють ресурсне протистояння [5]; заходи, що загострюють технологічне суперництво [6]; заходи, що супроводжують торгові війни; заходи, що детермінують бізнес-цикли розвинених країн; заходи, що впливають на тенденції розвитку і позиції малого і середнього бізнесу [1]; заходи, що обумовлюють інтеграційні процеси [7, сс.324-422]; заходи, що впливають на розриви у контрактних відносинах [8]; заходи, що залежать від фактору кліматичних змін [9];

6) оцінка стійкості до нормативних ризиків: заходи, що обмежують економічні та соціальні наслідки несподіваних змін у нормативних положеннях або непослідовності у правозастосуванні, які збільшують невизначеність бізнесу та, отже, транзакційні витрати, пов'язані з виробничими процесами в ланцюжках створення вартості [10; 11].

Ризик-менеджмент ГЛП може, серед іншого, базуватись на використанні методу опитування з метою визначення ключових сфер стійкості ланцюжка поставок. Наприклад, Всесвітній економічний форум під час опитування керівників визначив п'ять основних показників стійкості: 1) покращення обміну інформацією між урядами та підприємствами; 2) гармонізовані законодавчі та нормативні стандарти; 3) формування культури управління ризиками серед постачальників; 4) загальні рамки оцінки ризиків; 5) покращені системи оповіщення/попередження [12]. Альтернативний підхід полягає у визначенні ключових показників ефективності (KPI) на рівні фірми і ґрунтується на введенні кількісних показників, які можуть використовуватися фірмами для моніторингу процесів в динаміці та їх оцінки.

Надійність ланцюгів поставок в ризик-менеджменті ГЛП інтерпретується як комплексна характеристика стійких процесів у ланцюгу, що характеризується поняттями «довговічність», «відновлюваність», «підтримка» процесів в межах простих ланцюгів поставок як складових ГЛП і передбачає: створення системи резервів (запасів матеріалів, буферів потужностей або надмірності ресурсів); запобігання збоїв і відхилень. При

цьому цілком прогнозовано, що збільшення товарно-матеріальних запасів, додаткові виробничі потужності та альтернативні методи транспортування чи резервні потужності або збільшать витрати фірм, або призведуть до збільшення обсягів продажів і підвищення продуктивної спроможності ланцюгів поставок.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Тенденції розвитку малого і середнього бізнесу та його вплив на економічну кон'юнктуру і конкурентоспроможність розвинених країн. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 4–14.

2. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: АграрМедіаГруп, 2021. Ч.1. 422 с.

3. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.

4. Іващенко О.А., Резнікова Н.В. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22–26.

5. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Вплив кон'юнктури ринку рідкоземельних елементів на економічну та енергетичну безпеку держав: перспективи інституційного регулювання ресурсного протистояння й інноваційно-технологічного потенціалу конкурентоспроможної зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9068>.

6. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.

7. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку. Київ: Аграр Медіа Груп, 2022. 674 с.

8. Резнікова Н.В. Контрактні відносини в стратегіях інтеграції країн в глобальні ланцюги створення вартості. *Економічний простір*. 2018. № 137. С. 33–46.

9. Reznikova N. Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development. Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»: збірник наукових праць (електрон-

невидання). 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/163

10. A New Metric for Measuring Supply Chain Resiliency: An Introduction to Resilinc R Score™ and Its Application to the High-Tech Industry Supply Chain. 2017. URL: https://www.supplychainbrain.com/ext/resources/secure_download/KellysFiles/WhitePapersAndBenchMarkReports/Resilinc/R_Score_Whitepaper_March_2017.pdf

11. Singh C.S., Soni G., Badhotiya G.K. Performance Indicators for Supply Chain Resilience: Review and Conceptual Framework. Journal of Industrial Engineering International. 2019. URL: <https://d-nb.info/1202076203/34>

12. WEF. Building Resilience in Supply Chains. 2013. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_RRN_MO_BuildingResilienceSupplyChains_Report_2013.pdf.

Ігнатенко Вікторія Костянтинівна,

студентка,

спеціальність «Облік і оподаткування»,

Фаховий коледжу бізнесу та аналітики НАСОА;

Науковий керівник:

Юрченко Олександр Анатолійович,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку,

аудиту та оподаткування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Значення малого бізнесу для соціально-економічного розвитку країни важко перебільшити. Малі підприємства мобілізують значні фінансові та виробничі ресурси населення, беруть участь у формуванні конкурентного середовища, вирішують проблему зайнятості, прискорюють впровадження інновацій у виробництво.

В Україні суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи-підприємці (далі – ФОП) та юридичні особи – суб'єкти господарювання, у яких середня кількість працівників не перевищує 50 осіб, а чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) не перевищує 8 млн. євро[1]. У 2020 р. кількість суб'єктів малого підприємництва в Україні налічувала 1955,1 тис. одиниць, з них ФОПів – 1599,4 тис. одиниць (табл. 1)

За період, що аналізується, прослідковується тенденція збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення та кількості фізичних осіб-підприємців.

Повномасштабна війна Російської Федерації в Україні спричинила значні втрати української економіки: зруйновані дороги, мости, аеродроми, морські порти, об'єкти соціальної інфраструктури. Значних змін зазнав і стан малого бізнесу, багато підприємців призупинили свою діяльність або ж скоротили її розміри. Зокрема, кількість ФОП-суб'єктів малого підприємництва склала у липні 2022 р. 1050,6 тис. одиниць [3] або зменшилась на 34,3%, порівнюючи з 2020 роком.

Таблиця 1

Суб'єкти малого підприємництва в економіці України за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кількість суб'єктів малого підприємництва, одиниць	1822671	1922978	1955119
з них:			
– малі підприємства	339374	362328	355708
– фізичні особи-підприємці (суб'єкти малого підприємництва)	1483297	1560650	1599411
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	431	459	470

Джерело: за даними [2]

Малий бізнес має низку проблем, пов'язаних з експортом, ефективною логістикою, виїздом працездатного населення за кордон. Українські підприємці через заблоковані російськими піратами порти не мають змогу у повному обсязі виконувати експортні замовлення [3]. За умови здійснення експорту транзитом через територію Європейського Союзу потрібні додаткові узгодження. Якщо, наприклад, здійснювати експорт автомобільним транспортом, то слід також врахувати, що в країнах ЄС діють обмеження щодо максимального навантаження вантажних автомобілів. Отже, зрозуміло, що логістика у цих випадках не завжди буде ефективною.

Ще однією проблемою для малого бізнесу є зменшення в країні працездатного населення. За даними ООН, від початку війни Україну залишили більше 5,5 млн. громадян.

Проте, не дивлячись на такі значні проблеми, в Україні розпочинається відродження вітчизняного бізнесу, створення нових підприємств. Так, лише за три місяці війни в Україні зареєстровано 26386 фізичних осіб-підприємців [4]. Держава здійснює різноманітні заходи щодо стимулювання розвитку малого підприємництва. Вже в березні 2022 р. було введено низку податкових пільг для фізичних осіб-підприємців, зокрема [5]:

- отримання права на використання спрощеної системи оподаткування бізнесу з оборотом до 10 млрд. грн.
- зменшення ставки єдиного податку з 5% до 2% від обороту без ПДВ;
- звільнення від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп;
- скасування штрафних санкцій та пені за порушення в сфері сплати ЄСВ;
- звільнення від плати за землю та екологічного податку на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Для стимулювання розвитку вітчизняного бізнесу Кабінетом Міністрів України було розроблено програму релокації підприємств, зміст якої полягає у переміщенні підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, в безпечні регіони Західної України [6].

На сьогодні стан урядової програми з переміщення бізнесу наступний: зареєстровано заявок на переміщення – 1612 підприємств; завершили переїзд в безпечні регіони – 606 підприємств; розпочали виробничий процес на нових місцях – 390 підприємств.

Таким чином, воєнна агресія РФ в Україні боліче вплинула на стан та розвиток малого бізнесу. Проте вітчизняні підприємці поступово відновлюють свою діяльність завдяки державним ініціативам стимулювання розвитку підприємництва.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 5.10.2017 р. № 2164-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>.

2. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Слущкий Б. Бізнес в умовах війни: що заважає підприємцям працювати. URL: <https://www.unian.ua>

4. Українці з початку повномасштабної війни зареєстрували понад 30 тисяч підприємств. URL: <https://www.ukrinform.ua/>

5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2120-20>

6. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/>

Касьян Ангеліна Олександрівна,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Науковий керівник:*
Заїчко Ірина Володимирівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Вітчизняні підприємства сьогодні функціонують у складних нестабільних умовах, які негативно впливають на кінцевий результат їх діяльності. Багато підприємств потребують для підтримки своєї діяльності значних інвестиційних вливань. Враховуючи низьку, а у деяких підприємствах збиткову ефективність діяльності, більшість підприємств не в змозі акумулювати власні інвестиційні ресурси, тому потребують зовнішнього втручання у інвестиційні процеси. За таких умов набуває доцільності проведення досліджень питань визначення дієвого механізму скринінгу інвестиційного забезпечення підприємств щодо зрівноваження інтересів безпеки України та національної економіки, якій важливо наразі бути щонайбільше відкритою і прозорою для залучення якомога більшого об'єму іноземних інвестицій.

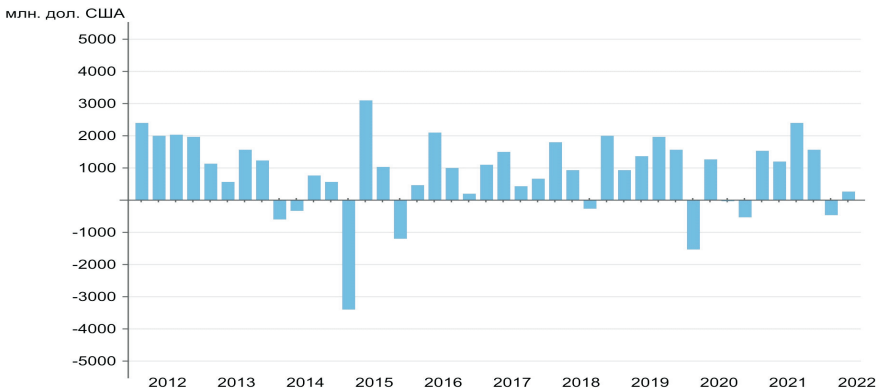
На сучасному етапі діяльності підприємств доцільно враховувати потребу в відновленні інвестиційного середовища в Україні та удосконаленні законодавчої бази в сфері регулювання інвестиційних процесів. Оскільки інвестиційна політика впливає на рівень технічного оснащення підприємств, вирішення соціальних та економічних проблем, а також на стан виробництва, досить нагальним є створення умов і реалізація заходів щодо активізації інвестування в Україні. «В умовах ризику і зміни

бізнес-середовища, забезпечуючи платоспроможність, збалансованість фінансових потоків, отримання фінансових результатів, обсяг яких є достатнім для саморозвитку і задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін» [1, с. 653], активізація інвестиційних процесів буде сприяти залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її інтеграції в європейську і світову економічні системи. В свою чергу, це вимагає перегляду цілей стратегії інвестиційної діяльності на рівні державного регулювання і управління. Ефективне законодавче забезпечення, науково обґрунтоване визначення пріоритетних напрямів інвестування, їх відповідність державним інтересам, цілям національного відродження України, швидкого досягнення стабілізації та зростання народного господарства – це наразі стратегічні пріоритети державної політики у сфері фінансів [2, с. 16]

Незважаючи на можливі ініціативи інвестиційних процесів до приватного сектора, досить багато країн, мають не великий рівень внутрішніх і зовнішніх інвестицій, що вказує на «обмежені дані та уявлення про інвестиційні можливості та ризики; обмежені потужності та мережі; високі реальні або уявні ризики в царині політик і регулювання. Окрім цих проблем, різке зниження глобальних потоків прямих іноземних інвестицій було спричинене пандемією COVID-19. Глобальний показник прямих іноземних інвестицій впав на 35% з 1,5 трлн дол. США у 2019 році до 1 трлн дол. США у 2020 році [3, с. 7].

Аналіз джерел фінансування інвестиційних процесів в Україні вказує на переважаючу більшість фінансування за рахунок власних коштів підприємств (з 2013 року частка власних коштів в сукупному фінансуванні перевищує 66%). «Окрім вільних власних грошових коштів, підприємство за умови ліквідності та платоспроможності може розраховувати на зовнішні фінансові ресурси» [4, с. 69]. Слід зауважити, про збільшення об'ємів прямих іноземних інвестицій в національну економіку України, яке забезпечувалося в більшості випадків реінвестованими доходами іноземних інвесторів (\$5,6 млрд. за 11 міс. 2021 р.). слід констатувати той факт, що нові іноземні інвестиції поповнили капітал українських підприємств у січні-листопаді 2021 р. на \$800 млн., що за виключенням 2020 року, є найнижчим обсягом з 2014 року та майже на порядок нижчим, ніж у 2005-2013 рр. (\$6,2 млрд. в середньому за рік) [5]. Виклики національній економіці в результаті вторгнення Росії носять характер неприпустимих наслідків в сфері інвестиційних процесів і зокрема на ринку прямих іно-

земних інвестицій. На Рис. 1 зображено динаміку надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України за останні 10 років. На початок березня місяця 2022 року відмічається різке падіння розміру прямих іноземних інвестицій до від'ємного значення (-470 млн. дол. США). І тільки до червня місяця надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України склали 260 млн. дол. США. Для порівняння в червні 2020 року вони склали 1255 млн. дол. США.

Рис. 1 Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2012-2022 рр. [6].

До основних проблем, які наразі стримують розвиток прямого іноземного інвестування в Україні, можна віднести:

- ✓ недостатній рівень державного регулювання і захисту, існування корупційних проявів [7, с. 26];
- ✓ скованість внутрішнього ринку, який притуплює інвестиційну зацікавленість, відновлення і подальший розвиток бізнесу на території України;
- ✓ неефективне забезпечення фінансової підтримки реального сектору економіки;
- ✓ недостатній розвиток вітчизняного фондового ринку;
- ✓ недосконалість відповідної законодавчої бази.

Регулювання інвестиційних процесів в Україні потребує підвищеної уваги до побудови чіткої стратегії інвестиційного розвитку, яка б визначала пріоритети інвестування на основі врахування їх економічного ефекту.

Перспективи покращання інвестиційного клімату в Україні залежать не тільки від дій влади, але й від наполегливості потенційних інвесторів щодо впливу на владу. Надаючи іноземним інвесторам впевненості у перспективі реалізації інвестиційних процесів у стратегічні сфери в Україні та правдиво сформульовані їх очікування, стануть поштовхом до надання державі можливостей захищати свої національні інтереси.

Список використаних джерел

1. Заїчко І. В. Фінансова стійкість підприємств як інструмент реалізації фінансової безпеки. Молодий вчений. 2019. №10. С. 651-656.
2. Zaichko I. V. (2020). Methodical provision of financial security assessment of the state. *Economies' Horizons*, no. 1(12), pp. 15–26.
3. Інвестиційна карта України для цілей сталого розвитку. Огляд висновків. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-07/SDG%20Investop%20Map_Ua_Final.pdf
4. Вербівська Л. В., Заїчко І. В., Гимченко Т. М. Управління інвестиційно-інноваційними ресурсами підприємств в реаліях цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. № 2. 2022. С. 67-73.
5. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protseviv.html
6. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>
7. Заїчко І. В. Бюджетна політика як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку держави. *Problems of practical application of innovations, methodology and experience: Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції*. 2021. С. 23-26.

*Ключка Ольга Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансових ринків та технологій;
Байдик Ганна Сергіївна,
здобувач вищої освіти,
група ФМД-21-1;
Державний податковий університет*

ОЦІНКА НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ В ПЕНСІЙНОМУ СТРАХУВАННІ: ЗНАЧЕННЯ, НЕОБХІДНІСТЬ, ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ

Оцінка непрацездатності – це складний і багатогранний процес аналізу і оцінки ступеня здатності до праці індивіда, що являє собою частину більшого адміністративного процесу для визначення права заявника на певні послуги, соціальну допомогу чи захист, згідно до політики і законів країни [2, с.3]. Оцінка непрацездатності потрібна для прийняття рішення про надання соціального забезпечення, пенсії по інвалідності, оздоровчих чи реабілітаційних послуг, загальних соціальних виплат, а також виплат, пов'язаних з працевлаштуванням, наприклад допомога по безробіттю чи компенсація.

Медична оцінка експертів працездатності особи являється одним з важливих елементів для пенсійного страхування, адже саме медичний висновок може стати юридичним доказом права індивіда на певні пільги та соціальні блага.

Зважаючи на те, що оцінка непрацездатності є важливою передумовою для отримання доступу до соціальних благ, які фінансуються державою, довіра до процесу, його прозорість та достовірність є надзвичайно важливими. Легітимність і достовірність процедури оцінки непрацездатності залежить від декількох факторів [1, с.11]. По-перше, медична експертиза має бути дійсною і проводиться професіоналами, а по-друге, при оцінюванні експерти мають притримуватися однакових правил та критеріїв оцінки, згідно до законодавства власної країни. По-третє, дуже важливо, щоб рішення експертів були прозорі та стандартизовані. Таким чином підстави для винесення рішення будуть публічно відомі і незалежно оцінені. Підсумовуючи, можна сказати, що процес оцінки працездатності має бути неупередженим, справедливим і заснованим на об'єктивних доказах.

Значущість дослідження оцінки непрацездатності задля суспільного добробуту не може бути переоцінена. Точна і прозора оцінка непрацездатності – важливий фактор добробуту працівників і суспільства в цілому. В майбутньому за умови дослідження факторів, що впливають на працездатність, може стати можливою розробка інноваційних форм підтримки відновлення працездатності для осіб, які бажають повернутися на ринок праці [3, с.2]. Доречно відмітити те, що пенсія – право, а не обов’язок, тож людина, яка досягла пенсійного віку, згідно до закону, має мати право вирішувати самостійно, чи бажає вона покинути ринок праці, і прозора та точна оцінка непрацездатності зможе справедливо винести рішення щодо цього. Фактична працездатність людей в пенсійному віці часто стає аргументом на підтримку відмови від обов’язкового пенсійного віку. Аналогічно в тому разі, якщо людина не має змоги працювати згідно до стандартів, оцінка непрацездатності допоможе їй в отриманні соціальних благ, реабілітації та отриманні компенсації.

Оцінка працездатності цілком залежить від політики країни, яка змінюється з часом і, як і будь-яка соціальна політика, може змінюватися під впливом певних соціальних, економічних і навіть демографічних тенденцій, але попри все це важливість забезпечення точності оцінки непрацездатності залишається актуальною темою у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Hesse B., Gebauer E. Sozialmedizinische Begutachtung im Rentenverfahren: Stellenwert, Forschungsbedarf und Chancen. 2011. URL: <https://www.thieme-connect.de/products/ejournals/abstract/10.1055/s-0030-1270432>
2. Urszula K. Social solidarity in pension insurance. Social Insurances. The theory and practice. 2019. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-3b0ce49b-d399-4a23-850e-64a24555eb5d>
3. Bickenbach J. et al. Assessing Disability in Working Age Population. A Paradigm Shift: from Impairment and Functional Limitation to the Disability Approach. 2015. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22353>
4. Воронченко О. В., Харченко А.Ю. Ринок перестраховування в Україні: становлення, проблеми та перспективи розвитку. Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка. Київ. 2017. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5937>

Ковальчук Сніжана Сергіївна,

викладач,

Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОО

РОЛЬ КРЕДИТУВАННЯ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

В період військової агресії Росії проти України, одним з основних завдань банківської системи є її збереження та створення сприятливих умов для безперервного відтворювального процесу. Це реалізується шляхом задоволення потреби суб'єктів господарювання в позичковому капіталі. Особливо актуальною виступає ця проблема тому, що система управління банківським кредитуванням не повністю задовольняє потреби вітчизняної економіки: істотно проявляє себе дефіцит позичкового капіталу, який було зумовлено військовими діями в Україні; низькі доходи домогосподарств; недостатньо ефективна економіка; значне виведенням капіталу за кордон; наявність «тіньових» коштів поза банківською системою.

Запровадження ефективного управління процесами банківського кредитування дозволить забезпечити раннє виявлення потенційно проблемних кредитів та управління ними. Основним інструментарієм ефективного управління процесом банківського кредитування має стати комплекс заходів, що враховують сучасні проблеми та потреби населення.

Вітчизняні реалії, що характеризуються багатогранними загрозами, вимагають масштабного реформування фінансових ринків. У системі останнього банки відіграють роль організаторів грошово-кредитних відносин, визначають параметри фінансової системи, забезпечують стабільність національної економіки. Ефективність банківської системи невіддільна від якості кредитних операцій. Тому проблеми, пов'язані з розвитком банківського кредиту, мають важливе прикладне значення та потребують поглибленого наукового дослідження [1].

Невід'ємним гравцем кредитного ринку є банківська система [4].

У її рамках кредит розглядається як форма потоку позикових коштів, якою оперують комерційні та державні банки, а кредитна діяльність – це стратегія залучення коштів та їх спрямування для кредитування клієнтів (населення, суб'єктів господарювання).

Сучасна система кредитування є моделлю, в якій вступають у дію нові способи та форми кредитування. На сьогодні відбулися кардинальні зміни в організації кредитних відносин комерційних банків, відбувся перехід

від кредитування конкретних об'єктів до кредитування юридичних чи фізичних осіб, уніфіковано порядок кредитування клієнтів, незалежно від форми власності.

Невід'ємною складовою системи кредитування є кредитна політика, яка визначає структуру управління, порядок і правила здійснення кредитної діяльності банку. Основною метою кредитування має бути забезпечення того, щоб банк отримав достатній рівень прибутковості від кредитного бізнесу [3].

Під банківським кредитом слід розуміти економічні відносини між кредитором і позичальником з метою отримання банком коштів у кредит для задоволення потреб позичальника на умовах терміновості, повернення, повернення, матеріального забезпечення та цільової спрямованості [2].

Комерційний кредит це економіко-кредитні відносини, що виникають між окремими підприємствами. Державний кредит – це відносини між державою та суб'єктом господарювання, де кредитором виступає держава, а позичальником – суб'єктами господарювання. Лізингові кредити – це кредити, які виникають між суб'єктами господарювання в контексті лізингу майна (майновий кредит або лізинговий кредит). Банківські та державні позики, як правило, надаються підприємствам лише у безготівковій формі, тоді як лізинг і комерційні позики видаються у формі товарів.

Погашення банківських, державних і комерційних кредитів здійснюється повністю в безготівковій формі. При становленні ринкових відносин кредити можуть повертатися як у товарній, так і в гібридній (товарній і валютній водночас) формі. Лізингові погашення кредиту проводяться у грошовій, товарній, змішаній формах.

Вважаємо, що банківський кредит слід розглядати у розрізі двох аспектів:

- ✓ з позиції позикодавця (банки надають позичальникам послуги, що відповідають їхнім власним потребам, насамперед у грошовій формі, для збільшення кредитного портфеля банку, сплати відсотків та використання комісійних за них);
- ✓ з позиції позичальника (можливість збільшити свій матеріальний стан і використовувати його за цільовим призначенням (наприклад, придбання нерухомості, транспортних засобів, товарів тощо).

Підхід, який ми розглянули, дозволить нам поглибити обґрунтування бюджетного кредитування з управлінської точки зору.

Таким чином, дослідивши сутність економічного поняття банківського кредиту нами було розкрито економічну сутність банківського кредиту, його форми, а також запропонований підхід щодо його трактування.

Список використаних джерел

1. Банківське кредитування в структурі національної економіки України: параметричне оцінювання та проблеми активування / Л. І. Гальків та ін. Актуальні проблеми економіки. 2016. №6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_6_38 (дата звернення: 30.09.2022р.).

2. Доценко І. О., Доценко В. В. Сутність та значення кредитної діяльності банку у сучасних умовах економічного розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 12. Ч. 1. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/23.pdf (дата звернення: 30.09.2022р.).

3. Манжула Д. П. Роль кредиту в діяльності комерційних банків. Молодий вчений. 2016. № 2. С. 67-70.

4. Полінкевич О. М., Сидорук І. І., Тимошук Т. В. Суть, принципи та типи кредитної діяльності комерційного банку. Економічний форум. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_4_41 (дата звернення: 05.04.2020 р.).

Комаровська Ірина Андріївна,
студентка;

Науковий керівник:

Чуницька Ірина Іванівна,
доктор економічних наук,

професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міжнародний валютно-фінансовий ринок України оточений такими провідними міжнародними фінансовими організаціями, як:

- ✓ Міжнародний валютний фонд;
- ✓ Світовий банк;
- ✓ Європейський банк реконструкції та розвитку;
- ✓ Північний інвестиційний банк;
- ✓ Чорноморський банк торгівлі та розвитку;
- ✓ Північний інвестиційний банк;
- ✓ Європейський інвестиційний банк;

- ✓ Північний інвестиційний банк;
- ✓ Північна екологічна фінансова корпорація [1, с. 197-209].

Зв'язки України з міжнародними фінансовими організаціями юридично регламентуються нормативно-правовими актами, меморандумами, програмами, стратегіями розвитку та угодами.

Міжнародні фінансові організації є головним джерелом надання фінансової, аналітичної та технічної допомоги країнам, а також ключовим механізмом для регулювання міжнародної фінансової системи в умовах глобалізації.

До кінця червня державна фінансова система України майже відмовилась від джерел надходжень таких як податки та внески. Уряд створював сприятливі умови для підтримки бізнесу в умовах воєнного стану. А саме, було встановлено такі заходи спрямовані на допомогу суб'єктам господарювання:

- ✓ зниження відсотку або скасування плати ЄСВ для окремих категорій громадян;
- ✓ відстрочки сплати податків для підприємств малого та середнього бізнесу;
- ✓ скасування заходів ринкового та споживчого нагляду, окрім регулювання цін та контролю ціноутворення;
- ✓ встановлення мораторію на проведення перевірок для бізнесу.

Законом України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо застосування положень воєнного стану» внесено, зокрема, зміни до низки правил для банків та небанківських фінансових установ, які покликані полегшити виплати кредитів в Україні у воєнний час та в період післявоєнного відновлення економіки [2].

У зв'язку з військовою агресією росії проти України статистичну інформацію буде оприлюднено після завершення терміну для подання статистичної та фінансової звітності, встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни».

Міжнародні фінансові організації відіграють основну роль у розвитку міжнародних економічних зв'язків, підвищують рівень світової фінансової безпеки за допомогою об'єднання національних, регіональних та міжнародних фінансових систем. Відповідно Закону України «Про державний бюджет України на 2022 рік» основними міжнародними партнерами України, перед якими Уряд має боргові зобов'язання у сумі 25,5

млрд.грн. є: МБРР, ЄБРР, ЄІБ, Кредитна установа для відбудови, Північна екологічна фінансова корпорація [3].

У зв'язку зі широкомасштабним воєнним вторгненням росії в Україну виконавча рада МВФ 9 березня 2022 року ухвалила рішення завершити програму Stand-By Arrangement і надати Україні екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 млрд дол. США через Інструмент пришвидшеного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI). Така подія стала унікальною, так як кредитування країн, які перебувають в активному стані збройного конфлікту суперечить принципам функціонування МВФ. Програма RFI спрямована на фінансування першочергових витрат і нагальних потреб платіжного балансу, що виникають у зв'язку із розпочатою РФ широкомасштабною воєнною агресією [4].

8 квітня 2022 р. виконавчою радою МВФ було схвалено створення створення спеціального адміністративного рахунку для України. На цей рахунок переказуються ресурси у вигляді грантів та позик, які спрямовані на фінансову допомогу Україні, для забезпечення бюджетних потреб, платіжного балансу та стабілізації економіки.

Другим кредитором України після МВФ є Світовий банк. Ресурси Світового банку використовуються для здійснення структурних та інституційних реформ, підтримки державного бюджету, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проектів. Станом на 1 вересня 2022 року портфель проектів МБРР складається з 21 проектів, з яких 18 інвестиційних проектів – знаходяться на стадії реалізації та 3 системні проекти, на загальну суму 3,6 млрд дол. США та 2,1 млрд євро, вибірка коштів за якими складає 2,4 млрд дол. США та 1,32 млрд євро. (68,54% – в дол. США та 60,62% – в євро від загальної суми позик) [5]. Світовий банк станом на 14 березня 2022р. мобілізував 723 млн. дол. США для України та її народу, з яких 350 млн дол. США уже виділено Україні.

Рада директорів Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) у березні 2022 р. ухвалила рішення про початковий «пакет заходів для стійкості» у розмірі 2 млрд євро, що передбачає фінансування заходів для допомоги громадянам, компаніям і країнам, які зазнали впливу війни росії проти України [6].

ЄІБ підготували екстрений пакет допомоги для України за проектом «Встань за Україну» у розмірі 4 млрд. євро, включаючи допомогу уряду України та сусіднім країнам для утримання біженців. ЄІБ у рамках цього пакету прискорює надання додаткових 1,3 млрд. євро зобов'язань

для інфраструктурних проєктів. Також ЄІБ розробляє пакет євро для країн східного та південного сусідства ЄС, регіону розширення ЄС та Центральної Азії, щоб пом'якшити наслідки кризи біженців та допомогти подолати соціальні та економічні наслідки, спричинені війною в Україні. Однією із великих проблем, породжених українсько-російською війною – це міграція населення, потоки якої на початку війни, були спрямовані з України в країни Європи. Міжнародні фінансові донори оголосили про наміри виділити близько 10 млрд. євро на підтримку тимчасово переміщених українців як всередині країни, так і за її межами [8].

За прогнозами Національного банку України унаслідок війни ВВП країни впаде більш як на третину, а інфляція в разі перевищуватиме цільовий рівень [7].

МВФ також погіршив прогноз зростання глобального ВВП з 4,4% до 3,6% в 2022 році через воєнну агресію росії. Економіка України, за прогнозами МВФ, через війну скоротиться на 35% [9].

Проаналізувавши інструменти міжнародної фінансової підтримки України в умовах воєнного стану можна виділити такі проблеми їх застосування:

- ✓ Планування. В умовах війни неможливо достовірно провести стратегічні розрахунки, що ускладнює прийняття програм підтримки від міжнародних фінансових організацій та партнерів країни, адже такі розрахунки є базовою умовою надання програм для розвитку економіки країни.
- ✓ Кредитування. Підтримка країни кредитними коштами під час війни суперечить принципам надання міжнародної фінансової допомоги, адже МФО спрямовані на розвиток економіки країн та соціального розвитку. Тож відкриття МВФ адміністративного рахунку для країн-донорів і створення екстрених пакетів, програм солідарності з Україною можна вважати інноваційними інструментами.
- ✓ Бюрократія. Через бюрократичне дотримання принципів та процедур до кредитування, допомога не відповідає рівню потреб, адже надходить нерівномірно в часі.

Основною проблемою функціонування та надання фінансової допомоги від Міжнародних фінансових організацій була невідповідність умов некерованих обставин в країнах. Адже завжди надання фінансової підтримки розглядалось в умовах сталого розвитку країн. За доволі короткий час МФО за допомогою інструментів макроекономічної стабілізації та антикризового фінансування змогли адаптуватись та надати Україні

значні суми екстреної допомоги з низькими або нульовими відсотками за боргові зобов'язання.

Список використаних джерел

1. Марущак В. Особливості новітніх тенденцій науково-технологічного розвитку в системі антикризових заходів Україні. Дослідження між одної економіки: Збірник наукових праць, 2017. С. 209

2. Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77303.html>

3. Закон України від 09.07.2022 № 2385-IX Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

4. Моніторинг допомоги міжнародних фінансових інститутів. Веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/monitorynh-dopomohy-mizhnarodnykh-finansovykh-institutiv-ukrayini-24022022>

5. Співпраця України з Міжнародними фінансовими організаціями. Веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/svitovij-bank>

6. EBRD Sustainability and Livelihoods Package: European Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/war-on-ukraine>

7. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/en/stability/report>

8. Stand up for Ukraine: EIB pledges additional €4 billion to support Ukrainian war refugees . URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2022-193-stand-up-for-ukraine-eib-pledges-additional-eur4-billion-to-support-ukrainian-war-refugees>

9. Global Financial Stability Report: International Monetary Fund, april 2022 <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2022/04/19/global-financial-stability-report-april-2022>

*Копилюк Оксана Іванівна,
доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів, економічної безпеки
банківської справи та страхового бізнесу;
Музичка Александра Миронівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки
банківської справи та страхового бізнесу;
Львівський торговельно-економічний університет*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СТРАХОВИМИ КОМПАНІЯМИ

Екзистенційні виклики та загрози, зокрема війна з РФ, пандемія Covid-19, нестабільність економічного розвитку України негативно вплинули на діяльність вітчизняних страхових компаній та змінили усталені підходи до управління ними. Суттєве збільшення ймовірності настання страхових ризиків, обсягів страхових виплат та страхових відшкодувань, зниження фінансової стійкості й платоспроможності страхових компаній, збитковості діяльності, скорочення їх кількості актуалізували потребу застосування інструментарію антикризового управління.

Антикризове управління страховою компанією доцільно розглядати як комплекс управлінських заходів, спрямованих на передбачення кризи в поточному й перспективному періодах з метою захисту від її негативних проявів і наслідків та відновлення позитивних параметрів діяльності. В процесі розвитку кризових явищ страхової компанії простежуються чотири типи змін:

- ненавмисні зміни – відбуваються, коли кризові зміни є небажаними і не є навмисними, призводять до деструктивів, які необхідно усунути;
- реактивно орієнтовані зміни, які стосуються змін, здійснених компанією після кризи, для того, щоб відновити її діяльність;
- навмисні та трансформаційні зміни – здійснюються компанією навмисно у відповідь на кризу або під час підготовки до неї і можуть включати зміни в організаційній структурі, системі, нормах та поведінці;
- проактивні зміни – передбачають заходи щодо запобігання або подолання потенційної кризи.

В даному контексті вважаємо, що основні управлінські заходи щодо мінімізації прояву кризових явищ повинні бути спрямовані на формування ефективної бізнес-моделі страховика, дотримання нормативів достатності капіталу та платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, формування ефективної моделі управління ризиками, стратегічних напрямів розвитку.

У практиці управління страховою компанією виникає потреба використання антикризового інструментарію, який може впроваджуватися на різних рівнях її управління. Для своєчасного попередження та подолання криз використовується широкий спектр інструментів, які поділяються, залежно від їх функціонального призначення. Зокрема, О. В. Корват, Г. О. Бурлака систематизували інструментарій антикризового управління в страховій компанії за їх спрямованістю в залежності від причин виникнення:

1) причини, пов'язані із загальним характером діяльності та капіталом – інструментарій: збільшення капіталу (емісія акцій, збільшення внесків до товариства, прийняття до складу товариства нових учасників, залучення субординованого боргу); реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення); передача портфеля договорів іншим страховикам;

2) базові внутрішні причини (менеджмент, рада директорів, пов'язані сторони) – інструментарій: проведення позачергових зборів для прийняття антикризових рішень; стимулювання і мотивація менеджменту; відсторонення керівництва від управління;

3) причини, пов'язані із неадекватними внутрішніми процесами, системами, людьми – інструментарій: реінжиніринг/перепроєктування бізнес-процесів; активне прогнозування; стимулювання і мотивація персоналу; методи управління конфліктами і стресами; налагодження роботи кризових команд; методи управління збутом (дистрибуцією);

4) причини, пов'язані із невідповідними ризиковими рішеннями, негативними фінансовими результатами та їх неточною оцінкою (якістю активів, перестраховуванням, адекватністю виплат та актуарними зобов'язаннями, ліквідністю, прибутковістю – інструментарій: проведення аудиту та корекція помилок; незалежне зовнішнє консультування, технічна підтримка від зовнішніх кваліфікованих спеціалістів; методи управління страховим ризиком (встановлення лімітів, франшизи, удосконалення андеррайтингу, розрахунок адекватних страхових тарифів, перестраховування); методи управління ринковим ризиком; методи управління

активами; методи управління операційним ризиком; методи управління витратами; бенчмаркінг страхових послуг; впровадження інноваційних страхових продуктів; методи управління попитом на страхові послуги [1, с. 290]. Такий поділ має на меті комплексне врахування основних аспектів функціонування страхових компаній та забезпечує підбір інструментарію залежно від причин появи кризових ситуація в конкретній сфері діяльності страховика.

На нашу думку, існуючі інструменти антикризового управління доцільно систематизувати дві групи:

– тактичні інструменти: санація, даунсайзинг та банкрутство, застосування яких спрямовано на швидке покращення економічного стану компанії, тобто подолання наслідків кризових явищ, проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основного джерела кризи – неефективної системи управління, що вимагає використання стратегічних інструментів;

– стратегічні інструменти: ліквідація, створення нових компаній, модернізація, злиття, диверсифікація, реструктуризація, реінжиніринг, застосування яких змінює формат бізнесу компанії та впливає на тип бізнес-моделі, її якісні характеристики. Результати застосування стратегічних інструментів компанія відчуває, як правило, не одразу, однак вони змінюють сутність бізнесу, його якісні характеристики, такі, як конкурентоспроможність, привабливість, інноваційність, розширюють продуктові лінії, канали збуту й способи комунікації з клієнтами.

В свою чергу М. І. Арич пропонує в якості інструментів антикризового управління страховою компанією використовувати такі системи та моделі як: принципи оптимальності Беллмана; діаграма Ісікави; система управління якістю – Total Quality Management (TQM); оптимізація клієнтської бази; теорія ігор; система управління відповідальністю RACI; бенчмаркінг; модель ощадливого виробництва Lean production; система безперервного вдосконалення процесів Kaizen [2, с. 76]. Підхід науковця ґрунтується на використанні економіко-математичного інструментарію, який є основою розробки відповідних антикризових стратегій.

До пандемії Covid-19 страхові компанії використовували у своїй діяльності такі антикризові стратегії розвитку, як: 1) довгострокова стратегія змін, яка характеризується певними часовими рамками змін; 2) стратегія збалансування інтересів страхової компанії та стейкхолдерів; 3) стратегія управління ризиками.

Під час пандемії Covid-19 страхові компанії змінили концептуальні підходи до формування і реалізації основних антикризових стратегій розвитку. Зокрема, такі стратегії у період пандемій та криз повинні передбачати низку ключових аспектів, зокрема: 1) застосування інструментарію вирішення протиріч; 2) врахування у процесі розвитку страхових компаній циклічності економічних процесів; 3) високу ймовірність зростання кількості криз або їх загроз, а також пандемій на національному, регіональному та місцевому рівнях [3, с. 27]. Отже, антикризові стратегії розвитку страхових компаній диференціюються та формуються з урахуванням специфіки та ризиків, які виникають у процесі їх діяльності.

З огляду на вищезазначене, серед сучасних антикризових стратегій страхових компаній можна виділити наступні:

1) стратегія концентрації зусиль, яка поєднує стратегію довгострокових запланованих змін і балансування інтересів страхової компанії та зацікавлених сторін. Головним її пріоритетом є пошук та балансування інтересів між трьома учасниками процесу: власниками, менеджерами та клієнтами або зацікавленими сторонами;

2) інноваційна стратегія, що полягає в розробці і впровадженні нових страхових послуг, компенсації ризиків, механізмів, враховуючи специфіку пандемій і криз. Вона включає кіберстрахування та механізми управління ризиками, пов'язані з пандемією коронавірусу. Тобто, страхові й перестрахові компанії повинні розробити механізм, щоб відшкодувати збитки, безпосередньо спричинені Covid-19;

3) стратегія підтримки достатнього рівня фінансової стійкості страхових компаній. Як відзначають Л. Макау та О. Вашингтон, антикризове управління опосередковує взаємозв'язок між андеррайтингом і результатами діяльності страхових компаній, підвищуючи їх ефективність та операційну стійкість [4].

Антикризові стратегії повинні спрямовуватися на створення конкурентної переваги над іншими страховиками при одночасному утримуванні бізнес-ризиків на керованому рівні. Антикризове управління повинно включати виявлення та мінімізацію ймовірних ризиків, які можуть суттєво впливати на фінансову ефективність, операційну стабільність страхових компаній.

Таким чином, інструментарій антикризового управління страховими компаніями ґрунтується на поєднанні як загальних підходів теорії антикризового управління, так і специфічних методів і прийомів, які пов'язані із страховою діяльністю та є основою формування стратегій їх діяльності. Це

впливає із особливостей діяльності страхових компаній, які, з одного боку приймають на себе ризиків інших суб'єктів економіки, а з іншого – самі безпосередньо стикаються із різними видами ризиків, загроз і небезпек. Тому антикризове управління страховою компанією буде результативним, якщо воно дозволить нейтралізувати внутрішні та зовнішні фактори, які спричиняють кризові явища і загрози.

Список використаних джерел

1. Корват О. В., Бурлака Г. О. Інструменти та технології антикризового управління в страховій компанії. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 14. С. 287-2932. Арич М. І. Характеристика оптимізації антикризового управління страховими компаніями як елемент підвищення їх конкурентоспроможності. Наукові праці НУХТ. 2017. Том 23. № 4. С. 74-80.
3. Polinkevych O., Kamiński R. Anti-crisis development strategies of insurance companies in Ukraine and Poland in the context of Covid-19. Insurance Markets and Companies. 2020. № 11(1). С. 21-29.
4. Makau L., Okeyo, W. Risk Underwriting, Crisis Management, Regulatory Framework and Performance of Insurance Companies in Kenya: A Case of Sanlam General Insurance Company. Journal of Human Resource & Leadership. 2021. 5(3). P. 96-113.

Котковська Вікторія Сергіївна,

здобувач вищої освіти рівня «бакалавр»,

ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»;

Науковий керівник:

Богріновцева Людмила Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ФІНАНСОВЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВИРІВНЮВАННЯ В СИСТЕМІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Аналіз процесів фінансової децентралізації є надзвичайно актуальною проблемою в Україні, що передусім пов'язане з рейтингом місцевої бюджетної автономії. Основним завданням, яке стоїть перед органами місцевого самоврядування, є формування стабільної фінансової бази для забезпечення своїх функцій щодо задоволення потреб суспільства. Ви-

рішення цього питання можливе лише за умов формування ефективної системи управління фінансовими ресурсами, яка б враховувала успішний досвід фінансової децентралізації зарубіжних країн. Визначено, що місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територій.

В умовах економічної нестабільності [1, с. 34], модернізації суспільних політико-економічних відносин надзвичайно актуальними є питання формування ефективних механізмів державного стимулювання [2] та регулювання економічної діяльності в регіонах [3], які спрямовані на протидію деструктивному впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища та створення сприятливих умови для забезпечення економічного зростання в країні, що є суттєво важливим. За останні роки система міжбюджетних відносин в Україні зазнала значних трансформацій – від традиційного безсистемного та необґрунтованого механізму міжбюджетного перерозподілу ресурсів до становлення ринкової системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на ефективних методах та інструментах [4]. Основним інструментом реалізації системи фінансових відносин між місцевою та центральною владою є міжбюджетні відносини [5, с. 147]. Їх ефективна реалізація є дієвим фактором економічного та політичного розвитку України. Тому вони перебувають у процесі вдосконалення, в умовах бюджетної децентралізації [6, с. 24], яке спрямоване на вирішення завдань забезпечення соціально-економічного зростання окремих адміністративно-територіальних одиниць, як і всієї держави. У цих умовах міжбюджетні відносини є одним із небагатьох інструментів, які через сукупність форм, моделей, методів, інструментів здійснюють державний вплив на регіони [7] з метою стабілізації та стимулювання їх розвитку.

Слід зазначити, що самодостатність територій здебільшого залежить від власних фінансових ресурсів: податкових і неподаткових надходжень, ефективного використання ресурсів, зосереджених у місцевих бюджетах. Статистичний аналіз свідчить [8, с. 11] про збільшення кількості надходжень до місцевих бюджетів територіальних громад та зменшення таких надходжень до обласних бюджетів. Такі зміни пов'язані з процесом децентралізації та створенням об'єднаних територіальних громад [9, с. 53].

Важливою частиною сучасної національної бюджетної політики є ризик зростання обсягу платежів з обслуговування та погашення державного боргу, що, в свою чергу, є суттєвим чинником, що тривалий час породжує проблеми в сфері державних фінансів і здійснює вплив на бюджетну безпеку України [10, с. 30] міжбюджетні трансферти

(субвенції та дотації), які мають допомогти економічно малорозвиненим територіям. Спостерігається висока частка коштів місцевих бюджетів у формі міжбюджетних трансфертів. Встановлено, що протягом останніх років надходження до місцевих бюджетів збільшувалися переважно за рахунок податку на доходи фізичних осіб. Надходження до місцевих бюджетів місцевих податків і зборів становили незначну частину від усіх надходжень. Загалом використання державного бюджету спрямоване не стільки на сприяння розвитку підприємництва та покращення соціально-економічного стану, скільки на покриття витраток тих територій, які самі не в змозі забезпечити економічне зростання [11, с. 170]. Аналіз показує, що в Україні найбільш проблемними у соціальній сфері є дві галузі – освіта та охорона здоров'я, які потребують значних інвестицій, ефективних результатів від впровадження реформ, стабільної законодавчої бази. Стверджується, що централізація податкових надходжень робить місцеві бюджети залежними від державного [12, с. 19]. У зв'язку з цим пропонується оптимізувати розподіл доходів місцевих бюджетів: переважна частина бюджетних надходжень має формуватися за рахунок місцевих податків.

Основними завданнями, для подальшої реалізації бюджетної децентралізації в Україні вважаємо наступні:

- підтримка інтеграційних процесів місцевих органів влади та підвищення їх потенціалу, так як інтегровані місцеві органи влади отримують кращі фінансові умови та можливості для подальшого розвитку;

- делегування обов'язків по місцях для оптимізації витрат: обов'язки та відповідальність на різних рівнях – територіальної громади, міському, районному, обласному, особливо у сфері освіти та охорони здоров'я – повинні бути точно розподілені.

Одним із пріоритетних завдань економічних перетворень в Україні є реформування фінансових відносин держави та місцевого самоврядування. Безперечно, багато залежить від зусиль місцевих органів самоуправління, від їх осмислення необхідності інноваційного розвитку, що має соціально-економічний потенціал та інфраструктуру в умовах індустріальної економіки та науково-технічного прогресу.

Важним аспектом укріплення власної доходної бази місцевих бюджетів буде стійка правова база оформлення бюджетних відносин із дотриманням єдиних принципів при визначенні розмірів дотацій і субсидій (економічність, соціальна справедливість, політична стабільність).

Необхідність досягнення фінансової стабілізації в Україні ставить нові завдання у сфері регулювання міжбюджетних відносин, оптимізації та раціоналізації, які повинні сприяти вирішенню багатьох фінансово-

економічних і навіть політичних проблем у країні. Дальше реформування міжбюджетних відносин має забезпечити їх збалансованість і прозорість, закласти основу для реалізації національної регіональної політики та стимулювати органи місцевого самоврядування до збільшення доходів місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Bondaruk T., Melnychuk N., Bondaruk I. Instability and its government regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 2. Pp. 32-40.
2. Onegina V., Husiatynskiy M., Nemchenko V., Mayorova T., Sedikov D. Informational support of cash flow management processes in public administration. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. 2019. №8(11). Pp. 2836-2841
3. Бондарук Т. Г. Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування : автореф. дис. д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Київ, 2010. 36 с.
4. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини : навч. посіб. Київ : ДП «Інформ.–аналіт. агентство», 2019. 304 с.
5. Бондарук Т. Г. Ефективність трансферної політики в системі міжбюджетних відносин. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 5. С. 146-153.
6. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С., Бондарук О. С. Переваги, позитивні наслідки та ризики бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2016. № 3. С. 38-48.
7. Bondaruk T. G., Bondaruk O. S., Bondaruk I. S. Conceptual basis of mechanism of ensuring budget security. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 21-28.
8. Бондарук Т. Г. Економіко-статистичний аналіз формування доходів місцевих бюджетів. *Статистика України*. 2013. № 4. С. 7-15.
9. Бондарук Т. Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 1. С. 51-56.
10. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С., Мельничук Н. Ю. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 30-39.
11. Бондарук Т. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2011. №2. С. 168-171.
12. Бондарук Т. Г. Мельничук І. О. Місцеві податки та збори в Україні: суперечності та перспективи розвитку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. С. 17-24.

Кричевська Тетяна Олександрівна,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ГЛОБАЛЬНІ ТА ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕКОНОМІКАХ З РИНКАМИ, ЩО ФОРМУЮТЬСЯ, В УМОВАХ СУЧАСНИХ СТАГФЛЯЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Наприкінці 2021 р. лише 28% країн із середнім рівнем доходу та 23% країн із низьким рівнем доходу повернулися до допандемічних рівнів доходу на душу населення (2019 р.) [1]. Представлені у Звіті про світові економічні перспективи МВФ п'ятирічні прогнози обсягу виробництва набагато нижчі за допандемічні тренди для економік з ринками, що формуються, ніж для розвинутих економік, тобто пандемія стала більшим структурним зрушенням для цих країн [2].

Незважаючи на це все, центральні банки в економіках з ринками, що формуються, набагато швидше і потужніше реагували на зростаючий інфляційний тиск, в тому числі, й для запобігання втечі капіталу. В сучасному світі доларові активи стають притулком для інвесторів під час криз, навіть спричинених самими США. За цим стоять не лише ліквідний і місткий валютний ринок, вільний рух капіталу, політичний устрій з дієвою системою стримань і противаг [3], але й упевненість інвесторів у стійкості економічного зростання у США.

Після переходу США та інших розвинутих економік до підвищення відсоткових ставок тиск на валюти економік з ринками, що формуються, та країн, що розвиваються (EMDE), посилюється. У 2022 р. долар США зміцнюється відносно валют інших розвинутих країн, по-перше, через відставання їхніх центральних банків від ФРС у підвищенні відсоткових ставок (з огляду на відсутність очевидних ознак перегріву економік цих країн, а, по-друге, завдяки кращим економічним перспективам США через їхню меншу вразливість до енергетичних шоків, що приваблює інвесторів).

У країнах EMDE, попри більш гнучкі обмінні курси, ніж у 1970-х, більше валютних резервів та менше валютних боргів, ніж на момент азійської кризи 1998 р., можливості для насправді незалежної монетарної політики залишаються обмеженими [1]. Вони імпортують як інфляцію,

так і рецесію з глобальних фінансових центрів. Як показано у дослідженні М. Обстфельда і Х. Чжоу, протягом 1999–2019 рр. шоки зміцнення долара до валют інших розвинутих економік передували падінню обсягу виробництва, інвестицій, споживання і державних видатків, зменшенню внутрішнього кредиту та погіршенню інших фінансово-економічних показників у групі з 26 економік з ринками, що формуються [4]. За оцінками МВФ, знецінення на 10 в.п. валют країн з ринками, що формуються, щодо долара США призводить до підвищення рівня цін приблизно на 2 в.п., що в кілька разів більше, ніж у країнах з розвинутою економікою. Вищий ефект перенесення обмінного курсу на інфляцію означає, що центральні банки економік з ринками, що формуються, змушені більш агресивно підвищувати процентні ставки, щоб стримувати інфляційний тиск. Тож знецінення валюти, ймовірно, матиме обмежувальний вплив на економіку: стимул від зростання чистого експорту (що діятиме короткострокової перспективі в основному за рахунок скорочення імпорту) з лишком компенсується падінням внутрішнього попиту. Вплив шоку цін на нафту на інфляцію також набагато сильніший для країн з ринками, що формуються, ніж для країн з розвинутою економікою [5].

Ця ситуація на тлі шоків пропозиції, спричинених глобальними наслідками війни РФ в Україні, ще більше ускладнює вибір для монетарної політики в країнах EMDE. Більша вразливість цієї групи країн до сучасних шоків зумовлена також нижчими середньодушовими доходами в цих країнах, а отже, більшими втратами населення унаслідок подорожчання електроенергії та продуктів харчування і меншим простором для фіскальних стимулів, які могли б компенсувати ці втрати.

Жорстка монетарна політика ФРС США та інших розвинутих економік у 1980-х, після тривалого періоду фіскально-монетарного стимулювання у 1970-х, геополітичного напруження та нафтових шоків зрештою спричинила боргові кризи в країнах Латинської Америки та деяких африканських країнах. Сучасні стагфляційні шоки в багатьох сенсах є складнішими: геополітичні загрози є масштабнішими; шоки пропозиції охоплюють більше коло товарів; глобальні ланцюжки постачання набагато складніші; рівні приватної і державної заборгованості вищі. Широкомасштабні санкції проти РФ як агресора посилюються у відповідь на вбивства, тортури і депортацію тисяч мирного населення України, руйнування цивільних об'єктів інфраструктури та інші злочини. Глобальні ефекти цих санкцій зумовлюються тим, що країна-агресор є великим експортером сировинних товарів, і вимагають глибокої структурної перебудови. Стійкий перехід

до більш фрагментованого глобального середовища означатиме сильніші потрясіння для EMDE через їхню більшу вразливість до шоків цін на сировинні товари і тиску на обмінні курси, а також через можливе ускладнення запозичення технологій у багатого світу.

Усі ці характерні проблеми монетарної політики в економіках з ринками, що формуються, властиві й Україні. Вже напередодні повномасштабного російського воєнного вторгнення, в умовах максимального напруження геополітичної ситуації, в січні 2022 р. Національний банк України (НБУ) підвищив облікову ставку на 1 в.п., і навіть висловлювалися пропозиції щодо її підвищення на 2 чи 3 в.п. Основною метою монетарного стиснення було припинити дію девальваційного чинника на інфляцію, що активізувався унаслідок виведення іноземними інвесторами капіталів з державних цінних паперів України в умовах зростання загрози російського воєнного вторгнення в Україну та очікувань підвищення відсоткової ставки ФРС [6]. Отож, підвищення облікової ставки НБУ мало збільшити диференціал між відсотковими ставками у гривні та іноземних валютах, причому бажано, випередити у цьому інші економіки з ринками, що формуються.

Через три місяці після повномасштабного російського воєнного вторгнення український монетарний регулятор підвищив облікову ставку відразу на 15 в.п. – з 10 до 25% річних. Метою такого кроку було збільшити привабливість гривневих активів, аби уникнути посилення девальваційного тиску і втрати ресурсу фінансовою системою в умовах від’ємної реальної дохідності гривневих фінансових інструментів, а також стримати інфляцію попиту шляхом обмеження емісійного фінансування дефіциту бюджету за рахунок збільшення ринкового попиту на державні боргові зобов’язання завдяки зростанню їхньої дохідності.

Безумовно, в умовах воєнного стану діє особлива логіка макро-економічного коригування. Первинною метою як фіскальної, так і монетарної політики стає забезпечення фінансування витрат на оборону, безпеку та базові соціальні потреби. Одночасно монетарна політика розділяє з фіскальною і мету збереження макрофінансової стабільності. В Україні значна частина виробничого потенціалу та інфраструктури зруйнована російським агресором, рівень безробіття за оцінками НБУ у липні 2022 р. сягнув 35%, але частина економіки працює, банківська система функціонує і має значний запас ліквідності. При цьому за сім місяців 2022 р., за розрахунками Т. Богдан, чисте внутрішнє фінансування дефіциту за виключенням монетизації дефіциту НБУ, було від’ємним і становило -87,7 млрд грн [7].

На думку міжнародної групи вчених із СЕРР, в Україні в умовах затяжної війни внутрішня економіка повинна забезпечувати набагато більшу частку ресурсів для фінансування оборони країни [8]. Фінансування дефіциту виключно за рахунок зовнішньої допомоги і сеньйоражу загрожує стрімким зростанням інфляції. Підвищення облікової ставки НБУ стало спробою за допомогою єдиного інструменту оперативно відреагувати на комплекс інституційних проблем, пов'язаних із доларизацією, недостатнім розвитком інститутів та інструментів фінансового ринку, що обмежує широкий попит на державні боргові папери, структурним надлишком та край нерівномірним розподілом ліквідності у банківській системі (в кінці червня 2022 р. у чотирьох державних банках зберігалось 59,3% депозитів фізичних осіб (в тому числі 35,4% у Приватбанку) [9].

Економісти СЕРР пропонують такий режим макроекономічної політики для умов воєнного стану [8]:

1) стабільність цін стає відповідальністю уряду і передусім, міністерства фінансів, що обмежуватиме інфляцію попиту завдяки зменшенню сеньйоражу шляхом: а) зміни умов розміщення внутрішнього боргу, щоб залучити національні заощадження для фінансування воєнних видатків; б) збільшення прогресивності податків, усунення податкових пільг і лазівок; в) максимізації зусиль із залучення іноземної допомоги та розширення бази донорів, до якої мають входити не лише уряди, а й недержавні громадські організації та бізнес. При цьому механізм монетарної трансмісії виглядатиме так: Міністерство фінансів за погодженням з Національним банком України так коригує ставки за своїми борговими зобов'язаннями, щоб добровільні приватні заощадження покривали дефіцит бюджету, що залишається після іноземної допомоги, податкових надходжень і обов'язкових приватних заощаджень.

2) монетарний регулятор бере на себе підтримання курсового номінального якоря, використовуючи режим керованого обмінного курсу (наприклад, обмежуючи щоденні коливання курсу) і застосовуючи суворий валютний контроль та контроль за рухом капіталу;

3) уряд розподіляє ризики з банками за допомогою кредитних програм, зокрема адаптації довоєнної програми субсидування кредитів бізнесу «Доступні кредити 5-7-9».

Загалом країни як країни EMDE, так і розвинуті економіки на сучасному етапі переконалися, що монетарна політика як найбільш гнучкий інструмент макроекономічного регулювання не може протягом тривалого часу компенсувати структурні та інституційні проблеми в

економіці, з певного моменту така компенсація досягається ціною значних економічних втрат. Втім, необхідні відповідні інституційні зміни й на міжнародному рівні. Міжнародний економічний порядок повинен враховувати непропорційно великі втрати країн EMDE від імпорту інфляції та рецесії з провідних розвинених економік. Це має здійснюватися в тому числі і шляхом вдосконалення механізмів врегулювання зовнішніх боргів та сприяння розбудові національних фінансових інститутів розвитку в EMDE. Активна політика взаємодії EMDE з глобальним капіталом через національні інститути розвитку та механізми заохочення прямих іноземних інвестицій сприятиме формуванню більш довгострокових відносин із цим капіталом, а отже, збільшенню стійкості цих економік до втечі капіталу та незалежності їхньої монетарної політики.

Для України, яка виборює своє майбутнє у тривалій і жорсткій війні з російським агресором, рекомендації щодо більш активного залучення внутрішніх заощаджень є адекватними і корисними з точки зору фінансової стабільності у середньостроковій перспективі, але їхнє втілення в умовах війни можливе лише до певної межі руйнувань. Оскільки зберігається можливість значного загострення ситуації, необхідне створення менш дискретних, більш постійно-діючих механізмів надання Україні іноземної фінансової допомоги.

Список використаних джерел

1. Reinhart, C. Graf von Luckner C. The Return of Global Inflation. Project Syndicate. 2022. February 11. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/return-of-global-inflation-by-carmen-reinhart-and-clemens-graf-von-luckner-2022-02>

2. World Economic Outlook. War Sets Back the Global Recovery. 2022. April. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>. 3. Okoshi M. For yuan to be the new dollar, China needs democracy: Eichengreen. *Nikkei Asia*. 2021. August 13. URL: <https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/Interview/For-yuan-to-be-the-new-dollar-China-needs-democracy-Eichengreen>

4. Obstfeld M., Zhou H. The Global Dollar Cycle. Presented at the Brookings Papers on Economic Activity conference, Brookings Institution, September 8-9, 2022. Brookings Papers on Economic Activity. URL: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2022/09/Obstfeld-Zhou-Conference-Draft-BPEA-FA22.pdf>

5. Gopinath G. How Will the Pandemic and War Shape Future Monetary Policy? Remarks. Jackson Hole Symposium. August 26. 2022. IMF. URL:

<https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/08/26/sp-gita-gopinath-remarks-at-the-jackson-hole-symposium>

6. Підсумки дискусії членів Комітету з монетарної політики Національного банку щодо рівня облікової ставки 19 січня 2022 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pidsumki-diskusiyi-chleniv-komitetu-z-monetarnoyi-politiki-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-oblikovoyi-stavki-19-sichnya-2022-roku>

7. Богдан Т. Управління державними фінансами воєнного стану. *Бізнес Цензор*. 2022. 19 вересня. URL: https://biz.censor.net/columns/3368052/upravlinnya_derjavnyumu_finansamy_voyennogo_stanu

8. Becker T., Eichengreen B., Gorodnichenko Y. et al. Macroeconomic Policies for Wartime Ukraine. *Rapid Response Economics 2*. CEPR Press. 2022. August. *CEPR*. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/macroeconomic-policies-wartime-ukraine>

9. Огляд банківського сектора. Серпень 2022. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-08.pdf?v=4

*Курпрін Максим Юрійович,
аспірант,*

Львівський торговельно-економічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Одним із найважливіших пріоритетів економічної політики держави сьогодні є розвиток багаторівневої збалансованої пенсійної системи в Україні. За даними ООН Україна входить до 15 країн світу з найшвидшими темпами скорочення населення, яке є наслідками природніх демографічних процесів країн Європейського континенту – притаманно низьким рівнем коефіцієнту фертильності та міграцією робочого капіталу. Відтак, низький рівень народжуваності, що призводить до зменшення чисельності населення працездатного віку (яке є основним платником внесків до системи солідарного пенсійного забезпечення), у поєднанні зі збільшенням середньої тривалості життя матиме значні негативні наслідки для державних фінансів, особливо в частині солідарної пенсійної системи Pay-as-you-go (PAYG). Так, в 2021 році кількість застрахованих осіб, за яких сплачу-

вався єдиний соціальний внесок (що є основним джерелом формування коштів бюджету Пенсійного фонду України) сягала 12,5 млн осіб. Одночасно кількість пенсіонерів в нашій країні склала 10,8 млн осіб [1, с. 12]. Середня заробітна плата, що береться для обрахунку розміру нарахувань ЄСВ на початок 2022 р. складала 14,58 тис грн. За таких обставин стає неможливим забезпечення задекларованої Урядом України мети в забезпеченні мінімального коефіцієнта заміщення (співвідношення розміру виплачених пенсій до середньої заробітної плати) на рівні 35-38% для солідарних систем.

Для формування належного рівня пенсійного забезпечення в Україні Уряд розглядає можливість запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення (II рівень пенсійної системи) як додаткового елемента з метою формування пенсійних заощаджень та підвищення загального коефіцієнта заміщення як основного показника достатності пенсій. Водночас перезавантаження системи добровільних пенсійних накопичень (III рівень пенсійної системи), яка за 15 років свого існування не продемонструвала ефективних результатів, мало б створити достатні умови для забезпечення належного рівня добробуту майбутніх пенсіонерів.

В розглянутому контексті особливого значення набувають питання вибору ефективної організації та принципів державного регулювання функціонування накопичувальної пенсійної системи в Україні.

Діяльність суб'єктів, що надають послуги на ринку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка є основним регулятором ринків капіталів.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробляє та затверджує нормативно-правові акти, обов'язкові для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами ринку цінних паперів, їх об'єднаннями та здійснює контроль за їх виконанням у межах своєї компетенції.

Існуюча на сьогодні модель нагляду за учасниками, які провадять професійну діяльність на ринках пенсійних накопичень, є статичною та ретроспективною, оскільки головна увага регулятора при здійсненні нагляду приділяється показникам діяльності у минулому часі. Діюча модель нагляду, на нашу думку, не спрямована на виявлення та оцінку існуючих та потенційних ризиків, на які наражаються учасники ринку, та не може в повній мірі забезпечити стабільну та надійну систему функціонування

накопичувальної пенсійної галузі, захист інтересів її учасників, відкриту політику до суб'єктів нагляду.

Як зазначено в Принципах пенсійного нагляду за накопичувальними пенсійними установами, прийнятих у 2006 році Міжнародною організацією пенсійних регуляторів (IOPS) [5, с. 9] метою нагляду за пенсійними накопиченнями є захист інтересів членів та бенефіціарів пенсійних установ шляхом забезпечення їх фінансової стабільності, безпеки та належного управління ними.

За результатами самооцінювання відповідності принципам IOPS, проведеної НКЦПФР у травні 2018 р., рівень впровадження українськими регуляторами міжнародних стандартів IOPS визначено як «частково впроваджений».

Критичними елементами, які потребують суттєвих змін, є впровадження підходу, що ґрунтується на оцінці ризику, встановлення чітких принципів пропорційного втручання та забезпечення регулятора необхідними ресурсами.

У фокусі стрімкого розвитку в Україні ринку капіталів протягом останніх десятиліть постала необхідність впровадження моделі нагляду, яка б з урахуванням росту і динамічності ринку капіталу дозволила більш гнучко, ефективно і з меншим навантаженням на регуляторів здійснювати нагляд за учасниками ринку капіталів та пенсійних накопичень. Основним завданням такої моделі є *раннє виявлення* та своєчасне втручання в діяльність пенсійних установ задля мінімізації як поточних ризиків в діяльності їх учасників, так і ризиків, які можуть з високою вірогідністю виникнути у майбутньому [3, с. 257].

Важливо усвідомити, що перехід ретроспективного до перспективного регулювання (орієнтованого на ризик) має відбутись, коли наглядовий орган отримав необхідний потенціал, і до того, як зростання пенсійної галузі буде прискореним: наглядові ресурси не зможуть бути розподілені рівномірно по всіх контрольованих об'єктах, тому мають бути спрямовані на тих, хто є потенційно небезпечним з точки зору цілей регулювання [2, с. 8].

Наглядовий орган повинен визначати, які ризики можуть мати вирішальне значення для галузі та як ці ризики співвідносяться. Зазвичай вони формуються в стандартних категоріях, таких як інвестиційний ризик, кредитний ризик, ризик ліквідності, операційний ризик, ІТ-ризик, стратегічний та правовий ризик, репутаційний ризик тощо. Також мають бути враховані системні ризики, що впливають на пенсійний сектор у цілому.

Формування показників (як кількісних, так і якісних), є важливим елементом, які державний регулятор повинен використовувати для формування системи виявлення та вимірювання ризиків в діяльності пенсійних установ, оскільки ризик зазвичай розглядається на чистій, а не на валовій основі [4, с. 5]. Тому встановлення методології відображення та зважування ризиків, що стоять перед цілями передбачає врахування їх важливості, встановлення ймовірності виникнення несприятливої події та її ймовірного негативного впливу. Такі кількісні та якісні оцінки ризиків покликані стати найсуттєвішою частиною судження регулятора.

Оскільки підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, в більшій мірі спирається на суб'єктивні судження з боку наглядового персоналу, для запровадження послідовності підходу, на нашу думку, необхідно запровадити процес «контролю якості», що врівноважує центральний контроль та наглядовий розсуд.

Реформування вітчизняної пенсійної галузі та її державного регулювання вимагатиме поступового переходу до створення всіх необхідних інституційних компонент для впровадження 2-го накопичувального рівня з узгодженими етапами її розгортання, моніторингу та оцінювання для забезпечення необхідного соціально-економічного ефекту.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист населення України у 2020 р. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ. 2021. С 12-13.
2. Anne G. Balter, Malene Kallestrup-Lamb, Jesper Rangvid. The move towards riskier pension products in the world's best pension systems, May, 2016. Pp.7-8.
3. Meenakumari J. Risk Based Supervision for Pension Funds. 10th Global Conference of Actuaries. P. 256-258.
4. Gregory Brunner Richard Hinz Roberto Rocha. Risk-Based Supervision of Pension Funds: A Review of International Experience and Preliminary Assessment of the First Outcomes. The World Bank Financial Systems Department. January 2008. P. 5.
5. International Organisation of Pension Supervisors (IOPS). Toolkit for Risk-based Pensions Supervisors. May 2012. P. 9-15.

Лукашук Максим Валерійович,

аспірант,

Львівський національний університет ім. І. Франка

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Інноваційний розвиток є вирішальною передумовою забезпечення економічного зростання підприємств та економіки країни загалом. Сьогодні в Україні обмеженість фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств, у тому числі й оновлення їх технологій та матеріально-технічної бази, є однією з основних проблем впровадження інновацій. Рушійною силою для активізації інноваційного розвитку підприємств може стати використання банківського кредитування. Тому питання активізації та розширення можливостей банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств в загальній системі фінансового забезпечення їх інноваційних перетворень, набувають сьогодні особливої актуальності.

Метою дослідження є пошук можливостей активізації банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств на основі аналізу факторів та ризиків, які цю активізацію гальмують.

Впровадження інновацій для розвитку підприємств сприяє генеруванню додаткових конкурентних переваг, підвищенню конкурентоспроможності, нарощенню прибутків. Сьогодні в Україні, на жаль, спостерігається гальмування інноваційного розвитку підприємств: протягом останніх років зменшується кількість суб'єктів, які впроваджують інновації, а також кількість видів інноваційної продукції, не дивлячись на те що така продукція користується вищим попитом. Одним з ключових стримуючих впровадження інновацій для підприємств є відсутність фінансування. Частка фінансування інновацій за рахунок банківських кредитів за 2020 рік становила лише 11,8%.

Основними гальмівними факторами у розвитку банківського кредитування інновацій зі сторони споживачів є висока вартість кредитних ресурсів, а зі сторони банків – обмежений обсяг довгострокових кредитних ресурсів. Банківський сектор України на сьогодні не є повністю фінансово спроможними генерувати достатній обсяг кредитного забезпечення і відповідним чином обслуговувати інноваційний процес в Україні, а також не готовий брати на себе такі ризики [1, с. 185].

Банкіри зазначають, що стримувати кредитування інновацій у найближчій перспективі можуть споживчі настрої підприємств та населення, які залежать від стану економіки і стабільності курсу національної валюти.

Для банків найважливішим фактором при кредитуванні інноваційного розвитку є контрольованість ризиків та їх допустимість. Рівень ризику збільшується через: недосконалість нормативно-правової бази щодо питань ризиків; раптовість виникнення негативних впливів; відсутність виконання дій або комплексу заходів, направлених на уникнення ризиків, нівелювання їх негативних проявів; відсутність практичного досвіду розв'язання нових завдань та ситуацій [2].

Кредитний ризик є ймовірністю отримання збитків через неповернення позичальником кредитних коштів, а також через несвоєчасне повернення боргових зобов'язань. Кількісно ступінь ризику банківського кредитування демонструється рівнем кредитних відсотків, тобто зростання ризиків супроводжується збільшенням кредитної ставки. Таким чином, відсоткова ставка є індикатором кредитного ризику.

Діагностика банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств дозволяє виокремити наступні ключові проблеми його активізації та нарощення: повільні темпи інноваційних перетворень реального сектору економіки; наявність дисбалансу у темпах розвитку фінансового та реального секторів національної економіки; несприятливий інвестиційний клімат; правова, політична та економічна нестабільність; незахищеність прав кредиторів; низька ефективність бізнесу; відсутність належної інфраструктури інноваційного ринку, ринку землі та нерухомості тощо [3 с. 15].

Деякі гальмуючі чинники активізації банківського кредитування є й у самій банківській системі: недостатній рівень капіталізації; обмеженість інвестиційного кредитування короткостроковою ресурсною базою; висока вартість депозитних ресурсів; відносно низька дохідність інвестиційних кредитів та підвищена ризикованість; складність оцінки платоспроможності позичальника та кредитних ризиків інноваційних проектів; відсутність у більшості банків ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку; низький рівень банківського менеджменту і корпоративного управління тощо [1, с. 187].

Одним із важелів активізації та розширення обсягів банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств може стати загальнодержавна стратегія державно-приватного партнерства (ДПП) в науково-інноваційній діяльності. Розробка такої стратегії ДПП повинна перш за

все розробляється у напрямі побудови національної інноваційної системи на основі співпраці державного та приватного секторів. У рамках ДПП повинні бути розроблені форми співпраці у кожній з підсистем національної інноваційної системи. З огляду на це необхідно розбудовувати не лише коопераційні зв'язки у кожній з підсистем, але і між ними загалом.

Ще одним шляхом активізації кредитування інновацій може стати використання багатокомпонентної ієрархічної моделі банківського кредитування інновацій, яка має передбачати створення спеціалізованого банку інноваційного розвитку та впровадження нових нетрадиційних методів та інструментів кредитування.

Створення банку інноваційного розвитку дало б можливість суттєво прискорити процедуру відбору інноваційних проектів для залучення відповідних кредитів. Завданням такого банку має стати розробка нових банківських продуктів з інноваційного кредитування підприємств, які впроваджують нові технології і здійснюють комерціалізацію нововведень [3 с. 16]. Банк має орієнтуватись також на довгострокову підтримку інноваційних та модернізаційних проектів малого бізнесу, і при розгляді тих чи інших пропозицій банк оцінює в першу чергу їхню ефективність – економічність, екологічність, енергоефективність та безпеку.

В інноваційній сфері не доцільно використовувати традиційні методи кредитування, що зумовлює необхідність впровадження нових нетрадиційних методів та інструментів кредитування. Серед таких методів варто увагу акцентувати на лізингу, факторингу, венчурному кредитуванні, форфейтингу, проектному фінансуванні, «кредитуванні на замовлення» та методі пакетування проектів.

Для розвитку процесів кредитування банками інновацій необхідно розробити методику інноваційного кредитування, яка б включала такі обов'язкові етапи: визначення методу кількісної оцінки інноваційного ризику, що створює умови для проведення якісного аналізу питань ймовірності досягнення кінцевої мети інноваційного проекту; визначення рівня впливу ризиків на інноваційний проект та обсяги непередбачених витрат и матеріалів; визначення критеріїв оцінки кредитоспроможності на основі прогнозування майбутніх грошових потоків позичальників, що реалізують інноваційні проекти; використання методичного підходу до розрахунку відсоткової ставки банку з урахуванням венчурної складової та компенсації ризиків банку, пов'язаних з реалізацією інноваційного проекту на стадії розробки інноваційного проекту [4 с. 25].

Отже, сьогодні в Україні банки побоюються кредитувати інноваційний розвиток підприємств через низку причин, основними з яких є значній ризику та відсутність досвіду якісного аналізу окупності інноваційних проєктів, обмеженість довгострокових кредитних ресурсів, нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні. Але такий вид кредитування в нашій країні потребує розвитку, тому запропоновано кілька шляхів його активізації, які вимагають узгоджених і виважених дій усіх гілок влади та банківського сектору. Розвиток інновацій в Україні сприятиме нарощенню конкурентних переваг українських виробників на вітчизняних та світових ринках.

Список використаних джерел

1. Абрамова А.С., Марич М.Г., Попова Л.В. Кредитне забезпечення інноваційного розвитку економіки банківськими установами в Україні. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2019. № 2 (18). С. 181-189.
2. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т.1.: Управління ризиками базових банківських операцій. За ред. А.О. Єпіфанова і Т.А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.
3. Гудзь О. Є. Банківське кредитування інноваційного розвитку підприємств: можливості та ризику. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 1. С. 12-19.
4. Завадська Д. В. Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Одеса, 2019. 39 с.

Мединська Тетяна Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу;
Бовк Андрій Романович,
здобувач вищої освіти
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
ОПП «Фіскальне та митне адміністрування»;
Львівський торговельно-економічний університет

ПОДАТОК НА ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Гармонізація податкового кодексу України до вимог законодавства ЄС в частині оподаткування електронних послуг супроводжується прийняттям Закону, згідно з яким іноземні світові технологічні гіганти – Apple, Google, Microsoft, Netflix, Facebook сплачуватимуть 20% ПДВ в Україні.

Документ визначає особливий порядок оподаткування ПДВ компаній-нерезидентів, що надають електронні послуги особам, які проживають на території України [1], що дасть змогу збільшити надходження до державного бюджету. Такі правила оподаткування вже стають звичною практикою в іноземних державах таких як: Австралія, Канада, країнах Європейського Союзу.

Законом передбачена дефініція поняття «електронні послуги» – послуги, що постачаються через всесвітню інформаційну систему загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [1].

До таких послуг відносять:

- 1) постачання зображень або текстів, в тому числі фотографій, електронних книг і журналів;
- 2) постачання аудіовізуальних творів, відео за запитом, ігор, азартних ігор;
- 3) надання доступу до інформаційних, комерційних, освітніх та розважальних електронних ресурсів, й інших подібних ресурсів;
- 4) надання в користування хмарних технологій для розміщення даних;
- 5) постачання (передання прав на використання) програмного забезпечення і оновлень до нього;

- б) надання рекламних послуг в інтернеті, мобільних додатках та інших електронних ресурсах.

Автори ініціативи запропонували зобов'язати іноземні компанії, які надають електронні послуги на території України, зареєструватися як платникам ПДВ і сплачувати 20% податку. Таке зобов'язання виникає, якщо річний обсяг операцій з надання послуг перевищує 1 млн грн., сплачувати податок потрібно буде в іноземній валюті. Якщо компанія надаватиме електронні послуги в Україні, але не зареєструється як платник ПДВ, то їй загрожує штраф в розмірі 100% вартості наданих послуг [2]. Водночас, згідно з документом, від сплати ПДВ звільнюються операції з постачання послуг з дистанційного навчання через Інтернет, якщо ця мережа використовується виключно як засіб комунікації між викладачем і слухачем. Також від податку звільнено операції з постачання освітніх послуг шляхом доступу до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів у мережі Інтернет.

«Податок на Google» діє в більш ніж 60 країнах світу, в Україні ставка податку становитиме 20% і буде однією з найвищих, що представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Податок на електронні послуги в Україні та країнах світу*

Назва податку	Країни	Ставки
Податок на цифрові послуги	Франція, Італія,	3%
	Канада	6-9%
	Велика Британія	2%
	Австрія	5%
	Польща	1,5%
Цифровий податок	США	1-7%
Податок на цифрову рекламу	Угорщина	7,5%
Податок на репатріацію доходу	Туреччина	15%
	Пакистан	5%
	Словаччина	5%
Податок нерезидентів	Парагвай	15%
ПДВ на електронні послуги	Україна	20%
Загальний податок на прибуток з доходів від визначених цифрових послуг	Зімбабве	5%

Джерело: складено за даними [3]

У європейських країнах «податок на Google» діє в Британії, Франції, Австрії, Італії, Угорщині, Польщі, Іспанії та Словаччині. У Франції податок на цифрові послуги стягується за ставкою 3% від річного доходу, який компанія отримує від надання послуг французьким користувачам.

У Великій Британії ставка податку становить 2% від доходу, отриманого від таких видів цифрової діяльності: платформи соцмереж, пошукові системи, онлайн-ринок. В Австрії податок на цифрові послуги становить 5% з доходів від реклами для великих цифрових компаній. В Угорщині податок – 7,5% чистого обігу за фінансовий рік, отриманий від трансляції або публікації реклами.

В Італії цифрові компанії платять 3% від валового доходу, отриманого від: реклами, цифрового інтерфейсу, що дозволяє купити або продати товари або послуги, передання даних користувачів. У сусідній з нами Польщі податок стягується в розмірі 1,5% валового доходу постачальника послуг. В Іспанії та Словаччині розмір «податку на Google» становить 3% і 5% відповідно.

У США діє digital tax, його розмір, залежить від штату. Ситуація в сфері діджитал оподаткування виглядає так [4]:

- ✓ 28 штатів оподатковують цифрові продукти;
- ✓ 23 штати не оподатковують цифрові продукти;
- ✓ 4 штати не мають податку на роздрібні продажі (Делавер, Монтана, Нью-Гемпшир і Орегон);
- ✓ в штатах, які оподатковують цифрові продукти, ставка податку коливається від 1% до 7%, залежно від стану і типу цифрового блага (digital goods).

Загалом, цифрові продукти, або цифрові товари, визначаються як нематеріальні (не фізичні) товари, які існують в електронному або цифровому форматі. Вони постачаються кінцевому клієнту в електронному вигляді, наприклад, через електронну пошту або онлайн-завантаження.

У Канаді податок залежить від провінції, розмір цифрового податку може становити від 6% до 9%. Немає чіткої ставки «податку на Google» в Мексиці, Малайзії та В'єтнамі.

У Сьєрра-Леоне 1,5% податком обкладають обіг усіх цифрових і електронних транзакцій. У Туреччині діє податок на репатріацію доходу: 15% від платежів, які здійснюються постачальниками рекламних послуг або посередниками в обмін на надання послуг в інтернеті. Крім того, стягується податок на цифрові послуги – 7,5% від валового доходу, отриманого в галузі таких послуг.

Для цифрових гігантів як Google, Netflix та інших, комплаєнс, в тому числі, реєстрація платниками ПДВ на електронні послуги в Україні, є питанням репутаційного значення, а тому передбачено позитивну тенденцію до виконання крупними міжнародними компаніями встановлених законопроектом обов'язків [5]. Це призведе до додаткових надходжень державного бюджету.

Наслідком запровадження даного податку для українців у 2022 році подорожчали усі цифрові послуги та товари компанії Google, яка продає додатки, фільми, книги та декілька платних підписок, на 20% більше сплачують індивідуальні користувачі та ФОП, які проводять транзакції через власні банківські карти.

Поряд з тим, в Україні відслідковуються намагання законодавця максимально спростити для нерезидентів усі процеси – від реєстрації платником ПДВ на електронні послуги (для чого готується портальне рішення) до адміністрування, сплати податку та перевірок нерезидента.

Список використаних джерел

1. 1 липня опубліковано Закон щодо податку на Google та Facebook URL: <https://www.taxation/pdv/69940>.
2. Податок на Google: як в Раді пропонують оподатковувати інтернет-гігантів. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/16/>.
3. «Податок на Google»: за якою ставкою оподатковують електронні послуги країн світу. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/12/>.
4. Особливості Sales Tax в США. URL: <https://finevolution.com.ua/sales-tax-usa/>.
5. ПДВ на Google і Netflix: хто, кому і за що буде платити? URL: <https://biz.ligazakon.net/>.

*Мельничук Ірина Олександрівна,
старший викладач,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Місцеві бюджети є головним фактором соціально-економічного розвитку держави. Динаміка формування доходів місцевих бюджетів України протягом останніх шести років свідчить про низький рівень фінансової автономії місцевих органів влади. Місцеві органи влади повинні володіти достатнім обсягом фінансових ресурсів для ефективного виконання покладених на них функцій. Фінансовий потенціал кожного регіону країни формується завдяки оптимальному управлінню обсягами власних та закріплених джерел доходів. Тому дослідження проблем формування доходів місцевих бюджетів України є особливо актуальним в сучасних умовах.

Місцеві бюджети – найчисельніша ланка бюджетної системи України, яка, відповідно, є її фундаментом. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у перерозподілі внутрішнього валового продукту, фінансуванні публічних послуг, передусім соціальної спрямованості, здійснюють безпосередній вплив на задоволення різних потреб населення. У Законі України «Про місцеве самоврядування» місцеві бюджети визначаються наступним чином. Склад місцевих бюджетів України, як і в інших країнах, відображає особливості адміністративно-територіального поділу та специфіку функціонування місцевого самоврядування [1].

Т.Г. Бондарук вважає, що місцеві бюджети – це основний канал доведення до населення кінцевих результатів суспільного виробництва, які спрямовуються на суспільне споживання. Саме через місцеві бюджети суспільні фонди споживання розподіляються в територіальному та соціальному розрізах. Разом з іншими ланками бюджетної системи місцеві бюджети постають одним з головних інструментів реалізації на практиці програми економічного й соціального розвитку як регіонів, так і країни загалом [2, с. 53].

Формування місцевих бюджетів регулюється Бюджетним та Податковим кодексами України, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», Законами України «Про Державний бюджет» на відповідний рік. Місцевий бюджет включає доходи й витрати на виконання повноважень місцевих

державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці доходи й витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету. Доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, які виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні та призначені для реалізації функцій і завдань органів місцевого самоврядування. Як і державний бюджет, місцеві бюджети в Україні формуються з двох частин, а саме загального й спеціального фондів. Загальний фонд наповнюється коштами, призначеними для виконання органами місцевого самоврядування загальних функцій (надання медичних, освітніх послуг, послуг соціального захисту тощо). Кошти спеціального фонду також спрямовуються у ці сфери, однак з однією суттєвою відмінністю: у них є конкретні, чітко визначені джерела доходів і напрями витрат [3].

Місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи України. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні, сільські бюджети та бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад. Нині налічується 11 761 місцевий бюджет (без місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) [4].

Основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів України є податкові надходження (загальнодержавні податки, які закріплені за місцевими бюджетами, місцеві податки та збори) та офіційні трансферти. Однак спостерігається стійка тенденція дефіциту фінансових ресурсів органів місцевої влади та нестабільність надходжень. Така ситуація провокує проблеми соціально-економічного значення, оскільки не забезпечується повноцінне фінансування соціально-економічного розвитку відповідних територій.

Негативними чинниками, що впливають на формування доходів місцевих бюджетів України є зниження темпів соціально-економічного розвитку країни, яке спричинене військовим станом, зростання безробіття, посилення інфляційних процесів та інше.

Відповідно до Європейської хартії про місцеве самоврядування головною ознакою фінансової незалежності місцевих органів влади є наявність у їх розпорядженні обсягу фінансових ресурсів, який є необхідний для виконання як власних, так і делегованих повноважень. Місцем концентрації фінансових ресурсів місцевих органів влади, а отже, фінансовою основою їх діяльності, є саме місцевий бюджет. Наявність місцевих бюджетів підтверджує економічну самостійність місцевих ор-

ганів влади, дозволяє активізувати господарську діяльність, розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти та використовувати резерви фінансових ресурсів. В свою чергу, це дає можливість місцевим органам влади в більш повному обсязі задовольняти потреби та інтереси територіальних громад і сприяє соціально-економічному розвитку територій. Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України доходи місцевих бюджетів класифікуються за такими групами: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти [5].

Варто відмітити, що обов'язковими елементами формування доходів місцевих бюджетів України є контроль за діяльністю юридичних і фізичних суб'єктів підприємницької діяльності, які порушують податкове законодавство та боротьба з тіньовою економікою з метою забезпечення зростання надходжень до місцевих бюджетів.

Отже, формування доходів місцевих бюджетів України є ключовим інструментом суспільних фінансів, оскільки є основою забезпечення фінансування соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, та інших сфер, які діють в інтересах населення, а також забезпечують соціально-економічний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. Київ: 2017. 119 с.
2. Бондарук Т.Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2015. № 1. С. 51–56.
3. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. Інфраструктура ринку. 2020. № 45 URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/45-2020>
4. Фурдичко Л.Є., Гайдис Н. Міжбюджетні відносини в Україні в сучасних умовах. Регіональна економіка. 2013. № 2. С. 228–229.
5. Матвійчук В.І., Грабчак К.М. Доходи місцевого бюджету: проблеми формування та особливості використання. Фінанси. Облік. Банки. №1 (23). 2018. URL: <http://jfub.donnu.edu.ua/article/view/6277>

Миринець Катерина Юріївна,

здобувач вищої освіти рівня «бакалавр»,

ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»;

науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

БЕЗГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У наш час тенденція переходу в безготівкове суспільство гаряче обговорюється в різних групах людей. Еволюція виплат торкнулася людей у всьому світі. Сьогодні значний вплив на розвиток економіки України мають такі фактори, як економічні кризи, війна в Україні. Банківське кредитування в Україні відбувається в умовах посткризового стану банківського сектору та супроводжується високими ризиками й асиметрією інформації, яка характеризується відсутністю повноти і достовірності інформації про фактори, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників, недосконалістю фінансово-кредитних інструментів [1, с. 184]. Всі розвинені країни і країни, що розвиваються, дійсно стурбовані ліквідацією касових операцій і зверненням до суб'єктів безготівкової влади. Нові цифрові технології неминуче формують наше нове майбутнє. Ця робота є спробою проаналізувати поточну ситуацію і передбачити майбутні тенденції [2]. Актуальність даної теми визначається значенням грошей в житті людей різних національностей, статусів і вікових груп. Грошові потоки формують буття людей, але нові способи роботи впливають на різні аспекти життя від соціальних до політичних.

Люди все частіше відмовляються від готівки через розвиток електронних способів оплати, заснованих на поширенні банківських платіжних карт і електронних грошей. Це пов'язано з впровадженням безконтактної технології NFC та технології QR-кодування.

Згідно з Законом України «Про платіжні системи»: «безготівкові розрахунки – це перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів» [3].

Розвиток сучасних інформаційних технологій розширив спектр банківських послуг і сприяв появі віртуальних банків. На сьогоднішній день в Україні успішно функціонує чотири таких банки: monobank від Універсал Банку, O.Bank від Ідея Банку, sportbank від Оксі Банку, todobank від Мегабанку. У 2021 році на ринок фінансових послуг України виходить ще один віртуальний банк neobank від Конкорд Банку. Такі віртуальні банки позиціонують себе на ринку як окремі фінансові установи, проте вони здійснюють свою діяльність на основі ліцензії материнського банку, від якого вони цілком залежні і у фінансовому напрямку.

За даними НБУ: «Станом на 01 січня 2021 року найбільша кількість платіжних карток емітована у міжнародній платіжній системі MasterCard (47,6 млн шт., або 64,8%). Друге та третє місце за кількістю емітованих платіжних карток посідають міжнародна платіжна система VISA (25,2 млн шт., або 34,3%) та Національна платіжна система «ПРОСТІР» (0,6 млн шт., або 0,81%) [Ofitsiyni sait Natsionalnoi platizhnoi systemy «PROSTIR» [4]. Частка інших карткових систем, які здійснюють свою діяльність на території України, становила у 2020 році менше 0,01%. Лідерами за емісією карток є АТ КБ «ПриватБанк» (46,8% усіх емітованих карток), АТ «Ощадбанк» (18,4%) та АТ «Універсал Банк» (6,0%) [5].

Перспективним напрямком підвищення ефективності ринку платіжних карток в Україні, який досі залишається поза увагою, є розвиток програмного забезпечення для обробки. Зокрема, більшість банків в Україні досі намагаються здійснювати власні операції з картками. Це негативно позначається на їх цінності для клієнтів. Натомість іноземні банки вважають за краще переказувати платежі зовнішнім спеціалізованим процесорним компаніям, а самі зосереджуються на обслуговуванні клієнтів. В результаті – і дешевше, і спрощення організації цього бізнес-сегменту, і поліпшення якості обслуговування. Додатковим плюсом є спрощення міжнародних операцій, що особливо важливо з точки зору перспектив європейської інтеграції [6, 7].

Національний банк підтримує рух економіки України до безготівкових розрахунків і сприяє розвитку платіжної інфраструктури. Він пропонує розширення сфери безготівкових 122 розрахунків та сприяє прозорості платежів та економічному росту країни. Національний банк встановлює правила для здійснення безготівкових розрахунків та сприяє їх безпеці та надійності [8].

Отже, безготівкові розрахунки впливають на розвиток країни позитивно, хоч і звісно мають певні негативні наслідки. Проте, зменшення тіньової економіки, покращує інфраструктуру економічного сектору [9], сектору

охорони здоров'я та сектору культури, а також стимулює зростання ВВП. Негативні наслідки можуть бути усунені шляхом вдосконалення систем захисту платіжних карток та гарантів. За даними НБУ, втрати фінансового сектора в умовах воєнного стану помірні. Незважаючи на військові ризики, банки мають досить високий рівень ліквідності, що дозволяє надалі безперервно здійснювати безготівкові розрахунки та інші зобов'язання. У майбутньому основним фактором негативного впливу на фінансовий стан банків будуть кредитний ризик та боргові ризики [10, 11, 12], які можуть суттєво знизити рівень банківського капіталу через втрати частини кредитного портфеля. Однак НБУ не застосовуватиме санкції до банків через недотримання вимог щодо капіталу та ліквідності в умовах воєнного стану та після його закінчення надасть банкам достатньо часу для відновлення фінансової стабільності. Дослідження впливу війни на рівень капіталізації та ліквідності українських банків, а також дослідження змін стабільності та стійкості вітчизняної банківської системи під час війни є перспективною подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Лукашук М.В. Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2020. №3. С. 84-92.
2. Бондарук Т. Г., Дубас Ю. А. Аналіз кредитної діяльності банків в умовах пандемії. The 7th International scientific and practical conference "Science and education: problems, prospects and innovations" (April 1-3, 2021) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2021. 1135 p. С. 323-327.
3. Про платіжні послуги: Закон України [Про платіжні послуги: Закон України] від: 30.06.2021 № 1591-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
4. Офіційний сайт Національної платіжної системи «ПРОСТІР». URL: <http://prostir.gov.ua/prostir/>
5. Річний звіт Національного банку України за 2020 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik>
6. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2020-2022 роки. Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2020-%D1%80>
7. Богріновцева Л.М., Ключка О.В. До питання визначення сутності ризик-менеджменту в банках. Актуальні проблеми економіки. 2018. №12 (210). С. 134-141

8. Олешко А. А. Інноваційні тенденції розвитку безготівкової економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 10 (травень). С. 22–25.

9. Bondaruk T., Melnychuk N., Bondaruk I. Instability and its government regulation. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4. № 2. Pp. 32-40.

10. Бондарук Т. Г. Державний борг України: механізм управління та обслуговування : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.04.01. Київ : Наук.-дослід. фінанс. Ін-т при М-ві фінансів України, 2001. 19 с.

11. Бондарук Т. Г. Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування. Фінанси України. 2005. № 5. С. 94-102.

12. Бондарук Т. Г. Механізм управління та обслуговування державного боргу. Фінанси України. 2003. № 4. С. 14-18.

*Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук, професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

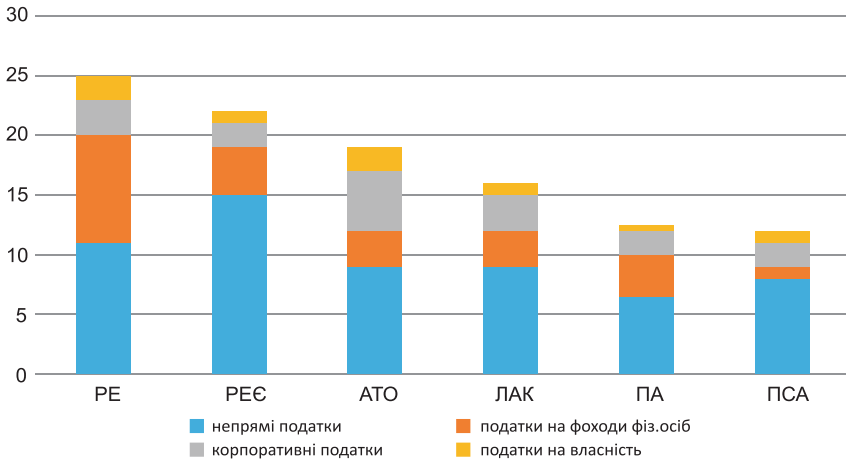
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ІНКЛЮЗИВНЕ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ

Інклюзивне зростання – це економічне зростання, яке справедливо розподіляється в суспільстві і створює можливості для всіх його членів. Інклюзивне зростання фокусується на екологічно безпечному економічному зростанні, яке є необхідною і вирішальною умовою для скорочення бідності та забезпечення стійкого розвитку. В багатьох країнах ОЕСР за останні 30 років нерівність досягла найвищого рівня і продовжує зростати. 10% найбагатших людей заробляють в десятки разів більше, ніж 10% найбідніших людей. Такі виклики, як фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19, ще більш поглибили ситуацію. Зростання економіки в багатьох країнах не сприяє зростанню добробуту кожного члена суспільства. Тому необхідним є розробка нових та покращених існуючих моделей економічного зростання, зосереджених на тому, щоб зростання дійсно покращувало життя людей. Є різні засоби досягнення цієї мети. Одним з таких засобів є справедливі та ефективні податкові системи.

Система оподаткування лежить в основі дебатів про інклюзивне зростання. Відомо, що податки впливають на зайнятість та інвестиції і дійсно мають важливий вплив на економічне зростання, яке вимірюється рівнем

ВВП. Також, відіграючи ключову роль у перерозподілі коштів через державний бюджет, податки впливають на рівень державних видатків, на фінансування соціальних програм та розвитку економіки. Тому досліджувати інклюзивне зростання необхідно, аналізуючи сукупний вплив податків та державних видатків на соціально-економічні процеси. Ми ж зосередимо основну увагу на податковій політиці. Незалежно від рівня податківшироко розповсюджена думка про те, що мінімальний рівень податкових надходжень необхідний країнам для забезпечення виконання державами їх основних функцій, які сприяють інклюзивному економічному зростанню. Дослідження вчених свідчать, що як тільки рівень оподаткування досягає біля 13% ВВП, економічне зростання різко та стійко підвищується протягом наступного десятиріччя [3]. Вкраїнах, що розвиваються, спостерігається, як правило, низькийрівень податків до ВВП. В той час, як в країнах з розвинутою економікою цей показник в середньому складає 25-30% ВВП (включаючи соціальні відрахування), то в країнах, що розвиваються – не перевищує 15% ВВП, а в деяких випадках і нижче. Склад податків також є важливим для досягнення інклюзивного зростання. Наприклад, емпіричні дослідження дали можливість сформулювати так званий рейтинг впливу податків на зростання, при цьому корпоративні та особисті податки виявились більш шкідливими для зростання, ніж податки на споживання та майно. Протилежні результати отримані при ранжуванні на нерівність. Тобто податки мають тенденцію скорочувати нерівність у більшій мірі, ніж податки на споживання. Це зумовлює знаходження компромісу між ефективністю і справедливістю при виборі структури податкової системи. Склад податків значно відрізняється між країнами з розвинутою економікою та країнами, що розвиваються. При цьому в країнах з розвинутою економікою роль податку на доходи з населення та податку на майно значно вища (рис. 1).

Останніми роками дискусії про оподаткування та інклюзивне зростання викликають зацікавленість у публічних діячів та політиків. Все частіше з'являються лозунги про створення більш прогресивних систем оподаткування, в першу чергу, за рахунок податків на багатство. Наприклад, у США під час президентських виборів у 2019 році 19 самих багатих американців підписали відкритий лист до кандидатів у президенти з підтримкою запровадження податків на багатство для мільйонерів [2]. Економісти ж менш оптимістичні щодо широкого запровадження таких податків та їх здатності приносити реальний дохід державі.

PE – країни з розвинутою економікою (39); PEE – країни Європи з ринковою економікою, яка формується (12); ATO – країни Азії та Тихого океану (38); країни Латинської Америки та Карибського басейну (32); PA – країни Південної Африки (49); PCA – країни Північної та Східної Африки (20).

Рисунок 1. Структура податкових надходжень країн за регіонами (у % до ВВП), 2018 рік [4]

Оподаткування та інклюзивне зростання також отримали новий імпульс у зв'язку з кризою COVID. Виявилось, що неможливо дотримуватись соціальної згуртованості за рахунок розширення охоплення оподаткуванням найбільш постраждалих верств населення, які, як правило, є найбіднішими. Тому виникає необхідність у введенні конкретних податків на багатство для осіб з високим рівнем доходів, щоб покрити видатки під час та після пандемії. В той же час, податкова політика повинна бути розроблена таким чином, щоб не перешкоджати зростанню у період відновлення.

Список використаних джерел

1. Філіппова С. В., Єрмак С. О. Формування моделі інклюзивного розвитку економіки. Ефективна економіка. 2019. №10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/21.pdf
2. An Open Letter to the 2020 Presidential Candidates: It's Time to Tax Us More. URL: <https://medium.com/@letterforawealthtax/an-open-letter-to-the-2020-presidential-candidates-its-time-to-tax-us-more-6eb3a548b2fe>

3. Gaspar, V., L. Jaramillo and P. Wingender. 2016. Tax Capacity and Growth: Is there a Tipping Point? IMF Working Paper 16/234, International Monetary Fund, Washington DC.

4. Tax Policy and Inclusive Growth. International Monetary Fund Working Paper, 2020. 39 p.

Новіченко Людмила Степанівна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ І МОДЕЛІ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Поглиблення співпраці в різних напрямках діяльності між суб'єктами господарювання, розширення переліку та формування нових об'єктів бухгалтерського обліку, зміна організації бухгалтерського обліку в частині забезпечення гнучкості та адаптації методології бухгалтерського обліку до змін в економічному середовищі, актуалізує розвиток рахунків як елементу методу. Рахунки та подвійний запис є важливими елементами методу бухгалтерського обліку, використання яких забезпечує накопичення та відображення інформації про стан майна та джерел його утворення на відповідну звітну дату. Взаємозв'язок між синтетичними та аналітичними рахунками забезпечує реалізацію контрольної функції системою бухгалтерського обліку, що в подальшому сприяє ухваленню якісних та дієвих управлінських рішень.

Широке використання інтегрованих комп'ютерних програм для ведення бухгалтерського обліку, потреба формування розширеного інформаційного базису з урахуванням різних запитів користувачів зумовлює потребу у пошуку раціональних підходів до організації аналітичного обліку на підприємстві. Модель аналітичного обліку є способом відображення господарських операцій відповідно до затверджених на підприємстві правил формування інформаційних потоків, відтворення принципів внутрішньої організації та функціонування системи інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, порядку його інтерпретації при складанні звітності суб'єкта господарювання, а також цілей аналізу та контролю.

Важлива роль аналітичного обліку в систематизації та інтерпретації облікових даних зумовлює використання в практичній діяльності різних моделей аналітичного обліку. «Аналітичність фінансового обліку забезпечується використанням моделей поопераційної класифікації, паралельних рахунків і ієрархічної деталізації, а також систематизацією облікової інформації у вигляді облікових фраз (стандартизованих проводок) або записів у тій чи іншій системі бухгалтерських рахунків» [2, с. 371].

Основним завданням формування та використання різних моделей аналітичного обліку забезпечує усестороннє та детальне відображення інформації про стан діяльності підприємства, окремі господарські операції через призму запитів управлінського персоналу та показників, формування яких здійснюється з урахуванням вимог облікової політики підприємства. Чим ефективніше побудована модель аналітичного обліку на підприємстві, тим оперативнішими та релевантними є системи економічного аналізу та внутрішнього контролю на підприємстві.

«Найпоширенішою класифікацією моделей аналітичного обліку є: однорівнева модель аналітичного обліку; багаторівнева модель ієрархічної деталізації; класифікаційна модель; модель паралельних рахунків; функціональна модель розподілу обліку; параметрична модель; змішані моделі інтегрованих систем» [1, с. 111]. Найчастіше підприємствами використовується проста або ієрархічна модель побудови аналітичного обліку. Використання простої моделі аналітичного обліку є доцільним для малих підприємств, оскільки її побудова передбачає використання одного типу аналітики без детального виокремлення розгалужених рівнів. Ієрархічна модель аналітичного обліку використовується багатьма суб'єктами господарювання, що зумовлено відсутністю обмежень в кількості рівнів аналітики та деталізації даних, які відобразатимуться на аналітичних рахунках.

Використання моделі паралельних рахунків, яка передбачає використання декількох планів рахунків в умовах використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності є недоцільним. В даному випадку доцільніше застосовувати змішану модель аналітичного обліку, яка базується на поєднанні різних груп моделей.

Функціональна модель аналітичного обліку базується на відокремленому застосуванні синтетичних рахунків та аналітичних рахунків за структурними підрозділами підприємства залежно від функціонального спрямування їх діяльності. В даному випадку поглиблення та розширення ієрархії аналітичних рахунків здійснюється структурними підрозділами, які використовують той чи інших рівень аналітичних рахунків.

Модель паралельного аналітичного обліку передбачає, що до кожного синтетичного рахунку може відкриватися та порівнюватися декілька паралельних аналітичних рахунків. Застосування моделі поопераційної класифікації передбачає, що кореспондуючим рахункам розширеного бухгалтерського проведення відповідає єдиний набір аналітичних рахунків, який втілюється у класифікаційних полях записів.

У контексті розвитку глобалізаційних процесів в економіці країни та європейської інтеграції перспективною моделлю аналітичного обліку є інтегрована. Інтегрована модель аналітичного обліку передбачає накопичення, систематизацію та об'єднання фінансової та нефінансової інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у єдиний інформаційний простір, який забезпечуватиме передумови та інформаційний базис для формування інтегрованої звітності підприємства. Використання інтегрованої моделі аналітичного обліку забезпечує синтез переваг існуючих моделей аналітичного обліку та отримання аналітичних даних про зовнішнє середовище, в якому функціонує підприємство. Впровадження в практику суб'єктів господарювання інтегрованої моделі аналітичного обліку сприятиме задоволенню зростаючих потреб. у релевантній інформації для ухвалення дієвих економічних рішень.

Рациональна організація аналітичного обліку втілюється в розробці науково обґрунтованих змін в системі інформаційного забезпечення системи управління підприємством на основі синтезу фінансових та нефінансових показників, досягнень науки та накопиченого досвіду в сфері бухгалтерського обліку, тим самим сприяючи підвищенню якості та релевантності інформаційного забезпечення системи управління підприємством. Використання в практичній діяльності запропонованої інтеграційної моделі аналітичного обліку дозволить удосконалити методичні засади облікового відображення майна підприємства та джерел його утворення, посилюючи інформаційну, контрольну та аналітичну функції облікової системи підприємства.

Список використаних джерел

1. Матюха М. М. Оптимізація управлінського обліку в умовах інформаційного розвитку підприємства Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XIII-ої міжнародної наукової конференції. К. : 2015. С. 111–114.

2. Реслер М. Методи забезпечення аналітичних можливостей обліку. *Економічний аналіз*. 2008. Вип. 2 (18). С. 369-371.

Олійник Вадим Миколайович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;

науковий керівник:

Зайчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

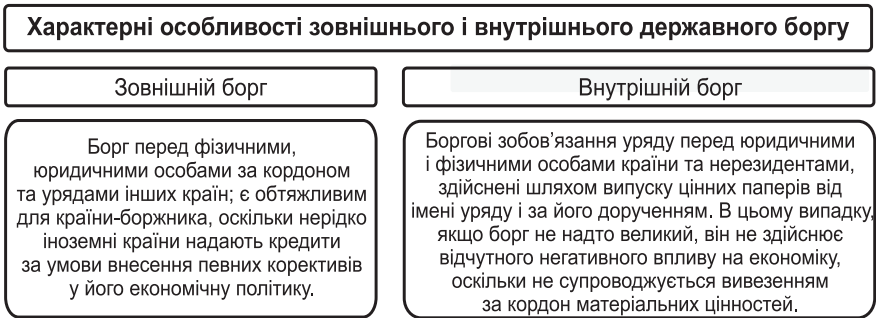
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРГОВОЇ І ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Державний борг, будучи категорією є досить важливим поняттям у сучасній науці, як економіка, фінанси, бюджет, податки та відіграє не менш важливе значення в фінансово-економічному житті держави, потребуючи визначеної регламентації організаційно-правового та законодавчого спрямування. Не менш важливим є необхідність забезпечення ефективного управління ним. Проблеми, які виникають у цій сфері, належать до найгостріших як в економічному й соціальному, так і в політичному контексті. Серед них вагоме значення мають питання, пов'язані з управлінням державним боргом.

Будучи загальною категорією державний борг представляється сумою боргових зобов'язань держави перед своїми внутрішніми і зовнішніми кредиторами [1, с. 6]. Як юридична категорія державний борг представляється як загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2].

З економічної точки зору, державний борг є сукупністю непогашених запозичень країни на визначений час, що отримується нею для фінансування бюджетного дефіциту, невиплчених відсотків за обслуговування даних запозичень, наданих гарантій за зобов'язаннями інших державних структур та для фінансування інших, визначених законодавством, цілей [3, с. 37].

Доцільно зауважити, що залежності від суб'єктів кредитних відносин розрізняють внутрішній та зовнішній державний борг.

Рис. 1. Характерні особливості зовнішнього і внутрішнього державного боргу.

Джерело: розроблено автором за [4, с. 45].

Загальновідомо, що розмір державного боргу відображає загальний фінансово-економічний стан держави, рівень ефективності прийнятих управлінських рішень суб'єктами урядових структур, тому можемо говорити про те, що державний борг повинен мати економічно обґрунтовані межі. Суб'єкти управляють об'єктами відповідно до нормативної законодавчої бази, що визначає повноваження. Останні реалізуються фінансовими інститутами та здійснюються у формі взаємодії, дії і протидії [5, с. 195]. Надходження до державного бюджету будучи джерелом погашення державного боргу, можна висунути припущення, що величина боргу – це майбутня сума податків, стягується авансом у суб'єктів господарювання і населення. Управління державним боргом розуміють як сукупність державних заходів, що пов'язані з випуском та погашенням державних боргових зобов'язань, визначенням ставок процентів і виплатою доходу за державними цінними паперами, встановленням ліміту боргу, підтриманням курсу державних зобов'язань, визначенням умов випуску нових державних цінних паперів [6, с. 16]. Тому, досить важливо організувати ефективне державне управління в напрямку збалансування бюджету. Кінцеві результати збалансування бюджету дають не тільки кількісні, а й якісні характеристики фінансового стану країни, фінансової діяльності держави і бюджетного менеджменту. Вони також відображають спрямованість і характер фінансової політики держави в залежності від тієї чи іншої доктрини, яка покладена в її основу. Бюджетне сальдо є динамічним і може набувати форму дефіциту або надлишку. Перевищення видатків над до-

ходами викликає дефіцит, якщо ж обсяг отриманих доходів більший за видатки, тоді йдеться про надлишок (профіцит). Глибинна природа бюджетного дефіциту нерозривно пов'язана з природою бюджету. Останній представляє собою складну категорію, яка тісно сполучена з державою, економікою, політикою і правом. Все це накладає свій відбиток і на похідне від бюджету поняття – бюджетний дефіцит. Економічні аспекти дефіциту переплітаються з політичними завдяки бюджетному праву через процедури прийняття рішень у сфері фінансової політики. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження бюджетного дефіциту в контексті єдності і взаємозв'язку його економічних і політико-правових аспектів, що впливають на стан бюджетної безпеки, а через неї і на фінансову безпеку держави, оскільки результати проведеного аналізу наукових публікацій стосовно визначення складових фінансової безпеки свідчать, що найбільша кількість дослідників виділяють у складі фінансової безпеки саме бюджетну безпеку, яка визначає стратегічний пріоритет державної політики у сфері фінансів і формує платоспроможність держави [7, с. 90]. Розгляд бюджетної безпеки як забезпечення певного стану фінансової системи обмежує вивчення проблем, при яких не враховуються загрози бюджетного механізму і процесів [8, с. 46], що виникають в ході управління державним боргом. Необхідність досягнення фінансової стабілізації в Україні ставить нові завдання у сфері управління державним боргом, що сприятиме розв'язанню багатьох фінансових проблем у державі [9, с. 40], оскільки рішення, що приймаються і реалізуються в бюджетній сфері (або в будь-якій іншій сфері фінансової політики), а також наслідки цих рішень відображається на стані державної фінансової безпеки через ключові показники [10, с. 239].

Зокрема розуміння зв'язку державного боргу з бюджетним дефіцитом дає нам уявлення про нерозривність цих понять з поняттям його фінансування. Взагалі, в сучасній теорії і практиці державних фінансів у зв'язку з бюджетними дефіцитами вживають ряд понять: фінансування бюджету, джерела фінансування (покриття) бюджетного дефіциту, дефіцитне фінансування. Два останніх поняття відомі в Україні, а перше – запозичено на Заході та введено в українську фінансову практику з прийняттям Бюджетного кодексу. Фінансування бюджету є більш складним поняттям, ніж джерела фінансування бюджетного дефіциту, і дозволяють нам запропонувати наступне його визначення: сукупність фінансових операцій уряду, які полягають у залученні в його розпорядження додаткових грошових ресурсів на поворотній основі понад наявний обсяг звичайних бюджетних доходів або у зв'язку з використанням ним фінансових ресурсів для змен-

шення державного боргу, а також з придбанням/використанням активів, призначених для управління ліквідністю бюджету. На нашу думку, у фінансуванні бюджету мають враховуватися не тільки залишки готівки, що використовуються для покриття бюджетного дефіциту (як це визначено у Бюджетному кодексі), а й операції з іншими активами, які призначені для управління ліквідністю бюджетного фонду. Ці два завдання мають різну специфіку, яка вимагає адекватного підходу до них в ході бюджетного планування і виконання бюджету. Державні фонди фінансових ресурсів у реальному часі функціонують протягом бюджетного року і містять показники, які характеризують їх грошові потоки за один рік. Дефіцит характеризує такий фінансовий стан, коли в певному бюджетному періоді (один рік) недостатньо фінансових ресурсів, закумульованих урядом на безповоротній основі, для покриття необхідного (або ж бажаного) обсягу видатків у цьому ж бюджетному періоді. Отже, дефіцит свідчить про необхідність залучення фінансових ресурсів на більш тривалий час, ніж один рік. Інакше відбуватиметься рефінансування державного боргу в межах одного бюджетного періоду.

В ході аналізу сутності бюджетного дефіциту приходимо до висновку, що його використовують, в якості показника фінансового стану держави; він характеризує місце і роль державного сектору в економіці; його застосовують для аналізу стабільності фінансової ситуації в країні. Як показник фінансового стану держави, бюджетний дефіцит виступає характеристичними значеннями його економічно-адміністративних можливостей з приводу управління бюджетними доходами і здійснення видатків. Для забезпечення стабільності боргової та фінансової безпеки в державі, результативного використання кредитних ресурсів необхідно забезпечити умови для прозорого і цільового використання грошових ресурсів, що надійшли від кредиторів, застосовувати моніторинг та політику інформування суспільства про доцільність і ефективність їх використання; здійснити обмежувальні заходи щодо швидкості росту прямого і гарантованого державою боргу, задля недопущення перенавантаження на бюджет у короткому періоді, тобто заздалегідь забезпечити вчасне обслуговування і повернення боргів; розробити заходи щодо поліпшення системи визначення критичних меж зовнішнього боргу України на відповідний рік з врахуванням індикаторів бюджетної безпеки та їх впливу на інтегральний показник фінансової безпеки. Для забезпечення фінансової безпеки потрібне оновлення графіків обслуговування і погашення основної суми державного боргу. Осучаснення довгострокових прогнозів індикаторів

боргової безпеки дозволить уточнити та розподілити на майбутні роки граничні значення боргової безпеки. Зменшення боргового тягаря на бюджет і платіжну систему забезпечить умови для економічного розвитку.

Наразі Україна потребує удосконалення механізму управління державним боргом через високий обсяг державного боргу і швидкі темпи його збільшення, головним чином, за рахунок мінімізації ризиків, оптимізації структури і розміру державного боргу, удосконалення нормативно-правової бази, зокрема через прийняття Закону України «Про державний борг України», розроблення відповідної стратегії, яка регулюватиме основні аспекти боргового стану держави і визначатиме напрямки здійснення боргової політики в державі.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Державний борг України: механізм управління та обслуговування : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.04.01. Київ : Наук.-дослід. фінанс. Ін-т при М-ві фінансів України, 2001. 19 с. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Федоров В. А. Боргова функція сучасної держави : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 176 с.
3. Bondaruk T. H., Momotuk L. Ye., Bondaruk O. S. Budget Security as Factor of Economic Development of the State. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*. 2020. № 2-3. Pp. 40-47.
4. Заїчко І. В. Фінансова безпека в системі фінансового управління. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали 7 Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (Умань, 19-20 листопада 2020 р.)*. Умань, 2020. С. 193-198.
5. Бондарук Т. Г. Механізм управління та обслуговування державного боргу. *Фінанси України*. 2003. № 4. С. 14-18
6. Заїчко І. В. Теоретико – методологічна оцінка фінансової безпеки держави в умовах соціально-економічної трансформації. *Науковий вісник Державної академії статистики, обліку і аудиту*. 2020 № 4 С. 86-96.
7. Заїчко І. В. Теоретичні аспекти бюджетної безпеки як одного з механізмів забезпечення економічної безпеки. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 15 жовтня 2021 р.). Київ: «Інформаційно-аналітичне агенство», 2021. С. 44-47.
8. Заїчко І. В. Оцінка зарубіжного досвіду реалізації бюджетної політики у сфері міжбюджетних відносин. *Статистика України*. 2018. Випуск №1 (80). С. 40-46.

9. Zaichko I., Vysotska M., Miakyshevska O., Kosmidailo I., Osadchuk N. Modelling of public financial security and budget policy effects. Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 21. № 9. September 2021. P. 239-246.

Онишко Світлана Василівна,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет*

ФІНАНSOVA СИСТЕМА ТА ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА: НАПРЯМКИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Фінансова система як пусковий механізм підтримки макроекономічної та фінансової стабільності соціально-економічного розвитку країни [1], вимагає адекватної фінансової поведінки суб'єктів економіки. Адже відношення суб'єкта економіки до конкретних рішень здатне змінити його орієнтаційну спрямованість, що становить важливу умову виконання і досягнення цілей таких рішень. Не менш важливим є й те, що «Кожний новий етап цивілізаційного розвитку в сфері фінансів відмічається розширенням наукових знань про фінансовий світ, методів і технологій їх аналізу, формуванням різноманітних концепцій і теорій їх економічної природи, сутності і ролі і розвитку» [2, с. 4]. Відтак, трансформації, що відбуваються у суспільних загалом і фінансових відносинах зокрема, суттєво видозмінюючи соціально-економічний розвиток, мають знайти адекватне відображення у фінансовій поведінці, а тому актуалізується проблема виявлення взаємозв'язків між фінансовою системою, фінансовими відносинами та фінансовою поведінкою для повнішого використання потенціалу, закладеного у цих системах та явищах.

Поведінка, у її загальному розумінні як форми зв'язку, взаємодії організму з оточуючими умовами, є певною реакцією суб'єкта відносин на відповідні події, фактори, умови, тобто на середовище, в якому існує та функціонує цей суб'єкт. Очевидна масштабність трансформацій, зокрема фінансових, у середовищі, в якому функціонують суб'єкти економіки. Проте серед них особливе місце посідають ті, що мають глибинний вплив на динаміку фінансових відносин, зумовлюючи різноманітні причинно-наслідкові зв'язки з фінансовою поведінкою суб'єктів економіки та, в кінцевому рахунку, й на фінансовому систему в цілому. У даному випадку

варто наголосити на фінансиалізації економіки, що пов'язано з її роллю як базису та імпульсу багатьох змін у сучасному соціально-економічному розвитку.

Якщо у перших дослідників фінансиалізації [3], вона розглядалася, насамперед, як зростання ролі фінансового капіталу в розвитку національних економік, то сьогодні це загальне поняття, що характеризує процес фінансової глобалізації. Принциповим є те, що це вплинуло також на трактування базових теоретичних конструкцій, семантику ряду термінів; докорінно змінилася організація публічних і корпоративних фінансів, виникли інноваційні методи управління їх складовими, сформувавши нові реалії для забезпечення збалансованого розвитку фінансових відносин. Цей перелік можна продовжувати й далі, але в даному випадку лише наголосимо, що подібні зміни знаходять своє втілення й у нових проявах мислення та відповідно у характері фінансової поведінки усіх суб'єктів економіки. Звідси можна зробити важливий висновок про ланцюговий характер реалізації взаємозв'язків між поведінкою суб'єкта економіки з динамікою соціально-економічного розвитку, що потребує відповідного врахування як при обґрунтуванні стратегії цього розвитку, так й інструментарію його забезпечення, в ряду якого особливе місце належить фінансовому.

У межах пошуку існуючого взаємозв'язку важливим є аспект зв'язку об'єктивних спонукальних мотивів діяльності суб'єктів економіки з економічними потребами, інтересами. Стосовно фінансових інтересів, то вони виявляються у фінансовій поведінці, що становить конкретний спосіб їх реалізації. Цим пояснюється та обставина, що уникнення конфлікту інтересів сприяє оптимізації фінансових відносин, й загалом застосування фінансового інструментарію, а відтак, загалом втілення динаміки соціально-економічного розвитку. Не менш важливим є врахування й зворотних залежностей. Фінансова поведінка це не просто засіб відображення логічної взаємопов'язаності з фінансовими відносинами, а й важлива їх якісна характеристика. Фінансова поведінка узагальнює результуючий аспект фінансових відносин, окреслюючи спроможність отримання очікуваного результату. У такому контексті це свідчення результативності діючих інститутів та інституцій, зокрема фінансових, їх відповідності/невідповідності поставленим/очікуваним результатам, а звідси й передумова для їх вдосконалення.

На жаль, сьогодні не можна стверджувати про адекватне практичне втілення таких взаємозалежностей. Можна повністю погодитися думкою, що використання традиційного макроекономічного інструментарію в

Україні не завжди призводило до очікуваних змін через неузгодженість регуляторної системи, представленої державною владою, та мотиваційною, що формується соціальними інститутами [4, с. 47]. Правомірність такого висновку нами також наголошувалася раніше [5, с.]. Зокрема це відсутність на ринку цінних паперів розмежування операцій на інвестиційні та спекулятивні, а учасників ринку – на інвесторів та спекулянтів. Відсутність законодавчого визначення спекулянтів фактично урівнює їх з інвесторами. Ці чинники та обставини однозначно вплинули на фінансову поведінку учасників ринку. Як наслідок, домінування спекулятивних операцій над інвестиційними формує негативні наслідки для економіки.

Слід відзначити й суперечності, пов'язані зі змістом Положення про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності [6, с. 348]. Ознаки фіктивності емітента не мають прямого відношення до ознак фіктивності операцій з цінними паперами, особливо, якщо вони здійснюються без участі емітента. Водночас саме операції з цінними паперами, коли вони використовуються у схемах ухилення від сплати податків або у схемах легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, здатні призвести до втрати податкових надходжень. Очевидно, що наведені суперечності безпосередньо відображаються на фінансовій поведінці економічних суб'єктів, надаючи їй опортуністичного характеру з позиції ефективності суспільних відносин.

Можна вести мову також про неврахування вищої мобільності фінансових активів порівняно з мобільністю товарів і послуг в ході процесів глобалізації. Цим посилюються диспропорції у функціонуванні окремих сегментів фінансової системи та невизначеність у прийнятті фінансових рішень, спричиняючи негативний вплив на розвиток фінансових відносин та національної економіки в цілому.

Зазначене у загальному підході переконує у важливості врахування ланцюгового, причинно-наслідкового зв'язку між окремими складовими понятійної мережі «фінансові відносини – фінансові потреби – фінансовий інтерес – фінансова поведінка» та властивого їм динамізму, а в підсумку повинно знайти своє адекватне практичне втілення при розбудові фінансової системи.

Список використаних джерел

1. Hoffmann S. Clash of Globalizations. *Foreign Affairs*. July/ August 2002. URL: http://www.cfr.org/publication/4763/clash_of_globalization.htm

2. Леоненко П., Федосов В., Юхименко П. Фінансова наука: генеза, еволюція та розвиток. *Ринок цінних паперів України*. 2017. № 1-2. С. 4.

3. Magdoff H. Sweezy P. Stagnation and the Financial Explosion. *Economic History As It Happened*. N-Y. : Monthly Review Press. 1987. Vol. IV.

4. Паєнтко Т.В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: монографія. Київ: «ДКС центр», 2013. 294 с.

5. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів: монографія / за заг. ред. д.е.н., професора С.В.Онишко. Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. 452 с.

6. Онишко С. В. Актуалізація об'єкт-суб'єктної взаємодії на фінансовому ринку як інноваційний напрямок його розбудови. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20-22 березня 2019 р. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. С.65-67.

Пастернак Євгеній Євгенійович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Швидкий розвиток ринку банківських послуг, інтеграція вітчизняної банківської системи на світовий ринок капіталів, активне впровадження технологій цифрового банкінгу в практику функціонування фінансово-кредитних установ, безумовно, позитивно впливають на розвиток банківської сфери в Україні, та свідчать про його високотехнологічну спрямованість й прагнення до використання сучасних інноваційних технологій. Водночас, як показує практика функціонування вітчизняних банківських установ, впровадження новітніх інструментів, особливо у сфері обслуговування, потребує від фінансово-кредитних установ розробки та впровадження адаптаційних інструментів, які б дозволили не лише переорієнтувати клієнтське середовище на більш ефективні способи взаємодії з банківською установою, але й були порівняно нескладними та у короткостроковій перспективі довели перевагу їх використання порівняно з попередніми банківськими продуктами.

Вважаємо, це питання є особливо актуальним для фізичних осіб, які порівняно з юридичними особами більш чутливо реагують на зміни

способів взаємодії з банківськими установами, і відповідно потребують додаткових досліджень у випадку прийняття рішення про диверсифікацію видів їх обслуговування та / чи виведення на ринок нових банківських продуктів. Обумовлене актуалізувало необхідність аналізу проблемних аспектів банківського обслуговування фізичних осіб та оцінки перспектив їх вирішення на сучасному етапі розвитку фінансового сектору в Україні.

Вітчизняні науковці, які займаються дослідженням ринку банківських послуг, одностайні у думці, що сьогодні розвиток сфери банківського обслуговування фізичних осіб неможливий без активного використання новітніх цифрових інструментів. Так, Сологуб К. С. у роботі [1] відмічає, що на початку становлення банківської системи в Україні з метою збільшення ступеня доступності банківських послуг до потенційних користувачів робота проводилась у напрямі збільшення мереж філіалів та перегляду тривалості операційного дня для банківських працівників. Водночас, на думку науковця, на сучасному етапі конкуренція за споживача банківської продукції проводиться не стільки на рівні пропонованих послуг, як на рівні тарифів та додаткового сервісу, який пропонується клієнтам. Аналізуючи переваги віддаленого обслуговування фізичних осіб, Сологуб К. С. звертає увагу на можливість потенційними споживачами банківських послуг вибору фінансової установи не з позиції територіальної наближеності, а з урахуванням таких критеріїв, як надійність, об'єм та якість пропонованих послуг, швидкість прийняття рішень, гнучкість тарифної політики та ін.

Завербний А. С., Сокульський Н. Р. у дослідженні [2] підкреслили, що крім очевидних переваг від впровадження цифрових інструментів в практику обслуговування клієнтів, які пов'язані з можливістю залучення додаткових користувачів банківських продуктів та освоєнням нових ринків банківських послуг, варто підкреслили гнучкість банківських установ та їх більші адаптаційність під впливом мінливих вимог зовнішнього середовища. Аналізуючи такі ключові види цифрового банкінгу, як SMS-банкінг, мобільний додаток, Internet-банкінг у браузері, чат-боти в месенджері, науковці відмічають, що всі вони знайшли широке застосування у практиці функціонування вітчизняного банківського сектору, адже спрямовані на швидке реагування на запити користувачів, та забезпечують необхідний їм рівень інформаційного комфорту.

Погоджуємось з думкою Єсіної О.Г. [3, с. 212], що застосування сучасних інноваційних технологій у сфері банківського обслуговування дозволило фінансовим установам прискорити та спростити документообіг,

знизити собівартість пропонованих Internet-послуг, що дозволило запропонувати більш вигідні умови клієнтам, які перейшли на використання цифрових інструментів в процесі роботи з обслуговуючими банками.

В цілому, вважаємо, сучасний розвитку сфери банківського обслуговування фізичних осіб неможливий без використання інструментів цифровізації, зокрема, впровадження технологій Інтернет-банкінгу. Можливість швидкого реагування на запити користувачів, наявність адаптаційних інструментів роботи з клієнтами, на нашу думку, здатні задовільнити вимоги найвибагливіших споживачів банківських послуг. Традиційно сфера послуг завжди більш гнучко реагувала на зміни мінливого навколишнього середовища, і, як показує практика функціонування вітчизняного банківського сектору, фінансова сфера отримує багато переваг, які дозволяють їх зберегти високий рівень конкурентоспроможності не лише на національному, але й міжнародному рівнях.

Досліджуючи ключові аспекти та сучасні тенденції розвитку сфери банківського обслуговування фізичних осіб, варто звернути увагу на стримуючі фактори, які, вважаємо, не стільки перешкоджають, як уповільнюють можливість отримання додаткових вигід від впровадження інструментів цифровізації у банківську сферу, та не дозволяють у повній мірі більш ефективно організувати роботу з клієнтами. Так, Сологуб К. С. [1, с. 3], Єсіна О.Г. [3, с. 212] наголошують, що сучасна вітчизняна законодавча система більш повільно реагує на бурхливі зміни, які відбуваються у банківській сфері завдяки активному впровадженню інструментів цифровізації. Дійсно, впровадження нових електронних засобів ведення бізнесу у банківській сфері потребує належного рівня законодавчої підтримки, що повинно знайти відображення у внесенні своєчасних змін до нормативно-правових актів, які безпосередньо пов'язані з роботою банківського сектору. Для порівняння Сологуб К. С. [1] пропонує звернути увагу на перспективи, які отримав Інтернет-банкінг із законодавчим визначенням категорій «цифровий підпис» та «електронний документ».

Не погодимось з Єсіною О.Г. [3], що наявність консервативної частини клієнтів банку, які більше довіряють традиційній практиці організації роботи з клієнтами, належить до стримуючих факторів впровадження інноваційних інструментів банківського обслуговування. Вважаємо, що ця категорія користувачів банківських послуг не стільки неприйнятна до впровадження технологій Інтернет-банкінгу, як потребує використання

більш м'яких інструментів у роботі з клієнтами, які б дозволили переконати їх у відносних перевагах тих чи інших пропонованих послуг.

В цілому, на нашу думку, цифровізація сфери банківського обслуговування відкриває ряд додаткових перспектив як для банків, так і для фізичних осіб. Фінансові установи за рахунок скорочення, перш за все, транзакційних витрат, отримують високий потенціал диверсифікації пропонованих послуг, які здатні задовольнити інформаційні потреби найвибагливіших користувачів банківських продуктів.

Список використаних джерел

1. Сологуб К. С. Проблеми та перспективи впровадження дистанційного банківського обслуговування в Україні. *Електронний депозитарій Сумського державного університету*. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/54903/5/Solohub_Problemy_ta_perspektivu_vprovadzhennia.pdf

2. Завербний А. С., Сокульський Н. Р. Пандемія як каталізатор цифровізації банківської системи в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 5-9.

3. Єсіна О. Г. Інтернет-банкінг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Випуск 1(48). С.209-213.

Поплавська Катерина Ігорівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»;
науковий керівник:
Богріновцева Людмила Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ З УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Проблема біженців існувала завжди, але цього року через російську агресію та повномасштабний наступ на Україну багато мирних жителів змушені були шукати захисту за кордоном. Більшість країн підтримали Україну, тому від 24 лютого 2022 року українські громадяни можуть

звертатися за міжнародним захистом до Європейського Союзу. Тому актуальним, на сьогодні, є дослідження питань, що стосуються прийняття біженців з України в різних країнах, умов їх прийняття та оформлення віз, а також визначення принципових відмінностей між статусом біженця та тимчасовим захистом.

Директива ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому, пропонує швидкий і спрощений шлях до доступу захисту в усіх країнах ЄС. Проте вперше дану Директиву було активовано рішенням Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року саме для українців. І таке рішення беззаперечно можна назвати безпрецедентним в історії ЄС [8].

З початку російського вторгнення понад 3,8 мільйона українців покинули Україну та перетнули кордон із Польщею, Румунією, Молдовою, Угорщиною, Словаччиною та іншими сусідніми країнами. 3 березня 2020 року країни ЄС вперше погодилися запровадити Директиву про тимчасовий захист, яка надає громадянам України негайний дозвіл на тимчасове проживання та працевлаштування [1].

Тимчасовий захист не передбачає статусу біженця відповідно до Конвенції про статус біженців від 28 липня 1951 року, яка надає права, подібні до дозволу на проживання. Водночас особи, яким надано тимчасовий захист у ЄС, у разі потреби можуть у будь-який час подати заяву на отримання статусу біженця [6].

Головна різниця між статусом біженця і тимчасовим захистом полягає у тому, що статус біженця – це індивідуальне, гарантоване міжнародними конвенціями право. Тоді як право на тимчасовий захист є колективним, не передбачає звернення з індивідуальними заявами та проходження адміністративної процедури її розгляду. Поняття «тимчасовий захист» та «біженець» регулюють різні міжнародні документи [2; 3].

Тимчасовий захист поширюється на :

- ✓ громадян України, які були вимушені залишити Україну 24 лютого 2022 року або пізніше через військове вторгнення російської армії;
- ✓ осіб без громадянства та громадян третіх країн (крім України), які користувалися міжнародним захистом або рівноцінним національним захистом в Україні до 24 лютого 2022 року;
- ✓ членів сімей перших двох категорій, включаючи чоловіка/дружину (включаючи незареєстровані шлюби, якщо такі відносини

визнаються у відповідній країні ЄС) та їхніх неповнолітніх неодружених дітей або дітей чоловіка/дружини (незалежно від того, народжені вони у шлюбі чи народжені поза шлюбом, або усиновлені), а також близьких родичів, які проживали з ними на момент вторгнення росії в Україну, які повністю або переважно залежать від перших двох категорій; громадян третіх країн, які легально проживали в Україні до 24 лютого 2022 року та мають дійсний дозвіл на постійне проживання, виданий відповідно до законодавства України, і не можуть повернутися до своєї країни або регіону походження в безпечних та довгострокових умовах;

- ✓ залежно від рішення влади кожної країни ЄС:
  - громадян України, які прибули до ЄС незадовго до 24 лютого 2022 року, втекли від можливої війни або перебували у відпустці чи у відрядженні у країнах ЄС;
  - осіб без громадянства або громадян третіх країн, які легально проживали в Україні до 24 лютого 2022 року, але не мали посвідки на постійне проживання в Україні, якщо вони не можуть повернутися до країни або регіону походження в безпечних та довгострокових умовах [4].

Усі країни ЄС, що межують з Україною, дозволяють в'їзд на гуманітарних підставах усім громадянам, котрі рятуються від війни в Україні, незалежно від того, чи є у такого громадянина біометричний паспорт. Ця норма також стосується і дітей. Якщо в особи є українське громадянство та біометричний паспорт, вона може в'їхати до країн ЄС, пред'явивши цей документ на кордоні. У всіх інших випадках країни ЄС прийматимуть на гуманітарних підставах.

Прикладом таких країн є Польща, яка прийняла близько 1 млн біженців з України, більшість із яких отримали статус тимчасового захисту. Українці у Польщі мають доступ до медичних послуг, права на працевлаштування та навчання дітей. Крім того, українцям активно допомагають волонтери та благодійні фонди [7].

12 березня 2022 року Президент Польщі Анджей Дуда підписав спеціальний закон про допомогу громадянам, котрі евакуювалися з України. Вимушені переселенці з України можуть користуватись державними послугами, отримувати повний доступ до ринку праці, безкоштовну освіту для дітей та медичне обслуговування на тих самих умовах, що й місцеві мешканці. Для цього громадянам, які виїхали до Польщі почи-

наючи з 24 лютого 2022 року, зокрема неповнолітнім, необхідно отримати персональний номер – PESEL.

Німеччина – одна з найпривабливіших країн за умовами прийому українців, з 1 червня 2022 року почала змінювати умови надання допомоги для вимушених переселенців з України. Так з 1 червня 2022 року в Німеччині збільшили розмір соціальної допомоги біженцям з України. Для того аби отримати грошову допомогу в Німеччині, необхідно зареєструватись у центрі зайнятості Jobcenter, який надає українцям допомогу за принципом «єдиного вікна». Це передбачає доступ до інтеграційних і мовних курсів, до ринку праці, а також підтримку в організації догляду за дітьми. Важливим моментом і перевагою для українців є те, що біженці, які отримують заробітну плату від центрів зайнятості, мають доступ до більш якісної та надійної медичної допомоги, оскільки включені до системи обов'язкового медичного страхування Німеччини. Окрім грошових виплат, центри кар'єри також допомагають у пошуку роботи, підвищенні кваліфікації, організації догляду за дітьми та надають можливість проходити різноманітні курси [5].

Для поїздки до Великої Британії українцям необхідно оформляти візу за спрощеною процедурою. Наразі існує дві умови для прийняття біженців з України – наявність родичів у Великій Британії, або наявність спонсора, який може прийняти мінімум на 6 місяців за схемою «Будинки для українців». Британці отримують грошові стимули від уряду прийняття біженців з України [7].

Українці можуть перебувати у Великобританії 3 роки за схемою «Homes for Ukraine». Документи, що підтверджують це, повинні бути видані безпосередньо у Великобританії протягом перших шести місяців перебування на території країни [9].

Також, варто зауважити, що українці активно оформлюють безкоштовні візи до Канади. Цієї весни в країні запустили спеціальну міграційну програму для українських біженців, за якою вони можуть отримати право жити в Канаді, навчати дітей і працювати на термін до трьох років. У зв'язку з великою кількістю заявок, оформлення цієї абсолютно безкоштовної візи займає деякий час, іноді більше місяця [7].

У Болгарії українці мають право набути статусу тимчасового захисту на один рік із можливістю продовження. Даний статус передбачає дозвіл на проживання, доступ до ринку праці та житла, відкриття банківських рахунків щодо проведення базових операцій. Для цього необхідно

zareestruvatisia ta otrimati vidpovidnyi dokument – «reestraciina karta inozemcia, yakomu nadano tymchasovyi zakhyst» [9].

Таким чином усі країни, які приймають біженців з України, у тому числі Німеччина, Польща, Канада та інші, роблять вагомий внесок для збереження української нації та перемоги України. Вони допомагали з самого початку війни, продовжують допомагати досі та не байдужі до проблем українців.

Список використаних джерел

1. International Centre for Migration Policy Development. URL: <https://www.pragueprocess.eu/images/Commentary-Hofmann-Martin-UKR.pdf>
2. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. Економічні горизонти. 2018. № 2(5). 76–86.
3. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2019. № 3. С. 111-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2019_3_12
4. Воєнний стан в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
5. Для українців у Німеччині. URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/fluechtlinge/ukraine-jobcenter-wechsel-ukrainisch100.html>
6. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності : монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; М. О. Кужелев, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька та ін.; Ун-т державної фіскальної служби України. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.
7. СВОЇ.CITY Біженці з України. Які країни приймають українців зараз і як підтримують фінансово. URL: <https://svoi.city/articles/230124/yaki-kraini-prijmayut-bizhenciv-z-ukraini>
8. Статус біженця та тимчасовий захист – у чому різниця. URL: <https://pravo.ua/status-bizhentsia-ta-tymchasovyi-zakhyst-u-chomu-riznytsia/>
9. ФОКУС. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/521994-top-10-stran-dlja-bezhencev-iz-ukrainy>

*Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор, професор кафедри
світового господарства і міжнародних економічних відносин,
ІН інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИЧНІ ПАСТКИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЦЕСІЇ: ВІД АНАЛІЗУ ДІЛОВИХ ЦИКЛІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ДО АНАЛІЗУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Експерти із дослідження бізнес-циклів зазвичай використовують поняття рецесії для позначення економічної фази, тривалість, глибина та поширення економічної активності в якій перевищують визначені межі. Е. Фідлер [1] визначає три ключові характеристики рецесії, відомі як «три D»: тривалість, глибина і поширення (англ. duration, depth and diffusion). Це означає, що під час рецесії економічна активність суттєво знижується, а спад зачіпає низку галузей економіки. Дослідники NBER [2] описують концепцію рецесії як значне зниження економічної активності, що поширюється на всю економіку, що триває більше кількох місяців і зазвичай впливає на реальний (а не номінальний) ВВП, реальні доходи, показники зайнятості, обсяги промислового виробництва та оптово-роздрібні продажі. Однак, навіть запропонована NBER концепція вказує, що існує певна свобода трактувань для визначення того, чи знаходиться економіка тієї чи іншої країни в рецесії чи ні, хоча зазвичай зниження реального ВВП відбувається впродовж двох або більше кварталів.

Щоб визначити рецесію, слід вдатися до аналізу динаміки завантаження виробничих потужностей. Під діловими циклами, згідно з сучасною теорією ділових циклів, слід розуміти варіації ступеня використання сукупного виробничого потенціалу (цикли зростання). Кожен цикл складається з однієї фази підйому та однієї фази спаду, причому окремі фази пов'язані верхніми та нижніми поворотними точками. У цьому розмежуванні фази спаду включають як фази з абсолютно спадаючою виробничою активністю, так і фази зі зростанням виробничої активності нижче середнього (зниження завантаження виробничих потужностей), вимірюваної в термінах потенційної швидкості. Коли після стадії сильного підйому з більш високим, порівняно із усередненими показниками, завантаженням виробничих потужностей, реальний ВВП з урахуванням сезонних та календарних коливань падає два квартали поспіль, але коефіцієнт використання залишається

вищим за нормальний рівень, про рецесію говорити не доводиться. Відтак рецесія фіксується лише в тому випадку, коли при явному уповільненні випуску з урахуванням сезонних корекцій сукупний коефіцієнт завантаження виробничих потужностей також одночасно явно нижчий від свого довгострокового середнього значення.

Однак для характеристики бізнес-циклів в масштабах світової економіки таке визначення рецесії не є адекватним, адже світовий ВВП збільшувався в середньому за останні чотири десятиліття, що пов'язано з вищим трендом зростання на ринках, що розвиваються [3, с.48]. Отже, немає загальноприйнятих правил визначення світової рецесії [4; 5]. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), з 1970-1975 рр., 1982 р. і 1991 р. глобальне економічне зростання залишалося нижчим за двовідсотковий рівень [6, с.24]. З поправкою на приріст населення світу швидкість зміни реального ВВП була навіть негативною у 1982 та 1991 роках, коли світове промислове виробництво чи обсяг світової торгівлі зменшувався. Попри це експерти МВФ посилаються на встановлену межу річного світового зростання у 3 відсотки, нижче за який МВФ прогнозує глобальну рецесію. В 2008–2014 рр. в розвинених країнах спостерігалась дефляція при незначних темпах росту. Тоді вона завершилась в 2015 р. під впливом стимулювання державою інфляції, яка, на думку багатьох економістів, пришвидшує економічний ріст [7, с.54], що, звісно, в поточній ситуації постпандемічного відновлення світової економіки [8], яке відчуває на собі наслідки реалізації безпрецедентної політики кількісного пом'якшення [9, сс.8-9], виглядає як припущення, що не пройшло перевірки часом. В останні роки в науковому термінологічному обороті використовується термін «slowdown» (спад, уповільнення, гальмування). Новий термін адаптивний для пояснення кризових процесів кінця минулого та початку нового століття. Термін «contraction» (стискання, скорочення, усадка) використовують для опису незначних падінь, тоді як неологізм «soft landing» (м'яка посадка, плавне зниження) адаптивний для пояснення кризи, яка не здійснює руйнівного впливу на економічну кон'юнктуру [10, сс.93-94]. Даному терміну протиставляється термін «hard landing» (жорстка, аварійна посадка), який позначає вкрай кризову ситуацію, а термін «meltdown» використовується для «м'якого» позначення кризи на відміну від терміну «collapse», адаптивного для «жорсткого» позначення кризи [11, с.128].

Така зміна термінів – певна термінологічна пастка, водночас в окремих випадках за їхньої допомоги вдається надавати певні відтінки циклічним коливанням і підкреслювати їхні специфічні особливості.

Економічна криза може розвиватися за кількома траєкторіями: 1) W-образно, коли обвал ВВП змінюється швидким зростанням; 2) L-образно, що передбачає тривалу відсутність зростання і затяжну рецесію; 3) K-образний рух передбачає, що деякі сфери економіки можуть успішно розвиватись (демонструвати темпи росту), тоді як решта перебувають в занепаді. Саме такий «K-образний рух економічної кон'юнктури розпочався в 2020 р., наслідком якого є значне посилення соціальної нерівності в суспільстві.

Рецесії в країнах з розвинутою економікою за останні два десятиліття стали менш частими та м'якшими, тоді як підйоми стали більш тривалими, що частково відображає «велике уповільнення» ділових циклів у країнах з розвинутою економікою. Рецесії, пов'язані з фінансовими кризами, були більш серйозними та тривалими, ніж рецесії, пов'язані з іншими потрясіннями. Відновлення після таких рецесій, зазвичай, відбувається повільніше, що супроводжується невиразним внутрішнім попитом і жорсткими умовами кредитування. Рецесії, які є синхронізованими між країнами, були тривалішими та глибшими, ніж рецесії, обмежені одним регіоном. Відновлення після таких рецесій, як правило, було слабким, при цьому експорт відіграв більш обмежену роль у їхній корекції, ніж при корекції менш синхронізованих між країнами рецесій.

Список використаних джерел

1. Fiedler, E. R. *The Future Lies Ahead*, in: Klein, P. A. (ed.), *Analyzing Modern Business Cycles, Essays Honoring Geoffrey H. Moore*, Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1990

2. National Bureau of Economic Research. *Business Cycle Dating*. 2022. URL: <https://www.nber.org/research/business-cycle-dating>

3. Відякіна М. М., Резнікова Н.В. Теоретичне моделювання координації міжнародної економічної політики. *Культура народів Причорномор'я (Проблеми матеріальної культури. Економіка. Географія)*. 2014. № 257. С. 46–52.

4. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки нового макроекономічного консенсусу. *Економіка України*. 2021. № 3 (712). С. 19-40.

5. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Від синтезу економічних теорій до політичного консенсусу: монетарно-фіскальні дилеми макроекономічної стабілізації в умовах коронакризи. *Економіка України*. 2021. № 4 (713). С. 21-44.

6. Відякіна М.М., Резнікова Н.В. Сучасна світова фінансова криза в деструктивних вимірах інвестиційного прагматизму. Вісник Національного банку України. 2010. № 5 (171). С. 23-27.

7. Резникова Н.В. Проблемы глобальной макроэкономической взаимозависимости. Modern Science – Modernh veda. 2016. № 2. Р. 52-55.

8. Krysovatyu A., Zvarych R., Zvarych I., Reznikova N., Homotiuk V. Circular economy as an anti-crisis method for global economy recovery under covid-19: employment and tax shift effect. Procedia Environmental Science, Engineering and Management. 2021.. Vol. 8(2). Р. 463-472.

9. Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму. Економіка та держава. 2016. № 3. С. 7-12.

10. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.

Савощенко Аліна Сергіївна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:*

Зайчко Ірина Володимирівна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У наш час, швидких змін і непередбачуваних обставин, що порушують сформовані уявлення і прогнози в розвитку економічних процесів, мають тенденцію до змін і адаптації види і джерела фінансування інвестиційної діяльності. Підприємства переважно орієнтуються на пошук і аналіз нових джерел фінансування, які в майбутньому забезпечать збільшення джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств. Одним з ключових завдань в цьому напрямку є пошук необхідного інструменту для обґрунтування вибору потрібного джерела та його подальшу оптимізацію, особливо в період економічних та фінансових криз, коли значно підвищуються ризики при реалізації інвестиційних проєктів.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів та практичній відсутності доступного фінансового ринку в Україні, підприємства повинні шукати внутрішню потенційну можливість свого удосконалення, яка повинна бути втіленою за допомогою використання інноваційних та інвестиційних ресурсів [1, с. 68]. Перед підприємствами постає питання пошуку і залучення довгострокових інвестицій для розширення виробництва, придбання нової техніки та впровадження сучасних технологій, прагнучи поліпшити свій фінансовий стан, вони все частіше звертаються до інформації, необхідної для аналізу шляхів підвищення ділової активності та забезпечення фінансового оздоровлення [2, с. 63]. Це свідчить про необхідність актуалізації питань пошуку методів оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств, визначення його інвестиційної привабливості з метою відновлення в поточних умовах господарювання та подальшого розвитку. Всі джерела фінансування мають безліч переваг та недоліків, але їх ефективність змінюється в залежності від економічних ситуацій в яких функціонує підприємство. Намагаючись оптимізувати обране джерело та використовуючи певні сучасні методи, перед фінансово активними підприємствами постає питання, при якому співвідношенні фінансових ресурсів, що спрямовуються на фінансування інвестиційної діяльності, доходи від його реалізації будуть найбільшими [3, с. 56]. Дослідивши наукові праці вчених, що проводили оцінку існуючих методів оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств, вважасмо за доцільне виділення головних методів, таких як:

1. оптимізації структури капіталу за критерієм фінансових ризиків;
2. оптимізації структури капіталу за критерієм політики фінансування активів;
3. ефект фінансового левериджу.

Метод *оптимізації структури капіталу за критерієм фінансових ризиків* пов'язаний з вибором більш дешевих джерел фінансування активів підприємства, та базується на розподілі активів підприємств на три групи: необоротні активи, постійна частина оборотних активів та змінна частина оборотних активів пов'язана із сезонним зростанням обсягу реалізації продукції [4]. При цьому активи формуються з власного капіталу, позикового капіталу та кредиторської заборгованості.

Метод *оптимізації структури капіталу за критерієм політики фінансування активів* пов'язаний з процесом вибору джерел фінансування різних складових частин активів підприємств. Розглядається з огляду наявних підходів до фінансування різних груп активів підприємства:

- ✓ консервативний підхід характеризується створенням значних грошових запасів, чим може впливати негативно на рівень рентабельності та обороту;
- ✓ помірний підхід забезпечує ефективне співвідношення між використанням фінансових ресурсів та рівнем ризику;
- ✓ агресивний підхід характеризується створенням лише мінімальних обсягів оборотних активів, і призводить до витрат підприємства [5, с. 42].

Ефект фінансового левериджу надає можливість підвищити рентабельність власного капіталу за рахунок можливості використання капіталу, взятого в борг під фіксований відсоток для інвестицій, які продукують прибуток більший за кредитний відсоток [6].

Одним з важливих критеріїв вибору методів оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств є систематизація їх власних фінансових ресурсів, оскільки вони є центральною ланкою функціонування та максимально дешевим, а іноді й безкоштовним видом зобов'язань, що забезпечують діяльність організаційно-економічного механізму [7, с. 540].

Існуючі методи оптимізації фінансування інвестиційної діяльності підприємств багатоваріантні і націлені на реалізацію загального завдання вибору правильної структури оптимізації. За цих обставин, визначним є аналіз особливостей кожного джерела, локалізації, що відбуваються при використанні певного способу фінансування та вартості інвестиційних ресурсів. В умовах економічної нестабільності, підприємства змушені надавати перевагу власним фінансовим ресурсам, або шукати для себе вигідні умови співпраці з іншими учасниками виробничих відносин.

Список використаних джерел

1. Вербівська Л. В., Заїчко І. В., Тимченко Т. М. Управління інвестиційно-інноваційними ресурсами підприємств в реаліях цифрової економіки. Інвестиції: практика та досвід. № 2. 2022. С. 67-73.
2. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Бондарук І. С. Діагностика фінансового стану підприємства та його інвестиційної привабливості в системі фінансового менеджменту. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.. 2022. № 1-2. С.62-75.
3. Івченкова О. Ю. Літвіненко Ю. Д. Існуючі методи оптимізації фінансування інвестиційної діяльності підприємств. Вісник економічної науки України. 2017. С. 55-58.
4. Заїчко І. В. Фінансова стійкість підприємств як інструмент реалізації фінансової безпеки. Молодий вчений. 2019. №10. С. 651-656.

5. Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2008. №4. С. 40-44.

6. Бланк І. О. Механізм фінансового левериджу як фактор підвищення прибутковості підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Economics/36523.doc.htm

7. Заїчко І. В. Заїчко В. І. Правові аспекти діяльності та роль фінансового менеджменту підприємств в умовах війни. «Science and Practice: Implementation to Modern Society»: Матеріали 12-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Manchester, May 6-8, 2022). – Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2022. С. 538-542.

Семченко Анастасія Михайлівна
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 071 «Облік та оподаткування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
Науковий керівник:
Арте́м'єва Інґа Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Національний банк України – головна державна установа, яка регулює банківську систему, сприяє безпеці фінансового розвитку та стабільності. Банківський нагляд регулює відносини банків з клієнтами. Своєчасне виконання зобов'язань перед замовниками є гарантом впевненість вкладника, кредитора, позичальника, у стабільності і ефективності роботи установи. Контролює роботу всіх банків України, філії іноземних банків, українські банки за кордоном та їх підрозділи.

З перших днів повномасштабного вторгнення НБУ спрямував зусилля на стабілізацію ситуації серед населення: панічні настрої спонукали людей на зняття великих сум готівки, що дестабілізувало роботу банків та інших фінансових структур. Головним рішенням регуляції в цей час було поновити нормальну (в таких умовах) роботу банківської системи, зупинити девальвацію гривні, запобігти відтоку капіталу за кордон. Набули

актуальності боротьба з впливом ворога на фінансову систему України, спрощення процедур благодійних внесків, транзакцій для потреб армії та для волонтерських гуманітарних переказів, забезпечення безперервного функціонування критичної інфраструктури.

З 24 лютого 2022 р. НБУ зайнявся здійсненням адаптації правил функціонування банківської системи України за умов воєнного стану. Регулятор вважав за необхідне продовжити безперебійну роботу відділень комерційних банків у місцевостях де це було достатньо безпечно, забезпечити користувачам доступ до сейфів та поповнення банкоматів готівкою [1]. При цьому антикризові рішення НБУ базувалися на трьох основних принципах:

- ✓ захист інтересів клієнтів банків, у першу чергу, вкладників. Для них мав бути збережений доступ до власних та кредитних коштів, здійснення платежів і переказів;
- ✓ підтримання діяльності комерційних банків та їхньої ліквідності. Негативний вплив бойових дій на показники діяльності банків не повинен спричиняти визнання найбільш постраждалих з них неплатоспроможними. Для таких банківських установ після припинення воєнного стану за потреби має бути наданий час на відновлення фінансової стійкості;
- ✓ чесне та прозоре відображення справжніх показників фінансового стану банків. Якими б не були збитки унаслідок війни, їх не можна замовчувати через «прикрашання» банківської звітності. Дуже важливо бачити реальну картину. Це сприятиме розробці та реалізації ефективного плану оздоровлення банківської системи після завершення військових дій і початку відновлення економіки [2].

На безготівкові платежі не запроваджувалися жодні обмеження.

Водночас були встановлені наступні заборони:

- ✓ на зняття клієнтами комерційних банків гривневої готівки обсягом понад 100 тис. грн на день, а також повна заборона на зняття готівкової іноземної валюти на території України (згодом послаблена). Виключення становили підприємства, які діяли за дорученням уряду або реалізовували мобілізаційні плани, а також мешканців тих територій, які знаходилися під загрозою окупації: вони можуть отримувати готівкові кошти як в національній, так і в іноземній валюті без обмежень за умови наявності необхідних сум у касі відділенні банку;
- ✓ банки, які емітували цифрові гроші, мали припинити їх випускати і розповсюджувати;

- ✓ на розподіл капіталу, окрім випадків, коли прибуток спрямовується прибутку на збільшення статутного капіталу, формування загальних резервів та фондів основного капіталу або на покриття збитків;
- ✓ на виплати дивідендів, крім дивідендів за привілейованими акціями;
- ✓ на надання й продовження кредитів пов'язаним з банком особам та дочасне повернення депозитів таким особам;
- ✓ на дострокове погашення банками отриманих від нерезидентів кредитів;
- ✓ на переказ коштів за рубіж, за виключенням власних операцій банків, а також кредитування іноземних фінансових установ;
- ✓ надавати юридичним особам кредити у національній валюті для виплати кредитів в іноземній валюті;
- ✓ змінювати валюту кредиту з іноземної валюти на гривню для юридичних осіб, окрім банків [1].

Також Нацбанком були запроваджені наступні послаблення для банків:

- ✓ скасування заходів впливу за порушення певних нормативів, а саме: капіталу, кредитного ризику, ліквідності, строків подання статистичної звітності, лімітів відкритої валютної позиції у разі, якщо такі порушення виникли після 24 лютого 2022 р.;
- ✓ дозвіл ідентифікувати військових за військовим квитком для відкриття банківського рахунку;
- ✓ здійснення зовнішньої оцінки стійкості для банків було перенесене на 2023 рік;
- ✓ скасування заходів впливу за несвоєчасне оприлюднення фінансової та консолідованої фінансової звітності;
- ✓ скасування регулівних заходів впливу за порушення формування та зберігання обов'язкових резервів;
- ✓ дозволено використовувати хмарні сервіси, розміщені на території Європейського Союзу, Великої Британії, Сполучених Штатів та Канади для забезпечення стабільної роботи вітчизняної банківської системи [1].

На початку березня 2022 р. НБУ створив окремі спецрахунки для збору коштів на потреби ЗСУ та гуманітарні потреби України та зробив для них винятки із загальної заборони на валютні перекази. З метою розширення переліку джерел залучення коштів на підтримку України, НБУ зробив винятки із заборони громадянам Білорусі та РФ перераховувати кошти на благодійні спецрахунки України.

Крім того, на період військових дій регулятор спростив контроль відносно джерел походження коштів, перерахованих на благодійні спецрахунки, а також на купівлю «військових облігацій». Для покупців «військових облігацій» регулятор запровадив спрощений порядок ідентифікації та верифікації з метою зробити указані цінні папери доступними для якомога більш широкого кола осіб.

Нацбанк видав дозвіл волонтерам-фізичним особам здійснювати перекази іноземної валюти у межах 400 тис. грн протягом місяця в еквіваленті за офіційним курсом НБУ для купівлі бронезилетів, касок, військової й тактичної форми, взуття, військових оптичних приладів, БПЛА, спальників і аптечок [1].

Валютний курс, як і інші елементи фінансової системи України, після повномасштабного вторгнення зазнали дестабілізуючого впливу. Військові дії на території України вплинули на зовнішній ринок, спричинивши призупинення експорту зерна та інших сільськогосподарських культур, що призвело до зниження доходів бюджету країн. Зруйновані підприємства, окуповані території, з яких неможливо вивезти товари, через що фермери, а як наслідок, і держава в цілому, понесли колосальні збитки. Напруга на світовому ринку нафто- та газопродуктів, спричинена маніпулятивними діями країни-агресора, збільшила невпевненість серед європейців. Зростання ціни на енергоносії стало основною причиною зростання цін на продовольчі та споживчі товари. Інфляція в багатьох країнах (як і в Україні) стрімко зросла і продовжує зростати нині.

Щоб зупинити інфляцію та знецінення долара, США підняли ставки по кредитах з 3.25% (лютий 2022) до 5.5% (вересень 2022,) призупинивши ріст темпів інфляції, яка вже на цей момент складає 8% (в порівнянні з іншими країнами: Польща – 16.1%, Туреччина – 79,6%). Інфляція в Україні складає 101,1%.

Збільшення ставок по кредитах в США вплинуло на курс менше, ніж у розвинутих країнах та в Україні, що спричинило девальвацію гривні відносно долару. НБУ вдався до фіксації курсу на рівні 36.5686 грн за долар, щоб пригальмувати знецінення гривні, але інші банки України продають/купувають долар по курсу 42-43 гривн. Немає ніякої впевненості, що долар припинить рости, а криза перестане поглиблюватись, поки на території України проходять військові дії, а країна-агресор маніпулює світовим товариством, висуваючи свої ультиматуми.

З початку військових дій Нацбанк обмежив роботу національного валютного ринку, крім операцій з продажу іноземної валюти. Також він впровадив такі зміни:

– тимчасову заборону знімати готівку в іноземній валюті. Вже 1 березня 2022 НБУ переглянув це обмеження і дав дозвіл знімати валюту з валютних рахунків в обсязі до 30 тис. грн протягом дня, а вже 21 березня підвищив ліміт до 100 тис. грн на день в еквіваленті. У той самий час ліміт зняття готівки з карток вітчизняних банків за кордоном був становлений у розмірі 100 тис. грн на місяць в еквіваленті, а з 20 травня 2022 він був тимчасово зменшений до 50 тис. грн. З 14 квітня 2022 НБУ дозволив комерційним банкам здійснювати продаж валюти населенню в межах залишку між загальними обсягами купівлі й продажу валюти. Водночас остаточне рішення щодо можливості та обсягу продажу валюти клієнтам ухвалюється на рівні банківського відділення.

– мораторій на транскордонні перекази, окрім здійснюваних від імені держави. З березня Нацбанк дозволив використовувати за кордоном платіжні картки для розрахунку та отримання готівки. Окрім цього, регулятор дозволив перекази іноземної валюти для виплати пенсій громадянам України за кордоном, а згодом і для виплати аліментів;

– тимчасовий дозвіл українцям вивозити валюту в сумі понад 10 тис. євро без надання підтверджувальних документів. Вимогу надавати підтвердження знов повернули 13 березня. Оскільки банківська система виявилася стійкою до потрясінь повномасштабної війни, 4 квітня 2022 НБУ із певними винятками повернув стандартні вимоги до контролю операцій клієнтів з іноземною валютою;

– тимчасова заборона купувати віртуальні активи за гривню та обмеження на купівлю таких активів за валюту сумою до 100 тис. грн на місяць в еквіваленті (запроваджена наприкінці квітня). НБУ також обмежив здійснення Р2Р-переказів у гривні та іноземній валюті сумою до 100 тис. грн на місяць в еквіваленті;

– тимчасова заборона закордонних розрахунків для купівлі цінних паперів та оплати брокерських рахунків картками українських банків [1].

З першого дня війни регулятор заборонив комерційним банкам здійснювати видачу коштів за рахунками резидентів РФ та Білорусі в Україні, а також купувати чи продавати їм іноземну валюту, в тому числі для виконання перед ними зобов'язань. Згодом до вказаної заборони було затверджено низку винятків. Так, були дозволені видатки для соціальних виплат, виплати зарплат, сплати комунальних послуг, податків, штрафів, а також банківських комісій та страхових виплат.

24 лютого 2022 НБУ видав постанову про уможливлення ліквідації банків, підконтрольних РФ. Вже наступного дня Нацбанк відкликав

ліцензію та ліквідував 2 банки, які перебували під опосередкованим контролем країни-агресора. Це Міжнародний резервний банк (на 100 % належав державному «Сбербанку Росії») та Промінвестбанк (частка 99,77% належить держкорпорації «ВЕБ.рф»). Обидві фінустанови з 2017 р. перебували під санкціями Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) для боротьби з виведенням капіталів, зокрема, на користь материнських структур.

Крім цього, регулятором було дозволено скасування акредитації представництв російських банків в умовах воєнного стану, заборонено резидентам РФ брати участь в управлінні банками в Україні та заборонено надання бланкового рефінансування банкам з росіянами у числі акціонерів [1].

Після початку повномасштабного вторгнення багато підприємств, які належали, чи були співзасновниками представника РФ та Білорусі були одержавлені, а їхні активи передані на потреби ЗСУ чи до волонтерських установ.

Висновок: після початку масштабних бойових дій на території України банківська система зазнала дестабілізуючого впливу. Зміна курсу валют долар-гривня, на який вплинули заворушення світового ринку, певною мірою погіршила стабільність валютного ринку та прискорило знецінення національної валюти – гривні. НБУ як вища банківська установа почав вживати заходів для зменшення панічних настроїв населення, контролюю та стабілізації (на скільки це можливо) роботи підпорядкованих банків. Були запроваджені деякі обмеження та антикризові рішення задля зменшення відтоку капіталу закордон та посилення інфляційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. VoxUkraine – «Вокс Україна». URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voyennogo-stanu/>.

2. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/>.

Стецюк Анастасія Юріївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:

Заїчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

КАПІТАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Зміни в сучасному бізнес-середовищі вносять значні корективи в корпоративне управління і особливо у сфері фінансових та інвестиційних рішень. У розвинутих країнах інвестиції вважаються невід’ємною частиною стратегії розвитку компанії, а часто навіть гарантією ефективної реалізації цієї стратегії. Актуальність питань інвестування інноваційної діяльності зумовлено частим розмежуванням в поглядах науковців інвестиційного процесу від інноваційного. Тому для внесення позитивних змін необхідно визначити основні проблеми і перспективи розвитку саме інвестиційно-інноваційного ресурсу як джерела капіталовкладень. У процесі інвестиційної діяльності підприємства зіштовхується з вирішенням питань по вибору та прийняттю інвестиційного рішення. Ефективність інвестиційного рішення реалізується через визначення: видів інвестицій та вартості інвестиційного проекту; диверсифікацію доступних проектів; забезпеченість фінансовими ресурсами; своєчасність прорахунків загроз і ризиків, пов’язаних з прийняттям інвестиційного рішення, бажаного рівня доходності. Тому, інвестиційна діяльність підприємств, потребує глибоких знань теорії та практики у сфері обґрунтування інвестиційних рішень, виборі напрямів та форм інвестування.

Поняття «інвестиції» зазвичай ми асоціюємо із фінансовими ресурсами в тих чи інших активах. Інвестиції існують в різних видах, що залежить від моменту погашення та типу інвестованих активів. Вони можуть бути спрямовані на придбання пакетів фінансових активів або на придбання матеріальних чи нематеріальних активів. Для чіткого розуміння поняття «інвестиції» вважаємо доцільним з’ясування його змісту. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиціями розуміється вкладення в усі види майна та об’єкти інтелектуальної власності об’єктів підприємницької

та інших видів діяльності, за допомогою яких досягається прибуток (дохід) або соціальний вплив [1]. Деякі зарубіжні вчені визначають інвестиції, як механізм регулювання фактичного руху капіталу розвинених країн на фондовому ринку. У цьому контексті інвестування розуміється як інвестування в цінні папери і зазначається, що «у примітивних економіках основна частина інвестицій є реальною, тоді як у сучасних економіках велика частка інвестицій представлена цінними паперами» [2]. В економічній категорії найбільш наближеним до реалій, є підхід, який виділяє в інвестиційній діяльності два етапи та визначає її як «вкладення інвестицій (інвестування) і сукупність практичних дій по їхній реалізації». Спочатку, попередньо накопичені ресурси перетворюються у вкладення (витрати), тобто в об'єкти інвестиційної діяльності; а далі у процесі виробництва ці вкладення дають приріст капітальної вартості, характеризуючи реалізацію інвестицій. Цей приріст капітальної вартості, у свою чергу, веде до появи нової споживної вартості й одержанню доходу чи іншого ефекту від інвестування [3, с. 138].

Провівши аналіз існуючих підходів до трактування капітальних інвестицій, слід зауважити, що більшість науковців розглядають їх як витрати на капітальне будівництво, придбання, виготовлення власними силами основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, а також нематеріальних активів, які здійснюються у певному періоді для отримання економічних вигід у майбутньому [4, с. 7]. Інші науковці капітальними інвестиціями визнають вкладення наявних інвестиційних ресурсів у створення, купівлю або модернізацію матеріальних та нематеріальних активів суб'єктів господарювання, визначаючи капітальні інвестиції як кошти, що спрямовуються на відтворення основних засобів, розширення, реконструкцію і модернізацію підприємств і споруд, здійснення технічного прогресу у всіх галузях господарства [5, с. 56]. У Податковому кодексі України капітальні інвестиції трактуються як господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм цього Кодексу [6]. Опираючись на розглянуті бачення у визначенні сутності поняття капітальних інвестицій приходимо до висновку, що це кошти у формі грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, які акумулюються та направляються суб'єктами господарювання на придбання, виготовлення, оновлення та модернізацію основних засобів і інших необоротних та нематеріальних активів для забезпечення відповідних умов виробництва і реалізації продукції, здійснення основних і інших видів господарської діяльності, що направлені на збільшення обсягів отримуваних у майбутньому періоді економічного зиску. Слід зауважи-

ти, що інвестиціями у матеріальні активи є інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення), наявні будівлі та споруди, нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва, землю, капітальний ремонт чи інші необоротні матеріальні активи. Інвестиціями в нематеріальні активи є обсяги інвестицій щодо придбання чи створення власними силами баз даних, програмного забезпечення, прав користування майном і природними ресурсами та об'єктами промислової власності і т. ін.

Важливим аспектом в розвитку підприємства є формування потреб регулярних інвестицій в основні фонди та науково-технічні розробки, а також на інші цілі, спрямовані на отримання позитивного ефекту [7, с. 63]. Купуючи нове обладнання, ремонтуючи чи вдосконалюючи вже існуюче, підприємство реалізує інноваційну діяльність націлену на створення основ для реалізації заходів щодо стабільного та конкурентоспроможного функціонування. Оскільки основною метою реалізації капітальних інвестицій є зростання прибутку та розвитку підприємств, а «інновації є продуктом креативності, новизни, інтелектуальної праці, реалізація яких не завжди потребує значних фінансових ресурсів, можемо зауважити, що за наявності інноваційного потенціалу, навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів, можливо стрімко розвивати підприємство» [8, с. 63]. Аналіз даних аспектів дозволяє аналітикам надійно визначити ресурсний потенціал підприємства, його перспективи і визначити шляхи подальшого розвитку [9, с. 654]. А в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій складні організаційні й економічні системи у своєму розвитку керуються передусім стратегічними цілями діяльності, наявністю усіх необхідних для цього ресурсів і відповідності вибраних критеріїв ефективності кінцевому результату за балансу інтересів держави, суспільства і бізнесу [10, с. 86].

Досить гостро постає досліджуване питання в умовах війни. Саме в «умовах воєнного стану підприємства повинні оперативно та досить швидко вирішувати проблеми фінансового забезпечення основної діяльності, що вимагає оперативності в прийнятті тимчасових рішень та здійсненні комплексу управлінських рішень і заходів щодо приведення підприємства у відповідність для подальшого існування і розвитку [11, с. 539]. Нагальність проблеми активізації інноваційно-інвестиційної вказує на необхідність використання різноманітних форм стимулювання інвестиційних ресурсів [12, с. 24]. Оскільки капітальні інвестиції зберігають важливе значення для подальшого розвитку й підвищення ефективності діяльності окремими підприємствами і економіки країни в цілому. Досить актуальними і нагальними є питання забезпечення підприємств необхідними фінансовими ресурсами для повноцінного відновлення і забезпечення діяльності в

умовах війни. Тому, слід вжити заходи щодо активізації роботи з реалізації інвестиційних проєктів, зокрема капітальних інвестицій. Сучасні умови дійсності потребують підвищеної уваги до нових творчих ідей та ефективного запровадження інновацій не тільки у вигляді капітальних інвестицій, а і у методах організації роботи підприємства.

Капітальні вкладення являючи собою сукупність авансованих фондів для створення нових, розширення, реконструкцію та модернізацію діючих основних фондів виробничого і невиробничого призначення виконують функцію позитивного впливу на розвиток економіки країни в цілому, оскільки сприяючи впровадженню у виробництво інновацій, створюють умови для виробництва нових видів продукції та виходу на нові ринки збуту, підвищуючи при цьому конкурентоспроможність виробленої продукції підприємством, виступають першоосновою зростання обсягів національного багатства.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України №1560-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Бенджамін Грем. Розумний інвестор. Стратегія вартісного інвестування. Київ : Наш формат, 2019. С. 234.
3. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Економічна природа механізму забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 2 (18). С. 137-145.
4. Паливода К. В. Капітальні інвестиції (на прикладі житлового будівництва в Україні): монографія. К.: «Знання». 2009. 711 с.
5. Лень В. С., Гливенко В. В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 556 с.
6. Податковий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Бондарук І. С. Діагностика фінансового стану підприємства та його інвестиційної привабливості в системі фінансового менеджменту. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.. 2022. № 1-2. С.62-75.
8. Вербівська Л. В., Заїчко І. В., Тимченко Т. М. Управління інвестиційно-інноваційними ресурсами підприємств в реаліях цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. № 2. 2022. С. 67-73.
9. Заїчко І. В. Фінансова стійкість підприємств як інструмент реалізації фінансової безпеки. *Молодий вчений*. 2019. №10. С. 651-656.

10. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Інвестиційна безпека держави: стратегічні цілі та механізм забезпечення. *Статистика України*. 2019. № 2. С. 83-90.

11. Заїчко І. В. Заїчко В. І. Правові аспекти діяльності та роль фінансового менеджменту підприємств в умовах війни. «*Science and Practice: Implementation to Modern Society*»: *Матеріали 12-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (Manchester, May 6-8, 2022). – Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2022. С. 538-542.

12. Заїчко І. В. Бюджетна політика як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку держави. *Problems of practical application of innovations, methodology and experience: Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Лісабон, Португалія, 15-16 квітня 2021 р.) 2021. С. 23-26.

Сторчак Карина Володимирівна,
студентка 4 курсу освітнього рівня «Бакалавр»
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:

Резнікова Наталя Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ БАНКІВ

Екологічна діяльність наразі є однією із найбільших пріоритетів як європейських країн, так й інших країн, які прагнуть розвиватися та бути соціально відповідальними, а також мати успіх в досягненні цілей сталого розвитку. Залучення «зелених інвестицій» (з англ. «green investment») – це один із способів досягнення вищезазначених цілей. Тож, існують окремі практики, які мають перспективу застосування іншими країнами, зокрема, Україною, на шляху до прогресивного розвитку. Однією з таких практик є створення «зелених інвестиційних банків» та реалізація зелених проєктів за допомогою цих установ. Вивчення досвіду створення таких банків є актуальним для України, яка прагне відповідати глобальним трендам міжнародного економічного розвитку.

З метою мобілізації приватних інвестицій у державну кліматично стійку інфраструктуру із низькими викидами вуглецю та підвищення ефективності використання наявних державних ресурсів, 13 національних та субнаціональних урядів створили державні банки зелених інвестицій (ДБЗІ) та організації, подібні до банків зелених інвестицій [11].

Банк зелених інвестицій (з англ. «Green investment bank», далі – БЗІ) – це державна установа, створена спеціально для сприяння приватним інвестиціям у вітчизняну «низьковуглецеву» (з англ. «low-carbon») та кліматично стійку інфраструктуру за допомогою різних заходів та інтервенцій. Хоча БЗІ відрізняються за назвою, сферою діяльності та підходами, вони, як правило, мають основні характеристики, до яких можемо зарахувати наступні: вузька сфера діяльності, зосереджена головним чином на мобілізації приватних низьковуглецевих та кліматично стійких інвестицій з використанням заходів, спрямованих на зменшення ризиків та укладення угод; незалежні повноваження та певна свобода дій при розробці та впровадженні інтервенцій; зосередженість на економічній ефективності та звітності про результати діяльності [4], [6].

Термін «організації, подібні до банків зелених інвестицій» призначений для позначення організацій, які мають мандат на залучення приватного фінансування для внутрішніх низьковуглецевих та кліматично стійких інвестицій в інфраструктуру, але які можуть не володіти всіма основними характеристиками БЗІ і можуть здійснювати інші види діяльності або використовувати інші підходи (наприклад, гранти).

БЗІ мобілізують приватні інвестиції для досягнення національних цілей щодо впровадження відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та скорочення викидів парникових газів. Вони спрямовують приватні інвестиції, наприклад, на модернізацію комерційних та житлових об'єктів з метою підвищення енергоефективності, встановлення сонячних фотоелектричних установок на дахах будинків та енергоефективне вуличне освітлення на муніципальному рівні через інноваційні інвестиційні структури, які мінімізують авансові платежі. БЗІ бувають різних форм і розмірів. БЗІ та подібні до них структури були створені на національному рівні в Австралії, Японії, Малайзії, Швейцарії, Великобританії, на рівні штатів Каліфорнія, Коннектикут, Гаваї, Нью-Джерсі, Нью-Йорк та Род-Айленд у США, на рівні округів Монтгомері, Меріленд (США) та на рівні міст Масдар (Об'єднані Арабські Емірати) [8], [9].

Китайська рада з міжнародного співробітництва з питань навколишнього середовища та розвитку (CCICED) рекомендувала створити Національний фонд зеленого розвитку (НФЗР). У разі реалізації запро-

понованого варіанту, капіталізація НФЗР становитиме близько 47 млрд. дол. США із збереженням можливості залучати додатковий приватний капітал у разі потреби. НФЗР зосередиться на наданні інвестицій в акціонерний капітал для полегшення доступу до інших джерел фінансування, включаючи банківські кредити. Він діятиме на комерційно стійкій основі і прагнути об'єднати капітал інвесторів з різними вимогами до ризику та доходності. Джерела капіталу для НФЗР можуть включати бюджетні кошти центрального уряду, фінансування розвитку та інших зацікавлених фінансових установ і приватних інвесторів. Основна увага буде зосереджена на інвестиціях у ресурсоефективність, відновлювані джерела енергії, контроль промислового забруднення і передові технології транспортних засобів [1].

Значні потреби Китаю в інвестиції у «чисту енергетику» можуть бути прискорені за рахунок створення національного зеленого банку та більш широкої політики щодо реформування зеленого фінансування та зеленої трансформації, рекомендованої НФЗР, включаючи політику розвитку внутрішнього ринку зелених облігацій. До прикладу, обсяг сукупних інвестицій у вітрову та сонячну енергетику США на період 2014-2035 років становитиме понад 1 трл дол США [1].

Оцінюючи інвестиційні канали та заходи зі зниження ризиків, які використовують БЗІ, слід акцентувати, що БЗІ безпосередньо інвестують в низьковуглецеву інфраструктуру, використовуючи цілий ряд інструментів та фондів, включаючи кредити, фінансування на основі облігацій та власного капіталу. БЗІ також використовують інструменти зниження ризиків, які є цільовими заходами, спрямованими на зменшення, перерозподіл або перерозподіл різних або перерозподіл різних інвестиційних ризиків. [2]. Засоби зниження ризиків підвищують привабливість та прийнятність інвестицій, забезпечуючи покриття ризиків, які є новими і наразі не покриваються фінансовими суб'єктами, або просто є надто дорогими для інвесторів. До таких пом'якшувачів ризиків відносяться: резерви на покриття збитків за кредитами, в яких капітал резервується для покриття потенційних збитків від ризику неплатоспроможності позичальників, що допомагає зменшити ризик неповернення кредитів; гарантії як інструмент підвищення надійності кредитів, що використовується для зменшення передбачуваних або фактичних ризиків з метою підвищення привабливості інвестицій, часто боргових інструментів; страхування як інструмент підвищення надійності кредиту, що використовується для захисту інвестицій від низки ризиків, таких як операційні або ринкові ри-

зики; боргова субординація, при якій певним класам кредиторів надається пріоритет у вимогах на активи та грошові потоки [3].

Трансакційні механізми збільшують потік капіталу шляхом об'єднання малих проектів для досягнення більшого масштабу та зменшують трансакційні витрати. БЗІ використовують засоби забезпечення трансакцій, серед яких виокремлюють: складування, технологія агрегації, що використовується для зменшення трансакційних витрат та прискорити темпи інвестування, коли великі проекти об'єднуються разом, щоб досягти масштабу, коли вони стають привабливими для продажу великим інвесторам або для сек'юритизації через випуск облігацій; сек'юритизація як технологія, за допомогою якої неторгові або невеликі активи, такі як грошові потоки від оренди сонячних електростанцій або угод про купівлю-продаж електроенергії, перетворюються на стандартизований актив; спільне інвестування як форма прямого інвестування (на рівні проекту), за якої інвестори, що не мають достатнього масштабу або досвіду, об'єднуються з іншими спеціалізованими та досвідченими інвесторами для інвестування в проект; лізинг, який дозволяє клієнтам використовувати певні активи, такі як сонячні фотоелектричні системи на даху, не купуючи їх, тим самим знижуючи витрати і долаючи інвестиційні бар'єри [7].

Оскільки БЗІ створюються за рахунок державного капіталу, підзвітність перед платниками податків є пріоритетом. БЗІ вимірюють свою ефективність за допомогою низки показників, які, як правило, зосереджені на інвестиційних та економічних результатах або результатах, пов'язаних з кліматом [10].

Зелені інвестиційні банки можуть розглядатись як засіб досягнення амбітних кліматичних цілей через ряд причин. Зокрема, створення БЗІ може послати сигнал ринку та іншим країнам про те, що країна або регіон прагне стати лідером у збільшенні приватних низьковуглецевих інвестицій. БЗІ можуть привернути увагу до фундаментального, але недооціненого елементу стратегії та зобов'язань країни щодо скорочення викидів парникових газів – необхідності економічно ефективного підходу до мобілізації інвестицій в інфраструктуру з низькими викидами вуглецю. БЗІ напрацьовують цінний досвід у здійсненні ефективних державних заходів для подолання інвестиційних бар'єрів та мобілізації приватних інвестицій в інфраструктуру. Досвід та уроки, отримані в рамках глобальних ініціатив, можуть бути використані країнами для планування та досягнення цілей у сфері запобігання змінам клімату та адаптації до неї [12], [13]. БЗІ актуальні як для розвинених країн, так і для країн з економікою, що розвивається, як

інструмент в рамках їх внутрішньої кліматичної політики, що допомагає досягти цілей щодо викидів, розгортання технологій та інфраструктури, а також зелених інвестицій. Досвід БЗІ також актуальний для міжнародного кліматичного фінансування, оскільки інструменти, які вони використовують, та інноваційні підходи до мобілізації приватних інвестицій часто можуть бути застосовані або адаптовані до різних контекстів. У країнах з економікою, що розвивається, БЗІ можуть працювати разом з багатосторонніми банками розвитку та іншими джерелами державного фінансування для зниження ризиків інфраструктурних низьковуглецевих проєктів, щоб забезпечити приплив приватного інвестиційного капіталу. Окреслене засвідчує, що створення БЗІ є перспективним і для держав, що розвиваються, зокрема, для України.

Список використаних джерел

1. CCICED (2015) (China Council for International Cooperation on Environment and Development). Green Financial Reform and Promoting Green Transformation // report to the Annual Conference of CCICED. – 2015.

2. CEFC (Clean Energy Finance Corporation). Annual Report 2014-2015 [Електронний ресурс] / CEFC (Clean Energy Finance Corporation). – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://annualreport2015.cleanenergyfinancecorp.com.au>.

3. CEFC (Clean Energy Finance Corporation). Annual Report 2013-2014 [Електронний ресурс] / CEFC (Clean Energy Finance Corporation). – 2015. – Режим доступу до ресурсу: www.cleanenergyfinancecorp.com.au/reports/annual-reports/files/annual-report-2013-14/performance/cefc-budgeted-outcome-and-key-performance-indicators.aspx.

4. CPI (Climate Policy Initiative). The Global Landscape of Climate Finance in 2014 [Електронний ресурс] / CPI (Climate Policy Initiative). – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://climatepolicyinitiative.org/wp-content/uploads/2014/11/The-Global-Landscape-of-Climate-Finance-2014.pdf>.

5. Global Commission on the Economy and Climate. Better Growth, Better Climate: The New Climate Economy Report, The Global Commission on the Economy and Climate [Електронний ресурс] / Global Commission on the Economy and Climate. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://newclimateeconomy.report/>.

6. Gurría, A. The climate challenge: Achieving zero emissions [Електронний ресурс] / Gurría, A.. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd.org/env/the-climate-challenge-achieving-zero-emissions.htm>.

7. IDFC (International Development Finance Club). IDFC Green Financing Mapping [Електронний ресурс] / IDFC (International Development Finance Club) – Режим доступу до ресурсу: www.idfc.org/Downloads/Publications/01_green_finance_mappings/IDFC_Green_Finance_Mapping_Report_for_2013_12-09-14.pdf.

8. UK GIB U. Annual Report 2014-2015 [Електронний ресурс] / UK Green Investment Bank Plc UK GIB – Режим доступу до ресурсу: [www.greeninvestmentbank.com/about-us/2015-annual-review/..](http://www.greeninvestmentbank.com/about-us/2015-annual-review/)

9. UK GIB UK Green Investment Bank Financial Services raises UK’s largest renewables fund at second close [Електронний ресурс] / UK Green Investment Bank Plc UK GIB – Режим доступу до ресурсу: www.greeninvestmentbank.com/news-and-insight/2015/uk-green-investment-bank-financial-services-raises-uk-s-largest-renewables-fund-at-second-close/

10. UNEP FI. Voluntary Energy Efficiency investment Principles for G20 Participating Countries [Електронний ресурс] / UNEP FI – Режим доступу до ресурсу: www.unepfi.org/filedamin/energyefficiency/EnergyEfficiencyInvestmentPrinciples.pdf.

11. Melnyk T., Reznikova N., Ivashchenko O. Problems of statistical study of “green economics” and green growth potentials in the sustainable development context. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6 (3). P. 87-98.

12. Резнікова Наталія, Володимир Панченко. «Зелений лебідь» для центробанків. Як виробництвам не потонути в озері, де плаває “зелений лебідь”. Дзеркало тижня. 7 грудня 2021. URL: https://zn.ua/ukr/foreign_economics/zelenij-lebid-dlja-tsentrobankiv.html

13. Резнікова Н., Русак Д., Іващенко О. Вплив російсько-української війни на зелений перехід та енергетичну кризу: підходи лідерів ринку консалтингових послуг до ідентифікації тригерів загострення глобальних проблем економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

Ткаченко Яна Віталіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:

Зайчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту.

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективність господарської діяльності підприємств залежить від обсягів фінансових ресурсів, що направляються на виробництво продукції та надання послуг. Керівники суб'єктів господарювання вирішують не лише поточні проблеми, але й знаходять можливості залучення додаткових вкладень за умов відсутності власних обігових ресурсів. У такому випадку залучені кошти можуть бути інвестиціями, призначення яких полягає у забезпеченні належного рівня діяльності підприємства та, як результат, отримання доходу. Процес інвестиційного забезпечення підприємства повинен бути зорієнтованим на вкладання коштів у матеріальні та нематеріальні активи, трудові ресурси, що дозволить нарощувати масштаби діяльності.

Дослідження теоретичних засад інвестування розвитку підприємств є метою, а інвестиційне забезпечення інструментом його досягнення, що викликає потребу більш детального ознайомлення з підходами до трактування сутності цих категорій. Вважаємо, що розвиток передбачає наявність кількісних змін, а також структурних характеристик діяльності підприємств. Сукупність структурних якісних і кількісних змін які відбуваються на підприємствах, призводять до переходу у новий якісний стан. Розвиток підприємств потребує спрямованих дій та заходів втілення відповідних змін протягом довготривалого часу. Інвестиційну діяльність можна розглядати як сукупність практичних дій інвесторів та учасників для забезпечення ефективного здійснення інвестиційної стратегії підприємства з метою одержання доходів чи прибутків [1, с. 95].

Проведення інвестиційної діяльності можливе на основі вирішення наступних завдань:

- ✓ високих темпів росту економічного розвитку підприємств;

- ✓ збільшення обсягів виробництва і доходів (прибутків) від реалізації продукції та інвестування в інновації;
- ✓ мінімізації витрат та інвестиційних ризиків;
- ✓ забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

«Основними джерелами інвестиційного розвитку є фінансові ресурси, тобто грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні підприємства (його організаторів та акціонерів), або кошти, які можуть бути швидко вивільненими із обороту» [2, с. 196]. Інвестиції як економічна категорія зумовлені закономірністю процесів розширеного відтворення та полягають у частині використання доданого суспільного продукту з метою кількісного і якісного збільшення продуктивних сил за рахунок приросту всіх елементів системи. Інвестиційні складові безпосередньо мають вплив на ефективність і темпи процесу розширеного відтворення та формування структури основних засобів. Інвестиції – це вкладення у створення нових виробничих потужностей, на верстати і устаткування з тривалим терміном експлуатації; витрати на продукування і накопичення засобів виробництва, нарощування матеріальних запасів; вкладення у покращення освітнього рівня, здоров'я трудових колективів та на підвищення мобільності робочої сили [3, с. 70].

Інвестиції, виступаючи певним результатом захисних заходів і стабілізатором слабких сторін та способом пом'якшення впливу негативних наслідків кризових явищ [4, с. 16] спричинених пандемією коронавірусу та військовою агресією Росії є способом оновлення капіталу та зміною негативної траєкторії на потенційно-позитивну щодо забезпечення виробництва ВВП. Їх використання дозволить підтримати економіку нашої країни та забезпечувати її подальше відновлення. Саме ж «інвестування виступає основною передумовою ефективного розвитку підприємств, сприяє зростанню обсягів виробництва, збільшенню ресурсного потенціалу, результативності і зміцненню продовольчої безпеки» [4, с. 14].

При проведенні інвестиційної діяльності підприємство постійно стикається з необхідністю вибору та прийняття виважених інвестиційних рішень, що вимагає враховувати фактори впливу: види інвестицій, вартість і доступність проектів, обмежену можливість залучення чи запозичення фінансових ресурсів, ризику прийняття інвестиційних рішень. Тому здійснення інвестиційної діяльності суб'єктами господарювання вимагає глибоких знань, вмінь, навичок і кваліфікованих підходів обґрунтування інвестиційних рішень, вибору активів, напрямів та форм інвестування. Вирішення завдань вимагає створення сприятливого інвестиційного

клімату, спрямування інвестицій на відновлення матеріально-технічної бази і інфраструктури підприємств. «Розвиток підприємства потребує регулярних інвестицій в основні фонди та науково-технічні розробки, а також на інші цілі, спрямовані на отримання позитивного ефекту. Щоб залучити ці інвестиції, підприємство має забезпечувати високий рівень інвестиційної привабливості» [5, с. 64]. Оцінюючи критерії інвестиційної діяльності та інші чинники можливо визначати рівень інвестиційної привабливості підприємств України для вітчизняних та зарубіжних інвесторів. Сучасні методи і способи інвестування базуються на принципових підходах до фінансування, використання яких дозволяє забезпечити функціонування підприємства «в умовах ризику і зміни бізнес-середовища, забезпечуючи платоспроможність, збалансованість фінансових потоків, отримання фінансових результатів, обсяг яких є достатнім для саморозвитку і задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін» [6, с. 653], мінімізації ризиків або максимізації прибутку, за рахунок втілення бізнес-ідеї щодо функціонування та розвитку підприємства. Гарантіями вдалої інвестиційної діяльності є забезпечення реалізації високоякісних інвестиційних рішень. Наслідки ефективної інвестиційної діяльності розкривають можливості розвитку підприємства в цілому, через те що втілення інвестиційних проєктів націлене на збільшення вартості підприємства. Реалізація господарської діяльності підприємств в ринкових умовах зазвичай вимагають безперервності господарських процесів, що можливе при постійній модернізації, підвищенні результативності, збільшенні можливостей щодо забезпечення необхідних обсягів інвестиційних ресурсів.

Процес здійснення інвестиційної діяльності виконується шляхом впровадження ефективних механізмів для досягнення намічених місії і цілей та задоволення інтересів зацікавлених сторін. Будучи способом пом'якшення впливу негативних наслідків кризових явищ та виступаючи засобом успішного розвитку підприємства, інвестиції покликані забезпечити «осучаснення» технологічних і операційних процесів на підприємстві, що в подальшому впливає на вартість самого підприємства.

Список використаних джерел

1. Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку суб'єктів національного господарства: монографія/за ред. Л.М. Савчук, А.В. Череп. Дніпро: Журфонд. 2019. 420 с.

2. Заїчко І. В. Фінансова безпека в системі фінансового управління. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали 7*

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (Умань, 19-20 листопада 2020 р.). Умань, 2020. С. 193-198.

3. Вербівська Л. В., Заїчко І. В., Тимченко Т. М. Управління інвестиційно-інноваційними ресурсами підприємств в реаліях цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід.* № 2. 2022. С. 67-73.

4. Zaichko I. V. Methodical provision of financial security assessment of the state. *Економічні горизонти.* 2020. № 1(12). С. 15–26.

5. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Бондарук І. С. Діагностика фінансового стану підприємства та його інвестиційної привабливості в системі фінансового менеджменту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2022. № 1-2. С.62-75.

6. Заїчко І. В. Фінансова стійкість підприємств як інструмент реалізації фінансової безпеки. *Молодий вчений.* 2019. №10. С. 651-656.

Тупіка Аліна Станіславівна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;*

науковий керівник:

Заїчко Ірина Володимирівна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

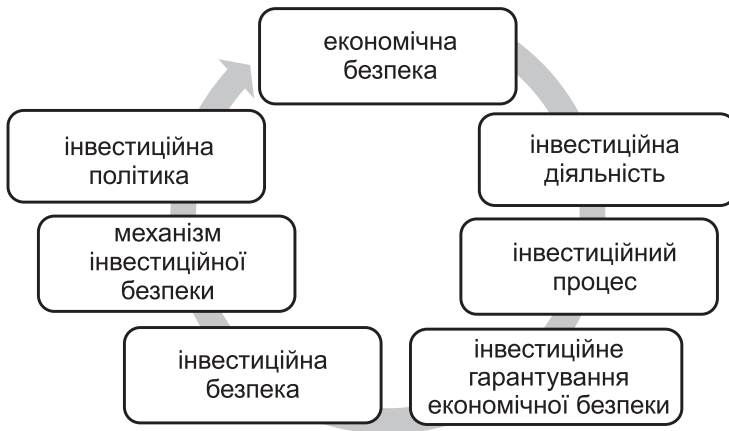
Умови забезпечення стійкого, стабільного і прогресивного розвитку економіки України з поєднанням прагнень до національної та глобальної трансформації актуалізує розгляд питань гарантування економічної безпеки держави. Складність завдань економічної безпеки диктує необхідність активізації інвестиційного процесу, його орієнтованості на забезпечення здатності до позитивних соціально-економічних змін в умовах виникнення руйнівних загроз економічному розвитку та забезпеченню суверенітету держави. Економічна стабільність є одним із визначальних критеріїв економічної безпеки та її здатності відновлення до достатнього рівня суспільного відтворення в екстремальних для держави умовах. Критерієм, який свідчить про ступінь безпеки економіки держави є їх стійкість до кризових ситуацій. Гарантування стану економічної безпеки неможливе без співпраці держави та громадян. Одним з найважливіших критеріїв оцінки

ефективності безпеки є система її забезпечення, оскільки центральною ланкою визначення ефективності її побудови та функціонування є діяльність організаційно-економічного механізму [1, с. 194].

Аналіз інвестиційної складової економічної безпеки нашою метою є вивчення їх єдності цілей, засобів, результатів та механізмів реалізації. Звідси прослідковується взаємозв'язок категорій, які відображають підсистему відносин, що пов'язані з гарантуванням економічної безпеки та достатній рівень забезпечення суспільного відтворення (рис 1).

Під достатнім рівнем забезпечення суспільного відтворення розуміють, створення комфортних умов для інвестування та реалізація вимог інвестування. Соціальне (або ж соціально-відповідальне) інвестування – це практика вкладення ресурсів з метою досягнення позитивних соціальних результатів. Нагальність проблеми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах світової інтеграції вказує на необхідність використання різноманітних форм стимулювання інвестиційних ресурсів [3, с. 24].

Рис. 1. Взаємозв'язок категорій, пов'язаних з гарантуванням економічної безпеки.

Джерело: побудовано авторкою за [2, с. 49].

У сучасних наукових напрацюваннях інвестиційна безпека нерідко розглядається як допоміжний структурний елемент забезпечення економічної безпеки держави. Таке трактування є дуже спрощеним та поверхневим і не відображає дійсного значення інвестиційної складової. Необхідно визначитися, що під інвестиційною безпекою йдеться про

створення стійких умов до розширеного відтворення. Саме інвестиційний клімат необхідно розглядати як важливу складову здатності до стійкості і відновлення економічної безпеки держави. У сучасному світі стійкість економічного розвитку становить основу втілення в життя національних інтересів держави. Це дозволяє підвищити якість таких зв'язків як: фінансових, соціальних, культурних, юридичних та ін. В умовах реалізації принципів економічної безпеки та забезпечення сприятливого інвестиційного клімату держави досягаються високі показники розвитку і в інших сферах діяльності: технічній, інтелектуальній і т.д. [4, с. 83]. У спрощеному розумінні інвестиційний клімат – це умови в регіоні, які впливають на схильність інвестора до інвестування. У широкому розумінні під інвестиційним кліматом розуміється сукупність соціально-економічних, соціальних, культурних, політичних, географічних, організаційно-правових та інших факторів, що притаманні тій чи тій країні (або територіальній одиниці), які приваблюють або відштовхують інвесторів вкладати певні ресурси в ту чи іншу господарську систему (економіку країни, підприємство), надавати кредити або вкладати в частку підприємства.

Стан інвестиційного клімату залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів, до яких зокрема відносять:

- ✓ стабільність чинного законодавства,
- ✓ ефективність інвестиційної політики держави
- ✓ наявність системи управління інвестиціями
- ✓ розвиток сфери страхування інвестиційних ризиків
- ✓ характер інвестиційного співробітництва
- ✓ наявність спеціалізованих банківських установ, а також фондів та трастів;
- ✓ ступінь привабливості інвестиційних процесів
- ✓ інші політичні, соціальні та економічні особливості регіону.

Слід зауважити, що сила та роль цих факторів далеко не рівнозначні. Інвестиційний клімат – це завжди рухома та взаємоузгоджена система обставин. На жаль, виклики сьогодення змушують констатувати, що кількість та сила негативних впливів кількісно переважає позитивні. Залучення інвестицій до української економіки є важливим засобом усунення інвестиційних проблем України [5, с. 150]. Інвестиційний клімат держави відіграє важливу роль і у виборі напрямів інвестування. Здійснення довгострокових інвестицій формує структуру національної економіки, визначаючи місце країни у міжнародному поділі праці, впливає на зміну показників макроекономіки та їх пропорцій. Розглядаючи економічну

безпеку як стан системи, що забезпечує сталий розвиток соціально-економічних відносин між суб'єктами господарювання (виробниками та споживачами), між окремими особами, державними інститутами як у межах національної економіки, так і у сфері зовнішньоекономічної діяльності, можемо зауважити, що саме вона, має надати можливість повної реалізації та захисту життєво важливих економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз шляхом досягнення балансу в інтересах кожного учасника соціально-економічних відносин шляхом оптимального співвідношення з інтересами інших суб'єктів господарювання [6, с. 45].

Враховуючи те, що інвестування реалізується в певних умовах макросередовища, можемо прийти до висновку, що саме воно виступає інвестиційним кліматом для суб'єктів інвестиційної діяльності. Трактуючи змісту інвестиційного клімату можна розглядати через інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики, що характеризують рівень економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Заїчко І. В. Фінансова безпека в системі фінансового управління. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали 7 Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (Умань, 19-20 листопада 2020 р.)*. Умань, 2020. С. 193-198.
2. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : моногр. / В. І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
3. Заїчко І. В. Бюджетна політика як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку держави. *Problems of practical application of innovations, methodology and experience: Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції*. 2021. С. 23-26.
4. Заїчко І. В. Стійкість як фактор фінансової безпеки держави. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки : матер. VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів, 31 жовтня – 1 листопада 2019 року, м. Умань / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Г. Чирви. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. – С. 83-85.*
5. Сазонець І. Л. Інвестування: міжнародний аспект: Навчальний посібник. К. Центр учбової літератури. 2007. 272 с.
6. Заїчко І. В. Теоретичні аспекти бюджетної безпеки як одного з механізмів забезпечення економічної безпеки. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15 жовтня 2021 р.)*. – Київ: «Інформаційно-аналітичне агенство», 2021. С. 44-47.

Філюк Анна Володимирівна

здобувач вищої освіти рівня «бакалавр»,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;

науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні фінансово-економічна ситуація в Україні є складною, суперечливою та неоднозначною. Об'єктивно сам розвиток ситуації висунув у центр економічної політики питання покращення зростання реального сектора економіки. Останнє можливо за монетарної, фінансової та промислової стабільності. Фіскальний простір надає можливості в «отриманні та використанні додаткових бюджетних ресурсів для досягнення визначеної мети з урахуванням обмежень, зумовлених необхідністю збереження фінансової стійкості у середньо- і довгостроковому періодах» [1, с. 4].

У період дії воєнного стану Національний банк України (НБУ) продовжує реалізацію спрямованих на підтримання фінансової стійкості заходів у монетарній політиці та регулюванні фінансового сектору [2].

У своїй діяльності держава вирішувала досить суперечливі завдання, тому фіскальна політика має бути виваженою.

Сучасна модель управління національною фінансовою системою базується, можна сказати, всього на трьох досить двоїстих засадах:

- НБУ фінансує переважну частину дефіциту бюджету за рахунок емісії; формується девальваційний та інфляційний тиск;
- Міністерство фінансів підтримує низьку прибутковість гривневих державних облігацій, не враховуючи інфляцію, щоб стимулювати споживання (тобто збільшити інфляційний тиск) і потоки заощаджень в іноземній валюті (збільшити тиск девальвації);
- фіксований обмінний курс Національного банку та жорсткіші монетарні обмеження можуть стримувати таке знецінення та інфляційний тиск [3].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, економічна та фінансова система перейшла від ринкового управління до «ручно-

го» управління, щоб протистояти безпрецедентним викликам. Цей метод спрацював. Це дає змогу працювати над придушенням паніки та стабілізацією фінансово-економічної системи.

Тимчасовий успіх «ручного» режиму має свою ціну:

- жорсткі обмеження на рух капіталу та низькі процентні ставки ОВДП оплачуються власниками гривневих заощаджень і доходів, які швидко знецінюються;
- фіксацію гривні оплачують міжнародні резерви НБУ та доходи експортерів. Це також призводить до зниження конкурентоспроможності експортерів і вітчизняних виробників відносно імпортерів;
- зменшення податків в основному стосується НБУ (що означає інфляційний податок на всіх, хто користується гривнею), а також питання міжнародних позик і грантів.

Коли почалася війна, економічна логіка почала тріумфувати над психологічними потрясіннями та благодійними мотивами. Підприємства намагаються максимізувати прибутки, а громадяни намагаються збільшити свої доходи та захистити свої заощадження. Щоб вирішити ці проблеми, Міністерству фінансів, насамперед, потрібно підвищити дохідність гривневих ОВДП. Це також опосередковано сприятиме зростанню депозитних ставок. Поточне (16,4% у квітні, близько 17% у травні, за оцінками НБУ) та прогнозоване (понад 20% до кінця року) зростання споживчих цін має слугувати важливим орієнтиром бажаної прибутковості. Таке рішення дозволить зменшити надходження гривні на валютний ринок і знизити девальваційний тиск [3].

Зараз інфляційне зростання є глобальною проблемою. Центральні банки більшості країн світу (особливо США, Великобританії, Польщі, Чехії) підвищили ключові процентні ставки. У всьому світі прибутковість державних цінних паперів різко зросла в останні місяці, головним чином у відповідь на продовження прискорення інфляції, посилення геополітичних ризиків і відкладену фіскальну консолідацію.

НБУ також буде змушений відмовитися від рішення заморозити облікову ставку та повернутися до активної процентної політики. Можливо, враховуючи її стабілізуючу роль у воєнний час, така політика відсоткової ставки може бути більше зосереджена на підтриманні обмінного курсу, ніж до війни.

У цьому випадку важливо, щоб дохідність ОВДП реагувала на відповідні зміни ставки дисконту. Адже сьогодні це чи не найважливіша

ланка монетарної трансмісії, управління фінансово-економічним процесом процентної політики. Без адекватної реакції на ставку ОВДП буде важко керувати рішеннями банків, корпорацій і громадськості щодо валюти, в якій зберігати свої кошти.

На ранніх етапах вторгнення існували побоювання, що українське виробництво буде серйозно порушено через бойові дії. Враховуючи ймовірну необхідність заміни цього внутрішнього виробництва імпортними товарами, зниження імпортних мит є правильним кроком. На щастя, виробництво споживчих товарів збереглося і відновилося переважно у відносно спокійних районах. Це стосується і виробництва експортних товарів. Проте стимули, створені для імпорту у вигляді скасування ввізного мита та ПДВ, зараз позбавляють українських виробників переваг.

Крім того, можливим варіантом є відхід з міжбанківського валютного ринку великих державних покупців, імпорт яких не є еластичним до обмінного курсу, тобто обсяги імпорту не зменшуються або швидко зростають за наявності змін у валюті. обмінний курс.

Готівковий валютний ринок перебуває під тиском через збільшення пропозиції гривні через емісійне фінансування Національним банком дефіциту державного бюджету [4].

Усі перераховані вище проблеми з часом лише посиляться, що призведе до ризиків у найближчому майбутньому. Зменшиться база оподаткування (від цього постраждають вітчизняні виробники), а гривня втратить довіру, що у майбутньому унеможливить боргове фінансування гривневого бюджету.

Важливим фактором збереження макрофінансової стабільності [5] має стати нова програма МВФ. У перші тижні війни будь-яке обговорення нових планів значною мірою ускладнювалося неможливістю визначити надійні макроекономічні межі з достатньою певністю.

Аналізуючи проблеми функціонування місцевих бюджетів [6], можна зробити висновки щодо реалізації заходів, спрямованих на покращення умов формування місцевих бюджетів [7].

Водночас своєчасне прийняття рішень може мінімізувати зазначені проблеми, зняти тиск на фінансову систему, особливо національну валюту, пом'якшити перехід від «ручного» управління до ринкового з урахуванням вимог воєнного часу. Це дозволить зменшити існуючі дисбаланси і привести систему в нові умови.

Список використаних джерел

1. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S., Dubyna M. V. Financial sustainability as a factor of forming fiscal space of local budgets. *Economies' Horizons*. 2020. № 2(13). Pp. 4-16.
2. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynenoho>
3. Фінансово-економічна політика за воєнного часу 2022. URL: <https://profpressa.com/news/irino-proponuiu-rozmistiti>
4. Бондарук Т.Г., Бондарук О.С. Економічна природа механізму забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки. Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів: ЧНТУ, 2019. № 2. С. 143.
5. Bondaruk T., Melnychuk N., Bondaruk I. Instability and its government regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 2. Pp. 32-40.
6. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S., Dubyna M. V. Financial sustainability as a factor of forming fiscal space of local budgets. *Economies' Horizons*. 2020. № 2(13). Pp. 4-16.
7. Бондарук Т. Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник НАСОА*. 2015. №1. С. 51-56.

Федина Віта Віталіївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки, фінансів та обліку,

ПВНЗ «Європейський університет»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО БАНКІНГУ В УКРАЇНІ

В умовах цифровізації економіки, стрімкого розвитку інноваційно-інформаційних технологій традиційні підходи до надання банківських послуг уже не відповідають зростаючому попиту та очікуванням клієнтів. Трендовим явищем на світовому ринку за останнє десятиліття став активний розвиток нефізичних каналів обслуговування, альтернативних платіжних продуктів на основі інноваційних технологій та впровадження нових способів взаємодії з потенційними клієнтами.

Сьогодні цифрові фінансові послуги все більше демонструють свої переваги перед традиційним банкінгом. Сучасних споживачів фінансових

послуг цікавить найефективніший і найшвидший спосіб задовольнити всі свої фінансові потреби, починаючи від купівлі товарів, не виходячи з дому, і закінчуючи кредитуванням, коли їм бракує коштів. Тому, на перше місце у інноваційному розвитку виходять не лише технічні досягнення, але й соціальна складова. Можна виділити дві основні компоненти глобальних банківських інновацій:

- ✓ поширення діджиталбанків, де всі банківські операції здійснюються лише онлайн;
- ✓ поглиблення стосунків «банк-клієнт» у більш орієнтовані на партнера та клієнта відносини та інтеграція банківських операцій в різні сфери їх життя.

Сучасні науковці по-різному визначають цифровий банкінг. Досить часто він ототожнюється із мобільним банкінгом та інтернет-банкінгом. Більш глибокі визначення пов'язують цифровий банкінг з інтеграцією нових технологій із споживачами банківських послуг, що призводить до значних змін у внутрішніх і зовнішніх корпоративних і особистих відносинах для забезпечення ефективного обслуговування клієнтів [1].

На думку Кріса Скіннера, єдиний шлях виживання для банківської системи в умовах цифрової революції – це оцифрування послуг, мобільні додатки, використання «хмарних» технологій [2]. Це стосується не тільки цифрового банкінгу, але економічної діяльності взагалі, адже цифрова економіка зростає в 7 разів швидше, ніж решта економіки. Переваги цифрового банкінгу окреслив Алгірдас Шакманас наступним чином – «завдяки віддаленій ідентифікації я швидко можу стати клієнтом будь-якого банку, він відразу випустить мені картку, я її закачаю на телефон – і все, я повноцінний користувач банківських послуг. Не треба нікуди ходити і заповнювати анкети – це і є цифровий прорив» [3].

На думку експертів SAP [4], враховуючи механізм провадження цифрових технологій у банківську сферу, доцільно виділити чотири найбільш актуальні моделі цифрового банкінгу:

- ✓ банкінг як сервіс (використовується для кооперації різних організацій; банк отримує перевагу за рахунок розширення каналів продажів своїх послуг);
- ✓ інклюзивний банкінг (вихід банку на нові сегменти і надання ключових банківських сервісів на базі мобільних і хмарних технологій);
- ✓ розширений банкінг (встановлення партнерських взаємовідносин з іншими сервісними компаніями з метою стати єдиною точкою

- входу для отримання послуг, одночасно розширюючи їх портфель);
- ✓ цифровий супермаркет (створення єдиного торговельного майданчика електронної комерції, на якому банк надає свої роздрібні продукти і послуги, а також послуги своїх партнерів – страхові продукти, покупка ліцензій на програмне забезпечення, туристичні послуги, популярні товари).

Дослідження банківської сфери вказує на наступні основні фактори, що сприяють активізації переходу від традиційного банкінгу до цифрового: зручність та економія часу; доступність (65% населення світу мають смартфон); зниження витрат банківської установи завдяки спрощенню та здешевленню процесу виконання транзакції [5].

Наразі очікується, що до кінця 2022 р. відвідування клієнтів у відділеннях роздрібних банків зменшиться на 36%, тоді як мобільні операції зростуть на 121% та становитимуть 88% від усіх банківських операцій [6].

У дослідженні «Роздрібні банківські послуги: цифрова трансформація та руйнівні можливості 2020-2024», проведеному компанією Juniper Research, спрогнозовано, що до 2024 року число користувачів цифрового банкінгу у світі у порівнянні з 2020 р. зросте на 54% і становитиме 3,6 млрд. [7]. Це зростання відбуватиметься завдяки поширенню банків, які працюють лише з цифровими засобами, і зосередженню на цифровій трансформації відомих банківських брендів.

Цифровий банкінг – це не лише канал надання фінансових послуг – це нова банківська модель, нова культура мислення та споживання банківських послуг, це бізнес – модель майбутнього, яка має шанси на активний розвиток найближчим часом.

Список використаних джерел

1. John Ginovsky What really is «digital banking»? URL: <http://www.bankingexchange.com/blogs-3/making-sense-of-it-all/item/5187-what-really-is-digital-banking>

2. Кріс Скіннер. Майбутнє банківської системи України за новітніми технологіями. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=12504076

3. Корнівська В. О. Цифровий банкінг: ризики фінансової дигіталізації. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-3_0-pages-254_261.pdf

4. Петрусенко О. Банки в епоху змін: чотири моделі цифрової трансформації URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/banki-ibankovskie-servisy-v-epohu-peremen-chetyre-modeli-cifrov-315401/>

5. Bieliai M. Top Fintech Trends of 2022: The Power of Technology to Transform Finance. URL: <https://mobidev.biz/blog/fintech-trends-technology-transforms-finance-industry>

6. The future of digital banking. URL: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/09/future-of-digital-banking-in-2030-cba.pdf>

7. Digital Banking Users to Reach 3,6 Billion by 2024, an Increase of 50%. URL: <https://technologymirror.com.ng/digital-banking-users-to-reach-3-6-billion-by-2024-an-increase-of-54>

Цимідан Дмитро,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Діяльність підприємства пов'язана з багатьма фінансовими ризиками, що стало особливо відчутним у сучасних умовах нестабільного економічного середовища. Їхній вплив на результати функціонування пояснюється швидкою зміною економічної ситуації в країні та кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів і тому подібне.

Якщо звернутися до практики розвинених країн, вони вирішують це питання шляхом розробки спеціальної системи управління ризиками. У цьому управлінні саме фінансовими ризиками займає особливе місце. По-перше, це пояснюється тим, що будь-який ризик має фінансові наслідки. По-друге, це важливо, адже фінансові ресурси та їх обсяг суттєво впливають на вибір того чи іншого методу та ефективність управління ризиком.

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених займаються дослідженням поняття фінансового ризику та його мінімізації шляхом страхування, а саме: Пікус Р.В. [1] Орлик О.В. [2] Портна О.В. [3] Костецький В.В. [4] та інші.

Якщо проаналізувати існуючі підходи до визначення поняття фінансового ризику сучасними вченими, можна виділити три основних. Відповідно до першого підходу, фінансовий ризик визначається як подія, яка є невизначеною і такою, що у разі свого наступу здійснює або негативне, чи позитивне впливом геть фінансову діяльність. Інша група дослідників розглядає поняття фінансового ризику як діяльність, яка здійснює певний суб'єкт у розрахунок на позитивний результат. Третій

підхід має найбільшу чисельну групу послідовників. Відповідно до даного підходу, фінансовий ризик розглядається як ймовірність помилки чи успіху того чи іншого вибору у ситуації, має кілька альтернатив. На думку прихильників цього підходу, фінансовий ризик може бути представлений як ймовірність збитків, пов'язаних із володінням фінансовим активом, а також з розбіжністю активів та пасивів фінансових інститутів.

Підкреслимо, що одним із видів зниження фінансового ризику для суб'єктів економіки є його страхування. Причому саме страхування є найдієвішим способом зменшення фінансового ризику та його негативних наслідків. В умовах сучасної економічної нестабільності страхування фінансових ризиків може забезпечити сталість економічних результатів суб'єктів економіки та стимулювати його подальший економічний розвиток. Загалом страхування вигідно відрізняється серед інших методів.

Утримання рівня ризику (диверсифікації або хеджування), оскільки передбачає можливість отримати дохід і, разом з тим, усуває ризик зазнати збитків, тоді як, припустімо, хеджування фінансових ризиків не залишає можливості отримати дохід, проте усуває ризик зазнати збитків.

Страхування фінансових ризиків – різновид майнового страхування, так як страхується особливий вид майна – фінансові активи. Платежі по страхуванню фінансових ризиків слід відображати як витрати періоду, тобто з використанням таких рахунків, які відповідають сфері використання об'єкта страхування [5].

Страхування фінансових ризиків за своєю суттю відноситься до страхування відповідальності, але досить нерідко його умови включаються до страхування майна [6]. У разі віднесення страхування фінансових ризиків у страхуванні майна страхувальник має можливість страхувати не лише збитки, завдані майну, що страхується, а й неотриманий (очікуваний) прибуток.

Найбільшого поширення серед видів страхування фінансових ризиків набуло страхування відповідальності суб'єкта економіки за невиконання зобов'язань перед своїми інвесторами чи позичальниками

До страхування фінансових ризиків відносять здебільшого операції, які здійснюють щодо наступних страхових випадків:

- ✓ несплати з боку покупця (через аварії, стихійні лиха, протиправні дії третіх осіб типу зламу чи крадіжок, банкрутство);
- ✓ ризику невиконання своїх зобов'язань (через аварії транспортних засобів чи обладнання, стихійне лихо, протиправні дії третіх осіб типу зламу чи крадіжки);

- ✓ ризику неповернення виданого кредиту;
- ✓ фінансового ризику лізингодавця;
- ✓ фінансового ризику покупця нерухомості – так зване титульне страхування. Це страхування ризику втрати нерухомості внаслідок припинення права власності з причин незалежних від покупця, наприклад судових дій третіх сторін;
- ✓ зниження доходності інвестицій чи їх втрати [7].

Масштабність проблеми страхування фінансових ризиків зумовлена тим, що крім страхування кредитів, гарантій та інвестицій, здійснюється багато інших видів страхування фінансових ризиків. Вони важливі тому що забезпечують захист майнових інтересів суб'єкта господарювання у разі настання різних страхових випадків в умовах посиленої ризикованості зовнішнього та внутрішнього середовища

Список використаних джерел

1. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 598 с.
2. Орлик О.В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 2 (19). 232 с.
3. Портна О.В. Архітектоніка сукупного фінансового потенціалу України: позитивні синергетичні ефекти та сукупні ризики. Проблеми економіки. 2017. № 1. С. 122–127.
4. Костецький В.В. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві. Український журнал прикладної економіки. 2016. Т. 1. № 3. С. 60–66.
5. Страхування фінансових ризиків в Україні. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7269-strahuvannya-fnansovih-rizikv-v-ukran>
6. Нагайчук Н.Г., Третяк Н.М. Корпоративне страхування в системі ризик-менеджменту підприємства. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2016. Т. 24. № 1. С. 145–152.
7. Павлова О. М. Фінансові ризики: страхування та управління ними [Текст] / Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 5. – С. 917-922.

Черкасова Світлана Василівна,
*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет*

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У умовах розвинутого ринку більшість держав залишає за собою функції регулювання цін і тарифів. Державна політика цін розглядається як важлива складова економічної політики, за допомогою якої уряди країн вирішують важливі економічні та соціальні завдання. Державне регулювання цін здійснює й Україна, послідовно проводячи політику лібералізації цін і тарифів. Негативний вплив на цей процес в сучасних умовах чинять кризові явища в економіці, зумовлені воєнним станом, що призвели до розбалансування товарного ринку і зростання цін на більшість споживчих товарів. В цих умовах держава вимушена розширити сферу регулювання цін на більший перелік соціально-важливих товарів.

Найбільш важливі завдання державної політики цін в Україні спрямовані на подальшу лібералізацію цін і тарифів, протидію монополістським тенденціям виготовачів товарів та послуг, створення рівних умов для економічної та цінової конкуренції, соціальний захист малозабезпечених верств населення, стримування інфляційних процесів, обмеження споживання соціально-шкідливих товарів та ін.

З одного боку держава зацікавлена у розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках за рахунок поширення вільного ціноутворення, збільшення бюджетних надходжень за рахунок сплати непрямих податків, а з іншого – зобов'язана обмежувати ціни на соціально-важливі товари, імпортовані товари, продукцію монополістських утворень в цілях соціального захисту населення та стримування інфляційних процесів. Різноманітність завдань зумовлює складність розробки ефективного механізму регулювання цін у ринковій економіці.

У вітчизняній практиці держава використовує прямі і непрямі інструменти впливу на ціни. За допомогою прямих інструментів вирішуються завдання адміністративного обмеження розміру самої ціни або її складових елементів. Непрямі інструменти швидче стимулюють суб'єктів бізнесу до встановлення оптимальних цін на свої товари та послуги. Тобто за допомо-

гою непрямих інструментів держава регулює поведінку суб'єктів ціноутворення, але не диктує їм порядок чи способи визначення цін.

На окремих перелік продукції та послуг у вітчизняній практиці державою встановлюються фіксовані ціни, що протирічить принципам ринкового ціноутворення та є своєрідним наслідком планово-адміністративної системи господарювання.

Втім, право встановлювати фіксовані ціни держава застосовує лише по відношенню до продукції, що має визначальне соціальне значення, або виробництво якої зосереджено на підприємствах, що займають монополльне становище на ринку.

Важливим інструментом прямого впливу держави на процес ціноутворення є запровадження процедури декларування зміни цін на продукцію монопольних утворень, а з 2020 р. і на соціально-важливі товари. Механізм декларування передбачає, що при будь-якому підвищенні цін на такі товари суб'єкт бізнесу зобов'язаний провести процедуру обґрунтування та повідомлення про їх зміну.

В сучасних умовах значення державного регулювання цін суттєво зросло. Адже в умовах війни з російським агресором держава прагне шляхом застосування прямих і непрямих інструментів регулювання не допустити руйнівного впливу зростання цін на економіку, соціальної напруги та обмеження споживання соціально-важливих товарів і послуг. Особливо важливо в цих умовах пригальмувати стрімкі інфляційні процеси та скоротити надмірні доходи виробників дефіцитної продукції.

Слід зазначити, що застосовувані державою адміністративні інструменти впливу на ціни не завжди забезпечують очікуваний результат. Для прикладу, запровадження державних регульованих цін на пальне навесні цього року значною мірою стимулювало його дефіцит в країні. Виник дефіцит і на ринках інших соціально-важливих товарів, передусім продовольчої групи. Тому процес розширення інструментів державного регулювання цін потребує належного контролю з боку державних органів ціноутворення. Важливо у цьому контексті вивчати та впроваджувати світовий досвід.

Державне регулювання цін існує в усіх країнах з ринковою економікою. Однак вибір інструментів регулювання залежить від стану економічного розвитку країни. В умовах ефективного ринку державне втручання в ціни обмежується лише впливом на негативні наслідки вільного ціноутворення. За умов недосконалого ринку держава більш активно втручається в механізм ціноутворення, компенсуючи цим його нездатність визначати рівноважні ціни.

Подальші напрямки вдосконалення процесу ціноутворення у вітчизняній практиці пов'язуються науковцями з необхідністю удосконалення вітчизняної податкової системи [1, с. 45]. Зрозуміло, що зростання цін напряму призводить до збільшення податкових платежів за рахунок ПДВ, акцизного податку та мита. З одного боку, це забезпечує більш повну реалізацію податковою системою своєї фіскальної функції, а з іншого – призводить до зниження рівня життя громадян. Можна стверджувати, що структура податків і діючі ставки непрямого оподаткування в сучасних умовах недостатньо спрямовані на вирішення завдань щодо подолання економічної кризи, зменшення розмірів тіньового сектору економіки й масштабів ухилення від сплати податкових платежів [2]. Для прикладу, понижені ставки ПДВ – 7% і 14% застосовуються лише на окремі групи продукції, тоді як на більшість товарів діє ставка 20%, що значною мірою завищує їх ціну. Неправильним з економічної точки зору є й механізм нарахування одного непрямого податку на інший, зокрема ПДВ на оподатковуваний оборот, що включає акцизний податок і мито, або роздрібного акцизного податку – на роздрібну ціну з ПДВ.

Виходячи з вищевикладеного зрозуміло, що удосконалення державного регулювання цін в національній економіці повинно відбуватись паралельно з удосконаленням системи непрямого оподаткування, що дозволить суб'єктам ринку встановлювати більш обґрунтовані ціни на свої товари та послуги, а споживачам – мати можливість купувати більше товарів за доступними цінами, сприяючи в такий спосіб зростанню національного виробництва.

Актуалізація завдань забезпечення належного регулюючого впливу держави на ціни відбувається в умовах кризових явищ в економіці та соціально-політичному житті країни, зокрема й військової агресії проти України. Ціни на соціально-важливі товари особливо чутливі до дії таких негараздів і виявляють стрімку тенденцію до зростання. В цих умовах завдання держави полягає в адекватному та швидкому застосуванні ефективних інструментів прямого і опосередкованого впливу на ціни з метою обмеження їх необґрунтованого зростання. Важливо вивчати та використовувати досвід економічно розвинених країн у питаннях державного регулювання цін. У вітчизняному ціноутворенні застосовувані державою інструменти впливу на ціни не завжди забезпечують очікуваний результат, провокуючи дефіцит на товарних ринках. Недостатня ефективність державного регулювання цін в Україні значною мірою зумовлена вадами системи непрямого оподаткування. Ставки непрямих податків в нашій

країні оцінюються як завеликі, а механізм нарахування непрямих податків – ненауковим. Тому удосконалення системи державного регулювання цін в національній економіці повинно відбуватись паралельно із удосконаленням системи прямого оподаткування.

Список використаних джерел

1. Швабій К. Міжнародний досвід у сфері оподаткування доходів населення. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 6. С.43-46.

2. Андрусь О. І. Аналіз проблем сучасного ціноутворення в Україні та обґрунтування шляхів підвищення його ефективності. Ефективна економіка. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2027> (дата звернення 15.09.2022).

Чорна Оксана Арнольдівна,
*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри економіко-математичних методів та ІТ,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВАГОМА РОЛЬ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДИСКРИМІНАНТНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Фінансова стійкість, як гарантована платоспроможність підприємства, безумовно, є однією із значущих характеристик фінансового стану підприємства.

Фінансова стійкість підприємства відіграє важливу роль у забезпеченні розширеного відтворення та прибутковості у майбутньому. Це здатність підприємства здійснювати свою діяльність в напрямку розвитку, при цьому зберігати рівновагу власних активів і пасивів у середовищі, яке постійно змінюється. Фінансової стійкості можна досягти, здійснюючи ефективне та оптимальне управління грошовими коштами, запасами, основними засобами, а також джерелами їх забезпечення власним та позиковим капіталом [5, с.76].

Аналізувати фінансову стійкість вкрай важливо для кожного суб'єкта підприємництва, це надає інформацію інвесторам, оскільки відображає результати інвестиційного і фінансового розвитку підприємства, а також характеризує його економічний потенціал та здатність відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями [9, с.336].

Домінуючим напрямом сучасного фінансового аналізу підприємств є розрахунок та оцінка ймовірності виникнення банкрутства. Викликано це зростаючою кількістю підприємств, що опинилися в кризовому стані, тому вчасне розкриття кризових явищ на підприємствах надає шанс запобігти банкрутству цих підприємств. Для цього потрібно скористатися визначеною кількістю моделей діагностики кризового фінансового стану підприємства. Вітчизняні та іноземні науковці розробили численні дискримінантні моделі, за результатами яких робляться висновки про фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та міру ймовірності банкрутства. [3, с.53]

Дискримінантні моделі аналізу вірогідності банкрутства.

Нестабільний фінансово-економічний стан в країні негативно впливає на промислові підприємства. Для того щоб мінімізувати вплив зовнішніх факторів на фінансовий стан підприємства та попередження кризового стану, необхідно систематично аналізувати головні показники ефективності діяльності підприємства [11, с. 36]. Робити це можна за допомогою експертних та економіко-математичних методів, методів оцінки фінансового стану та штучних інтелектуальних систем.

Найбільш поширеними є економіко-математичні методи прогнозування ймовірності настання банкрутства, а саме дискримінаційний аналіз, що оперує такими відомими дискримінантними моделями, як моделі Е. Альтмана, Г. Спрінгейта, Р. Ліса, Дж. Таффлера; О. Терещенка; коефіцієнтом У. Бівера; показником діагностики платоспроможності Ж. Конана і М. Гольдера та ін. [11, с. 40]. Розглянемо декілька моделей.

Модель прогнозування банкрутства Альтмана – це одна з найперших моделей аналізу ймовірності банкрутства підприємства, яка ґрунтувалася на основі дискримінантного аналізу [8, с.425]. Відсоток «правильності роботи моделі» дуже високий: у 94% передбачається банкрутство підприємства, причому за два роки наперед.

Модель Альтмана має наступний вигляд [4, с.63] :

$$Y = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 0,995 \times X_5$$

Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
Узагальнюючий показник	Власний оборотний капітал/всього активів	Нерозподілений прибуток/всього активів	Прибуток до виплати відсотків/всього активів	Власний капітал/зобов'язання	Чистий дохід/всього активів

$Y < 1,23$	$Y \in [1,23; 2,9]$	$Y > 2,9$
підприємства, що перебувають у загрозі настання банкрутства в найближчі 2-3 роки	зона невизначеності	фінансово стійкі підприємства

Недоліком моделі Альтмана є, можливо, не зовсім об'єктивний результат у сучасних умовах для України [1, с.40].

Модель М. Спрінгейта була створена для оцінювання кредитоспроможності підприємств Канади та США, тому природньо, що значення змінних надані в канадських і американських доларах, і для інших країн необхідна корекція на національну валюту. І, хоча точність моделі є дуже високою – 90% та вище, використовувати її для українських підприємств не дуже ефективно по причинам, що перераховані вище.

Рівняння моделі Спрінгейта має наступний вигляд [2, с.70]:

$$Y = 1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4$$

Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Узагальнюючий показник	Власний оборотний капітал/всього активів	Прибуток до виплати відсотків/всього активів	Прибуток до оподаткування/поточні зобов'язання	Чистий дохід/всього активів

$Y < 0,862$	$Y \in [0,862; 2,451]$	$Y > 2,451$
існує загроза банкрутства	зона невизначеності	фінансово стійкі підприємства

Модель Ліса була розроблена для Англії, її перевагами є простота розрахунку та збалансованість. Фінансова стійкість чи схильність підприємства до банкрутства оцінюються за рівнем прибутковості діяльності, структурою активів, їх джерел фінансування та рентабельності:

$$Y = 0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4$$

Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Узагальнюючий показник	оборотні активи/всього активів	операційний прибуток/всього активів	нерозподілений прибуток/всього активів	власний капітал/зобов'язання

Але також ця модель погано пристосована для реалій українського ринку, оскільки створювалася з урахуванням західного розвитку і потребує відповідного бухгалтерського обліку та фінансової звітності [10, с.242].

Модель О. Терещенка – дискримінантна модель українського вченого, отже найбільше із перерахованих моделей пристосована до реалій України, оскільки розроблена на використанні даних вітчизняної статистики. Терещенко дослідив дані 850 підприємств різних галузей та побудував два варіанта моделі: перший – це універсальна модель, що включає 6 показників і другий варіант, що містить 10 показників і враховує диференціацію підприємств за галузями [7, с.40].

Наведемо перший варіант моделі О. Терещенка:

$$Y = 1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6$$

Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
Узагальнюючий показник	відношення грошових надходжень до зобов'язань	відношення валюти балансу до зобов'язань	відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів	відношення прибутку до виручки	відношення виробничих запасів до виручки	відношення виручки до основного капіталу

0 < Y < 1	Y ∈ (1; 2)	Y > 2
підприємства, що перебувають у загрозі настання банкрутства	фінансова стійкість порушена	фінансово стійкі підприємства

Але при всіх перевагах даної моделі для підприємств України є і недоліки: немає гнучкої класифікації стійкості фінансового стану (розглядаються лише крайні складові – задовільно та незадовільно). Інтервал невизначеності достатньо широкий, що потребує в свою чергу додаткового аналізу ідентифікації стійкості фінансового стану [8, с. 427].

Проблема діагностики фінансової стійкості підприємств країни є вкрай важливою для сучасних складних економічних умов української держави. Вагома роль у вирішенні цієї проблеми відводиться економіко-математичним моделям дискримінантного аналізу.

Розглянуті методики прогнозування банкрутства зарубіжних авторів не є адаптованими до економіки України оскільки створені для іншої

системи бухгалтерського обліку та податкового законодавства, мають іншу специфіку діяльності підприємств, зокрема вплив інфляції на формування показників діяльності, галузеву приналежність підприємства і т.ін. [6, с.114]. Дискримінантна модель О.Терещенка має значні переваги над традиційними методиками оскільки розроблена на використанні вітчизняних статистичних даних, але і вона має деякі недоліки. Тому для більш якісної оцінки фінансової стійкості підприємства доцільно використовувати одночасно декілька моделей дискримінантного аналізу оцінки ймовірності банкрутства.

Список використаних джерел

1. Барановська О.М. Аналіз фінансового стану як інструмент запобігання кризі та виведення підприємства з неї //Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. № 12. С. 36–40. URL:

2. http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vpabia/2008_12/stat/UDK%20334.htm.pdf

3. Власюк В.Є., Гордієнко К.О., Пшенична А.О. Оцінка ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств (на прикладі ПАТ «Комбінат «Тепличний»). Електронне наукове фахове видання: Економіка і суспільство. Мукачівський державний університет. 2017. №12. С. 68-72.

4. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/11.pdf

5. Добровольська О.В., Дуброва Н.П. МДА-аналіз для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі АВ ТОВ «АГРО-ЦЕНТР К»). Проблеми системного підходу в економіці. 2021. № 1(81). С. 53-59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-1-7>

6. Лазоренко В.В. Методи оцінки банкрутства в аналізі фінансової стійкості підприємств сфери послуг. Приазовський економічний вісник. 2018. №1(06). С. 62-65.

7. Левкович О. В., Калашнікова Ю. М. Фінансова стійкість як передумова інноваційного розвитку підприємства. Електронний журнал: Ефективна економіка. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8776>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.76

8. Ліснчук О.А., Виноградова Є.В. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. №33. С. 111-116. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/17.pdf>

9. Терещенко О. О. Дискримінанта модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства. Економіка України. 2003. №8. С. 38-44.

10. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 554 с. URL: https://databasefed.ucoz.ua/Kurs4/fdsg_tereshhenko.pdf

11. Трач О., Шведа Н. Фінансова стійкість як основа успішного підприємства. Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій : матеріали Міжнародної наук.-техн. конф., м. Тернопіль. 2018. С.336-337.

12. Фучеджи В. І. Характеристика методів та моделей діагностики кризового стану підприємства. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2010. № 691. С. 240–245. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/10052>

13. Швець Ю.О., Мартинюк Н.Б. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на промислових підприємствах. Вісник Запорізького національного університету. 2017. № 2 (34). С.36-45.

Чуй Ірина Романівна,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу;*

Кіх О.В.,

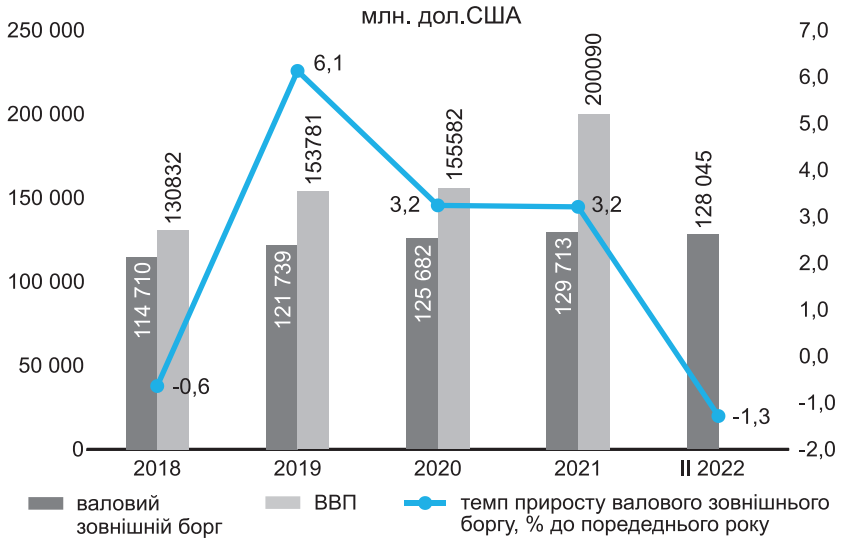
*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Львівський торговельно-економічний університет*

ОЦІНЮВАННЯ

ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДЕРЖАВИ

Як відомо, валовий зовнішній борг країни включає всі види заборгованості резидентів України перед нерезидентами, які класифікуються: за п'ятьма основними секторами економіки – сектор загального державного управління, інститути банківської системи: Національний банк і інші депозитні корпорації, інші сектори, та міжфірмовий борг (у формі прямих інвестицій) та одночасно у розрізі початкових термінів погашення – коротко- та довгострокові.

Проведемо аналіз зовнішнього боргу України у 2018 – II кв. 2022 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка валового зовнішнього боргу та ВВП України у 2018- II кв. 2022 рр.

Джерело: складено за [1; 2]

Як бачимо, на кінець 2018 року сума валового зовнішнього боргу України становила майже 115 млрд. дол. США. За період 2018 – II кв. 2022 рр. сума валового зовнішнього боргу збільшилася до 128 млрд. дол. США або на 13,3 млрд. дол. США (11,6 %). Найвищі темпи зростання зовнішнього боргу спостерігаємо у 2019 році (6,1%); після цього періоду темпи росту боргу уповільнилися. Водночас, ВВП України за період 2018-2021 рр. збільшився на 55,9 %. Завдяки цьому рівень валового зовнішнього боргу у ВВП зменшився із 87,7% до 67,5 % або на 20,2 відс. пункта.

Валовий зовнішній борг України станом на 30 червня 2022 року становив 128,045 млрд. дол. США. Зростання номінальної величини валового зовнішнього боргу протягом досліджуваного періоду було зумовлено значними зовнішніми залученнями сектору загального державного управління (на 38 %) за рахунок залучення довгострокових кредитів на суму 26 млрд дол. США і розміщення довгострокових боргових цінних паперів у сумі 25,1 млрд дол. США та реального сектору економіки (на 41,9%) у вигляді боргових зобов'язань прямого інвестування у сумі 14,1 млрд дол. США та між сестринськими підприємствами у сумі 6 млрд дол. США. Водночас банківський сектор продовжив скорочувати свої зовнішні зобов'язання:

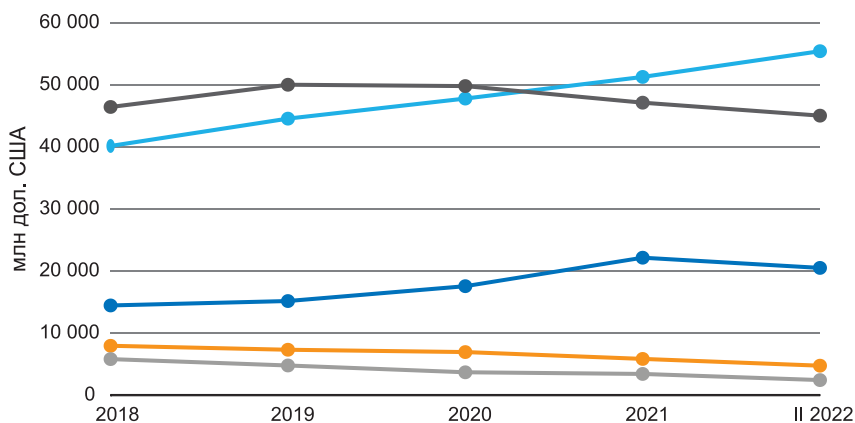
зовнішні зобов'язання Національного банку зменшилися із 7,9 млрд дол. США до 4,7 млрд дол. (або на 40,45%), а борги інших депозитних корпорацій (банків) скоротилися із 5,7 млрд дол. США до 2,4 млрд. дол. США (або на 58,3 %).

Проаналізувавши фактори, що зумовлювали постійний ріст потреби держави у зовнішніх позиках та іноземних кредитах, виділимо найважливіші. Перша група причин та факторів пов'язана із внутрішніми умовами відтворення, які відрізнялися структурною деформацією економіки, соціальною напругою, низьким рівнем інвестиційної та інноваційної активності, хронічним бюджетним дефіцитом, що в кінцевому результаті, визначали нестачу власних ресурсів для досягнення високих та стійких темпів економічного росту. Друга група причин та факторів пов'язана із впливом зовнішніх факторів на економіку держави. З початком воєнних дій в Україні погіршився стан внутрішнього ринку, що безумовно позначився на фінансових результатах вітчизняних суб'єктів господарювання. Прямі іноземні інвестиції скоротилися лише за 2 квартали 2022 р. на майже 2 млрд. дол. США (на 7,4 %).

Традиційно вважається, що причина високого рівня накопичення зовнішнього боргу України (левова частка якого – державний і гарантований державою борг) коріниться у площині розбалансованості державних фінансів і у найбільшій мірі обумовлена значним бюджетним дефіцитом попередніх років і нераціональною структурою державних видатків, що у сукупності вимагало пошуку джерел фінансування, основними з яких стали або емісія боргових цінних паперів України або запозичення у міжнародних фінансових організацій.

З рис. 2 бачимо, що найбільше нарощення зовнішніх боргів характерне сектору загального державного управління та міжфірмовому боргу. Темп приросту зовнішнього боргу таких суб'єктів 38 % або 15,4 млрд.дол. США та 41,9% або 6,05 млрд дол. США відповідно.

Зовнішній борг секторів органів грошово-кредитного регулювання (Центрального банку і інших депозитних корпорацій відповідно) зменшився з досліджуваній період на 3,2 млрд. дол. США (40,4%) і на майже 3,4 млрд. дол. США (58,3%). Нарощення зовнішньої державної заборгованості зумовлено збільшенням бюджетного дефіциту, потребою стримування девальвації національної грошової одиниці та необхідністю державної підтримки окремих підприємств, які постраждали від кризових станів, зумовлених тривалими карантинними обмеженнями у 2020-2021 рр.

Рис. 2. Динаміка зовнішнього боргу України у 2018 – II кв. 2022 рр.
Джерело: складено за [1; 2]

Зовнішній борг банківського сектору України у 2022 році скоротився на 0,991 млрд. дол. США – до 2,47 млрд. дол. США, зовнішній борг Центрального банку відповідно зменшився на 1,09 млрд. дол. США до 4,7 млрд. дол. США.

Зовнішній борг інших секторів економіки (включно з міжфірмовим боргом) за 2018 – II кв. 2022 рр. збільшився на 6,05 млрд. дол. США (на 41,9 %) – до 65,5 млрд. дол. США.

Структура зовнішнього боргу підтверджує наявність значних макроекономічних диспропорцій у структурі зовнішнього боргу. Основна частина зовнішнього боргу припадає на сектор загального державного управління (35 % та 43 % відповідно у 2018 р. та 2022 р.) На другому місці за значимістю – інші сектори (підприємства і організації комерційної господарської діяльності); причому їхня частка складає від 40 % у 2018 р. до 35 % на кінець II кв. 2022 р. На сектор грошово-кредитного регулювання Центральний банк і комерційні банки припадає сумарно 12 % у 2018 р. та всього 6 % у 2022р.).

Нарощення зовнішніх боргів державних і місцевих органів влади можна оцінити двояко. З одного боку, це свідчить про підвищення довіри іноземних кредиторів до українських державних цінних паперів, з другого, – може загострити проблеми повернення і обслуговування боргів.

Найбільш виправданим джерелом фінансування бюджетного дефіциту останніх років стали кредитні ресурси міжнародних фінансових

організацій (МФО): станом на 31 грудня 2018 року із загальної величини державного прямого зовнішнього боргу України у сумі 1258,52 млрд грн заборгованість перед міжнародними фінансовими організаціями склала 39,7 млрд дол. США або 50,6 %. Станом на 30 червня 2022 р. величина зовнішнього державного боргу України зросла до 52,79 млрд. дол. США та склала 50,1 % усього державного боргу (рис.3).

Із загальної суми зовнішньої заборгованості держави величина боргу перед Міжнародним банком реконструкції і розвитку станом на 30.06.2022 р. становить 7,37 млрд. дол. США (або 14%), перед Міжнародним валютним фондом склала 5,26 млрд дол. США (10 %) та перед європейським Союзом – 5,9 млрд. дол США (або 11,2%). Таким чином, переорієнтація позикової політики із внутрішньої до зовнішньої має логічне пояснення. Вартість кредитних ресурсів на зовнішніх ринках є значно нижчою.

За географічною структурою заборгованості реального сектору за негарантованими кредитами (разом із міжфірмовим боргом) основною країною кредитором залишався Кіпр: його частка становила 47.9% від загального обсягу та за квартал збільшилася на 0.2 в. п. Частка Великої Британії зменшилася на 0.5 в. п. та становила 11.2%. Питома вага Німеччини також скоротилася (на 0.1 в. п.) та становила 2.8%. Частки Нідерландів, США та Віргінських островів (Брит.) залишалися на рівні I кварталу 2022 року та становили 7.9%, 3.0% та 2.7% відповідно. Водночас частка Люксембургу зросла за II квартал на 0.2 в. п. та становила 2.8%.

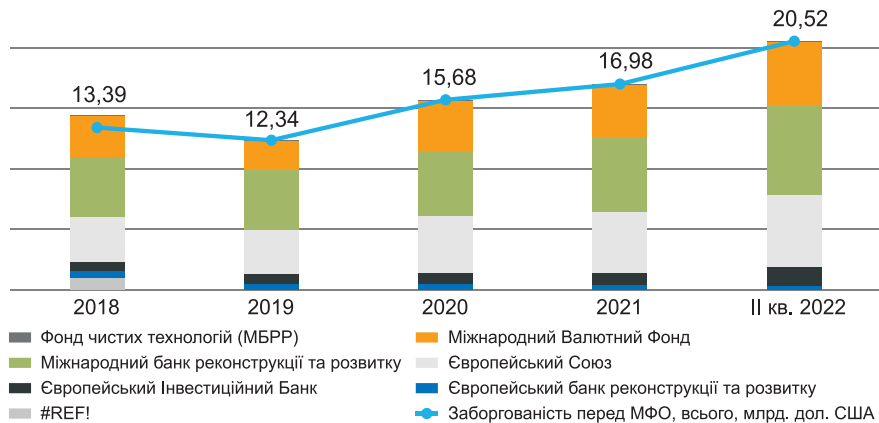

Рис. 3. Динаміка заборгованості України перед МФО, млрд грн (складено за [2])

Основною валютою зовнішніх запозичень України станом на кінець II кварталу 2022 року залишається долар США: його частка становила 60.1% від загального обсягу зовнішнього боргу, зменшившись за квартал на 0.3 в. п. Також зменшилася частка запозичень у СПЗ перед МВФ (з 11.7% до 11.0%). Водночас не змінилися частки зовнішньої заборгованості у євро (24.1%) та гривнях (2.8% від обсягу боргу). Обсяг короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення за II квартал 2022 року зменшився на 1.8 млрд дол. США і на 30 червня 2022 року становив 44.02 млрд дол. США. Зобов'язання сектору загального державного управління, які мають бути погашені впродовж наступних 12 місяців, лишилися практично на рівні I кварталу та становили 3.1 млрд дол. США: зростання майбутніх погашень за ОВДП компенсуватиметься меншими виплатами за ОЗДП та кредитами МВФ.

Отже, з 2018 року в Україні спостерігається поступова активізація зовнішніх запозичень із офіційних джерел та на міжнародних фінансових ринках. Упродовж 2018-2022 років обсяг зовнішнього боргу України щорічно збільшувався, причому у 2019 р. темпи його росту були найвищими. Починаючи із 2020 р. темпи зростання боргу уповільнилися, проте із активізацією воєнних дій на території України ця динаміка зміниться.

Список використаних джерел

1. Статистика зовнішнього боргу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#4>
2. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

Чуницька Ірина Іванівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Ясенюк Анастасія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня;
Державний податковий університет

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Одним із головних питань глобального управління є фінансово-економічне регулювання. Міжнародні фінансові організації – це основні регулятори міжнародної валютно-фінансової системи, а також суттєве джерело надання фінансової, технічної та аналітичної допомоги країнам, які стикаються з короткостроковими проблемами платіжного балансу або здійснюють соціально-економічні трансформації. Загострення кризових явищ у світовому господарстві актуалізує діяльність МФО, зокрема, у передбаченні, запобіганні та подоланні їхніх наслідків.

Україна реалізує свою стратегію інтеграції у світовий економічний простір. Одним із важливих заходів у цьому напрямі є формування співробітництва з різними міжнародними організаціями, зокрема фінансовими, адже вони відіграють важливу роль як у регулюванні світової економіки, так і в підвищенні економічного розвитку окремих країн світу. Тому питання взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями є актуальним, а його дослідження має значний науковий і практичний інтерес [1].

Міжнародні фінансові організації (МФО) – це ті організації, засновниками яких є кілька країн членів МФО, які надають фінансові ресурси країнам – членам МФО на умовах, визначених їх статутними документами, і членом яких є Україна згідно з чинним законодавством [3].

Міжнародні організації, з якими працює Україна можна поділити на чотири групи. До першої групи відносяться організації, діяльність яких докорінно впливає на розвиток системи світової економіки в цілому, та на всі її соціально-економічні підсистеми, наприклад, це такі міжнародні валютно-фінансові організації, як Міжнародний валютний фонд та група Світового банку, загально-функціональні організації – Міжнародна організація праці, програма розвитку ООН, Всесвітня організація інтелектуальної

власності тощо. До другої групи належать міждержавні галузеві організації поза безпосередніми рамками ООН [2].

Підтримка України міжнародними фінансовими організаціями зумовлена наступними факторами: по-перше, Україна як держава фактично не має доступу до міжнародних фінансових ринків. Він може отримати зовнішнє фінансування переважно з офіційних джерел. По-друге, політика фонду в Україні, яка пов'язана з фінансовою підтримкою, спрямована на стабілізацію соціально-економічної ситуації в Україні. Позики МВФ використовуються для підтримки курсу національної валюти та фінансування дефіциту платіжного балансу України і призначені для полегшення економічних труднощів у процесі економічних реформ, що дозволяють забезпечити довгострокове економічне зростання в країні. Основним напрямом використання кредитів МВФ було надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів [5].

На даному етапі розвитку, в умовах воєнних дій на території України питання фінансової допомоги від міжнародних фінансових організацій є дуже нагальними. Завдяки ініціативі зарубіжних країн, Міжнародний валютний фонд створив спеціальний рахунок для підтримки України – кошти спрямують на потреби бюджету і платіжного балансу. За період війни міжнародні фінансові організації неодноразово виділяли кошти на безоплатній основі для підтримки стабільності економіки.

Так на початку війни Україна звернулася до МВФ із проханням завершити діючу програму Stand-By Arrangement та виділити Україні екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 мільярда доларів США через Інструмент прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI). Виконавча рада МВФ 9 березня 2022 року ухвалила відповідне рішення. Програма RFI спрямована на фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу, що виникають у зв'язку з триваючим воєнним конфліктом, які, якщо їх не вирішити, призведуть до негайного та серйозного економічного зриву [6].

Також важливим є співпраця з Світовим банком, завдяки якій у березні 2022 року було затверджено додатковий пакет підтримки для України в розмірі понад 700 мільйонів доларів США. Ще однією важливою допомогою стало ухвалення рішення про початковий «пакет заходів для стійкості» Радою директорів ЄБРР у розмірі 2 млрд євро, що передбачає фінансування заходів для допомоги громадянам, компаніям і країнам, які зазнали впливу

війни. Кошти нового проєкту підтримки буде спрямовано на фінансування вже започаткованих або нових проєктів, а також для підтримки ліквідності таких підприємств, як Укрзалізниця, Укренерго, Нафтогаз та інших [6].

Проте варто зауважити, що у 2014-2015 роках Україна домовилася про кредити навіть попри війну, проте зараз отримати кошти буде складніше. Скласти фінансову програму в умовах великої війни буде проблематично через надто високий рівень невизначеності щодо основних макроекономічних показників та перебігу воєнних дій. Адже, щоб рада директорів МВФ схвалила велику програму, країна має відповідати чотирьом критеріям. Один з них – стійкість державного боргу в середньостроковій перспективі. Щоб визначити, чи буде державний борг стійким, треба побудувати макроекономічний прогноз на наступні три-п'ять років. В умовах війни будь-який прогноз, а значить, і висновки щодо динаміки боргу, критично залежать від ситуації на фронті, тому виконати цей критерій важко [4].

Окрім труднощів з макроекономічними прогнозами, суттєвою перешкодою на шляху підписання нової програми з фондом буде здатність України повернути кошти. В умовах війни та високого рівня невизначеності складно показати МВФ джерела майбутніх виплат, а без цього отримати гроші неможливо.

При співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями виокремлюють як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних результатів можна віднести:

- впровадження реформ, метою яких є стабілізація української економіки;
- зменшення дефіциту державного бюджету та покращення ситуації з платіжним балансом;
- стабілізація валютно-обмінного курсу гривні і посилення банківської системи;
- збільшення золотовалютних резервів Національного банку України; зростання міжнародного авторитету України, що надає можливість доступу до коштів інших міжнародних фінансових організацій та приватних інвесторів; полегшення умов з обслуговування зовнішнього боргу держави [2].

До негативних наслідків співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями відносять:

- можливість не цільового витрачання отриманих коштів;
- зростання зовнішнього боргу держави;
- непрозорість роботи із коштами міжнародних організацій;

- недостатня підтримка малого і середнього бізнесу як на законодавчому рівні, так і в плані реальних фінансових програм;
- згортання проектів після припинення фінансування;
- недостатній рівень «інноваційності» проектів тощо [3].

Але шляхом підвищення контролю за цільовим використанням коштів, ліквідації корупції, підвищення інвестиційної привабливості та кредитоспроможності вітчизняних підприємств вказані проблеми та інші, що можуть виникнути можна вирішити. Таким чином можливо зменшити залежність економіки України від ресурсів МФО та поглибити участь країни на світових фінансових ринках [5].

Отже, формування співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями відіграє важливу роль в стимулюванні економічного розвитку країн світу. Для України співпраця з міжнародними фінансовими організаціями може мати як позитивні (стабілізація української економіки, зменшення дефіциту державного бюджету, покращення ситуації з платіжним балансом тощо), так і негативні (можливість нецільового витрачання отриманих коштів; зростання зовнішнього державного боргу) наслідки.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Заморока В. О. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньо-економічною діяльністю: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2020 року. Упоряд. О. А. Іващенко. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 49-51. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream> (дата звернення 21.09.2022).

2. Чуницька І.І., and В. В. Михайленко. Вплив світових та національних макроекономічних факторів на функціонування фінансового ринку України в умовах глобальної конкурентоспроможності. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. Вип. 1-2. С. 338–53. 2020. URL: <http://dx.doi.org/10.33244/2617-5940.1-2.2020.338-353>. (дата звернення 21.09.2022).

3. Лютик О. М. Лисак Д.С. Вплив кредитів міжнародних фінансових організацій на фінансову політику України. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. Вип. 3(2). С. 65-69. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_3\(2\)__13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_3(2)__13) (дата звернення 21.09.2022).

4. Чи можлива програма МВФ в умовах війни. Економічна правда – веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/30/690830/> (дата звернення 21.09.2022).

5. Онишко С. В. Чуницька І. І. Стратегічна траєкторія розвитку фінансового ринку у форматі взаємодії складових його інфраструктурного потенціалу. Бізнес Інформ. 2018. № 7. С. 194-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_7_29 (дата звернення 21.09.2022).

6. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення 21.09.2022).

Шевченко Вероніка Ігорівна,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;*

науковий керівник:

Заїчко Ірина Володимирівна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Головна особливість бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіонів полягає у можливості значної концентрації ресурсів для повноцінного вирішення пріоритетних завдань розвитку регіону. Однак ситуація з регіональними цільовими програмами у регіонах є незадовільною через їх подрібненість, дублювання, недофінансування, переважання соціальної складової, невідповідність цих програм стратегічним і операційним цілям регіональних стратегій розвитку. Рішення проблем у регіонах в значній мірі визначає розвиток країни загалом, а наукове обґрунтування управлінських рішень з вибору основних напрямів регіонального розвитку набуває все більшої актуальності.

Соціально-економічний розвиток інфраструктури регіону – одна з ключових проблем багатьох країн, специфічні риси якого багато в чому визначаються розмірами території, природно-кліматичними особливостями, національним складом, культурно-історичними чинниками, неоднорідністю економічного простору, розподілом ресурсів і ступенем їх освоєності. Економічний розвиток територій в Україні протягом останніх років характеризується диспропорційністю та зосередженням виробни-

чого, фінансового, а також інвестиційного і трудового потенціалу в незначній кількості регіонів [1]. З нашої точки зору, регіон являє собою систему, що динамічно розвивається та проходить певні етапи свого розвитку і може бути ототожнений із живим організмом, де природно-ресурсна база являє собою його генетичну основу, інфраструктура і зв'язок, його фізичний розвиток, а інноваційний сектор економіки відповідає його інтелекту [2, с.110].

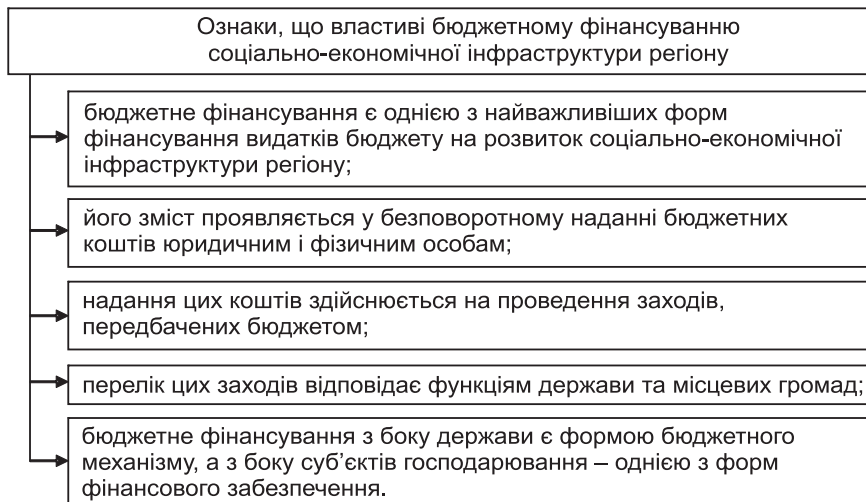
Завдяки бюджетному фінансуванню держава регулює найважливіші пропорції, забезпечує функціонування та розвиток економіки, соціальної сфери, реалізує свої конституційні функції на регіональному рівні. Бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону доцільно розглядати, з одного боку – як об'єктивне економічне поняття, а з іншого – як матеріальне вираження цього поняття. Розглядаючи бюджетні відносини у частині розподілу і використання централізованого фонду грошових коштів регіону, переконуємося у тому, що ці процеси супроводжуються рухом розподіленої вартості у напрямі територія – суб'єкт отримання. Без таких відносин розподільчі процеси не можуть бути завершеними, що не відповідає змісту категорії «місцевий бюджет». За умов законодавчого та нормативного оформлення бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону набуває відповідного матеріального вираження. На практиці бюджетне фінансування виступає як процес, дія, елемент бюджетного механізму, форма фінансового забезпечення [3].

Бюджетному фінансуванню соціально-економічної інфраструктури регіону властиві такі ознаки, що наведені на рис. 1.

Фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону має різні джерела – державний та місцевий бюджети; державні цільові фонди; власні кошти державних та комунальних підприємств. А тому залежно від джерел фінансування набуває таких видів: бюджетне фінансування, самофінансування; державне кредитування [6, с.14]. Основним змістом бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону є те, що за допомогою цього механізму налагоджуються грошові відносини, які виникають між місцевою громадою з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності та фізичними особами – з іншого. Ці відносини важливі з точки зору спрямування та використання коштів централізованого фонду на розширене відтворення, підвищення рівня життя, задоволення суспільних потреб і забезпечення інших заходів регіонального розвитку. Обсяг, своєчасність і повнота фінансування залежить від дотримання фінансової дисципліни окремими платниками

податків при мобілізації коштів до регіонального бюджету і від рівня виконання дохідної частини регіонального бюджету [3, с. 69]. Крім того, напрями майбутніх реформ системи державних та місцевих фінансів, повинні втілюватися в управлінських рішеннях відносно забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні [7, с. 55].

Рис. 1.1. Ознаки, що властиві бюджетному фінансуванню соціально-економічної інфраструктури регіону.

Джерело: побудовано авторкою за [4, с. 208; 5, с. 20].

Отже, поняття бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону можна визначити як: безповоротний, безвідплатний відпуск коштів із державного та місцевих бюджетів для виконання державою та органами місцевого самоврядування своїх функцій; фінансування за рахунок бюджетних коштів; виділення коштів із бюджету відповідного рівня.

Виходячи зі змістовної характеристики бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону здійснюється наступним чином: фінансування бюджетних установ, якими є орган, установа чи організація, створені у встановленому порядку органами державної влади, органами влади АРК чи органами місцевого самоврядування, які повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевих бюджетів; фінансування державних і муніципальних підприємств

та організацій, які мають економічну та фінансову самостійність. Ці господарюючі суб'єкти мають основні та оборотні кошти, завдяки яким фінансують виробничі та соціальні витрати. Для цього вони залучають також кредити комерційних банків, а в окремих передбачених законодавством випадках використовують бюджетні асигнування.

Бюджетне фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону базується і здійснюється на основі наукових принципів. У вітчизняній літературі наводиться різний перелік цих принципів як за змістом, так і за кількістю, водночас, відсутній єдиний підхід до їхнього формування. Враховуючи сутність бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону, його внутрішні якісні характеристики до принципів цього фінансування ми відносимо ті, що представлені на рис. 2.

Рис. 2. Принципи бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону
Джерело: побудовано авторкою за [8, с. 74].

На нашу думку, при формуванні цих принципів, їхньому трактуванні доцільно опиратися на принципи бюджетної політики, адже бюджетне фінансування є інструментом її реалізації, а «головною метою бюджетної політики є забезпечення гідного життєвого рівня населення відповідно до вимог, закладених у соціальних стандартах. Реалізації цієї мети підпорядковані основні завдання та пріоритети бюджетної політики, що розробляються урядом на конкретний період з огляду на

стан економічного та соціального розвитку регіону» [9, с.51]. Головними напрямками бюджетної політики, спрямованої на створення ефективного механізму міжбюджетних взаємовідносин, слід вважати: раціональне закріплення за кожним рівнем бюджетної системи дохідних і витратних повноважень з орієнтацією на власні податкові джерела при формуванні місцевих бюджетів, а не на фінансову допомогу; збалансування прав і обов'язків органів державної влади і місцевого самоврядування; законодавче закріплення бюджетних повноважень у взаємовідносинах між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; – розробку єдиної раціональної методології нарахування фінансової допомоги місцевим бюджетам; встановлення єдиних регламентів діяльності органів влади всіх рівнів у бюджетному процесі [10, с. 40].

Отже, основними цілями бюджетного фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону мають бути наступні: формування інформаційно-аналітичної бази та підвищення рівня обґрунтування управлінських рішень в сфері фінансування соціально-економічної інфраструктури регіону; оновлення напрямів бюджетної та інвестиційної політики щодо підтримки малого і середнього підприємництва шляхом спрощення доступу до фінансів; пришвидшення розпізнавання змін та адаптації до нових умов функціонування на регіональному рівні; забезпечення впровадження та реалізації ініціатив, спрямованих на зміцнення фінансової дисципліни на регіональному рівні; посилення моніторингу і контролю за виконанням інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку; впорядкування сфер відповідальності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Точки зростання та їх роль в забезпеченні стійкого економічного розвитку територій. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/532>
2. Качний О.С. Шляхи вдосконалення системи планування соціально-економічного розвитку регіонів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. 109-111 с.
3. Вербівська Л. В., Заїчко І. В., Тимченко Т. М. Управління інвестиційно-інноваційними ресурсами підприємств в реаліях цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. № 2. 2022. С. 67-73.
4. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник / Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін.; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 534 с.

5. Zaichko I. V. Methodical provision of financial security assessment of the state. Економічні горизонти. 2020. № 1(12). С. 15–26.

6. Соціально-економічне становище об'єднаних територіальних громад : Захід VS Центр : науково-аналітичне видання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 64 с.

7. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Методичні аспекти оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів. Сучасна статистика: проблеми та перспективи розвитку: матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня працівників статистики. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2021. С.55-58.

8. Заїчко І. В. Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08 / І. В. Заїчко . – Чернігів, 2020. – 265 с.

9. Заїчко І. В. Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. *Наукові праці НДФІ*. 2010. Вип. 1. С. 47-55.

10. Заїчко І. В. Оцінка зарубіжного досвіду реалізації бюджетної політики у сфері міжбюджетних відносин. *Статистика України*. 2018. Випуск №1 (80). С. 40-46.

Шовкун Інна Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут економіки та прогнозування НАН України

ПОЛЕГШЕННЯ ТЯГАРЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ДЛЯ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНОЇ РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ

Економіка України вже зазнала і продовжує нести великі втрати від російської агресії. На цьому тлі виникає попит на активну державну політику, спрямовану на стабілізацію економіки, повоєнну відбудову, диверсифікацію та модернізацію національного господарства. Економічне відродження країни, її суверенітет і незалежність великою мірою визначатиметься тим, який виробничий і промисловий базис вона розбудує. Поряд з новими галузями, поява яких пов'язана з технологіями Industry

4.0, модернізуватимуться, зберігаючи своє значення, традиційні галузі, у тому числі харчова промисловість і металургія, що переробляють аграрну та виходну сировину, відповідно.

Важливими складовими ініціювання структурного прогресу економіки мають стати заходи з лібералізації державної політики, що вивільняють інноваційний потенціал та ініціативу бізнесу від пут державного регулювання і тим посилюють його стійкість. Потрібно відзначити, що теперішній урядовий План відновлення та розвитку України [1; 2] ґрунтується на засадах економічних свобод і мінімізації участі держави в економічних процесах, послаблення регуляторного та адміністративного навантаження на бізнес.

Вочевидь, стратегічними пріоритетами такої політики буде забезпечення припливу інвестицій та оздоровлення державної регуляторної системи для бізнесу. Ключова роль у збереженні стабільності національної економіки нині та її відродженні по війні належить приватному бізнесу та його інвестиціям. Виходячи з цього, державним інституціям потрібно дбати не стільки про стимули для приватних інвесторів (зважаючи на суттєві бюджетні обмеження в українській економіці через війну), скільки про оздоровлення бізнес-клімату. Передусім необхідно подбати про послаблення адміністративного тягаря для бізнесу, оскільки репресивний тиск фіскальних органів визнається чи не основною завадою для розвитку приватного підприємництва.

Недосконалість системи регулювання податкових відносин між державою та бізнесом, що загострилась в умовах дії військового стану, слугує одним із чинників структурних деформацій. Зокрема, актуальною больовою точкою у відносинах податківців і бізнесу є блокування реєстрації податкових накладних або розрахунку коригування (далі – ПН/РК) в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – ЄРПН). Механізм блокування вже давно викликав багато нарікань з боку бізнесу [3]. Але саме тепер, під час дії воєнного стану, блокування стало масовим і перетворилося на пекучу проблему для бізнесу, що не просто ускладнює його господарську діяльність, а створює умови, коли втрачається економічний сенс її продовжувати у своїй країні [4; 5; 6].

Очевидно, що для збереження національного господарства важливий кожен працюючий бізнес, проте підприємства змушені згортати виробництво, оскільки через несвоєчасне відшкодування ПДВ у них не вистачає оборотних коштів і вони неспроможні повноцінно працювати, інвестувати релокацію або відновлення виробництва. Наразі надзвичайно ускладнено

діяльність цілих галузей економіки, наприклад, за даними європейської бізнес-асоціації, деревообробна галузь позбавлена відшкодування ПДВ [7], потерпає також гірничо-металургійний комплекс [8] тощо.

Про гостроту проблеми свідчать й результати всеукраїнського дослідження “Індекс легкості роботи бухгалтерів”, проведеного компанією LIGA ZAKON і оприлюдненого у липні цього року [9]. Дослідження показало, що блокування податкових накладних і зміни, пов’язані з їх реєстрацією, сьогодні визнаються найбільш тривожними темами для бухгалтерів (про це заявило 51 % респондентів). Опитані експерти попереджають про можливість відкриття «податкового фронту», оскільки багато компаній, чії накладні було заблоковано, вимушено звертатимуться до суду навіть в умовах війни.

Витоки проблеми полягають у недосконалому механізмі блокування реєстрації ПН/РК. Згідно з чинним порядком, податковий орган (комісія контролюючого органу ДПС) може зупинити реєстрацію ПН/РК в ЄРПН з причини ризиковості платника ПДВ або ризиковості здійснення операції постачання товару/послуги. Перелік критеріїв визначення ризиковості платника податків містить пункт з досить неоднозначним змістом. Йдеться про пункт 8 – це один з часто використовуваних критеріїв, формулювання якого дає простір для довільної інтерпретації та свавільного зупинення реєстрації податкової накладної. Податкові органи, зупиняючи реєстрацію ПН/РК платника податків і тим самим обмежуючи його можливість нормально вести бізнес, мали би вживати відповідні заходи з перевірки та розслідування, аби довести обґрунтованість і правильність своїх дій. Проте, з численних свідчень бізнесу відомо, що податкова не вчиняє дій, покладених на неї Податковим кодексом, щодо з’ясування існування факту ухилення від сплати податків чи службового підроблення документів. І платник податків пускається в ходіння по колах оскаржень спочатку в податковій, потім в суді, і всюди він змушений доводити, що він не верблюд.

Платник податків, після зупинки реєстрації ПН/РК та з’ясування причини зупинки, оскаржує рішення податківців спочатку в адміністративному порядку, для чого готує і надає письмові пояснення та копії великого переліку документів до контролюючого органу регіонального рівня. Зокрема, розблокувальний пакет повинен містити всі документи, що висвітлюють весь ланцюжок від придбання товару до його постачання, а саме: у кого купили (джерело походження товару/послуги), як доставили (обов’язкова товарно-транспортна накладна або інший підтвердний

документ), де зберігали (складські приміщення), що з ним зробили, як переробляли (технологічний процес), скільки виробили і кому продали [5]. Виробникам знадобиться ще й статистична звітність, калькуляції, технологічні карти, розрахунки собівартості та інші аналогічні документи. Понад те, потрібно буде довести наявність трудових і матеріальних ресурсів, що задіяні у виробництві, а ще місць зберігання та виробничої бази (власних або орендованих земельних ділянок, приміщень, обладнання, транспорту тощо), необхідних для здійснення господарської діяльності. Також потрібно надати штатний розпис; відомості про наявність персоналу (найманих працівників і сумісників); інформацію про штатну чисельність і кваліфікацію працівників підприємства; середню заробітну плату тощо.

Якщо платник податків одержує від податкової комісії регіонального рівня відмову, то звертається з оскарженням до відповідної комісії центрального рівня. Якщо питання щодо розблокування не вирішується і там, то оскарження відбувається у судовому порядку, а це означає затягування процесу можливо і на роки. За злою іронією, податківці легко повертають ризиковий статус навіть тим платникам податків, які його позбавилися, пройшовши усі кола адміністративних і судових оскаржень. Взагалі платнику податків не так просто вибратися із категорії ризик. Незважаючи на зупинену реєстрацію ПН/РК, платник податків повинен задекларувати і сплатити ПДВ-зобов'язання в повному обсязі. Водночас його контрагент-покупець все одно не одержує права на податковий кредит. Зважаючи на те, що більшість ПН/РК платника податків, якого визнано ризиковим, блокується, то чи не усі його контрагенти позбавляються права на податковий кредит. Понад те платника податків відносять до категорії ризикових у разі визнання ризиковості (сумнівності) будь-якого його контрагента [6]. Таким чином, навколо кожного платника податків, запідозреного в ризиковості, утворюється проблемне коло, у яке автоматично потрапляють його контрагенти. Тим самим усіх осіб, що мали нещастя опинитися у цьому колі, суттєво обмежують у можливості нормально продовжувати вести свій звичайний бізнес.

Контрагенти – покупці продукції такого платника податків потерпають від того, що вони позбавлені права на податковий кредит і вимушені надмірно перераховувати ПДВ до бюджету, оскільки не отримують відшкодування тієї суми ПДВ, що сплатили постачальнику придбаного товару. Зокрема, згідно з пунктом 198.6 статті 198 ПКУ не відносяться до

податкового кредиту суми податку, сплаченого (нарахованого) у зв'язку з придбанням товарів/послуг, що не підтверджені зареєстрованими в ЄРПН ПН/РК. Покупці навіть не можуть ефективно захищати свої інтереси, хоча не їхні накладні заблоковано. Покупці стають заручниками, залежними від того, чи вдасться постачальнику розблокувати реєстрацію ПН/РК. Звичайно, потрапивши у скрутну ситуацію не зі своєї вини, покупці намагаються надалі не мати справу з проблемним постачальником і перервати налагоджені з ним зв'язки.

Між тим маніпуляції з умисним створенням перепон для реєстрації ПН/РК дозволяють податковій досягати збільшення бюджетних надходжень внаслідок того, що підприємці не отримують податковий кредит [10]. У результаті – велика частина обігових коштів постачальника і покупця ні сіло, ні впало вилучається з їхнього бізнесу на термін, доки триває оскарження зупинки реєстрації ПН/РК у податкових органах та суді, а воно продовжується понад місяць, може тягтися роками, руйнуючи бізнес. Зауважимо, що таке вилучення відбувається лише на підставі недоведеної підозри податківців у тому, що факту постачання товарів/послуг могло не бути, об'єкт оподаткування відсутній, тому покупець не має права претендувати на податковий кредит з ПДВ. Експерти вважають, що реальною (звичайно неправомірною та незаконною) метою дій контролюючого органу є перешкодження платнику податків у веденні бізнесу, роблення з нього «проблемного постачальника» в очах його покупців, бо від цього отримують зиск фінансовий блок держави та контролюючі органи [10; 11].

Те, що з початком війни процедуру реєстрації ПН/РК на тривалий час було паралізовано – майже до кінця травня ЄРПН взагалі не працював і фізично неможливо було домогтися рішення про розблокування ПН/РК [5], суттєво погіршило фінансову спроможність національного бізнесу. Зокрема, несвоєчасне відшкодування ПДВ зв'язало до 20% оборотних коштів підприємств, змусило їх скорочувати обсяги закупів і тим унеможливило нарощування виробництва та експорту. Поповнювати оборотний капітал банківськими кредитами доволі складно і дорого (вартість кредитів становить не менш як 19% річних). Іншим наслідком стало фактичне зростання собівартості продукції національного виробника на 20% та падіння її ринкової конкурентоспроможності. Те, що припинили відшкодувати ПДВ навіть експортерам [8], посилює ризики скорочення обсягів експорту.

Таким чином, бізнес несе реальне покарання (фінансове, репутаційне, втрачає клієнтів, ринок) на підставі самої лише підозри податківців у

вчиненні порушення податкового законодавства, яка ще не розслідувана і не доведена. Це вже є правовим нонсенсом, що суперечить нормам ст. 62, 42 Конституції та свідчить про репресивний характер дій податкової. Обмежуючи право платника податків на підприємницьку діяльність, податкова не несе відповідальності за завдану йому шкоду внаслідок блокування реєстрації ПН/РК. Тягар збитків від дій податкових органів повністю лягає на плечі бізнесу. Виключення можливе лише у випадку, коли бізнес не йде на «домовленості» з податковою, послідовно відстоює свої права у національних судах, а за потреби ще в міжнародних, то вже тоді відповідальність покладається на державу [11].

Отже, відносини держави з бізнесом у податковій сфері потрібно докорінно змінювати, розбудовувати їх не за лекалами репресивного пригнічення підприємництва, а виключно на правових засадах, у повній відповідності до норм Конституції України.

З огляду на те, що ключову роль у повоєнному відновленні України відіграватимуть приватний бізнес і приватні інвестиції, для їх залучення державі доведеться кардинально змінити економічну політику, орієнтуючись на ліберальні принципи – дерегуляції та мінімізації присутності держави в економічних процесах, свободи підприємництва і легкості ведення бізнесу. Передусім необхідно усунути підйоми адміністративного тиску на бізнес у податковій сфері, виключити будь-яку можливість примушування його до поступок і «домовленостей» з податковою. Зокрема, вирішення обговорюваної проблеми вбачається, по-перше, у перегляді порядків зупинення реєстрації ПН/РК, затверджених Постановою КМУ № 1165 від 11.12.2019 р., а саме, скасуванні чинності одіозного пункту 8 критеріїв ризиковості платника податку на додану вартість;

по-друге, реалізації пропозиції щодо скасування положення п. 201.16 ст. 201 Податкового кодексу, яким порядок і підстави можливого зупинення реєстрації ПН/РК визначається Кабміном, і разом з тим накладення прямої заборони на зупинення реєстрації ПН/РК;

по-третє, скасуванні мораторію на перевірки бізнесу (зادля вирішення поточних проблем з поверненням ПДВ), завершенні камеральних перевірок та відновленні повноцінної реєстрації податкових накладних. Взагалі держава має встановити чітку, єдину та прозору процедуру для всіх учасників економічних процесів, щоб унеможливити «ручний режим» відшкодування ПДВ.

Список використаних джерел

1. Свириденко Ю. Яку економіку ми будемо? *Українська правда*. 08 липня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/8/7357131/>
2. Національна рада з відновлення України від наслідків війни (Липень 2022). Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
3. Дьяконова Н. Блокування податкових накладних: ключові нововведення Постанови № 1165. *Бухгалтер & Закон*. 20 березня 2022. № 13 – 14. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ012286
4. Орлова В. Через проблеми з відшкодуванням ПДВ українські підприємства скорочують обсяги виробництва – ЗМІ. *УНІАН*. 12.05.2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/>
5. Нестеренко М. Без паніки або що робити, коли заблокували ПН? *Податки & Бухоблік*. Червень, 2022. № 46.
6. Солошенко Л. Ризиковий платник — нещастя для ПН. *Податки & Бухоблік*. Червень, 2022. № 46.
7. Європейська Бізнес Асоціація. Бізнес визначив передумови для відновлення деревообробної галузі. 4 травня 2022. URL: <https://eba.com.ua/>
8. Гаценко А. Рецепт відродження України: як експортери можуть стати локомотивом відновлення. *Сьогодні*. 11 травня 2022. URL: <https://industry.segodnya.ua/>
9. Європейська Бізнес Асоціація. Бухгалтери оцінили податкове навантаження на бізнес під час війни – результати дослідження LIGA ZAKON. 26 липня 2022. URL: <https://eba.com.ua/>
10. Гмирін А. Як ДПС блокує податкові накладні й позбавляє підприємців права на податкові кредити. *Юридичні новини України*. <https://lexinform.com.ua/>
11. КМР.UA. Заблокували реєстрацію податкових накладних – що робити? 29 вересня 2020. URL: <https://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/>

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

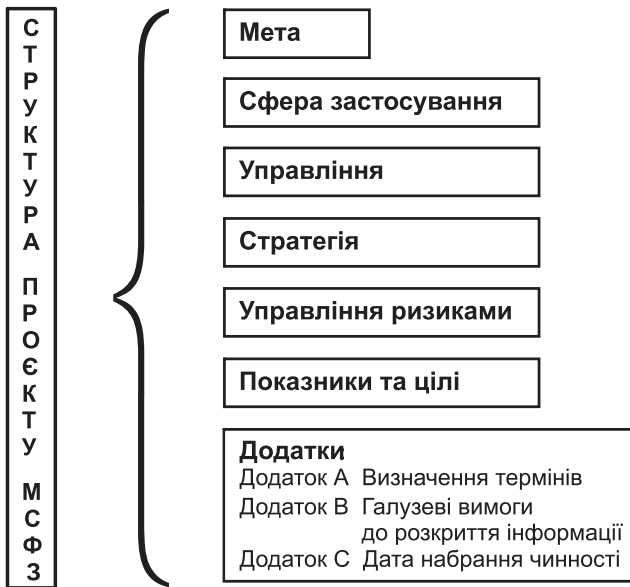
*Безверхий Костянтин Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Державний торговельно-економічний університет;*
*Поддубна Наталія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
аудитор Департаменту внутрішнього аудиту,
Апарат Управління ПАТ «Укрнафта»*

СТРУКТУРА ПРОЄКТУ МСФЗ С2 «РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ПОВ'ЯЗАНА З КЛІМАТОМ»

В умовах глобальних кліматичних змін, а також викликів, зокрема пандемії, що спричинена вірусом COVID-19, введеного воєнного стану та інших чинників, що становлять загрозу, перед українським суспільством постають завдання економічного зростання, післявоєнного відновлення та забезпечення сталого розвитку. У звіті про глобальні ризики (17-те видання) [1], що підготовлено Всесвітнім економічним форумом було ідентифіковано найбільші ризики на наступні 10 років, а саме: 1) провал дій по боротьбі зі зміною клімату; 2) екстремальна погода; 3) втрати біорізноманіття; 4) ерозія соціальної згуртованості; 5) криза засобів до існування; 6) інфекційні захворювання; 7) екологічна шкода, що викликана діяльністю людини; 8) криза природних ресурсів; 9) боргова криза; 10) геоекономічне протистояння. Вочевидь, стає зрозумілим, що питання зміни клімату набуває неабиякої актуальності, а тому у березні 2022 р. було розміщено проєкт Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) С2 «Розкриття інформації, що пов'язана з кліматом» [2] на обговорення. Виходячи із вищенаведеного розгляд структури проєкту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, що пов'язана з кліматом» (англ.: IFRS S2 Climate-related

Disclosures) для суб'єктів господарювання неупинно набуває актуальності та проведення наукових дискусій.

Обов'язкова вимога до розкриття інформації про клімат у фінансовій звітності як вітчизняних, так і зарубіжних суб'єктів господарювання була відсутньою, тому прийняття проекту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, що пов'язана з кліматом» потребує широкого обговорення, як серед українських практиків, так і науковців. Структуру проекту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом» наведено на рис. 1.

Рис. 1. Структура проєкту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом»
Джерело: Складено авторами на основі: [1]

Мета. Метою проєкту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом» є вимога до суб'єкта господарювання розкривати інформацію про його ризики та можливості, пов'язані з кліматом, що дозволяє користувачам фінансової звітності суб'єкта господарювання загального призначення:

- а) оцінити вплив значних ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, на вартість підприємства;

- б) розуміти як використання суб'єктом господарювання ресурсів і відповідних вхідних ресурсів, діяльності, результатів підтримує реакцію суб'єкта господарювання на стратегію управління значними ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом;
- в) оцінити здатність суб'єкта господарювання адаптувати своє планування, бізнес-модель і діяльність до значних ризиків та можливостей, пов'язаних із кліматом.

Сфера застосування. Проект стандарту застосовується до:

- 1) пов'язаних з кліматом ризиків, на які наражається суб'єкт господарювання, включаючи, але не обмежуючись цим:
  - фізичні ризики від зміни клімату (фізичні ризики);
  - ризики, пов'язані з переходом до економіки з меншим вмістом вуглецю (ризики переходу);
- 2) пов'язаних з кліматом можливості, доступні суб'єктові господарювання.

Управління. Мета розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом, полягає в тому, щоб дати користувачам фінансової звітності загального призначення зрозуміти процеси управління, засоби контролю та процедури, які використовуються для моніторингу й керування ризиками і можливостями, пов'язаними з кліматом.

Стратегія. Метою стратегії розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом, є надання користувачам фінансової звітності загального призначення можливості зрозуміти стратегію суб'єкта господарювання щодо вирішення значних ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом.

Управління ризиками. Метою розкриття фінансової інформації пов'язаної з кліматом щодо управління ризиками є надання користувачам фінансової звітності загального призначення можливості зрозуміти процес або процеси, за допомогою яких ризики та можливості, пов'язані з кліматом, ідентифікуються, оцінюються та управляються.

Показники та цілі. Мета розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом, щодо показників і цільових показників полягає в тому, щоб дати користувачам фінансової звітності загального призначення зрозуміти, як суб'єкт господарювання вимірює, контролює та управляє своїми значними ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом. Це розкриття інформації має дозволити користувачам зрозуміти, як суб'єкт господарювання оцінює свою діяльність, включаючи прогрес у досягненні цілей, які він встановив.

На нашу думку, прийняття проекту МСФЗ С2 «Розкриття інформації, що пов'язана з кліматом» дозволить відобразити інформацію у звітності щодо впливу суб'єктів господарювання на зміну клімату у світі.

Список використаних джерел

1. The Global risks report 2022 URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf (дата звернення: 17.09.2022).
2. IFRS S2 Climate-related Disclosures URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/climate-related-disclosures/issb-exposure-draft-2022-2-climate-related-disclosures.pdf> (дата звернення: 17.09.2022).

Василевська-Смаглюк Ольга Михайлівна,
аспірантка,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

STEM-CONTROL-EDUCATION: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТНОЇ МОДЕЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Український Уряд схвалив проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. Як наголошують урядовці, «це бюджет країни, яка стане сильнішою, посилить свою обороноздатність, зможе відбудуватися після завданої шкоди через російську збройну агресію» [1]. Урядовці переконують суспільство в тому, що «незважаючи на складні умови воєнного стану, в проекті бюджету збережено рівень соціальних стандартів», проте незалежні експерти критикують Уряд за «дуже жорсткий проект бюджету», а також висловлюють думку про те, «чи могли бути кращі варіанти» [2; 3].

Попри воєнний стан підхід влади до бюджетної політики країни слід сприймати реалістично. Наша позиція ґрунтується на тому, що як очікуване завершення війни, так і майбутній період повоєнної розбудови потребують адекватного сприйняття бюджетної системи. Всупереч руйнівним викликам, її майбутнє бачення у повоєнному періоді необхідно апробувати ще в час війни. Тож очікувану перемогу у війні належить бачити через оптику повоєнного часу. Надійне функціонування бюджетної системи країни відповідно до повоєнних вимог своєю чергою потребує переосмислення як самої системи, так і організації та методології її контролю.

Беручи до уваги умови воєнного стану, урядовці наголошують, що бюджет воюючої країни передбачає «фінансування сектору безпеки і оборони на рівні 17,8% ВВП, що утричі більше, ніж було закладено у держбюджеті-2022» [1]. Вважаємо, що фінансово-економічна система країни нині має працювати за прикладом ЗСУ. Перемогу України, досліджувану з позицій бюджетної системи, належить розглядати як запровадження результативної повоєнної розбудови за взірцем, який нині демонструють ЗСУ військовими успіхами на лінії бойових дій з агресором. І якщо згідно з проектом близько 1/5 ВВП (тобто дещо менше 1/2 видатків бюджету на 2023 рік) спрямовується на фінансування безпеки й оборони, то решту коштів потрібно витрачати за моделлю, яка у повоєнному періоді має бути поширеною на весь бюджет.

Отже, якщо ЗСУ стали реальним взірцем для багатьох країн світу – потенційно взірцевою покликана бути і проектна модель українського бюджету. Йдеться про модель розвитку, апробацію якої доречно практикувати вже зараз. Яким би важким не був період війни – бюджетні параметри повинні містити передумови розвитку, особливо у разі, коли очікувана перемога на боці України.

Тому необхідна зміна чинної бюджетної моделі на модель розвитку. Ми переконані у необхідності закладання передумов розвитку якраз у даний час. Тож як проєктований на 2023 рік бюджетний процес, так і подальше реформування бюджетної моделі та її контролю повинні передбачати умови, необхідні для економічного, соціального та екологічного розвитку українського суспільства.

Проте ще минулого року Уряд подав до Верховної Ради України зміни до Бюджетного кодексу, які дозволяють Міністерству фінансів і місцевим державним адміністраціям зупиняти виконання бюджетів територіальних громад, а також із **січня 2023 року** ліквідувати бюджети розвитку **громад** [4]. Варто наголосити, що якраз бюджети розвитку є тими інструментами, за допомогою яких органи місцевого самоврядування здійснюють видатки на соціально-економічний розвиток, виконання інвестиційних програм, будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства тощо.

Відтак демонтаж бюджетної моделі розвитку, починаючи з територіальних громад, слід вважати кроком, неадекватним умовам війни та повоєнного періоду. Що більше: понад 20 років тому в українській економічній думці висловлено ідею фінансів сталого розвитку [5, с. 155]. Це відбулося після глобального порушення проблеми сталості розвитку спочатку на

Саміті в Ріо 1992 р., а згодом – на численних міжнародних обговореннях. Якраз на часі вести мову про бюджетну модель, в структуру якої має бути закладена вже не просто ідея розвитку, а розвитку, котрий передбачає як сталість оборонної спрямованості бюджету в час війни, так і піклування про життєдіяльність нащадків у повоєнному періоді.

З огляду на це постає відповідна порушеній проблема контролю, а саме – поєднання ідей сталості розвитку і контролю бюджетів як у час війни, так і в повоєнному періоді. Вважаємо, що як змінам існуючої бюджетної моделі на новітню, так і змінам парадигми контролю бюджетів покликана сприяти концепція STEM-освіти, ухвалена з метою запровадження природничо-математичних засад в освітню сферу [6]. Завдяки ухваленню Урядової концепції ці засади набувають легітимності і стають основоположними для подальшого розвитку для фінансово-економічної науки та освіти. Окремі науковці вже ведуть мову про перспективність її освітньо-наукового застосування щодо бухгалтерського обліку та економічного аналізу [7; 8].

Викладені передумови спонукають нас до використання пропонувананих підходів і в бюджетній сфері. На наш погляд, концепція STEM-education має стосуватися передовсім бюджетів сталого розвитку, адже їх обґрунтування і подальший контроль потребують дотримання саме природничих засад. Тому викладене своєю чергою спричиняє доцільність порушення питання про застосування даних підходів у сфері контролю бюджетів розвитку. З цією метою мають бути адаптованими раніше викладені нами положення щодо бюджетного контролю [9]. З огляду на це пропонувані підходи доречно іменувати концепцією STEM-control-education.

Досліджувана освітня концепція містить кілька складових, аббревіатура перших букв кожної з яких утворює її назву – STEM. Тож найважливішими із них є наука (Science), технології (Technology), інжиніринг (Engineering) і математика (Mathematics). Обов'язкова наявність кожної зі складових для досягнення цілей концепції потребує інтерпретації природничо-математичних засад STEM в якості фундаментальної основи сучасної економічної науки, у т.ч. фінансово-економічної.

Основоположною складовою даної освітньої концепції справедливо вважати науку, у досліджуваній ситуації – той сегмент економічної науки, в т.ч. прикладної, котрий відіграє роль підвалин фінансово-економічної освіти. З огляду на це доречно вести мову про надання новітніх фахових компетентностей теперішнім та майбутнім фінансистам і першою чергою

тим, на кого за чинним Бюджетним кодексом покладається ініціювання та здійснення контролю бюджетів.

Слід підкреслити, що природничо-математичні засади сучасної фінансово-економічної науки започатковують створення принципово нової основи контролю бюджетної моделі. Її адекватність принципам сталого розвитку потребує зміни існуючих надмірно політизованих засад фінансово-економічної науки на природничі. Атрибутивною світоглядною ознакою контролю цієї моделі стає спрямування на захист інтересів поколінь і надання гарантій сталості фінансово-економічним відносинам між поколіннями сучасників і нащадків [5, с. 155]. Відтак завдання контролю полягає в з'ясуванні ефективності природничих засад, завдяки імплементації яких пропонується бюджетна модель покликана стати реальністю повоєнних науково-прикладних та освітніх фінансово-економічних, зокрема, бюджетних практик.

Технології, як складова досліджуваної концепції, являють собою підконтрольний об'єкт, що має бути підпорядкованим новітнім досягненням науки як основоположної складової STEM. Дотримуючись принципів запровадження сталого розвитку, у повоєнному періоді належить вести мову про з'ясування адекватності бюджетної політики цим принципам, а саме – про вкладання бюджетних коштів у технологічне освоєння тих сегментів суспільно-господарського буття, які належить вважати пріоритетними з часів акад. В.Вернадського – біосфери, гео- і техносфери та ноосфери.

Інжиніринг, як наступна складова концепції STEM-освіти, є своєрідним продовженням технологічного освоєння вказаних сфер. Адже з точки зору фінансово-економічної науки інжиніринг повинен передбачати контроль комерціалізації освоєння кожної із названих сфер на основі новітніх досягнень науки і технологій. Інжиніринговий підхід повинен передбачати обчислення результативності вкладання коштів у бюджетне освоєння сфер живого, неживого й розумного.

Заключною складовою STEM є математика – підвалина, що надає фундаментальності природничим засадам досліджуваної концепції. Її використання у контексті запровадження STEM-освіти потребує новаторського науково-прикладного та практичного застосування з метою бюджетного контролю існуючого доробку українських і зарубіжних математиків. Йдеться, з одного боку, про застосування для запровадження бюджетної моделі сталого розвитку фундаментальних розробок із теорії золотого перетину, зокрема тих, що належать Л.Пачолі, котрий поєднав у собі видатного математика й основоположника теорії обліку [10, с.173].

З іншого боку, запровадженню досліджуваної бюджетної моделі мають сприяти здобутки П.Цьомпи в галузях економетрії та бухгалтерського обліку [11].

Згідно з досліджуваною концепцією STEM-control-education належить адаптувати інформаційне забезпечення контролю бюджетів [12]. Своєю чергою ця розбудова інтелектуального забезпечення контролю має відбутися у вигляді, який передбачатиме охоплення даних, інформації і знань, необхідних для релевантного вибору із кожної складової STEM-education – сучасної науки і новітніх технологій, інжинірингу та математичного забезпечення, адаптованих до контрольованих параметрів бюджету та відповідно поставлених на фундаментальну природничу основу.

Викладене визначає повоєнне бачення фінансово-економічної науки та освіти, здатних бути адекватними порушенням концептуальним вимогам. Пропоновані нами положення окреслюють ключові складові програм підготовки майбутніх здобувачів фінансово-економічної освіти (зокрема, навчальних дисциплін, практик, державної атестації тощо). Вони необхідні для оновлення навчального процесу на досліджуваних природничо-математичних засадах. Завдяки поєднанню STEM-education та STEM-control-education вимальовується і подальше бачення бюджетного контролю. Контрольованим параметром має стати бюджетна модель розвитку. З'ясування її сталості являтиме собою одну із характерних ознак бюджетного контролю в умовах війни та повоєнного періоду.

Список використаних джерел

1. Уряд схвалив проект Державного бюджету України на 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-proekt-derzhavnoho-biudzhetu-ukrainy-na-2023-rik>
2. Макогон Х. Жорсткий бюджет-2023. Що уряд підготував українцям. URL: <https://www.depo.ua/ukr/money/byudzh-et-2023-202209161441992/amp>
3. Шевнін О. Бюджет-2023. Оборона, борги і обвал соціальних стандартів. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/byudzh-et-2023-oborona-borgi-i-obval-socialnih-standartiv-15092022-466180>
4. В Україні можуть зникнути бюджети розвитку. URL: <https://konkurent.ua/publication/82393/v-ukraini-mozhut-zniknuti-budzheti-rozvitku/>
5. Ларіонова Л. Нотатки із засідання Вченої ради НДФІ // Фінанси України. – 2002. – №9.
6. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5

серпня 2020 р. № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>

7. Куцик П., Шевчук В., Дерун І. STEM і становлення новітньої парадигми бухгалтерського обліку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022, Том 4 (45).

8. Шевчук В. STEM-analytics-education: Аналітичні підходи до оцінювання продовольчих можливостей України у контексті глобальної безпеки // Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XX Всеукраїнської наукової конференції. Київ: НАСОА, 2022.

9. Василевська-Смаглюк О. М. Бюджетний контроль і проблеми його інформаційного забезпечення. Сучасна статистика: проблеми та перспективи розвитку. Збірник тез доповідей учасників XIX міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня працівників статистики. – К.: НАСОА, 2021.

10. Конфорович А.Г. Колумби математики. Київ: Рад. школа, 1982. 223 с.

11. Цьомпа П. Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку. Львів : Камеяр, 2001. 200 с.

12. Василевська-Смаглюк О. М. Адаптація контролю та його інформаційного забезпечення до вимог дотримання бюджетної безпеки. Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XX Всеукраїнської наукової конференції. Київ: НАСОА, 2022.

*Дмитренко Юлія Олексіївна,
здобувач освітнього рівня «Фаховий молодший бакалавр»,
освітньо-професійної програми «Облік і оподаткування»,
Київський фаховий коледж прикладних наук;*

*науковий керівник:
Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент,
Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОА*

ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному цивілізованому світі кожна суб'єкти господарювання знаходить найкращу податкову політику, яка може збільшити їх прибуток і мінімізувати витрати. Компанії мають можливість скористатися оптимізацією оподаткування, що потенційно дозволить уникнути переплати податку в певні моменти до державного та місцевого бюджетів. Основним інструментом оптимізації є податкове планування, суть якого полягає в тому, що підприємства формують таку податкову політику, щоб забезпечити найкращий вибір для розміщення активів з метою отримання максимального прибутку.

На сьогодні в умовах повномасштабної війни Росії проти України, можемо виділити наступні методи податкового планування, які використовуються господарюючі суб'єкти, зокрема:

- ✓ зміна податкового суб'єкта;
- ✓ вибір виду діяльності, які підпадають під податкові пільги;
- ✓ зміна податкової юрисдикції суб'єкта бізнесу;
- ✓ визначення елементів облікової політики, які дозволять мінімізувати оподатковуваний прибуток підприємства;
- ✓ розробка контрактних схем у частині ухилення від сплати податків і зборів;
- ✓ використання пільгового режиму оподаткування;
- ✓ відтермінування податкових платежів на період дії воєнного стану;
- ✓ безпосереднє скорочення об'єкта оподаткування [1].

Податкове планування – це процес розробки облікової політики підприємства, який передбачає визначення суми податкового зобов'язання на плановий період [4, с. 23]. Зокрема, це стосується: податків, які відносяться на витрати виробництва та обігу; податків, що входять до ціни

товару (податок на додану вартість, акцизний податок); податку на прибуток, загальну суму по якому підлягає сплаті до бюджету. З іншого боку, найвищий прибуток суб'єкта господарювання досягається при досягненні найнижчого рівня податкових зобов'язань.

Кожен платник податків, який впроваджує податкове планування, повинен не тільки враховувати таку потребу, а й порівнювати витрати на організацію податкового планування з вигодами, які компанія отримує від впровадження. Це досягається шляхом порівняння показників податкового навантаження. Це важливий фактор реалізації податкового планування на підприємстві.

Розрахунок податкового навантаження платника податку є передумовою для ефективного податкового планування на підприємстві, отримання очікуваного економічного ефекту.

Оптимізація податків суб'єктів малого бізнесу містить в собі:

- ✓ перевірку схем оподаткування, яка буде розроблена відповідними фахівцями;
- ✓ виявлення та усунення системних помилок у первинних бухгалтерських документах, які впливають на ведення обліку розрахунків за податками і платежами;
- ✓ законна мінімізація податків (розробка моделі сплати єдиного податку, податку на прибуток, податку на додану вартість та реформування бази оподаткування, облікової політики підприємства);
- ✓ консультації з питань усунення подвійності оподаткування щодо операцій із зовнішньоекономічної діяльності;
- ✓ оцінка ризиків при застосуванні оптимізаційних схем в частині нарахування і сплати зарплатних податків (єдиного соціального внеску, податку на доходи фізичних осіб, військового збору), податку на додану вартість, податку на прибуток та єдиного податку [2, с. 33].

Суб'єктів малого бізнесу, які займаються оптимізацією податків можна умовно поділити на дві категорії:

- ✓ перша група – підприємства, які надають послуги з мінімізації податкових зобов'язань, які найчастіше входять до складу конвертаційного центру, що працює з використанням фіктивних компаній та фізичних осіб-підприємців;
- ✓ друга група – це існуючі господарюючі суб'єкти, які використовують у своїй діяльності різні схеми мінімізації податків в рамках чинного податкового законодавства.

Отже, податкове планування є законним способом оптимізації бюджету для сплати податків і збрів. Ефективність системи податкового планування на підприємствах малого бізнесу буде залежати від методів, які використовуються в процесі податкової оптимізації. Задля максимізації прибутків, компанії поєднують всі вище перелічені методи оптимізації податків.

Список використаних джерел

1. Голяш І.Д., Романів С.Р., Черешнюк О.М. Податкове планування підприємства як засіб запобігання правопорушенням. Гроші, фінанси та кредит. 2018. №3. С. 309-313.

2. Ільїн В., Кузьмич С. Оптимізація податкового тягара підприємств: вітчизняний та зарубіжний досвід. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 32-35.

3. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення. Галицький економічний вісник. 2020. № 2(27). С. 140-152.

4. Самусевич Я. В. Податкове планування та основи податкової оптимізації : навч. посіб.. Суми : Сумський державний університет, 2021. 344 с.

Ємельянов Віталій Аркадійович
прокурор відділу представництва інтересів держави
з питань земельних відносин управління представництва
інтересів держави в суді
Дніпропетровська обласна прокуратура

ЗАВДАННЯ АУДИТОРА ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ШАХРАЙСТВА У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

Європейська інтеграція України сприяє збільшенню кількості інвесторів в національну економіку. Європейський досвід вирішення питання щодо інвестування та кредитування заснований на незалежному оцінюванні професійними аудитором звітності підприємств, що зумовлює актуалізацію питань оцінки, аналізу та контролю достовірності звітності підприємств для якісного інформування зацікавлених сторін щодо їх фінансового стану та результатів діяльності.

Від наслідків фальсифікації фінансової звітності страждають як власники звітності страждають як власники суб'єктів господарювання, за умови, що зловживання спостерігаються з боку співробітників або контрагентів компаній, так і стейкхолдери, які використовують фінансові дані для прийняття економічних та управлінських рішень, наприклад, під час оцінки кредитного та інвестиційного ризиків.

Тому питання запобігання фальсифікації фінансової звітності, її своєчасного виявлення та усунення наслідків є значущими, результати досліджень у цій галузі можуть сприяти підвищенню ефективності прийнятих рішень і, як наслідок, загальної ефективності діяльності організацій і економіки загалом.

Загалом обов'язок із попередження та виявлення фактів шахрайства та помилок покладається на керівництво підприємства і здійснюється шляхом упровадження та постійної роботи ефективних систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, внутрішньої фінансової безпеки підприємства.

Можливість вчинення шахрайських дій обумовлена законодавчими прогалинами та недосконалістю організації фінансової системи, складністю і багатоступеневістю фінансово-економічних зв'язків, некомпетентністю, юридичною непоінформованістю, недбалістю, безвідповідальністю, а також недоречною довірливістю керівників підприємств та приватних осіб.

Незалежна професійна діяльність аудитора як суспільно корисна діяльність полягає у перевірці фінансової звітності, реєстрів аналітичного та синтетичного обліку, первинних бухгалтерських документів та іншої інформації, що стосується фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Відповідно до МСА 200 «Мета та загальні принципи аудиту фінансових звітів», мета аудиту фінансових звітів полягає в наданні аудиторіві можливості висловити думку про те, чи складені фінансові звіти в усіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності [1].

Аудит фальсифікації фінансової звітності є видом аудиту шахрайства (недобросовісних дій), сутність якого полягає у виявленні та запобіганні різним типів фальсифікації фінансової звітності, що здійснюються з об'єктами бухгалтерського обліку.

Аудитор повинен оцінювати ймовірність фальсифікації фінансової звітності та коригувати з її урахуванням обсяг аудиторської вибірки та переліку аудиторських процедур, спрямованих на збір доказів. Водночас

час останній може виконуватися автономно (на замовленням зацікавлених осіб), тоді він буде виступатиме як супутня аудиту послуга. У цьому випадку метою аудитора буде бути висловлення думки про наявність фактів, що свідчать про несумлінне складання (фальсифікації) бухгалтерської (фінансової) звітності та призводять до її суттєвого викривлення.

Вченими в зарубіжних країнах аудит шахрайства визначається як самостійний вид аудиту.

Так, С. Васудеван визначає аудит шахрайства як вираження аудитором думки про законність операцій компанії, використовуючи методи аудиту ефективності (value for money (VFM) audit), аудиту правильності (regularity audit), слідчого (investigative audit) і фінансового аудиту (financial audit). Метою – визначити, чи відображена у фінансовій звітності компанії справжня цінність бізнесу, з'ясувати, чи мало місце шахрайство. [2, с. 359]

Л. Вон розглядає аудит шахрайства як застосування аудиторських процедур до сукупності господарських операцій компанії для підвищення ймовірності виявлення шахрайства. Мета ж проведення аудиту шахрайства полягає у складанні думки про існування шахрайства. [3, с. 27].

Серед завдань щодо виявлення фактів шахрайства у фінансовій звітності можна розглядати також вивчення звітності та господарських операцій компанії з метою висловлення думки аудитора про наявність можливих фактів викривлення та фальсифікації бухгалтерської та податкової звітності.

У той же час, аудитори не визначають юридично наявності шахрайства на підприємстві. Вони розглядають два типи викривлень: – викривлення, що виникають у результаті шахрайства під час складання фінансової звітності. Як правило, здійснюється керівництвом підприємства. – викривлення в результаті незаконного привласнення або використання активів. Як правило, здійснюється працівниками підприємства поза інтересами компанії [4, с. 2].

Згідно положень Міжнародного стандарту аудиту (ISA) 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» до завдань та цілей аудитора щодо виявлення фактів шахрайства у фінансовій звітності належать: ідентифікація та оцінка ризику суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства; отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів, що стосуються оцінених ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства через розробку і застосування прийнятних дій у відповідь; вжиття належних заходів у від-

повідь на шахрайство або підозрюване шахрайство, ідентифіковане під час аудиту [1].

Загалом, до основних джерел інформації з метою виявлення фактів шахрайства можна виокремити внутрішньооблікові, внутрішньозвітні, зовнішні, відповіді на запити.

Так, до внутрішньооблікових джерел належать Регістри бухгалтерського обліку; копії документів, що містять інформацію про доходи, витрати, показники для визначення об'єктів оподаткування, первинні документи та документації, яка для цілей визначення, нарахування, сплати податків та зборів; про здійснення фінансово господарських операцій та використання реєстраторів розрахункових операцій.

Серед основних внутрішньозвітних джерел необхідно виокремити річну фінансову звітність, звіти з управління тощо.

До зовнішніх джерел можна віднести інформаційні джерелами, які є загальнодоступними наприклад, єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та аналітична система для ділової розвідки та перевірки контрагентів України YouControl; масиви даних Державної фіскальної служби України; інформація та документація органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади на Національного банку України, наприклад, про об'єкт оподаткування, статистична інформація, ліцензії, патенти, експортно-імпорتنі операції тощо.

До відповідей на запити як джерела, належить аналітична інформація, яка оприлюднюється добровільно, за запитом чи відповідно законодавству; інформація, отримана від банківських установ щодо наявності і руху коштів підприємства на його банківських рахунках; інформація про зустрічні звірки контрагентів з метою визначення обсягів, видів відносин, розрахунків за проведеними операціями між суб'єктами господарювання; контракти (договори) між контрагентами тощо.

Важливе значення серед джерела інформації для перевірки є первинні бухгалтерські документи та їх подальший економіко-правовий аналіз.

Загалом шахрайство в обліку, зокрема – бухгалтерському, може мати місце у будь-яких документах: як у первинних, так і у документах та даних синтетичного, аналітичного, управлінського, інших видів обліку, та даних бухгалтерського балансу (фальсифікація та приховування), звітності тощо.

Як зазначає, В. Головач метою такого аналізу є вивчення особливостей оформлення змісту облікових документів для визначення їх відповідності вимогам нормативних актів та іншим обліковим документам. [5, с. 36].

Відповідно до зазначеної мети всі облікові документи за існуючим порядком складання доцільно розподіляти на доброякісні й недоброякісні.

Так, основними вимогами до форми та змісту доброякісних документів є належна форма документу, законності та бути дійсними тобто відображати реальні господарські операції.

Основні вимоги документів у всіх вищезазначених аспектах визначені в Положенні про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, яке затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88, надалі Положення, зокрема зазначено, що первинні документи повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву підприємства, установи, від імені яких складено документ, назву документа (форми), код форми, дату і місце складання, зміст господарської операції та її вимірника (у натуральному і вартісному вираженнях), посаду, прізвища підписи осіб, відповідальних за дозвіл та здійснення господарської операції і складання первинного документа визначені вимоги до форми та реквізитів інших бухгалтерських документів [6].

Як зазначає В. Головач, розподіл документів на певні групи є необхідною передумовою комплексного економіко-правового аналізу не тільки окремих операцій, а й фінансово-господарської діяльності у цілому. [5, с. 38].

Різні думки щодо джерел проведення аудиту шахрайства виражають і іноземні науковці.

Так, Марк Нігріні серед основних джерел проведення аудиту шахрайства розглядає договори та первинні облікові документи [7].

У той же час, Мессод Беніш та Марія Роксас більшого значення надають саме фінансовій та бухгалтерській звітності [8], [9].

Широко питання джерел проведення аудиту шахрайства розглядають у своїй праці Роберт Хілас та Роберт Ештон. Так серед джерел проведення аудиту останні визначають дані обліку, звітності, дані контрагентів за розрахунками звіти Ради директорів, облікової політики особи, що до якої здійснюється аудит [10].

Так зважаючи на вищевикладене та на різноманітні підходи, загалом джерела інформації з метою виявлення аудитором фактів шахрайства та фальсифікації фінансової звітності можна класифікувати наступним чином в залежності від типу інформації, а саме планові-договірні, оціночні, організаційно-розпорядчі, довідкові, облікові, звітні.

Так, до планово-договірних джерел інформації належать попередні та остаточні правочини; договори купівлі-продажу, міни, поставки, да-

рування, позики, лізингу, оренди, договори про надання послуг; кредитні договори та інформація про ковенанти, передбачені цими договорами; статутні документи.

До оціночних джерел інформації відносять звіти з оцінки активів і бізнесу особи, що якої проводиться аудит; інші підтвердження ринкових цін на активи компанії, за якими проводиться переоцінка і які надходять за договором дарування (рахунки на оплату, дані фондових бірж, які зберігає об'єкт аудиту); документи, що містять інформацію про рівень цін на реалізовану продукцію і придбані матеріали; документи, що містять інформацію про рівень заробітної плати; проектно-кошторисна документація.

Серед організаційно-розпорядчих джерел виокремлюють облікову політику суб'єкта господарювання; накази керівників про внесення змін до облікової політики; інші розпорядження керівництва; посадові інструкції бухгалтерів, фінансистів.

До довідкових джерел інформації належать матеріали податкових перевірок; матеріали судових справ; матеріали раніше проведених зовнішніх аудиторських перевірок; матеріали, підготовлені внутрішніми аудиторами компанії; матеріали внутрішніх розслідувань, що проводяться в компанії і містять інформацію про раніше виявлені факти фальсифікації всередині компанії; список філій, дочірніх підприємств і залежних товариств, афілійованих осіб; документи, що містять об'єктивну інформацію про власників, керівників компанії (про їхню минулу діяльність); листи персоналу компанії; звіти Ради директорів особи, що аудованої особи, про їхні збори; висновки та звіти ревізійної комісії; перелік дебіторів і кредиторів особи та інформація, що характеризує фінансовий стан основних контрагентів та їх сумлінність; кредитна історія.

До облікових джерел інформації відносять первинну облікову документацію та інформацію реєстрів бухгалтерського обліку.

До звітних джерел інформації належить бухгалтерська та фінансова звітність; бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати, звіт про зміну капіталу, звіт про рух грошових коштів, додатки до бухгалтерської (фінансової) звітності, звіти з управління.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2016-2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.apu.net.ua/component/content/>

article/2-uncategorised/1151-miznarodnistandarti-kontrolu-yakosti-2016-2017.

2. Vasudevan S. Forensic audit. The chartered accountant. 2004. № 9. pp. 359-364.

3. Vona L. W. Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program. 1st ed. Wiley, 2012. p. 256 <https://doi.org/10.1002/9781118387047>. Каменська Т. Шахрайства при аудиторській перевірці / Т. Каменська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 6. – С. 2–7.

4. Головач В. Виявлення аудитором шахрайства та інших викривлень фінансової звітності методами економіко-правового аналізу / В. Головач // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 5. – С. 28–39.

5. Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88 «Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.

6. MARK J. NIGRINI, Forensic Analytics: Methods and Techniques for Forensic Accounting Investigations, Wiley Corporate F&A (New York, NY: Wiley, 2011, ISBN: 978-0-470-89046-2, 463 pages.

7. Beneish M. The Detection of Earning Manipulation. Financial Analysts Journal, 1999, no. 55(5), pp. 24–36.

8. Roxas M. Financial Statement Fraud Detection Using Ratio and Digital Analysis. Journal of Leadership, Accountability and Ethics, 2011, vol. 8(4).

9. Hylas R., Ashton R. Audit Detection of Financial Statement Errors. The Accounting Review, 1982, no. 57, pp. 751–765.

Залевська Дар'я Олександрівна,
здобувач вищої освіти рівня «бакалавр»,
спеціальність «Облік і оподаткування»;
науковий керівник:

Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку,
аудиту та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОДАТКОВА ЗВІТНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану та території України спричинило багато питань в частині нарахування і сплати податків до бюджету, а головне – звітування платників податків перед органами Державної податкової служби (далі – ДПС). У березні 2022 року був проголосований Верховною Радою України та підписаний Президентом України Закон України № 2115 [1], який стосується порядку подання податкової звітності у період дії воєнного стану або стану війни.

Нововведення передбачають, що:

- ✓ фізичні особи – підприємці, юридичні особи, які подають податкову, фінансову звітність, аудиторські звіти та будь-які інші документи відповідно до норм чинного законодавства повинні подати в документальному або електронному вигляді протягом 90 календарних днів після припинення чи скасування воєнного стану за весь період неподання звітності;
- ✓ в період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення, не застосовується адміністративна та кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітності до фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб;
- ✓ особи, які не мають фізичної можливості протягом строку, визначеного чинним законодавством подати податкову звітність у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної відповідальності та подають звітність не пізніше 30 календарних днів з дня закінчення наслідків, які унеможлилювали їх подання;
- ✓ у період дії воєнного стану або стану війни будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи доку-

ментів звітового характеру уповноваженими органами не здійснюються [1].

Із запровадженням воєнного стану виникла необхідність внесення змін до Податкового кодексу України, особливо це стосувалося розділу Перехідні Положення.

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» № 2260-IX від 12.05.2022 року частково повернув звичайне адміністрування податків [2].

Порівняльна характеристика двох законодавчих актів, які регламентують питання подання платниками податків звітності до контролюючих органів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння законодавчих актів, які стосуються подання податкової звітності до органів ДПС на період дії воєнного часу

	Закон України № 2115-IX від 03.03.2022 р.	Закон України № 2260-IX від 12.05.2022 р.
1	2	3
Подання податкової звітності	Тимчасово, до припинення чи скасування воєнного стану, термін подання будь-якої звітності, крім податкової звітності, передбаченої чинним законодавством.	Відновлення позовної давності, подання податкової звітності, сплата податків (зборів), реєстрація податкових накладних (розрахунків коригування)
Податкові перевірки	Податкову перевірку не розпочато, розпочату перевірку зупинено	Перелік можливих податкових перевірок під час воєнного стану розширили
Відповідальність платників податків	Звільнити платника від відповідальності у разі неможливості виконання зобов'язань	Платникам податків, які спроможні виконувати свої податкові зобов'язання, податкова відповідальність відновлюється
Зупинення строків	До припинення або скасування воєнного стану на території України для платників податків та контролюючих органів зупиняється перебіг строків, визначених податковим законодавством та іншим	Відновлено перебіг деяких строків, визначених податковим законодавством Починаємо подання звітності. Стосовно старої звітності також передбачено перехідний період для уникнення штрафів: треба відвітувати до 20 липня 2022 року

Продовження табл. 1

1	2	3
	законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи	та сплатити податки не пізніше 31 липня 2022 року
Єдиний податок	Пільги для ФОПів першої та другої категорій платників єдиного податку – до припинення воєнного стану в Україні, фізичні особи-підприємці, платники єдиного податку першої та другої категорій мають право не сплачувати єдиний податок. Спеціальний платник єдиного податку третьої категорії – до закінчення дії воєнного стану може обрати спеціальні умови сплати податку за ставкою 2%.	Платники єдиного податку 3 групи, які сплачують податок за ставкою 2%, звільняються від відповідальності за несвоєчасне виконання податкових обов'язків, граничний термін виконання яких припадає на період починаючи з 24 лютого 2022 року до дня переходу таких платників на ставку 2%, за умови виконання ними таких податкових обов'язків протягом 60 календарних днів із дня повернення на систему оподаткування, на якій такі платники податку перебували до обрання ставки 2%.
Податок на додану вартість	ПДВ та податковий кредит не нараховуються у разі пошкодження або втрати товарів, а також у разі передачі товарів у державну (комунальну) власність, у тому числі розміщення відходів. На період дії воєнного стану діяльність з постачання палива та нафтопродуктів на митній території України та імпорту на митну територію України оподатковується за ставкою 7%.	Відшкодування ПДВ має певні обмеження та умови. ПДВ на товари, знищені війною – сума податкового кредиту включає товари, знищені війною після придбання, включені до податкового кредиту, але не підлягають бюджетному відшкодуванню

Джерело: створено автором на основі [1, 2, 3, 4]

Отже, проведений аналіз двох законодавчих документів в частині оподаткування суб'єктів господарювання під час воєнного стану в Україні засвідчив, що окремі податкові пільги, які були запроваджені у березні 2022 році, вже у наприкінці травня 2022 року були уточнені та звужені для платників податків. Окрім того було розкрито порядок подання податко-

вої звітності платниками податків до фіскальних органів на період діє в Україні воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» № 2115–IX від 03.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20/ed20220303#Text> (дата звернення: 19.09.2022).

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» 2260–IX від 12.05.2022 року. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77361.html> (дата звернення: 19.09.2022).

3. Нові особливості податкового адміністрування під час воєнного стану. URL: <https://pravo.ua/novi-osoblyvosti-podatkovoho-administruvannia-pid-chas-dii-voiennoho-stanu-komentari-iurystiv/> (дата звернення: 19.09.2022).

4. Особливості оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану або стану війни. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-576537.html> (дата звернення: 19.09.2022).

*Зоріна Олена Анатоліївна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ЗА ПОВНИМИ ТА ЗА ЗМІННИМИ ВИТРАТАМИ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Кожне підприємство намагається побудувати всі процеси своєї діяльності таким чином, щоб отримати максимальний прибуток від своєї діяльності. Щоб залишатися конкурентоспроможному, підприємству необхідно ефективно управляти наявними ресурсами. Мабуть, головну роль цьому грає контроль над витратами, розуміння обсягу і структури витрат дає свободу до ухвалення управлінських рішень під впливом змін зовнішнього та внутрішнього середовища. У сучасному управлінському обліку розглядається кілька методик управління витратами, одними з основних є «директ-костинг» та «абзорпшен-костинг». Ці методи давно ві-

домі на заході і швидко набувають популярності і серед українських управлінців. Зважаючи на суттєву роль обраного методу розподілу витрат на підприємстві, наразі питання його вибору набуває особливої актуалізації.

Дослідження теоретичних основ і методичних положень побудови управлінського обліку в діяльності суб'єктів господарювання висвітлюються в працях таких науковців як Голов С., Данілочкіна Н., Задорожний З.-М., Аверкин Я., Левицька С., Сич Д., Рожелюк В., Денчук П., які зробили значний внесок у розбудову концептуальних засад впровадження, організації та методики управлінського обліку. Не применшуючи наукових досягнень вчених, слід зазначити, що потребують подальших розробок питання, пов'язані з обґрунтуванням та систематизацією методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції.

Організація управління витратами на підприємстві повинна включати:

- ✓ нормативний розрахунок та регулювання, що складається з правил нормування, процесу визначення нормативної собівартості, регулювання витрат та інших економічних показників;
- ✓ аналіз фактичних та планових витрат, що забезпечує визначення відхилень та виявлення пріоритетних елементів витрат;
- ✓ блок прийняття рішень, що формує варіанти можливих рішень, коригування;
- ✓ блок планування витрат, що дає можливість зробити прогноз на наступний період з урахуванням коригування та обраного варіанта рішення.

За результатами управління витратами необхідно робити дії, пов'язані з маркетинговими процесами, організацією виробництва (бізнесу), управлінням персоналом, процесами постачання та збуту, тобто слід активізувати вплив на витрати з метою запобігання банкрутству або поліпшення позицій щодо витрат.

У вітчизняній практиці управлінського обліку найбільшого поширення набули системи «абзорпшен-костинг» (калькулювання повної собівартості) та «директ-костинг» (калькулювання собівартості за змінними витратами). Якщо порівнювати зазначені системи, то, насамперед, слід оцінити їх значення для стратегічного управління підприємством.

Метод абзорпшен-костинг базується на обчисленні повних витрат. При цьому всі витрати розподіляються між реалізованою продукцією та її залишками. Абзорпшен-костинг, зазвичай, застосовується для розрахунку повної собівартості продукції і для визначення прибутку. Він є найпоширенішим методом калькуляції у більшості розвинутих країн, однак слід

пам'ятати, що виробничі витрати складаються з основних та накладних витрат. І якщо прями витрати можна віднести безпосередньо на конкретні види продукції, то накладні витрати розподіляються пропорційно між видами продукції.

Що стосується директ-костингу, то його основна особливість заключається в тому, що у собівартість продукції включаються тільки змінні витрати. Постійні витрати не враховуються в собівартість продукції, а списуються на витрати періоду. Характерною рисою директ-костингу є те, що за його допомогою можна вивчати взаємозв'язок між випуском, собівартістю та прибутком, що дозволяє використовувати цю залежність в аналізі та прийнятті управлінських рішень.

Зазначені методи розподілу витрат, що стосуються як стратегічного, так і оперативного управління, різні за своїм змістом, за своїми цілями і особливостями застосування. Науковці виділяють як переваги, так і недоліки кожного з методів, які є дієвими інструментами сучасного підходу до ціноутворення та управління витратами. Однак практичне їх застосування вимагає узгодження з обліковою політикою фірми та з податковим законодавством. У той самий час дані системи можна використовувати для внутрішнього аналізу витрат і розробки програм по їх зниженню.

Постійні витрати можуть у ряді випадків спотворювати інформацію та призводити до неправильних управлінських рішень. Це пов'язано, наприклад, з тим, що при вільних потужностях вигідне будь-яке замовлення, яке покриває частину постійних витрат. Крім того, при калькулюванні за традиційним методом (повною собівартістю) існує велика ймовірність спотворення інформації у зв'язку з розподілом непрямих витрат за продуктами (об'єктами калькулювання). Подібний розподіл ніколи не може бути точним, а часто і вводить в оману щодо справжньої вартості конкретного продукту. Найточніша калькуляція та, до якої включені лише витрати, безпосередньо пов'язані з випуском певної продукції, виконанням робіт та наданням послуг. Для менеджерів особливо важлива інформація про витрати для прийняття короткострокових управлінських рішень, пов'язаних з вибором між альтернативними варіантами дій. Система «директ-костинг» є інформаційною основою маржинального підходу в управлінні, тому можна сказати, що її основна перевага полягає в тому, що такий розрахунок дає більше корисної інформації для прийняття управлінських рішень.

До переваг директ-костингу також можна віднести простоту і точність калькулювання собівартості продукції, водночас відсутні складні процедури розподілу постійних витрат за видами продукції. Окрім того,

директ-костинг дає можливість керівництву зосередитися на змінах у маржинальному доході як за виробництвом в цілому по підприємству, так і за видами продукції: визначити продукти з високою рентабельністю для першочергового їх виробництва, оскільки різниця між цінами продажу та змінними витратами не прихована для керівництва. Система дозволяє швидко реагувати на запуск нового продукту при зміні ринкових умов. Також перевагою директ-костингу є те, що обмеження витрат лише змінними витратами спрощує процес розподілу витрат, їх планування, обліку та контролю, оскільки витрати стають більш прозорими, а деякі з них краще контролюються. Вона полегшує оперативний контроль за постійними витратами, оскільки в процесі контролю витрат використовуються стандартні (нормативні) витрати (тобто «директ-костинг» у поєднанні зі «стандарт-костингом»). Змінюючи нормативи в системі «директ-костинг», встановлюються критерії як для змінних, так і для постійних витрат.

Водночас теоретичні та практичні дослідження системи «директ-кост» дозволяють виділити притаманні їй недоліки:

1. Якщо в умовах конкуренції використовується демпінг – навмисний продаж товарів за низькими цінами для отримання привілейованого становища на ринку окремого товару, виникає загроза того, що велика кількість нерозподілених постійних витрат не буде покрита маржинальним доходом, тобто бізнес потрапить в зону збитковості.

2. Противники директ-костингу впевнені, що на практиці важко розподілити витрати між постійними і змінними. Це значною мірою залежить від тривалості аналізованого періоду часу та діапазону виробництва. Крім того, вони зазначають, що постійні витрати також існують у виробництві продукту і тому мають бути включені у собівартість. Вони вважають, що «директ-костинг» не дає відповідь, яка повна собівартість продукції та скільки коштує її виготовлення.

На відміну від цього, стратегічний управлінський облік віддає перевагу системі розрахунку повних витрат, оскільки постійні витрати протягом тривалого періоду мають умовний характер. Крім того, у короткостроковій перспективі розрахунок загальної вартості (навіть приблизної) необхідний для оцінки запасів і вимірювання прибутку підприємства, а в деяких випадках і для прийняття рішень щодо ціноутворення.

Аргументом на користь калькуляції за повними витратами є те, що система «директ-костинг» не приділяє належної уваги постійним витратам. Деякі дослідники стверджують, що рішення, засновані на даних про змінні витрати, можуть бути пов'язані лише з доходом від продажів і

змінними витратами, ігноруючи той факт, що протягом тривалого періоду часу більше уваги слід приділяти постійним витратам. Наприклад, якщо рішення щодо ціноутворення ґрунтуються виключно на даних про змінні витрати, тоді маржа продажів може бути недостатньою для покриття загальних витрат. Також передбачається, що при повному розподілі витрат постійні витрати покриваються, оскільки вони розподіляються за видами продукції. Викликає сумнів достатність аргументу про те, що система змінних витрат змусить менеджерів ігнорувати постійні витрати. Якщо постійні витрати не враховуються, то це недолік управління, а не недолік системи бухгалтерського обліку.

Розрахунок собівартості шляхом повного розподілу витрат дозволяє уникнути в звітності інформації про фіктивні збитки. У виробництві, орієнтованому на сезонні продажі, постійні витрати, понесені при використанні системи «директ-костинг», повністю вираховуються з продажів, коли продукція випускається та зберігається до пікового сезону для задоволення попиту. Таким чином, під час збільшення виробництва для продажу продукції наступного сезону дохід від продажу дорівнює нулю, а постійні витрати списуються на витрати періоду. І навпаки, у випадку повністю розподілених витрат постійні накладні витрати включаються в оцінку запасів і відносяться на кінець періоду, а витрати враховуються лише під час продажу. Таким чином, витрати навряд чи виникнуть протягом періоду накопичення запасів. У цьому випадку система «абзорпшен-костинг» забезпечує більш логічний процес розрахунку прибутку.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість стверджувати, що методи обліку витрат на виробництво та методи калькулювання собівартості спрямовані на досягнення різних цілей, що і доводить їх відмінність і необхідність існування кожного із них на підприємствах для організації ефективної системи обліку витрат на виробництво. Прихильники розподілу витрат за системою «абзорпшен-костинг» стверджують, що виробництво товарів неможливе без постійних витрат виробництва, а отже, постійні виробничі витрати слід розподіляти по виробничих підрозділах і включати в оцінку запасів. Але, як ми виявили, система «директ-костинг» також має свої переваги, тому не можна однозначно рекомендувати єдиний для підприємств різних галузей промисловості метод обліку витрат та метод калькулювання. Для їх визначення необхідно враховувати галузеві особливості, обсяги та періодичність випуску продукції, організацію і технологію виробництва, методіку планування, стан технічного нормування та інші фактори.

Список використаних джерел

1. Пастернак О. П. Вибір методів обліку витрат основної діяльності для потреб управління. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 5. С.1019-1024. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/207.pdf>

2. Товстопят Ю., Чернишова Н. Методи обліку витрат виробництва та калькулювання собівартості продукції. Податковий кодекс. 2014. № 22. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nk/2014/november/issue-22/article3441.html>

Іскра Сергій Валентинович,

аспірант,

Національна академія статистики обліку та аудиту

ЗВІТ НЕЗАЛЕЖНОГО АУДИТОРА ЯК «ДОРОЖНЯ КАРТА» ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*«Фундаментальним показником людини є не те,
де він знаходиться в моменти комфорту і зручності,
а де він перебуває в часи викликів і суперечок»*

Мартин Лютер Кінг-молодший

Аудит та аудиторська звітність вже стали частиною побуту країни, й успішно виконують своє завдання з розвитку української економіки та українського бізнес середовища. В процесі виконання завдання зазвичай аудитор не просто підтверджує звітність компанії, але й допомагають звернути увагу на ризикові елементи діяльності та висловлюють свої думки щодо їх усунення й оптимізації роботи компанії. Кожне нове завдання для аудитора це по суті виклик, у відповідь на який він повинен вкотре довести свою професійність та обізнаність в усіх стандартах та законодавчих вимогах до звітності.

Та окрім звичних, навіть побутових викликів для аудиторів у вигляді завдань з огляду фінансової звітності існують й загальнодержавні виклики що вимагають нового погляду на реальність, нових підходів та рішень. Одним з таких викликів сучасності для аудиторської спільноти стала війна. Руйнація людських життів, міст, а головне цілої економіки країни для ба-

гатьох підприємців ставить під сумнів потребу в аудиті, ба більше, сумнів в можливості продовжувати діяльність.

Невпевненість в наступному дні, а головне наявність ризиків руйнації виробничих підрозділів змушують зупиняти роботу підприємств та зазнавати збитків очікуючи завершення війни та повоєнної відбудови країни.

Але що таке повоєнна відбудова та як вона має здійснюватися наразі – одне з ключових питань серед українського бізнес середовища. А головне як повернути привабливість до інвестицій в такий складний та нестабільний час.

На нашу думку, одним з можливих методів післявоєнного відновлення економіки може стати саме аудит, широкомасштабний та всеосяжний. Проте успіх такого аудиту можливий виключно в консолідації з іншими спеціалістами у сфері оцінки збитків, архітектурно-будівничого планування, кризового менеджменту та спеціалістів з інвестиційної діяльності. Саме консолідація вищевказаних спеціалістів дозволить сформувавши дорожню карту відновлення як для кожного окремого бізнесу, так і для економіки країни в цілому.

Одним з варіантів результату подібної консолідації, на нашу думку, може стати єдиний «Звіт з повоєнного відновлення підприємства» який буде сформовано на основі висновків кожного спеціаліста що був залучений до виконання даного завдання. Головним візиром даного звіту буде саме аудитор котрий в свою чергу не тільки надасть висновок про фінансову діяльність підприємства в довоєнні часи, але й стане гарантом висновків інших спеціалістів та їх професійної компетентності.

До прикладу, звіт може мати наступний вигляд:

1. Оцінка завданих збитків, втрати майна та руйнувань.
2. Висновок архітектурно-будівельної команди щодо варіантів відновлення, строків та вартості даного процесу.
3. Висновок аудиторської групи щодо фінансового стану підприємства в довоєнні та аналіз загального курсу діяльності компанії.
4. Висновок з управлінського планування щодо відновлення робочого процесу та кадрового потенціалу підприємства.
5. Висновок спеціалістів з інвестиційної діяльності щодо можливості залучення коштів іноземних фінансових інституцій.

Отже, підсумовуючи вищеописане можна зробити висновок що подібний єдиний звіт дозволить вибудувати чітку дорожню карту зі зрозумілими масштабами збитків, строками відновлення та подальшим розвитком

компанії у вже нових реаліях. Саме чіткість, зрозумілість та професійна обґрунтованість можуть стати запорукою відновлення та повоєнного розвитку економіки України.

*Кінзерська Наталія Вікторівна,
аспірантка,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИЗИКУ

Належна організація, повне та детальне оформлення результатів здійснення внутрішньогосподарського контролю зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) є запорукою ефективності прийнятих управлінських рішень. Узагальнення й системітизація виявлених недоліків облікового відображення та провадження зовнішньоекономічної діяльності, своєчасне реагування на їх усунення, мінімізація ризиків є основоположним принципом забезпечення прибутковості даного напрямку діяльності кожного суб'єкта господарювання.

Роль та значення оформлення результатів внутрішнього контролю ЗЕД в умовах невизначеності та ризику слід розглядати виходячи з трактування змісту та сутності поняття внутрішнього контролю. Зокрема, «система внутрішнього контролю являє собою політику і процедури, прийняті управлінським персоналом суб'єкта господарювання для досягнення цілей щодо забезпечення ефективного ведення господарської діяльності, у тому числі дотримання політики системи управління, забезпечення збереження активів, запобігання шахрайству та помилкам, їх виявлення, забезпечення точності і повноти облікових записів, забезпечення своєчасної підготовки достовірної інформації» [2, с. 32]. Зазначене трактування поняття «системи внутрішнього контролю» підтверджує, що основним призначенням системи внутрішнього контролю ЗЕД є збереження власності підприємства та запобігання виникненню помилок у обліковому відображенні та уникненні викривлення інформації, що представлена у фінансовій звітності щодо результатів здійснення операцій ЗЕД.

«Майже всі дослідники, розглядаючи методіку внутрішнього контролю, поза увагою залишають проблеми документального оформлення

поточних та підсумкових результатів. При цьому, науковці та практики вказують на необхідність документального забезпечення внутрішнього контролю, проте прикладних форм робочих документів не наводять, вважаючи це справою виключно суб'єкта контролю» [1, с. 70]. Розробка робочих документів суб'єкта внутрішнього контролю, форм звітних та узагальнюючих документів за результатами внутрішнього контролю ЗЕД належать до функціональних обов'язків та компетенції суб'єктів контролю підприємства. Тому оперативність надання інформації про недоліки та ризики здійснення ЗЕД підприємством, вплив даних ризиків на фінансові результати діяльності, наслідки здійснення ЗЕД, прийняття коригуючих управлінських рішень безпосередньо залежить від повноти інформації, яка відображатиметься у внутрішній звітності за результатами внутрішнього контролю ЗЕД та своєчасності її надання управлінському персоналу.

При розробці документального забезпечення узагальнення результатів внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах ризику слід враховувати методику його проведення. Підбір та формування методичного забезпечення організації системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику передбачає обґрунтування та вибір прийомів фактичного та документального внутрішнього контролю (документальні (формальна, арифметична, нормативно-правова, зустрічна, логічна, взаємна перевірка), фактичні (спостереження, інвентаризація, анкетування, службове розслідування), розрахунково-аналітичні (економічний аналіз, статистичні розрахунки), узагальнення й реалізації результатів контролю). Важливою складовою методичного забезпечення організації системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику є розробка класифікатора типових порушень здійснення та відображення в бухгалтерському обліку зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику. Завершальним етапом організації системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику є організація узагальнення результатів внутрішнього контролю та його моніторинг. На даному етапі здійснюється комплекс методичних заходів з групування, узагальнення та систематизації результатів контролю ЗЕД, що забезпечує виявлення порушень та оперативне усунення виявлених недоліків.

Результати проведеного внутрішнього контролю зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику повинні належним чином оформлюватися та документуватися. З метою своєчасного та оперативного надання інформації про виявлені відхилення та недоліки у здійсненні

зовнішньоекономічних операцій, належної систематизації результатів перевірки запропоновані наступні форми внутрішньої звітності:

1) Звіт про результати внутрішнього контролю здійснення зовнішньоекономічних операцій (Розкривається інформація про результати внутрішнього контролю здійснення зовнішньоекономічних операцій, виявленні порушення та недоліки в частині документального оформлення здійснення зовнішньоекономічних операцій, причини виникнення цих порушень, сукупність рекомендації для управлінського персоналу щодо їх усунення. Зазначається перелік застосованих документальних та фактичних прийомів контролю, підтверджувальні документи).

2) Звіт про результати внутрішнього контролю ризиків ЗЕД (розкривається інформація про види ризиків ЗЕД, результати їх оцінки, вартісне вираження результатів настання ризиків ЗЕД, результати перевірки документів, що підтверджують суму понесених витрат, в результаті настання ризиків ЗЕД, наводиться перелік виявлених порушень та причини їх виникнення, перелік застосовуваних прийомів документального і фактичного контролю та шляхи усунення виявлених порушень з метою запобігання їх виникнення в майбутньому).

Запропоновані внутрішні звіти про результати внутрішнього контролю зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику, сприятимуть зведенню інформації про стан об'єкту перевірки, забезпечать оперативне надання інформації керівництву та оформлення рекомендації щодо усунення виявлених порушень.

Список використаних джерел

1. Пугаченко О., Фоміна Т. Робочі документи внутрішнього контролю операцій з необоротними активами: прикладний аспект. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2016. Вип. 3. С. 69-84
2. Станкевич Г. Особливості системи внутрішнього контролю підприємства та роботи внутрішнього аудитора. *Аудитор України*. 2014. № 9 (226). С. 32-37.

Кулик Андрій Андрійович,

аспірант

*ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ОБЛІК ТА ОЦІНКА ШКОДИ ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТУ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ

Збереження майна суб'єкта господарювання та запобігання настання негативних результатів його фінансово-господарської діяльності є важливим завданням бухгалтерського обліку. Оцінку в традиційному розумінні обліку можна розглядати як елемент методу бухгалтерського обліку, який полягає у вираженні вартості майна, господарських операцій та в цілому всіх облікових об'єктів в узагальненому грошовому вимірнику. На додаток до зазначеного тлумачення поняття оцінки доречно звернутися до Супрункової І.В., яка також розглядає оцінку також з практичної точки зору як сукупність прийомів затверджених обліковою політикою з відображення вартості облікових об'єктів [1], а також з позиції суб'єктів оціночної діяльності – як вираження професійної думки про цінність об'єкта [2]. Відповідно оцінку можна розглядати з різних позицій.

Повертаючись до оцінки майна суб'єкта господарювання, варто розмежувати два узагальнені підходи: по-перше, ресурсний підхід: вартість ресурсів (вхідних потоків), необхідних для його створення або придбання активу; по-друге, підхід корисності: вартість послуг, потоків та інших економічних вигід (вихідних потоків), які актив генеруватиме від дати оцінки у майбутньому. Зауважимо, що ресурсний підхід лежить в основі оцінки активів за витратним (майновим) підходом, тобто визначення вартості об'єкту шляхом розрахунку суми витрати на його придбання, створення у цінах на конкретну дату з урахуванням зносу. В контексті довгострокових активів обліку яскравим прикладом витратного підходу є облік основних засобів за моделлю собівартості. Згідно з цією моделлю після первісного визнання об'єкт основних засобів обліковується за залишковою вартістю, тобто первісною вартістю (історично собівартістю) за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності. Щодо обліку поточних активів ресурсний підхід наприклад закладений в основу обліку запасів за методами FIFO, ідентифікованої та середньозваженої собівартості. Підхід визначення вартості з позиції корисності лежить в основі доходного та ринкового (порівняльного) підходів до оцінки.

Перший визначає вартість активу або їхньої групи як суму очікуваних економічних вигід від його використання скоригованих на врахування ризику необхідного для отримання таких вигід. У випадку, коли максимальні вигоди від використання активу полягають в його продажу на ринку, а сам ринок містить угоди зі співставними об'єктами – використовується ринковий (порівняльний) підхід. В контексті обліку типовим прикладом застосування дохідного підходу є визначення справедливої вартості комплексу активів на базі методу дисконтованих грошових потоків. В свою чергу ринковий підхід використовується для визначення справедливої вартості фінансових інструментів утримуваних для торгівлі.

До одного з результатів збройної агресії належить завдання шкоди активам суб'єктів господарювання та результатам їхньої діяльності. Під шкодою мається на увазі сукупність несприятливих особистих немайнових та майнових наслідків, що виникли у разі порушення суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи [3]. В цьому проявляється юридичний аспект шкоди. Шкоду від збройної агресії можна виміряти в сумі збитків і втрат (див. табл. 1). В контексті обліку це передусім збитки – зниження вартості майна в результаті його знищення або пошкодження, та втрати – зниження економічних вигід від використання активів у зв'язку з конфліктом або катастрофою, яке має місце до досягнення повного економічного відновлення.

Таблиця 1

Класифікація шкоди завданої бізнесу на мікрорівні

Тип шкоди	Характеристика	Оцінка
1	2	3
Матеріальні втрати (збитки)	Додаткові витрати в процесі виробництва або прямі втрати матеріалів, основних засобів, готової продукції у зв'язку з конфліктом	Спочатку обчислюються у фізичних одиницях, а в подальшому – у вартісному виразі
Втрати продуктивності праці	Втрати робочого часу через порушення в роботі бізнесу, нестачу сировини, пошкодження основних засобів	Розраховується на базі погодинних витрат на оплату праці на кількості втрачених годин роботи
Фінансові втрати	Збитки через додаткові платежі за боргами або їхнє неповернення, штрафи, коливання курсу, тощо	Визначаються у вартісному виразі

Продовження табл. 1

1	2	3
Втрати у зв'язку з порушенням строків	Більш тривалі ніж очікувалися строки реалізації проекту через непередбачувані обставини.	Суми очікуваних втрат в доходах, прибутках, грошових потоках
Специфічні втрати	Падіння престижу (гудвілу) компанії у зв'язку зі зміною політичної ситуації, страйками, збройними конфліктами	Розрахунок залежить характеру і обставин шкоди

Джерело: сформовано автором на базі аналізу джерел [4, 5]

На рівні суб'єктів господарювання такі збитки і втрати проявляються якості матеріальних втрат (збитків), фінансових втрат, які проявляються у пошкодження або втраті виробничих запасів, зниження продуктивності праці персоналу, втрат спричинених порушення строків договорів (з поставальниками, кредиторамі) та зниження вартості гудвілу. В цьому полягає економічна сторона поняття шкоди.

Таким чином, класифікація шкоди завданої суб'єктам господарювання є досить розгалуженою. Варто також зауважити, що поняття шкода можна розглядати з юридичного та економічного контекстів. З позиції економіки для визначення вартості активів та завданої їм шкоди передбачено ряд методів і підходів (дохідний, витратний, ринковий). В свою чергу вимірниками шкоди виступають збитки і втрати, а формами прояву на рівні суб'єкта господарювання є матеріальні збитки, фінансові втрати, зниження продуктивності праці, тощо.

Список використаних джерел

1. Супрунова І. В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, 3(24). 2015. с. 481–487. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2012-3\(24\)-481-487](https://doi.org/10.26642/pbo-2012-3(24)-481-487)

2. Супрунова І. В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Житомир, 2010. – 23 с.

3. Науково-практичний коментар до статті 225 Господарського кодексу України від 01.01.2016. URL:

https://ips.ligazakon.net/document/KK003989#_

4. Palekienė O., Bruneckienė J., Simanaviciene Z. Critical Analysis of Loss and Damage Concepts under Process of Economic Assessment, Proce-

dia – Social and Behavioral Sciences 156, 2014, pp. 304-309. URL: https://www.researchgate.net/publication/275544836_Critical_Analysis_of_Loss_and_Damage_Concepts_under_Process_of_Economic_Assessment

5. Іванов, Сергій Володимирович. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Дніпропетровськ: Герда, 2015. 183 с. URL: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/2.pdf>

*Лубенченко Володимир Миколайович,
інженер з автоматизації ТОВ АФ «Бухгалтер – Лугань»*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ АУДИТУ ЯК КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА АУДИТОРСЬКИХ ФІРМ

На ринок аудиторських послуг в Україні певним чином вплинув Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII (надалі – закон № 2258). Так, аудитори, та суб'єкти аудиторської діяльності були розподілені та включені в реєстр аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності (надалі – реєстр). Реєстр – автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, які мають право на провадження аудиторської діяльності в Україні. Законом № 2258 Аудиторській Палаті України делеговані повноваження ведення реєстру. Реєстр складається з таких розділів:

- 1) аудитори;
- 2) суб'єкти аудиторської діяльності;
- 3) суб'єкти аудиторської діяльності, які мають право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності;
- 4) суб'єкти аудиторської діяльності, які мають право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес [1].

Аудит представляє собою підприємницьку діяльність, що націлена на отримання прибутку. Господарський кодекс України визначає, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Конкуренція притаманна будь –

якій підприємницькій діяльності і аудиторська діяльність не є виключенням. Як свідчить аналіз публікацій провідних вітчизняних вчених та практиків в галузі аудиту, на ринку аудиту значною мірою присутня конкуренція. Фахівцями визначені конкурентні переваги аудиторських фірм, що представлені на рис. 1 [3, 4, 5, 6]. Але вони потребують уточнення, виходячи з того, що Закон № 2258 підвищив вимоги до якості аудиторських послуг та їх контролю.

Рис. 1. Критерії та чинники конкурентоспроможності аудиторської фірми [3, 4, 5, 6]

Аудиторський загал в особі Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів, Всеукраїнської професійної громадської організації «Спілка аудиторів України» ще у 2018 році засвідчив, що чинником якості

аудиторських послуг є автоматизація процесу аудиту, впровадження ІТ– технологій. Аудиторським фірмам необхідно зосередити увагу на спеціалізованих комп'ютерних програмах, що дозволяють формувати бази даних та обробляти значні електронні масиви, контролювати процес аудиту. На сьогодні на ринку забезпечення аудиту присутні наступні прикладні програми: «КІТ – АУДИТ», «ІС: Аудит – Контроль + (для України)», «Case Ware Working Papers», «ІТ Аудит», «Audit XP», «WP-Excel». Кожна з них має свої переваги та недоліки, але в будь – якому випадку їх застосування зменшить час на виконання аудиторських процедур, в тому числі контрольних процедур, а відповідно, підвищить ефективність та якість аудиту.

Таким чином, автоматизація процесу аудиту є значущою конкурентною перевагою для суб'єктів аудиторської діяльності та інвестицією у якість аудиторських послуг.

Список використаних джерел

1. Про аудит фінансові звітності та аудиторську діяльність: Закон від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://www.apu.com.ua/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%83-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C/>

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/436-15>

3. Конкуренція як стимул для розвитку аудиторських компаній. URL: <https://devisu.ua/uk/stattia/konkurenciya-yak-stimul-dlya-rozvitku-auditorskih-kompaniy>

4. Жукова Т. А., Ганус І. С., Плікус І.Й. Аналіз ринку аудиторських послуг в Україні. *Вісник СумДУ*. Серія «Економіка». 2019. № 2. С. 63-69.

5. Шульга С. В. Розвиток теорії та методології аудиту в Україні в контексті процесів євроінтеграції: монографія. Київ: Видавець Поздишев, 2019. 440 с.

6. Лубенченко О.Э. Формирование конкурентных преимуществ аудиторских фирм. *Экономика и управление*. 2007. №1.

*Лубенченко Ольга Едуардівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

НОВІТНІ ВИМОГИ ДО ОЦІНКИ АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ

Міжнародний стандарт аудиту 315 «Виявлення та оцінка ризиків суттєвих викривлень» було переглянуто, з метою розширення класифікації, ідентифікації та оцінки аудиторських ризиків (надалі – МСА 315). МСА 315 вступив в дію для аудитів фінансової звітності за періоди, що починаються 15 грудня 2021 року або після цієї дати. Але на сьогодні він не оприлюднений в Україні, оригінальний текст стандарту знаходиться на сайті IFAC– Міжнародної федерації бухгалтерів [1]. В стандарті представлено докладний матеріал для застосування його фахівцями під час аудиту, який направлений на більш цілеспрямовані дії аудиторів у відповідь на оцінені ризики, на детальну розробку подальших аудиторських процедур. Стандарт розкриває сферу його застосування, основні принципи, в тому числі принцип масштабування, мету, основні дефініції та вимоги, процедури оцінки аудиторських ризиків (ризик суттєвого викривлення фінансової звітності, ризику невиявлення), супутні дії, такі, як отримання розуміння діяльності клієнта та його оточення, застосовної концепції підготовки фінансової звітності і системи внутрішнього контролю, вимоги до документування. Крім того, МСА 315 містить посібник із застосування, інші пояснювальні матеріали та 6 додатків:

- додаток 1. Питання для розгляду при отриманні розуміння організації та її бізнес- моделі;
- додаток 2. Отримання розуміння щодо факторів невід’ємного ризику;
- додаток 3. Отримання розуміння системи внутрішнього контролю організації;
- додаток 4. Питання для розгляду при отриманні уявлення про роботу служби внутрішнього аудиту організації;
- додаток 5. Питання для розгляду при отриманні розуміння щодо інформаційних технологій (надалі – ІТ);
- додаток 6. Питання для розгляду при отриманні розуміння щодо загальних засобів ІТ– контролю.

МСА 315 слід розглядати та застосовувати разом із МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Між-

народних стандартів». За МСА 315 процедури оцінки ризиків включають:

- ✓ запити (наприклад, направлення запитів зовнішньому юристу клієнта або зовнішнім органам нагляду, або експертам з оцінки, послугами яких користувався клієнт, або внутрішнім аудиторам);
- ✓ аналітичні процедури (наприклад змін у залишках за рахунками за поточний або проміжний період із залишками за попередні періоди, щоб отримати уявлення про можливі сфери підвищеного ризику);
- ✓ спостереження та інспектування (інспектування внутрішніх документів, інформації, отриманої із зовнішніх джерел; спостереження за інвентаризацією, введенням паролів, в тому числі із застосуванням засобів дистанційного спостереження (таких як камери, дрони)).
- ✓ подальші аудиторські процедури, що включають тести заходів контролю та процедури по суті (тести деталей та аналітичні процедури по суті).

Ризик суттєвого викривлення фінансової звітності включає ризик системи внутрішнього контролю (надалі – СВК) та властивий ризик, тобто, ризик бізнесу клієнта. З метою оцінки ризиків СВК удосконалено робочий документ робочий документ «Опитувальник із внутрішнього контролю» на підставі приписів МСА 315, табл. 1.

Таблиця 1

Опитувальник із внутрішнього контролю (фрагмент)

Мета: шляхом отримання інформації про внутрішній контроль ідентифікувати та оцінити ризики суттєвого викривлення фінансової звітності, у т. ч. ризики шахрайства			
Процедури: запит, обговорення, оцінка			
№ пункту МСА 315	Чинник ризику	Примітки та пояснення	Вплив чинника на можливість викривлення фінансової звітності (істотний/не суттєвий)
А 96–98	1. Вивчення контрольного середовища, процесу оцінки ризиків клієнтом та впровадженого ним процесу	Для цілей МСА система внутрішнього контролю поділяється на п'ять	Оцінка впливу (ризик) та визначення подальших аудиторських процедур

	<p>моніторингу системи внутрішнього контролю:</p> <ul style="list-style-type: none"> • демонстрація керівництвом прихильності чесності та етичної поведінки, (аудитор може отримати таке розуміння за допомогою направлення запитів керівництву та співробітникам, шляхом розгляду інформації, отриманої із зовнішніх джерел щодо таких аспектів; • доведення керівництвом до відома співробітників своїх поглядів на ділову практику та етичну поведінку; • інспектування документально оформленої керівництвом кодексу поведінки та спостереження за тим, чи діє керівництво відповідно до цього кодексу 	<p>взаємопов'язаних компонентів:</p> <ul style="list-style-type: none"> (а) контрольне середовище; (б) процес оцінки ризиків в організації; (в) процес моніторингу системи внутрішнього контролю організації; (г) інформаційна система та інформаційна взаємодія; (д) контрольні процедури 	
A 101-102	<p>Вивчення заходів контролю:</p> <ul style="list-style-type: none"> • як виконуються наглядові функції керівництва, наприклад, у частині формування культури поведінки та прихильності керівництва 	<p>Надіслати запит щодо визначених питань. Провести опитування співробітників щодо наявності та дотримання приписів внутрішнього контролю</p>	<p>Оцінка чесності менеджменту та власників клієнта та оцінка схильності до шахрайства</p>

	<p>принципам чесності та етичних цінностей;</p> <ul style="list-style-type: none"> •наскільки незалежні особи, які відповідають за корпоративне управління та що здійснюють нагляд за системою внутрішнього контролю підприємства, якщо такі особи не входять до складу керівництва; •як розподіляються повноваження та відповідальність в організації; •як клієнт залучає, розвиває та утримує компетентних працівників; •яким чином клієнт притягує працівників до відповідальності за невиконання ними своїх обов'язків для досягнення цілей системи внутрішнього контролю 		
<p>.....</p>			
<p>Висновок щодо СВК, дата, прізвища та підписи відповідальних осіб</p>			

Розроблений робочий документ відповідає вимогам МСА 315 в частині визначення ризиків внутрішнього контролю клієнта, допомагає ідентифікувати індивідуальні ризики та в подальшому, при плануванні, на його підставі визначається необхідність застосування тестів заходів контролю, визначаються статті фінансової звітності схильні до викривлення, розробляються подальші аудиторські процедури з метою збору доказів для формування звіту аудитора.

Список використаних джерел

1. ISA 315 (Revised 2019), Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement URL:<https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ISA-315-Full-Standard-and-Conforming-Amendments-2019-.pdf>

*Нежива Марія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Державний торговельно-економічний університет*

ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО ЯК ЗАГРОЗА СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розвиток світової економіки та кон'юнктура ринку призвели до зростання ролі фінансів у житті кожної людини. Збільшенню шахрайства сприяло залучення безготівкових форм розрахунків, розширення мережі банків та інших фінансових установ, поява міжнародних фінансово-кредитних організацій, активне використання нових інформаційних технологій фінансових операцій у фінансовому секторі. Шахрайство створюється як внутрішніми учасниками бізнесу, так і зовнішніми суб'єктами. Це зачіпає інтереси учасників практично всіх сфер суспільних відносин: кредитно-банківської, страхової, мережі Інтернет, зовнішньоекономічної діяльності, що маркує проблему як проблему транснаціонального характеру.

Шахрайство, яке має місце у сфері фінансів, посягає на найбільш важливі економічні відносини – відносини з формування, розподілу та використання грошових коштів, завдає багатомільйонні збитки економіці та добробуту громадян, підриває розвиток підприємницької та інвестиційної діяльності. За даними Інтерполу [1], доходи від діяльності фінансових шахраїв перевищують доходи від усіх кримінальних злочинів у сфері економіки, а також вийшли на друге місце після торгівлі наркотиками.

До найбільш характерних рис сучасного шахрайства можна віднести такі характерні риси: висока частка в загальній структурі економічної злочинності та кількість злочинів, вчинених у великих та особливо великих розмірах; переважна концентрація в промислово розвинутих регіонах з міжрегіональним характером дій шахраїв, які в одних регіонах здійснюють шахрайські дії, а в інших – заволодіння чужим майном; значний рівень

групових посягань, у тому числі організованих, з розподілом ролей у групі та корупційними зв'язками; активне використання підроблених або фальсифікованих документів, печаток, штампів, а також створених фіктивних фірм, застосування різноманітних правових засобів, економічних інститутів та їх можливостей для досягнення злочинних цілей; мобільність способів обману в залежності від зміни різних факторів.

Таким чином, прояви фінансового шахрайства безперечно є глобальними ризиками світової економічної системи. Без активної реакції всіх учасників ринку, державних і службових осіб, власників і керівництва організацій неможливі позитивні зміни в економіці країн, у тому числі і в підприємницькій практиці.

Список використаних джерел

1. INTERPOL. URL: <https://www.interpol.int/>

*Пантелеєв Володимир Павлович,
доктор економічних наук, професор,
приватний підприємець*

ПОГЛИБЛЕНІ РОЗРОБКИ З ESG-ЗВІТУВАННЯ НА СЛУЖБІ ПОДОЛАННЯ АГРЕСІЇ

Зростання престижу зусиль у сфері ESG-політики корпорацій.

ESG-дані останніми роками стали провідним трендом в корпоративному управлінні, зокрема, спрямованому на стійкий розвиток у світі. ESG-дані формують певний рейтинг та впливають на імідж компанії, її цінність та вартість. ООН United Nations Global Compact у своїх звітах вказує, що компанії, які враховують ESG, є більш привабливими для інвесторів та партнерів. Вони отримують на 12% більшу маржу й на 19% більшу ринкову вартість та кредитоспроможність у довгостроковій перспективі [1]. За оцінкою британської аудиторсько-консалтингової компанії EY, 97% інвесторів сьогодні орієнтуються на індекс ESG, приймаючи інвестиційні рішення [2]. Сьогодні ESG-політики в Україні мають Астарта, ДТЕК і МХП. І це тільки початок. Deutsche Bank очікує, що до 2035 року 95% всіх інвестиційних рішень включатиме ESG-показники [3].

Орієнтація на позитивний досвід ЄС. Європейський Союз був однією з перших юрисдикцій, які увели обов'язкове розкриття інформації, пов'язаної із ESG. Враховуючи, що Україна знаходиться на шляху до

гармонізації свого законодавства із стандартами та практикою ЄС, можна передбачити, що підхід ЄС буде взято до уваги при розробці української бази для розкриття інформації, пов'язаної із стійким розвитком [4]. У ЄС така звітність грає більш конкретну роль – вона є складовою амбітного намагання перетворити Європу у кліматично нейтральний континент світу [5]. ЄС зобов'язався потратити не менше 20% свого бюджету на 2014-2020 рр. на заходи з обмеження змін клімату. Однак, Європейська рахункова палата повідомила, що Євросоюз не зміг досягти своєї мети та перевишив свої витрати, щоб стверджувати, що мету було досягнуто [6].

Застосовуються різні форми популяризації ESG-аспектів. Консультаційна компанія PwCБългария розпочала конкурс стійкий бізнес-практик та ефективних ESG стратегій – ESG Awards [7]. В Іспанії фірми визначають, що саме вважається найбільш актуальними питаннями ESG для інвесторів в інфраструктуру, й вони складають основу оцінки якості кандидатів на інвестиції, які проводяться на початковому етапі нашого інвестиційного процесу. Щодо S, або соціального аспекту ESG, фокусуються на здоров'ї та безпеці, умовах праці, ланцюжках постачань, контактах із спільнотою та управлінні стейкхолдерами. Щодо корпоративного управління G у ESG, ми робимо це у відношенні прав акціонерів, незалежності ради директорів, дивідендної політики, винагород та стимулів, аудиту та внутрішнього контролю, кібербезпеці, хабарництва та корупції [8].

Зміни у підходах корпорацій до ESG через війну в Україні. Першою реакцією бізнесу на війну в Україні стала стурбованість світового бізнесу щодо енергоносіїв, виробництва та постачання продовольства, добрив, матеріалів, руйнування ланцюжків постачань, значного коливання на фондовому ринку тощо. Аналітиками зазначається домінування фактору опору агресії. Війна в Україні пришвидшить перехід на ESG та збільшить інвестиції у відновлювальні джерела енергії. Аудитори будуть грати важливу роль у впровадженні майбутніх правил ESG, які можуть зачіпляти не лише великі корпорації, але також малі та середні підприємства [9]. Воєнні дії в Україні, які призвели до переривання постачання російського газу, змусили деякі європейські країни, зокрема, Німеччину та Італію, розглянути можливість повернення до вугілля як джерела енергії. Деякі компанії повідомили, що можуть використовувати більше вугілля, маючи ризик погіршити свій рейтинг ESG. Повертаючись до трагічних подій на Україні, ми повинні в першу чергу враховувати громадний гуманітарний вплив, який конфлікт здійснює на місцеве населення. З економічної точки зору ми також повинні мати на увазі, що конфлікт та західні санкції стосовно Росії

поставити енергетичну безпеку на перше місце. Хоча пошук альтернатив російським нафти та газу у короткострокової перспективі може стати проблемою стійкості (наприклад, Польща замінила російський газ вугіллям), ми вважаємо, що у довгострокової перспективі це, ймовірно, стане ще одним аргументом на користь зниження залежності від вуглеродомістких джерел та збільшить використання відновлюваних джерел енергії. Не зважаючи на величезні поточні зусилля із впровадження більш чистих джерел енергії, це потребує часу та капіталі. Ми вважаємо, що сектор інфраструктури є ключовим гравцем на цьому переході [8].

Оперативні, тактичні та стратегічні завдання наукового на прикладного забезпечення ESG-звітування в Україні. Викладемо пропозиції щодо використання на практиці основних pillars (*pillar*, ісп. стовп), тобто складових ESG-звітування компаній в умовах війни та післявоєнного відродження України.

Environmental – значні зусилля із використання відновлюваних джерел енергії, зниження впливу на кліматичні зміни, власна екологічна політика корпорації, використання природних ресурсів із низьким навантаженням на природу, рекультивация сільськогосподарських земель, відновлення лісосмуг, поштовх для розвитку «кругової» економіки, розширення виробництва еко-продукції тощо;

Social (стає першочерговим) – зниження надзвичайного гуманітарного впливу війни на населення, участь у соціальних проектах допомоги особам, що постраждали від війни (соціальне житло, соціальний захист та волонтерський рух тощо), захист даних та конфіденційність, працевлаштування ветеранів війни, взаємодія з місцевими громадами щодо відновлення втрат у інфраструктурі та рестарт української моделі розвитку на деокупованих територіях тощо;

Governance підтримка економічних санкцій проти агресора, забезпечення енергетичної безпеки, розвиток аудиту та внутрішнього контролю, широке запровадження екологічного аудиту, поновлення економіки та ліквідація втрат від руйнувань, адекватна система управління, врахування ризиків, реструктуризація компанії, зміцнення її ділової репутації та коригування поточної та довгострокової стратегії та ін.

Наявні глибокі теоретичні розробки вчених України: розроблено концептуальні детермінанти розвитку корпоративної звітності [10], вивчено європейський досвід корпоративного звітування, досліджено покрокову схему формування звітності ESG [12], запропоноване розвиток методології безперервного аудиту, що інноваційним способом трансформує усталену парадигму надання традиційних аудиторських

послуг із часовим лагом, долає брак впевненості стейкхолдерів у прийнятті рішень щодо звітності [13], правильно вказано, що стосовно ESG-показників компанії подають свою нефінансову звітність, визначення індексів та рейтингів також все більше орієнтується на ESG-показники компаній [2]. Розкрито зміст ESG, нормативної бази та регуляторного поля, вказано роль ESG-факторів у інвестиційному аналізі та проблеми обліку та звітності [14]. Хорошо відомі вітчизняні розробки інтегрованої звітності компаній. Потрібно внести відповідні коригування у Політику стійкого розвитку фінансів України до 2025 р. [4]; необхідно враховувати законодавче середовище, яке змінюватиметься завдяки новому статусу України як кандидата на вступ до ЄС.

Що саме слід переглянути та розробити. Для досягнення мети потрібно з використанням передової світової практики та розуміння що маємо справу із сферою високого ризику, варто активно використати систему показників ESG, яка допомагає компаніям повідомляти про свої ініціативи та результати стратегії, зниження ризику рецесії, стійкого розвитку та стійкого характеру ринків, забезпечення конкурентних переваг компанії на ринку; слід розширити загальні рамки звітності, включив до неї нефінансову складову у формі ESG-звітування, зробити впровадження стандартів розкриття інформації, пов'язаної із ESG у ділову практику компаній, бізнес-процеси, розробку продуктів, операцій, стратегій тощо.

Гідною відповіддю на виклик світу щодо марного намагання агресора знищити державу та народ України стане перехід від «академічного» розгляду та вивчення досвіду інших країн професійними колами науковців та діловою спільнотою соціальних питань, проблем економіки та охорони навколишнього середовища з використанням нових підходів. Доповненням до моральної перемоги над окупантом та досягнення перемоги на військових полях стане зважене та аргументоване застосування Україною всіх своїх ресурсів, включно інтелектуальних ресурсів.

Перспективи. Результатами проведеного наступу з боку науковців України стане озброєння вітчизняної та світової спільноти наробками та власним практичним досвідом застосування новітніх ідей менеджменту та обліку компаній в умовах війни, стане складова інноваційного забезпечення вдалого ведення бойових дій проти агресора. Ця благородна місія наших науковців із вітчизняних бухгалтерських та аудиторських шкіл через активізацію функціоналу ESG-факторів щодо цілеспрямованої ESG-діяльності, використання ESG-метрик/ESG-критеріїв та ESG-показників тощо, не тільки посприяє підтримання іміджу компанії або корпорації та утворить кращі можливості залучення інвестицій, зростання фінансових

показників тощо, але збагатить світову науку та практику шляхом обґрунтованого ESG-звітування про таку діяльність та стане реальною відповіддю на неймовірні виклики часу.

Список використаних джерел

1. 5 довгострокових тенденцій, які допоможуть вирости бізнесу у 2022 році. URL: <https://youcontrol.com.ua/articles/yc Trends2022/>

2. Станасюк Н. С., Пасінович І. І., Томашевська А. Р. Сучасні підходи до оцінювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств. URL: <https://science.lpnu.ua › files › journal-paper › nov>

3. У компаній з'являється голос. Найголовніші КСО тренди у 2021 році. URL: <https://delo.ua/business/jakimi-budut-trendi-korporativnoji-socialnoji-vi-381723/>

4. Sustainability-Related Disclosures in Ukraine: What Businesses Should Expect Soon. URL: <http://ujbl.info/article.php?id=1542>

5. Марія-Елена Кисьова: Новата директива за корпоративно отчетане е предизвикателство. URL: <https://www.investor.bg/imenata-nabiznesa/107/a/mariia-elena-kisiova-novata-direktiva-za-korporativno-otchitanee-predizvikatelstvo--354152/>

6. ЕСП: ЕС не е изпълнила целите си за разходи за борба с измененията на климата. URL: <https://www.investor.bg/evropa/334/a/esp-es-ne-e-izplynila-celite-si-za-razhodi-za-borba-s-izmeneniata-na-klimata-353150>

7. PwC България стартира конкурс за устойчиви бизнес практики ESG Awards. URL: <https://www.investor.bg/esg/575/a/pwc-bylgariia-startirakonkurs-za-ustoiichivi-biznes-praktiki-esg-awards-352470/>

8. Araujo A. (M&G): La evaluación de cuestiones ESG es una parte integral del proceso de inversión. URL: <https://www.eleconomista.es/mg/noticias/11816357/06/22/Alex-Araujo-MG-La-evaluacion-de-cuestiones-ESG-es-una-parte-integral-del-proceso-de-inversion.html>

9. Фабиан Дьомарини: Войната в Украйна ще ускори прехода към ESG. URL: <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/fabian-diomarini-voinata-v-ukraina-shte-uskori-prehoda-kym-esg-350236/>

10. Мисака Г., Дерун І. Концептуальні детермінанти розвитку корпоративної звітності в інформаційних економіках та суспільствах. У зб. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. Т. 4 (45). С. 70.

11. Августова О. О., Ромашко О. М., Кузьменко О. П. Корпоративне звітування: європейський досвід. Бізнесінформ. 2022. № 1. URL: <https://oaji.net/articles/2022/727-1654433891.pdf>

12. Хорунжак Н. М. Досвід формування нефінансової звітності в країнах ЄС URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45266/1/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%B6%D0%B0%D0%BA%20%D0%9D.%D0%9C..pdf>

13. Васильєва Т. А., Макаренко І.О. Сучасні інновації у складанні і поданні корпоративної звітності. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 1. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2017_1_115_125.pdf

14. Пантелєєв В.П. Розв'язання проблем застосування ESG-факторів. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2021. С. 125-129.

Петраковська Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДОХОДІВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Умовою сталого розвитку підприємств у економіці, що складається під впливом інтеграційного розвитку глобального економічного простору – індустріалізації та цифровізації, є перехід на якісно новий ефективний рівень управління та організації бізнес-процесів.

Це зумовлює необхідність формування нового підходу до методології облікового забезпечення доходів на підприємствах, що дає можливість всебічно досліджувати оперативні та стратегічні можливості для прийняття управлінських рішень.

Поява в теорії та практиці бухгалтерського обліку поняття «дохід», що розглядається як фактор формування фінансового результату, зумовило зростання уваги до нього з боку менеджерів підприємств та облікових працівників. Підвищення ефективності управління доходами можливе при наявності достатньої та достовірної інформації про даний об'єкт, що максимально задовольняє запити її користувачів. У зв'язку з цим виникає необхідність уточнення економічної сутності та класифікації доходів підприємства.

Питання визначення, оцінки, класифікації доходів підприємства знайшли своє відображення в дослідженнях Р.Ф. Бруханського [2], Н.В. Гуріної [4], О.В. Зінченко, Н.Й. Радіонової, Є.Б. Хаустової [6], О.В. Маноїленко [5], Н.М. Носач [13], О.М. Саєнко [14] та ін.

В українському законодавстві сутність терміну «доходи» розкривається в НП(С)БО 15 [10] та НП(С)БО 1 [9]. НП(С)БО розкривають сутність даного об'єкта бухгалтерського обліку з точки зору впливу на активи, пасиви, капітал підприємства.

Н.В. Гуріна стверджує, що у вищезгаданих нормативно – правових актах є деякі неточності у розкритті змісту цієї категорії, вона вважає, що у визначенні доходу, наведеного в НП(С)БО 1 наголос робиться на збільшенні економічних вигод лише в результаті надходження активів, не враховуючи при цьому можливість отримання доходу в результаті збільшення вартості вже наявного активу [4].

Сутність терміну «доходи» розкривається також в МСБО 18 [12], але на відміну від національних стандартів, в МСБО не враховується збільшення активу та зменшення зобов'язань, а лише розглядається зростання власного капіталу.

У теоретичному та практичному аспектах бухгалтерського обліку доходу підприємств важливим питанням є його класифікації.

Склад доходів визначений в нормативно – правових актах України наведений в табл. 1.

Таблиця 1

Склад доходів в нормативно – правових актах України

Склад доходів	НП(С)БО 1 (поточна редакція)	П(С)БО 15 (перша редакція)	НП(С)БО 15 (поточна редакція)	Інструкція про застосування Плану рахунків (перша редакція)	Інструкція про застосування Плану рахунків (поточна редакція)
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	+		+		
Інші операційні доходи	+	+	+	+	+
Дохід від участі в капіталі	+			+	+

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Інші фінансові доходи	+			+	+
Інші доходи	+	+	+	+	+
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)		+	+		
Фінансові доходи		+	+		
Надзвичайні доходи		+		+	
Доходи від реалізації				+	+
Страхові платежі				+	+

Джерело: сформовано автором на основі [7,9,10]

Аналізуючи дані табл. 1 можна зазначити, що в НП(С)БО 1 [9] та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (далі Інструкція про застосування Плану рахунків) [7], на відміну від НП(С)БО 15 [10] зазначаються такі групи доходів, як «дохід від участі в капіталі» (дохід від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі) та «інші фінансові доходи» (дивіденди, відсотки та інші доходи від фінансової діяльності). Згідно НП(С) БО 15 [10] до фінансових доходів належать дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі). Це НП(С)БО не поширюється на доходи, пов'язані з дивідендами, які належать за результатами фінансових інвестицій та обліковуються методом участі в капіталі.

У зв'язку з запровадженням НП(С)БО 1 [9] у 2013 році групу «надзвичайні доходи» було виключено зі складу доходів. Згідно МСБО I «Подання фінансової звітності» [11] суб'єкт господарювання не повинен подавати будь-які статті доходу або витрат у вигляді надзвичайних статей у звіті про сукупні доходи чи в окремому звіті про прибутки та збитки (якщо він подається) або у примітках.

У порівнянні з нормативно – правовими актами України в МСБО 18 [12] передбачені такі групи доходів: доходи від продажу товарів; надання послуг та використання активів суб'єкта господарювання іншими сторонами, результатом чого є відсотки, роялті та дивіденди.

Дослідження різних спеціальних джерел показали, що питання стосовно класифікацій доходів мають у науковій літературі дискусійний характер.

Таблиця 2

Узагальнення поглядів науковців щодо складу доходів

Склад доходів	О.В. Манойленко [5]	Г.Ю. Міщук, Т.М. Джигар, О.О. Шишкіна [8]	Р. Ф. Бруханський [2]	Зінченко О.В., Радіонова Н.Й., Хаустова Є.Б [6]	Бурденко І.М., Гольцова С.М., Макаренко І.О., Савченко Т.Г., Серпенінова Ю.С. [3]	М.Ю. Абрамчук, Ю. Г. Гуменна, І. В. Тютюнник, П. М. Рубанов [1]
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	+				+	+
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	+	+			+	+
Інші операційні доходи	+	+		+	+	+
Фінансові доходи	+		+		+	+
Інші доходи	+	+	+	+	+	+
Дохід від участі в капіталі		+		+		
Інші фінансові доходи		+		+		
Доходи операційної діяльності			+	+		
Страхові платежі				+		

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2, 3, 5, 6, 8]

Аналізуючи дані табл. 2 можна зазначити, що більшість науковців визначають склад доходів відповідно до нормативно – правових актів.

Так, О.В. Манойленко [5], Бурденко І.М., Гольцова С.М., Макаренко І.О., Савченко Т.Г., Серпенінова Ю.С. [3], М. Ю. Абрамчук, Ю. Г. Гуменна,

І.В. Тютюнник, П. М. Рубанов [1] групують доходи відповідно до НП(С) БО 15.

Г.Ю. Міщук, Т.М. Джигар, О.О. Шишкіна [8] групують доходи відповідно до НП(С)БО 1.

О.В. Зінченко, Н.Й. Радіонова, Є.Б. Хаустова [6] здійснюють групування доходів відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків.

Р.Ф. Бруханський [2] доходи класифікує за видами діяльності: операційної, фінансової та іншої.

Аналіз проведеного дослідження свідчить, що інформація, представлена на основі даних класифікацій доходу є обмеженою для задоволення управлінських потреб.

Для підвищення ефективності управління доходами велике значення має їх класифікація за різними ознаками.

Так, Н.В. Гуріна запропонувала 7 класифікаційних ознак для класифікації доходів деревообробних підприємств: форма отримання доходів; визнання; періодичність; ступінь суттєвості; центри доходів; географічний сегмент; з огляду на об'єкт реалізації [4].

Н.М. Носач запропонувала класифікацію доходів за такими трьома напрямками:

- для обліку та формування звітності: товарні групи, товарний класифікатор суб'єкта господарювання, період формування, термін представлення, сезонність реалізації, види торгової марки товарів, джерело формування, види реалізації, форма торгівлі, форма розрахунку;
- для аналізу та прогнозування: план (бюджет), фактори впливу, центри відповідальності, рівень отримання, ринки збуту, сегменти споживчого ринку, регулярність отримання доходу;
- для прийняття рішень: форма розрахункових операцій, релевантність, форми управління продажами, методом нарахування, ступінь суттєвості, можливість отримання, характер оцінки [13].

О.М. Саенко виділяє 12 ознак для класифікації доходів фармацевтичної галузі: характер діяльності; напрями господарської діяльності, джерела формування; види реалізації товарів; елементи формування доходів від реалізації товарів; період формування; ідентифікація в процесі бухгалтерського обліку; характер оподаткування доходу; ступінь податкового очищення; рівень для формування прибутку; податковий важіль; повнота та місце відображення доходів [14].

Узагальнивши напрацювання науковців пропонуємо доходи класифікувати за такими ознаками: вид діяльності; форма отримання доходів; період формування, визнання; географічний сегмент; ступінь суттєвості; форма розрахунку; джерело формування; галузь діяльності; характер оподаткування.

Отже, систематизація інформації про доходи у бухгалтерському обліку здійснюється на основі ознак, визначених їх науково обґрунтованою класифікацією. Вона повинна включати ознаки систематизації інформації, які забезпечують повноту її розкриття та корисність для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Відображення в обліку доходів підприємства відповідно до запропонованих класифікаційних ознак забезпечить систематизацію облікової інформації та сприятиме підвищенню ефективності управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Абрамчук М. Ю., Гуменна Ю. Г., І. В. Тютюник, Рубанов П. М. Фінансовий облік: конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет. 2018. 395 с.

2. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 480 с.

3. Бурденко І.М., Гольцова С.М., Макаренко І.О., Савченко Т.Г., Серпенінова Ю.С. Основи бухгалтерського обліку : навч. Посіб.. За заг. ред. Серпенінової Ю.С. Суми: Видавництво «Винниченко М.Д.». 2016. 266 с.

4. Гуріна Н.В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.12. Ч.1. С. 203 – 205.

5. Давидюк Т.В., Манойленко О.В., Ломаченко Т.І., Резніченко А.В. Бухгалтерський облік: навч. посібник. Харків: Видавничий дім «Гельветика». 2016. 392 с.

6. Зінченко О.В., Радіонова Н.Й., Хаустова Є.Б. та ін. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях: навч.посібник під заг. ред. М. І. Скрипник. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 340 с.

7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 (із змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

8. Міщук Г.Ю., Джигар Т.М., Шишкіна О.О. Економічний аналіз: навч. посібник. Рівне: НУВГП, 2017. 156 с.

9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку I «Подання фінансової звітності» URL: 01.01.2012 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text

12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку I8 «Дохід» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text

13. Носач Н.М. Класифікація доходів від реалізації товарів для потреб обліку та управління. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. С. 220-223.

14. Саєнко О.М. Класифікація доходів фармацевтичної галузі. Ефективна економіка. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4812>

Пилипенко Олексій Іванович,
*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОГНОЗОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА МСФЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови господарювання, в яких доводиться функціонувати підприємствам України внаслідок масштабної воєнної агресії Росії з лютого 2022 року, є вкрай складними у зв'язку з невизначеними умовами зовнішнього середовища та непередбачуваністю динаміки подій воєнно-політичного характеру. Гостро постала загроза фізичного існування активів, стрімко активізувалися інфляційні процеси, виникла криза кадрового ресурсу та забезпеченості матеріальними ресурсами. Суб'єкти господарювання,

що розпочали відновлювати діяльність у відносно безпечних регіонах України, постали перед завданням з пошуку можливостей впровадження і застосування планування та прогнозування з метою нарощування ділової активності у майбутньому на основі формування прогнозів і бюджетів.

Розроблений в умовах стрімкого погіршення макроекономічних показників План економічного відновлення України [1], що презентований у Верховній Раді 2 травня 2022 року, післявоєнну відбудову України визначає як пріоритет для усього цивілізованого світу. Відповідне втілення масштабних проєктів, як передбачається, базується на розвитку партнерства України з країнами G7 та ЄС в режимі трансферу технологій і доступу до фінансових ресурсів. Відповідно, центральним підходом має стати надання гарантій інвесторам для інвестування в Україну. Особливу увагу варто приділяти розробці антикризової стратегії підприємств, що базується на використанні даних прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ, оскільки на основі її показників можна оцінити очікувані фінансові результати та обґрунтувати потреби у фінансуванні бізнесу на перспективу. Відповідно, актуальним є обґрунтування доцільності та вибору методів формування показників прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ задля підвищення інвестиційної привабливості підприємств України.

Прогнозована фінансова звітність за МСФЗ орієнтована передусім на внутрішніх користувачів. На рівні суб'єктів господарювання прогнозована фінансова звітність є джерелом інформаційних даних для розробки планів розвитку підприємства та оцінки впливу рішень менеджменту на ефективність діяльності та фінансовий стан. Використання прогнозованої звітності за МСФЗ в якості управлінської для досягнення більш якісного прогнозування забезпечує формування інформації про прогнозовані показники для інвесторів, що для останніх свідчить про високий рівень якості управління підприємством.

За концепцією МСФЗ [2] прогнозована фінансова звітність включає прогнозований звіт про фінансовий стан (баланс), звіт про сукупний дохід (звіт про фінансові результати), а також звіт про рух грошових коштів. На підставі даних цих звітів досягається забезпечення зацікавлених користувачів інформацією про вплив конкретних дій на майбутній фінансовий стан підприємства, зокрема з'являється можливість визначення обмежень для економічного зростання і досягнення необхідної збалансованості між продажем, виробничими потужностями та фінансовими ресурсами. Гострий дефіцит фінансових ресурсів внаслідок воєнного стану вимагає пошуку додаткових джерел фінансування задля відновлення економічної

активності та її розвитку, тому прогнозована звітність може надаватися потенційним інвесторам.

Активізація інвестиційних процесів потребує подолання факторів, що її стримують, за рахунок розвитку такої технології управління, як бюджетування на основі показників бухгалтерської звітності. Обраний Україною вектор на досягнення повного доступу до ринків ЄС та країн G7 природно призведе до того, що все більше компаній на даному етапі постануть перед необхідністю підготовки консолідованої прогнозованої фінансової звітності на основі вимог МСФЗ. Для інвесторів така бухгалтерська звітність є масивом інформації про фінансові результати підприємств та можливі тенденції економічного розвитку.

Базовими аспектами формування прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ є наступні: змістовне наповнення показників звітності; об'єкти прогнозування; методи та моделі підготовки звітності. При виборі показників прогнозованої звітності слід враховувати баланс між доцільністю їх розкриття у звітах для користувачів звітності і трудомісткістю їх формування. Бухгалтеру слід виважено оцінити корисність формування аналітичної інформації за обраними показниками з оцінкою трудових витрат на збір необхідних даних з високим рівнем точності.

Серед методів підготовки прогнозованої фінансової звітності можна виділити: 1) на основі планових показників за даними управлінської звітності на основі їх трансформації відповідно до вимог МСФЗ; 2) на основі фактичних даних за відповідний період; 3) шляхом поєднання методів 1) і 2), за якого частина показників розраховується за першим методом, а частина – за другим. Вибору методу підготовки прогнозованої звітності повинна передувати оцінка відповідності показників управлінської звітності фактичному фінансовому стану підприємства. Якщо показники управлінської звітності відрізняються, то її використання в якості основи є недоречним. На вибір методу формування прогнозованої звітності чинить вплив організаційна структура підприємства та складність консолідації звітності за умови розгалуженості структури.

Для складання прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ важливий вибір моделі звітності, параметри якої систематизовано на основі [3-5]:

1. Період прогнозування – від 1 до 5 років. Вибір більш тривалого періоду прогнозування може призвести до труднощів з передбаченням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, відповідно, зі збільшенням періоду прогнозування знижується точність прогнозування.

2. Джерело інформації для розрахунків – інформація економічного характеру, наявна у відкритому доступі, та внутрішня документація підприємства. Для здійснення розрахунків прогнозованих **ПОКАЗНИКІВ** обов'язково повинні бути враховані обсяги та ціни продажу продукції (товарів, послуг), курси валют і їх можлива фіксація, ставки податків та інших обов'язкових платежів, податкові послаблення протягом певного періоду, індекс інфляції, обсяги необхідного фінансування, обсяги майбутньої інвестиційної програми, показники звітного періоду, обраного в якості базового, аналітичні відомості про активи та зобов'язання, дивіденди до виплати.

3. Методи розрахунку прогнозованих показників – серед таких методів можуть бути представлені метод нормування, метод індексації зміни вартості ресурсів, метод прямих розрахунків тощо. Вказаний метод регулюється економічною політикою підприємства.

4. Схема взаємозв'язку між показниками – взаємозв'язок базується на принципі збалансованості показників звітності (актив, капітал, зобов'язання), а також відповідності похідних величин базовим (дохід, прибуток, податки).

5. Актуалізація даних при введенні в дію нових МСФЗ і зміні облікової політики підприємства – передбачається проведення аналізу і коригування прогнозованих показників з появою даних фактичної звітності за МСФЗ або при зміні положень облікової політики підприємства.

Вимогою до даної моделі прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ є забезпечення можливості точного прогнозування фінансового стану підприємства та його фінансових результатів. Відповідно, повинні враховуватися зовнішні та внутрішні фактори діяльності підприємства, що знаходять відповідне відображення в показниках звітності.

Практичне застосування моделювання базується на виборі методу, зокрема індикативного прогнозування, прогнозування на основі показників-індикаторів (структурні співвідношення, середні величини, нормативні показники, індекси зміни економічних величин), прогнозування показників звітності на основі пропорційної залежності взаємопов'язаних показників, заснованій на співзалежності звітних показників з ключовим показником на основі пропорційних залежностей, на аналітичному взаємозв'язку між елементами звітності та ймовірними майбутніми умовами. Прогнозування показників звітності на основі пропорційної залежності взаємопов'язаних показників використовує такі характеристики будь-якої економічної системи як взаємозв'язок та інерційність. Вказані варіанти можуть бути

адаптовані для різноманітних управлінських цілей і рівнів системи управління, чим досягається використання широких інформаційних можливостей прогнозного аналізу, відповідність завданням прогнозного аналізу, розширення варіативності та техніки прогнозування.

Розрахунковим інструментом прогнозування є метод частки у продажі (Per-Cent-Of-Salesmethod), що сприяє виконанню розрахунків показників прогнозних балансу та звіту про фінансові результати. За цим методом передбачається поділ всіх статей звітності на автоматично утворені та регульовані, що сприяє визначенню змісту статей звітності, пов'язаних з рівнем продажу, у відсотковому відношенні до обсягу виручки від реалізації продукції за певний звітний період. Перевагою такого підходу є підвищена керованість процесом підготовки прогнозованих фінансових звітів як в інформаційному, так і в аналітичному аспектах. Недоліком даного методу є те, що його застосування базується на фіксованості взаємозв'язків між конкретними статтями балансу та доходом від продажу, хоча ця фіксація за умови макроекономічних змін, а також зміни стратегії розвитку може нівелюватися. Також застосування такого методу прогнозування може призвести до хибних результатів через відсутність поділу витрат на умовно-постійні та умовно-змінні.

Альтернативним методом прогнозування є регресійний, що за умови існування лінійної або нелінійної залежності між прогнозованими показниками дозволяє отримати значення результативних показників як випадкової величини, залежно від зміни одного або декількох інших показників. При застосуванні такого методу часові ряди доцільно формувати з даних від 5 до 12 років. Полегшує застосування методу можливість отримання рівняння регресії за допомогою програмних засобів.

Заходи підтримки бізнесу, що вживаються в умовах воєнного стану в Україні, зокрема гарантії для надання пільгових кредитних канікул, зміни в системі оподаткування, перехід до принципу дерегуляції та лібералізації економіки, зміни митного регулювання операцій, отримання пільгових кредитів для відновлення бізнесу тощо мають на меті максимально допомогти підприємствам та пом'якшити наслідки війни. Крім того, у відновленні України будуть задіяні передусім вітчизняні компанії та виробники, що дасть поштовх економіці, створить нові робочі місця, пожвавить підприємницьку активність.

Під час пандемії Covid-19 23.03.2020 року Радою з МСФЗ опублікований документ «МСФЗ 9 та COVID-19» [4], який стосувався оцінки очікуваних кредитних збитків за нових умов діяльності. В документ наголошувалося, що МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» передбачає базові

принципи, на які слід орієнтуватись при визначенні суми знецінення фінансових інструментів, однак не визначає підстави для врахування різних прогнозів при оцінці фінансових інструментів. Однак МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» вимагає зміни підходу до розрахунку очікуваних кредитних збитків з огляду на зміни обставин [5]. Подібна практика вкрай актуальна і для України в 2022 році в умовах воєнного стану, адже історичний підхід до резервування може виявитися нерелевантним за нових умов. Механічне застосування стандартних підходів без проведення поточного аналізу є некоректним і навіть шкідливим для прийняття рішень щодо інвестицій в майбутньому. Удосконаленню процесу складання прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ можуть сприяти наступні рекомендації з документу «МСФЗ 9 та COVID-19» [4]: а) зважати на минулі події, поточні умови та прогнози на майбутнє (йдеться про наслідки надзвичайних ситуацій, а також заходи держави у відповідь на ризики тощо); б) у пошуках інформації спиратися на базовий принцип «уникнення надмірних витрат та зусиль»; в) за умов браку достовірної прогнозної інформації та неможливості її врахування безпосередньо в моделях оцінки очікуваних кредитних збитків слід застосовувати позамоделльні уточнення, якщо вони є доречними; г) додаткові розкриття є важливим фактором підвищення прозорості інформації.

Отже, з метою підвищення в майбутньому інвестиційної привабливості окремих суб'єктів господарювання важливим є складання прогнозованої фінансової звітності за МСФЗ з детальним описом бізнес-середовища в умовах бойових дій або їх відсутності. Перегляд підходів до зменшення корисності активів, зокрема фінансових, детальне розкриття фінансових ризиків, з огляду на фактори воєнного стану, пошук резервів і оцінка перспектив активізації ділової активності є ключовими для формування показників прогнозованої фінансової звітності у 2022 році. Рішення щодо зміни облікової політики підприємства та прогнозування показників звітності з огляду на воєнний стан і урядові заходи, спрямовані на пом'якшення його негативних наслідків, управлінський персонал підприємств ухвалює із застосуванням професійного судження бухгалтера.

Список використаних джерел

1. У Комітеті з питань економічного розвитку підтримують план економічного відновлення України. URL: rada.gov.ua
2. Концептуальна основа фінансової звітності. URL: [2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH.pdf](https://mof.gov.ua/ua/conceptual-framework) (mof.gov.ua).

3. Айгубов С.З. Особенности осуществления бюджетирования в условиях пандемии. Региональные проблемы преобразования экономики. 2020. № 9.

4. МСФЗ 9 та covid-19. Облік очікуваних кредитних збитків із застосуванням МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» з огляду на поточну невизначеність, що виникає внаслідок пандемії «covid-19». URL: МСФЗ_9_та_covid-19.pdf (mof.gov.ua).

5. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf (mof.gov.ua).

Подран Анна Вікторівна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Облік і оподаткування»;*

науковий керівник:

Юрченко Олександр Анатолійович,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ МАЮТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС

Зараз значно зросла кількість вітчизняних підприємств, що представляють суспільний інтерес, які є настільки поширені сьогодні та стали невід'ємною частиною нашого життя. Миттєві перекази з однієї банківської картки на іншу, онлайн-шопінг, банкінг, тощо. Ми часто страхуємо своє життя, здоров'я, майно, авто і не задумуємося, що юридична особам, яка надає ці послуги належить до підприємств, які мають суспільний інтерес. Як і інші підприємства, всі вони складають фінансову звітність та подають її до відповідних контролюючих органів.

Для початку нам необхідно зрозуміти, які ж підприємства мають суспільний інтерес – згідно законодавства України, до підприємств, що становлять суспільний інтерес, належать підприємства:

- ✓ емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (окрім фінансових установ і недержавних пенсійних фондів, які належать до мікро- і малих підприємств);

- ✓ усі великі підприємства незалежно від організаційно-правової форми і форми власності [1].

Підприємствам, що становлять суспільний інтерес устанавлюються особливі вимоги до форми і порядку ведення бухгалтерського обліку й оприлюднення фінансової звітності. Такі компанії складають фінансову та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами та подають її органам державної влади та іншим стейкхолдерам на їх вимогу в порядку, визначеному чинним законодавством України. Окрім того на основі таксономії, підприємства, які містять суспільний інтерес подають фінансову звітність в єдиному електронному форматі. Склад такої фінансової звітності включає наступні форми: ф. 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», ф. 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», ф. 3 «Звіт про рух грошових коштів», ф. 4 Звіт про власний капітал. Обов'язковою є наявність детальних приміток [2].

Інформація, представлена у фінансовій звітності, базується виключно на даних бухгалтерського обліку та повинна бути ідентичною даним аналітичного та зведеного обліку.

Звітним періодом для складання фінансової звітності підприємств, які мають суспільний інтерес є календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців.

Підприємства, що становлять суспільний інтерес оприлюднюють річну фінансову звітність разом із звітом про управління, звіту про платежі на користь держави не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, разом з аудиторським висновком на власних веб-сторінках у повному обсязі [1].

Відповідальність за своєчасне та у повному обсязі подання та оприлюднення фінансової звітності несе посадова особа, яка здійснює керівництво підприємством або власник відповідно до законодавства та установчих документів.

Таким чином, підготовка фінансової звітності є дуже важливим процесом, як для всіх підприємств, так і для підприємств, що становлять суспільний інтерес. Інформація, яка наведена у фінансовій звітності має бути точною, надійною та зрозумілою для користувачів, які в ній зацікавлені.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

2. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17> (дата звернення: 10.09.2022).

*Проскуріна Неля Миколаївна,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Запорізький національний університет;
Гнідкова Анастасія Вікторівна*

СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА

Необхідність фінансового аналізу важко переоцінити, адже він по своїй суті базується на дослідженні фінансового стану та фінансових результатів діяльності підприємства. Завдяки результатам проведеного фінансового аналізу, керівництво підприємства, в першу чергу, має змогу побачити реальний стан справ, та в подальшому обрати для себе більш ефективну фінансову стратегію та методи управління, які призведуть до мінімізації збитків та максимізації прибутку. Також завдяки фінансовому аналізу можна з'ясувати, яка сфера діяльності підприємства приносить реальний прибуток, а яка породжує збитки або незадовільні результати діяльності, наявна можливість ретельного ознайомлення із станом заборгованістю підприємства, в контексті залучення інвесторів та при подачі заявок на отримання кредитів та субсидій, тощо.

Загалом визначимо, що «фінансовий аналіз – це складова частина загального економічного аналізу діяльності підприємства, що реалізується через процес дослідження його фінансового стану та основних результатів фінансово-господарської діяльності на основі накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру, із метою обґрунтування та ухвалення ефективних управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку підприємства» [1, С. 8].

Зазначаємо, що фінансовий аналіз підприємства доречно проводити у три етапи:

- ✓ попередній (прогнозований) аналіз – пов'язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому чи здійсненням окремих фінансових

операцій підприємства. Результати даного етапу – є основою для складання бізнес-плану, планування інвестиційних надходжень, тощо;

- ✓ поточний (оперативний) аналіз – має пряме відношення до здійснення поточних фінансових операцій, проводиться з метою оперативного впливу на результати фінансової діяльності підприємства;
- ✓ подальший аналіз (пост-аналіз) – здійснюється підприємством за звітний період (місяць, квартал, рік). Він дозволяє глибше і повніше проаналізувати фінансовий стан і результати фінансової діяльності підприємства в порівнянні з попереднім і поточним аналізом, тому що базується на завершених звітних матеріалах бухгалтерського та фінансового обліку.

Основним джерелом даних для фінансового аналізу є фінансова звітність. Особливе значення мають баланси, звіти про прибутки та збитки, звіти про рух грошових коштів. Періодичність його виконання залежить від специфіки кожної окремої сфери діяльності підприємства. Якщо підприємство працює на динамічному ринку, і крім того, може дозволити собі щотижневі звіти, то така періодичність може бути дуже корисною. Для інших характерним періодом може бути місяць, квартал або навіть рік.

Після проведення фінансового аналізу управлінський персонал підприємства отримує результативні показники, які можуть бути представлені у вигляді абсолютних чисел, тобто конкретних сум, або відносних чисел, які є частками абсолютних показників. Також, під час аналізу можна враховувати синтетичні показники, тобто загальний фінансовий результат, або зосередити увагу на часткових результатах, тобто аналізувати певну сферу діяльності.

Отже, проведення фінансового аналізу є запорукою обізнаності керівництва про фінансовий стан та фінансові результати підприємства. Дане знання має велике значення для вибору стратегії розвитку підприємства та його подальшої діяльності, відстеження майбутніх тенденцій та загалом виявлення вже прийнятих помилкових рішень для їх подальшого усунення.

Список використаних джерел

1. Берест М. М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 164 с.

Свирида Олена Андріївна,

викладач,

Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОНА

ЗАКОНОДАВЧІ НОВАЦІЇ В ЧАСТИНІ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна Росії проти України призвела до значних змін в житті громадян, підприємців та юридичних осіб. Головне завдання, яке стоїть перед бізнесом на сьогодні – це вижити, функціонувати та сплачувати податки, створювати нові робочі місця та підтримувати економіку України.

З цією метою з боку держави прийнято низку законодавчих змін, які допоможуть підприємницькій діяльності рухатися вперед. Це, зокрема:

- ✓ податкові новації;
- ✓ лібералізація трудових відносин;
- ✓ релокація бізнесу із зони бойових дій.

Комплексних змін щодо законодавства та державних програм під час воєнного стану в Україні зазнали наступні напрямки:

- ✓ вимоги щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності;
- ✓ скасування перевірок та відсутність санкцій за несвоєчасне подання звітності;
- ✓ спрощення вимог до маркування харчової продукції;
- ✓ підтримка аграрного сектору; форс-мажорні обставини.

Характеристику основних законодавчих змін, що стосуються функціонування бізнесу наведемо в табл. 1.

Таблиця 1

Український бізнес у під час війни: законодавчі новації

№ з/п	Сфера застосування	Законодавчий акт	Характеристика
1	2	3	4
1.	Сплата податків	Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих	Основні новації: - компанії з обсягом доходу до 10 мільярдів гривень мають право стати платниками єдиного податку 3-ї групи, дана система передбачає:

Продовження табл. 1

1	2	3	4
		<p>актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування» № 2325-IX від 21.06.2022 р.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток); ✓ ПДВ (20%) з операцій на території України не застосовується; ✓ відсутнє обмеження кількості працівників [1].
2.	Трудові відносини	<p>Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX від 01.07.2022 р.</p>	<p>Основні новації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливість збільшення робочого часу з 40 до 60 годин на тиждень; - зменшення обов'язкового вихідного дня до одного; - можливість призупинення дії трудового договору; - звільнення від відповідальності за порушення строків виплати заробітної плати (за умови, якщо роботодавець доведе, що така затримка пов'язана з веденням активних бойових дій або викликана іншими вагомими причинами); - спрощена система звільнення та скорочення працівників у зоні проведення активних бойових дій [2].
3.	Вимоги щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності	<p>Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» №314 від 18.03.2022 р.</p>	<p>Запроваджується здійснення діяльності без отримання документа дозвільного характеру, ліцензії тощо. [3].</p>
4.	Скасування перевірок та відсутність санкцій за	<p>Постанова Кабінету Міністрів «Про припинення заходів державного</p>	<p>На час дії воєнного стану припиняється проведення планових та позапланових заходів державного нагляду та державного ринкового контролю [4].</p>

Продовження табл. 1

1	2	3	4
	несвочасне подання звітності	нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану” №303 від 13.03.2022 р.	Виключення – здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) щодо запобігання неконтрольованого зростання цін на товари, що мають істотну соціальну значущість.
5.	Вимоги до маркування харчової продукції	Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів» № 234 від 09.03.2022 р.	Учасники ринку харчових продуктів і кормів, які не відповідають вимогам щодо інформації про імпортні харчові продукти, можуть продавати продукцію з інформацією іноземними мовами [5]. Дозволяється імпорт та реалізація тютюнових виробів за визначеними кодами з маркуванням, відповідно до вимог країни члена ЄС – виробника такої продукції без додержання вимог до маркування за українським законодавством.
6.	Форс-мажорні обставини	Офіційний лист торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин	Підприємства можуть відстрочити виконання договірних зобов’язань. Проте необхідно проаналізувати умови договору з відповідним контрагентом та підготувати пакет підтверджуючих документів для підтвердження причинно-наслідкового зв’язку між обставинами та неможливістю виконання зобов’язання. умови договору [6].

Отже, прийняті зміни в чинне податкове, митне та трудове законодавство демонструють свою ефективність стосовно функціонування економіки країни у воєнний час. Однак для збереження бізнесу та відновлення його роботи необхідно докласти ще багато зусиль.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування: Закон України № 2325-IX від 21.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text>

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації

трудових відносин: Закон України № 2352-IX від 01.07.2022р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>

3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України №314 від 18 березня 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text>

4. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів №303 від 13 березня 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text>

5. Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів: Постанова Кабінету Міністрів України № 234 від 9 березня 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zahodi-shchodo-zabezpechennya-v-umovah-voynnogo-stanu-bezpererbijnogo-postachannya-importovanih-harchovih-produktiv-i-kormiv-234>

6. Офіційний лист торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: <https://ucco.org.ua/press-center/ucco-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavyn-z-28-02-2022>

*Шульга Світлана Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Облікова підсистема підприємства як інформаційна складова системи менеджменту не здатна самостійно та у повній мірі задовольнити зростаючі потреби управління, адже формує дані виключно ретроспективного характеру, які дозволяють отримати загальне уявлення про фінансовий стан суб'єкта господарювання, проте не є достатніми для прийняття своєчасних управлінських рішень. Саме тому перед керівництвом постає необхідність доповнення існуючих на підприємстві підсистем управління такими складовими, які б дозволили в комплексі отримати додатковий ефект від їх взаємодії, та забезпечити більш ефективну діяльність суб'єкта господарювання в цілому.

На нашу думку, впровадження підсистеми внутрішнього аудиту в роботу вітчизняних підприємств дозволяє їм більш оперативного досягнути в менеджменті поставлені як тактичні, так і стратегічні цілі, кінцева мета реалізації яких полягає в підвищенні рівня конкурентоспроможності, інноваційності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання.

Досліджуючи передумови запровадження підсистеми внутрішнього аудиту в систему менеджменту суб'єкта господарювання, вітчизняні науковці, серед яких відмітимо Сугак Т., Тимофеева О. [1], Черниша С. [2], Скорбу О. [3], у своїх роботах рекомендують розпочати аналіз з вивчення сутності поняття «внутрішній аудит», що обумовлено, на нашу думку, відсутність в Україні законодавчо визначених підходів до тлумачення означеної категорії та її методологічної сутності. Вважаємо, відмінність підходів до означення терміну «внутрішній аудит», яка спостерігається у працях дослідників, не стільки пов'язана з відмінностями у тлумаченні категорії, як з прагненням підкреслили ті чи інші відмінні характеристики підсистеми внутрішнього аудиту.

Наприклад, Сугак Т., Тимофеев О. [1, с. 80-81], на підставі аналізу поняття «внутрішній аудит» виявили такі відмінні його риси, як: незалежність та об'єктивність діяльності служби внутрішнього аудиту, яка спрямована на оцінку, аналіз, та контроль за діяльністю підприємства в цілому та його окремих підрозділів, та передбачає кінцевою метою підвищення ефективності управління та покращення якості функціонування суб'єкта господарювання в цілому. Черниш С. [2, с. 353], проводячи дослідження складових організаційно-методичного забезпечення внутрішнього аудиту, наголошує на високому рівні регламентованості підсистеми внутрішнього аудиту відповідними нормативними документами підприємства, та її спрямованість на підвищення ступеня інформативності менеджерів суб'єкта господарювання з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень як у середньо-, так і в довгостроковій перспективі. Скорба О. [3, с. 2-3] відмічає такі характерні ознаки внутрішнього аудиту, які підкреслені у працях вітчизняних науковців, як: переважне застосування суб'єктами великого бізнесу, в основному недержавного сектору економіки, реалізація у формі безперервного поточного контролю, застосування аналітичного інструментарію при виявленні відхилень від очікуваних результатів.

В цілому, на нашу думку, використання лише одного з проаналізованих підходів у повній мірі не дозволяє розкрити принципи створення підрозділу внутрішнього аудиту на підприємстві. Більш правильним є

комплексне їх застосування, адже залежно від мети організації служби внутрішнього аудиту змістовне наповнення, яке автор того чи іншого підходу хотів підкреслити, буде відрізнятися від думок інших науковців. З цього приводу підтримуємо думку Коркушко О., Кушнір Л. [4, с. 364], які у своєму дослідженні зазначають, що в історичному аспекті поняття і сутність внутрішнього аудиту еволюціонувало під впливом розвитку систем управління підприємством, а також таких важливих для потреб менеджменту підсистем, як планування, облік, внутрішній контроль. Виходячи з обумовленого, цілком логічним є висновок науковців, що при вивченні підсистеми внутрішнього аудиту як складової управління підприємством потрібно врахувати, що за своїм змістом підсистема внутрішнього аудиту є багатограним інструментом, яким оперують вище керівництво та / або засновники суб'єкта господарювання, відповідно, її дія спрямована не стільки на виконання контрольних, як управлінських функцій: консалтинг, прогнозування, моніторинг, аналіз тощо.

Про ефективність роботи підсистеми внутрішнього аудиту в системі менеджменту підприємства свідчить не лише успішне виконання поставлених ініціатором незалежної перевірки завдань, але й мінімізація витрат для їх досягнення. Безумовно, необхідність організації та проведення внутрішнього аудиту обумовлена, в тому числі, й фактором економічної доцільності реалізації заходу. Варто наголосити, що за деякими напрямками результати роботи внутрішнього аудитора можуть більш ефективно вплинути на діяльність суб'єкта господарювання порівняно з перевіркою незалежного зовнішнього аудитора. Наприклад, внутрішній аудитор більш детально ознайомлений зі структурою та специфікою роботи підприємства, відповідно, ризики впливу людського фактора на об'єктивність поданих даних у випадку проведення внутрішнього аудиту будуть порівняно меншими. Беззаперечним залишається і той факт, що якісно проведений внутрішній аудит значно зменшує процедури проведення зовнішнього аудиту.

З метою мінімізації витрат на організацію та проведення внутрішнього аудиту вітчизняна практика пропонує проводити його за однією з форм: створення незалежної служби внутрішнього аудиту на підприємстві, або через використання послуг аутсорсингу, косорсингу чи аутстафінгу. Кожен із суб'єктів господарювання залежно від своєї організаційної структури та інформаційних потреб обирає для себе ту форму організації внутрішньої перевірки, яка буде оптимальною з позиції вартості та очікуваного ефекту від впровадження заходу.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, варто наголосити, що сучасні інформаційні потреби менеджменту суб'єктів господарювання ставлять високі вимоги до своєчасної та якісної інформації, на якій базується прийняття управлінських рішень. Саме тому, на нашу думку, в умовах сьогодення створення підсистеми внутрішнього аудиту є необхідним інструментом побудови якісної системи менеджменту підприємства.

Список використаних джерел

1. Сугак Т. М., Тимофеев О. Ю. Внутрішній аудит як інструмент підвищення ефективності функціонування підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 10. С. 79-85.
2. Черниш С. Організаційно-методичне забезпечення внутрішнього аудиту. *Економіка та суспільство*. 2016. № 4. С. 352-359.
3. Скорба О.А. Внутрішній аудит – запорука ефективного управління підприємством. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/62299/9/Vnutrishniy_audit_Skorba.pdf
4. Коркушко О., Кушнір Л. Внутрішній аудит на підприємстві: суть та особливості організації. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 42. С. 363–366.

Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВИБІР МОДЕЛІ ОПОДАТКУВАННЯ РЕЗИДЕНТІВ ДІЯ СІТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За останні роки розвиток ІТ-бізнесу в Україні досяг значних показників у частині надходження в країну валютної виручки, працевлаштування населення, формування внутрішньо валового продукту. Незважаючи на широкомасштабну війну Росії проти України, ІТ-сектор суттєво не постраждав, а навпаки набирає значних обертів. Діджиталізація це теперішнє і майбутнє в усіх сферах бізнесу.

Держава на сьогодні підтримала ІТ-індустрію через запровадження режиму Дія Сіті. Особливостями діяльності резидентів Дія Сіті на сьогодні є наявність:

- ✓ низьких податкових ставок у частині нарахування і сплати податок на прибуток (9% або 18%) залежно від обраного господарюючим суб'єктом режиму оподаткування;
- ✓ зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці (знижені ставки податку на доходи фізичних осіб до 5%, єдиного соціального внеску на рівні 22% від мінімальної зарплати, та військового збору у розмірі 1,5%);
- ✓ альтернативної моделі найму працівників (згідно з чинними трудовим законодавством резидент Дія Сіті може підписати GIG-контракт) [1].

Застосування до резидента Дія Сіті спеціальних умов оподаткування, день початку і день припинення визначаються Податковим Кодексом України (далі – ПКУ) [2].

Під резидентом Дія Сіті слід розуміти платника податку, який сплачує податок на прибуток підприємств на особливих умовах. Тобто, це юридична особа, яка перейшла на відповідний режим оподаткування, або сплачує податок на прибуток підприємств на загальних підставах та вважаються резидентами Дія Сіті, що не є платниками податку на особливих умовах [4].

Визначитись з умовами оподаткування можна при поданні заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті, або в процесі здійснення ним господарської діяльності. Для цього треба звернутися до органів ДПС за місцем реєстрації з відповідною заявою про перехід на сплату податку на прибуток за особливою умовою.

Юридична особа, яка внесена до реєстру Дія Сіті, але не подала заяву про перехід на оподаткування як резидента Дія Сіті – платника податку на особливих умовах вважається резидентом Дія Сіті – платником податку на загальних підставах.

ІТ-компанії, які є резидентами Дія Сіті, мають право протягом такого резидентства обрати один із двох варіантів оподаткування:

- ✓ бути платником податку на прибуток за загальними правилами (розраховувати податок за ставкою 18 %, виходячи з бухгалтерського фінансового результату до оподаткування, за необхідності відкоригованого на податкові різниці);
- ✓ сплачувати податок на прибуток за особливими умовами. За своєю суттю цей податок має назву податок на виведений капітал з річним періодом звітування. На сьогодні у ПКУ не міститься дефініції податку на виведений капітал, однак можемо зустрічати податок

на прибуток на особливих умовах, який притаманний лише резидентам Дія Сіті.

Отже, ІТ-компанії, які відповідають вимогам резидента Дія Сіті та приймають рішення нараховувати і сплачувати податок на прибуток на загальних підставах, отримують пільгове оподаткування доходів своїх працівників та гіг-спеціалістів.

Враховуючи специфіку діяльності резидентів Дія Сіті, законодавцями була введена додаткова норма до ПКУ, яка стосується формування податкових різниць, що виникають під час розрахунку податку на прибуток на загальних підставах. Так, резиденти Дія Сіті, які коригують фінансовий результат до оподаткування на податкові різниці повинні його збільшувати на суму вартості майна, робіт, послуг (крім роялті), придбаного у платників єдиного податку протягом податкового (звітного) року, в розмірі, що перевищує 20% в суми витрат від будь-якої діяльності, визначених за показниками фінансової звітності (зокрема, ф.№ 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за попередній річний звітний період. При цьому до витрат від будь-якої діяльності, включаються витрати, пов'язані з операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю [4]. Це зроблено для того, щоб юридичні особи – резиденти Дія Сіті не накопичували витрати від платників єдиного податку і не проводили за цією схемою оптимізацію податку на прибуток. Вище розглянута податкова різниця стосується лише резидентів Дія Сіті – платників податку на прибуток, у кого річний дохід за попередній (звітний) рік перевищує 40 мільйонів гривень.

Новостворені резиденти Дія Сіті, які обрали в поточному звітному році загальну систему оподаткування розраховують частку вартості майна (робіт, послуг), придбаного у платників єдиного податку на підставі показників фінансової звітності за поточний річний звітний період. У разі якщо на дату отримання майна, робіт, послуг постачальник не є платником єдиного податку, такі майно, роботи, послуги вважаються придбаними у платника єдиного податку, за умови, що на дату здійснення попередньої оплати постачальник був платником єдиного податку [4]. Виходячи із вище наведених норм ПКУ, законодавцями було закрито ще одну схему оптимізації податку на прибуток для резидентів Дія Сіті.

Єдина приємна річ, яка залишилася для резидентів Дія Сіті, це те, що у відповідності п. 62 підрозд. 4 розд. XX «Перехідні положення» ПКУ передбачено застосування вище наведених правил оподаткування діяльності резидентів Дія Сіті з 01 січня 2024 року. Тобто протягом 2022 та 2023 років

резиденти Дія Сіті можуть купувати будь-які товари, роботи і послуги у фізичних осіб-підприємців, які перебувають на спрощеній системі оподаткування і відносити це до витрат без обмежень.

У 2024 році розміри придбання майна, робіт, послуг (крім роялті) резидентами Дія Сіті у платників єдиного податку протягом податкового (звітного) року, визначаються в розмірі, що перевищує 50% суми витрат від будь-якої діяльності, визначених за показниками ф.№ 2 «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)» за попередній річний звітний період.

Отже, початок застосування збільшуючої податкової різниці – 2024 рік. За цей рік резидентам Дія Сіті слід збільшити фінансовий результат на суму, виплачену платникам єдиного податку в розмірі, що перевищує 50% витрат за минулий рік, а в наступні роки – на суму, більшу за 20%.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження було визначено дві моделі оподаткування юридичних осіб – резидентів Дія Сіті, які діють на сьогодні в Україні під час воєнного стану. Окреслено порядок застосування податкових різниць для резидентів Дія Сіті, які обрали загальну систему оподаткування без спеціальних умов оподаткування.

Список використаних джерел

1. Безверхий К. В., Золковер А. О., Юрченко О. А., Приймак Н. В. Облік і оподаткування діяльності резидентів Дія Сіті в умовах воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2022. 15-16. С. 37-44.
2. Про визначення видів діяльності, здійснення яких стимулюється шляхом створення правового режиму Дія Сіті: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022р. № 467 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2022-п#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
3. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 10.09.2022)
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

СЕКЦІЯ 3.
СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ
ПРІОРИТЕТИ

***Бови Людмила Андріївна,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно- ресторанного бізнесу;*

***Расулова Алла Миколіївна,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно- ресторанного бізнесу;*

***Буракова Ангеліна Андріївна,**
студентка 4 курсу спеціальності
готельно-ресторанна справа;
Державний торговельний університет*

ОПЕРАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РЕСТОРАНІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даного дослідження охарактеризована зростанням значення операційного менеджменту у кризові часи, які мають невизначений час та непрогнозовані наслідки впливу. Тому використання ресторанами інновацій для удосконалення рівня операційного менеджменту впливатиме позитивно як на виживання закладу на ринку ресторанних послуг, так і його на репутацію та конкурентоспроможність.

Операційний менеджмент є головним аспектом діяльності будь-якого суб'єкта бізнесу. Тому для досягнення найбільшої ефективності та перспективності розвитку ресторанного бізнесу варто дослідити теоретичні аспекти формування операційного менеджменту ресторану.

Так, існує декілька підходів до визначення терміну (табл. 1).

Таблиця 1

Семантичний аналіз терміну «операційний менеджмент»

Джерело	Визначення	Основні компоненти
Белінський П. [3]	всі види діяльності, пов'язаної з навмисним перетворенням (трансформацією) матеріалів, інформації або покупців	діяльності, пов'язані трансформацією
Василенко В., Ткаченко Т. [4]	діяльність з управління процесом придбання матеріалів, їхнього перетворення в готовий продукт і постачанням цього продукту покупцю	діяльність з управління процесом придбання матеріалів, перетворення в готовий продукт, постачанням покупцю
Драган О. [5]	діяльність, пов'язана з розробкою, використанням і удосконаленням виробничих систем, на основі яких виробляється основна продукція та/або послуги компанії	діяльність, пов'язана з розробкою, використанням і удосконаленням виробничих систем
Кушнірук В. [7]	цілеспрямована діяльність з керування операціями придбання потрібних ресурсів, їхньої трансформації в готовий продукт (послугу) з поставкою останнього (останніх) споживачу (на ринок)	діяльність з керування операціями придбання ресурсів, трансформації в продукт та поставкою на ринок
Микитенко Н. [8]	управління виробничими процесами, за допомогою яких ресурси перетворюються на продукцію та послуги	управління виробничими процесами, де ресурси перетворюються на продукцію та послуги
Омельяненко Т., Задорожна Н. [10]	управлінські дії, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування операційної системи організації та досягнення цілей, поставлених перед нею	управлінські дії
Ткачова С.С., Іванова Т.П. [11]	управління процесами створення товарів та надання послуг посередникам або кінцевим споживачам, який здійснюється на рівні операцій, починаючи із забезпечення організації «входами» (необхідними ресурсами усіх видів), та впродовж їх трансформації у «виходи» (готові товари і послуги)	управління процесами створення товарів та надання послуг посередникам або кінцевим споживачам

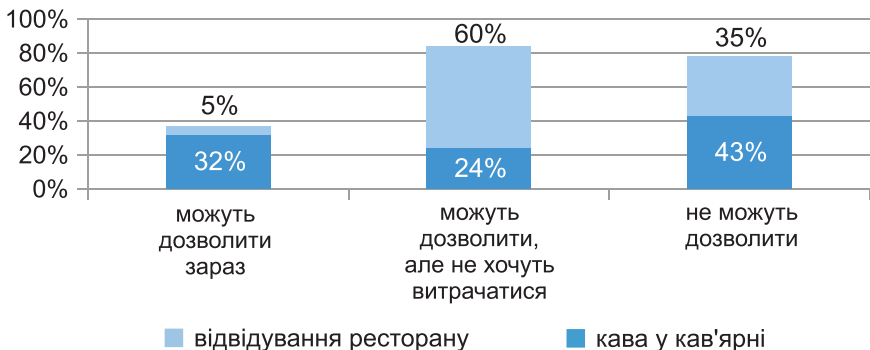
Джерело: узагальнено автором

Опрацювання зазначених у таблиці 1 термінів дозволяє визначити **операційний менеджмент як діяльність, пов'язану із забезпеченням, організацією та управлінням процесів виробництва та реалізації продукції (послуг).**

У зв'язку із тісним сполученням з виробництвом операційний менеджмент іноді називають менеджментом виробничих операцій [8].

Таким чином, операційний менеджмент ресторану пов'язаний із формуванням наступних пріоритетів: операційної стратегії, створенням операційної системи для забезпечення виробництва ресторанної продукції; залученням основних та оборотних засобів; використанням певних методів управління для досягнення поставленої мети.

Значні трансформації в системі операційного менеджменту ресторанів спричинила повномасштабна війна на території України, поставивши пріоритетними завданнями економію на дозвіллі (через фінансові труднощі), а також патріотичну підтримку соціальної та військової сфер. Проте безперечним фактором економії споживачів ресторанного продукту є бюджетне обмеження, спричинене скороченням купівельної здатності через посилення інфляції, безробіття, стрімкої девальвації гривні: офіційний курс гривні 24 лютого 2022 року становив 29,25 грн за 1 дол. США; 10 жовтня 2022 року – 36,5686 грн. за 1 дол. США [9]. Так, за дослідженнями компанії Хмарочос, каву у кав'ярні можуть дозволити собі 32% респондентів, а візит до ресторану – 5% (рис. 1). При цьому, економить на витратах переважна частина респондентів (в сумі 84%).

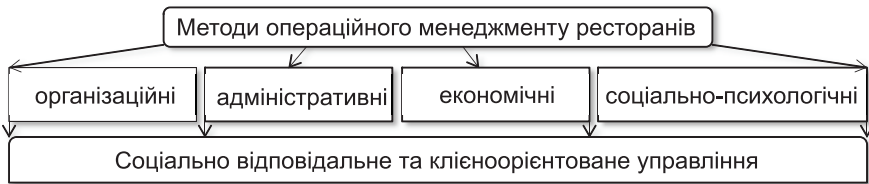

Рис.1. Мотиви економії на придбанні ресторанного продукту, 2022 рік

Джерело: розроблено за [1; 12]

Отримані показники демонструють вибір споживача на користь гнучких форматів (кав'ярень, кафе, доставка споживачам тощо). Увага до споживача, його поведінки, аналіз, прогнозування реакцій, управління – всі ці напрями операційного менеджменту спрямовуються на забезпечення стратегічних завдань виживання і розвитку суб'єкта ресторанного бізнесу.

У ці критичні для країни часи ресторанний бізнес, незважаючи на значні втрати від пандемічних локдаунів, зміг стати точкою опори у подоланні продовольчої кризи, спровокованої військовим вторгненням Росії. Підтримка оборонної системи територій суб'єктами ресторанного бізнесу проявляється в їхній безпосередній участі у сферах господарської компетенції. Операційний менеджмент, при цьому, спрямовується на досягнення ефективності й раціональності в управлінні бізнес-процесами, що спирається методи (рис.2), які в умовах військового стану набувають характеристик соціально відповідального і клієнтоорієнтованого управління бізнесом.

Рис. 2. Методи операційного менеджменту ресторанів

Джерело: розроблено авторами

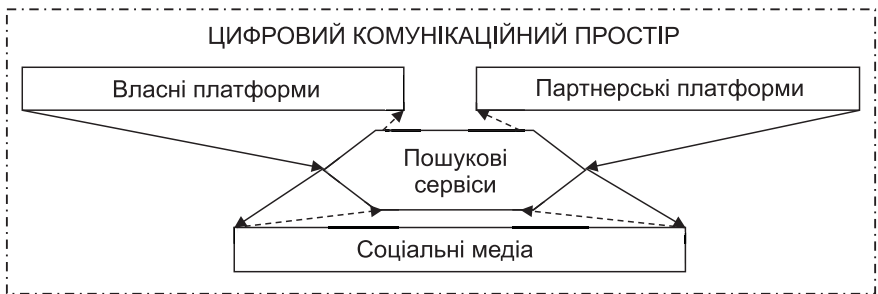
Організаційні методи, як відомо, полягають в організації діяльності, налаштуванні виробничих, комерційних, фінансових та інвестиційних функцій бізнесу та забезпечують об'єднання сфери ресторанного бізнесу в єдиний тиловий форпост, завдання якого, як критичної інфраструктури, полягає у забезпеченні виробництва готових страв для потреб населення та військової оборони. Так, низка суб'єктів ресторанного бізнесу почали безкоштовно готувати їжу, збирати провіант, або перетворилися на склади для зберігання продуктів: мережі «Goodwine», «McDonald's» та «KFC» готують напівфабрикати, пакують продукти, формують продуктові набори та передають військовим, блокпостам, медикам; мережа «Food vs Marketing», мережа міських кафе-пекарень «Хлібний», «Тісто, сир і Тітка Белла», «Naprosecco», «Salateira» – забезпечують тероборону та місцеве населення; ресторани Д. Борисова забезпечують підрозділи ДСНС,

поліції, госпіталі і територіальну оборону [2] мережа «Чорноморка» переорієнтувалась у соціальні заклади «Паляниця» [6] тощо.

Поступово відновлюють роботу ресторани заклади по всій території України, підтримуючи економічну систему країни робочими місцями та оборону країни відрахуваннями й фінансовою допомогою – реалізуючи таким чином виконання економічних методів. В свою чергу, адміністративні методи операційної системи спрямовані на розстановку кадрів у відповідності зі здібностями й компетентностями кожного працівника.

Окрему увагу варто приділити соціально-психологічним методам, що дозволяють підтримувати репутацію ресторану та спрямовувати прагнення кожного працівника на спільну місію – підтримку суспільства і країни у харчовій безпеці. В реаліях військового часу формування соціальних забезпечень для тих, хто потребує допомоги, працює на поліпшення клієнтської лояльності та соціальної співучасті ресторанів і його працівників.

Зазначені аспекти методів операційного методу пов'язуються формуванням системи соціально відповідального та клієнтоорієнтованого управління ресторанним закладом, що забезпечується цифровими засобами комунікації із клієнтами, стейкхолдерами та іншими учасниками відносин (рис. 3).

Рис. 3. Цифрові платформи маркетингових комунікацій суб'єкта ресторанного бізнесу в системі операційного менеджменту

Джерело: розроблено авторами

Власні цифрові платформи включають веб-сайт ресторану, сторінки в соціальних мережах, власний блог, месенджери та чат-боти, мобільний додаток тощо. Партнерські платформи демонструють співпрацю з дистрибуторами, маркетплейсами, які споживачі знаходять у пошукових

сервісах, байерами в соціальних мережах та геосервісами, які виявляють пропозиції ресторанних послуг у геомапах. Тому інтеграція в цифрові платформи й сервіси для суб'єкта ресторанного бізнесу є операційним кроком інформування споживачів щодо пропозицій ресторану, а значить засобом активізації попиту і продажів.

Таким чином, суб'єкти ресторанного бізнесу, зважаючи на ситуацію в Україні, потребують постійного моніторингу та керування операційними процесами. Криза поглиблює проблеми економічних суб'єктів у забезпеченні та організації виробничих процесів, проте дисциплінує менеджмент до здійснення контролю та прогнозуванню виробництва ресторанної продукції і послуг. Тому реалізація методів операційного менеджменту ресторанів є важливою підтримуючою та забезпечувальною функцією в забезпеченні безпеки вітчизняної економіки у військовий час.

Список використаних джерел

1. Mind (2022). За списком: як українці купують під час війни URL: <http://surl.li/divqz>
2. Nv.ua (2022) Кухонні війська. Як київські заклади допомагають протистояти російським окупантам. URL: <http://surl.li/divrc>
3. Белінський П. Менеджмент виробництва та операцій: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2016. – 624 с.
4. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. (2005). Виробничий (операційний) менеджмент. К.: Центр навчальної літератури. – 532 с. URL: <https://studfile.net/preview/2429693/>
5. Драган О.І. (2010). Операційний менеджмент: Навч. посіб. – К.: НАКККіМ, – 275 с. URL: <http://surl.li/divqx>
6. Друзюк Я. (2022). Безкоштовний ресторан для київських пенсіонерів «Паляниця» біля площі Льва Толстого. URL: <http://surl.li/divrf>
7. Кушнірук В.С. (2017). Операційний менеджмент: опорний конспект лекцій. – Миколаїв: МНАУ. – 124 с. URL: <http://surl.li/divqp>
8. Микитенко Н.В. (2009). Операційний менеджмент. Практикум: навч. посіб. / Н.В. Микитенко. – К.: Київ. нац. торг.-екоп. ун-т. – 197 с.
9. Мінфін. Офіційний курс НБУ. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/nbu/curr/> (дата звернення: 10.10.2022).
10. Омеляненко Т. В., Задорожна Н. В. (2003). Операційний менеджмент: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ. – 236 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197256858.pdf>
11. Ткачова С., Іванова Т. (2009). Операційний менеджмент: Навч. посіб. – Х.: ХДУХТ. – 243 с. URL: <http://surl.li/divkl>

12. Хмарочос (2022). Закупи під час війни: на чому економлять українці та чому переходять в онлайн? URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/09/07/zakupy-pid-chas-vijny-na-chomu-ekonomlyat-ukrayinczi-ta-chomu-perehodyat-v-onlajn/>

*Вельмирадів Атамірат,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОЦІНКИ ЯКОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сьогодні мало просто приділяти увагу якості, сучасний етап розвитку економіки змушує менеджерів заново переглядати своє ставлення до якості, і принципи управління загальним якістю необхідно “вбудовувати” в повсякденну діяльність.

Головну роль в реалізації загальної якості відіграє управління. Воно дозволяє виділити і реалізувати пріоритети, систематизувати всі чинники формування якості, мотивувати його забезпечення, організувати поетапний, ефективний контроль

Дослідницька спільнота давно дійшла єдиної думки, що адекватно оцінити якість менеджменту організації за допомогою єдиного показника неможливо. Тому вітчизняні та зарубіжні дослідники намагаються будувати системи показників та досить складні системи на основі методичних підходів до кількісної оцінки якості менеджменту.

Аналізуючи тенденції розвитку ідей і практики забезпечення якості, слід звернути увагу на два фактори: формування нового типу мислення, що впливає на розуміння цінності якості, та всеосяжне проникнення потреби в якості як фактора конкурентоспроможності, стратегії й ефективності [1].

На сьогоднішній день управління якістю – це обов’язковий елемент менеджменту організації. У міжнародних стандартах термін управління якістю визначено як скоординовану діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості [2]. Якість визначається дією багатьох суб’єктивних та об’єктивних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Для забезпечення стабільно високого рівня якості необхідна система управління якістю. При цьому потрібні не окремі розпорошені і спонтанні зусилля, а сукупність заходів постійного впливу на процес створення і поліпшення рівня якості.

Система менеджменту якості – сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для загального керівництва якістю. Вона призначена для постійного поліпшення діяльності, для підвищення конкурентоспроможності підприємства на національному та світовому ринках, визначає конкурентоспроможність будь-якої організації [3].

Комплексна оцінка якості менеджменту має базуватися на підходах, у тому числі необхідно використовувати так званий «стандартний» підхід. Цей підхід полягає у перевірці повноти використання менеджментом організації існуючих та чинних національних та міжнародних стандартів, які висувають вимоги до систем менеджменту окремих функціональних областей менеджменту. Наявність стандартів по системах менеджменту передбачає концентрацію в цих стандартах передового досвіду управління організаціями, та оцінку того, наскільки керівники організації дотримуються наявних стандартів, дозволяє зробити висновок про рівень якості управління в організації. Якщо керівництво організації у своїй діяльності базується на стандартах систем управління, то можна зробити висновок, що використовується найпередовіший світовий досвід менеджменту, а це, у свою чергу, характеризує якість менеджменту організації як високу.

Для реалізації стандартного підходу до оцінки якості управління організації необхідно вирішити такі завдання:

- ✓ скласти перелік існуючих стандартів систем менеджменту, необхідний та достатній для адекватної оцінки якості менеджменту організації;
- ✓ сформувати інструментарій експертної оцінки ступеня використання в практиці менеджменту конкретної організації стандартів цього переліку;
- ✓ розробити систему ідентифікації рівня якості управління з урахуванням стандартного підходу.

Оцінка якості менеджменту організації зі стандартного підходу є лише фрагментом системи оцінки якості менеджменту конкретної організації та доповнюється оцінкою за іншими підходами.

Також комплексна оцінка менеджменту якості організації може включати в себе процесний підхід. Згідно стандарту ISO 9001:2015 для побудови ефективної системи менеджменту якості доцільно використовувати процесний підхід, який включає в себе цикл PDCA (Plan – Do – Check – Act) і ризикорієнтоване мислення [4].

Процесний підхід дозволяє організації планувати процеси підприємства та їх взаємодію. Процесний підхід охоплює систематичне виявлення і менеджмент процесів та їх взаємодії, щоб досягти намічених результатів

відповідно до політики в області якості і стратегії розвитку організації. Розуміння взаємопов'язаності процесів як системи і управління ними, як системою підвищує результативність і ефективність організації в отриманні своїх намічених результатів. Цей підхід дозволяє організації управляти взаємозв'язками і взаємозалежністю процесів системи, що, у підсумку, може поліпшити загальні показники діяльності організації [5].

Удосконалення системи менеджменту якості за допомогою комплексного підходу щодо оцінки якості є для організації стратегічним рішенням, яке може допомогти поліпшити показники її діяльності та створити надійну основу для її сталого розвитку

Список використаних джерел

1. Горбашко Е. А. Управління якістю: навч. посіб., 2008. 384 с
2. Яких восьми принципів не вистачає. URL: http://bigc.ru/publications/other/qm/what_eight_principles_lack.php
3. Система управління якістю : вимоги (ISO 9001:2008, IDT). Київ: Держстандарт України, 2009. 34 с
4. Система управління якістю : вимоги (ISO 9001:2015, IDT). Київ : Держстандарт України, 2015. 25 с.
5. Шашко В.О., Нефьодова Я.С. Удосконалення системи менеджменту якості як основа забезпечення конкурентоспроможності промислової продукції в умовах інтеграційних процесів та глобалізації. Економіка та управління підприємствами. 2017. Вип. 22. С.137-140.

***Гахович Наталія Георгіївна,**
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу
промислової політики ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАНУ»*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Промисловість України в повоєнному періоді повинна стати драйвером створення високорозвиненої індустріальної економіки, спроможної забезпечити відбудову країни та підтримувати її обороноздатність в довгостроковому періоді й можливість швидко реагувати на потреби

захисту держави. З огляду на це важливим є стратегічне планування промислового розвитку, головною метою якого є підвищення добробуту населення за рахунок зростання його ефективної зайнятості і залучення його до продуктивної праці у різних промислових секторах, через створення умов, які сприятимуть розвитку нових високотехнологічних виробництв та інноваційних систем по стратегічних напрямках модернізованої промисловості з урахуванням Цілей сталого розвитку, Європейського зеленого курсу та європейських стратегічних документів, що забезпечують досягнення цілей відновлення промисловості.

Тому з метою прискорення післявоєнного відновлення української економіки, зокрема промислового розвитку, варто було б опиратися на накопичений досвід у стратегуванні промислового розвитку Європейського союзу (ЄС) з урахуванням євро інтеграційного курсу розвитку України. Країни ЄС мають багатий досвід щодо стратегування промислового розвитку, тому що промисловість займає центральне місце в майбутньому прогресі та процвітанні для населення.

Характер та інтенсивність промислової політики ЄС різко змінилися за останні десятиліття. Наприкінці 1960-х – початку 1970-х років базою для прийняття рішень у сфері реформування промисловості служили середньострокові програми, розроблені Комітетом із середньострокової економічної політики при Раді ЄС. Але вони давали лише загальну орієнтацію промислової політики. По суті тільки в 1990-ті роки почалася активна розробка перспективної промислової політики з упором на розвиток передових наукоємних галузей. У зв'язку із завершенням формування єдиного внутрішнього ринку ЄС у промисловій політиці Співтовариства ухвалено новий підхід, що характеризується акцентом на вільну конкуренцію в рамках відкритого ринку й застосування так званих горизонтальних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва й впровадження передових технологій у всіх галузях промисловості [1].

У жовтні 2005 р. було оприлюднено перший в історії комплексний підхід ЄС до промислової політики. на основі конкретної робочої програми міжсекторальних та галузевих ініціатив – Лісабонська стратегія для зміцнення виробництва в ЄС. Лісабонська стратегія принесла значні результати. За останні два роки було створено понад шість мільйонів робочих місць, значно скоротилося безробіття. Європейська промисловість конкурентоспроможна у глобальному масштабі, вносячи істотний внесок у зростання та створення робочих місць [2].

У 2008 р. було прийнято «План дій зі стійкого споживання і виробництва та стійкої промислової політики», спрямований на впровадження

комплексного пакету заходів для сприяння більш стійкому споживанню та виробництву, а також підвищення конкурентоспроможності європейської економіки з метою покращення якості життя та благополуччя нинішнього та майбутніх поколінь [3].

У березні 2010 р. Лісабонську стратегію було замінено стратегією «Європа 2020» («Європа 2020 – Стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання») з метою забезпечення розумного, стійкого та інклюзивного зростання для створення нових робочих місць та надання суспільству кращого життя [4]. У новій стратегії висунуто сім флагманських ініціатив, чотири з яких особливо важливі для підвищення конкурентоспроможності промисловості ЄС: «Інноваційний союз»; «Цифровий порядок денний для Європи»; «Інтегрована промислова політика в епоху глобалізації» та «Нові навички для нових робочих місць». Флагманська ініціатива «Інтегрована промислова політика в епоху глобалізації» зосереджена на 10 діях щодо підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості, приділяючи більше уваги таким факторам, як зростання МСП, а також постачання сировини.

Європейська комісія 14 жовтня 2011 р. була ухвалили Комюніке «Промислова політика: посилення конкурентоспроможності» [5]. Цей документ закликав до проведення глибоких структурних реформ, а також послідовної та скоординованої політики держав-членів для підвищення економічної та промислової конкурентоспроможності ЄС, а також сприяння довгостроковому стійкому зростанню, а саме: структурні зміни в економіці; інноваційність галузей; ефективність використання ресурсів; розвиток зеленої економіки; підтримка МСП.

10 жовтня 2012 р. Європейська комісія повідомила про оновлення промислової політики під назвою «Зміцнення європейської промисловості для зростання та відновлення економіки – оновлене повідомлення про промислову політику», спрямоване на підтримку інвестицій в інновації з упором на шість пріоритетних областей з великим потенціалом (передові виробничі технології для чистого виробництва, ключові допоміжні технології, продукти на біологічній основі, стійка промислова та будівельна політика та сировина, чисті транспортні засоби та судна та інтелектуальні мережі) [6]. У цьому повідомленні також наголошувалося на необхідності покращення ринкових умов, доступу до фінансів і капіталу, а також людського капіталу та навичок як засобів підвищення промислової конкурентоспроможності.

Ця політика була у 2016 році доповнена повідомленням під назвою «Цифровізація європейської промисловості – використання всіх пере-

ваг єдиного цифрового ринку» [7], в якому основна увага приділяється цифровій трансформації та вирішенню пов'язаних із цим проблем, таких як фінансування, стандартизація ІКТ, дані та навички. Більше того, ініціатива Start-up and Scale-up [8], запущена у 2016 році, спрямована на те, щоб дати багатьом інноваційним підприємцям Європи всі можливості для створення компаній.

У грудні 2019 року Європейська комісія представила амбіційну програму – Європейський зелений курс, метою якої є забезпечення стійкості економіки ЄС шляхом переходу до кліматично-нейтральної, циркулярної економіки до 2050 року. Європейський зелений курс – це нова стратегія зростання, яка показує, як змінити спосіб життя і роботи, виробництва та споживання, щоб населення жили здоровими і робили свій бізнес більше інноваційним [9]. Вона спрямована на скорочення викидів парникових газів до 2050 р. за принципами декарбонізації для переходу до кліматично нейтральної циркулярної економіки. Така увага до питань зміни клімату в ЄС є відповіддю на запит самих громадян Європейського Союзу, які вважають зміну клімату серйозною проблемою та щоб її вирішити потрібно докладати ще більше зусиль а також щоб Європа була лідером на цьому шляху. За результатами опитування Євробарометру, проведеного у 2019 році, 93% громадян ЄС вважають зміну клімату серйозною проблемою; 49% вважають, що саме ЄС є відповідальним за дії для боротьби зі зміною клімату [10]. Мета досягнення скоротити викиди на 55% до 2030 року та кліматичної нейтральності до 2050 року, стала визначальною рисою ЄС як рушійної сили внутрішніх та глобальних змін. Цей крок також відобразив існуючу тенденцію на глобальному рівні, тобто поступовий перехід від політики, орієнтованої на зростання, до політики, яка ґрунтується на Цілях сталого розвитку.

У березні 2020 р. Європейська комісія ухвалила Нову промислову стратегію – комплексний документ, що затвердив подвійний перехід європейської промисловості до зелених й цифрових трансформацій для створення нових продуктів, послуг, ринків та бізнес-моделей, а також переходу від лінійного виробництва до економіки замкнутого циклу. Вони сформулюють нові типи робочих місць, яких ще немає і які вимагають навичок. Європейська промислова стратегія спрямована на те, щоб європейська промисловість могла стати лідером, коли вступає в нову епоху [11].

Європі потрібно, щоб промисловість стала більш екологічною, циркулярною та цифровою, залишаючись при цьому конкурентоспроможною на світовій арені. Тому промислова стратегія має на меті реалізацію три-

єдиного завдання: підтримку глобальної конкурентоспроможності ЄС на внутрішньому ринку та у глобальному вимірі, перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року та визначення її цифрового майбутнього.

Зокрема, стратегія передбачає створення Плану дій для захисту інтелектуальної власності, який покликаний зміцнити технологічний суверенітет Європи та створити чіткі правові умови для «зеленої» та цифрової трансформації. Ще один важливий напрямок – уточнення правил конкуренції як на внутрішньому ринку, так і у глобальному вимірі, включно із заходами запобігання недобросовісній конкуренції. Стратегія визначає основні рушійні сили промислової трансформації Європи та пропонує всеосяжний набір майбутніх дій.

Майже через рік, у квітні 2021 року Європейська Комісія опублікувала Оновлену Промислову стратегію, яка є реакцією на подолання втрат від пандемії COVID-19 та забезпечення відновлення промисловості та економіки ЄС [12]. COVID-19 дуже вплинув на економіку ЄС. Хоча вплив кризи на різні екосистеми та компанії неоднаковий, криза виявила такі ключові проблеми, як:

- ✓ кордони, що обмежують вільне пересування людей, товарів та послуг;
- ✓ перервані глобальні ланцюжки постачання впливають на доступність основних продуктів;
- ✓ порушення попиту.

Для вирішення цих проблем в оновленій Промисловій стратегії пропонуються нові заходи, які дають змогу врахувати уроки, зроблені з кризи, та підтримати інвестиції, зокрема на:

- ✓ зміцнення стійкості єдиного ринку;
- ✓ підтримку відкритої стратегічної автономії Європи;
- ✓ підтримку бізнес-кейсу для подвійних переходів, що прагнуть сталого розвитку та цифровізації.

Враховуючи те, що Україна продовжує свій курс на євроінтеграцію, в стратегічному плануванні українського повоєнного відновлення потрібно врахувати європейські ініціативи. Післявоєнна відбудова української промисловості передбачає не тільки відновлення зруйнованих війною промислових та інфраструктурних потужностей, але й структурну модернізацію промисловості на більш високому технологічному рівні з урахуванням збереження її можливостей самозабезпечення, експортної орієнтації та включення до глобальних ланцюгів створення вартості. А пріоритетними

завданнями післявоєнного відновлення промислового розвитку повинні стати енергоефективність, забезпечення ефективного, безпечного та екологічно чистого виробництва за принципом «майбутнє без вуглецевого сліду» та «циркулярна економіка» відповідно до європейського вектору та Цілям сталого розвитку. Все це має здійснюватися на основі стратегічних документів промислового розвитку, які діють в країнах ЄС.

Список використаних джерел

1. Чентуков Ю.І. Досвід промислової стратегії країн Європейського союзу. Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 225. – С. 83-87.

2. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. Implementing the Community Lisbon Programme: A policy framework to strengthen EU manufacturing – towards amore integrated approach for industrial policy. Brussels, 5.10.2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0474:FIN:en:PDF>

3. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. on the Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy Action Plan. Brussels, 16.7.2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A52008DC0397>

4. EUROPEAN COMMISSION. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC2020>

5. EUROPEAN COMMISSION. Industrial Policy: Reinforcing competitiveness. Brussels, 14.10.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0642&from=EN>

6. EUROPEAN COMMISSION. A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery. Industrial Policy Communication Update. Brussels, 10.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0582:FIN:EN:PDF>

7. EUROPEAN COMMISSION. Digitising European Industry. Reaping the full benefits of a Digital Single Market. Brussels, 19.4.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0180&from=EN>

8. EUROPEAN COMMISSION. Europe's next leaders: the Start-up and Scale-up Initiative. Strasbourg, 22.11.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0733&from=EN>

9. The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people's health and

quality of life, caring for nature, and leaving no one behind. 11 December 2019. Brussels. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/e%20n/ip_19_6691

10. Eurobarometer. Plenary Insights. December. 2019. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/plenary-insights-december-2019>

11. EUROPEAN COMMISSION. A New Industrial Strategy for Europe. Brussels, 10.3.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1593086905382&uri=CELEX:52020DC0102>

12. EUROPEAN COMMISSION. Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery. Brussels, 5.5.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52021DC0350>

Гринчак Наталія Анатоліївна,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Спільне підприємництво протягом тривалого часу розглядається не просто, як форма виходу підприємств на нові зарубіжні ринки, а й як найсприятливіший майданчик для розвитку інновацій, що є одним із джерел стійких конкурентних переваг. Саме тому визначення критеріїв оцінки ефективності спільного підприємництва стає все більш актуальним.

Існують різні підходи до визначення сутності спільного підприємства. Враховуючи все різноманіття дефініцій, з метою здійснення належної оцінки ефективності, спільне підприємство варто розглядати, як форму економічного співробітництва суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом створення на правовій основі єдиної організованої структури для підвищення конкурентоспроможності та досягнення синергетичного ефекту, в якій зберігається автономія кожного з партнерів при об'єднанні у спільну власність конкретних економічних активів для спільного управління, контролю, колективного розподілу ризиків та прибутку для досягнення спільної проектної мети. Висока адаптивність цієї форми

підприємницької діяльності доводить необхідність застосування спільного підприємництва як перспективного інструменту розвитку національної економіки.

Ефективність спільного підприємства може досліджуватись з точки зору ефективності участі у проекті, а також – ефективності спільного проекту загалом. При цьому ефективності спільного проекту загалом найчастіше оцінюється, як з позиції його комерційної ефективності так і з позиції суспільної (соціально-економічної) ефективності. М. Ніппа (M. Nirra) в своєму дослідженні підкреслює соціальну значущість спільного підприємства як одну з його ключових характеристик [1].

Варто відзначити, що в практиці розрізняються методологічні підходи до оцінки ефективності спільного підприємництва, які здійснюються при обґрунтуванні економічної доцільності здійснення капіталовкладень (інвестиційна оцінка) та при аналізі поточного функціонування спільної підприємницької структури. У першому випадку критерієм ефективності майбутнього спільного підприємства є досягнення оптимальних термінів окупності витрат за рахунок очікуваного сумарного синергетичного ефекту від усіх видів спільної діяльності учасників. У процесі поточного функціонування спільної підприємницької структури критеріями фактичної ефективності інтеграційного об'єднання учасників спільного проекту є:

- ✓ досягнення фактичного позитивного синергетичного ефекту від спільної діяльності;
- ✓ поліпшення фактичної динаміки якісних та фінансових показників діяльності порівняно з базисним роком [2].

Незалежно від обраного типу оцінки, на етапі проведення аналізу ефективності спільної підприємницької діяльності постає проблема формування системи показників щодо оцінки.

Основною метрикою ефективності спільного підприємництва найчастіше є комерційний результат. Найбільш загальноприйнятим визнається підхід, у якому коректне управління спільним підприємством тісно корелює із стійкими фінансовими показниками. Зарубіжні вчені, що займалися дослідженнями проблем визначення ефективності функціонування спільних підприємств схилилися до того, що основними критеріями оцінки є саме фінансова результативність проекту. Зокрема, У. Цанг (Y. Zhang), Х. Лі (H. Li), М.А. Хіт (M. A. Hitt) та Дж. Гуї (G. Cui) [3] визначили, що ключовими фінансовими індикаторами ефективності міжнародних спільних підприємств: інвестиційний прибуток; коефіцієнт рентабельності активів; дохід

від продажу; оборотність активів; частка ринку. Дж. Кіллінг (J. Killing) [4] також пропонував оцінювати ефективність спільного підприємництва на основі таких показників, як інвестиційний прибуток; прибуток на акціонерний капітал; зростання продажів; частка ринку.

Спільне підприємництво є переважно економічною категорією, але оцінювати ефективність його функціонування, спираючись виключно на фінансово-економічні показники, некоректно. Для дослідження ефективності спільного підприємства необхідно задіяти комплексний підхід, що включає економічну, соціальну та екологічну оцінку бізнесу.

Концепція корпоративної соціальної відповідальності, яка була розроблена в 60-х роках ХХ століття Г. Боуеном [5] і підтримана ініціативою ООН у вигляді Глобального договору ООН саме акцентувала увагу на соціальній відповідальності та екологічній відповідальності підприємства. Концепція передбачає, що будь яка діяльність компанії не може суперечити цілям та цінностям розвитку суспільства. Зазнавши безліч змін, концепція досі залишається актуальною у суспільстві своєю багаторівневою системою відповідальності.

Концепція потрійного критерію, розроблена Дж. Елкінгтоном у 90-х роках ХХ століття, пропонує досліджувати результативність спільного підприємництва враховуючи такі взаємопов'язані елементи структури: фінансові, екологічні та соціальні [6].

Варто відзначити, що К. Бразерс (Brouthers, K. D.) визначає інституційний статус спільного підприємництва як інституційне закріплення становища та місця спільних підприємств у правовій, соціально-економічній, політичній структурі суспільства, офіційно підтверджене наявністю різноманітних правил та норм організації діяльності таких підприємств [7]. Розглядаючи у своєму дослідженні інституційне середовище як основний чинник ефективної підприємницької діяльності.

Отже, ефективність спільного підприємництва можна визначити як комплексну властивість цілеспрямованого функціонування спільного підприємства, що характеризує кількісну та якісну міру досягнення результату фактичного позитивного синергетичного ефекту партнерів. Для оцінки ефективності функціонування спільних підприємств найбільш збалансованим є підхід, що враховує застосування практично соціально-економіко-екологічних критеріїв. Зокрема, теоретичні положення та практичні рекомендації експертних спільнот (Ernst&Young та ін.) визнають необхідність включення в оцінку ефективності показників інституційного

блоку. Комплексний підхід до оцінки ефективності спільних підприємств будуватиметься на формуванні диференційованої системи критеріїв, що включає фінансовий, соціальний та інституційний блоки.

Список використаних джерел

1. Nippa M., Reuer J. (2019). On the future of international joint venture research. *Journal of international business studies*. № 50. pp. 555–597
2. Jin K, Park C, Lee J. (2020). What Determines Innovative Performance of International Joint Ventures? Assessing the Effects of Foreign Managerial Control. *Sustainability*. №12(21):8770. <https://doi.org/10.3390/su12218770>
3. Zhang Y., Li H., Hitt M. A., Cui G. (2007). R&D intensity and international joint venture performance in an emerging market: Moderating effects of market focus and ownership structure. *Journal of International Business Studies*. № 38. P. 944-960
4. Killing J. How to make a global joint venture work. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315199689-21/make-global-joint-venture-work-peter-killing>
5. Howard R. (2013). Bowen. Social Responsibilities of the Businessman. University of Iowa Press. 298 p.
6. Timothy F. Slaper, Tanya J. Hall The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work? URL: <http://www.ibrc.indiana.edu/ibr/2011/spring/article2.html>
7. Brouthers K. D. (2002). Institutional culture and transaction cost influences on entry mode choice and performance. *Journal of International Business Studies*. Vol. 33, № 2. P. 203–221.

Гуменюк Алла Валеріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом;
Гарматюк Олена Валентинівна,
ст. викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПІДПРИЄМСТВ

Розвиток аграрних підприємств залежить, передусім, від уміння передбачати зміни на ринку, адаптувати свою діяльність, змінюючи асортимент продукції та форми обслуговування, збутову мережу, організаційну структуру та інші елементи внутрішнього потенціалу [1].

Формування стратегії є основним етапом у процесі стратегічного управління аграрного підприємства. Серед існуючого різновиду стратегій підприємства маркетингова стратегія відіграє досить важливу роль. Багато вчених відносять її до функціональних стратегій, але насправді вона охоплює усі рівні стратегічного планування на підприємстві [2].

Важливе значення у маркетинговій діяльності агропідприємств мають цінові методи управління та стратегічні напрями, їх доцільно пов'язувати з особливостями аграрного виробництва (можливість виходу на ринок без посередників; частка ринку, широта асортименту агропродукції, можливість виходу на ринок із кінцевими видами продукції, наявність власної переробки сільгоспсировини та своїх об'єктів роздрібної торгівлі. При неможливості виходу агропідприємства на продуктовий ринок вона може використовувати в основному наступні дві цінові стратегії: реалізація сільгосппродукції у вузькому сегменті ринку за ціною, нижчою від ринкової з потенційним її збільшенням з урахуванням подорожчання матеріально-технічних ресурсів і закріплення на сегменті (мотиваційно-інфляційна стратегія), реалізація продукції за завищеними цінами в період виникнення її сезонного дефіциту або різкого підвищення попиту на вузькому сегменті ринку з подальшим їх зниженням у міру насичення ринку та зростання конкуренції (стратегія гнучкого реагування).

Основні завдання маркетингового характеру, які доводиться вирішувати стійко функціонуючим агропідприємствам:

- ✓ проведення досліджень на ринку з метою виявлення потреб населення у продукції з урахуванням асортименту, рівня якості, ціни та інших характеристик;
- ✓ інтенсифікація продажів на основі вдосконалення технології маркетингу, розширення сфери впливу на ринку овочевих продуктів;
- ✓ оптимізація співвідношення між обсягами пропозиції та попиту на сегментах ринку, що використовуються, на основі впровадження відповідних соціально-економічних та мотиваційних регуляторів;
- ✓ підвищення конкурентних переваг аграрного підприємства на основі вдосконалення комплексу маркетингу та впровадження інноваційних технологій;
- ✓ формування та розвиток позитивного іміджу підприємства АПК з поетапним переходом на брендинг за найбільш конкурентними видами продукції на основі раціональної системи товароруку та каналів збуту;
- ✓ формування досконалого механізму стимулювання продажів на основі розвитку рекламної діяльності, розширення участі в регіональних та національних виставках та ярмарках.

Дослідження показали, що завданням маркетингу в АПК є визначення потреби покупців продовольства та насичення їх прибутком. На поведінку споживачів овочевої продукції впливають чотири фактори:

- ✓ Суспільно-психологічна цінність їжі. Тут виділяються дві закономірності:
  - 1) що ширші контакти жителів нашої країни з іншими країнами, тим інтенсивніше виявляються загальносвітові тенденції споживанні їжі;
  - 2) покупці мають відомий психологічний потяг по відношенню до нових харчових продуктів та послуг.
- ✓ Функціональна цінність їжі та інформація споживачів про поживні властивості продукту. Зокрема, особливі та чітко окреслені групи зараз утворюють споживачі, які дотримуються різних дієт або вважають за краще купувати лише натуральні (органічні) продукти.
- ✓ Економічна цінність їжі.
- ✓ Доступність продуктів харчування.

Домінуючою стратегією в покупках продовольства, у міру розвитку суспільства, стає прагнення споживачів купувати не сільськогосподарські продукти, а їжу, і навіть більше, готові продовольчі страви.

Існує два рівні факторів, що впливають на вибір споживачами їжі: національний та індивідуальний. На загальнонаціональному рівні витрати споживачів на продовольство можуть зрости із трьох причин: 1) зростання населення країни; 2) підвищення цін на продовольство; 3) споживачі воліють дорожчу їжу та маркетингові послуги

Особливості ринків сільськогосподарської продукції зумовлені специфікою аграрного виробництва та, насамперед, нестабільністю та сезонним характером отримання продуктів. У той же час, попит на продовольство протягом року залишається стійким. Це викликає нестабільні та відносно низькі ціни на сільськогосподарську продукцію та доходи від сільськогосподарської діяльності.

У ході економічних реформ маркетингова діяльність агропідприємств супроводжується якісно новими явищами, які потребують ретельного вивчення. Насамперед, це відноситься до теоретичних та методологічних аспектів. Стійкий розвиток підприємства в умовах нестабільної економіки передбачає стратегічний підхід до роботи із споживачем. Реакція споживачів на маркетингові стратегії визначає сьогодні життєздатність підприємства. Саме споживач визначає структуру та зміст маркетингового комплексу. Виробництво продукції існує стільки, скільки задовольняє потреби споживача. Зростання значення споживчої орієнтації для товаровиробника проявляється у посиленні споживчих критеріїв у сегментації ринків, в оцінці якості продукції та ін.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин застосування маркетингу в аграрній сфері є об'єктивною необхідністю та зумовлює постійне та активне вивчення споживчого попиту, можливість пропозиції споживачам більш якісного товару та високого рівня обслуговування, що дозволить забезпечити стійке становище на ринку, прогнозовані доходи та стабільність в АПК. При формуванні маркетингових стратегій доцільно виходити з оцінки основних ринково-економічних факторів та аналізу існуючого потенціалу стратегічного успіху

Список використаних джерел

1. Муртазіна Н.В. Напрями стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2011. № 22. С. 60–62
2. Івченко Є.А. Дослідження підходів щодо визначення сутності маркетингової стратегії підприємства. Механізм регулювання економіки. 2009. № 4. С. 90–96.

*Кіндзерський Юрій Вікторович,
доктор економічних наук, провідний науковий співробітник
відділу економічного зростання та структурних змін в економіці,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

УПРАВЛІННЯ ПОВОЄННОЮ ВІДБУДОВОЮ ПРОМИСЛОВОСТІ: ВИКЛИКИ І ПРІОРИТЕТИ

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України, розпочата у лютому 2022 р., оголила ряд гострих недоліків вітчизняної економіки і організації оборони, що позначились на спроможності протистояти агресії, а саме:

– суттєва структурно-просторова нерівномірність розміщення промислового потенціалу по території країни, його переважна сконцентрованість у східних регіонах, в окремих великих містах. Це призвело до непропорційно великого скорочення економічної активності й доходів бюджету країни у порівнянні з площею територій, де розміщені виробничі потужності і ведуться активні бойові дії;

– вкрай низька диверсифікованість виробництва, переважання у випуску вузького асортименту промислової і аграрної продукції проміжного споживання низького ступеню переробки. Це зумовлює значні раптові економічні втрати у суспільному виробництві через руйнацію потужностей з випуску такої продукції, які нічим компенсувати;

– зовнішня критична залежність виробництва та оборони від постачання комплектуючих, монопольна зовнішня залежність від країни-агресора та її сателітів від постачання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема газу та нафтопродуктів, на тлі закриття до війни більшості вітчизняних нафтопереробних підприємств та руйнування під час війни поодиноких підприємств, що залишились;

– негнучкість і вузькість за окремими елементами транспортно-логістичної інфраструктури при забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Мова йде, по-перше, про зав'язаність залізничної і автодорожньої інфраструктури на морські порти, що виступали вузловими хабами для зовнішньої торгівлі України у довоєнний час; по-друге, наднизька пропускна здатність (вузькість) залізничної та автодорожньої інфраструктури, що не компенсує потужності портів через вимушене перенаправлення потоків вантажів закордон сухопутними маршрутами.

Блокування агресором морських портів і морських транспортних коридорів фактично зупиняє зовнішньоекономічну діяльність, від якої утворювалось близько 50% ВВП країни у довоєнний період;

– висока уразливість до руйнувань промислових та інфраструктурних об'єктів, житлових і соціальних будівель, внаслідок їх проектування і будівництва за нормами мирного часу, що не враховували ймовірність значної руйнації внаслідок ракетних ударів. Цей факт обумовлює додаткові людські та економічні втрати і подальші значні витрати на відновлення зруйнованого в умовах одночасного суттєвого звуження внаслідок війни ресурсної бази для відновлення;

– критична залежність країни від зовнішньої воєнно-технічної допомоги країн-союзників, зокрема від поставок зброї, нелетального воєнного-технічного обладнання, на тлі фактичного занепаду вітчизняного ОПК.

Через перелічені недоліки і відсталість виробництва втрати економіки внаслідок воєнних дій за перші півроку війни, за оцінками Міністерства економіки України, вже становлять понад 600 млрд дол. США. За експертними оцінками падіння ВВП України у 2022 р. становитиме від 35 до 50%, а на його відновлення до рівня 2021 р. при середньорічних довоєнних темпах зростання у 2,9% знадобиться відповідно від 15 до 25 років [1, с. 40].

Подолання колапсу економіки під час війни та подальше повоєнне відновлення уряд вбачає у продовженні довоєнного курсу на дерегуляцію і лібералізацію господарської діяльності, повне виведення держави з економіки, приватизацію залишків державного майна, в тому числі стратегічно важливих об'єктів виробництва та інфраструктури, аграрну спеціалізацію країни у світовому поділі праці [2–4] – тобто у всьому тому, що ще до війни призвело до критичної відсталості і структурної деградації економіки України.

Водночас зауважимо, що успішний досвід повоєнного відновлення країн вказує, що воно має відбуватися на основі мобілізаційної моделі розвитку з підвищенням координуючої і підприємницької ролі і частки держави в економічних процесах, чітким і всеосяжним плануванням і проектуванням збалансованого економічного, соціального і просторового розвитку, а не подальшої дерегуляції в умовах зруйнованих ринків і гострого дефіциту фінансових ресурсів. У випадку України повоєнне відновлення не повинно розглядатися лише як повернення економіки на довоєнний рівень, воно має бути спрямоване на її реіндустріалізацію і кардинальне підвищення продуктивності. Тому політика повоєнного відновлення повинна мати інший зміст, будуватись на основі використан-

ня структурних та фундаментальних факторів розвитку [5]. Це означає як виділення і державну підтримку секторальних пріоритетів розвитку, що стануть драйверами зростання, так і розбудову освіти, інфраструктури, розгортання НДДКР для отримання власних інноваційних продуктів і технологій цивільного і оборонного призначення. Розвиток має бути наздоганяючим з точки зору прискороеного подолання відсталості від розвинених країн. Ураховуючи фактичну зруйнованість вітчизняної науки і дефіцит готових до впровадження власних інноваційних розробок, він має здійснюватись на основі запозичення зарубіжних технологій і організації ліцензійного виробництва. Паралельно має розвиватись вітчизняна наука щоб генерувати власні розробки, впровадження яких буде необхідне після завершення наздоганяючого етапу і вичерпання потенціалу зростання за рахунок технологічних запозичень.

Перелік секторальних пріоритетів структурних трансформацій в промисловості має формуватися на основі визначення ключових проблем, на розв'язання яких має бути спрямоване повоєнне відновлення, а також на формування нового високопродуктивного і технологічно передового переробного виробництва. Аналогічно до підходів ЄС вирішення цих проблем доцільно розглядати як стратегічні пріоритети розвитку країни [6]. У організаційно-управлінському плані досягнення кожного пріоритету слід здійснювати через відповідні національні проекти. Ними можуть бути: 1) *комфортне житло і розумні міста*; 2) *ефективна логістика та інфраструктура*; 3) *медицина, оздоровча реабілітація, фармацевтика*; 4) *продовольча безпека*; 5) *національна оборона*; 6) *зелена економіка та циркулярне виробництво*.

Повоєнна реіндустріалізація національної економіки має орієнтуватися в першу чергу на розбудову переробних виробництв для споживчих, інвестиційних, соціальних, медичних потреб внутрішнього ринку, модернізацію інфраструктури усіх типів, максимальне забезпечення оборонних потреб держави, з урахуванням необхідності «зеленого переходу», декарбонізації виробництва, усунення зовнішньої енергетичної залежності та воєнних загроз.

Виходячи із перелічених стратегічних пріоритетів розвитку країни слід визначити секторальні пріоритети для випереджаючого розвитку окремих галузей та виробництв з наданням відповідної державної допомоги як на дослідження і розробки, так і на організацію виробництва. Залежно від першочерговості завдань повоєнного відновлення розбудову промисловості слід розділити на етапи. *Перший етап* – у

короткостроковій перспективі (1-3 роки) вирішення негайних проблем за рахунок відновлення і збільшення довоєнного виробництва з його модернізацією на основі запозичення технологій. *Другий етап* – у середньостроковій перспективі (4-7 років) модернізація діючих, створення нових підприємств для закладання основ довгострокових структурних змін виробництва, реіндустріалізації і підвищення продуктивності економіки шляхом запозичення/придбання за рахунок державної допомоги зарубіжних технологій і ліцензій в умовах відсутності/дефіциту власних готових до впровадження науково-технічних розробок і технологій. Пріоритетами розбудови мають стати галузі машинобудування, хімії, виробництво харчових продуктів, текстильне виробництво та виробництво одягу. *Третій етап* – у довгостроковій перспективі (від 7-10 років) переважний розвиток високотехнологічних виробництв відповідно до вище згаданих стратегічних пріоритетів країни на основі запозичених і власних «зелених», «циркулярних» і «смарт» технологій.

Розбудову відповідних пріоритетних секторів і виробництв доцільно здійснювати на основі концепції підприємницької держави [7]. У цьому зв'язку варто зосередитись на створенні власних стратегічно важливих для економіки і безпеки держави великих національних компаній у сфері промисловості та критичної інфраструктури з максимальною локалізацією технологічних ланцюгів виробництва всередині країни, мережею суміжних виробництв, що входять у ці технологічні ланцюги і поєднаних між собою на основі індустріально-регіональних кластерів. Держава має виступити організатором створення таких компаній на засадах публічно-приватного партнерства, участі (повної/часткової) у капіталі компаній, інвестиційної та інноваційної підтримки їх діяльності. Слід приділити особливу увагу утворенню ланцюгового зв'язку між виробництвом та споживанням продукції згаданих компаній, використовуючи інститут державного замовлення та публічних закупівель для відповідного формування ринків збуту у суміжно-пов'язаних секторах та сферах.

Доцільно націоналізувати великі приватні компанії у стратегічних секторах промисловості та інфраструктури (в першу чергу енергетичні) або увійти в капітал таких компаній шляхом застосування механізму конвертації державної допомоги та інвестицій у акції компаній у розмірі не менше контрольного чи блокуючого пакету. Це дозволить збільшити доходи бюджету, підпорядковувати діяльність компаній національним інтересам, запровадити довгострокове планування діяльності та розбудови компаній, зменшити негативні прояви ринкової влади та зловживань таких

компаній по відношенню до інших суб'єктів та державного управління.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що управління повоєнною відбудовою країни має урахувати попередні прорахунки політики, а саму відбудову слід розглядати як «вікно можливостей» для формування нової високопродуктивної економіки, важливою складовою якої має стати сучасна промисловість. Провідну роль у реіндустріалізації має відіграти держава, а державне підприємництво, як сучасна модель поведінки держави в економіці, має закласти довгострокові позитивні тренди структурних індустріальних і суспільних трансформацій, заснованих на принципах раціоналізму, національних інтересів та загального добробуту. Досягнення стратегічних пріоритетів розвитку країни має відбуватись на основі комплементарного поєднання структурних та фундаментальних факторів розвитку. Виділення секторальних пріоритетів як драйверів зростання та формування за цими пріоритетами великих національних компаній – основа структурних факторів. Стимулювання трансферу зарубіжних технологій, одночасна розбудова власної науки та освіти, модернізація інфраструктури, розвиток медичної та соціальної сфер мають сформувати фундаментальні фактори повоєнного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Кораблін С.О. Україна: фінансовий вимір війни. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 7. С. 39-41.
2. Свириденко Ю. Як буде відновлюватися Україна? *Українська правда*. 2022. 21 квітня. URL: <https://www.prawda.com.ua/columns/2022/04/21/7341214/>. (Дата звернення: 22.04.2022).
3. Нарис про відбудову України / Т. Бекер та ін. Centre for Economic Policy Research. London, UK. 38 с. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine>. (Дата звернення: 20.09.2022).
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки» / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. К., 2022. 85 с.
5. McMillan M., Rodrik D., Sepulveda C. Structural change, fundamentals and growth: A framework and case studies / International Food Policy Research Institute. Washington, DC., 2017. 330 p.
6. Mazzucato M., Kattel R., Ryan-Collins J. Challenge-Driven Innovation Policy: Towards a New Policy Toolkit. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 2020. Issue 20. PP. 421-437. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10842-019-00329-w>.

7. Mazzucato M. The Entrepreneurial States. Debunking Public vs. Private Sector Myths. London : Anthem Press, 2013. 202 p.

*Кушніренко Оксана Миколаївна,
доктор економічних наук,
доцент, старший науковий співробітник
відділу промислової політики,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ЯК РУШІЙ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Ключовим завданням сьогодення є перемога України витіснення ворога з української землі та економічне відродження. А прискорити досягнення цієї історичної мети можна лише разом, діючи злагоджено усією українською спільнотою. Для більш ефективного реагування на загрозливі виклики динамічних змін зовнішнього середовища, реалізації прихованих можливостей важливим є стратегічне планування. Це практичний інструмент перетворення візії бажаного майбутнього на довгостроковий комплексний план дій, що забезпечуватиме конкурентоспроможність економіки України як безпечного й комфортного місця для життя, господарської діяльності на засадах досягнення Цілей сталого розвитку й зеленого переходу в умовах довготривалої військової загрози від сусідньої країни-агресора.

Відсутність узгодженості й збалансованості стратегічного бачення промислового розвитку України є наразі гострою проблемою, що гальмує відновлювальні процеси промислового виробництва в Україні, яке є основою забезпечення потреб населення та зміцнення обороноздатності країни. Визначення теперішніх та майбутніх загроз, реалізація відкритих й прихованих можливостей, розробка інструментарію для реагування на них є важливим завданням для забезпечення сталого економічного зростання України, що і визначає актуальність даного дослідження.

Наразі в центрі наукового та суспільного дискурсу активно обговорюються питання повоєнного відновлення та розвитку країни й пошук шляхів для подолання наслідків військових дій. Серед науковців, політиків, громадських діячів є ґрунтовні наукові напрацювання в царині стратегічного

планування промислового розвитку. Методологічні засади та практичні інструменти, обґрунтування цілей, завдань, пріоритетів, оцінка результативності та ефективності стратегічного планування промислового розвитку розкрито в працях Лі Йонга, генерального директора ЮНІДО [1], Л. Фрідмана [2], Г. Мінцберга, Б. Альстранда і Ж. Лампеля [3], В.М. Геєця [4], Я.А. Жаліла [5], В.П. Вишневського [6], В.І. Ляшенка [7] та багатьох інших.

Водночас, визначення пріоритетів стратегічного планування для розвитку промисловості в умовах воєнного часу і повоєнного відновлення залишається недостатньо обґрунтованим. Мова йде про подальшу інтеграцію до європейського співтовариства, адже за словами Прем'єр-міністра України Д. Шмигала Україна може бути повністю готовою до вступу в Європейський Союз до кінця 2024 року [8].

Це підтверджує досвід розвинених країн, які також проходили різні історичні випробування війною та змогли за допомогою ефективного стратегічного планування досягти високого рівня соціально-економічного розвитку. Аналіз основних віх еволюції стратегічного планування дозволяє виявити трансформаційні зміни в стратегічних підходах до планування промислового розвитку. Прагнення до відновлення економічних і життєвих умов, зруйнованих військовим конфліктом та формування дієвої системи соціального захисту населення, сприяло посиленню державного втручання, систем соціального страхування та державного менеджменту. Так, під час **Паризької мирної конференції** по завершенню першої Світової війни усі воюючі держави заявили про свою стурбованість новим виміром соціального питання та визнали важливість активізації міжнародної дискусії з найбільш нагальних питань відновлення. Міжнародна післявоєнна відбудова була здійснена в Австрії Лігою Націй і базувалася на роботі та пропозиціях економічної комісії щодо виплати репарацій, економічних реформ і призначення верховного комісара з економіки країни. Подібна масштабна робота була згодом проведена в Угорщині [9].

Масштабна післявоєнна реконструкція була здійснена після закінчення Другої світової війни. Йдеться про роботу Адміністрації допомоги та відновлення ООН щодо Європи та Китаю (1943-1946), позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку Європі, Плану Маршалла для Західної Європи (1948-1951) та економічну допомогу Японії. З усіх програм план Маршалла виділяється як найуспішніша ініціатива. Він передбачав перерахування 13,3 млрд дол. допомоги Західній Європі

для досягнення наступних цілей: збільшення виробництва, розширення зовнішньої торгівлі, посилення внутрішньої фінансової стабільності, розвитку європейського економічного співробітництва. План реалізовувався в основному як гранти на товари та послуги, а також технічна допомога для здійснення структурних перебудов. Програма досягла всіх поставлених цілей: інфляція, безробіття та бюджетний дефіцит були суттєво зменшені, ВВП держав-реципієнтів зріс на 35%, а внутрішньоевропейська торгівля зросла на 80% [10].

Протягом більшої частини періоду холодної війни міжнародні операції з відновлення полягали в ліквідації руйнувань від стихійних катаклізмів та відновленню інфраструктури й житла. А уже на початку 1990-х років спалах кількох громадянських війн повернув тему стратегічного планування реконструкції помисловості на центральне місце порядку денного. Війна відбувається щодня у будь-якій точці світу, вона є в Україні і ми маємо використати війну у своїх інтересах: не просто перемогти, але й зробити інноваційне перезавантаження розвитку нашої економіки.

Так, за даними щорічника Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI), активні збройні конфлікти відбулися щонайменше у п'ятій частині країн світу у 2021 р., а саме в 46 державах (на 1 менше, ніж у 2020 р.). Серед них: 8 збройних конфліктів – в Америці, 9 – в Азії та Океанії, 3 – в Європі, 26 – на Близькому Сході та Північній Африці [11].

Криваві збройні конфлікти (понад 10000 смертей внаслідок конфлікту протягом року) відбулися в таких країнах як Афганістан, Ємен і М'янма; 19 збройних конфліктів високої інтенсивності (з 1000–9999 загиблими внаслідок конфлікту) відбулися в Нігерії, Ефіопії, Мексиці, Сирії, Демократичній Республіці Конго, Бразилії, Сомалі, Іраку, Буркіна-Фасо, Південному Судані, Малі, Судані, Центральнафриканській Республіці, Нігерії, Камеруні, Пакистані, Колумбії, Мозамбіці та Філіппінах. Також велося 3 збройні конфлікти між державами у вигляді прикордонних зіткнень між Індією та Пакистаном; Вірменією і Азербайджаном; Киргизстаном й Таджикистаном. Два інших збройних конфлікти точилися між державними силами та збройними угрупованнями, які прагнуть до державності (між Ізраїлем і палестинцями та між Туреччиною й курдами). Все це призвело до росту воєнних витрат: у 2021 році країни витратили на свої війська загалом 2113 млрд дол, що на 0,7% більше, ніж минулого року. Серед країн-лідерів за обсягами військових витрат у 2021 році були США, Китай, Індія, Велика Британія та Росія, на які разом припадає 62 % світових військових витрат [11]. А напад РФ у лютому 2022 року на Україну запусив незворотні

процеси у прагненні країн до посилення обороноздатності та забезпеченні національної безпеки.

Для нашої країни стратегічне планування промислового розвитку в умовах війни та повоєнного відновлення матиме свої унікальні риси, зумовлені історичними особливостями розвитку. По-перше, це наявність потужного промислового комплексу, високого рівня інноваційного потенціалу та освіти громадян, наявністю сформованих державних інституцій. Все це значно відрізняє перспективи відновлення України від багатьох країн. До того ж перманентна загроза агресії з боку недружньої країни-сусіда ставить стратегічну ціль забезпечення обороноздатності на довготривалий період. Наступною особливістю є високий ступінь відкритості української економіки та обраний вектор європейської інтеграції, що сприяє залученню великої кількості міжнародних інституцій, включаючи Організацію Об'єднаних Націй та її агентства, міжнародні фінансові установи багатосторонні та двосторонні домовленості міжнародних неурядових організацій і корпорацій тощо.

Стратегічною метою відновлення промислового розвитку України є не просто відбудова зруйнованих виробничих потужностей і повернення довоєнного стану, а інноваційна розбудова та інтегрування до Європейського співтовариства на засадах сталого розвитку та з урахуванням європейських стратегічних документів. Саме тому, розробка і впровадження стратегії сталого розвитку насамперед промислового сектору економіки з переходом від аграрно-сировинної моделі до індустріально-аграрної повинна основою стратегічних цілей економічного відновлення України. До того ж такі положення частково відповідають діючій в Україні нормативно-правовій базі, а саме Національній економічній стратегії до 2030 року [12], де визначено стратегічні кроки для розвитку промисловості, агросектору, видобутку, інфраструктури, транспорту, енергетичного сектору, інформаційно-комунікаційних технологій, креативних індустрій та сфери послуг та враховано важливі наскрізні напрямки – діджиталізацію, «зелений» курс, розвиток підприємництва та збалансований регіональний розвиток; Указу Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р. «Про Цілі сталого розвитку», де закріплені нормативно-правові засади щодо реалізації національних інтересів України, зокрема для сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх та інших Цілей сталого розвитку; Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 р. та Операційного плану реалізації у 2022-2024 роках Стратегії

екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [13]; Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України з переліком пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив Національної ради з відновлення України від наслідків війни відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 р., оприлюдненого у липні 2022 р., де розроблено заходи з підтримки економічного розвитку.

Практичним механізмом реалізації задекларованих положень стануть нормативні документи стратегічного планування регіонального розвитку, зокрема ухвалені регіональні програми, де передбачатиметься конкретний перелік заходів з підтримки регіонального розвитку, затверджені законами України «Про засади державної регіональної політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про стратегічну екологічну оцінку». Це вимагатиме актуалізації нормативних положень багатьох елементів правового поля. Наприклад, потрібно впровадити в нормативне регулювання нове поняття – уражені території. Це територіальні громади чи їх частини, що постраждали від бойових дій на їхній території або ракетно-артилерійських ударів, для яких необхідно визначити певну категорійність з огляду на ступінь руйнувань та втрат населення. Для кожної категорії потрібно сформулювати об'єктивні критерії, створити карту таких територій, кожному територію детально описати, аби ухвалити найоптимальніше рішення щодо відбудови або відмови від відбудови [14].

Водночас, на основі порівняння концептуальних підходів, принципів та механізмів стратегічного планування промислового розвитку в Україні з європейськими та світовими аналогами можна побачити, що в Україні законодавством не визначається співвідношення і механізм координації урядових стратегічних документів та немає чітких та уніфікованих стандартів щодо їх підготовки. Це вимагає запровадження змін щодо модернізації стратегічного планування промислового розвитку із використанням проєктних підходів, результатом яких має бути чітко сформована ієрархічна система стратегічних документів на довгостроковий і середньостроковий період, спрямована на реалізацію національних інтересів на принципах довгострокового бачення, розподілу функцій та відповідальності між суб'єктами державного управління, ґрунтового наукового забезпечення із залученням фахівців науково-дослідницьких інститутів НАН України.

Список використаних джерел

1. Yong Li. Industrialization as the driver of sustained prosperity. United Nations Industrial Development Organization. 2020. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2020-04/UNIDO_Industrialization_Book_web4.pdf

2. Freedman L. Strategy: A history. Oxford University Press, 2015. 768pp. URL: <https://reviews.history.ac.uk/review/1755>

3. Mintzberg H., Ahlstrand B. and Lampel J.B., Strategy safari. Pearson UK. 2020. 512 pp. URL: <https://kniga.biz.ua/ua/book-strategicheskoe-safari-ekskursiia-po-debriam-strategicheskogo-menedzhmenta-003652.html>

4. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання: монографія. Ін-т економічного прогнозування НАН України; ред.: В. М. Геєць, К. : Форт, 2000. 424 с. URL: http://ief.org.ua/?page_id=3625&mid=8

5. Жаліло Я.А. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку. Економічна теорія. 2016. № 1. С. 39-52.

6. Vishnevsky V., Dementiev V. Industrial Policy for the Eurasian Economic Community Countries: Neoclassical, Institutional and Evolutionary Viewpoints. Overviews. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/236152355_Industrial_Policy_for_the_Eurasian_Economic_Community_Countries_Neoclassical_Institutional_and_Evolutionary_Viewpoints

7. Ляшенко В.І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / В.І. Ляшенко, О.С. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.

8. Шмигаль Д. Україна буде повністю готова до вступу до ЄС до кінця 2024 року. 24.08.2022. ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/ukrajina-bude-povnistju-hotova-do-vstupu-do-jes-do-kintsja-2024-roku-shmihal.html>.

9. Tzifakis N. Post-Conflict Economic Reconstruction. The Trustees of Princeton University. 2022. <https://pesd.princeton.edu/node/586>

10. Lewarne S., Snelbecker D. Economic Governance in War Torn Economies: Lessons Learned from the Marshall Plan to the Reconstruction of Iraq. Long Report. Office of Development Evaluation and Information Bureau for Policy and Program Coordination. USAID. December 2, 2004. URL: <https://www.oecd.org/derec/unitedstates/36144028.pdf>

11. SIPRI Yearbook 2022. SIPRI. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2022/02>

12. Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 03 березня 2021 р. «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до

зміни клімату на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>

14. Ткачук А., Третяк Ю. Відновлення України. Регіональний аспект. 10.06.2022. ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>

*Лазоренко Лариса Віталіївна,
доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В останні роки управлінські служби не тільки змінили відношення до культури організації, але і зайняли активну позицію у використанні її як фактору підвищення конкурентоспроможності, адаптивності, ефективності виробництва та управління. Наявність організаційної культури та її значення визнані у всьому світі.

В успішно працюючих підприємствах існує власна культура, що допомагає їм у досягненні позитивних результатів. У кожній великій корпорації існує цілий набір правил, норм, принципів гри, згідно з якими окремі групи визначають свою поведінку. При цьому носіями культур цих груп є окремі особистості, що виражають подібні інтереси.

Корпоративна культура визначає принципи та правила внутрішнього життя підприємництва. Культура корпорації може розглядатися як представлення основних цінностей в організаційній структурі, системі управління, кадровій політиці, впливаючи на них.

Корпоративна культура – це сукупність найважливіших положень діяльності підприємства, обумовлених місією та стратегією розвитку, що знаходять своє відображення в соціальних нормах і цінностях, які поділяє більшість працівників [1, с. 69].

Така культура дозволяє відрізнити одну корпорацію від іншої, генерує прихильність цілям корпорації, створює атмосферу ідентифікованості для членів корпорації, зміцнює соціальну стабільність, є контролюючим механізмом, що направляє і формує відносини та поведінку працівників.

Корпоративна культура є специфічною формою існування взаємозалежної системи, що включає в себе:

- 1) ієрархію цінностей, що домінує серед співробітників підприємства;
- 2) сукупність способів їх реалізації, що переважають в корпорації на певному етапі розвитку.

Виходячи з вище наведеного, корпоративна культура, з одного боку, система особистих і колективних цінностей, що приймаються та поділяються всіма членами корпорації. З іншого боку, під корпоративною культурою розуміють набір прийомів і правил вирішення проблеми зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції працівників, правил, що виправдали себе в минулому та підтвердили свою актуальність сьогодні.

Складовими корпоративної культури є [2, с. 285]:

- ✓ прийнята система лідерства;
- ✓ стилі дозволу конфліктів;
- ✓ діюча система комунікації;
- ✓ місце інваліда в корпорації;
- ✓ прийнята символіка і гасла, герби, ритуали.

На корпоративну культуру в цілому впливають звички та вподобання окремих співробітників корпорації, їх потреби й інтереси, політичні погляди, професійні інтереси, моральні цінності, темперамент.

Корпоративна культура відіграє винятково важливу роль. Багато компаній розповсюджують культуру, забезпечуючи тісні контакти між штаб-квартирою і філіями, між керівниками філій різних країн. Переміщення працівників з однієї країни в іншу розширює уявлення цих людей і підвищує їх відданість системі цінностей та цілям корпорації. Люди, що пройшли підготовку в штаб-квартирі компанії, як правило, думають і діють, як її співробітники.

Джерелами формування корпоративної культури виступають [1, с. 71]:

- ✓ система особистих цінностей та індивідуально-своєрідних способів їх реалізації;
- ✓ способи, форми та структура організації діяльності, що втілюють деякі цінності, в тому числі й особисті цінності керівників підприємств;
- ✓ уявлення про оптимальну та припустиму модель поведінки співробітника в колективі, що відображає систему внутрішньогрупових цінностей, що склалися.

Механізм формування корпоративної культури полягає у взаємодії її джерел, які вони визначають, домінуючи в колективі, значення та ієрархію цінностей. Ієрархічна система виділених у такий спосіб цінностей породжує найбільш адекватну сукупність способів їх реалізації, що

втілюються у способах діяльності та формують внутрішньогрупові норми та моделі поведінки.

Формування корпоративної культури може відбуватися чотирма шляхами [3, с. 197]:

1. Довгостроковою практичною діяльністю;
2. Діяльністю керівника чи власника (власна культура);
3. Штучним формуванням організаційної культури фахівцями консультативних організацій;
4. Природним відбором найкращих норм, правил і стандартів, запропонованих керівником і колективом.

До складових елементів корпоративної культури відносять і якості особистості, такі:

- ✓ бажання конкурувати;
- ✓ уміння переконувати;
- ✓ прагнення відігравати роль неформального лідера;
- ✓ терпимість до рутинної адміністративної роботи.

Вирішальною при формуванні спільної культури є здатність сформувати спільне бачення для працівників компанії. Керівна верхівка повинна визначити місію фірми і те, як вона має виражатися в організаційних нормах і цінностях. Далі ці визначення поширюються корпорацією.

Ще одним важливим інструментом формування спільної культури є лідерство. Людські стосунки також мають важливе значення. Існує потреба відбирати працівників, які були б «членами команди». Крім того, необхідно розробити політику винагород і стимулів, щоб заохочувати їх працювати на користь підприємства.

Формування корпоративної культури передбачає тривалий і складний процес, основними етапами якого є:

- ✓ визначення місії корпорації;
- ✓ визначення основних базових цінностей;
- ✓ формування правил поведінки працівників корпорації, виходячи з базових цінностей;
- ✓ описання традицій та символіки, що відображають усе вище перераховане.

Усі ці кроки та їх результати доцільно описати в корпоративному керівництві. Цей документ особливо необхідний у ситуаціях прийому на роботу й адаптації нових співробітників. Він дає можливість зрозуміти, наскільки потенційний співробітник поділяє цінності корпорації.

Механізм формування корпоративної культури може бути проілюстрований за допомогою концепції чотирьох середовищ.

На глобальному рівні головний вплив на формування та розвиток культури фірми здійснює мегасередовище міжнародного бізнесу. Макросередовище відповідає національному рівню. Відповідно корпоративний рівень багато в чому визначає мікро середовище зі своєю культурною специфікою (корпоративний рівень). І, нарешті, на персональному рівні працівника культура значною мірою визначається метасередовищем (особистісними культурними контактами людини).

Інструменти формування та розвитку культури міжнародних корпорацій включають, як звичайні, для великих компаній, форми та засоби (обряди, церемонії, ритуали, міфи, легенди, розповіді), так і специфічні елементи, характерні для бізнесу [2, с. 288]:

- ✓ універсальна знаково-символічна система, що включає знаки, систему ідентифікації корпорації;
- ✓ система комунікацій («офіційна» мова корпорації, різноманітні мови, система неформального спілкування);
- ✓ постійна ротація керівників і спільне навчання працівників.

Формування культури неможливо проводити без усвідомлення принципів її функціонування.

Корпоративна культура формується незалежно від нашої участі. Це відбувається приблизно так само, як і виховання дитини: якщо батьки говорять, що красти – не добре, а самі порушують сказане, діти будуть повторювати їх дії, а не слова. Формування корпоративної культури йде від формальних лідерів (керівництва компанії) чи, як буває рідше – неформальних. Тому, найважливіше що повинен зробити керівник, що бажає сформувати корпоративну культуру, – це сформулювати для себе основні цінності організації. В одних іноземних компаніях вони чітко сформульовані, в інших – усі їх усвідомлюють, хоча вони не записані.

Отже, корпоративною культурою є система формальних і неформальних правил і норм діяльності, звичаїв і традицій, індивідуальних і групових інтересів, особливостей поведінки персоналу даної організаційної структури, стилю керівництва, показників задоволеності працівників умовами праці, рівня взаємного співробітництва та сумісності працівників між собою і з організацією, перспектив розвитку.

Список використаних джерел

1. Апостолук О. Корпоративна культура як інструмент ефективного менеджменту підприємства в підвищенні його конкурентоспроможності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 2. 2016. С. 68-73

2. Гриценко Н.В. Особливості формування корпоративної культури організації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 59. 2017. С 284-290.

3. Балака О.Г. Стратегічне управління корпоративною культурою. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі: Економічні науки*. № 4(49). 2011. С. 195-200.

*Луньова Тетяна Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МОДЕЛІ ТА КОНЦЕПЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Система місцевого самоврядування в Україні визначається Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Згідно статті 2 цього Закону, «місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [1].

Формування системи місцевого самоврядування в Україні здійснювалось на основі вивчення та використання елементів існуючих у світі різних моделей здійснення публічної влади на місцях. В юридичній літературі виділяють п'ять таких моделей: «англосаксонську (Велика Британія, Ірландія, Австралія, США, Канада), континентальну (Франція, Італія, Німеччина, Болгарія, Угорщина), скандинавську (Швеція, Норвегія, Данія), іберійську (Іспанія, Португалія, країни Латинської Америки) та «радянську» (Китай, Куба, В'єтнам)» [2, с. 119].

Принципи цих моделей в різних країнах закладались на основі теорій місцевого самоврядування, першою серед яких (за часом виникнення – 1790-1830 рр.) вважається теорія вільної громади. За цією теорією, «громада мала право на самостійне і автономне існування від державної влади згідно своєї природи, при цьому держава не утворює, а лише визнає громаду» [3].

Громадсько-господарська теорія місцевого самоврядування акцентувалась на змісті комунальної діяльності. Згідно неї, компетенцією місце-

вого самоврядування є місцеві господарські справи, а компетенцією держави – політичні питання.

В основі громадівської (громадської) теорії місцевого самоврядування, розробленої німецькими науковцями у XIX ст., лежить ідея суспільства як федерації громад і невеликих груп. За цією теорією при вирішенні питань місцевого значення органи місцевого самоврядування мають всі переваги, їм дозволено все, що не заборонено законом.

Ще одна теорія (теж розроблена німецькими вченими) – державницька теорія місцевого самоврядування гласить, що повноваження в галузі місцевого самоврядування та вибір предметів діяльності визначаються державою. Ця теорія лежить в основі континентальної муніципальної системи, що сьогодні ефективна у Франції, Італії, франкомовних країнах Африки тощо.

Ідеї громадівської та державницької теорії місцевого самоврядування поєдналися у теорії муніципального дуалізму, відповідно до якої повноваження органів місцевої влади поділяються на «власні» і «делеговані». Згідно з цією концепцією «місцеве самоврядування є суверенним лише у вирішенні питань місцевого значення, а беручи участь у реалізації державної політики, воно виступає складовою ланкою державно-владного механізму» [4, с. 31]. Ця теорія лежить в основі змішаної муніципальної системи, що сьогодні затвердилась в Австрії, Японії, Україні. Слід зауважити, що на сьогодні серед вітчизняних науковців виникла полеміка щодо необхідності покласти в основу реформування місцевого самоврядування більше елементів громадівської теорії з метою запобігти централізації державної влади. На сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування отримала поширення концепція соціального обслуговування, згідно якої однією з основних його функцій є організація соціального обслуговування населення. У серпні 2020 р. розпорядженням КМУ схвалено Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, якою визначено необхідність удосконалення «моделі адміністрування державних соціальних програм, соціальних послуг і соціальної роботи шляхом її синхронізації з процесом реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади» [5].

Документом передбачається досягти забезпечення надання соціальних послуг і використання відповідних сервісів на базовому рівні у спроможних територіальних громадах, чим вирішити проблему відсутності чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у цій сфері та забезпечення адресного підходу до надання соціальних послуг жителям територіальних громад.

Отже, децентралізаційні процеси, що відбуваються в Україні, свідчать, що чинна модель місцевого самоврядування в Україні зазнає змін та удосконалюється.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (у ред. від 9.07.2022 р. № 2394-ІХ). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
2. Волошина Я. Місьцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 117-122.
3. Шарапанівська І. В., Нікітенко Л. О. Концепції (теорії) місцевого самоврядування як основа для відокремлення моделей муніципального управління. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/7617/7619>.
4. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: Навч. посібник. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с.
5. Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 року № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-р>.

*Ляшенко Вячеслав Іванович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу,*

Інститут економіки промисловості НАН України;

*Столяров Василь Федосійович,
доктор економічних наук, професор,
директор,*

Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолінського

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВІДНОВЛЕННЯ АКТИВІВ ГІРНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

В Україні обороноздатність держави визначена як її здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального і морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов її реалізації [1].

Наведені складові потенціалу обороноздатності держави як цілісності є підставами, з одного боку, поглиблення структуризації взаємодії національних, приватних і колективних бізнес-інтересів в єдиному соціально-економічному просторі України. А, з іншого боку, досягнення часової узгодженості тактичних заходів і пріоритетів з напрямками і цілями стратегій соціально-економічного розвитку як природно-суспільного фундаменту обороноздатності країни.

Стан функціонування і еволюція розвитку соціально-економічного простору визначають рівень, стандарти і якість життєдіяльності українського народу, як провідні сегменти базису обороноздатності держави. Саме рівень, стандарти і якість життя населення країни визначають і обумовлюють здатність держави до захисту від зовнішньої збройної агресії та у випадку внутрішнього збройного конфлікту.

Рівень життя – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства загалом, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. При цьому структура матеріальних і духовних потреб людини відповідає структурі людської діяльності, початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

Стандарт життя – соціально прийнятий норматив рівня життя. У ряді країн існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група чи спільнота, навіть кожна людина, має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя змінюється із часом дискретно в міру якісної зміни соціально-економічного простору.

Якість життя – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступінь задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей, то якість життя фактично відображає рівень рівноваги соціально-економічного простору і характеризує рівень соціальної напруги у суспільстві.

Основою формування соціально-економічного простору суверенної і незалежної держави, як базису її обороноздатності, є самоорганізація цільової життєдіяльності населення, суб'єктів господарювання усіх секторів національної економіки та регламентовані згідно Конституції України функції, права і відповідальність органів державного управління.

Робочою гіпотезою дослідження сутності, змісту і складових обороноздатності держави (як предмета дослідження), є розгляд і розкриття можливостей стратегічного планування і проектування щодо передбачення випереджаючого підвищення рівня стандартів і якості життя українського народу у порівнянні з динамікою витрат на оборону і правоохоронну діяльність.

Стратегічний термін такого випередження в соціально-економічному просторі України повинен дорівнювати 20-25 рокам від народження людини (як живого суверена) до строків його сформованості як громадянина. Стратегічний людський потенціал обороноздатності держави визначається за результатами демографічних прогнозів на ті ж самі 20-25 років.

Відношення різниці в динаміці фінансового забезпечення підвищення рівнів, стандартів і якості життя населення та витрат на оборону і правоохоронну діяльність до співвідношення динаміки цих складових визначає інтенсивність процесів нарощування потенціалу обороноздатності держави. В умовах збройної агресії громадяни будуть мотивованими здійснювати захист держави, а передумов виникнення внутрішнього збройного конфлікту взагалі не буде існувати, крім випадків державної зради.

Відомо, що рівень, стандарти і якість життя населення обумовлюються динамікою Індексу людського розвитку, який на національному рівні інтегрує показники-індикатори стану здоров'я населення, освіченості і соціального захисту громадян. Тобто, потенціал обороноздатності держави визначається параметрами соціально-економічного простору України.

Завдяки розгляду дуальності сутності і змісту обороноздатності виникають передумови стратегічного планування і проектування відповідних складових як безпосередньо прямої дії в сфері оборони, так і опосередковано – в суб'єктах допоміжної дії з інших секторів національної економіки.

Розробляється еталонна матриця індексної моделі стратегічного планування і проектування потенціалу обороноздатності держави в сукупності співвідношень динаміки показників-індикаторів функціонування і розвитку соціально-економічного простору України. Модель стратегічного планування і проектування потенціалу обороноздатності держави базується на нових принципах:

- ✓ комплексного стратегічного планування соціального розвитку країни (15 принципів, першими з яких є духовності і людиноцентризму, цивілізаційності і конституційності, цілісності і гармонізації, справедливості і спадкоємності) [2];
- ✓ державотворення з визначенням ознак стратегування (в першу чергу, принцип мудрості природи з ознаками «Матриця природи», «Мистецтво життя», «Розвиток екоспільнот») [3].

Матриця природи – це розуміння механізмів природи як складного взаємовідношення між життям, інформацією і всесвітом.

Мистецтво життя – це розуміння механізмів природи, яке знайдено у світових культурах, мистецтві, соціальних нормах і технологічній етиці у минулому і сьогоденні, що відкриває можливості для майбутнього.

Розвиток екоспільнот – це створення нового способу життя, в якому суспільство й уряд планують і розвивають національне виробництво, споживання, охорону і відтворення природи для підтримки саме того способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Сучасний стан обороноздатності держави довів необхідність пошуку, виявлення і мобілізації внутрішніх резервів укріплення соціально-економічного простору України, як її базису. Відновлення і подальший розвиток соціально-економічного простору України повинні базуватись на нових принципах державотворення з випереджаючим людиноцентристським соціально-економічним розвитком країни. Об'єктивно необхідним стало уточнення української моделі ринкової економіки на основі посилення ролі держави в стратегічному плануванні і проектуванні. Уточнення моделі повинно базуватись на переосмисленні досвіду останніх 30-ти років суверенності і незалежності за результатами комплексного соціально-економічного аналізу і аудиту людського розвитку в країні на національному і регіональних рівнях. Схема стратегічного планування і проектування окремих складових обороноздатності держави з врахуванням потенціалу підземного вуглевидобутку стала наслідком переосмислення результатів дослідження відтворення шахтного фонду галузі різних масштабів господарювання Українського Донбасу за 1943-1991 рр., 1996-2011 рр..

Стратегічне планування і проектування виробничого розвитку вугільної промисловості базується на положеннях Концепції розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) на період до 2010 року, яка була схвалена Верховною Радою України 02.02.1994 р.. Методологічні положення Концепції розвитку ПЕК визначають компетенції вугледобувних підприємств і органів галузевого управління у відтворенні шахтного фонду відповідних масштабів господарювання і, виходячи з цього, – повноваження (права і відповідальність) в стратегічному плануванні і проектуванні.

Надалі, в структурі активів шахти визначаються:

- ✓ *по-перше*, ті їх частини, які будуть діяти весь строк служби шахти з обов'язковим визначенням їх державною формою власності (включаючи відведені для видобування запаси вугілля – “шахтне поле”);
- ✓ *по-друге*, частини активів для акціонування, в першу чергу, трудовим колективом і населенням шахтарського містечка, селища, міста (за досвідом закордонного робітничого або народного капіталізму);
- ✓ *по-третьє*, частини для приватного інвестування вітчизняними і закордонними інвесторами (фізичними та юридичними особами).

Шахтний фонд вугільної промисловості складають виробничі потужності підприємств з підземного вуглевидобутку різних строків експлуатації та рентабельності. Є шахти, що відпрацювали відведені поклади вугілля, але їх необхідно зберігати від затоплення шахтними водами. А чому не використовувати підземні гірничі виробки і споруди цих шахт в якості складів для сфери оборони, а можливо і для відповідного виробництва? Проглядається наявний природний захист від зовнішніх військових дій.

Діючий шахтний фонд вугільної галузі визначається нарощувальним, зменшуваним або стабільним потенціалом виробничих потужностей. Це постійний будівельний комплекс. В режимі реального часу здійснюються гірничопідготовчі роботи: готується фронт очисних вибоїв на діючих вугільних горизонтах, підготовка нових вугільних горизонтів, транспортних споруд і технологічних складів, наприклад, для збереження вибухівки, яка використовується при здійсненні буровибухових робіт. При переході на нові вугільні горизонти з'являється можливість використання попередніх гірничих виробок як складів.

Загальні строки служби шахт складають 50-70 років, тому для України при вступі до ЄС підставами закриття шахт можуть стати вимоги виконання Програм декарбонізації. В стратегічному плануванні і проектному аналізі розвитку вугільної промисловості на 10-15-20 років пропонується уточнити функціональну класифікацію гірничих виробок і підземних споруд поділом за часом на:

- ✓ довгострокові, які будуть діяти весь строк експлуатації шахти (в разі потреби можна здійснити її реконструкцію і з нарощуванням покладів вугілля для подальшого вуглевидобутку);
- ✓ середньострокові, що будуть діяти відповідно строкам видобутку вугілля на діючих вугільних горизонтах (як мінімум на строк окупності капітальних витрат і інвестицій на їх проведення);
- ✓ короткострокові, з терміном експлуатації до року (в залежності від технологічних схем видобутку вугілля).

Довгострокові гірничі виробки та підземні транспортні та технологічні споруди доцільно включити разом з відведеними для видобутку вугілля його покладами в ту частину активів вугледобувного підприємства, як суб'єкта господарювання, яка повинна бути державною власністю та входити цією частиною в державний сектор національної економіки. Використання цієї частини активів вугледобувного підприємства доречно здійснювати на засадах державно-приватного партнерства з трудовим колективом шахти та приватними або колективними інвесторами, що

здійснюють фінансове забезпечення їх проведення або спорудження. Середньострокові гірничі виробки будуть складати акціонерну частину трудового колективу в активах шахти. Їх відновлення можна проектувати також за участі приватних індивідуальних і колективних інвесторів.

В стратегічному плануванні і проектуванні проведення короткострокових гірничих виробок доречно передбачати за рахунок собівартості вугілля. По аналогії з гірничорудною промисловістю, доцільно в складі виробничих витрат вугледобувного підприємства передбачити статтю «Проходження підготовчих гірничих виробок». Джерелами державних інвестицій та корпоративних і приватних інвестицій для фінансування підготовки довгострокових і середньострокових гірничих виробок і підземних споруд стають:

- *по-перше*, реноваційні нарахування по діючим виробкам і підземним спорудам по потонним ставкам (введені ще у 1961 році);
- *по-друге*, доходи від реалізації супутніх природних ресурсів: шахтної породи, шахтної води, шахтного газу-метану та видобутого вугілля при проведенні гірничопідготовчих робіт.

Джерелами корпоративних і приватних інвестицій шахт для виробничого розвитку є також реноваційні нарахування по активній частині основних виробничих фондів, в тому числі по забійному обладнанні (по потонним ставкам, а не за часом). В стратегічному плануванні і проектуванні виробничого розвитку вугледобувних підприємств доцільно відновити амортизаційні нарахування і на капітальний ремонт основних фондів, а не тільки на їх оновлення. Кругообіг власних інвестицій шахт буде завершуватись в межах їх господарської діяльності і зосереджуватись в Фонді виробничого розвитку. Фінансові ресурси цього фонду будуть включати відрахування від прибутку і використовувати для модернізації і техніко-технологічного переозброєння шахт. Економія витрат на капітальний ремонт гірничих виробок і гірничошахтного обладнання також буде джерелом формування Фонду виробничого розвитку шахт.

Використання потенціалу шахти з підземним вуглевидобутком в сфері обороноздатності держави доцільно передбачити спеціальним Національним проектом прикладного характеру [4]. Його розробку спроможний здійснити Тимчасовий творчий колектив відповідних експертів і фахівців під загальним науковим керівництвом авторами.

Національний інвестиційний проект «Гармонізація взаємодії складових обороноздатності» може бути втілений в життя на основі узгодженості національних, приватних і колективних бізнес-інтересів на підґрунті змішаного інвестування та державних гарантій.

Стануть корисними результати інвентаризації діючих шахт за предметом дослідження та проектні наробки реконструкції шахт і нового шахтного будівництва, які в свій час здійснили галузеві проектні інститути «Луганськдіпрошахт», «Дондіпрошахт», «Дніпродіпрошахт» та «Південдіпрошахт».

Відновлення і подальший розвиток соціально-економічного простору Українського Донбасу призвано сприяти значному підвищенню потенціалу обороноздатності суверенної і незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Про оборону України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Столярова В.В. Методологія формування комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку України. Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання: зб.наук.праць. 2020. С.274-297.
3. Столяров В.Ф. Композиційне планування відновлення соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення. Вісник економічної науки України, 2022, № 1.
4. Національні проекти у стратегії економічної модернізації К.: НІСД, 2013. 144 с.

***Микитенко Вікторія Володимирівна,**
доктор економічних наук, професор, головний науковий
співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України*

СТРУКТУРНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТАЛОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглядаючи побудову та фазовий формат національної господарської системи [1], яка має власну фазову траєкторію функціонування та життєвий цикл, тривалість якого визначається розвитком інституційного середовища, вважали за доцільне розв'язати проблему ідентифікації вимірних моментів та крос-імпульсів у внутрішньому її середовищі. При цьому, використали вихідні положення: а) таксономії [2] щодо забезпечення об'єктивності її формату за наслідками структурної диференціації

елементів у внутрішньому середовищі *національної системи сталого господарювання* (НССГ); б) квантової функції розподілу імовірностей [3] для окреслення у внутрішньому конфігураційному середовищі НССГ підпростору узагальнених координат функціонування та взаємодії її елементів. Зазначене обумовило потребу у структурній диференціації НССГ за урахування імовірності зміни всіх узагальнених її координат при трансформаціях, а також і узагальнених імпульсів системи, які генеруються найвагомішими зовнішніми та внутрішніми факторами впливу на чотири базові, для сталого розвитку, процеси (економічні, виробничі, соціальні, природно-ресурсні).

Для формалізації геометричного образу типової НССГ, який може бути представлений безліччю всіляких її станів (у т.ч. і у агресивному середовищі), слід признати, що квінтесенція категорії «структурна диференціація» – це специфічний процес, у ході якого суспільно-політична, виробничо-господарська, організаційна діяльність, що здійснювалася одним інститутом, починає провадитися різними інституціями і за різними напрямками. Диференціація визначає зростаючу спеціалізацію елементів національної соціально-економічної системи, що породжує велику різноманітність. Тож, типова НССГ, як і соціально-економічні системи, диференціюються, утворюючи в межах свого простору певну (специфічну на той час) кількість підсистем (їхня кількість має бути у складі трьох: природно-ресурсного простору; простору поведінки множини суб'єктів господарювання; простору реалізації дії певної кількості специфічних механізмів), кожна з яких має несхожі функції щодо різних середовищ, що включають й інші елементи підсистем. Зазначені процеси трансформації тривають із часом, призводячи як до збільшення числа підсистем, так і до зміни їхньої складності, кожна з яких має власні структуру та функцію. Причому, всім підсистемам буде властива певна тенденція до загального зростання складності та здатності до адаптації і трансформації. Визнаючи за доцільне формалізацію у певному фазовому просторі функціональних складових елементів типової НССГ (формулу її вигляду наведено за блоковим принципом у [4]), підкреслимо необхідність сформування саме трьох автономних блоків для побудови цілісної концептуально-аналітичної моделі. З цього, зазначимо:

1) типова НССГ має у складі три підсистеми, за якими й формується її ідентифікаційний простір саме за трьома площинами: природно-ресурсним простором; простором поведінки множини суб'єктів господарювання; простором реалізації дії певної кількості специфічних механізмів;

2) перша підсистема (Підсистема I) – є простором-імітатором внутрішніх ресурсів НССГ, її резервів і можливостей за урахування найвагоміших факторів зовнішнього й внутрішнього впливу на її функціонування (економіко-психологічних, соціально-економічних, суспільно-політичних) для забезпечення й раціоналізації освоєння природно-ресурсних активів;

3) Підсистема II – є просторовою моделлю процесу функціонування НССГ за наслідками вибору та реалізації на практиці множиною суб'єктів сталого господарювання своєї поведінки у внутрішньому і зовнішньому її середовищі, характер цієї підсистеми формується за урахування наявних в межах НССГ умов та тріади найвагоміших факторів впливу на сталий розвиток

4) третя підсистема (Підсистема III) – є простором сукупності дієвих важелів та регуляторів, формалізованих в якості конкретного рівня складності механізмів, як визначають та забезпечують результативність реалізації дії НССГ.

Відтворюючи формат НССГ, визнаємо: а) кожна з трьох підсистем виступає, при виконанні своїх цілей, в якості пропозиційного просторового фільтру (побудованого за принципами теорії струн), за результатами реалізації дії якого коригуються спрямованість, характер та швидкість течії¹; б) квартет турбулентних потоків процесів (базових для сталого розвитку), сформований у внутрішньому середовищі НССГ, у цілому та в межах природно-ресурсного простору, зокрема, під впливом найвагоміших факторів і чинників різної природи, трансформуючись в межах Підсистеми I (за результатами впливу й «просторової фільтрації» Підсистеми II – тобто, простору поведінки множини суб'єктів господарювання), набуває певних ознак ламінарності, забезпечуючи, тим самим, часткову урівноваженість функціонування національної системи сталого господарювання, загалом; в) реалізуючи одночасно три моделі поведінки (монетарно-підприємницьку (інноваційну), маркетингово-інвестиційну, адаптивно-каверну когнітивну модель), суб'єкти господарювання забезпечити, у повній мірі, сталість функціонування НССГ – не здатні (це лише перший рівень коригування протікання квартету потоків); г) лише синхронне задіяння інструментального комплексу загального організаційного механізму управління процесом гармонізації сталого господарювання (у складі

---

¹ Тобто: вплив найвагоміших зовнішніх і внутрішніх (деструктивних) факторів із генеруванням специфічних імпульсів внаслідок їхньої взаємодії при впливі на чотири базові процеси; потоків базових для сталого розвитку процесів (економічних, виробничих, соціальних та природно-ресурсних).

структурно-функціонального, гравітаційного, алармового та резонансного підмеханізмів), механізму формування фінансової основи НССГ, механізму державного регулювання та управління освоєнням природно-ресурсних активів та механізму державного регулювання та управління відходами – дозволить досягти квартету базових потоків ламінарності, а типовій НССГ – забезпечити стійкість її функціонування; д) коригування в межах Підсистеми III просторовими фільтрами чотирьох механізмів протікання економічних, виробничих, соціальних та природно-ресурсних процесів (маємо на увазі квартету базових для сталого розвитку процесів) і матиме стабілізуючий вплив не лише на саму підсистему природно-ресурсного простору, а й забезпечить рівноважність функціонування національної системи сталого господарювання, загалом.

Запропонований формат розбудови типової НССГ у тривимірній площині (природно-ресурсного простору, простору поведінки множини суб'єктів господарювання та простору реалізації дії за рахунок застосування чотирьох дієвих механізмів) дозволяє: а) елімінувати вагомість впливу як окремих зовнішніх загроз і деструктивних факторів, так і певних внутрішніх ризиків; б) за урахування положень теорії струн [5] та таксономічної ідентифікації функціоналів [2], – відтворити об'єктивну картину взаємозалежностей та взаємодії потоків, а також як саме і яким чином кожному автономному блоку (підсистемі) вдається синхронно виконувати, крім цільових, ще й декілька специфічних функцій. А, саме, в якості: а) окремої функціональної підсистеми сталого господарювання в межах фазового простору функціонування НССГ, діяльність якої передбачає виконання саме цільових завдань; б) транслятора, а також вимірювача тимчасових характеристик сили деструктивного впливу зовнішніх або внутрішніх факторів на стале господарювання із урахуванням можливості реалізувати відхилення (певне елімінування впливу) за визначеним кутом; в) просторового коригуючого фільтра, що стабілізує темпи та течії протікання квартету базових процесів у контексті забезпечення системного гомеостазу в межах НССГ; г) резонансного інвертора (перетворювача) турбулентної течії певного процесу на ламінарну; д) двобічного провідника, дія якого провадиться за рахунок двосторонньої провідності, що забезпечує обмін економічними, виробничими, соціальними та природно-ресурсними процесами між підсистемами (блоками). При цьому, виконання функціоналу двобічного провідника дозволяє: знижувати активне навантаження впливу деструктивних факторів (на вході до підсистеми); нарощувати вагомість

значення позитивних потенційно-факторних детермінант для забезпечення сталого господарювання (на виході з певної підсистеми).

Список використаних джерел

1. Микитенко В. В., Коваль В. В. Стале господарювання: детермінанти та технології управління: монограф. Одеса: ПНЦ НАН України і МОН України, 2021. 156 с.
2. Мальчикова Д. С. Таксономія регіональних форм територіальної організації для потреб планування територій сільської місцевості. *Часопис соціально-економічної географії*. 2016. № 19(2). С. 13 – 18.
3. Карташов М. В. Імовірність, процеси, статистика: монограф. Київ: ВПЦ Київський університет, 2007. 504 с.
4. Микитенко В. В. Типізація систем сталого господарювання та формалізація їхніх базових моделей. *Наука та наукознавство*. 2022. № 3 (117). С. 21-35.
5. Паркер Б. Мечта Ейнштейна. В поисках единой теории строения Вселенной, 2000. 333 с.

Мотузка Олена Миколаївна,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СМАРТ-КОНТРАКТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Запровадження технології блокчейн призвело до виникнення біткоїну, інших криптовалют. Але, окрім цифрових валют, ця інновація сприяла використанню такого поняття як смарт-контракти.

Смарт-контракт є комп'ютерним аналогом звичайних договорів, спеціальною програмою (алгоритмом), яка направлена на здійснення певних дій при виконанні сторонами угоди [1]. При виконанні смарт-контрактів можна безпечно обмінюватися грошима, криптовалютами, цінними паперами, а також товарами і послугами безпосередньо між учасниками. Смарт-контракт – це набір коду і даних, який знаходиться в мережі розподіленого реєстру і призначений для виконання заздалегідь визначених умов [2].

Смарт-контракти кидають виклик традиційній структурі бізнесу, пропонуючи надійну децентралізовану платформу, на якій можна здійснювати бізнес-транзакції з гарантіями підзвітності, прозорості та відстеження [3]. Вони базуються на технології розподіленого реєстру, можуть бути використані в багатьох секторах бізнесу для скорочення часу і вартості транзакцій, а також для поліпшення перевірки особи і підтвердження права власності і т. д. Міжнародна торгівля є одним з таких секторів, який потребує нагального вдосконалення: ринок на трильйони доларів все ще базується на традиційних паперових транзакціях. Необхідність цифрової трансформації є нагальною для розвитку та доступу до нових ринків. Страхування, акредитив, коносамент, факторинг тощо можуть отримати суттєву вигоду від використання смарт-контрактів. Можливість прозорого відстеження та безперешкодного підтвердження цілісності торговельної діяльності через незмінний реєстр дозволить знизити посередницькі ризики, автоматизувати врегулювання контрактів та вирішення спорів. Ці переваги матимуть: мікроефект у вигляді передачі переваг споживачам та суб'єктам малого бізнесу та макроефект у вигляді торговельних переваг для країн та галузей.

Складовими смарт-контракту є:

- сторони угоди, які повинні мати цифровий підпис;
- предмет договору, яким є товар або послуги;
- умови виконання договору;
- платформа, в якій має бути написаний програмний код самого смарт-контракту [3].

Смарт-контракти розрізняються залежно від рівня автоматизації та можуть бути: повністю автоматизованими; переважно на паперовому носії, однак частина пунктів договору перенесені в смарт-контракт, з копією на паперовому носії. В табл. 1 здійснено порівняння смарт-контрактів з «паперовими» договорами [3].

Таблиця 1

Порівняння смарт-контрактів зі стандартними контрактами

Показник	Смарт-контракт	Стандартний паперовий контракт
Носій інформації	комп'ютерний алгоритм на платформі блокчейн	папір
На чому ґрунтується документ	програмний код	норми права

Продовження табл. 1

Показник	Смарт-контракт	Стандартний паперовий контракт
Можливість змінити умови	не можна змінити умови чинного контракту	можна внести зміни
Складність складання контракту	висока, часто потрібен програміст	середня, іноді потрібен юрист
Виконання умов контракту	виконуються автоматично усіма учасниками	можуть не бути виконані сторонами
Застосування міри покарання	автоматично при настанні певних умов	спори зазвичай вирішуються через суд
Наявність посередників	угоди проводяться без посередників	дуже часто виникає необхідність залучення юриста, нотаріуса або участь державних установ
Валюта розрахунків	зазвичай – криптовалюта	реальні гроші
Час проведення операції	практично миттєво	вимагає часу, особливо для міжнародних операцій
Місцезнаходження сторін	контракт підписується без особистої присутності сторін, з будь-якої точки світу	часто необхідно, щоб відбулася особиста зустріч представників сторін
Ризик шахрайських операцій	практично виключений	невеликий

Таким чином, варто зазначити, що основними атрибутами смарт-контрактів, що розміщуються в екосистемах блокчейн, є:

- бездоказовість та надійність. Смарт-контракти завжди виконуються так, як запрограмовано. Відсутність ризику з боку третьої сторони означає, що користувачі можуть бути впевнені в очікуваному результаті відповідно до задалегідь визначеного коду;
- підвищена безпека. Код зберігається в незмінному реєстрі, розподіленому по всій мережі, що значно обмежує будь-яку єдину точку відмови. Після розгортання контракту блокчейн забезпечує цілісність і безпеку;
- нижчі витрати. Відсутність впливу третіх сторін усуває накладні витрати, підвищуючи ефективність смарт-контрактів;

- швидкість. Завершення транзакції відбувається майже миттєво, в залежності від часу та правил блоків блокчейну.

Як тільки виконується умова, контракт негайно виконується. Оскільки смарт-контракти є цифровими та автоматизованими, не потрібно обробляти паперову документацію та витратити час на узгодження помилок, які часто виникають при ручному заповненні документів. Виділено також переваги та недоліки смарт-контрактів (табл. 2) [3].

Таблиця 2

Переваги та недоліки смарт-контрактів

№ п/п	Переваги	Недоліки
1.	Економія часу і ресурсів	Складність процесу побудови алгоритму коду
2.	Значно низькі витрати	Є загроза втрати ключів доступу або паролів
3.	Виникає додаткова безпека	Система точно сприймає умови контракту, без можливості корегування
4.	Швидша перевірка умов щодо виконання контракту	Відсутність законодавчого забезпечення використання смарт-контрактів

Можна зробити висновок, що успіх підприємства значною мірою залежить від широкого спектру факторів. Здатність керівників підприємств впроваджувати надійні, але водночас безпечні та ефективні технології є дуже важливою. На сьогоднішній день конкурентоспроможність підприємства є багатогранною конструкцією, яка повинна вирішуватися через реалізацію різних стратегій. Технології стали вирішальним мірилом організаційної ефективності, результативності та продуктивності; будь-яке підприємство, яке не відповідає новим тенденціям, ризикує бути витісненим фірмами-конкурентами. Підприємство повинне зосередитися на технологіях, впровадження яких сприятиме згладжуванню організаційних процесів, посилить відносини підприємства з фірмами-партнерами та усуне не-ефективність, яка є результатом прогалин в управлінні операціями та автоматизації процесів [14]. Всьому цьому також сприяють смарт-контракти, які вкрай багатофункціональні і можуть бути адаптовані для застосування практично в будь-якій галузі, тому їхня важливість і далі зростатиме. Впровадження моделі смарт-контрактів з самого початку забезпечить

бізнес-підприємствам можливість виконувати договірні положення без необхідності втручання людини.

Список використаних джерел

1. Nick Szabo. Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Smart-Contracts-%3A-Building-Blocks-for-Digital-Szabo/9b6cd3fe0bf5455dd44ea31422d015b003b5568f>

2. Matías Aránguiz; Andrea Margheri; Duoqi Xu. International Trade Revolution with Smart Contracts. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781119646495.ch12>

3. Що таке смарт-контракт? URL: https://bankchart.com.ua/finansoviy_gid/investitsiyi/statti/scho_take_smart_kontrakt_

Пархоменко Вікторія Вікторівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,

декан фінансово-економічного факультету,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗЗБРОЄННЯ ТА БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Серед глобальних проблем сучасності особливе місце займають проблеми роззброєння та боротьби з тероризмом. Поширення в сучасному світі тероризму, поява гібридних воєн, прояви зовнішньої збройної агресії щодо інших країн, анексія їх територій зумовили активне застосування такого інструмента вирішення глобальних проблем, як міжнародні санкції, зокрема економічні. Міжнародні економічні санкції – це «примусові заходи міжнародно-правової відповідальності, які полягають в обмеженні економічного характеру, застосовуваних країною (або групою країн) до іншої країни-порушниці (або групи країн) з метою змусити уряд цієї країни змінити свою політику або відшкодувати заподіяну шкоду, при цьому не порушуючи законні права та інтереси інших суб'єктів міжнародного права» [1, с. 235].

До основних видів економічних санкцій відносять:

– заборону інвестування в економіку країни;

- заборону на експорт, імпорт та надання конкретних послуг;
- обмеження зовнішнього кредитування;
- заморожування державних та приватних активів в іноземних банках;
- блокування платежів та інших банківських операцій;
- заборону транспортного сполучення та інші види.

Протягом останніх десятиліть все частіше застосовуються санкції, спрямовані на боротьбу з тероризмом. Визначення поняття «тероризм» закріплене в Законі України «Про боротьбу з тероризмом». Згідно Закону, тероризм – це «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [2]. На сьогодні відомі такі види терористичної діяльності як загрози національній безпеці:

- терористичні акти, вчинювані окремими злочинцями або членами організованих терористичних груп (причому, як на території своєї держави, так і з баз на території іншої країни);
- акти державного терору, здійснювані однією державою стосовно іншої;
- акти державного терору, здійснювані владними структурами всередині країни стосовно окремих груп населення (політичні, соціальні, етнічні, релігійні тощо).

В Україні триває повномасштабна воєнна агресія РФ, яка щоденно вчиняє терористичні акти. На міжнародній арені обговорюється питання щодо визнання Росії країною-спонсором тероризму. Цей термін введено державним департаментом США для країн, які неодноразово підтримували акти міжнародного тероризму. Сьогодні до списку спонсорів тероризму включені чотири держави: Куба, Іран, Північна Корея, Сирія [3].

Першою країною, до якої були застосовані санкції у зв'язку з тероризмом, стала Лівія (1988 р.). Країна відмовилась видати підозрюваних у скоєнні теракту над Локербі двох громадян. Тоді, внаслідок підриву літака, загинуло 270 осіб. Рада Безпеки ООН запровадила щодо Лівії жорсткі санкції протягом 1992-1994 рр., які

Уперше санкції у зв'язку з тероризмом було застосовано щодо Лівії через відмову видати двох громадян, яких підозрювали у скоєнні теракту

над Локербі (1988 р.), коли внаслідок підриву літака загинули 270 людей. Протягом 1992–1994 рр. Радою Безпеки ООН були запроваджені щодо Лівії жорсткі санкції, якими заборонялась будь-яка форма військово-технічного співробітництва з лівійським урядом, обмежувалось міжнародне авіаційне сполучення з країною, знижувався рівень дипломатичного представництва іноземних держав в Лівії, блокувалися лівійські аревуарии в іноземних банках, а також вводилася заборона на продаж окремих видів нафтового обладнання.

Практика застосування міжнародних економіко-правових санкцій нині набуває глобального поширення. Удосконалюється і розширюються методи аналізу економічного та фінансового стану країн, які розглядаються як потенційні цілі застосування санкцій, здійснюються заходи щодо виявлення та блокування банківських рахунків та інших фінансових активів, які можуть використовуватися для фінансування тероризму та організації терористичної діяльності.

Однією із найбільших загроз міжнародній безпеці є розповсюдження ядерної зброї. Ця проблема різко загострилася останнім часом на фоні військової агресії Росії та погроз використання ядерної зброї як аргументу у вирішенні власних імперських амбіцій. Провідні країни, а також міжнародні організації застосовують санкції проти держав, які поширюють військові ядерні технології, створюють власну ядерну зброю. Яскравим прикладом таких санкцій є примусові заходи щодо Ірану та КНДР за порушення режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) набув чинності у березні 1970 р. Він визначив зобов'язання для держав-учасниць, і тих, що володіють ядерною зброєю, і тих, що не володіють нею. Відповідно до норм ДНЯЗ, «кожна з держав-учасниць, що володіють ядерною зброєю, зобов'язується не передавати іншим державам ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, а також контроль над такою зброєю чи вибуховими пристроями. Крім того, ядерні держави не можуть ані безпосередньо, ані опосередковано спонукати будь-яку державу, що не володіє ядерною зброєю, до виробництва або придбання ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв, а також до отримання контролю над такою зброєю чи вибуховими пристроями» [4, с. 92].

Станом на 2021 рік учасниками Договору є 189 держав, окрім Індії, Пакистану, КНДР та Ізраїлю, які вважаються такими, що неофіційно мають ядерну зброю, тобто виготовили її й випробували після 1 січня 1967 р.

Іран приєднався до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, однак продовжував розвивати свою ядерну програму. Уперше примусові заходи за порушення режиму нерозповсюдження ядерної зброї стосовно Ірану Рада Безпеки ООН запровадила у 2006 р. Санкції проти Ірану – це міжнародні обмеження, якими забороняється експорт до країни продукції, яка може використовуватися, у тому числі, для розробки ядерних технологій: атомної, ракетної, військового призначення. Крім того, забороняються прямі іноземні інвестиції у нафтохімічну, нафтопереробну і газову промисловість, а також будь-які контакти із банками, страховими компаніями.

КНДР у 2003 р. вийшла із Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, а в жовтні 2006 р. здійснила ядерне випробування. В цей же рік Рада Безпеки ООН на підставі статті 41 Статуту ООН ввела наступні примусові заходи по відношенню до КНДР, які включали: а) ембарго на поставку бойових машин, надання будь-якої технічної допомоги для виготовлення таких машин, а також предметів розкоші та їх експорт; б) заморожування активів фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з ядерною програмою КНДР.

У 2009 р. на додаток до попередніх санкцій були введені наступні:

- перевірка усіх без винятку вантажів, які ввозяться (вивозяться) з країни та суден у відкритому морі;
- блокування багківських рахунків та заборона банківських транзакцій;
- заборона на надання державами-членами або їх громадянами послуг, таких як забезпечення паливом або предметами постачання, або іншого судового обслуговування суден КНДР;
- зняття дипломатичної недоторканості на перевірку особистого багажу дипломатичних представників з метою виявлення й вилучення великих сум готівки, якщо є підстави вважати, що вони можуть бути спрямовані на проведення ядерних досліджень та розвиток ракетно-ядерної програми.

Слід зауважити, що введення санкцій не завжди дає бажаний результат. Після їх введення КНДР не зупинила ядерну програму. Країна створила власну військову промисловість, яка не поступається військово-промислому комплексу багатьох розвинених країн. Це дає підстави зробити висновки про недостатню ефективність застосування міжнародних економічних санкцій та необхідність її більш рішучого розширення та жорсткого запровадження.

Список використаних джерел

1. Біланчук Р. Необхідність встановлення нормативно-правового регулювання застосування економічних санкцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 234-237.
2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
3. Смуток Б. Країна-спонсор тероризму: що означає такий статус і хто у світі його вже отримав. URL: <https://chas.news/current/yak-kraini-sponsor-terorizmu-otrimali-svii-status>.
4. Завада Я. І. Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт філософії. 052. Львів, 2020. 248 с.

Петричко Юрій,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»;
науковий керівник:*

Гринчак Наталя Анатоліївна,

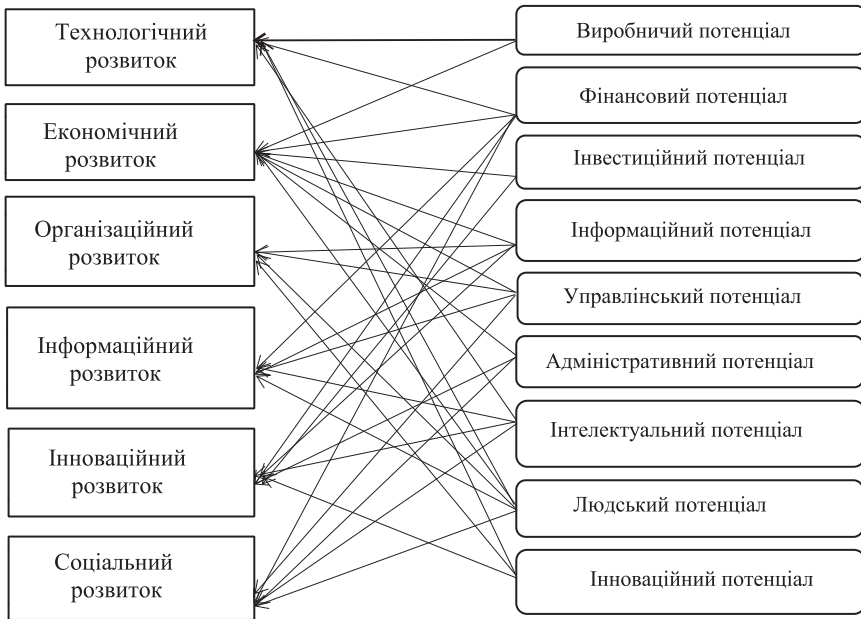
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМІВ ЙОГО РОЗВИТКУ

Розвиток будь-якого підприємства тісно пов'язаний з наявністю потенціалу, щоб його забезпечити. Структура потенціалу підприємства складається з певних ресурсів та впливає на розвиток підприємства. Отже, підприємство володіє різними видами ресурсів, які є відокремленими і незалежними елементами. Взаємозалежність між різними видами ресурсів веде до появи кумулятивного ефекту, який проявляється у взаємодії та взаємному доповненні різних засобів та джерел у процесі функціонування та розвитку підприємства як соціально-економічної системи (рис. 1).

Ресурси хоч і є потужним двигуном розвитку підприємства, але, на думку Р. Хендерсона та У. Мітчела [1], повинні взаємодіяти з його зовнішнім середовищем. Простої комбінації ресурсів у сучасних умовах недостатньо для забезпечення досягнення цілей майбутнього розвитку

підприємства – сьогодні підприємство повинно не просто мати у своєму розпорядженні ресурси, а й намагатися надати їм нових якостей та перетворити на капітал, здатний надалі забезпечувати підприємству отримання додаткових фінансових та нефінансових конкурентних переваг. Капіталом ресурси стають лише за умови їхньої трансформації в економічну вигоду або нематеріальні переваги підприємства. Стратегічне управління підприємством має бути спрямоване на активізацію ресурсів, що формують його потенціал.

Рис. 1. Взаємозв'язок потенціалу підприємства та видів розвитку

Підприємство має володіти виробничим потенціалом як сукупністю активів, необхідних для формування конкурентних переваг, створюючи певну цінність. Виробничий потенціал включає виробничу базу та виробничі потужності. Отже, основними параметрами для оцінки виробничого потенціалу повинні бути характеристики ділової активності, новизна технологій, рівень оснащеності, ступінь використання виробничих потужностей.

Для постійного нарощування виробничого потенціалу підприємство повинно мати інвестиційний потенціал, який характеризується здатністю

до розширення своєї основної діяльності. Інвестиційний потенціал слід розглядати як перспективний актив для підприємства, від якого залежить не тільки рівень перспективної конкурентоспроможності, а й наявність умов подальшого розвитку.

Для здійснення виробничої та інвестиційної діяльності підприємству потрібні фінансові ресурси. Фінансовий потенціал – це наявність і доступність фінансових ресурсів як джерел фінансування діяльності підприємства та забезпечення його майбутнього розвитку. Для оцінки рівня фінансового потенціалу використовують показники рівня фінансової стійкості, платоспроможності та кредитоспроможності підприємства, визначення оптимальності структури капіталу.

Виробничий, фінансовий та інвестиційний потенціал є необхідними, але не достатніми умовами для розвитку компанії. Широкий діапазон ресурсів є основою, але не вирішальним чинником створення майбутніх конкурентних переваг. Крім матеріальних ресурсів, підприємству необхідно мати масив нематеріальних засобів, що дозволяють знайти найбільш ефективні їх комбінації та сприяють розвитку системи. Зокрема Т. Стюарт [2] відносить такі ресурси до невлених активів, джерелами яких виступають людські ресурси. Сьогодні уже недостатньо конкурувати своєю продукцією; успішність конкуренції залежить від того, наскільки добре підприємство використовує свій людський потенціал.

Людський потенціал визначається наявністю компетентного персоналу, що має розвинені компетенції та творчі здібності. Жодна компанія не може досягти більшого, ніж можуть дозволити спільні зусилля її працівників. Саме людські ресурси є джерелами створення інтелектуального та інноваційного потенціалу. Важливими чинниками створення інтелектуального потенціалу підприємства є: здатність організації залучати і утримувати творчих фахівців; політика заохочення розвитку креативності співробітників, готових успішно працювати на благо підприємства.

Залучення, розвиток та утримання компетентних талановитих співробітників – це одні з найважливіших передумов забезпечення розвитку підприємства. Творчі здібності, властиві людським ресурсам, є також передумовою створення інноваційного потенціалу як однієї з рушійних сил розвитку. Разом з виробничими активами нематеріальні активи створюють умови для виробничого здійснення інноваційних ідей.

Інноваційний потенціал найчастіше розглядають як наявність високої науково-технічної оснащеності виробничої бази, підрозділів, які забезпечують науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. Розви-

ток, на думку П. Румелта [3], можливий тоді, коли підприємство починає використовувати нові моделі розвитку. Він наголошував, що ключовим фактором розвитку виступають не матеріальні активи, а неконвертовані ресурси – знання, ноу-хау чи способи реорганізації. Це явище він назвав «м'якою революцією» у менеджменті [4].

Основна проблема ефективної реалізації інноваційного потенціалу полягає у нестачі компетентних фахівців, здатних здійснювати стратегії інноваційних проривів та грамотно реалізовувати інноваційні проекти та програми. Таким чином, застосування інноваційного потенціалу неможливе без інноваційних виробничих активів як матеріальної основи здійснення інноваційних змін на підприємстві; творчих здібностей людських ресурсів та наявності результатів реалізації інтелектуального потенціалу, закріплених у патентах, ліцензіях тощо компанії; інформаційних ресурсів, які є ядром інформаційного потенціалу.

Інформаційний потенціал включає наявність інформаційної системи та налагоджених інформаційних потоків як усередині компанії, так і із зовнішнім середовищем.

С. Гошаль, М. Хан та П. Моран запропонували модель, в якій розвиток підприємства пов'язується з управлінськими здібностями її керівників (управління компетентністю – *management competence*) [5]. Автори об'єднали дві «нересурсні» концепції – підприємницького чуття (*entrepreneurial judgement*) та організаторських здібностей (*organizational capability*). Під підприємницьким чуттям вони розуміли розвиток управлінської інтуїції, що дозволяє управлінням приймати оригінальні, нетипові рішення, відкривати нові можливості для розвитку компанії. Організаторські здібності мають забезпечити реалізацію цих рішень, тим самим змінивши внутрішнє середовище організації, посиливши її узгодженість.

Таким чином, для розвитку компанії необхідно мати управлінський потенціал, який повинен забезпечити управлінську гнучкість та певний рівень розвитку соціально-економічної системи за рахунок прийняття рішення про найбільш ефективну комбінацію різних видів ресурсів.

Варто зазначити, що розвиток компанії може здійснюватися лише за рахунок інтеграції різних видів потенціалів у єдину систему, яка підпорядкована досягненню певної мети підприємства.

Список використаних джерел

1. Henderson R., Mitchell W. Interactions of Organizational and Competitive Influences on Strategy and Performance. *Strategic Management Journal*. URL: <https://www.jstor.org/stable/3088207>

2. Stewart T. A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. Doubleday/Currency, New York. 1998. 261 p.

3. The perils of bad strategy. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-perils-of-bad-strategy>

4. The Soft Revolution: An Emerging Dispositif of Creative Resistance. URL: https://www.academia.edu/457638/The_Soft_Revolution_An_Emerging_Dispositif_of_Creative_Resistance

5. Ghoshal S., Hahn M., Moran P. Management Competence, Firm Growth and Economic Progress. *Contributions to Political Economy*. URL: https://www.researchgate.net/publication/5209854_Management_Competence_Firm_Growth_and_Economic_Progress.

Плахотнікова Лариса Олександрівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЛОГІСТИЧНІ ПОСЛУГИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ЗБУТОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ

Фактором сучасної конкурентної боротьби за ринки збуту суб'єктів господарювання є якість ділової послуги, до якої можна віднести і логістичну послугу. Сфера послуг стає рушійною силою економічного розвитку. На ринку явно проявляється тенденція розвитку сукупної пропозиції «товар-послуга». Послуга в загальному розумінні цього поняття є результатом деякої дії, що здійснюється при взаємодії постачальника і клієнта і приносить користь клієнту. За визначенням відомого спеціаліста в галузі маркетингу Ф. Котлера, послуга – це будь-який захід чи вигода, які одна сторона може запропонувати іншій стороні і які переважно невідчутні [1].

Виробництво послуги може бути пов'язане з товаром у його матеріальному вигляді, а може бути і не пов'язано. Послуга як результат праці має споживчу вартість, що визначає її товарний характер, який виявляється у здатності бути реалізованою споживачем як специфічний товар, саме ця ознака і пов'язує послугу із матеріальним товаром. Таким чином, у сучасних умовах розвитку ринку особливу роль набуває не тільки сам товар, а й сукупність послуг, пов'язаних з розподілом матеріального потоку і подальшої його експлуатацією. У зв'язку з цим сервісне обслуговуван-

ня матеріального потоку, підвищення якості послуг стають важливими чинниками успіху у конкурентній боротьбі. Сервісне супроводження матеріального потоку здійснюється всіма учасниками ринку: виробниками, дистриб'юторами та постачальниками логістичних послуг (логістичними операторами). На думку учасників та фахівців ринку, основна частина послуг, що надаються споживачеві, припадає на сферу логістики, а саме: перевезення, підготовка, вантажопереробка, складування, зберігання. Нині в ціні продукції значну частину становлять витрати на логістичні операції. Отже, природа логістичної діяльності передбачає можливість надання споживачеві матеріального потоку різноманітних логістичних послуг. Сучасний бізнес висуває високі вимоги до якості, обсягу та доступності логістичних послуг. Саме якість, доступність та обсяг логістичних послуг впливають на потенційних клієнтів та є критеріями прийняття рішення про перспективну довгострокову співпрацю. Відповідно, логістична стратегія, що базується на комплексі відповідної якості логістичних послуг, є ефективним засобом створення інтегрованих зв'язків між виробниками, покупцями та логістичними посередниками.

Оскільки всі послуги однакові, зростає потреба у аналізі услуг. Різна природа послуг по-різному може проводити їх отримання. Кожна послуга має свою номенклатуру, ступінь стандартизації, технологію, специфічні особливості тощо. Сфера логістичних послуг виникла у 1960-ті роки, та розвивається по теперішній час. Логістичні послуги мають відмінні особливості та специфіку, бувають різних категорій. Для вітчизняного ринку поняття «логістична послуга» є новим. Багато хто сприймає логістичні послуги тільки як комплекс транспортних послуг та/або послуг складу. Дане розуміння є вкрай обмеженим, оскільки сучасний ринок логістичних послуг може запропонувати широкий спектр послуг. Класифікація логістичних послуг необхідна для визначення підходів до їх реалізації, оптимізації та оцінки, що дозволяє підвищити їх ефективність та якість. Класифікацію логістичних послуг можна провести за певними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація логістичних послуг за ознаками

Ознака	Вид послуги
Значимість	<ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="296 1268 968 1353">▪ основні (ключові) логістичні послуги, такі як зберігання вантажу, експедирування, вантажоперевезення, документальний супровід та ін; <li data-bbox="296 1359 968 1436">▪ підтримання логістичних послуг, до яких відносяться процедури збору і повернення товару, управління вторинними матеріальними ресурсами (відходами);

Продовження табл. 1

Ознака	Вид послуги
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ додаткові послуги, наприклад копакинг, стікерування товару, ціноутворення, тобто виділення в кінцевій ціні готової продукції логістичних витрат)
Функціональне призначення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ послуги по перевезенню вантажів; ▪ послуги по митному оформленню вантажів; ▪ послуги по пакуванню вантажу, продукції; ▪ послуги по оформленню транспортно-супровідних документів; ▪ послуги по комплектації замовлень на склад, консолідації вантажів; ▪ послуги по прийому, складуванню та вантажопереробці продукції; ▪ послуги по маркуванню, штрих-кодуванню, сортування, стікеруванню товару та ін.; ▪ послуги по інформаційному забезпеченню системи руху матеріальних потоків; ▪ послуги пов'язані з поверненням матеріальних потоків (брак, обіговою тарою); ▪ послуги по забезпеченню запасними частинами та супутнім сервісом ▪ лізинг спеціалістів у сфері логістики; ▪ консалтингові послуги
Послуги управлінського характеру	<ul style="list-style-type: none"> ▪ інтегроване планування та управління ланками ланцюгів поставок; ▪ управління циклом виконання замовлення; ▪ управління функціональним життєвим циклом товару; ▪ управління матеріальним запасами; ▪ управління рівнем і параметрами якості логістичного сервісу; ▪ управління доходами та логістичними витратами; ▪ аудит і контролінг логістичних процесів
За об'єктом управління і спеціалізацією	<ul style="list-style-type: none"> ▪ послуги для промислових підприємств ▪ послуги для підприємств торгівлі та громадського харчування; ▪ послуги для підприємств певних галузей; ▪ послуги в секторі B2B; ▪ послуги в секторі B2C; ▪ спеціалізовані (специфічні) послуги; ▪ змішані послуги
Періодичністю використання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ регулярні; ▪ періодичні; ▪ оперативні

Розширення пропозиції логістичних послуг на вітчизняному ринку пов'язано в першу чергу з приходом міжнародних компаній на вітчизняний ринок. Лібералізація міжнародної торгівлі сприяє зростанню ринку логістичних послуг, тому логістичні послуги слід сприймати як комплекс послуг, які сприяють ефективній організації матеріальних потоків.

Отже, під логістичною послугою ми розуміємо комплекс послуг з виконання замовлення споживача на проведення роботи з організації та управління поточковими процесами з метою їх оптимізації. Параметри та умови логістичної діяльності визначаються основними характеристиками логістичних послуг: взаємозв'язок із джерелом; варіабельність якості; націленість (спрямованість) послуг; винятковість; послуги логістичного характеру, як і будь-які інші послуги, не можна зробити «про запас»; еластичність попиту послуги; оперативність.

Список використаних джерел

1. Kotler P., Keller K. Marketing Management. 12 ed. PrenticeHallowIndia, 2007. 729 p.
2. Ballou, R.H. BusinessLogisticsManagement. 3ed., Prentice-Hall, Inc., 1992.
3. D. Riopel, A. Langevin, J.F. Campbell, Thenetworkoflogisticsdecisions, chapterpublishedin: A. Langevin, D. Riopel (Eds.), Logistics Systems: Definitionand Optimization, Springer, NewYork, 2005.

Ревенко Ірина Станіславівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»;
науковий керівник:
Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту ЗЕД;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

Особливості формування конкурентних переваг підприємства активно досліджувалися науковцями американської та британської шкіл конкурентоспроможності. Висновки, зроблені представниками даних шкіл, є результатом аналізу емпіричної бази, на яку спиралися дослідники, і тих конкурентних переваг, які їм вдалося виявити.

Розглянемо ключові ідеї основних представників класичних шкіл щодо джерел формування конкурентоспроможності країн з позиції конкурентних переваг окремого підприємства.

На початку 60-х р. ХХ століття представники Гарвардського університету почали систематично досліджувати проблему формування конкурентних переваг окремого підприємства. Д. Шендел здійснював аналіз конкурентних переваг базуючись на вивченні впливу зовнішнього середовища на поведінку окремих підприємств [9]. На думку економістів цієї школи, джерелом конкурентної переваги фірми є зовнішнє середовище, і фірми повинні фокусуватися на подоланні зовнішніх загроз та активному використанні зовнішніх можливостей.

М. Портер, професор Гарвардського університету, у 80-90-ті роки ХХ ст. запропонував низку теорій, об'єднаних загальною ідеєю високої конкурентоспроможності [8]. Він виділяє два основні типи конкурентних переваг окремого підприємства: пов'язані з меншими витратами та пов'язані з диференціацією товарів, які визначають три узагальнені стратегії поведінки підприємства на ринку: цінове лідерство; диференціація товарів; концентрація однією з перших двох стратегій, але у межах обраного обмеженого сегмента ринку. При цьому фактором формування конкурентної переваги окремого підприємства може бути доступ до дешевших ресурсів та нових технологій, зміна структури споживчого попиту, поява

нових товарів та послуг, а також зміна державного регулювання. Пізніше, в межах теорії промислових кластерів М. Портер відзначав можливість формування конкурентних переваг підприємства за рахунок географічної близькості компаній у межах одного ланцюжка поставок («промислового кластера»), наприклад, постачальника сировини, фірми з переробки сировини та фірми збуту готової продукції.

М. Енрайт, розвиваючи ідею М. Портера, запропонував теорію регіональних кластерів [4]. Він визначив регіональний кластер як географічну агломерацію підприємств, що працюють в одній або кількох сусідніх галузях. На його думку, джерелом конкурентної переваги підприємства є його географічна близькість до партнерів за регіональним кластером, яка дозволяє їм використовувати загальну інфраструктуру, таку як склад або завод з переробки сировини та активно обмінюватися знаннями та технологіями.

М. Сторпер, вчений зі Стенфордського університету, розвинув теорію регіональних кластерів М. Енрайта і виділив два основні типи конкуренції між підприємствами [10]: 1) сильна конкуренція (конкурентна боротьба відбувається за рахунок покращення якості продукції); 2) слабка конкуренція (конкурентна боротьба відбувається за рахунок зниження ціни продукції). Відповідно до теорії М. Сторпера, підприємства з країн, що розвиваються в якості інструментів конкурентної боротьби на ринку використовують низькі ціни на продукцію, а підприємства з розвинених країн – якість пропонованої на ринку продукції.

П. Кругман, представник Принстонського університету, у межах теорії «нової торгівлі» показав, що міжгалузєва торгівля може бути пояснена з погляду класичних теорій зовнішньої торгівлі [7]. На його думку, причина торгівлі подібних країн подібними товарами полягає в економії на масштабі, яка одночасно є конкурентною перевагою для підприємств через зниження витрат.

Н. Хоффман ввів поняття стійкої конкурентної переваги, під яким він розумів «довгострокову конкурентну перевагу від впровадження стратегії, яка створює унікальні цінності, що не можуть бути повторені в короткостроковому періоді жодним з діючих чи потенційних конкурентів, і переваги від використання яких не можуть бути ними продубльовані». Створення та утримання стійкої конкурентної переваги залежить від «нецінових факторів»: специфічних особливостей внутрішнього середовища організації та специфічних ресурсів підприємства, які не можуть бути легко передані від одного підприємства до іншого.

На думку Дж. Барні, одного з авторів ресурсного підходу, з метою отримання тривалої конкурентної переваги підприємство має реалізувати

стратегію створення доданої вартості, яку буде важко повторити конкурентам. Для цього стратегія підприємства може спиратися на стратегічно цінні ресурси, які мають бути рідкісними та не підданими копіюванню [1].

Важливим фактором досягнення переваги за рахунок використання ресурсів є також якість менеджменту організації та можливість дрібно-серійного виробництва з метою задоволення невеликих груп клієнтів («кастомізація»). Тому Р.П. Кастаніаса та К. Є. Гельфат [2], наголошують на необхідності якісного управління ресурсами підприємства.

Д. Тис доповнив ресурсний підхід Дж. Барні, розвинувши його з урахуванням динамічних змін ринку та утримання короткострокової переваги. На його думку, підприємство має своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку та адаптуватися до них [9]. При цьому джерелами формування динамічних конкурентних переваг, на думку Д. Тиса є: розробка нових товарів чи послуг; підвищення навичок та кваліфікації персоналу; обмін технологіями у межах стратегічних альянсів; застосування методів позбавлення від застарілих технологій та неприбуткових підрозділів.

Отже, представниками американської школи конкурентоспроможності було визначено, що джерелами конкурентних переваг підприємства можуть бути: зовнішнє середовище, низькі витрати, диференціація кінцевої продукції, географічна близькість підприємств у межах ланцюжка поставок, специфічні особливості внутрішньої середовища підприємства та наявність стратегічно цінних ресурсів.

Дж. Даннінг, представник британської школи конкурентоспроможності, досліджуючи зміни у потоках прямих іноземних інвестицій, сформулював еkleктичну теорію [3]. Згідно даної теорії у багатонаціональних компаній можуть бути три основні конкурентні переваги, які пояснюють їх вихід на зовнішні ринки: 1) переваги володіння; 2) переваги розташування; 3) переваги інтернаціоналізації. На думку Дж. Даннінга, наявність у країні переваги розташування стимулює залучення іноземних інвестицій та вихід на національний ринок іноземних компаній, а наявність у компаній в цій країні переваг володіння та інтернаціоналізації – відтік інвестицій та вихід національних компаній на зовнішні ринки.

Р. Каплінські та Дж. Хамфрі з Інституту дослідження розвитку Сассекса, займалися вивченням взаємозв'язків між підприємствами та їх клієнтами в межах ланцюжків доданої вартості. На думку авторів, міцні зв'язки між постачальниками, виробниками та споживачами в рамках єдиного логістичного ланцюга створює фірмам додаткові конкурентні переваги. При цьому, як стверджує Р. Каплінські, через складність входження в

глобальні ланцюжки поставок на кінцевих стадіях виробництва країнам, що розвиваються, необхідно зосередитися на початкових, трудомістких ланках ланцюга, а розвиненим країнам – на утриманні контролю над кінцевими, більш капіталомісткими і найбільш прибутковими стадіями виробництва [6]. Крім того, Дж. Хамфрі ввів поняття «удосконалення» та запропонував три його різновиди: 1) удосконалення процесу виробництва; 2) удосконалення виробленого продукту; 3) функціональне вдосконалення [5]. Постійне вдосконалення процесів виробництва, продукції та функцій підприємства дозволить покращити конкурентоспроможність підприємства на національному та міжнародному рівнях.

Проведений аналіз дозволив виявити, що представники британської школи конкурентоспроможності джерелами конкурентних переваг визначили: переваги володіння, місцезнаходження, інтернаціоналізація, посилення взаємозв'язків між ланками ланцюга постачання та використання нових технологій, а також удосконалення процесів виробництва, якості продуктів та функціоналу підприємства.

Список використаних джерел

1. Barney J. B. Purchasing, Supply Chain Management and Sustained Competitive Advantage: The Relevance of Resource-based Theory. *Journal of Supply Chain Management*. 2012. Vol.48, Issue 2. P.3-6
2. Castanias R.P., Helfat C. E. The Managerial Rents Model: Theory and Empirical Analysis. *Journal of Management*. 2001. №27(6). P. 661-678
3. Dunning J.H., Lundan S.M. Multinational Enterprises and the global economy. URL: https://dipiufabc.files.wordpress.com/2015/06/dunning_multinational-enterprises-and-global-economy.pdf
4. Enright M.J. Regional Clusters: What We Know and What We Should Know. *Innovation Clusters and Interregional Competition*. 2013. P/ 99–129
5. Humphrey J. Global Value Chains. 2019. URL: https://www.elgaronline.com/view/Research_Reviews/9781788114431/9781788114431.xml
6. Kaplinsky R., Readman J. How can SME producers serve global markets and sustain income growth? Institute of Development Studies, University of Sussex, Value Chain Studies, Working Paper. 2001. 71 p
7. Krugman C.R., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy (7th Edition). Boston: Addison Wesley, 2005. 754 p
8. Porter M. E. The five competitive forces that shape strategy. *Harvard Business Review*. 2008. Vol. 86. № 1. P. 78—93.

9. Rumelt R. P., Schendel D., Teece D. J. Strategic Management and Economics. *Strategic Management Journal*. URL: https://www.academia.edu/28437566/Strategic_management_and_economics

10. Kemeny T., Prtralia S., Storper M. Disruptive innovation and spatial inequality. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/362148011_Disruptive_innovation_and_spatial_inequality

*Світовий Олександр Михайлович,
доктор економічних наук, професор
кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ СТВОРЕННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У ЗЕРНОВИРОБНИЦТВІ

Підвищення ефективності управління бізнес-процесами дає можливість з одного боку зменшити витрати на одиницю продукції або послуги, а з іншого – збільшити продуктивність праці та наростити обсяги виробленої продукції. В кінцевому результаті це зумовлює збільшення прибутку від реалізації продукції, а, отже, і величину доданої вартості. Крім того, за ефективного управління бізнес-процесами, збільшення витрат на оплату праці, яка одночасно є елементом доданої вартості та статтею витрат, не призводить до зменшення прибутку, а навпаки, до його збільшення через кращу мотивацію працівників.

В науковій літературі зустрічаються багато визначень поняття «бізнес-процесу». Наприклад, дослідник О. М. Ходаківський, вважає, що бізнес-процес – це елемент цільової організаційної діяльності, орієнтований на отримання підприємством корисного результату [1]. Зарубіжні вчені Т. Н. Davenport та J. E. Short визначають бізнес-процес як логічно взаємопов'язані дії, які виконуються для досягнення певного виходу бізнес-діяльності [2].

Заслуговує на увагу в практиці бізнесу – це концепція, запропонована вченими Л. І. Чернобай та О. І. Думою. Згідно неї, бізнес-процеси поділяються на такі види [3]:

- основні бізнес-процеси, котрі утворюють додану вартість продукту (послуги); створюють продукт (послуги), що має цінність

- для клієнта; формують такий результат, такі споживчі якості, за які клієнт готовий платити гроші, сфокусовані на отриманні прибутку;
- допоміжні бізнес-процеси, що спрямовані на надання необхідних внутрішніх продуктів, внутрішніх послуг для напрямів бізнесу; забезпечують функціонування інфраструктури компанії;
  - бізнес-процеси розвитку, націлені на отримання прибутку в довгостроковій перспективі;
  - бізнес-процеси, які забезпечують не організацію поточної діяльності, а розвиток або вдосконалення діяльності компанії в перспективі;
  - процеси управління, що націлені на управління всіма попередніми групами.

Як стверджують Г. О. Швиданенко та Л. М. Приходько, оптимізація бізнес-процесів стосується всіх аспектів бізнесу – матеріально-технічне забезпечення, виробництво, реалізацію і адміністрування. Концепція оптимізації бізнес-процесів базується на принципі, що всі види бізнес-діяльності підприємства повинні створювати додану вартість і об'єднуватись за процесним підходом, а не функціональним. Оптимізація передбачає вжиття заходів спрямованих на усунення браку, зменшення витрат на здійснення процесів та операцій з одночасним покращенням якості продукції та задоволення споживачів. Покращення бізнес-процесів приводить в цілому до зниження витрат, рівня помилок та скорочення тривалості циклу. Оптимізація виробничих бізнес-процесів спрямована на вдосконалення процесів, пов'язаних з виробництвом товарів і послуг. Поліпшення адміністративних бізнес-процесів спрямоване на вдосконалення всіх допоміжних процесів (розроблення нового продукту, обробка замовлень, розрахунки з кредиторами, постачальниками, споживачами) [4]. Погоджуючись із вищевказаними твердженнями, ми вважаємо, що вони у повній мірі можуть стосуватися і зерновиробництва.

Проаналізувавши динаміку показників вирощування зернових та зернобобових культур в Україні варто зазначити, що у натуральних показниках в сільськогосподарських підприємствах виробництво зерна за період 2000-2021 рр. зросло у 3,5 рази, однак це відбулося лише за рахунок підвищення урожайності, адже площа, з якої зібрано урожай, майже не змінилася (табл. 1). Втім, за досліджуваний період щодо вказаних площ відбулися значні структурні зміни.

Таблиця 1

Основні показники вирощування зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах в Україні

Показник	Рік						
	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га	10914,1	10778,0	10622,9	10740,6	11176,1	11141,8	11744,9
у т. ч. пшениця	4772,6	4930,6	5349,3	5073,2	5207,0	4949,6	5422,7
ячмінь	3010,3	2794,2	1567,6	1309,5	1449,0	1228,6	1322,2
кукурудза на зерно	861,5	2014,6	3103,4	3528,4	3944,0	4313,6	4398,2
Урожайність, ц з 1 га	18,3	27,6	43,8	52,2	53,7	46,4	59,3
у т. ч. пшениця	19,3	27,0	39,9	38,4	43,4	39,8	47,4
ячмінь	17,7	19,7	30,9	32,3	37,0	34,8	42,3
кукурудза на зерно	25,9	47,0	61,1	87,0	77,7	60,9	83,7
Валовий збір, тис. т	19964,2	29779,3	46506,6	56096,2	59982,1	51718,0	69689,1
у т. ч. пшениця	9199,3	13314,8	21367,9	19495,1	22577,8	19683,1	25687,2
ячмінь	5329,8	5513,9	4840,4	4233,4	5368,6	4281,0	5592,5
кукурудза на зерно	2231,0	9463,5	18969,2	30706,1	30664,4	26280,2	36790,7

Джерело: розраховано автором за даними [5].

Під посів кукурудзи на зерно у 2021 році було виділено у 5 разів більше площі, ніж у 2000 році, а під посів ячменю, навпаки – менше в 2,3 рази. Важливо, що урожайність зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах має тенденцію до підвищення. Завдяки тому, що кукурудза на зерно щороку висівалася на більших площах та зростала її урожайність, у 2021 році вдалося досягнути валового збору цієї культури в сільськогосподарських підприємствах у кількості 36790,7 тонн. Цей показник перевищив валовий збір 2000 року в 16,5 рази.

Вважаємо, що одним із головних напрямів покращення ефективності бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств щодо створення доданої вартості є раціональне використання наявних ресурсів шляхом застосування інтенсивних ресурсоощадних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Ці технології мають кілька переваг у порівнянні з існуючими. Одною із переваг таких технологій є те, що при зменшенні витрат на 1 га посіву можна зберегти ту саму продуктивність поля, а також дещо наростити її. У цьому випадку застосовуються комбіновані та широкозахватні агрегати і проводиться мінімально допустима кількість

технологічних операцій. Інша перевага це те, що при значному зростанні валового виробництва будуть, безумовно, збільшуватися і виробничі витрати на гектар посіву, проте у цьому випадку знизиться собівартість одиниці продукції. Важливою умовою застосування таких технологій є використання якісних матеріальних ресурсів. Такі ресурси звісно будуть дорожчі, зокрема це можна сказати про насіннєвий матеріал, проте ефект від їх використання значно більший. Тому при застосуванні даних технологій необхідно використовувати тільки високопродуктивні сорти та гібриди, а також інші ресурси високої якості.

Отже, для підвищення ефективності управління бізнес-процесами створення доданої вартості у зерновиробництві необхідно застосовувати інтенсивні ресурсощадні технології вирощування зернових та зернобобових культур, а також оптимізувати існуючі бізнес-процеси шляхом удосконалення управління виробництвом.

Список використаних джерел

1. Ходаківський О. М. Управління бізнес-процесами підприємства. Агросвіт. 2017. № 22. С. 60–64.
2. Davenport T. H., Short J. E. The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign. MIT SMR. 1990. July 15. P. 11–27.
3. Чернобай Л. І., Дума О. І. Бізнес-процеси підприємства: класифікація та структурно-ієрархічна модель. Економічний аналіз. 2015. Т. 22. № 2. С. 171–182.
4. Швиданенко Г. О., Приходько Л. М. Оптимізація бізнес-процесів : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2012. 487 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

*Сувханов Максат,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Фінансовий стан є найважливішою економічною характеристикою діяльності кожної організації, що визначає її потенціал у діловому співробітництві, рівень конкурентоспроможності, що оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самої організації та її партнерів з фінансових та інших відносин.

В умовах динамічного розвитку економіки за зміни кон'юнктури ринку, умов та методів управління фінансами виникає об'єктивна потреба в ефективному управлінні фінансами.

Завданнями ефективного управління фінансами є:

- визначення обсягу, структури капіталу, що використовується при функціонуванні організації;
- обґрунтування оптимальної величини та структури витрат виробництва та звернення;
- визначення джерел та розмірів грошових надходжень та виплат;
- обґрунтування раціонального руху грошових коштів, синхронізації їх надходжень із платежами у певні періоди часу;
- визначення ефективності різних сфер, видів господарської та фінансової діяльності шляхом максимізації прибутку;
- постійний контроль за фінансово-господарською діяльністю організації [1]

У науковій літературі поширеним є визначення двох концептуальних підходів до розкриття змісту механізму управління фінансами. Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування фінансів підприємства. Відчутним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення дотримується певних правил, певних напрямків, що характеризують фінансовий механізм. Такий підхід до визначення фінансового механізму відображає внутрішню організацію роботи фінансів підприємства.

Другий погляд на термін «фінансовий механізм» полягає в розумінні його як сукупності методів і форм, засобів, прийомів і важелів впливу на стан і розвиток підприємства. Такий підхід відображає зовнішній ефект від функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу механізму управління на економічне становище підприємства [2]

Проте, беручи до уваги походження терміна «механізм», що в перекладі з грецької означає інструмент, пристрій, у сучасній фінансово-економічній літературі фінансовий механізм визначають як: засіб організації фінансів (або фінансових відносин) як на макроекономічному рівні та на рівні окремих її суб'єктів (держав, галузей, компаній); інструмент управління фінансовими ресурсами; засіб забезпечення та регулювання господарської діяльності підприємства, економічного та соціального розвитку суспільства; систему управління фінансовими

відносинами; систему управління фінансовими ресурсами; система фінансового управління господарською діяльністю [3].

Управління фінансовими результатами діяльності організації – це процес вироблення та прийняття управлінських рішень керівництвом, що сприяють сталому розвитку підприємства та максимізації доходів його власників. Головною метою управління фінансовими результатами є максимізація добробуту власників підприємства у поточному та перспективному періоді, що забезпечується шляхом максимізації його вартості [4].

Усі елементи фінансового механізму пов'язані між собою та доповнюють один одного. Загалом вони повинні забезпечити виконання фінансової політики будівельної організації. Важлива складова фінансового механізму організації – це фінансові методи, які широко використовуються в процесі управління фінансами організації. До них відносять фінансове прогнозування та планування, податкове планування, фінансовий облік та аналіз, самофінансування та самоокупність, методи нарахування амортизації основних засобів, форми розрахунків, стимулювання, фінансові ризики, фінансовий контроль тощо [5].

Фінансові методи безпосередньо взаємопов'язані з конкретними фінансовими важелями та інструментами. Інструменти, що застосовуються у процесі управління грошовими потоками, вибираються кожною організацією самостійно, але вони обов'язково повинні відповідати стратегічним, оперативним і тактичним цілям організації.

Механізм управління фінансами організації має бути спрямований на рішення наступних завдань:

- постійне забезпечення організації фінансовими ресурсами, необхідними для досягнення цілей;
- забезпечення прийняттого рівня рентабельності поточної діяльності організації;
- зменшення собівартості зведення будівельних робіт шляхом оптимізації виробничих витрат;
- забезпечення оптимального співвідношення вимог та зобов'язань організації;
- удосконалення роботи із замовниками та покупцями;
- створення резервного фонду для покриття непередбачених збитків;
- утримання рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості на оптимальному рівні

Формування, використання та ефективне управління фінансовими ресурсами має вирішальний вплив на процеси генерування вартості підпри-

ємств, отже, удосконалення механізму фінансового забезпечення постав головним завданням фінансової політики організації.

Список використаних джерел

1. Лук'янова В. В., Лабунець О. О. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його поліпшення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 2(07). С. 66–69.
2. Марусяк Н.Л. Фінансовий механізм підприємства та напрями його удосконалення в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. №12.2021. с. 94-97.
3. Заїчко І. В. Фінансова стійкість підприємств як інструмент реалізації фінансової безпеки. *Молодий вчений*. 2019. № 10. С. 651–656. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-137>
4. Валюх А. В., Зайцев О. В. Аналіз та напрями покращення фінансового стану підприємств України. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 28. С. 30-35.
5. Денисенко М. П., Зазимко, О. В. Основні аспекти оцінки фінансового стану підприємств. *Агросвіт*. 2015. №10. С. 52-58.
6. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Київ, 2017. 378 с.

Торопцева Олександра Євгенівна,

студентка,

освітньо-професійна програма «Маркетингова діяльність»,

Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОА;

науковий керівник:

Горобець Олена Олександрівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики, інформаційних технологій

та математичних методів в економіці;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МАРКЕТИНГ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Україна завжди приваблювала туристів своєю гостинністю, колоритною кухнею, культурою, традиціями, звичаями, а також архітектурою. Однак війна змінила як життя кожного українця, так і звичний розвиток будь-якого виду економічної діяльності. Разом з тим, більшість підприємств в Україні продовжують функціонувати, виробляючи товари та надаючи послуги.

Наразі у ЗМІ можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо туристичної індустрії після перемоги у війні. Передумови для цього дійсно є: ми маємо багато туристичних атракцій, а світ зараз зацікавлений в Україні [1].

Голова Держтуризму – М. Олеськів наголошує на тому, що «... важливо вже зараз створювати туристичні програми місцями, які стали символами цієї війни, щоб українці розповідали про боротьбу України і перемогу своїм дітям і онукам та популяризували героїчність українського народу» [2].

Уже зараз, маркетингологи повинні розробляти стратегії із залучення інвестицій у туристичну діяльність та популяризації туризму в Україні. Туризм за своїми основними характеристиками не має жодних принципових відмінностей від інших форм господарської діяльності. Тому всі існуючі положення сучасного маркетингу можуть бути повною мірою застосовані і в туристичній сфері.

Туристична діяльність відноситься до сфери послуг, яка у порівнянні з іншими є найдинамічнішою. Туристичний маркетинг характеризується низкою послідовних дій туристичних підприємств, серед яких можна виокремити наступні:

- ✓ створення та ведення сайту і сторінок у соціальних мережах;
- ✓ відмітки у Google;

- ✓ просування послуг (таркетована реклама, контекстна реклама, блогерська реклама і т. д.);
- ✓ надання відмінного сервісу та вигідних пропозицій для туристів;
- ✓ надання додаткових послуг;
- ✓ PR.

До початку війни розвиток туризму в Україні характеризувався наявністю глибоких протиріч в його організаційній структурі, в спрямованості розвитку, в стані якісних і кількісних характеристик. З одного боку, сучасний стан туризму в Україні оцінювався як кризовий, пов'язаний з різким падінням досягнутих раніше об'ємів надання туристських послуг, скороченням матеріальної бази туристичної діяльності і значною невідповідністю потребам населення в туристичних послугах. З іншого боку, наголошувалося на високих темпах будівництва туристичних об'єктів, які відповідають найвищим світовим стандартам та значному зростанню кількості числа туристичних організацій [2].

На туризм, як і на будь-яку діяльність, впливає низка факторів, а саме: економічні, соціальні, культурні, екологічні та політичні. Тому розробляючи маркетингову стратегію розвитку туризму в Україні після перемоги, необхідно враховувати усі зазначені фактори.

Таким чином, залучення маркетингу у туристичний бізнес зможе забезпечити покращення туристичної діяльності в Україні у повоєнний час, а за умови логічного та правильного просування туристичних послуг за межами країни, дозволить привернути увагу інвесторів та залучити зовнішній капітал у зростання вітчизняної галузі.

Список використаних джерел

1. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
2. Після війни внутрішній туризм в Україні економічно сильно “просяде”, а згодом децю зміниться – голова Держтуризму. Interfax-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/826786.html>
3. Пасарюк З., Толстеньова А. Особливості маркетингу у сфері туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pasarjuk.htm

*Ципліцька Олена Олександрівна,
доктор економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу промислової політики,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

По завершенню війни Україна зіштовхнеться з необхідністю прискореного повоєнного відновлення та економічного розвитку, аби вирівняти свої можливості з іншими країнами-кандидатами до вступу в ЄС, вирішити питання структурно-технологічної модернізації країни. Наразі урядом вже представлений комплексний план повоєнного відновлення, який, однак, потребує уточнень та коригувань, зокрема, в частині окреслення концептуального бачення повоєнного розвитку промисловості. А це передбачає вибір моделі стратегії промислового розвитку (або створення нової, комбінованої) та її реалізацію засобами промислової та інших видів політики.

Поняття «стратегічної промислової політики» значною мірою впливає з робіт Гарвардських економістів Д. Родріка [1] та Р. Хаусманна [2]. В своїй позиції вони спиралися на неокласичну теорію, яка говорить, що в ситуаціях, коли на ринках утворилася недосконала конкуренція або ринок продукту відсутній (і його виробництво здійснюється державою), виникає потреба у державному втручанні. Однак це втручання, на думку економістів, не має обмежуватися лише «коригуванням» ринкових провалів, а полягати у стимулюванні інновацій як рушія довгострокового зростання продуктивності виробництва. При цьому промислова політика тут зосереджується не лише на добувному і переробному секторах, а й може сприяти розвитку сільського господарства або сфери послуг, в яких також концентрується інноваційний потенціал.

В центрі уваги стратегічної промислової політики знаходиться процес, а не галузі, які потрібно просувати, та інструменти політики, які для цього необхідні. Це пов'язано з тим, що в рамках діалогу між державою тастейкхолдерами промислового розвитку мають встановлюватися області зростання, а також виявлятися перешкоди для втілення їх потенціалу, усунення яких і є завданням держави. Стратегічна політика формується в умовах вільної торгівлі в світовому масштабі, тому методи та інструменти

торгового захисту навряд чи будуть у її фокусі. Вона допускає можливість короткострокової тимчасової підтримки навчання та інновацій, однак розглядає імпорتنний захист як відносно неефективний спосіб такої підтримки. Справедливість цього положення зазначених вчених не є беззаперечною, оскільки в умовах війни та очікуваної повоєнної слабкості національної промисловості, що вже зараз страждає від нестачі кадрів, сировини, логістичних проблем, відсутності доступу до дешевих фінансових ресурсів та обтяжливості оподаткування, торговельний захист виявляється одним з ефективних методів підтримки промислового виробництва. Але слід зазначити, що у випадку України, підтримка інструментами торговельної політики здійснюється переважно за згодою із країнами – торговельними партнерами, зокрема, Європейського Союзу.

Більш амбіційна версія стратегічної промислової політики делегує державі функцію відбору нових видів діяльності через банки розвитку або фонди венчурного капіталу, на які буде зроблена стратегічна ставка [3]. Досвід азійських країн свідчить, що зважений підхід до розвитку високотехнологічних секторів, а також комбінація стратегій імпортозаміщення та експортоорієнтованості можуть стати основою для подальшого економічного зростання. Ефективна реалізація цих підходів має супроводжуватися технократичним урядом, низьким рівнем корупції та часто має наслідком регіональні економічні диспропорції, які мали місце й у В'єтнамі, Китаї, Південній Кореї та Таїланді.

Існує дві моделі стратегічної промислової політики, які в чистому вигляді не зустрічаються, а в більшості своїй поєднуються у гібридну модель [4]. Повна модель передбачає, що існує регулярний та ефективний діалог з приватним сектором, а держава сприяє розвитку конкуренції, зниженню трансакційних витрат та інноваційному розвитку. При цьому здійснюються інвестиції в інфраструктуру, заохочується прийняття ризику через стратегічне венчурне фінансування державою або кредитування банками розвитку; створюються фіскальні стимули та привабливий інвестиційний клімат для залучення інвестицій в окремі галузі або технології. Це вимагає ефективної бюрократії в державному секторі та гнучкого й динамічного приватного сектору, здатного реагувати на можливості, що надаються промисловою політикою.

Другий варіант передбачає орієнтацію на державний сектор, коли держава визначає галузі та технології для просування і веде діалог з приватним сектором про те, як це краще зробити. Ключовим моментом тут виступає визначення основних перешкод для зростання стратегічних галузей й

розробка політичних заходів для їх подолання. Світовий досвід доводить, що вибір окремих галузей для технологічного просування промислового виробництва може становити успішну стратегію розвитку. А усвідомлення того, що фокус на окремі галузі (наприклад, електроніку) може забезпечити реактивне економічне зростання, сформувало новий ландшафт світової економіки, в якій країни можуть процвітати.

В обох варіантах існує ризик «фіаско» держави, коли втручання «перехоплюється» приватними інтересами, і наскільки можливою є та чи інша модель – буде залежати від можливостей уряду та динамічності приватного сектору.

Тож способи та інструменти державного втручання, коли переваги від нього перевищували б недоліки, все ще залишається предметом дискусій. Одним з ключовим факторів виступає також інституційне середовище держави: традиції, цінності, законодавство, ділові практики, позиції на міжнародному ринку тощо, а також рівень соціально-економічного розвитку.

Звідси в рамках стратегічної промислової політики кожна країна може реалізувати окремі моделі промислових стратегій.

Японське міжнародне агентство з кооперації (ЖСА) у своєму дослідженні інтегрованого регіонального розвитку північно-східних прикордонних регіонів Таїланду [5] розглядає два типи стратегій промислового розвитку:

- 1) стратегія промислового розвитку за рахунок залучення зовнішнього капіталу;
- 2) стратегія промислового розвитку за рахунок використання місцевих ресурсів.

Використовуючи чинник залучення зовнішнього фінансування, держава пропонує сприятливі умови для іноземного капіталу у створенні підприємств у промислових зонах з базовою інфраструктурою (земельна ділянка, транспортна система, водо- та енергопостачання). Модель передбачає імпорт галузей з інших країн.

Друга стратегія являє собою створення продуктів із вищою доданою вартістю та розвиток промисловості за рахунок передового використання місцевих ресурсів, таких як корисні копалини, сільськогосподарські, лісові та морські ресурси, традиційні технології і культура, людські ресурси. Передбачає створення власних нових галузей промисловості.

Разом з тим, практика свідчить на користь необхідності поєднання цих типів стратегій в різних пропорціях в залежності від початкових умов і цілей промислового розвитку. Тим більше, що обидва підходи спираються

і на вирішення однакових завдань: підготовка виробничої бази, розвиток кадрового потенціалу, поліпшення бізнес-середовища для промислового розвитку, наприклад, створення стійких та продуктивних зв'язків між промисловістю, академічними колами та урядом. Крім того, значна увага приділяється екологічним питанням та забезпеченню нульових викидів як при першій, так і при другій стратегії. Ф. Танака [6] пропонує поділ типів стратегій промислового розвитку в залежності від рівня індустріалізації країни.

Перший – стратегія базових галузей: стійкий промисловий розвиток базується на створенні прямих і зворотних зв'язків в ланцюгах доданої вартості вітчизняного виробництва. Передбачає високоінтегровану модель ринків, сировини, інфраструктури та визначення підсекторів, в яких країна хоче розвивати власний потенціал, визначити пріоритети та основні проєкти для реалізації, описати навички і технології, які необхідні. Такий підхід не забезпечує повну самодостатність країни. В стратегічному плані має бути визначена частка попиту, яку країна готова задовольнити за рахунок імпорту, і відповідно частка попиту, яку можна задовольнити за рахунок внутрішнього виробництва.

Стратегічні цілі, які переслідує стратегія: 1) повне володіння технологією виробництва, капітальними товарами та наявність якісних супутніх видів економічної діяльності (транспортування, комунальні послуги, фінансові послуги тощо); 2) розробка капітальних товарів, можливо у співпраці з іноземними державами; 3) використання всього промислового потенціалу для забезпечення сільського господарства промисловою продукцією власного виробництва; 4) зміцнення внутрішнього потенціалу для забезпечення розвитку людського капіталу; 5) експорт споживчих товарів з високою доданою вартістю, напівфабрикатів та обладнання як у розвинені країни, так і в ті, що розвиваються.

Другий тип стратегії пов'язаний з вибором технології – капіталомісткої чи трудомісткої; тієї, що спирається на внутрішні ланцюги доданої вартості чи зовнішні. Однак країни із надлишком робочої сили можуть прийняти рішення щодо розвитку трудомістких галузей споживчого сектору. В короткостроковому періоді це сприяє зайнятості та насиченню внутрішнього ринку, але запобігає інвестиціям. В довгостроковому періоді це уповільнює зростання виробництва і запобігає створенню базових галузей, необхідних для самостійного та самопідтримуючого зростання. Якщо замість цього будуть вибрані базові галузі, пропозиція капітальних товарів буде зростати швидше, що призведе до збільшення інвестицій, і

великий запас фізичного капіталу може бути використаний для збільшення зайнятості. Сучасні технології Індустрії 4.0 також спонукають до зростання зайнятості в суміжних областях – ДіР, виробництві капітальних товарів, обслуговуванні роботів та обладнання, сфері послуг тощо, однак це вимагає постійного нарощування якості людського капіталу.

Незалежно від вибору курсу стратегічної промислової політики та типу стратегії довгострокового промислового розвитку, на внутрішньому рівні необхідно враховувати взаємодію між інститутами та ринками. Відповідно, приватний сектор має брати участь у розробці плану повоєнного відновлення промисловості країни на рівні державних установ та аналітичних центрів, які традиційно залучаються. Великою є роль і науково-дослідних інституцій, які можуть запропонувати новітні підходи до вибору інструментів промислової політики та обґрунтувати їх використання.

На зовнішньому рівні завжди слід враховувати глобальну конкуренцію, коли окремі країни – промислові виробники намагаються зберегти своє лідерство, тоді як більш відсталі країни прагнуть їх «наздогнати». Однак така конкуренція є руйнівною в цивілізаційному сенсі. Країни світу отримають набагато більші вигоди за рахунок тісної співпраці в сфері технологій та розбудови міжнаціональних ланцюгів доданої вартості, особливо в сфері визначення напрямку глобального промислового та технологічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Rodrik D. Normalizing industrial policy. Working Paper No. 3. The World Bank. 2008. 36 p. URL: <https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/normalizing-industrial-policy.pdf> (дата звернення 24.09.2022)
2. Hausmann R., Klinger B. Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage. CID Working Paper 128. Centre for International Development, Harvard University. August 2006. 35 p. URL: <https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/128.pdf> (дата звернення 20.09.2022)
3. Hausmann R., Rodrik D., Sabel F. C. Reconfiguring Industrial Policy: A Framework with an Application to South Africa. CID Working Paper No. 168. 2007. Centre for International Development, Harvard. URL: https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2543&context=faculty_scholarship (дата звернення 17.09.2022)
4. Weiss J. Strategic Industrial Policy and Business Environment Reform: Are They Compatible? Working Paper. DCED. May 2013. 62 p. URL: <https://>

www.enterprise-development.org/wp-content/uploads/Strategic_Industrial_Policy_and_Business_Environm.pdf (дата звернення 20.09.2022)

5. The Study on the Integrated Regional Development Plan for the North-eastern Border Region in the Kingdom of Thailand. Japan International Cooperation Agency Final Report. September 2001. URL: https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11661287_23.pdf (дата звернення 08.08.2022)

6. Tanaka F. J. M. Industrial Development and Development Strategies; some review of past arguments. The Review of Faculty of Economics, Nagasaki Prefectural University. 2012. Vol. 45, No. 4. pp. 135-157. URL: http://reposit.sun.ac.jp/dspace/bitstream/10561/887/1/v45n4p135_tanaka.pdf (дата звернення 17.09.2022)

СЕКЦІЯ 4.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Леонідов Ігор Леонідович,

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри міжнародної економіки, політичної економії та
управління;*

Тарасевич Віктор Миколайович,

доктор економічних наук, професор,

*завідувач кафедри міжнародної економіки, політичної економії та
управління;*

Український державний університет науки та технологій

СТРАТЕГІЧНІ ОЦІНКИ ПРИВЛАСНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ЦИФРОВОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРОДУКТУ В УМОВАХ ЗНАННЄВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

В умовах знаннєво-інформаційної революції нестабільність глобальної економіки характеризується в традиційних аспектах. Аналіз можливостей виробництва машин машинами обмежується, переважно, функціональною сукупністю оцінок від практично незалежної від людини машино-розмірної когнітивної системи у якості альтернативи і конкурента людино-розмірної пізнавальної системи до фактів заміщення людського змісту машинним, а вербально-мовних знаків, – цифровими. Каузальність людино-розмірної пізнавальної системи та її машино-розмірної складової в частині предмету, засобу, умови та результату тільки починає розкриватися, наприклад, крізь призму інформаційно-цифрового інтелектуального продукту.

В науковій літературі відомі дослідження проблематики знаннєво-інформаційної революції в напрямках: розвитку смарт-промисловості

в умовах цифрової революції (Вишевський В. П. [1]), перспектив використання цифрових технологій, проблем цифрової трансформації (Геєць В. М. [2]), інформаційно-цифрового етапу інформаційно-мережевої економіки (Гриценко А. А. [3]), викликів і ризиків впровадження цифрових технологій (Сіденко В. Р. [4]), осмислення діяльнісно-знанневих ноуменів, первинних інформаційних та інформаційно-цифрових феноменів (Тарасевич В. М. [5]) та ін. При цьому, на жаль, недостатньо охарактеризовані особливості привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту в національній економіці України в частині його екстермальних етапів (підготовки, легітимації, регламентації), функціональних ланцюгів відповідних суб'єктів («творець-продуцент», «продуцент-посередник», «посередник-споживач»), перспектив євроінтеграції тощо.

Привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту на суспільному рівні є основою сфери інтелектуальної діяльності, яка набуває поділу на наступні кластери: творців, посередників-новаторів, продуцентів.

Якщо рушійною силою відтворення кластеру творців (**Cr**) визнається суперечність між привласненням інформаційно-цифрового інтелектуального продукту безпосередньо ($AP_{нд}$) та опосередковано олююдненого ($AP_{нд}$), то розв'язання цієї суперечності в умовах товарно-грошових відносин характеризується через диспропорції відтворення творців в частині їх кваліфікаційного рівня («спеціалізованого – універсального»). Це можливо формалізувати, як (авторська інтерпретація):

$$Cr = f(AP_{нд}, AP_{нд}), \quad (1)$$

В умовах товарно-грошових відносин, визнання суперечності відтворення кластеру посередників-новаторів (**IN**) між самозростанням вартості уречевленого (AP_M – об'єкти інтелектуальної власності, результати наукових досліджень і розробки, комунікаційні системи, інформаційні ресурси) та олююдненого інтелектуального продукту ($AP_{нд}$ – кваліфікаційний рівень, навички, уміння, знання) набуває характеристик стосовно розв'язання такої суперечності в напрямі диспропорції відтворення новаторства (опосередкованого олююднення посередників-новаторів) в частині масштабів науково-технічних розробок та їх впровадження. Це формалізується, як (авторська інтерпретація):

$$IN = f(AP_M, AP_{нд}), \quad (2)$$

Дійсність суперечності відтворення кластеру продуцентів (**Pc**) – між самозростанням вартості уречевленого (AP_M) та опосередковано олююдненого ($AP_{нд}$) інтелектуального продукту, – в умовах товарно-грошових відносин

потребує характеристик розв'язання цієї суперечності, сконцентрованих на диспропорції відтворення легітимних форм інтелектуального продукту (продуцента) в частині обсягів науково-технічних послуг патентування, ліцензування, науково-технічного консультування та їх динаміки. Це формалізується, як (авторська інтерпретація):

$$Pc = f(AP_M, AP_{Hnd}), \quad (3)$$

В умовах знаннево-інформаційної революції, зміни обсягів продажу інформаційно-цифрового інтелектуального продукту сприймаються як характеристики розвитку засобів виробництва та предметів особистого споживання, а систематизоване використання інтелектуального продукту оцінюється як об'єктивна тенденція розвитку суспільного виробництва. Функціонал такої тенденції (**Fdp**) можливо формалізувати в структурі кластерів інтелектуальної діяльності творців (**Cr**), посередників-новаторів (**IN**), продуцентів (**Pc**) наступною системою (авторський погляд):

$$\begin{aligned} Cr &= f(AP_{Hnd}, AP_{Hnd}), \\ Fdp &= IN = f(AP_M, AP_{Hnd}), \\ Pc &= f(AP_M, AP_{Hnd}), \end{aligned} \quad (4)$$

Відображення зазначеної тенденції в країнах Європейського Союзу (ЄС-27) традиційно формалізувалося статистичним показником частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП (рис. 1). На основі компаративності позитивних змін наведеного показника серед країн ЄС-27 та від'ємної його динаміки в Україні підтверджується лише загострення суперечності відтворення кластерів інноваційної діяльності (суб'єктів привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту), однак не зміст такої суперечності.

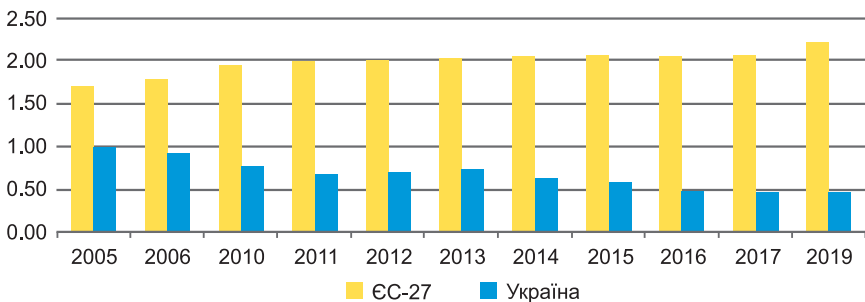

Рис. 1. Питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті, %.

Джерело: розраховано за даними [6, с. 76; 7, с. 16]

Використання статистичних даних про латентність та актуалізацію привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту в стратегічній перспективі покликане відобразити зміст зазначеної суперечності, а саме: постійне накопичення латентних форм інформаційно-цифрового інтелектуального продукту як перешкоди екстерналізації інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Вишневецький В. П. Цифрові технології та проблеми розвитку промисловості. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 47–28.
2. Геєць В. М. Соціальна реальність у цифровому просторі. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 3–28.
3. Гриценко А. А. Інформаційно-цифровий етап розвитку соціально-економічних систем. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 29–46.
4. Сіденко В. Р. Виклики і ризики цифрової трансформації: світовий та український контексти. *Економіка України*. 2021. № 5. С. 40–58.
5. Тарасевич В. М. Інноваційно-цифрові процеси та феномени в економіці: теоретичний ракурс. *Цифровий вимір інноваційно-інформаційної економіки: монограф.* За ред. В. М. Тарасевича. Дніпро: ПМП «Економіка», 2021. 448 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 287 с.
7. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка. Київ : УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.

Мальцев Володимир Самсонович,
науковий співробітник;

Кузьмінська Галина Євгенівна,
кандидат хімічних наук, старший науковий співробітник,
учений секретар;

Державна установа «Центр оцінювання діяльності наукових установ та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»

УКРАЇНА ЗА ОЦІНКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІННОВАЦІЙНОГО ТАБЛО 2022

Європейська комісія разом з Маастрихтським університетом (*Maastricht University, UNU-MERIT*) щорічно публікують звіти Європейського інноваційного табло (*European Innovation Scoreboard, EIS*) з метою порівняння інноваційної ефективності в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) та інших європейських країнах і регіональних сусідах [1]. Європейське інноваційне табло оцінює сильні та слабкі сторони національних інноваційних систем та допомагає країнам визначити сфери, які потребують покращання. Україна представлена у звітах Європейського інноваційного табло починаючи з 2016 р., що дозволяє оцінювати ефективність та динаміку національної інноваційної системи у порівнянні з іншими країнами.

Останній звіт Європейського інноваційного табло 2022 (далі – *EIS 2022*) [2] опубліковано у вересні 2022 р. У звіті представлено результати інноваційної ефективності 27 країн ЄС та ще 12 країн: Албанія, Боснія і Герцеговина, Велика Британія, Ізраїль, Ісландія, Норвегія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, Україна, Чорногорія та Швейцарія, всього 39 країн.

Порівняння інноваційного розвитку країн здійснюється за рівнем Зведеного інноваційного індексу (*Summary Innovation Index, SII*), який розраховується на підставі зібраних статистичних даних, переважно з Євростату, як середнє арифметичне нормованих балів різнорідних показників. Обчислення нормованих балів показників здійснюється за методом *min_max* з попередньою трансформацією масиву даних показника у разі його асиметричності. Нормовані бали показників та Зведений інноваційний індекс приймають значення від 0 до 1. Чим ближче обчислене значення до 1, тим вище рівень інноваційної ефективності.

Порівняльне оцінювання країн здійснено з використанням 32 показників. Згідно з Методологічним звітом [3] показники поділено на

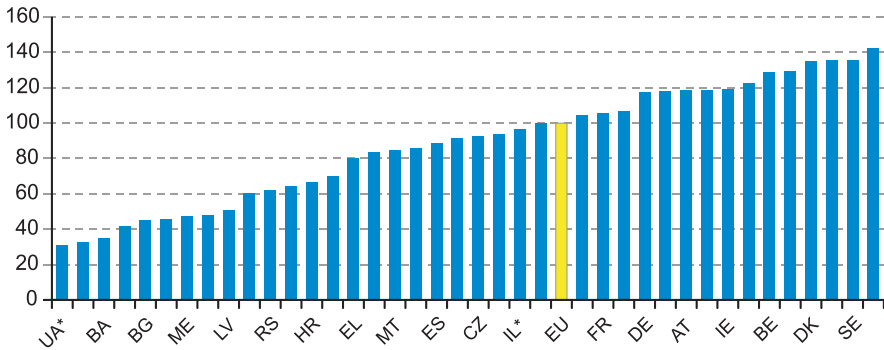
чотири основні групи: 1. Ресурси; 2. Інвестиції; 3. Інноваційна діяльність; 4. Ефекти, по 8 показників у кожній групі. Крім того, показники поділено на 12 тематичних груп (по три тематичні групи у кожній основній групі). Оцінювання України здійснено за 21 показником із 32, оскільки не за всіма показниками є в наявності вітчизняні статистичні дані. Крім України неповні статистичні дані надали Албанія (відсутні дані за 11 показниками) та Ізраїль (відсутні дані за 16 показниками), внаслідок цього результати оцінювання вказаних країн вважаються «менш надійними». Але методика Європейської комісії допускає участь країн навіть при обмежених даних. Структуру Зведеного інноваційного індексу представлено на рис. 1.

ЗВЕДЕНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ІНДЕКС			
1. Ресурси	2. Інвестиції	3. Інноваційна діяльність	4. Ефекти
<i>1.1 Людські ресурси</i>	<i>2.1 Фінанси та підтримка</i>	<i>3.1 Інноваційні МСП</i>	<i>4.1 Вплив на зайнятість</i>
<i>1.2 Дослідницька система</i>	<i>2.2 Інвестицій підприємств</i>	<i>3.2 Співпраця</i>	<i>4.2 Вплив на продаж</i>
<i>1.3 Діджиталізація</i>	<i>2.3 Інформаційні технології</i>	<i>3.3 Інтелектуальні активи</i>	<i>4.3 Екологічна стійкість</i>

Рис. 1. Структура Зведеного інноваційного індексу 2022 р.

У звіті *EIS 2022* використано статистичні дані переважно за 8 останніх років (2014-2021 рр.). По окремим показникам використано дані за 2012-2019 рр. або 2011-2018 рр. внаслідок їх запізненого опублікування. Референтним роком, визначеним для зіставлення країн, є 2022 р.; базовим роком є 2015 р.

За оновленою методикою країни поділено на 4 групи: інноваційні лідери (*SII* більше 125% від рівня ЄС), активні або сильні інноватори (від 100% до 125%), помірні інноватори (від 70% до 100%), повільні інноватори, що формуються, розвиваються (менше 70%). Результати оцінювання 39 європейських країн представлено на рис. 2. Назви країн позначено відповідно до стандарту *ISO 31166 alpha-2* [4].

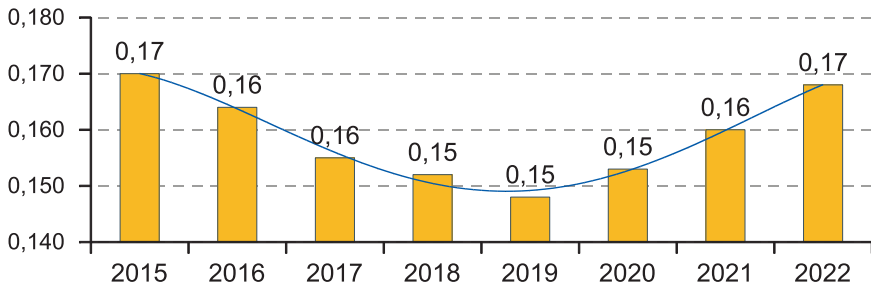

Рис. 2. Ефективність інноваційних систем країн Європи в 2022 р.

Джерело: складено авторами за даними звіту *EIS 2022*, с. 99.

До групи інноваційних лідерів належать: Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Бельгія.

Україна входить до групи повільних інноваторів, причому протягом 2015-2022 рр. постійно займала останнє 39 місце. Найвищий рівень *SII* України був в 2015 р. (0,170), найменший в 2019 р. (0,148), що показано на рис. 3. В останні 3 роки *SII* України зростав і в 2022 р. складає 0,168, або 31,0% від середнього в ЄС. Порівняно з 2015 р. *SII* України впав на 0,5%. Порівняно з 2021 р. *SII* України збільшився на 1,6% (розраховано експертами *EIS* за єдиною шкалою відносно *SII* ЄС у 2015 р.).

Рис. 3. Динаміка Зведеного інноваційного індексу України

Джерело: складено за даними звіту *EIS 2022*, с. 99.

* Результати для Албанії (AL), Ізраїлю (IL), та України (UA) менш надійні через обмежену доступність даних.

Інноваційна ефективність покращилась майже для всіх країн, крім трьох, а саме: Франція (-1,0%), Туреччина (-0,5%) та Україна (-0,5%). В цілому в ЄС Зведений інноваційний індекс у 2022 р. порівняно з 2015 р. зріс на 9,9 відсоткових пунктів. Найбільше зростання Зведеного інноваційного індексу було зафіксовано в таких країнах ЄС: Кіпр (37,9%), Естонія (24,4%), Греція (24,1%), Литва (19,9%), Чехія (19,8%), Фінляндія (19,5%), Італія (17,4%), Бельгія (16,8%).

В табл. 1 наведено дані щодо показників, за якими Україна представлена в звіті *EIS 2022*. Визначено рейтинг України за окремими показниками за даними додатку В до звіту *EIS 2022* [5]. Вказано відсоток показників України в останньому році оцінювання порівняно з ЄС. Показано зміну показників з плином часу між 2015 і 2022 рр. та між 2021 і 2022 рр. Розрахунки здійснено відносно ЄС у 2015 р. за нормованими значеннями показників.

Відносно сильні сторони інноваційної ефективності України пов'язані з такими показниками: частка винаходів у сфері екологічних технологій, рівень зайнятості в наукомістких сферах виробництва і послуг, частка експорту наукомістких послуг, венчурні витрати на НДР, витрати на інновації. За вказаними показниками Україна знаходиться не нижче ніж на 28 місці серед 39 країн, а відсоток нормованого балу показника відносно ЄС складає не менше 50%.

Сфери, які в Україні потребують вдосконалення, стосуються, насамперед, таких показників: МСП з технологічними інноваціями, дизайн розробки (промислові зразки), реалізація інноваційної продукції, міжнародні наукові спільні публікації, державно-приватні спільні публікації, топ-10% найбільш цитованих публікацій, державні витрати на НДР та витрати на НДР у бізнес-секторі, заявки на торговельні марки. За вказаними показниками Україна займає одне із останніх місць серед країн Європи, а відсоток нормованого балу показника відносно ЄС складає менше 20%.

Таблиця 1.

Інноваційна ефективність України за даними *EIS 2022*

Показник (скорочена назва)	Рейтинг України*	Показник відносно ЄС, %	Зміна 2015- 2022, %	Зміна 2021- 2022, %
1	2	3	4	5
Зведений інноваційний індекс	39/39	31,0	-0,5	1,6
1.1.1 Випускники аспірантури (STEM науки)	30/39	33,1	-8,5	0,0

* Чисельник – рейтинг України, знаменник – кількість країн.

СЕКЦІЯ 4. Проблеми та перспективи використання інформаційних технологій в економіці та статистиці

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
1.2.1 Міжнародні наукові спільні публікації	38/39	7,9	8,9	1,3
1.2.2 Топ-10% найбільш цитованих публікацій	39/39	9,0	5,1	2,3
1.2.3 Частка іноземних аспірантів	33/37	34,8	-4,6	0,0
2.1.1 Державні витрати на НДР, % ВВП	36/39	11,5	-23,4	0,0
2.1.2 Венчурні витрати на НДР, % ВВП	22/31	58,6	43,9	30,1
2.1.3 Державна підтримка витрат бізнесу на НДР	23/38	26,1	-8,3	0,0
2.2.1 Витрати на НДР у бізнес-секторі	34/39	15,2	-11,3	0,0
2.2.2 Витрати на інновації, крім НДР	28/36	53,6	0,2	0,2
2.3.1 Вдосконалення навичок персоналу з ІКТ	33/36	30,0	-3,8	0,0
3.1.1. МСП з технологічними інноваціями	38/38	0,0	-6,9	-6,9
3.2.1 Інноваційна співпраця МСП	36/37	31,3	0,0	0,0
3.2.2 Державно-приватні спільні публікації	37/39	15,4	17,9	1,5
3.3.1 Патентні заявки за процедурою РСТ	30/38	39,8	4,4	3,6
3.3.2 Заявки на торговельні марки	36/39	15,0	17,0	2,1
3.3.3 Дизайн розробки	33/39	1,2	0,5	-0,3
4.1.1 Зайнятість в наукомістких сферах	28/39	79,2	0,0	0,0
4.2.1 Експорт середньо- та високотехнологічних товарів	34/39	27,3	-19,1	-1,7
4.2.2 Експорт наукомістких послуг	28/39	59,7	12,7	0,0
4.2.3 Реалізація інноваційної продукції	39/39	3,1	3,4	3,4
4.3.3 Частка винаходів у сфері екологічних технологій	15/39	87,8	-10,0	-2,9

Джерело: складено за даними звіту EIS 2022 та додатку В до звіту EIS 2022.

Україна має різноспрямовані тренди за окремими показниками. Позитивну динаміку в 2022 р. порівняно з 2015 р. мають 10 показників, але лише за 4 з них зростання нормованих балів складає більше ніж 9,9%. Негативну динаміку мають 9 показників та ще 2 показника Україна має нульову динаміку. Внаслідок цього Україна в цілому має негативну динаміку Зведеного інноваційного індексу.

В Україні всього два показника за своїми значеннями складають більше ніж 50% до ЄС і при цьому мають динаміку більшу ніж 9,9%, це венчурні витрати на НДР та експорт наукомістких послуг. Переважна більшість показників України або за своїми значеннями менше 50% від середнього в ЄС, або мають негативну динаміку, або і те і інше одночасно. До останніх відносяться 9 показників, які характеризують: підготовку наукових кадрів, державне фінансування та підтримку наукових досліджень, витрати на НДР у бізнес секторі, вдосконалення навичок персоналу з ІКТ, МСП з технологічними інноваціями, співпрацю в інноваційній діяльності, експорт середньо- та високотехнологічних товарів.

У звіті *EIS 2022*, як вже було сказано раніше, відсутні дані України за 11 показниками. Вони стосуються освітнього рівня населення (показники 1.1.2 та 1.1.3), діджиталізації (1.3.1 та 1.3.2), витрат на інновації на одну особу зайнятих на інноваційних підприємствах (2.2.3), частки спеціалістів ІКТ (2.3.2), МСП з інноваціями бізнес процесів (3.1.2), мобільності кадрів у науці і техніці (3.2.3), зайнятості на інноваційних підприємствах (4.1.2), продуктивності ресурсів (4.3.1) та викидів в атмосферу в промисловості (4.3.2). Ці дані, у разі надання їх до Європейського інноваційного табло, дали б змогу більш детально оцінити інноваційну ефективність України та більш об'єктивно показати місце України серед інших країн. Цьому, сподіваємося, буде сприяти прийняття нового Закону України «Про офіційну статистику» від 16 серпня 2022 року[6].

Україна буде мати шанс стати більш успішною лише в тому випадку, якщо прогрес в інноваційній сфері буде більш швидкий, ніж у середньому в ЄС. Приклади такого прогресу показують такі центрально-східні країни Європи, як Естонія, Литва, Чехія, Сербія, Хорватія, Північна Македонія, Польща.

Список використаних джерел

1. European Innovation Scoreboard. European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

2. Hugo Hollanders, Nordine Es-Sadki, and Aishe Khalilova. European Innovation Scoreboard 2022. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. 102 p. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2022-09/ec_rtd_eis-2022-main-report.pdf

3. Hugo Hollanders and Nordine Es-Sadki. European innovation scoreboard 2022. Methodology report. European Commission, 2022. 87 p. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2022-09/ec_rtd_eis-2022-methodology-report.pdf

4. Коды регионов ISO 3166-1 Alpha 2. URL: <https://snipp.ru/handbk/iso-3166-1-alpha-2>

5. Hugo Hollanders and Nordine Es-Sadki. European Innovation Scoreboard 2022 – Annex B Performance per indicator. European Commission. 38 p. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2022-09/ec_rtd_eis-2022-annex-b.pdf

6. Про офіційну статистику: Закон України від 16 серпня 2022 року №2524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text>

Маркітан Аліна Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»,
спеціальність «Облік та оподаткування»;*

науковий керівник:

Ставицький Олександр Вікторович,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики,

IT та математичних методів в економіці;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЕКОНОМЕТРИЧНІ МОДЕЛІ ДЛЯ АНАЛІЗУ І ПРОГНОЗУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах стрімкої цифровізації суспільства, економетричне моделювання стало затребуваним серед підприємств та підприємців у різних галузях. Власне кажучи, хоча й цей термін використовується доволі часто, але навколо нього існує багато неправильних уявлень і тверджень. Незважаючи на те, що більшість людей розходяться в поглядах на застосування

економетрики в бізнес-задачах, ніхто не може заперечувати важливість її фундаментальної роботи в різних проектах.

Економетрика зазвичай є підходом, який керується моделлю, тоді як статистика є підходом, який керується даними. Економетрична модель використовується для прогнозування майбутніх подій в економіці. Модель вважається повною, якщо вона містить достатньо рівнянь для прогнозування значень для всіх змінних у моделі. Якщо модель повна, її можна використовувати для прогнозування поведінки змінних. Однак насправді жодна економетрична модель не є справді повною. Усі моделі містять деякі змінні, на які впливають зовнішні сили, і тому модель не може їх передбачити. Економічний прогноз може бути неправильним через: (а) неправильні припущення щодо зовнішніх або екзогенних змінних, які відомі як помилки введення; або (б) економетричні рівняння, які є лише наближеннями до істини. Відхилення прогнозів від цих рівнянь називаються помилками моделі. Чим менше помилка моделі, тим краще підходить модель. [1]

На нашу думку, можна виділити декілька переваг економетричного моделювання:

- ✓ Вимірювання маркетингової та інвестиційної діяльності: моделювання попиту, беручи за основу маркетингову діяльність, може значно вплинути на ціноутворення товарів та послуг компанії, рекламу та інвестиції.
- ✓ **Моделювання ризиків та прогнозування економічних результатів:** економетричне моделювання може допомогти мінімізувати ризик і передбачити результати з певною ймовірністю, коли підприємство має прийняти непередбачуване рішення в процесі своєї діяльності

Можливість схвалення кращих рішень щодо розподілу ресурсів та капіталу: прогнозування попиту на послуги може допомогти належним чином розподілити кадрові ресурси. Ефективний розподіл персоналу сприяє задоволенню потреб клієнтів без зайвих витрат і з меншими затримками.

Також розрізняють загальні форми економетричного моделювання:

- ✓ **Моделювання маркетингового комплексу (МММ):** вважається однією з найпоширеніших форм моделі, яка використовується фірмами. Ця модель дає повне уявлення про ефективність кожного маркетингового каналу фірми порівняно з окремою конкретною поведінкою споживачів.

- ✓ **Моделювання капіталу бренду:** на нашу думку, це дає уявлення про ефективність маркетингових каналів протягом усього шляху споживача та в порівнянні з кількома споживчими результатами.
- ✓ **Довгострокове (LT) моделювання:** цей вид моделювання дає загальне уявлення про вплив маркетингових каналів у довгостроковій перспективі. Він визначає механізми довгострокового зростання маркетингу.

Загалом існує два типи даних, доступних для аналізу: часові ряди, перехресні дані.

Часовий ряд – це ряд точок даних, упорядкованих у часі. У часових рядах час часто є незалежною. Перехресні дані є результатом зборуданих, проведеного в один момент часу на статистичній одиниці. Що стосується перехресних даних, нас цікавить не зміна **даних** з часом, а поточна дійсна думка респондентів щодо питання в **опитуванні** [3]. Підприємства здебільшого збирають дані часових рядів, тому більшість моделювання, що виконується для бізнес-цілей, є моделюванням часових рядів. Процедура моделювання часових рядів має перевагу простоти. Часовий ряд можна використовувати для прогнозування змінних, не турбуючись про теоретичні взаємозв'язки між пов'язаними змінними. Таким чином його можна використовувати як для аналізу минулого, так і для прогнозування майбутнього.

Отже, економетричні моделі – це потужні інструменти, які можуть рухати бізнес вперед, допомагаючи приймати розумніші рішення, оптимізувати витрати та краще розуміти запити споживачів.

Список використаних джерел

1. Sampri S. (2017). Econometric modelling: how it can help business Analytics Insight. URL: <https://www.analyticsinsight.net/econometric-modelling-how-it-can-help-in-the-business/>.
2. Peixeiro M. (2019). The Complete Guide to Time Series Analysis and Forecasting. Towards Data Science. URL: <https://towardsdatascience.com/the-complete-guide-to-time-series-analysis-and-forecasting-70d476bfe775>.
3. Definition Cross-sectional data. (2019). Statista. URL: https://www.statista.com/statistics-glossary/definition/357/coss_sectional_data/.

*Мельникова Марина Віталіївна,
доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу проблем перспективного розвитку ПЕК,
Інститут економіки промисловості НАН України*

ПРО ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ МІСЬКОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ З РОЗПОДІЛЕНОЮ ЕНЕРГОГЕНЕРАЦІЄЮ

Розподілена енергогенерація займає особливе місце в енергетичному секторі промисловості України, оскільки охоплює напрями, пов'язані з виробництвом енергії на непрофільних підприємствах або безпосередньо її споживачами. Один з таких напрямів передбачає генерацію теплової або електричної енергії безпосередньо в будівлі з нетрадиційних джерел, включаючи сонячну, термальну або енергію від спалювання відходів. Інший напрям пов'язаний з «інтеграцією енергетики в техносферу» [1], що дозволяє споживати надлишок енергії, яка виробляється як вторинний ресурс (продукт) металургійними, коксохімічними, нафтопереробними та іншими промисловими підприємствами, для потреб теплопостачання в житлово-комунальному господарстві. Обидва із зазначених напрямів розподіленої енергогенерації є актуальними, зважаючи на їх вплив на економію традиційних джерел енергії, сприяння укріпленню екологічної безпеки та створенню комфортних умов життя населення, що повністю відповідає як довоєнним цілям сталого розвитку та завданням повоєнного відновлення економіки України, задекларованим в указах Президента України та розпорядженнях Кабінету Міністрів України.

Управління процесами розподіленої енергогенерації в системі міського теплопостачання, як в будь-якій енергетичній системі, включає технічну та економічну складові. Саме зазначені складові обумовлюють особливості використання інформаційних технологій для створення систем підтримки прийняття рішень з управління технічними та бізнес-процесами. Зазначені рішення в системі міського теплопостачання спрямовано на забезпечення безперебійності надання споживачам тепла та зниженню аварійності мереж, а також накопичення масивів даних і отримання ретроспективної та оперативної інформації про стан енергетичного об'єкту для реагування на зміну ситуації в реальному масштабі часу.

Питанням впровадження інформаційних технологій в енергетиці в загалі, та теплогенерації, зокрема, присвячено праці О.С. Биконі [2], О.Г. Гриба, Г.А. Сендеровича, О.В. Дяченко, І.Т. Карпалюка та С.В. Швеця [3], Д.І. Олійника [4]. Що стосується використання інформаційних технологій в міському теплопостачанні, то слід звернути увагу на дослідження авторського колективу монографії за редакцією М.О. Кизима [5] і статтю І.А. Вакуленко та С.І. Колосок [6] про імплементацію європейського досвіду, щодо використання концепції Smart Grids для модернізації системи міського теплопостачання в українських містах та пропозиції, спрямовані на стимулювання збільшення обсягів виробництва теплової та електроенергії з використанням елементів розподіленої енергогенерації. Слід зазначити, що практично всі перелічені дослідники звертають більш уваги на техніко-технологічну складову управління системою теплопостачання з елементами розподіленої енергогенерації, однак економічне управління процесом передачі надлишків виробленої теплової енергії між виробниками для задоволення потреб замовників-споживачів є не менш важливим, що підкреслює актуальність обраної теми, визначає мету та завдання цього дослідження.

Економічне управління процесом розподіленої енергогенерації в системі міського теплопостачання передбачає виконання функцій планування, організації, фінансування та контролю, однак найбільш важливими постають скоординованість дій учасників або їх узгоджена взаємодія. Це обумовлено тим, що учасники процесу теплопостачання можуть локально планувати, здійснювати облік, фінансування та контроль генерації теплової енергії у відповідності до потреб власних споживачів та потужності обладнання. А надлишок виробленої енергії або її економія передається іншим постачальникам або їх замовникам-споживачам, з якими виробник енергії встановлює економічні відносини. Облік та контроль виробленої та розподіленої енергії може здійснюватися інформаційними системами з автоматизації технологічних процесів. Використання інформаційних технологій для реалізації економічних відносин між учасниками полягає у встановленні розрахунків або тарифів за спожиту енергію, яка виробляється на засадах розподіленої генерації. Автоматизація технологічних процесів виробництва енергії передбачає узгоджене використання інформаційних технологій для організації економічних відносин між учасниками. При цьому може бути обрана організаційна форма взаємодії між учасниками системи міського теплопостачання з елементами розподіленої енергогенерації за типом енергетичних кооперативів або асоціацій

у відповідності до європейського досвіду. Однак незалежно від обраної форми організаційно-економічної взаємодії для використання інформаційних технологій потрібно сформувати уніфіковану інформаційну базу та програмне забезпечення, узгодити можливість отримання даних про результати діяльності учасників процесу виробництва і розподілу енергії на засадах прозорості та доступності.

Особливої уваги з точки зору розподіленої енергогенерації в теплопостачанні заслуговують ОСББ, що використовують індивідуальні системи опалення та мають можливості передавати надлишок виробленої або зекономленої енергії партнерам на підставі встановлення тимчасових або постійних економічних відносин шляхом створення договірних об'єднань, асоціацій. В рамках асоціації встановлюються технологічні та організаційно-економічні зв'язки за допомогою інформаційних технологій, що дозволяє забезпечити взаємовідносини між учасниками, пов'язані з обліком і контролем розподіленої енергії та розрахунками щодо компенсації витрат виробнику енергії або отриманням плати за послуги теплопостачання споживачем іншого виробника енергії.

Що стосується виробників теплової енергії, які надають послуги теплопостачання в промисловому та комунальному секторі, то зазначена тепла енергія може бути вторинним(супутнім) продуктом (або відходом) в промисловому виробництві (це стосується металургії, вуглевидобутку, нафтопереробки та ін.) або продуктом спалення промислових та побутових відходів. Якщо така енергія є супутнім продуктом, економічне регулювання відносин між учасниками повинно враховувати джерела енергії, а також забезпечувати стимулювання участі у розподілених мережах та запобігання технологічного і економічного ризику несанкціонованого підключення та відключення постачальника теплової енергії від розподільної мережі.

Таким чином, інформаційні технології в міському теплопостачанні з використанням розподіленої енергогенерації дозволяють приймати рішення за дотриманням принципів адекватності, цілеспрямованості, оперативності, мінімальної ризикованості, що у свою чергу сприяє підвищенню ефективності виробництва за рахунок економії енергоресурсів та задоволенню потреб споживачів на підставі маршрутизації потоків енергії. У подальших дослідженнях доцільно висвітлити питання підвищення інвестиційної привабливості системи міського теплопостачання з елементами розподіленої енергогенерації, а також методи та інструменти фінансування впровадження інформаційних технологій у зазначену сферу.

Список використаних джерел

1. Кизим М.О., Шпілевський В.В., Зінченко В.А., Шпілевський О.В. Глобальні виклики та перспективи структурного розвитку електроенергетики України. *Бізнес-інформ*. 2022. №7. С.86-98.
2. Биконя О.С. Формування інтелектуальної енергосистеми України. *Економіка і прогнозування*. 2014. №1. С.87-96.
3. Гриб О.Г., Сендерович Г.А., Дяченко О.В., Карпалюк І.Т., Швець С.В. Аналіз перспектив розвитку цифрової енергетики в Україні. *Вісник національного технічного університету ХПІ. Серія: Гідравлічні машини та гідроагрегати*. 2020. №1. С. 85-90.
4. Олійник Д.І. «Розумна енергетика»: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Віче*. 2015. №21. С.46-48.
5. Теоретико-прикладні аспекти декарбонізації та розвитку розподіленої електроенергетики України : кол. моногр. / за ред. М.О.Кизима. Харків: ,2020.344 с.
6. Вакуленко І.А., Колосок С.І. Взаємозв'язок Smart Grids концепції з оновленням теплоенергетики України. *Вісник СумДУ. Серія Економіка*. 2019. №1. С.14-18.

Осауленко Олександр Григорович,
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, ректор;

Горобець Олена Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики, інформаційних
технологій та математичних методів в економіці;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОТОКОВІ ДАНІ: МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Ще у 2017 р., досліджуючи розвиток офіційної статистики крізь призму Індустрії 4.0, В. Редермахер наголошував на тому, що статистики повинні усвідомлювати силу даних, яка полягає в трансформації інформаційних послуг [1]. Трансформація у середовищі інформаційних послуг має прояв безпосередньо у зростаючих вимогах користувачів до своєчасності, оперативності та повноти інформації, ще одним проявом такої трансформації є безперервна поява нових даних – альтернативних. У цьому контексті

доцільно згадати, що за оцінками журналу Forbes станом на 2018 р., щоденна кількість вироблених даних складала 2,5 квінтильйона байтів [2].

З огляду на зазначене, варто наголосити на тому, що офіційна статистика знаходиться в процесі еволюціонування від операційної до альтернативної моделі [1]. Така альтернативна модель ґрунтується на залученні альтернативних джерел – великих даних, які вимагають застосування нестандартних для статистиків інструментів та методів їхньої обробки. Такий підхід має на меті посилення захисту конфіденційності вхідних даних і розподілу фізичного та логічного контролю над усіма статистичними процесами. Таким чином, варто акцентувати увагу на певній ієрархії в екосистемі великих даних, з метою подальшого аналізу підходів до обробки видів великих даних.

Екосистема великих даних має розгалужену структуру, ключовими глобальними групами якої є дрібні дані, глибокі дані, мікродані та нанодані. Практично усі події в світі, що пов'язані із соціальним, економічним і фізичними взаємодіями кодуються в «дані», які збираються, обмінюються, зберігаються, обробляються і аналізуються, утворюючи при цьому своєрідні темні дані.

Враховуючи таке різноманіття даних, Європейською комісією ООН було розроблено Класифікацію великих даних [3]. Таким чином, великі дані було класифіковано за трьома групами: дані соціальних мереж (у цьому випадку класифікації люди виступають джерелами даних) – дані соціальних мереж, блогів, мобільних телефонів, електронної пошти; дані традиційних бізнес-систем (де джерелами даних є опосередковані бізнес-процеси) – дані медичних систем, електронної комерції, державних установ; дані Інтернету речей (дані виробляються комп'ютерами (машинами)) – дані з датчиків розумних будинків, автомобілів, зображення з комп'ютерних систем, цифрових журналів. Варто зазначити, що усі ці види даних є потоковими, тобто характеризуються безперервним створенням нових даних у реальному часі. Говорячи про методи обробки поточкових даних, маємо на увазі збирання, групування та аналіз даних у реальному часі, що неможливо зробити за допомогою усталених статистичних інструментів та методів. Найбільш ефективним у цьому випадку є спеціальне програмне забезпечення, яке здатне опрацювати в реальному часі зазначені специфічні, потенційно інформаційні, потоки даних [4].

Наразі для роботи з потоковими даними рекомендується використовувати проєкт з відкритим кодом – Apache Kafka та комплексну платформу хмарних обчислень – Amazon Web Services (AWS).

Разом з тим, говорячи про методи обробки потокових даних слід наголосити на тому, що потокові дані, в свою чергу, поділяються на структуровані (тобто будь-який набір даних, організований і структурований певним чином на веб-сторінці), напівструктуровані (дані, які не зберігаються в реляційних базах даних) та неструктуровані дані (тобто, дані, які не впорядковані відповідно до попередньо встановленої моделі або схеми, і тому не можуть бути збережені в традиційній реляційній базі даних) [5], підходи та інструментарій до обробки яких мають свої особливості.

Так, серед інструментів обробки структурованих даних варто виокремити потужну технологію інтернет-аналітичної обробки даних – OLAP, автономний, безсерверний, транзакційний механізм реляційної бази даних з нульовою конфігурацією – SQLite, вільну систему керування базами даних для швидкої обробки великих даних – MySQL, систему управління базами даних – PostgreSQL.

З огляду на зазначене, варто зауважити, що поява первинних нестандартних джерел та даних, а також пов'язаних із цим незворотних трансформацій у підходах до їхньої обробки, пробуджує статистиків до тісної співпраці з фахівцями ІТ-середовища у частині постійного пошуку нових методів збирання та зберігання великих даних, розробки методології їх обробки, а також додаткового інструментарію для подальшого аналізу.

Список використаних джерел

1. Radermacher W. (2017). Official Statistics 4.0. Swiss Statistical Days 2017. doi: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16604.9024>
2. Marr B. (2018). How Much Data Do We Create Every Day? The Mind-Blowing Stats Everyone Should Read. Forbes. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/05/21/how-much-data-do-we-create-every-day-the-mind-blowing-stats-everyone-should-read/?sh=14eea80d60ba>
3. Classification of Types of Big Data. Retrieved from: <https://statswiki.unece.org/display/bigdata/Classification+of+Types+of+Big+Data>
4. Eastern Partnership Civil Society Facility. (2018). The Data Deluge: Blessing or Curse? Ideas from DataFest Tbilisi. Retrieved from: <http://eapcivilsociety.eu/news/project-news/the-data-deluge-blessing-or-curse-ideas-from-datafest-tbilisi-november-2018.html>
5. IBM Cloud Education. Structured vs. Unstructured Data: What's the Difference? Retrieved from: <https://www.ibm.com/cloud/blog/structured-vs-unstructured-data>

Петраш К. І.,
здобувачка освітнього рівня «бакалавр»,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»;
науковий керівник:

Яремко І. І.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та
фінансового менеджменту;
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

У сучасному світі все змінюється і розвивається надзвичайно швидко. Оскільки невизначеність стає новою нормою, правильні вчинки мають вирішальне значення для успіху стратегії розвитку бізнесу.

Кожна бізнес-структура, яка працює в нинішньому економічному кліматі, повинна визначити та зрозуміти, як боротися зі змінами, щоб вижити. За останні роки темпи цих змін значно зросли, ставши частиною повсякденної реальності сучасних компаній та організацій.

Розвиток бізнесу та конкретні ключові показники ефективності є основними цілями всіх компаній, які прагнуть залишатися на місці та з часом масштабуватися. Звичайно, неактивні організації часто ризикують втратити свою конкурентну перевагу і піддаються високому ризику. Тому компаніям необхідно стежити за змінами, оцінювати їх і належним чином реагувати через апарат управління.

При цьому в сучасних умовах створюються такі умови, як:

- ✓ глобалізація зростання значення рівня якості товару;
- ✓ ціна та рівень задоволення споживачів;
- ✓ підвищення важливості стійких відносин зі споживачами;
- ✓ посилення впливу сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Через ці умови українським компаніям на сучасному етапі необхідно протистояти змінам зовнішнього середовища, використовуючи інновації чи інші заходи, що сприяють досягненню цілей. Тому компанії все частіше застосовують у своїй діяльності нові, іноді ризиковані, стратегічні ідеї.

Підходи, які працювали в минулому, часто не відповідають умовам, створеним новим сучасним суспільством, що призвело до появи нових методів та інструментів управління. Це нові методи (інноваційні та технологічні) та інструменти управління, які допомагають організаціям адаптуватися до поточних вимог ринку та є ключовим фактором у забезпеченні ефективності бізнесу [1].

Тому ми вважаємо, що однією з новітніх технологій у всіх сферах бізнесу є використання цифрової трансформації, яка допомагає зробити робочі процеси кожного відділу більш ефективними, збільшити міжнародний обмін ресурсами та уникнути труднощів, пов'язаних із різноманітними бар'єрами та відмінності культур. Незалежно від сфери діяльності компанії та її розміру, саме цифрова трансформація визначить перелік її основних цілей. Дослідження AltimeterGroup показало, що цифрова трансформація допомагає компаніям збільшувати дохід, залучати та утримувати талановитих професіоналів, а також зміцнювати довгострокові відносини з клієнтами [3].

Основними складовими цифрової трансформації є:

– Стратегічні бізнес-технології. Перш ніж думати про трансформацію, кожна компанія шукає правильні інструменти та інфраструктуру. Навчання співробітників роботі з цими системами, інтеграція нового програмного забезпечення з існуючими платформами та зміна великомасштабних операцій – лише деякі завдання, необхідні на цьому етапі;

– Залучення талановитих експертів. Цифрова трансформація допомагає розвинути країнам більше залучатися до міжнародного бізнесу. Наприклад, компанії Південно-Східної Азії використовують різні стратегії для набору талановитих фахівців з різних країн. І завдяки відповідним інструментам вони можуть зробити це, не порушуючи бізнес;

– Глобалізація послуг. Глобалізація не обмежується товарами. Крім усього цього, глобалізація має дуже важливий вплив на послуги в цілому. Завдяки технологічним інноваціям доступна все більша кількість інструментів, які допомагають оптимізувати виробництво. Хоча більшість компаній мають справу з технологіями та новими стратегіями підбору персоналу, глобалізація послуг залишається сферою, де більшість компаній можуть вдосконалюватись або використовувати додаткові знання.

Головна особливість нових систем управління має бути орієнтована на довгострокову, довгострокову та інноваційну діяльність, переорієнтацію ринків, розширення асортименту та максимальне використання творчого потенціалу працівників. Основні тенденції показані на рис. 1.

Рис. 1 Сучасні тенденції розвитку українських бізнес-структур

З огляду на сьогоднішній день, можна стверджувати, що в сучасному світі надзвичайні технології – це нові технології, які з’являються на кожному ринку, допомагаючи компаніям у будь-якій сфері створювати кращі рішення [2].

Загалом останні періоди були складними для ведення бізнесу в усьому світі, і Україна не є винятком. Під час пандемії багатьом довелося реструктуризувати свої робочі процеси та адаптуватися до дистанційної доставки продуктів і послуг. Інші компанії не витримали пандемії та не витримали на ринку.

Сьогоднішній день демонструє абсолютно непередбачувані умови для українського бізнесу та важку роботу в умовах воєнного стану.

Таким чином, у постійно мінливому бізнес-середовищі стає все важче виділитися та залучити нових клієнтів. Один із найкращих підходів для ще більшого зростання компанії – це цифрова трансформація бізнесу. Особливе значення має грамотне управління ресурсами компанії. Справжня трансформація є результатом поєднання трьох елементів – необхідних інструментів, людей та послуг [3]. Разом описані вище елементи утворюють потужний спосіб розширення виробництва товарів і послуг. Рухливі фактори – розвідка та фінанси – стають найважливішими ресурсами та ключовими елементами управління міжнародними корпораціями в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Веретюк С.В., Пілінський В.С. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні. *Фінансовий простір*. 2017. № 3(27). С. 51–58.
2. Гринько Т. В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку. 2013. № 10. С. 247–252
3. Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник НТУУ “КПІ”*. Київ, 2020. № 17 (2020). С. 280-290.

Пузанов Дмитро Ігорович,

здобувач освітнього рівня «бакалавр»,

спеціальність «Економіка»;

науковий керівник:

Голубова Галина Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики, інформаційних технологій та математичних методів в економіці;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЦІНОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ КРИПТОВАЛЮТ

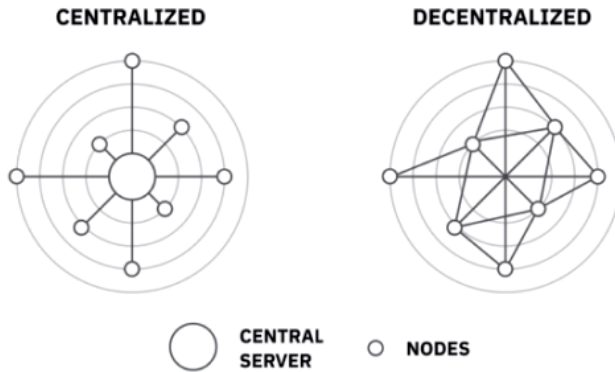
Термін «криптовалюта» уособлює поєднання криптографії та валюти, оскільки криптовалюта широко використовує криптографічні методи для захисту транзакцій між користувачами. За останні 20-ть років було декілька спроб створити цифрові гроші, але першою з криптовалют був Bitcoin, випущений у 2009 році. Ця одиниця криптогрошей була створена людиною або групою людей під псевдонімом Сатоші Накамото.

В сучасному інформаційному суспільстві криптовалюта – це унікальна форма цифрових грошей, яка дозволяє людям передавати цінність у цифровому середовищі. Інколи, помилково цифрові гроші ототожнюють з системою PayPal (цифровий банківський додаток). На перший погляд здається, що вони мають одні й ті ж характеристики використання: оплата за товари та послуги, перекази рідним, онлайн-покупки на вашому улюбленому веб-сайті тощо. Але, насправді, це різні гроші та різні операції.

Основна функція криптовалют – служити системою електронних грошей, яка не належить одній конкретній стороні. Криптовалюти на-

лежать до *децентралізованих мереж*, рис. 1., в яких ноди взаємопов'язані та передають інформацію між собою. *Централізовані мережі*, зазвичай, використовують банківські установи, коли користувачі обмінюються інформацією через центральний сервер.

В криптомайнінгу не існує центрального банку або групи користувачів, які можуть змінювати правила без досягнення консенсусу. Учасники мережі використовують програмне забезпечення, яке пов'язує їх з іншими учасниками, щоб вони могли обмінюватись інформацією між собою.

Рис. 1. Схема функціонування банківських систем та криптомайнінгу

Децентралізація криптовалютних мереж робить їх дуже стійкими до відключення, а централізована мережа є більш вразливою. У криптовалюті, ноди зберігають копію бази даних, кожна фактично діє як власний сервер. Окремі ноди можуть перейти в автономний режим, але їх вузли і раніше зможуть отримувати інформацію від інших нод. Таким чином, криптовалюти працюють 24 години на добу, 365 днів у році. Вони дозволяють передавати вартість у будь-яку точку земної кулі без втручання посередників, тому їх часто називають інклюзивні (тобто – без дозволу).

Наразі найпопулярнішими валютами в криптосвіті є *Bitcoin* на *Ethereum*. Bitcoin породив величезну кількість криптовалют – одні націлені на конкуренцію, а інші на інтеграцію функцій, недоступних у Bitcoin. Станом на 1.10.2022 року вартість одного Bitcoin становить 19432,83 \$ (рис.2), а коїна Ethereum – 1336,95 \$ (рис.3). Ethereum, мабуть, найпопулярніший приклад такого блокчейну.

СЕКЦІЯ 4. Проблеми та перспективи використання інформаційних технологій в економіці та статистиці

Рис. 2. Вартість Bitcoin
Джерело [1]

Рис. 3. Вартість Ethereum

З графіків видно, як коливається цінова політика коїнів. Досить недавно ціна за один коїн згаданих криптовалют була вищою, ніж сьогодні (1.10.2022 р.). За даними CoinMarketCap, за минулий тиждень вартість криптовалюти подешевшала більш ніж на 16%. Другий найдорожчий криптоактив Ethereum просів на 25% [2].

Однак, експерти дають прогноз, що вартість цих валют буде зростати протягом 2023 року і сягне вище минулорічних показників (вартість одного біткоїна у 2021 році була за 60000\$), рис. 4.

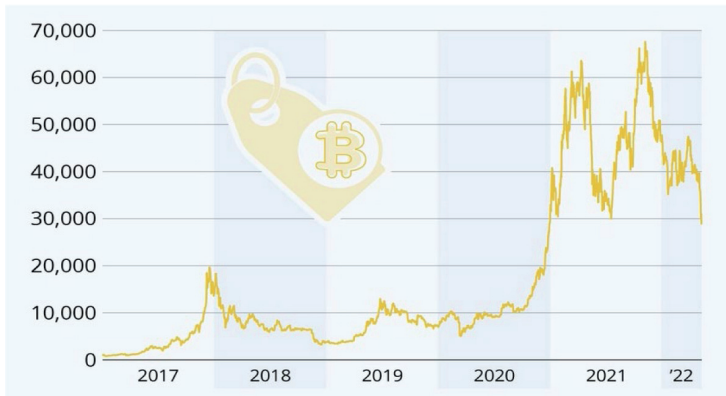
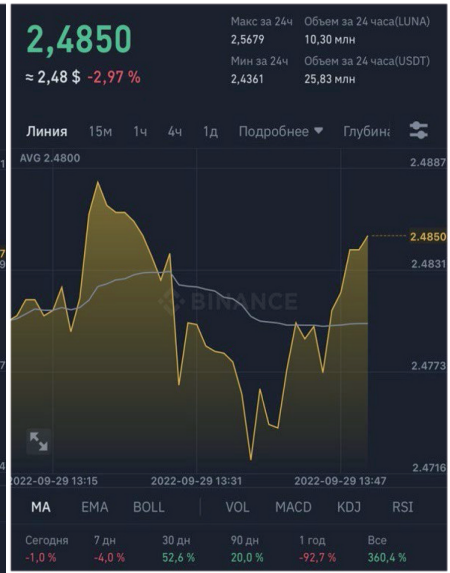

Рис. 4. Динаміка вартості біткоїна за останні роки

За результатами спостережень автора на крипторинку та за оцінками експертів, спостерігається тенденція, що низка сучасних валют ДУже сильно залежать від ціни на Bitcoin (рис. 5). Наприклад, ціна валюти Luna (рис. 6) знижується, практично, пропорційно, зниженню вартості Bitcoina, і навпаки – зростає, коли ціна за Bitcoin росте.

Рис. 5. Вартість Bitcoin
Джерело [1]

Рис. 6. Вартість Luna

Вартість та курс криптовалюта часто змінюються дуже швидко (рис. 2 – вартість Bitcoin 19432,83 \$ та рис. 5 – вартість Bitcoin 19446,42 \$). На формування ціни біткоїнів впливає низка факторів:

- ✓ закон попиту та пропозиції (на відміну від традиційних валют чи багатьох цінних паперів, пропозиція більшості криптовалют суво-ро обмежена);
- ✓ конкретна блокчейн-платформа (може спричинити здешевлення та прискорення транзакцій);
- ✓ складність видобутку (чим важчий видобуток, тим складніше під-вищити пропозицію, що провокує зростання вартості);
- ✓ суспільний настрій, політика ЗМІ тощо.

Окрім вищеописаних факторів, слід зважати на закономірність, яка спостерігається на ринку – більшість криптовалют тісно корелюють з Bitcoin, тобто коливання цін інших криптовалют залежить від ціни на біткоїн. Таким чином, Bitcoin є ключовою криптоодиницею, що стоїть у витоків зародження цифрових грошей.

Список використаних джерел

1. Binance academy. URL: <https://academy.binance.com/uk>
2. Liga. Фінанси. URL: <https://finance.liga.net/ua/cryptoeconomics>

*Ставицький Олександр Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
статистики, ІТ та математичних методів в економіці
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ЕКОНОМЕТРИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Комерційне використання Інтернету почалося в 1994 році й відтоді у засобах масової інформації використання електронної комерції (e-commerce) широко висвітлюється. Менеджери підприємств розповідають, що використання елементів електронної комерції веде до позитивних змін у відносинах між клієнтами та постачальниками, оптимізації бізнес-процесів та, в деяких випадках, навіть до реструктуризації цілих галузей.

Нині швидко зростає кількість інформативних джерел про впровадження та використання електронної комерції організаціями. Більшість досліджень було проведено у великих компаніях, які запровадили електронну комерцію. В наш час існують цікаві дослідження, присвячені електронній комерції в конкретному контексті малих і середніх підприємств і навіть у контексті мікро бізнесу.

Засоби комунікацій через мережу Інтернет з кожним днем стають все популярнішими та поступово витісняють або інтегрують у собі інші засоби традиційних та електронних комунікацій. Як наслідок, стає усе помітнішим швидкий розвиток спеціальних комунікаційних сервісів для задоволення різноманітних потреб користувачів інтернету. Прикладами інтернет-орієнтованих комунікаційних сервісів нового покоління є соціальні мережі, тематичні форуми, електронна комерція, електронне самоврядування [3].

Однак, незважаючи на цей інтерес до впливу на розміри організації та підходу до електронної комерції було проведено небагато прямих порівнянь між підходами малих і великих компаній до цього нового виду діяльності.

Дослідження показало, що використання електронної комерції для реагування на конкурентів, надання більш якісних послуг клієнтам і покращення відносин з постачальниками сприяло охопленню меншими підприємствами більшої кількості заказів, ніж великими підприємствами. Лише у сфері підвищення операційної ефективності великі підприємства виявили більший інтерес до впровадження електронної комерції. Також було встановлено, що менші підприємства вважають, що вони отримали більші вигоди від своїх послуг електронної комерції, ніж великі підприємства в усіх досліджуваних сферах.

Очікується, що підприємства, які впровадили електронну комерцію, отримають переваги від цих послуг. Можна припустити, що невеликі компанії переходять на електронну комерцію, щоб ефективніше конкурувати, що часто називають «вирівнюванням поля». Також можна додати, що більші компанії, швидше за все, запровадять електронну комерцію, щоб оптимізувати свої внутрішні операції, які, ймовірно, будуть складнішими, ніж операції менших підприємств, і зможуть полегшити їхні операції з постачальниками, яких, вірогідно, буде більше.

Сьогодні методи машинного навчання та електронна комерція стрімко розвиваються. Отже, варто об'єднати між собою ці тенденції та проаналізувати, як технології машинного навчання можуть допомогти у сфері фінансів, які перспективи, переваги та недоліки їх застосування [1]. Чимало сучасних технологій застосовується у сфері електронного бізнесу, але найбільш поширеними та популярними з них є мови програмування та розмітки web-сторінок, системи керування контентом (інструменти розробки та управління web-контентом і додатки для web, засоби інтеграції web-контенту та додатки в web), а також методи аналітики які використовують методологію економетричних моделей для створення прогнозів.

Економетрична модель вважається аналітичною для одного або кількох тверджень про економічну поведінку, яка спирається на статистичну реалізацію для вирішення цілей гіпотези тестування, оцінки параметрів або використовується в задачах прогнозування чи моделювання.

Вихідною інформацією при побудові математичних моделей процесів функціонування систем електронної контент-комерції є дані про призначення й умови роботи досліджуваної (проектованої) системи S. Ця

інформація визначає основну мету моделювання системи S і допомагає сформулювати вимоги до розроблювальної математичної моделі M. Причому рівень абстрагування залежить від кола тих питань, на які дослідник системи електронної контент-комерції хоче одержати відповідь за допомогою моделі, і в якому ступені визначає вибір математичної схеми [1].

Введення поняття «математична схема» дає змогу розглядати математику не як метод розрахунку, а як метод мислення, як засіб формулювання понять, що є найважливішим при переході від словесного опису системи до формального подання процесу її функціонування у вигляді деякої математичної моделі (аналітичної або імітаційної). Наприклад, подання процесу функціонування інформаційно-обчислювальної системи колективного користування Інтернет-газети у вигляді мережі схем масового обслуговування дає можливість добре описати процеси, що відбуваються в системі, але при складних законах розподілу вхідних потоків і потоків обслуговування не дає можливості одержати результати у явному вигляді [2]. Протягом останнього десятиліття економетричні моделі все ширше використовуються урядом (для аналізу політики та прогнозування), промисловістю (головним чином як інструмент прогнозування) та університетами (для використання в навчанні та для різноманітних дослідницьких цілей). Незважаючи на зростаючу важливість таких моделей у різних ситуаціях прийняття рішень, процес систематичної оцінки моделі, за деякими винятками, які заслуговують на увагу, серйозно відставав від процесу багатомодельного поширення. Стосовно великомасштабних економетричних моделей було зроблено значні спроби провести серйозні міжмодельні порівняння.

Таким чином, можна дійти висновку, що використання методів економетрики в галузі електронної комерції надасть можливості для більш ефективного ведення бізнесу, тобто проводити маркетингові дослідження, проводити оптимізацію виробництва, автоматизувати певні процеси купівлі-продажу, здійснювати аналітичне дослідження ринку, надавати можливість для вибору найбільш оптимальної стратегії розвитку компанії.

Список використаних джерел

1. Береза А.М. Електронна комерція: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2002. 326 с.
2. Катренко А.В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації. Львів: "Новий світ – 2000", 2003. С. 286 – 322.
3. Пелещин А. М. Позиціонування сайтів у глобальному інформаційному середовищі. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 258 с.

Трембовецька Єлизавета Сергіївна,
здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»
спеціальність «Облік та оподаткування»;
науковий керівник:

Ставицький Олександр Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
статистики, ІТ та математичних методів в економіці;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОРІВНЯННЯ ПАКЕТІВ ПРИКЛАДНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ЕКОНОМЕТРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Економетричні дослідження пов'язані, зазвичай, з великим обсягом інформації та обчислень, ось чому вони потребують додаткової допомоги спеціалізованих програмних продуктів, таких як STATISTICA, SPSS, STATA, StatGraphics, EconometricViews та інші [1]. Але яка програма зручніша у використанні? Кожна програма має як переваги так і недоліки.

Так система STATISTICA має більше ніж півмільйона зареєстрованих користувачів, оскільки був створений фірмою StatSoftInc. (США). Цією системою користуються великі університети, дослідницькі центри, всі світові банки, компанії. Існують декілька версій зрізними мовами: німецька, французька, японська, іспанська, польська та інші [2].

А ось програма StatGraphics використовується не так часто, але один з найбільших плюсів – це хороша адаптація до останніх версій операційної системи Windows. Цей пакет прикладної програми був випущений пізніше ніж STATISTICA, але в ньому чудово продумана графічна система, що допомагає створювати чіткі графіки на будь-який смак [2].

Якщо порівнювати STATISTICA та StatGraphics, одразу кидається в очі, що STATISTICA робить більш точні обрахунки, в той час як у програмі StatGraphics комфортніша робота і простіше управління можливостями.

Тепер давайте розглянемо SPSS і STATA. SPSS, аббревіатура Statistical Package for Social Sciences, – це пакет статистичних програм, який переважно використовується для інтерактивного статистичного аналізу. SPSS містить повний набір статистичних інструментів, простий статистичний аналіз та інтеграцію з відкритим кодом, також підтримує різні операційні системи, такі як Windows, Mac OS, Linux на z Systems [3].

Stata – це перш за все програмне забезпечення для аналізу даних і статистики, яке забезпечує рішення для потреб науки про дані, отримує

та маніпулює даними, візуалізує модель даних, а також генерує чи створює корисні звіти. Stata – це потужний статистичний програмний інструмент для керування даними, аналізу даних і графіки [3].

Якщо порівнювати ці системи за складністю, то з впевненістю можна сказати, що SPSS краща для використання. SPSS можна використовувати для моделювання дуже складних даних, в той час як Stata не може бути придатна для комплексного аналізу.

При аналізі даних SPSS також буде краще, адже її можна використовувати для виконання процедур багатоваріантного аналізу великих обсягів даних. Stata забезпечує звичайні процедури аналізу.

Потрібно зазначити, що ці пакети прикладних програм використовуються в різних галузях. Так SPSS використовується в галузі медицини та соціальних наук для покращення життєвого циклу гнучкої розробки, а Stata в основному використовується в економетриці для розробки великомасштабних програм.

Основна з переваг SPSS – безпосередньо створювати результати у звітах. А ось Stata варто використовувати командного рядка та документування, що також не менш корисно.

SPSS в основному використовується для керування складними даними, як у звичній електронній таблиці Excel. Stata корисна для передових досліджень і ідеально підходить для розробників і дослідників. Що стосується статистичних аналізів, то SPSS трохи сильніша у цій сфері, а Stata відносно слабка в цій області [3].

З точки зору аналізу великих і складних даних можна розглянути SPSS, а Stata можна віддати перевагу та рекомендувати для отримання високої продуктивності та результатів у створенні звітів даних.

Якщо потрібний потужний, загально визнаний пакет з простим і зрозумілим навіть для початківців інтерфейсом, то краще скористатися SPSS. Для початківців і професіоналів, яким потрібна підказка і розвинена документація російською мовою, можна рекомендувати STATISTICA. Це потужне ПЗ з професійними можливостями. Переваги використання пакету STATISTICA: краще представлення 3D графіків та ілюстрацій; дане ПЗ є сертифікованим та надійним засобом обробки статистичних даних; дозволяє використовувати сучасні та надійні методи покладені в розробку ПЗ. Для невибагливих користувачів, які обмежуються у своїх дослідженнях стандартними статистичними методами можна рекомендувати Excel. Для ознайомлення із статистичною обробкою даних у учбовому процесі можна рекомендувати ознайомлення із більшістю розглянутих

ПЗ: універсальні – Minitab, MatLab, STATISTICA, STATA, S-PLUS, STATGRAPHICS, Stadia, SYSTAT, SPSS, Excel; професійні – BMDP, SAS; спеціалізовані – DATASCOPE, BioStat, MESOSAUR [4].

Тож кожен пакет прикладних програм для економетричних досліджень має свої переваги та недоліки. В залежності від цілі, напрямку діяльності та бажаних результатів використовуються різні системи, але це не означає що якась гірше, а якась краще.

Список використаних джерел

1. Лугінін В. М. Економетрія: навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2008. 312 с.
2. Порівняльний аналіз використання пакетів прикладних програм. Studwood. URL: https://studwood.net/1567590/ekonomika/sravnitelnyy_analiz_ispolzovaniya_paketov_prikladnyh_programm_statistica_i_statgraphics_pri_vypolnenii_korrelyatsionno-regressionnogo_analiza
3. Pedamkar P. Differences Between SPSS vsStata. Priya Pedamkar. Educba. URL: <https://www.educba.com/spss-vs-stata/>
4. Поїк М. В. Огляд програмних засобів статистичного аналізу даних. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5676>.

Харабара Тарас Іванович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту;

заступник директора юридичного департаменту –

начальник управління правового захисту інтересів

Міністерства в судах та інших органах

Міністерства економіки України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ

Судова влада – один із проявів державної влади в цілому, а судова система країни становить один з важливих інститутів державного регулювання та контролю. У правозахисному механізмі реалізації державної функції щодо забезпечення захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, центральне місце відводиться адміністративному суду [1].

Змістом адміністративного судочинства є здійснення правосуддя в адміністративних справах, шляхом розв'язання публічно-правових спорів. Дані про адміністративне судочинство є надзвичайно важливими для органів державної влади як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, оскільки об'єктивна інформація покликана сприяти ефективному функціонуванню системи державного управління, прозорості та підзвітності діяльності суб'єктів владних повноважень в Україні, прийняттю обґрунтованих управлінських рішень [2].

Вагома соціальна роль і своєрідне місце у державному механізмі зумовлюють формування цілісної нормативно-правової бази організації та функціонування судової системи України, закладення необхідних механізмів реалізації судової влади й правових гарантій відправлення судами правосуддя в Україні [3]. Найважливішими нормативно-правовими документами, що регламентують роботу судової системи та здійснення адміністративного судочинства в Україні є:

- ✓ Конституція України;
- ✓ Закон України “Про судоустрій та статус суддів”;
- ✓ Кодекс адміністративного судочинства;
- ✓ Закон України “Про судову експертизу”
- ✓ Закон України “Про судовий збір”
- ✓ Закон України “Про доступ до судових рішень”;
- ✓ Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему;

Положення про автоматизовану систему документообігу суду;

Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах.

Згідно зі статтею 125 Конституції України [4] судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Адміністративне судочинство із відповідними процесуальними формами, які відсутні в інших видах судочинства, забезпечує повний захист прав осіб у сфері публічно-правових відносин.

Відповідно до статті 15 Закону України “Про судоустрій та статус суддів” [5] та статті 18 Кодексу адміністративного судочинства [6] у судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка забезпечує інформаційний супровід досудової та судової статистики.

Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [7] визначає порядок функціонування її окремих підсистем,

що розробляються Державною судовою адміністрацією України та затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

Позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Таким чином, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система забезпечує:

- ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху;
- централізоване захищене зберігання судових справ, процесуальних, інших документів та інформації в єдиній базі даних;
- захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації;
- збереження судових справ та інших документів в електронному архіві;
- обмін документами та інформацією в електронній формі між судами, іншими органами та установами в системі правосуддя, учасниками судового процесу, тощо;
- автоматизацію роботи судів, органів та установ у системі правосуддя, в тому числі автоматизоване формування в режимі реального часу основних аналітичних показників діяльності; автоматизацію процесів ведення бухгалтерського, статистичного, кадрового обліку, формування та консолідації фінансової, статистичної та управлінської звітності; автоматизацію процесів планування та виконання бюджетів;
- формування і ведення суддівського дос'є в електронній формі;

- віддалений доступ користувачів ЄСІТС до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу;
- визначення судді для розгляду конкретної справи у порядку, встановленому процесуальним законом;
- визначення присяжних для судового розгляду із числа осіб, які внесені до списку присяжних;
- відбір кандидатури арбітражного керуючого у справах про банкрутство;
- розподіл справ у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, їх органах;
- ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;
- ведення Єдиного державного реєстру виконавчих документів;
- функціонування веб-порталу судової влади України, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями;
- можливість автоматизованої взаємодії ЄСІТС з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ у системі правосуддя, органів правопорядку, Національної асоціації адвокатів України, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ, інших органів та установ.

Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 02.04.2015 № 25 [8] визначає порядок функціонування автоматизованої системи документообігу в судах (АСДС) загальної юрисдикції яка забезпечує:

- реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції, в тому числі судових справ, етапів їх руху;
- об'єктивний та неупереджений розподіл судових справ між суддями з додержанням принципів випадковості та в хронологічному порядку надходження судових справ, з урахуванням завантаженості кожного судді;
- централізоване зберігання оригіналів електронних документів суду та інших процесуальних документів, в тому числі оригіналів електронних судових рішень, виготовлених судом;

- підготовку та автоматичне формування статистичних даних, узагальнюючих, аналітичних показників, отриманих на підставі внесеної до автоматизованої системи інформації;
- видачу копій судових рішень, виконавчих документів на підставі наявних у автоматизованій системі даних;
- автоматичне надсилання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних документів суду учасникам судового процесу (проставлення) за їх заявками;
- передачу судових справ до електронного архіву.

Доступ до судових рішень регламентує Закон України “Про доступ до судових рішень” [9]. Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) – це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень.

Таким чином, інформаційно-статистичний супровід та інформаційно-комунікаційні технології, що використовуються в судовій системі України слугують відповідним інструментарієм щодо обліку адміністративного судочинства та ведення судової статистики.

Список використаних джерел

1. Джуринський О. В. Роль вирішення адміністративно-правових спорів за участю юридичних осіб у забезпеченні захисту прав юридичних осіб та контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 80–85.

2. Харабара Т. І. Статистика розгляду справ в порядку адміністративного судочинства. *Статистика в Україні та світі: стан, тенденції та перспективи розвитку*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня працівників статистики. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С. 46-48.

3. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipi-administrativnogo-sudochinstva-yak-osnova-zahistu-prav-lyudini-i-gromadyanina/viewer>

4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, станом на 27.09.2022 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV, станом на 27.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

7. Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

8. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 02.04.2015 № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text>

9. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV, станом на 27.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>

СЕКЦІЯ 5. СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

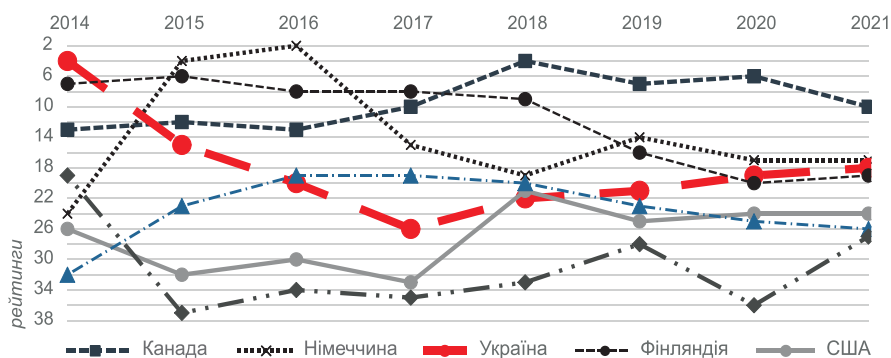
*Агафонова Марія Володимирівна,
провідний економіст відділу моделювання
та прогнозування економічного розвитку
Інститут економіки та прогнозування НАН України*

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ КРАЇНИ ЗА ІНДЕКСОМ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В РАМКАХ ПЛАНУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

План Відновлення України, презентований в швейцарському місті Лугано 4-5 липня 2022 року, що спрямований на прискорення стійкого економічного зростання, передбачає, зокрема, зміцнення конкурентних позицій країни за Індексом Людського Капіталу в рамках проєкту Світового Банку та має на меті позиціювання України серед ТОП-25 країн світу до 2032 року (у 2020 р. – 53 місце) [1, с. 8]. Розглянемо шляхи досягнення заявленої мети, а також передумови ефективного розвитку людського капіталу в Україні, а саме, рівень розвитку освіти та науки, навичок та компетенцій, рівень залучення (зокрема, з міжнародного фонду талантів) та утримання висококваліфікованих кадрів в країні, використовуючи світові рейтингові дослідження.

Дослідження швейцарської бізнес-школи IMD та Світового центру конкурентоспроможності IMD, які розробили Індекс конкурентоспроможності у цифровому середовищі (*IMD World Digital Competitiveness Ranking*, WDCR), підтверджують достатньо високі позиції України за субфактором навчання та освіта (*training & education*), який є складовим фактору знання, виступає цільовим латентним показником та складається з наступних складових: навчання співробітників, загальні державні витрати на освіту (% ВВП), досягнення вищої освіти (% населення, яке здобуло принаймні вищу освіту у віці 25–34 років), співвідношення учнів і вчителів

(у вищій освіті), випускники наукових спеціальностей (% випускників в ІКТ, інжинірингу, природничо-математичних дисциплінах), а також жінки із науковим ступенем (частка жінок із науковим ступенем у віці 25–65 років). Дані критерії посилаються на статистичні дані світових баз даних UNESCO та OECD (окрім критерію навчання співробітників, який сформовано за результатами опитувань) [3, С. 179]. Відповідно, рівень навчання та освіти є агрегованим показником, який акумулює в собі показники щодо рівня навчання співробітників, рівня загальних державних витрат на освіту, рівня досягнень вищої освіти, співвідношення учнів і вчителів, а також жінок із науковим ступенем. Розглянемо позицію України серед реперних країн світу за рівнем навчання та освіти протягом 2014–2021 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Місце України в світі за рівнем навчання та освіти (серед 64 країн світу*)

* Протягом 2014-2020 рр. у рейтинговому дослідженні брали участь 63 країни, у 2021 р. – 64 країни.

Побудовано за: [2, с. 62–173; 3, с. 54–167].

З рис. 1 видно, що згідно рейтингового дослідження World Digital Competitiveness Report Україна за рівнем навчання та освіти в 2021 р.¹ увійшла в ТОП-20 країн світу та вперше, починаючи з 2016 р., посіла 18 позицію серед 64 країн світу, випередивши такі високорозвинені індустріальні країни, як США, Велику Британію та Францію, а також таку країну-лідера в галузі освіти, як Фінляндію.

Достатньо високі позиції України за рівнем освіти також підтверджує світове рейтингове дослідження *Global Innovation Index 2021* (GII), де

¹ У 2022 р. Україна не приймала участь у рейтинговому дослідженні.

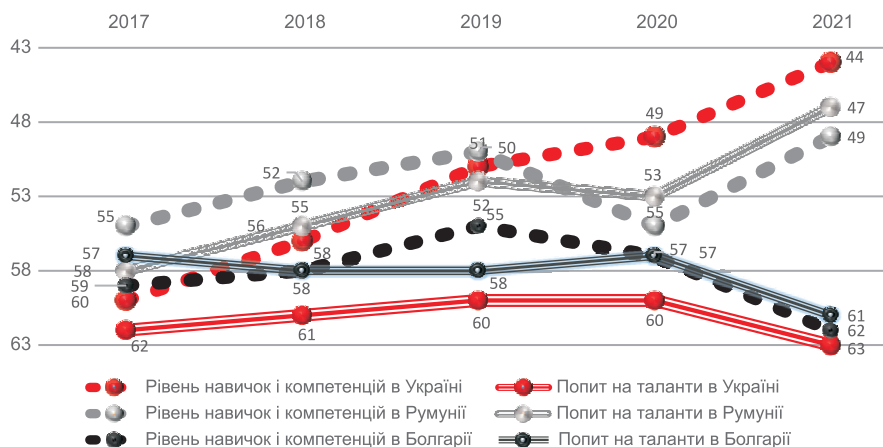
наша країна за показником освіти, складовими якого є витрати на освіту (% ВВП), державне фінансування учня у середніх навчальних закладах (% ВВП), очікувана тривалість шкільного життя (роки), шкали PISA з читання, математики та природничих наук, а також співвідношення учнів та вчителів, входить в ТОП-25 серед 132 країн світу, посівши 23 місце, випередивши тим самим США, Канаду, Велику Британію та Францію. Варто зауважити, що значення вищевказаних індикаторів в світовому рейтинговому дослідженні ГІІ сформовано на базі статистичних даних світових баз даних UNESCO та OECD [4, с. 82–185].

Відповідно до достатньо високих показників навчання та освіти, рівень навичок і компетенцій, наявних в країні у 2021 р. демонструє тренд динамічного зростання (згідно світового рейтингу *IMD World Talent Ranking 2021*). Попри це, посиляючись на дані цього ж рейтингу, попит на таланти, а саме, здатність утримання в Україні талантів, зокрема залучених з міжнародного фонду талантів, демонструє спадний тренд (див. рис. 2). При щорічному зростанні рівня навичок і компетенцій в результаті високого рівня освіти, наша країна не зосереджує зусилля в питанні утримання талантів, залучених, зокрема, з міжнародного фонду талантів (за фактором «попит на таланти» Україна у 2021 р. посіла передостаннє місце серед 64 країн світу, при тому, що згідно звіту *World Talent Ranking 2020* економіки, що перебувають на вершині світового рейтингу талантів – це ті, які звертаються до міжнародного фонду талантів, за визначенням – це «відкриті країни як для людей, так і для ідей» [5, с. 14]), що ідентифікує про те, що країна не повною мірою задовольняє попит ринку на таланти, що, в свою чергу, відображається на позиції України в світовому рейтингу конкурентоспроможності талантів (46 місце у 2021 р. проти 42 місця у 2020 р.) та на позиції, яку обіймає країна за Індексом людського капіталу.

Моніторинг вищезгаданих факторів в розрізі країн групи «Інноваторів, що формуються», до яких окрім України входять Румунія, Болгарія та Македонія² (згідно інноваційного табло ЄС, яке включає дані щодо держав європейського співтовариства, держав-кандидатів на вступ в ЄС та деяких інших держав [6]), свідчить, що за даними факторами лише Україна демонструє наявний дисбаланс та тенденцію до його зростання (рис. 2). Зазначене вимагає дієвих змін для його усунення з метою зміцнення людського капіталу, відповідно – підвищення позицій України за індексом людського капіталу, а також зростання національної конкурентоспроможності в рамках підтримки стратегічного курсу держави в економічній сфері.

---

² Македонія не приймає участь в дослідженні.

Рис. 2. Рейтинги країн групи «інноваторів, що формуються» за окремими факторами World Talent Ranking (серед 64 країн світу*)

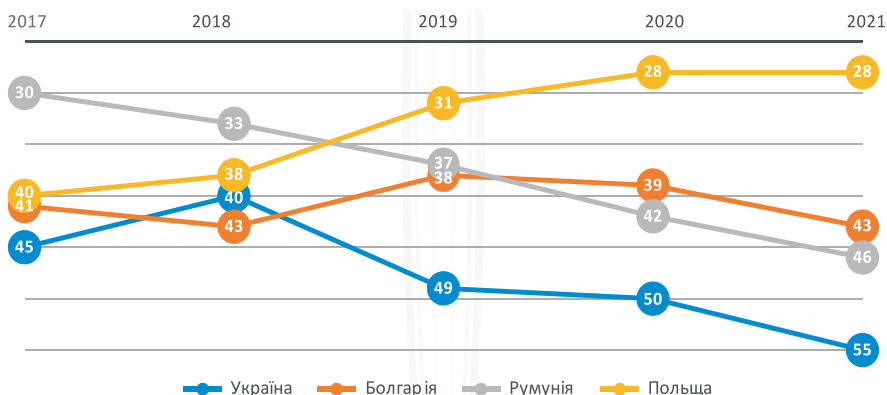
* Протягом 2017-2020 рр. у рейтинговому дослідженні брали участь 63 країни, у 2021 р. – 64 країни.

Побудовано за: [7, с. 52, 92, 106].

Наступним вагомим кроком до зміцнення позиції країни за Індексом людського капіталу виступає такий ендогенний фактор як мотивація співробітників. Слід зазначити, що згідно рейтингу World Talent Ranking 2021, до найбільш конкурентоспроможних економік світу в галузі талантів відносяться країни з найкращими показниками мотивації співробітників, подібно до показників освіти [7, с. 14]. Важливо, що за показником «мотивація працівника» наша країна протягом 2014–2021 рр. втратила 9 позицій, опинившись на 50 місці серед 64 країн світу, наслідком чого є значний відтік кваліфікованих кадрів за кордон, де наша країна з часів збройного конфлікту на Сході України займає позиції серед країн аутсайдерів (в 2021 році Україна за показником «відтік мізків» опинилась в останній трійці країн – вперше з 2015 р.). Широкомасштабна збройна агресія росії значно загострила вже існуючі проблеми.

Крім того варто зауважити, що при достатньо високому рівні навчання та освіти, показник наукової концентрації в нашій державі продовжує слабшати починаючи з 2019 року, в результаті чого Україна за субфакто-

ром “наукова концентрація”³ втратила 15 позицій опинившись у 2021 р. на 55 місці – найнижчому серед країн групи «інноваторів, що формуються» (рис. 3). Такий рівень наукової концентрації в Україні також виступає вагомим гальмівним фактором на шляху до зміцнення позиції України за Індексом людського капіталу. Водночас Польща, на противагу як Україні, так і країнам групи «інноваторів, що формуються», протягом того ж проміжку часу зміцнила власні позиції за вказаним показником, опинившись на 28 місці серед 64 країн світу.

Рис. 3. Позиції країн групи «інноваторів, що формуються» та Польщі за субфактором «наукова концентрація»*

* Протягом 2017-2020 рр. у рейтинговому дослідженні брали участь 63 країни, у 2021 р. – 64 країни.

Побудовано за [2].

Причинами істотного зниження рівня наукової концентрації в Україні виступають, переважно, зниження рівня науково-технічної зайнятості, занижений рівень витрат на ДіР, а також зниження кількості грантів на патентування високотехнологічних винаходів.

³ Субфактор “наукова концентрація” (scientific concentration) є складовою фактору знання та формується із наступних складових: загальні витрати на ДіР (%), ДіР на душу населення, жінки-дослідники, продуктивність ДіР у публікаціях, науково-технічна зайнятість, гранти на патентування високотехнологічних винаходів, використання роботів в освіті та ДіР. Критерії оцінки статистичних даних посилаються на світові бази даних UNESCO, OECD, NSF Science & Engineering Indicators, WIPO Statistics Database та Robots in Education and R&D.

Згідно звіту World Economic Forum до 2025 р. прогнозується зростання попиту на спеціалістів в галузі науки та аналізу даних [8, с. 30]. Тому з метою активізації ДіР, яким влада не приділяє належної уваги (згідно Global Innovation Index у 2021 р. рівень загальних витрат на R&D України склав 0,5 % ВВП, в той час як в Польщі – 1,3 % ВВП, Угорщині – 1,5 % ВВП [4, с. 52–163]), а також з метою зміцнення людського капіталу державі вкрай необхідно окрім того, що збільшити інвестування в інтелектуальний потенціал нації, у сферу освіти, науки та інновацій, зробити акцент на створенні комплексу стимулів і переваг для залучення (зокрема, з міжнародного фонду талантів) і утримання висококваліфікованих кадрів. При цьому варто сфокусуватись на мотиваційній складовій розвитку людського капіталу та підвищенні рівня наукової концентрації в країні, що відкриває реальні перспективи на майбутнє в контексті зміцнення конкурентних позицій країни за Індексом людського капіталу в рамках Плану Відновлення України та зростання національної конкурентоспроможності в рамках підтримки стратегічного курсу держави в економічній сфері.

Список використаних джерел

1. План відновлення України. Національна Рада з відновлення. 2022 р., липень. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf.
2. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2021/digital_2021.pdf.
3. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/imd_world_digital_competitiveness_ranking_2018.pdf.
4. Global Innovation Index / WIPO 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.
5. IMD World Talent Ranking 2020. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2020/talent/imd_world_talent_ranking_2020.pdf.
6. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/526-2019-%D1%80>.
7. IMD World Talent Ranking 2021. URL: <https://www.imd.org/centers/worldcompetitiveness-center/rankings/world-talent-competitiveness/>
8. WEF The Future of Jobs Report 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

Бибік Кирило Павлович,
*старший викладач,
Фаховий коледжу бізнесу та аналітики НАСОА*

УКРАЇНА І ДОНБАС. ІСТОРІЯ ШТУЧНОГО РОЗКОЛУ

З 2014 року, після початку війни проти України, путінська Росія вперто розганяла міф про те, що в Києві відбувся спровокований західними спецслужбами державний переворот, а на Донбасі іде громадянська війна; що мешканці східних і західних областей відрізняються між собою і не можуть жити в одній країні. І хоча на перших порах може здатися що це твердження абсурдне, дивовижно те, що в нього повірили не тільки росіяни чи європейці, але і українці, мешканці сходу.

Тридцять років тому, в грудні 1991 року, на всеукраїнському референдумі 90% українців підтримали Акт проголошення незалежності України. Абсолютна більшість. Те ж саме справедливо стосовно кожної області окремо, за винятком Криму. Однак чому тоді населення українського сходу, навіть після подій 2014 року, продовжувало підтримувати Росію? І чому після 24 лютого ці ж самі люди твердо стали на захист української незалежності, хоча за кілька років до того голосували за проросійські політичні сили? Якими ж були справжні мотиви цих людей у кожен з цих історичних моментів?

Для відповіді на це питання слід заглибитись в історію і зрозуміти, які відмінності були між східними регіонами та рештою українських земель, чим вони були спровоковані і які це мало наслідки для їх мешканців.

У 1861 році у Російській імперії указом імператора Александра II було скасоване кріпацтво, а разом з тим на зміну феодалізму приходять ранній капіталізм. Залучаючи іноземні інвестиції, російська влада вкладає великі кошти у розбудову промисловості, і особливо її цікавить Донбас, як територія, на якій уже є солідні поклади такого важливого ресурсу як кам'яне вугілля. Поблизу вугільних шахт будуються металургійні заводи, довкола яких виростають нові міста.

Швидкий розвиток промисловості потребував великої кількості робочих рук, джерелом яких стають центрально-російські губернії. У той час, як українські селяни неохоче розлучалися з земельними наділами і йшли працювати у міста, потік російських мігрантів зростає, досягаючи близько 25% населення регіону[1, с. 47].

Ще одним наслідком переходу до капіталізму, окрім урбанізації та промислового буму стає зміна у стані державної еліти. Якщо за феодалізму

основними стовпами стабільності були дворянство і духовенство, то після модернізації значно зростає роль буржуазії та політичних партій. І у цьому плані Російська імперія сильно виділялася на тлі решти великих світових держав.

Якщо у країнах західної Європи буржуазія виникає як опонент монархії і поступово стає драйвером демократичних змін, то бюрократія Росії виникає під час керованої імператором модернізації згори і розвивається під пильним протекторатом монархії, а тому виявляється зацікавленою у стабільному існуванні імперії, а не відділені від неї [4]. Окрім того, в умовах Донбасу, ситуація ще більше ускладнюється тим, що основний капітал там належав іноземним інвесторам та державі. Схожа ситуація і з політичними партіями. Враховуючи етнічну подрібленість і відсутність козацької історії, як у Наддніпрянщини, мешканці Донбасу не ставили перед собою національного питання, твердо ідентифікуючи себе як громадяни Російської імперії і пов'язуючи своє майбутнє саме з цією державою.

В липні 1917 року тріщина між Донбасом і рештою України поглиблюється, коли під час переговорів з Центральною Радою Тимчасовий уряд Росії в обмін на визнання української автономії обмежив її територію, вилучивши з України південь і Донбас – важливі економічні і промислові території, які влада Петрограда намагалася тримати під своїм контролем. Центральна Рада не заперечувала – прагнучи за будь-яку ціну отримати визнання офіційної влади, Центральна Рада готова була піти на скорочення власної території.

У довгостроковій перспективі рішення Тимчасового уряду виявилось невдалим. Хоча на поверхні ідея зберегти під своїм контролем регіон, який забезпечував імперію майже половиною запасів вугілля і видавалася логічною, до уваги не було взято те, що населення Донбасу складається перш за все з робітників, або, точніше, пролетаріату. Якщо Центральна Рада в Україні, проголосивши автономію, береться за трансформацію в соціальній сфері, то Тимчасовий уряд тягне прийняттям важливих рішень, очікуючи на парламентські вибори. В результаті, протягом першої половини 1917 року продуктивність шахтарів стрімко падає, а між працівниками і роботодавцями усе більше посилюється напруга. Обидві сторони закликають владу якимось втрутитись – пролетарі масово не виходять на роботу і вимагають введення соціальних пільг і підвищення зарплат, а підприємці закликають силою навести порядок в регіоні, доводячи що вимоги шахтарів є необґрунтованими. А коли стає очевидно, що уряд нездатний вирішити конфлікт, симпатії працівників стрімко захоплює комуністична партія [2].

Відповідно, якщо українці Наддніпрянщини у масі своїй не прийняли більшовицький переворот у жовтні 1917, проголосивши створення УНР, а у січні 1918 абсолютну незалежність України, то на Донбасі Обласний комітет Рад народних депутатів, котрий складався як з комуністів, так і з представників інших соціалістичних партій, голосує за створення Донецько-Криворізької Радянської Республіки [5], яка, тим не менш, досить швидко була ліквідована німецькою армією.

Останнім гвіздком у ставленні Донбасу і решти українських земель став період гетьманування Павла Скоропадського. На тлі скасування соціальних пільг, передбачених III Універсалом і повернення підприємств їх власникам, що проводилось під українським прапором, більшовицький інтернаціоналізм і диктатура пролетаріату здавалися шахтарям надзвичайно заманливими.

Однак, незважаючи на усе вищезгадане, у 1989-1990 роках Донбас охоплюють масштабні страйки та протести, на яких починають звучати політичні вимоги, а демонстранти розгортають українські прапори. На той момент регіон знаходився під радянською владою протягом семидесяти років і встиг пережити нову хвилю індустріалізації, та зустріти ще один потік переселенців з числа етнічних росіян.

Питання, задане на початку цієї роботи, залишається тим самим: що змусило населення українського сходу обрати більшовиків, а не Україну у 1917, але майже одногласно проголосувати за здобуття Україною незалежності у 1991? Підтримувати Віктора Януковича в 2014 і Юрія Бойко в 2019, а в 2022 твердо стати на захист української незалежності? І відповідь на це питання – економіка.

Підтримка вугільної промисловості, навколо якої зосереджене усе життя в регіоні, вимагає величезних інвестицій, які Україна надати не могла. Виснаження шахт, низька якість вугілля, застаріле обладнання, зріст собівартості видобутку – усе це поступово робило шахти Донбасу нерентабельними з економічної точки зору. Однак технологічна модернізація вимагала би також і закриття нерентабельних шахт і як наслідок масова втрата робітниками робочих місць [3].

Проблема нерентабельності шахт Донбасу постала ще в останні роки існування СРСР, і саме ігнорування радянською владою, яка інвестує кошти у розробку вугільних покладів на території сучасної РФ, підштовхнуло гірників до проукраїнських мітингів і змусило їх проголосувати за незалежність України. Тому після здобуття Україною незалежності страйки лише посилювались, призвівши до дострокових президентських виборів, на

яких переміг голова великого промислового об'єкту на сході України – Леонід Кучма.

Однак поступово українська економіка рухається від індустріалізму до постіндустріалізму. Тепер основним драйвером стає не промисловість, а сфера послуг і торгівля. І якщо для російської чи радянської економіки було характерним дотування великих сировинних держмонополій, то от Україна подібних фінансових ресурсів не мала, і, ставши на шлях євроінтеграції, копіювати російську економічну модель не збирається. Цим і пояснюється донбаський парадокс. Не маючи бажання ставати однією з частин Росії та конкурувати за інвестиції з іншими вугільними басейнами РФ, мешканці українського сходу прагнули трансформувати українську економіку на манер російської, з собою у якості основної економічної зони.

Список використаних джерел

1. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи: аналіт. доп. Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 616 с.

2. Верстюк В. Донбас від Лютого до Жовтня 1917 року: регіональний вимір Української революції. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*: збірник наукових статей. 2015. Вип. 11. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Verstiuk_Vladyslav/Donbas_vid_Liutoho_do_Zhovtnia_1917_roku_rehionalnyi_vymir_Ukrainskoi_revolutsii/

3. Рапопорт В. Економіка Донбасу важлива для радянської України – але тягар для України європейської. URL: https://texty.org.ua/articles/56148/Jekonomika_Donbasu_vazhlyva_dla_radanskoji_Ukrajiny_-56148/

4. Романюк Н.Й. Роль підприємців і підприємництва в економічній модернізації Південно-Східної України: 1861–1914 рр. *Універсум історії та археології*. 2019. Вип. №2(27) С.97-108. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fistor/program_5e2abe81 Солдатенко В. Донецько-Криворізька республіка. Історія сепаратистського міфу. *Історична правда*. 2022. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/02/11/23624/>

Бурлай Тетяна Вікторівна,
доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ІНСТИТУЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Міцне інституційне підґрунтя – відмітна риса соціального розвитку ЄС. На його сучасному етапі знаковою стала заявлена Римською декларацією (березень 2017 р.) ціль «оновлення та поглиблення соціального виміру ЄС» та ухвалення у листопаді того ж року *Європейської опори соціальних прав (European Pillar of Social Rights)* – загальноєвропейського «компасу соціального прогресу» у вигляді зводу 20-ти стратегічних принципів політики ЄС, орієнтованої на побудову країнами-учасницями надійно функціонуючих ринків праці, стійких систем соціального захисту і забезпечення, сучасних систем освіти [1].

Наприкінці 2021 р. Єврокомісією ухвалено новий *План дії щодо соціальної економіки*, яка репрезентує сектор бізнес-діяльності у таких сферах, як соціальні послуги, охорона здоров'я, соціальне житло, доступна та відновлювана енергетика, економіка замкнутого циклу, сільське господарство, фінансова та страхова діяльність, культура, медіа. На сьогодні в ЄС функціонує понад 2,8 млн суб'єктів соціальної економіки, в яких зайнято 13,6 млн працівників [2, р. 3–5].

Вищевказаний План спрямований на підтримку і розвиток потенціалу учасників соціальної економіки, нарощування соціальних інвестицій та інновацій в Євросоюзі через комплекс ініціатив і заходів. Зокрема, 2022 р. має запрацювати новий *Європейський центр компетенцій для соціальних інновацій (European Competence Centre for Social Innovation)*, а 2023 р. – оновлений *Портал соціальної економіки ЄС (EU Social Economy Gateway)*, що забезпечуватиме учасників соціальної економіки та інші зацікавлені сторони відповідною інформацією щодо фінансування, політики та ініціатив Євросоюзу.

У березні 2021 року Європейська Комісія прийняла *Стратегію для захисту прав людей з інвалідністю на 2021–2030 роки (Strategy for the rights of persons with disabilities 2021–2030)* [3], що базується на результатах попередньої десятирічної стратегії ЄС, сприяє повнішому виконанню Конвенції

ООН про права осіб з інвалідністю та побудові безбар'єрної Європи шляхом розширення можливостей людей з інвалідністю, а також скорочення для них ризиків бідності та соціальної ізоляції. Вказана Стратегія містить комплекс амбітних ініціатив і ґрунтується на таких пріоритетах підтримки осіб з обмеженими можливостями, як: *доступність* (можливість вільно пересуватися, користуватися житлом, брати повноцінну участь у демократичних процедурах); *гідний рівень і якість життя, незалежність* (можливості деінституціоналізації, соціального захисту, відсутності дискримінації на роботі); *рівність* (ефективний захист людей з обмеженими можливостями від будь-якої форми дискримінації та насильства, забезпечення рівних можливостей і доступу до правосуддя, освіти, культури тощо). Зазначена європейська Стратегія передбачає реалізацію низки флагманських ініціатив, зокрема «Пакету зайнятості для людей з інвалідністю» (*Disability Employment Package*). Ця Ініціатива особливо актуальна, оскільки за офіційними даними працевлаштованими наразі є лише половина з 42,8 млн європейців працездатного віку з інвалідністю, притому зберігаються значні відмінності між особами з інвалідністю та особами без неї за такими показниками як рівень зайнятості (50,8% проти 75,0%), рівень економічної неактивності (37,6% проти 17,6%), рівень охоплення ризиками бідності та соціального відторгнення (28,4% проти 18,4%) [3, р. 10].

Характерною рисою сучасної політики ЄС є домінантне впровадження заходів, спрямованих на поліпшення параметрів соціальної якості у сферах зайнятості та відтворення робочої сили [4, с. 87–88]. Так, відповідні інструменти європейської політики зайнятості були задіяні для подолання негативних соціально-економічних наслідків поширення з початку 2020 р. пандемії COVID-19. Це, зокрема, *Європейський інструмент тимчасової підтримки для пом'якшення ризиків безробіття в надзвичайних ситуаціях (SURE)* та *Ініціатива «ЄС наступного покоління» (Next Generation EU)* з бюджетом 750 млрд. євро, що затверджена на період 2021–2023 рр. у рамках *Плану постпандемічного відновлення Євросоюзу*.

У липні 2022 р. Єврокомісія ухвалила новий загальноєвропейський інструмент сприяння цифровізації, освіти та зайнятості – *Партнерство з розвитку навичок для цифрової екосистеми (Skills Partnership for the Digital Ecosystem)* ЄС, що впроваджується на виконання оновленого 2020 р. *Європейського порядку денного з розвитку навичок (European Skills Agenda)*. Цей новий інструмент дозволить європейським громадянам і бізнесу отримати необхідні цифрові навички, забезпечити підвищення кваліфікації та перекваліфікацію працівників і, таким чином, залучити

більше людей до цифрової індустрії [5]. Акцент в реалізації започаткованого Партнерства з розвитку навичок для цифрової екосистеми ставиться на завданні підвищення кваліфікації та перекваліфікації робочої сили в усіх 14 промислових екосистемах, визначених в оновленій 2021 р. Промисловій стратегії Євросоюзу. Цифрова екосистема ЄС містить три ключові сектори: виробництво інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), телекомунікації, а також послуги ІКТ (за винятком телекомунікацій), на які припадає 95% валової доданої вартості ІКТ. У 2019 р. оборот європейської цифрової екосистеми сягнув 625 млрд євро. На сьогодні до цифрової Євросоюзу залучено понад 1,2 млн фірм, з яких 99,8% є суб'єктами МСП, де зайнято 6,8 млн працівників [5, р. 2].

Інституційно важливим кроком у сприянні соціальній якості зайнятості в об'єднаній Європі стало ухвалення Європарламентом у вересні 2022 р. *Директиви про адекватну мінімальну заробітну плату в ЄС*, яка сприятиме досягненню гідних умов праці та життя європейських працівників шляхом забезпечення прожиткової достатності законодавчо встановленої величини мінімальної зарплати. Передбачено, що країни ЄС мають за 2 роки імплементувати Директиву в національне законодавство, використовуючи як критерій адекватної мінімальної зарплати значення (брутто) 60% валової медіанної (*gross median wage*) або 50% валової середньої заробітної плати (*gross average wage*) в країні. Наразі в ЄС не відповідають цим критеріям більшість держав-членів – 18-ть з 27-ми. Директивою також визначено, що оновлення національними урядами показника мінімальної зарплати, встановленого законом, відбуватиметься щонайменше кожні 2 роки (або щонайбільше кожні 4 роки для тих країн, які використовують автоматичний механізм індексації), при цьому буде посилено застосування інструментів захисту мінімального рівня заробітної плати для працівників, у т.ч. контроль з боку інспекцій праці і спроможність правоохоронних органів ефективно переслідувати роботодавців – порушників закону [6]. Притому країни Євросоюзу, де мінімальний розмір зарплати встановлюється виключно через колективні договори між профспілками та роботодавцями (Австрія, Кіпр, Данія, Фінляндія, Італія, Швеція), не будуть зобов'язані запроваджувати законодавчий механізм її встановлення.

Згідно з ухваленою Директивою про адекватну мінімальну заробітну плату в ЄС, кожна країна-учасниця, що затверджуватиме рівень мінімальної заробітної плати законом, повинна переконатися, чи забезпечує він працівникові гідний рівень життя. Для цього рекомендується застосовувати відповідні критерії, а саме:

- ✓ вартість у базових цінах національного споживчого кошика товарів і послуг, що задовольняють у т.ч. культурні, освітні та соціальні потреби;
- ✓ наближення величини мінімальної зарплати до еталонних національних значень – 60% валової медіанної або 50% валової середньої зарплати (брутто);
- ✓ порівняння нетто-величини мінімальної заробітної плати з показником національного порогу бідності.

Директива про адекватну мінімальну заробітну плату в ЄС (2022 р.) сприятиме поліпшенню соціальної якості зайнятості на європейських ринках праці, допомагаючи долати такі негативні явища як бідність серед працюючих (на сьогодні 7 з 10 європейських працівників з мінімальною зарплатою потерпають від трудової бідності), гендерні розриви в оплаті праці і зайнятості (майже 60% працівників з мінімальною зарплатою в ЄС становлять жінки), недостатній соціальний захист низькооплачуваних працівників [7]. Окрім того, імплементація Директиви матиме стимулюючий ефект для соціальної конвергенції країн Євросоюзу, скорочуючи значні міжкраїнні розриви, зокрема, в оплаті праці. Так, за даними Євростату, у II півріччі 2022 р. щомісячна величина мінімальної заробітної плати в країнах ЄС коливалася від 363 євро у Болгарії до 2313 євро у Люксембурзі, тобто розрив між ними сягав 6,4 раза.

Таким чином, наявні інституційні компоненти сучасного соціального розвитку Європейського Союзу є адекватними існуючим викликам і досить ефективними, тривалий час забезпечуючи його позитивну соціальну динаміку. Однак ця ситуація почала різко змінюватися під впливом повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2022 р. кілька останніх місяців офіційна статистика і соціологічні опитування в ЄС фіксують прискорення негативної динаміки споживчих цін та економічних очікувань. За даними Євростату, у вересні 2022 р. економічні настрої в ЄС-27 погіршувалися вже шостий місяць поспіль, а в єврозоні взагалі досягли дворічного мінімуму. Очікуваний річний рівень споживчої інфляції у вересні 2022 р. сягнув 9,8% у ЄС-27 та 10,0% – у єврозоні, тоді як роком раніше ці показники становили лише 2,5% і 3,4% відповідно. Ціни виробників промислової продукції у серпні 2022 р. зросли у річному вимірі на 43,0% у ЄС-27 та на 43,3% – у зоні євро (у серпні 2021 р. аналогічні показники становили 13,5% і 13,4% відповідно). Вочевидь, наслідком стрімкої інфляції стане скорочення реальних доходів і купівельної спроможності населення, а враховуючи

песимістичні очікування європейського бізнесу, слід очікувати загострення проблем безробіття та бідності в об'єднаній Європі.

Нинішню ситуацію в ЄС, пов'язану з різким зростанням споживчих цін і значним відставанням темпів зростання зарплат від темпів інфляції, експерти вже назвали європейською «кризою вартості життя» (*cost-of-living crisis*). У більшості країн-членів середній річний рахунок за електроенергію (у цінах липня 2022 р.) вже перевищує щомісячну оплату праці працівника з мінімальною заробітною платою [8]. Для недопущення розгортання глибокої соціальної кризи ЄС необхідно знайти адекватну протидію, у т. ч. шляхом коригування його інституційних компонент.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що чимало підходів, правил і норм сучасної соціальної політики ЄС можуть бути ефективними для вирішення завдань відновлення України у повоєнний період. Тому актуальним завданням постає адаптація до вітчизняних реалій відповідного європейського досвіду, особливо з урахуванням зобов'язань і можливостей нашої держави в межах реалізації ратифікованої 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом і набуття Україною у червні 2022 р. статусу країни – кандидата на вступ до ЄС.

Список використаних джерел

1. European Pillar of Social Rights. Building a fairer and more inclusive European Union. European Commission. 2017–2022. URL: <https://ec.europa.eu/info/>

2. Building an economy that works for people: an action plan for the Social Economy. European Commission. December 2021. 23 p. DOI: 10.2767/12083

3. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. European Commission. March 2021. 33 p. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPubs=yes>

4. Костриця В., Бурлай Т. Державна політика зайнятості на засадах соціальної якості: виклики перед Україною поствоєнного періоду. Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення : зб. матер-в Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 11 травня 2022 р.) у 2-х част. Ч. 2. Київ: КНЕУ. 2022. С. 84–91. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37835/2-5722_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. The EU Pact for Skills – Skills Partnership for the Digital Ecosystem. European Commission. July 2022. 14 p. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10333>

6. Minimum wages: Council and European Parliament reach provisional agreement on new EU law. Council of the EU. 07 June 2022. URL: <https://www.>

consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/07/minimum-wages-council-and-european-parliament-reach-provisional-agreement-on-new-eu-law/

7. Fair minimum wages: action for decent living conditions in the EU. EU Monitor. 14 September 2022. URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlllbg9xiuz8?ctx=vh94ercwm6u9>

8. Lynch E. Trade unions on the frontline in the cost-of-living crisis. Social Europe. 07 September 2022. URL: <https://socialeurope.eu/trade-unions-on-the-frontline-in-the-cost-of-living-crisis>

*Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МІЖ ВЕЛИКИМ ПОКЛИКАННЯМ ТА ВИКЛИКАМИ СЬОГОДЕННЯ (СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УКРАЇНІ)

Повномасштабна війна в Україні не залишила осторонь і широке поле релігійних організацій та віруючих людей. Для багатьох із них це був суттєвий виклик та сильне випробування, оскільки необхідно було реагувати практичними діями на страждання власного народу дотримуючись, при цьому, заповіді любові та заповіді «Не вбивай», які в тій чи іншій інтерпретації, є ключовими практично в кожній існуючій на сьогодні релігії в Україні.

Майже суголосній реакції релігійних організацій на військову агресію росії проти України передувала кропітка робота з узгодження та синхронізації релігійного життя загалом. Українські дослідники Л.Филипович, А.Колодний, О.Горкуша, В.Титаренко, О.Саган, Є.Харковщенко та інші проводили кропітку дослідницьку роботу з вивчення взаємодії та взаємовпливів соціально-культурної та політичної ситуації українського соціуму та міжконфесійних запитів сьогодення.

Чисельні дослідження доводять наявність в Україні необхідних передумов та правових документів для забезпечення стандартів релігійної свободи. Означене забезпечує і наявність дійсного релігійного плюралізму, тобто реального забезпечення свобод віросповідання та свободи совісті широкій палітрі віруючих та, як наслідок, відсутність на правовому ґрунті

підвалин для конфесійних протистоянь. Водночас, в останні роки надто гострими стали протистояння в межах українського православ'я, які мають швидше політичне ніж конфесійне підґрунтя. Л.Филипович та В.Титаренко ще в 2020 році наголошували на тому, що українське суспільство постійно інформується про деструктивний вплив росії «з використанням структур Московського патріархату в гібридній війні, про загрози національній безпеці України з боку релігійних структур» [4, с. 55-64].

Враховуючи ту обставину, що «трансформаційні процеси у суспільстві детермінують, з одного боку, особливості сприйняття соціальної дійсності, з іншого – специфіку конструювання наративів, основна мета функціонування яких полягає в обґрунтуванні та поясненні певних явищ і подій культурного життя» [1, с. 218], нагальною виявилась необхідність створення нового формату міжконфесійної взаємодії та спілкування.

Такою новою площадкою для взаємодії церков виявилась їхня соціальна діяльність в умовах війни. Круглий стіл «Релігійна свобода в умовах агресії рф проти України: експерти про досвід 2014-2022 років», організований Державною службою України з етнополітики та свободи совісті та проведений 18 березня 2022 року виявив низку важливих положень щодо основних векторів соціальної діяльності церков в сьогоднішні [3]. Зокрема, зауважується, що із близько 37000 наявних в Україні релігійних організацій (майже 100 різних конфесій) майже всі займаються добродійною діяльністю, яка збігається за своїм характером із діяльністю волонтерів. Це вагома допомога постраждалим речами першої необхідності та їжею. Майже всі церкви активно включені в процес допомоги Збройним силам України, активно взаємодіють з органами самоврядування, здійснюють вагому допомогу з евакуацією та розселенням внутрішньо переміщених осіб.

Не залишаються байдужими і закордонні релігійні осередки та громади. Це має важливе значення, оскільки зв'язки з діаспорою, безумовно, «підсилюють спроможність наших церков надавати допомогу населенню в умовах війни. Наприклад, у США Українська Православна Церква (ПЦУ) вже збрала понад \$825 000, з яких з яких 100 тисяч вже перераховано ПЦУ для благодійної діяльності по всій країні. Допомога вже надійшла до Маріуполя, Києва, Харкова й Волині» [3]. Відзначається, також, і благодійницька діяльність єврейських центрів, які надають допомогу українцям «незалежно від віросповідання чи етнічної ідентичності» [3], Міжнародного Товариства Свідомості Крішни, представники якого «роздали 1000 порцій їжі на станціях метро, де люди рятувались від обстрілів та бомбардувань» [3] та інших.

Таким чином, в умовах війни релігійні організації України демонструють практичне втілення заповіді любові до ближнього через їх активну соціальну діяльність. Зокрема, вони «активно включилися в доставку гуманітарної допомоги, вивезення людей із територій воєнних дій, окупованих міст і селищ» [3], створили «регіональні штаби допомоги, гарячі лінії; молитовні будинки перетворилися на місця тимчасового проживання переселенців. Родини віруючих беруть до себе переселенців, надають житло та їжу, демонструючи невидану солідарність. Велика допомога релігійних організацій у переправленні людей до безпечних місць за кордоном. Незважаючи на те, що відсутні міжконфесійні координаційні центри з надання допомоги, усі Церкви допомагають одна одній, ніхто не ділить постраждалих за конфесійною ознакою. Молитва і соціальна активність в часи війни надзвичайно вирости, всюди моляться за мир і перемогу в Україні» [3].

Безумовно, за таких обставин відбувається потужне переосмислення віруючим не лише своєї релігійної та національної ідентичності, але і свого ставлення до Іншого. Під дією життєвих обставин здійснюється аксіологічне переосмислення із миттєвим його практичним втіленням. Відбувається на рівні взаємодії суспільної свідомості звуження меж релігійної ідентичності з акцентом на відмінності та розширення меж національної ідентичності віруючого з акцентом на єдності. Можемо стверджувати, що в умовах війни принцип «відкритості» віруючого, який так потужно розвивавало християнське богослов'я кінця 20 століття, природньо втілюється через «вихід за свої межі» та «зустріч з Іншим» у протистоянні спільному ворогові [2].

Список використаних джерел

1. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. Монографія. Вінниця 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. – 352 с.
2. Гаврилук Т. Протестантська антропология: між секулярністю та постсекулярністю. Релігієзнавство в різноманітті його проблем і активності їх вирішення. Українське релігієзнавство, № 74 – 75, 2015. С. 83–90.
3. Релігійна свобода в умовах агресії рф проти України: експерти про досвід 2014 – 2022 років. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. <https://dessa.gov.ua/roundtable-18-march-2022/>
4. Титаренко В., Филипович Л. Проблемні аспекти міжконфесійних та державно-конфесійних відносин у сучасній суспільно-політичній ситуації в Україні. Релігійна свобода, 2020. № 24, с. 55 – 64.

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;*

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Робота з автентичними текстами та розвиток навичок читання і розуміння фахової літератури є одними з основних завдань курсів іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти. Використання таких текстів на заняттях сприяє кращому оволодінню студентами термінологічною лексикою сфери своєї майбутньої діяльності, допомагає краще зрозуміти професійні терміни та поняття у прямому й контекстуальному значенні, забезпечує студентам високий рівень сформованості іншомовної лексичної компетентності.

Цінність використання автентичних текстів на заняттях з іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти зумовлена тим, що вона ілюструє природне функціонування мови її безпосередніми носіями. Відповідно, автентичний текст дозволяє майбутнім фахівцям розширити свій словниковий запас, збільшити запас вузькоспеціалізованої, професійної та наукової лексики, ознайомитись із типовими жанрово-стильовими ознаками характерними для фахового дискурсу [1].

Однією з умов успішного процесу навчання читання й розуміння професійно спрямованих автентичних текстів є їх підбір, який залежить від мовної підготовки студентів, особливо першого року навчання, інформаційної та професійної значимості, доступності у мовному й змістовому аспектах, посиленості сприймання обсягу інформації тощо, а також від системи вправ для опанування новою лексикою та розвитком мовних і навичок використовувати її в усному й писемному мовленні.

На думку Семенчук Ю. О., в контексті навчання студентів-економістів важливо, щоб відібрані матеріали відповідали професійним інтересам студентів та були доступними у мовному плані, відображали сучасні реалії економічного життя рідної країни та країни, мова якої вивчається. За таких

умов студенти, використовуючи свій мовний досвід, краще зрозуміють суть проблеми, зможуть на основі вже отриманих знань із спеціальних дисциплін знайти способи вирішення виробничої або ділової ситуації та висловити свої міркування засобами іноземної мови, яку вивчають [2].

Важливим критерієм відбору професійно орієнтованих автентичних текстів має бути їх інформативність та актуальність, тобто, читаючи такі тексти, студенти будуть своєчасно поінформовані про актуальні проблеми економічної науки, будуть спроможні прослідкувати тенденції її розвитку, передбачити можливі наслідки тих чи інших управлінських рішень тощо [3]. Зміст текстів також повинен відповідати вимогам навчальних програм закладів вищої освіти та забезпечити виконання практичних результатів і професійних компетентностей по закінченню курсу навчання.

Враховуючи досвід роботи, викладачі-практики виокремлюють такі види роботи з автентичними текстами:

1. Використання завдань мовленнєвої взаємодії (interactive activities). Завдання виконуються в парах або малих групах, поступово перетворюючись у завдання для всієї групи студентів. Широко відомими є три різновиди мовленнєвої взаємодії студентів: співробітництво учасників у виробленні єдиної ідеї; комбінування інформації, відомої різним учасникам; передача інформації від одного учасника до іншого.

2. Використання завдань з «інформаційною прогалиною» (information gap). Особливо цінними для особистого розвитку є завдання типу «opinion gap», коли студенти мають різні переконання, погляди, а потрібно дійти єдиної думки, та «reasoning gap», коли різні докази необхідно зіставити.

3. Використання проблемно орієнтованих завдань. Такі завдання базуються на припущенні, здогадці, класифікації, знаходженні подібностей або розбіжностей, ранжуванні, відкритті, інтерпретації, умовиводі, судженні, виключенні зайвого, послідовності дій, критичному мисленні, причинно-наслідкових розмірковуваннях.

4. Використання ситуацій спонтанного спілкування, коли навчальна ситуація переходить у природну [4].

Професійно орієнтовані автентичні тексти, безумовно, є одним із джерел формування лексичного запасу майбутніх спеціалістів, а уміння оперувати професійною лексикою, доцільно вживати її у мовленні, розуміти її та тлумачити є необхідною професійною і фаховою навичкою. У таких випадках доречною є робота із словниками, коли студентам пропонується не лише перекласти професійний термін або поняття, а й розтлумачити їх значення.

Досвід практичної роботи доводить, що правильно підібраний професійно спрямований автентичний текст та комплекс різноманітних вправ, розроблений на його основі, відіграє надзвичайно важливу роль під час вивчення іноземної мови на немовних спеціальностях, сприяє різнобічному й цілісному формуванню особистості студента, його підготовці до майбутньої професійної діяльності [5].

Список використаних джерел

1. Голуб І. І. Критерії відбору навчального матеріалу в професійно-орієнтованому навчанні англійської мови. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. 2010. Вип. 15. С. 289.

2. Семенчук Ю. О. Аудіювання та відіювання англомовних професійно спрямованих матеріалів із студентами-економістами. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 33. С. 317.

3. Семенчук Ю. О. Критерії відбору фахових текстів для навчання студентів-економістів професійно спрямованої англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2011. Випуск 55. С. 96.

4. Дмітренко Н. Є. Використання автентичних текстів в автономному навчанні професійно орієнтованого англомовного спілкування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 2. С. 109.

5. Шевчук Т. Проблема відбору текстового матеріалу для навчання професійно спрямованого читання іноземною мовою та його роль у формуванні професійно спрямованої компетенції студентів. *Лінгвістичні й методичні проблеми викладання іноземних мов у школі та ВНЗ*. 2017. №3. С. 347.

*Діденко Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Одним із пріоритетних завдань вищої освіти є підготовка фахівця високо рівня, спроможного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Самостійна робота здобувачів вищої освіти є найважливішим складником освітнього процесу та передбачає формування мовної особистості, яка орієнтується в швидко змінюваних умовах, вільно володіє професійними вміннями. У реаліях сучасного освітнього процесу дистанційне навчання розглядається як альтернативна якісна форма освіти. Самостійна робота становить основу формування мовно-комунікативної особистості, а її організація в умовах дистанційної освіти потребує особливого підходу з урахуванням основних принципів, змісту, форм і методів.

Проблему організації самостійної роботи в закладах вищої освіти досліджували вчені (А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Буринський, Н. Ванжа, М. Данилова, Л. Деркач, В. Загвязинський, О. Ковальова, О. Леонтєв, Р. Нізамов, Г. Кудрявцева, А. Матюшкін, П. Підкасистий, М. Скаткін, Н. Тализін, В. Ягупов та інші.). Формування особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, самореалізації – одне з основних завдань сучасної освіти. Досягнення означених цілей невід’ємно пов’язане з посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі. Дослідники не є одностайними у визначенні поняття «самостійної роботи». Пріоритетним у потрактуванні є визначення самостійної роботи як виду навчальної та пізнавальної діяльності, при цьому зазначено як індивідуальні, так і групові форми роботи.

В «Українському педагогічному словнику» за редакцією С. Гончаренка самостійну роботу визначено як «різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності...» [1].

На думку Л. Гули, основними принципами ефективної організації самостійної роботи можуть слугувати – створення єдиних вимог щодо організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти; послідовність,

систематичність; доступність і можливість виконання запропонованих завдань; забезпечення гідних умов організації самостійної роботи; контроль виконання завдань [2].

Функціонує декілька форм самостійної роботи, з-поміж яких:

- ✓ під час аудиторних занять у взаємодії викладач-студент;
- ✓ під час позааудиторних занять без присутності викладача, зокрема дистанційно.

У «Положення про організацію освітнього процесу в Національній академії статистики, обліку та аудиту» (2020 р.) зазначено, що «дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [7].

Урахування основних принципів, змісту, форм і методів забезпечить ефективну організацію самостійної роботи студентів, реалізація якої можлива через активне використання інструментів дистанційного навчання. Інструментами дистанційного навчання слугують освітні платформи – системи програмного забезпечення. З-поміж найбільш використовуваних платформ (систем) дистанційного навчання у ЗВО можна виокремити Moodle, Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom та Google Meet [3, 5]. За допомогою таких освітніх платформ легко організувати самостійну роботу в дистанційному форматі, створювати методичні кейси, здійснювати комунікацію, контроль знань. До інструментів дистанційного навчання зараховують також сукупність служб та сервісів інтернетної мережі (електронна пошта, онлайнві дошки, презентації, відеоматеріали, аудіопродукти, форуми, електронні бібліотеки тощо).

Проаналізуємо більш детально можливості платформи Moodle для ефективної організації самостійної роботи з української мови за професійним спрямуванням. Платформа надає можливість здійснення швидкої комунікації, зокрема у віртуальному навчальному середовищі, наповнення змісту матеріалу мультимедійним контентом, проведення інтернетних конференцій, форумів, екскурсій, використання форматів сховищ Викладач зможе за необхідності виокремити потрібну інформацію з-поміж загальної й надати доступ студентам. З іншого боку, студенти мають можливість користуватися всіма ресурсами платформи в зручний для них час, одержувати покликання від викладача на інформаційний ресурс, спостерігати за «активністю» інших студентів, виконувати завдання самостійної роботи індивідуально, в групі, співпрацювати із закордонними

організаціями в системі європейського освітнього середовища, що дуже важливо для професійного зростання майбутнього фахівця.

Система Moodle має достатньо апаратних можливостей, що можуть успішно використовуватися при виконанні самостійної роботи, а також забезпечує завантаження студентами електронних документів чи розміщення власних файлів. Беззаперечно важливою є можливість використання лексичного словника «Глосарій», що дозволяє постійно поповнювати словниковий запас, зокрема й фаховою термінологією. Здобувачі вищої освіти при виконанні завдань самостійної роботи часто мають звертатися до словників, покликання на які має бути активним (онлайн-словник, нове редакція українського правопису, сервіси «Словники України», «Український лінгвістичний портал», «Антисуржик» тощо), такі інформаційні ресурси покликані впливати на формування мовної і мовленнєвої компетентностей, мовного іміджу, інформаційної обізнаності [4].

Вагомим є створення веб-сайту з можливістю керувати доступом, а також поєднувати в одному цифровому форматі звуковий ресурс, фото, графічні зображення руху. Працюючи на виконання завдань самостійного опрацювання з використанням інформаційних технологій, здобувач має унікальну можливість обговорювати результати виконання в умовах дистанційного спілкування з фаховою тематикою, що впливає на розвиток творчого потенціалу, самоаналізу, самореалізації, формування комунікативних компетентностей. Завдання для самостійного опрацювання мають бути спроектовані не тільки на формування мовної і мовленнєвої компетентностей, а й передбачати опрацювання кейсів професійно-ділового спрямування, зорієнтованих на підвищення мовного фахового іміджу.

Однією з сучасних тенденцій у викладанні української мови (за професійним спрямуванням), на думку професора Омельчука С., є введення в навчальний процес текстів наукової професійної тематики, дотримуючись принципу текстоцентризму [6]. У змісті дидактичного мовного матеріалу для самостійного опрацювання обов'язково мають бути тести наукового фахового спрямування, оскільки самостійна робота у ЗВО має відбуватися на наукових засадах, з дотриманням основної вимоги підготовки майбутнього фахівця – розвитку дослідницьких умінь, інтелектуальних творчих здібностей. З цією метою у системі дистанційного навчання передбачаються завдання творчого характеру: написання есе, складання списку наукових джерел, інтерв'ю, публічний виступ, наукова дискусія, полеміка, суперечка, робота з кейсами тощо [4].

Важливо зазначити, що на етапі виконання самостійної роботи у системі дистанційного навчання змінюється роль викладача. Викладач

сприяє формуванню умінь і навичок студентів здійснювати самостійну роботу, організовувати комунікаційний формат, контролювати результати виконаної роботи.

Визначальним є, на нашу думку, орієнтування самостійної роботи з української мови за професійним спрямуванням не лише на формування основних мовних і мовленнєвих компетентностей, а й на формування особистісних навичок самостійної професійної діяльності, здатностей вирішувати проблеми фахового рівня самостійно.

Отже, самостійна робота з української мови за професійним спрямуванням в умовах дистанційної освіти спрямована на формування основних мовної і мовленнєвої компетентностей, готовності здобувача вищої освіти до успішного розв'язання майбутніх професійних задач. Ефективність самостійної роботи дистанційного навчання залежить від умов організації, змісту навчального матеріалу, вибору сучасних форм і методів, якості досягнутих знань здобувачами вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

2. Гула Л. В. Самостійна робота студентів в контексті сучасної вищої освіти. Збірник наукових праць «ЛОГОΣ». 2019. Т. 3. С. 35–38.

3. Дистанційна освіта. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 29.07.2022).

4. Діденко Н.М. Організація самостійної роботи з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах дистанційної освіти. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 49. Т. 1. С. 39-43. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/49-1>

5. Ковальчук Т. Дистанційне навчання у закладах вищої освіти: ризики та перспективи розвитку. URL: <https://nubip.edu.ua/node/100736> (дата звернення: 15.11.2021).

6. Омельчук С. А. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови (за професійним спрямуванням) у вищій школі. Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням): матеріали II Регіон. наук.-метод. семінару (11 березня 2014 р., Херсонський державний університет). Херсон: Айлант, 2014. С. 38–40.

7. Положення про організацію освітнього процесу у Національній академії статистики, обліку та аудиту. URL: <http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/plzh/osvita-org.pdf> (дата звернення: 29.07.2022).

Жукович Інна Анатоліївна,
*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник офісу оцінювання діяльності
наукових установ НАН України,
ДУ «Центр оцінювання діяльності
наукових установ та наукового забезпечення
розвитку регіонів України НАН України»*

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Оцінювання наукових досліджень є важливою складовою державного фінансування, управління, розроблення політики у сфері відповідної діяльності.

Інтерес до проблематики та кількість публікацій, що пов'язані з виміром вкладу науки у соціально-економічний розвиток та оцінкою позитивних ефектів від державного фінансування науки, постійно зростає.

Публікації, присвячені інструментам та системам вимірювання вкладу науки, можна поділити на дві групи. До першої відносяться праці де використовують методи і підходи, що ґрунтуються на теорії. Автори проводять оцінку витрат і результатів науки за допомогою різних економічних та наукометричних методів [1]. До другої – праці, що націлені на доказ причинно-наслідкового зв'язку між науковим результатом та його підсумковим соціально-економічним впливом, для чого використовуються різні сучасні теорії (теорія змін, теорія програм, теорія реалізації, концепція продуктивних взаємодій тощо) [2, 3].

Незважаючи на велику кількість досліджень та публікацій єдиної думки щодо визначення та вимірювання впливу наукових досліджень на суспільство та економіку не сформовано. У роботі [4] автори зробили критичний огляд зарубіжних публікацій останніх 50 років про глобальний стан справ проблематики вимірювання впливу науки. На думку авторів, на сьогодні не має якісних метрик, що дозволяють проаналізувати вклад науки; показники продуктивності роботи вчених підмінюють оцінку її ефективності; відсутня достовірна інформація, яка доводить, що використання метрик у процедурах оцінювання підвищує рівень віддачі витрат.

Оцінювання результатів діяльності наукових установ стало одним з інструментів за допомогою якого намагаються виявити різноманітні «корисні виходи» та позитивні зміни в економіці та суспільстві, що вини-

кають під впливом результатів науки. Для цього використовуються різні методики; набори індикаторів; опитувальники для самооцінки тощо.

Треба зазначити, що при оцінюванні впливу наукових досліджень на соціальний розвиток виникає ряд проблем. Ефект від реалізації конкретної дослідницької програми принципово неможливо охопити. На суспільство одночасно впливає цілий комплекс досягнень науки і техніки тому вимір впливу нематеріального ефекту, пов'язаного з конкретною програмою або проектом, залишається важким завданням. І тут важливе значення має структурованість та класифікація напрямів та видів впливу.

Як приклад наведемо дві країни Чехію та Великобританію в яких розроблені свої методології визначення впливу наукових досліджень і розробок на суспільство.

В Чехії застосовують «Методику оцінювання науково-дослідних організацій і цільових програм підтримки досліджень, розробок та інновацій» (M17+) [5] в основу якої покладено використання для оцінювання комбінації методів експертних оцінок результатів досліджень і розробок (за участі міжнародних експертів), відвідування установ, самооцінка установ та бібліометричний аналіз.

Для визначення впливу наукових досліджень на суспільство передбачено модуль «Соціальна релевантність». Соціальний критерій застосовується до результатів прикладних досліджень, які мають безпосереднє значення для економіки, державної політики у сфері державного управління та культури, а також включає оцінку результатів фундаментальних досліджень, які впливають на індивідів та суспільство опосередковано (непрямі наслідки).

При оцінюванні враховують актуальність і поточні потреби у проведенні таких досліджень, запропоновані та застосовані методи й соціальний значення конкретного дослідницького проекту в цілому, а також наступні параметри: передача результатів у практику; співпраця з галуззю застосування; діяльність для передачі знань і технологій до неакадемічних установ; вплив на якість життя людей і суспільства; економічні вигоди, соціальні пільги й переваги для побудови національної та культурної ідентичності. Крім цього додатковими параметрами є: залучення студентів до дослідження; факультативні лекції та семінари, пов'язані з дослідженням наукової установи; практичне навчання студентів; якість освіти та участь докторантів; відомі міжнародні та національно нагороди за видатні досягнення у сфері досліджень; мобільність дослідників між науковими установами, галузями промисловості та сферою послуг, або користувачами результатів досліджень; значення наукової установи для регіонального розвитку; популяризація результатів діяльності та зворотній

зв'язок. На наш погляд найбільш структурованою для визначення впливів є реалізована у Великобританії система оцінювання результатів наукової діяльності університетів Research Excellence Framework (далі – REF) [7] в основу якої покладено експертна оцінка. REF є однією з найбільш відомих у науковому світі систем оцінювання, становлення та розвиток якої відбувався у протиборстві чиновників та науковців.

В методиці детально представлено області впливу наукових досліджень на суспільство та економіку, види можливого впливу, показники та документи за якими підтверджуються отримані результати впливу. Наприклад, вплив на соціальне забезпечення визначається як вплив на права, обов'язки, поведінку, можливості, якість життя та іншу діяльність окремої особи, групи осіб, організації чи громади, що передбачає поліпшення соціального добробуту, рівності, соціального включення, доступу до правосуддя та інших можливостей (включаючи зайнятість та освіту) [8].

Видами впливу наукових досліджень визначено: покращення політики та практики забезпечення подолання бідності; впливовий внесок у соціальні, економічні, політичні та правові зміни шляхом взаємодії з групами громадянського суспільства; зміни у соціальній політиці та поліпшення соціального добробуту, рівності тощо; сприяння відродженню чи розвитку громади; поліпшення соціального та освітнього включення маргіналізованих груп у будь-якому конкретному контексті, наприклад, у країнах, що розвиваються; ефективна інтеграція біженців у приймаючі громади; розширення розуміння потреб жертв у процесах примирення в постконфліктних державах.

Підтвердженням результатів впливу слугують: задокументовані докази змін у соціальній політиці; проведені заходи щодо поліпшення соціальної рівності, добробуту чи включення; цитування літератури для агітації (наприклад, листівок); докази публічної дискусії в засобах масової інформації або форумах, на які впливають проведені дослідження; задокументовані докази посилення соціального включення (наприклад, дані про участь); відгуки від груп громадянського суспільства та політиків.

Список використаних джерел

1. Rogers P., Weiss C.H. (2007). Theory-based evaluation: Reflections ten years on: Theory-based evaluation: Past, present, and future. *New Directions for Evaluation*. (114). P. 63–81. DOI: <https://doi.org/10.1002/ev.225>

2. Muhonen R., Benneworth P., Olmos-Penuela J. (2020). From productive interactions to impact pathways: Understanding the key dimensions in developing

SSH research societal impact. Research Evaluation. Oxford University Press. Vol. 29(1). P. 34–47. DOI: <https://doi.org/10.1093/reseval/rvz003>

3. Morton S. (2015). Progressing research impact assessment: A ‘contributions’ approach. Research Evaluation. Oxford University Press. Vol. 24(4). P. 405–419. DOI: <https://doi.org/10.1093/reseval/rvv016>

4. Thomas D.A., Nedeva M., Tirado M.M., Jacob M. (2020). Changing research on research evaluation: A critical literature review to revisit the agenda. Research Evaluation. Oxford University Press. Vol. 29(3). P. 275–288. DOI: <https://doi.org/10.1093/reseval/rvaa008>

5. Methodology for Evaluating Research Organisations and RD&I Purposetied Aid Programmes (valid for years 2017+). Prague: Office of the Government of the Czech Republic, 2018. 45 p. Retrieved from: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=695512> (дата звернення: 28.09.2022).

6. Жукович І.А., Єгоров І.Ю. Еволюція методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності науково-дослідних установ Чехії. Статистика України. 2020. № 2–3. С. 117–126.

7. Research Excellence Framework (REF) 2021. URL: <https://www.ref.ac.uk/> (дата звернення: 28.09.2022).

8. Panel criteria and working methods (2019/02) – REF 2021 URL: <https://ref.ac.uk/publications-and-reports/panel-criteria-and-working-methods-201902/> (дата звернення: 28.09.2022).

Загородня Ольга Феліксівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов,

Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Волох Світлана Володимирівна

старший викладач,

Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОА

РОЛЬ ФАХОВОГО КОМПОНЕНТА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ТА ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Полікультурність середовища, в якому навчається і в майбутньому працюватиме сучасний студент, призводить до необхідності його ґрунтовної іншомовної підготовки. З іншого боку, іншомовна комунікація досвідченого спеціаліста в галузі має містити складову фахової

компетентності, реалізовану засобами іноземної мови. Це вимагає від вищих навчальних закладів впровадження в освітні програми дисциплін “Іноземна мова за професійним спрямуванням” та “Ділова іноземна мова”, тобто Business English, коли ми маємо на увазі англомовний простір.

У зв’язку з комплексною фаховою підготовкою студентства у вищому навчальному закладі, яка ґрунтується на цілому ряді фахових дисциплін, виникає питання про роль та про кількісно-якісні характеристики фахового компонента в іншомовній підготовці студентів, а також про взаємодію та взаємовплив підготовки з іноземної мови та підготовки з фахово спрямованих дисциплін. В цій роботі термін “іноземна мова” розглядаємо в загальному значенні як іншомовний контекст, а назви дисциплін “Іноземна мова за професійним спрямуванням” та “Ділова іноземна мова” – як похідні цього терміну, що позначають часткове у межах цілого.

За І.М. Берман, зміст фахового компонента об’єктивується у вигляді: а) професійно значимих текстів; б) країнознавчих знань, що забезпечують необхідний фон, на якому реалізується професійно обумовлена мовленнєва поведінка; в) іншомовних знань і мовних автоматизмів (навичок), здатних до переносу в умови професійно значимої тематики і ситуацій спілкування; г) комунікативних умінь мовного спілкування, що відповідають мотивам і цілям виробничої діяльності фахівця й адекватні поведінковим нормам, прийнятим у професійно детермінованім соціумі користувачів іноземною мовою [3, с.1]. Безумовно, роль фахового компонента в іншомовній підготовці студентів неможливо применшувати, адже саме фаховий компонент сприяє реалізації студента як фахівця своєї сфери у міжкультурному середовищі, збільшує його конкурентоспроможність, підсилює партнерські стосунки з колегами. Крім того, наш власний досвід спостереження за студентською аудиторією впродовж декількох років показав, що ознайомлення та/або ґрунтовне вивчення професійно спрямованих текстів на заняттях з іншомовної підготовки збільшує мотивацію студентів, стимулює їх пізнавальний інтерес, підвищує відвідуваність занять вже з першого курсу, адже більшу частину знань розмовного контексту сучасний студент отримує ще під час занять у школі, оскільки роль іншомовної підготовки з раннього віку набуває необхідності та популяризується. В такому випадку студенти, які добре підготовлені в контексті розмовного компоненту (Conversational English), окрім закріплення та тренування попередньо набутих навичок вимагають істотно нового іншомовного контексту для розвитку і підтримки пізнавальної активності, і це, на наш погляд, може реалізовуватися шляхом введення професійно орієнтованих

текстів в навчальній програмі уже з першого курсу. Обсяг цього фахового компонента може варіюватися в залежності від кількості годин за навчальним планом, спеціальності, мовних можливостей конкретної групи тощо, але важливість його у підготовці студентів першого курсу не викликає сумнівів, а на наступних курсах є просто необхідним. Така постановка питання викликає дискусії з точки зору взаємодії іноземної мови з переліком фахових дисциплін, адже дидактичні принципи науковості, систематичності і послідовності, доступності навчання і врахування вікових особливостей, а також принцип зв'язку з реальним життям мають зберігатися. Виникають питання та побоювання щодо спроможності студентів усвідомлювати іноземний фаховий контекст до того, як глибокий аналіз цього контексту рідною мовою буде здійснений на заняттях з фахових дисциплін. Щоб відповісти на ці аргументи, слід чітко усвідомити якісну сторону фахового компонента в навчанні іноземної мови. Слід зазначити, що викладач мовних дисциплін не є спеціалістом фахових галузей, тому його виклад не стосується роз'яснень функціонування предметної галузі, деталей, взаємозв'язків та впливів, як це виконують викладачі, що викладають профільні дисципліни. На заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням та ділової іноземної мови (Business English), студенти ознайомлюються з іншомовним звучанням фахової термінології, а професійно орієнтовані тексти містять окремі, найзагальніші відомості про фахову галузь і не провадять ґрунтовну фахову підготовку, адже це не є метою викладача мовних дисциплін. Таким чином, введення в заняття з мовних дисциплін професійно орієнтованого контексту вже з першого курсу не суперечить, на наш погляд, принципу послідовності та систематичності навчання. Крім того, за нашим досвідом та відгуками самих студентів, після первинного ознайомлення з найзагальнішою фаховою термінологією на заняттях з іноземної мови студентам легше сприймати цю термінологію на заняттях з фахових дисциплін. Професійно орієнтовані тексти є матеріалом, на якому викладач мовних дисциплін здійснює роз'яснення функціонування законів мови, а не предметної галузі. Практично фаховий компонент на заняттях з іноземної мови не суперечить, а доповнює фахову підготовку молоді.

Аналіз робочих навчальних програм з іноземної мови для студентів першого курсу Національної академії статистики, обліку та аудиту виявив, що обсяг фахового компоненту в них складає 17% від загального тематичного обсягу та містить такі теми, як “Моя майбутня професія”, “Робота в компанії”, “Ризики в бізнесі”, “Робота і кар'єра”, поруч з темами щоденно-

го контексту (“Життєві пріоритети”, “Дозвілля”, “Подорожі” тощо) і значно зближається з ними за змістом, хоча і має фахову складову. В робочих навчальних програмах з ділової іноземної мови обсяг фахового компонента зростає і становить 58 % в порівнянні з 42 % розмовного та граматичного компонентів. Аналіз робочих програм з дисципліни “Іноземна мова за професійним спрямуванням” для студентів 2 курсу Фахового коледжу бізнесу та аналітики Національної академії статистики, обліку та аудиту спеціальностей “Бізнес статистика та аналітика”, “Облік і оподаткування у бізнесі”, “Фінанси, банківська справа та страхування”, “Маркетингова діяльність”, “Підприємництво та комерційна діяльність”, “Інженерія програмного забезпечення” відображає 50 % фахового компонента в порівнянні з 50 % розмовного та граматичного компонентів.

Слід також зазначити, що дисципліна “Ділова іноземна мова” (Business English) не передбачає суцільного вивчення правил складання документації (в порівнянні з уявленнями щодо дисципліни “Ділова українська мова”), а пропонує вивчення загального корпоративного контексту, законів функціонування компаній і бізнесу в цілому, що, звичайно, включає і такі аспекти, як “Ділове листування”, “Резюме”, “Бізнес-план” тощо. Ділова документація в курсі ділової іноземної мови є втіленням однієї з чотирьох мовних компетенцій – письма, і реалізується разом з комунікативним та ситуативно-фаховим аспектами – говорінням, аудіюванням, читанням.

Отже, фаховий компонент в іншомовній підготовці студентів є необхідною складовою, доповнює предметну освіту, а не суперечить їй, стимулює мотивацію, активізує пізнавальну діяльність, є одним із суттєвих факторів конкурентоспроможності фахівців.

Список використаних джерел

1. Гришкова Р. О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.
2. Коваль Л.М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англійської професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.4. С. 318 – 321.
3. Юсухно С. І. Корець Т. В. Навчання іноземних мов професійного спрямування студентів економічного профілю. *World Science*. № 2(6), Vol.5, February 2016 С. 56 – 58.

*Куцик Петро Олексійович,
доктор економічних наук,
професор, ректор,
Львівський торговельно-економічний університет*

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ЦІЛІ І НАПРЯМИ

Україна прагне подолати кризові явища, які у тому числі спричинені війною. Системне планування відбудови і подальшого розвитку країни дає унікальну можливість переосмислити та забезпечити всеохоплюючу трансформацію територіальних громад і регіонів. **Ключові цілі розвитку на найближче десятиліття** – прискорення економічного зростання регіонів і територіальних громад на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, доступності публічних сервісів та послуг, що створює умови для повернення на батьківщину мігрантів. Особливою увагою з боку держави стане підтримка потенційних центрів зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх територій та впливають на розвиток регіону в цілому, а також підтримка розвитку територій з особливими проблемами розвитку, що повинно сприяти зниженню рівня міжрегіональної та внутрішньорегіональної асиметрії в розвитку територіальних громад і підвищенню якості життя людини незалежно від місця проживання.

У чому полягає суть потреби відновлення та сталого розвитку регіонів. Україна – велика європейська держава, і її регіони значно відрізняються між собою за природними та соціально-економічними характеристиками. Зокрема, існують значні відмінності за показником людського розвитку серед регіонів (відмінність у 2020 році між регіоном із найвищим показником і регіоном із найнижчим показником складала 1,4 разів). За підсумками 2019 року валовий регіональний продукт (ВРП) у розрахунку на одну особу у 13 регіонах складав понад 80% середнього по Україні, для решти 12 регіонів цей показник був нижчим, при чому у кількох регіонах показник складав менше 50% середньоукраїнського рівня.

Одним з основних чинників регіональної нерівності за останнє десятиріччя стає інтенсивне зростання м. Києва та агломерацій. Так, частка ВРП міста Києва у загальному підсумку складає 24%, в той час як частка деяких регіонів складає менше 2%.

Збройна агресія російської федерації проти України та тимчасова окупація частини її території поглибила розрив у рівнях розвитку регіонів, спричинила руйнування інфраструктури та масовий відплив працездатного населення та капіталу з територій, прилеглих до тимчасово окупованих, а також посилила міграційне навантаження регіонів внаслідок вимушеного внутрішнього переміщення населення; підвищила підприємницькі та інвестиційні ризики.

Розглянемо основні проблеми, викликані війною і які необхідно вирішити в рамках напрямку “Відновлення та сталий розвиток регіонів” Плану відновлення України.

Демографія. Демографічна ситуація в Україні мала поступову тенденцію до погіршення протягом останніх років. Головними демографічними загрозами є депопуляція та старіння населення. З 2013 року кількість померлих почала переважати над кількістю народжуваних. Станом на 1 січня 2022 року, за даними Державної служби статистики, в Україні проживало 41 млн 167 тисяч людей. Це на 4,2 млн осіб менше ніж в 2013 році. З 2000 по 2021 роки середній вік населення збільшився з 37,9 років до 42,1 (39,2 – для чоловіків, 44,5 – для жінок). Очевидним негативним результатом вимушеної масової міграції молодшої частини населення України до закордонних країн стане значне зниження кількості населення нашої держави загалом і суттєве посилення диспропорцій статевовікової структури в регіонах і громадах. Найбільшими є демографічні ризики депопуляції для прикордонних з Росією та Білоруссю регіонів і територіальних громад. Одночасно, значне збільшення чисельності населення західних і центральних областей матиме значний вплив на інфраструктуру та мережі надання послуг, перевантаження ринку праці.

Регіональна економіка. Внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію викликом. Знизилася виробництво основних видів продукції, заблоковані порти, а відтак і основна частка зовнішньої торгівлі. Значною мірою знищена виробнича, транспортно-логістична, енергетична, інженерна, соціальна інфраструктура цілих регіонів. Загальні втрати від транспортної блокади, зокрема морських торговельних портів становлять орієнтовно 3-5 млрд доларів щомісяця (за оцінками державних органів).

За даними Мінсоцполітики, станом на початок червня 2022 року близько 35% працівників, які мали роботу до широкомасштабного вторгнення росії, втратили її, тобто, кожен третій працівник. Насамперед це стосується працівників великих промислових підприємств, розташованих у південно-східному і північно-східному регіонах України. Найбільше

знизилась ділова активність у Сумській, Миколаївській та Херсонській областях, суттєво у Чернігівській, Запорізькій, Харківській, Одеській. В той же час в західних і центральних областях України впродовж травня-червня спостерігається відновлення і поживлення економічної активності (у т.ч. завдяки релокації підприємств та притоку нової робочої сили).

Соціальна інфраструктура (станом на кінець літа – за даними державних органів). Існуюча мережа закладів дошкільної та загальної середньої освіти налічує майже 30 тис. Наразі пошкоджено та зруйновано понад 1000 закладів загальної середньої і понад 600 закладів дошкільної освіти.

Існуюча мережа закладів охорони здоров'я налічує 18 940 одиниць (2043 закладів спеціалізованої медичної допомоги та 16897 закладів первинної). Наразі пошкоджено та зруйновано понад 700 закладів охорони здоров'я. Існуюча мережа закладів культури налічує 34 025 одиниць. Наразі пошкоджено 255 та зруйновано 295 об'єктів культури. Існуюча мережа закладів соціального захисту населення налічує 1 815 одиниць. Наразі пошкоджено 41 та зруйновано 30 закладів соціального захисту населення. Існуюча мережа спортивної інфраструктури налічує 58230 об'єктів. Наразі пошкоджено 35 та повністю зруйновано 60 спортивних об'єктів.

Місьцеве самоврядування. Впродовж 2015-2020 років в Україні було проведено систему реформу місцевого самоврядування та територіального устрою (децентралізація), що завершилась створенням 1470 територіальних громад та 136 районів, формуванням нової бюджетної системи та прогресивного бюджетного вирівнювання між громадами. Разом з цим, впровадження стратегічного планування на місцевому рівні ще не є завершеним, управлінські рішення часто приймаються в умовах недостатності якісних і актуальних даних, залишається низький рівень професійної кваліфікації працівників місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Існує проблема із ефективністю та спроможністю інституцій підтримки регіонального і місцевого розвитку. Органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади в регіонах не достатньою мірою були готові до роботи в ситуації воєнного стану та військового вторгнення.

Ключові виклики для розвитку регіонів: зміна демографічного/статевовікового складу і чисельності населення України та різних регіонів і територіальних громад; руйнування об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, підприємств, об'єктів житлового та громадського призначення; збільшення навантаження на об'єкти інфраструктури у регіонах із значними притоком переміщених осіб; значне скорочення обсягів виробництва; падіння і блокування експорту; призупинення інвестиційної

діяльності у значній кількості регіонів; дисбаланси на ринку праці, необхідність перекваліфікації; неготовність інституцій до функціонування у кризових ситуаціях.

Ключові можливості для розвитку регіонів: збільшення кількості населення, зокрема працездатного віку в окремих територіях; нова якість соціального капіталу (повернення в Україну людей з досвідом життя в європейських країнах); посилення інституцій громадянського суспільства та горизонтальних зв'язків між людьми, через взаємодопомогу та волонтерство; надходження інвестицій (грантів) для відновлення України; відновлення інфраструктури із застосуванням сучасних проєктних рішень, матеріалів і технологій; структурна і технологічна модернізація та диверсифікація економіки регіонів (мережа індустріальних парків, центрів креативної економіки тощо); розвиток деконцентрованого виробництва пального на основі біоресурсів; доступ до кредитних і грантових ресурсів; спрощення доступу до закордонних ринків, можливість інтеграції до них; створення нових робочих місць у процесі відновлення України; перехід до зеленої економіки (Green Deal) і розширення використання відновлювальних джерел енергії; створення нових та посилення спроможності існуючих інституцій, спрямованих на відновлення України та регіональний розвиток; нова якість міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва та міжсекторального партнерс.

Ключові обмеження для розвитку регіонів: незворотна міграція населення, зокрема молоді; зниження рівня життя та платоспроможності населення; брак житла та соціальної інфраструктури для внутрішньо переміщених осіб; довготривалість та висока вартість відновлення та модернізації інфраструктури; скорочення бюджетів усіх рівнів; ризик ураження, зокрема повторного; втрата транзитного потенціалу; втрата традиційних експортних галузей виробництва; підвищений ризик ведення господарської діяльності, відсутність страхування підприємницьких та інвестиційних ризиків, насамперед на територіях з високим рівнем безпекових ризиків; недостатня координація центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Цілі та завдання відновлення за напрямом “Відновлення та сталий розвиток регіонів” в контексті вирішення проблем відновлення та забезпечення розвитку регіонів.

Проблема 1. Раптова і суттєва територіально-диференційована зміна чисельності і статевікового складу населення. **Мета 1.** Повернути людей в Україну і додому. Створити умови для забезпечення людей роботою, житлом, публічними послугами і безпечним життєвим середовищем.

Стимулювати народжуваність та забезпечити підтримку сімей з дітьми. Сформуванню територіально збалансовану систему розселення.

Проблема 2. Погіршилась доступність різних типів територій до ринків та людей до інфраструктури публічних послуг. **Мета 2.** Спланувати, відновити і розвинути критичну, соціальну, економічну, транспортну інфраструктуру; об'єкти громадського призначення і мережу надання публічних послуг за сучасними підходами та відповідно до викликів, можливостей і обмежень у різних типах територій.

Проблема 3. Різке і суттєве скорочення місцевої, регіональної економіки та економіки макрорегіонів. **Мета 3.** Стимулювати розвиток місцевої, регіональної економіки та економіки макрорегіонів на основі потенціалу різних типів територій та з урахуванням принципів “зеленої економіки”.

Проблема 4. Обмежена спроможність влади на всіх рівнях, повна або часткова втрата управління на територіях, де ведуться бойові дії. **Мета 4.** Створити систему багаторівневого врядування та спеціалізованих інституцій розвитку територій, яка відповідає викликам воєнного часу і післявоєнного відновлення та розвитку. Забезпечити формування політик і прийняття управлінських рішень на основі даних.

*Онацько Максим Дмитрович,
здобувач освітнього рівня «Бакалавр»,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Черушева Галина Борисівна,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри філософії, права та
соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОФЕСІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Актуальною проблемою сьогодення є проблема перспективи росту, кар'єрного зростання, досягнення певних успіхів кожної особистості. Але в більшості це стосується людей, які вже на шляху професійної діяльності. Натомість, недостатньо уваги приділяється учнівській молоді, для яких розвиток світоглядної зрілості, формування відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій професійне зростання починається із

свідомого вибору життєвої позиції, самовизначення в тій чи тій сфері соціального життя.

Починаючи зі шкільного періоду найчастіше лунає слово «перспективи». О перспективах дітей кажуть батьки, вчителі, психологи, соціальні педагоги, опікуючись про їхнє майбутнє.

В ході нашого дослідження ми зробили спробу розкрити сутність поняття «перспективи». В Словнику української мови «перспектива» розглядається як можливість когось, чого-небудь у майбутньому; сприятливі умови для майбутньої діяльності когось або наступного розвитку чогось. [2]. Тобто прагнення до чогось важливого, значущого у житті, це види й плани на майбутнє. Від латинської *perspectio* – чітке бачення.

Аналіз літературних джерел, праць вітчизняних та зарубіжних науковців дозволив виявити різні підходи у тлумаченні цього поняття у яких вкладено багато сенсів: «життєва перспектива», «особистісна перспектива», «перспектива розвитку», «професійна перспектива» тощо. Не зважаючи на відмінності змісту цих визначень, спільним для них є особистість та її потенційний розвиток. Так, скажемо поняття «життєва перспектива» розглядається як цілісна картина майбутнього (*саме особистості*) у складному, суперечливому взаємозв'язку програмованих і очікуваних подій, від яких, на думку індивіда, залежить його соціальна цінність і сенс життя. «Особистісна перспектива» виступає як показник зрілості *особистості*, потенціалу її розвитку, здатності до організації часу, що сформувалася. «Перспектива розвитку», за думкою Т.С. Попової, це несуперечливий перехід (*особистості*) у професійний світ, прийняття обґрунтованого рішення щодо майбутньої професії [3]. Відштовхуючись від цієї інформації, можна дійти висновку, що на кожному етапі життя, перспектива трансформується.

Так, наприклад, в шкільний період, зокрема у старших класах, життєві перспективи визначаються на рівні професійного самовизначення. Для молоді людини це складний процес усвідомлення власного образу як майбутнього професіонала й формування професійних намірів та планів. Саме в ці роки формується готовність до свідомого вибору професії, що потребує самопізнання та оцінки власних можливостей. Випускник школи має об'єктивно зіставити власні індивідуально-особистісні якості та можливості із вимогами бажаної й обраної ним професії. Саме питання відповідності якостей особистості та їх взаємозв'язок з майбутньою професією є надзвичайно актуальним і в подальшому визначає задоволеність навчанням, перспективу становлення як індивідуальності.

Панівними цінностями сучасної молоді в процесі професійного самовизначення є саморозвиток, отримання якісної освіти, перспективи

професійного розвитку, достойна оплата праці, кар'єрні досягнення й особистий успіх. На жаль, слід констатувати, що сучасна економічна ситуація в Україні приймається випускниками шкіл як несприятлива для отримання професійної освіти й в подальшому мати попит на ринку праці. Тому значний відсоток учнівської молоді вбачають можливість навчання за кордоном з подальшим працевлаштуванням, як варіант і перспективу свого професійного майбутнього.

Розглядаючи перспективу молодої людини, слід зазначити, що це складне комплексне утворення, яке потребує враховувати:

- ✓ що буде корисно для себе як для особистості й використання цієї перспективи у власному житті (*особистісна перспектива*);
- ✓ перспектива, за якої буде відбуватися розвиток професійної обізнаності й побудови кар'єри (*перспектива розвитку*);
- ✓ плани і цілі у всіх напрямках життєдіяльності людини, зокрема професійної перспективи, які ґрунтуються на індивідуально-особистісних цінностях кожної особистості і визначають сенс її життя (*життєва перспектива*). Життєва перспектива може змінюватися в залежності від особистісної перспективи та перспективи розвитку.

Бесіди з однокурсниками дозволили зробити висновки, що практично у більшості фінансова професійна сфера як перспектива розвитку й особистісна перспектива співпадали. Так, особистісні перспективи виражалися в тому, що фінансова грамотність, знання економіки, професійні вміння вести справи у фінансовій сфері стануть у нагоді в власному житті та професійній діяльності.

Що до перспектив розвитку, спостерігаються чисельні підходи до вибору професії. Випускники шкіл плануючи своє майбутнє враховують:

- ✓ перспективи діяльності в обраній професійній сфері;
- ✓ попит спеціалістів на ринку праці у регіоні та Україні в цілому;
- ✓ відповідність індивідуально-особистісних якостей щодо обраного професійного напрямку;
- ✓ можливості індивідуально-особистісного розвитку;
- ✓ при виборі закладу вищої освіти, молодь звертає увагу наскільки обраний напрям є пріоритетним, відгуки випускників.

Список використаних джерел

1. Бех М. І. Формування образу «Я – майбутній професіонал» у старшокласників у процесі професійної орієнтації : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2010. 229 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

3. Попова Т.С. Професійна перспектива старшокласників: сутність поняття. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2014. Вип. 18. URL: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/4/142>

4. Cherusheva G., Syniakov A. (2022). Psychological factors of professional self-determination student youth. Science, innovations and education: problems and prospects. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. pp. 178-189. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-innovations-and-education-problems-and-prospects-9-11-marta-2022-goda-tokio-yaponiya-arhiv/.227p>

*Погорелова Тетяна Феодосіївна,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Питання формування мотивації студентів до оволодіння знаннями є одним з найскладніших аспектів розвитку та вдосконалення сучасної системи вищої освіти.

Мотивація включає в себе психологічні процеси, що спонукають студентів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння предмету, що вивчається.

Успішність формування мотивації визначається не лише тим, які зовнішні мотиви та потреби студента залучені до навчального процесу, а й внутрішніми емоційними та раціональними показниками, які включені до мотиваційного процесу.

Наявність позитивної мотивації до предмету має вирішальне значення в тому числі для активізації таких психологічних процесів, як сприйняття, розуміння, мислення та засвоєння навчального матеріалу.

Управління мотивацією вивчення іноземної мови є однією з найважливіших проблем методики викладання дисципліни.

Самоорганізація та висока ступінь активності студента безпосередньо залежать від загальної цілеспрямованості його інтересів, здібностей, установки на майбутнє, що веде до високого рівня оволодіння іноземною мовою.

Врахування розвитку індивідуальних потреб студентів передбачає необхідність формування наступних видів навчальної мотивації:

- комунікативної, що базується на прояві потреби у спілкуванні;
- мовно-пізнавальної, що характеризується прагненням до активного пізнання мовних явищ;
- країнознавчої, в основі якої лежить емоційна зацікавленість студента у вивченні мовних, історичних та культурних особливостей людей та країни, мова якої вивчається.

Формування сталого рівня мотивації до навчання зобов'язує викладача підбирати відповідні навчальні матеріали, які мають когнітивну, комунікативну та професійну цінність, мають творчий характер, стимулюють розумову активність студентів. Зокрема, використання у процесі навчання іноземної мови культурологічного матеріалу створює умови, що мотивують навчальний процес, а також сприяють значному поглибленню та розширенню сфери світоглядної діяльності студентів.

Скоординованість змісту навчання та способів його подання з пізнавальними потребами та інтересами студентів сприяє формуванню позитивної психологічної установки до засвоєння матеріалу.

Студенти прагнуть вивчати іноземну мову з різних причин, тому викладачеві завжди варто усвідомлювати їх особисту мотивацію та практичний контекст, з яким цей інтерес пов'язаний.

З поглибленням процесів глобалізації все більше студентів приходять до висновку, що вивчення іноземних мов є не вимогою викладача, а життєво важливою необхідністю. Сучасне суспільство дедалі більше потребує фахівців, які вміють творчо мислити, аналізувати життєві та професійні ситуації та розуміти оточуючих. Іноземна мова є одним з тих навчальних предметів, що дозволяють розвинути такі навички.

Для багатьох студентів головною метою вивчення іноземної мови є професійна потреба або перспектива продовження навчання за кордоном. З набуттям життєвого та професійного досвіду приходиться розуміння, що той, хто володіє іноземними мовами, має більш широкий доступ до найсучаснішої наукової та професійної інформації.

Знання іноземної мови дає можливість розширювати культурні горизонти особистості під час поїздок за кордон в межах міжнародних програм

студентських обмінів, участі у міжнародних конференціях, молодіжних форумах тощо.

Завдяки інтеграції систем вищої освіти європейських країн, студенти мають додаткові можливості не тільки навчатися за кордоном, а і отримати перспективу працевлаштування у міжнародну компанію. Чим більш престижною є компанія, тим важливішими виявляються навички спілкування іноземними мовами для роботодавців, які завжди віддають перевагу тим випускникам закладів вищої освіти, які володіють однією або кількома іноземними мовами.

В процесі підготовки студентів з іноземної мови у закладі вищої освіти особливу увагу слід приділити механізмам, які дозволяють готувати висококваліфікованих, ерудованих фахівців, здатних ефективно застосовувати набуті знання та навички для виконання дослідницьких, творчих та фахово-прикладних завдань.

Отже, сучасний викладач іноземних мов має володіти широким спектром знань в галузі психолого-педагогічних, соціальних та світоглядних наук, інформаційних технологій, дидактичних умінь, навичок творчої діяльності, і найголовніше, здатністю сформуванати у студентів мотивацію до вивчення іноземної мови та підтримувати цю вмотивованість протягом всього періоду навчання.

Для виконання цієї мети з перших днів навчання студентів викладач іноземної мови мусить:

- 1) чітко визначити соціокультурне та професійне значення предмету «Іноземна мова», його основні завдання та прогнозовані результати;
- 2) надати студентам цілісну картину інтеграції предмету з професійно-спрямованими дисциплінами з урахуванням пріоритетних складових;
- 3) відобразити соціокультурні та професійно важливі компетенції, які допомагає розвинути саме вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Арістова Н. О. Теоретична модель організації навчальної діяльності в процесі формування мотивації вивчення іноземної мови студентами вищих навчальних закладів освіти. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2007. Вип. 3. Ч. I. С. 18-22.

2. Бленька Т. Л. Дистанційне навчання іноземним мовам на базі телекомунікаційних технологій. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2002. Вип. 21. С. 152-155.

3. Довгань Л.І. Формування мотивації вивчення іноземної мови студентів немовного вищого навчального закладу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2009. Вип. 26. С. 95-98.

Руцишин Надія Михайлівна,

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу;*

Козак Анастасія Русланівна,

*здобувач вищої освіти спеціальності “Фінанси,
банківська справа та страхування” ОПП “Фінанси,
банківська справа та страхування”;
Львівський торговельно-економічний університет*

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Безробіття являє собою явище за якого певна частка населення не має змоги реалізувати своє право на працю та винагороди (заробітної плати) як джерела існування. Кожна країна зацікавлена у низькому рівні безробіття та високій зайнятості робочої сили, але жодне суспільство не може забезпечити роботою всіх працездатних. Безробіття – одна з найбільших проблем, з якою стикається населення України. Основними причинами виникнення цього феномену є:

- ✓ повномасштабне вторгнення росії на територію України,
- ✓ міграція населення у прифронтових регіонах,
- ✓ відсутність відповідних економічних умов, для застосування робочих своїх навичок у продуктивній роботі за гідну плату,
- ✓ неефективне використання робочої сили у минулому.

Це явище вважається як соціальною, так і економічною проблемою. Виникнення безробіття має безліч негативних наслідків:

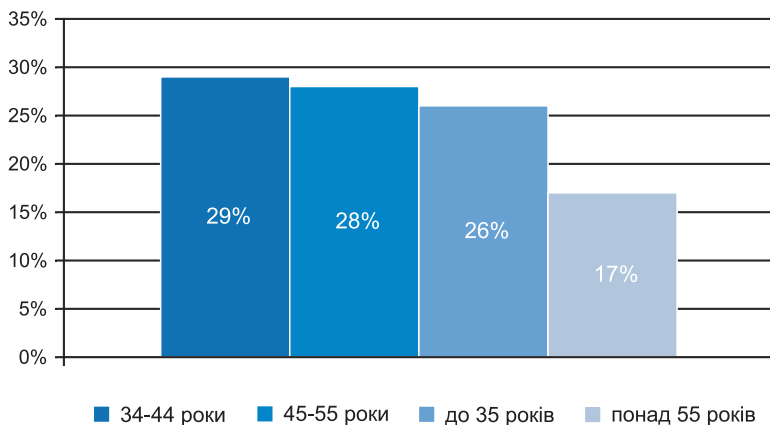
- ✓ посилення соціальної напруги,
- ✓ збільшення кількості осіб з психічними розладами,
- ✓ зменшення надходжень податків,
- ✓ падіння ВВП,
- ✓ зменшення життєвого рівня населення,
- ✓ зростання витрат на допомогу безробітним,

- ✓ поділ суспільства за соціальними групами,
- ✓ загострення криміногенної ситуації.

Через війну в Україні, за даними Міжнародної організації праці, було втрачено близько 5 млн робочих місць, що у довоєнний період становить 30 % зайнятості. Проте, дані не повністю показують ситуацію, адже багато безробітних не є зареєстрованими й значна частина населення покинула країну. Водночас кількість вакансій поданих в Державну службу зайнятості сягає 25,1 тис. од., що на 65 % менше у порівнянні з аналогічним періодом у 2021 р. (71,8 тис. од.) [1].

Станом на 1 липня 2022 року через суттєву різницю між пропозицією та попитом робочої сили, приблизно, на одне вільне робоче місце претендувало 13 безробітних, коли на відповідну дату 2021 року – 5 осіб.

У загальній сумі, станом на 1 травня 2022 року, зареєстрованих безробітних жінок було більше – 61 %. Значна частина безробітних зареєстрована віком 34-44 роки – 29 % та 45-55 років – 28 % (рис. 1).

Рис. 1. Структура безробітних за віком в Україні станом на 1 травня 2022 р.

Джерело: складено на основі [2]

Також змінились сфери діяльності незайнятих осіб (рис. 2). До початку війни більшість осіб були зайняті у сфері торгівлі – 19 %, у сільському, лісовому та рибному господарстві – 16 %, у сфері державних управлінь, обороні та обов’язкового соціального страхування – 15 %, у переробній промисловості – 14 %, в інших сферах діяльності – 36 %.

Рис. 2. Сфери діяльності зареєстрованих безробітних до початку повномасштабної війни в Україні у 2021 році, %

Джерело: складено на основі [2]

Проте, сьогодні основу частину діяльності посідає сільське господарство – 39% (рис. 3), яке складає значний відсоток усієї структури зайнятості населення в порівнянні з 2021 роком, переробна промисловість та сфера торгівлі займають по 12%, галузь оборони та державного управління – 11%. Інші сфери діяльності охоплюють 26% від усієї структури зайнятості.

Рис. 3. Сфери діяльності зареєстрованих безробітних після повномасштабного вторгнення в Україну у травні 2022 року, %

Джерело: складено на основі [2]

За прогнозом Міжнародної організації праці, якщо негайно припинити військові дії, можна швидко відновити 3,4 млн робочих місць, що скоротить безробіття до 8,9 %. Проте, за умови продовження війни втрата робочих місць досягне 7 млн осіб або 43,5 % [1].

На цей момент підприємства майже усіх сфер планують скоротити персонал до третини, що ускладнить ситуацію на ринку праці.

Проаналізувавши сучасний стан безробіття в умовах війни, можна зробити висновок, що основною проблемою є активні бойові дії на території України та незбалансованість попиту і пропозиції робочої сили. Саме тому держава веде активну політику врегулювання даної ситуації. Центральна та місцева влада з початку війни намагаються допомогти тимчасово безробітним і стимулювати працевлаштування. У квітні був ухвалений Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань функціонування сфер зайнятості та загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в період воєнного стану”, який спрощує процедуру отримання допомоги та статусу безробітного [3]. Також вагомим кроком держави було ухвалення закону про нестандартні форми зайнятості, тобто фриланс, згідно з яким працівник може легально поєднувати роботу на кількох підприємствах і мати базові соціальні гарантії. Важливим нововведенням стала програма компенсації витрат на оплату праці внутрішньо переміщеним особам. За кожну працевлаштовану внутрішньо переміщену особу держава надає 6,5 тис грн. Таку допомогу учасники отримують впродовж 2 місяців. За даними Мінекономіки, станом на липень, близько 9 тис осіб вже працевлаштовані, а роботодавці отримали понад 37,3 млн грн.

Значним кроком для підтримки економіки є розвиток бізнесу, що несе за собою створення нових робочих місць. Для заохочення безробітних громадян відкривати власну справу, уряд розпочав реалізацію проекту з грантової безповоротної підтримки нових бізнесів. Він отримав назву “є Робота”. Основним завданням програми є створення нових робочих місць, а також можливість оформлення заяв на отримання грантів онлайн, через “Дія”. Програма охоплює декілька проектів в різних сферах. У серпні було подано близько 8 тис заяв [4].

Сектор для подальших дій із працевлаштування громадян є ще досить великим. Одним із таких аспектів є збільшення попиту на робочу силу шляхом створення державних замовлень з важливих напрямків. Наприклад, предметом замовлень можуть бути ремонтно-відновлювальні роботи, розбирання завалів, будівництво доріг, захисних споруд, мостів, шкіл, лікарень, вантажні, сільськогосподарські роботи тощо.

Змінити ситуацію можна і завдяки державного сектору економіки, а саме збільшувати обсяги виробництва на підприємствах енергетики, оборонного сектору та інших важливих галузей.

Список використаних джерел

1. Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/mizhnarodna-orhanizatsiia-pratsi-mop/>
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20/>
4. Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/static/contacts>

Савенко Тетяна Дмитрівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов,

Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Савенко Олександр Миколайович,

професор кафедри PR та журналістики

Київського національного університету культури і мистецтв;

Гаврисевич Анна Сергіївна,

завідувач відділом по роботі з іноземними громадянами,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

УДОСКОНАЛЕННЯ ШЛЯХІВ І МЕТОДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧОГО ВІДДІЛЕННЯ

Важливим напрямом перебудови процесу навчання у виші є удосконалення програм курсів дисциплін з метою покращення та прискорення мовно-мовленнєвої підготовки інофонів до занять на I курсі. У зв'язку з цим велике значення набуває акцентація та генералізація змісту матеріалу, яка реалізується на практиці шляхом узагальнення та систематизації знань.

Саме у виділенні головного, суттєвого в узагальненні та систематизації основ науки, які вивчаються, заключаються найбільш доступні можливості для управління розвитком продуктивного мислення студентів, збільшення обсягу пам'яті, підвищення мотивативаційного інтересу до власне самого процесу оволодіння знанням. Усього цього можна досягти за умови неодмінного посилення самостійної роботи студентів у процесі навчання. Важливим фактором активного сприйняття та переробки отриманої на занятті нової інформації є системно-структурний аналіз нового навчального матеріалу. Для поглиблення наочної результативності такого аналізу доцільно створити таблиці та схеми, за допомогою яких можна дослідити ступінь ефективності систематичного подання, сприйняття, освоєння і закріплення знань студентами. Окрім вказаного, це також формує у студентів навички діалектичного мислення: установа двосторонніх взаємозв'язків між характеристиками різних явищ (або одного й того ж явища) дозволяє робити знання студентів більш глибокими, міцними та гнучкими.

Наочно установити й осмислити логічний взаємозв'язок між основними поняттями тієї чи іншої науки дозволяють саме згадані вище структурно-логічні схеми. Набуті студентами навички у складанні таких схем формують творче, аналітичне мислення, дозволяють розвивати потяг до різнопланової самоосвіти, дають можливість скоротити час вивчення теми і використати отриманий резерв часу для вирішення інших завдань пошукового характеру. Відтак завдання саме пошукового характеру необхідно включати в індивідуальні завдання, які виконуються студентами як вдома, так і в аудиторії.

Для посилення зустрічної активності студентів, які навчаються на підготовчому відділенні, розвитку їхніх здібностей, опанування практики самостійної роботи, досягнення необхідності пізнання істини, а також усунення негативних явищ фізичного і психологічного перенавантаження необхідно:

- на початковій стадії створення груп необхідно брати за основу психологічні принципи та обґрунтування саме такого її формування з урахуванням типу розумової діяльності студентів (за необхідності можливе переформатування груп упродовж року);
- регулярно переглядати й удосконалювати навчальні програми з урахуванням сучасних вимог до навчального процесу;
- застосовувати різні методики презентації навчального матеріалу (враховувати обсяг, рівень володіння мовою, місце пропонованої

теми у системі міжпредметних зв'язків);

- удосконалювати систему контрольних заходів шляхом варіювання та співвідношення аудиторних та позааудиторних занять.

Корекція навчальної діяльності студентів здійснюється протягом освоєння кожного концентру (модуля) при допомозі ієрархічно взаємопов'язаних компонентів – підручника, збірника вправ, аудіоматеріалів, текстів для домашнього читання, текстів, тощо.

Червона Світлана Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики, інформаційних

технологій та математичних методів в економіці,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ У 2014-2021 РОКАХ

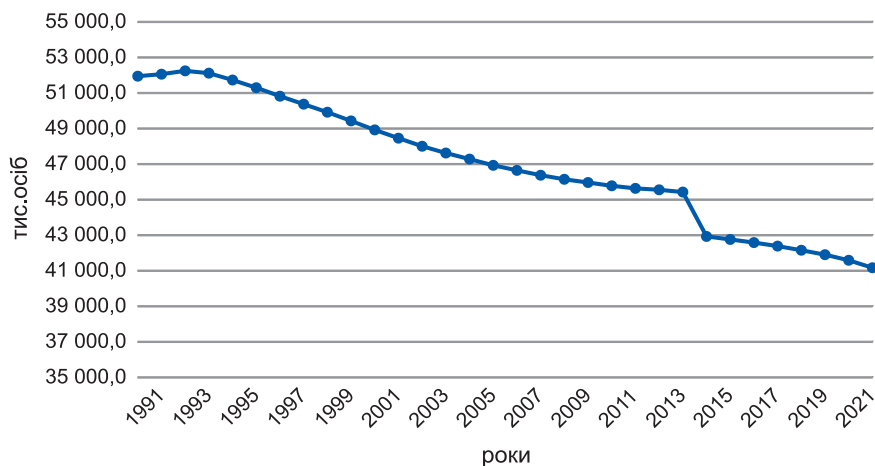
Дослідження економічного і соціального розвитку країни потребує врахування демографічних факторів. Це пояснюється тим, що населення, а також його окремі соціально-демографічні групи, є учасниками економічного процесу та одночасно виступають й споживачами його результатів. Тому для прийняття виважених й обґрунтованих управлінських рішень у економічній та соціальній сферах необхідно використовувати інформацію про населення.

Дослідження населення передбачає:

- ✓ оцінку чисельності, складу й структури населення;
- ✓ характеристику руху населення.
- ✓ прогнозування перспективної чисельності населення.

За даними ООН Україна за чисельністю населення станом на липень місяць 2020 року займала 35 місце в світі [1]. Серед країн, які потрапили до ТОП-40 рейтингу країн світу за чисельністю населення лише в Україні та Польщі має місце зменшення чисельності населення порівняно з 2015 роком.

За даними Державної служби статистики України [2] чисельність населення в Україні зменшується з 1994 року. Найбільш істотне зниження чисельності населення сталося у 2014 році й пов'язано з анексією росією частини території нашої країни: Автономної республіки Крим та частини Луганської та Донецької областей (рис. 1).

Рис. 1. Чисельність наявного населення України станом на 1 січня 1991-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [2]

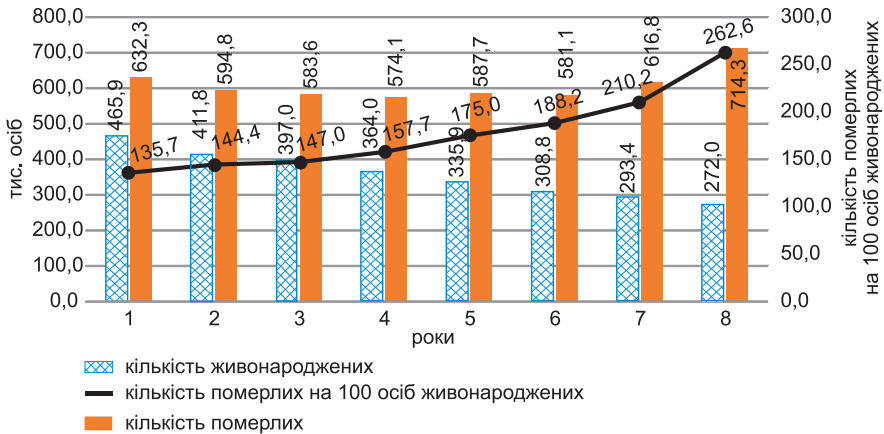
За період військового протистояння України й росії середньорічна чисельність населення України зменшилась на 3,8 % або на 231,9 тис. осіб (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка середньорічної чисельності наявного населення України у 2014-2021 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [2]

Зменшення населення в Україні відбувається під впливом природного скорочення: за рахунок перевищення смертності над народжуваністю. Якщо у 2014 році на 100 народжених припадало в середньому 136 померлих, то у 2021 році цей показник збільшився майже в 2 рази і становив 262,6 померлих (рис. 3).

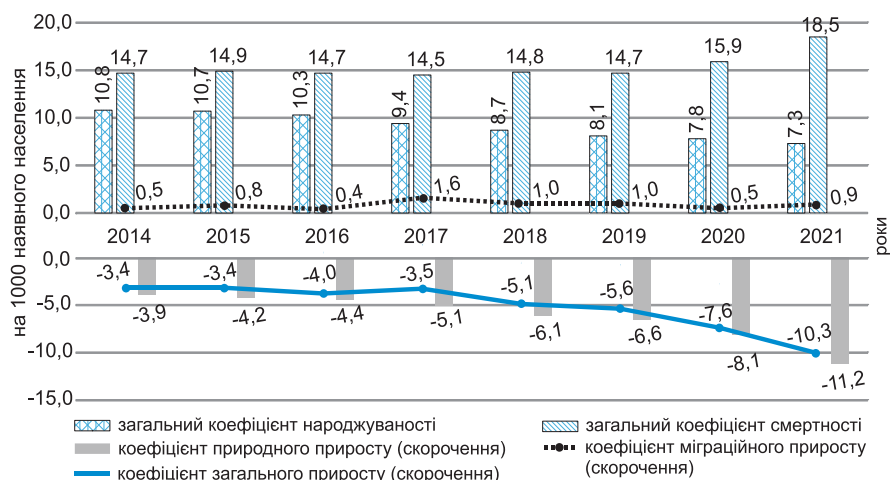
Рис. 3. Чисельність народжених, померлих та їх співвідношення в Україні у 2014-2021 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [2]

Інтенсивність руху населення України, що характеризується коефіцієнтами природного, механічного та загального приросту (скорочення), свідчать про депопуляцію (рис. 4).

Депопуляція спричинена в Україні значним перевищенням смертності над народжуваністю. Протягом досліджуваного періоду загальний коефіцієнт народжуваності зменшився на 32,4 % і відповідно до міжнародної оцінної шкали основних демографічних показників [3, с.124] з дуже низького рівня перемістився до надзвичайно низького рівня, а коефіцієнт смертності збільшився на 29,9 % і відповідно до зазначеної шкали із середнього рівня перемістився до високого. При цьому коефіцієнт природного скорочення збільшився у 2,87 рази, а коефіцієнт загального скорочення – у 3 рази.

Дослідження демографічної ситуації в Україні протягом 2014-2021 років свідчить про депопуляцію, що склалася внаслідок як соціально-економічних проблем в економіці країни, так і пандемією КОВІД-19.

Рис. 4. Показники інтенсивності зміни чисельності населення України у 2014–2021 роках

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [2]

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до значного зменшення чисельності населення внаслідок вбивств цивільних та військових українців, примусової депортації громадян України з тимчасово окупованих територій до росії, більше 8 мільйонів українців вимушені були шукати тимчасового захисту в країнах ЄС [4]. Наразі за даними ООН кількість українських біженців зі статусом тимчасового захисту в Європі перевищила 4 мільйони [5]. Отже, погіршення демографічної ситуації в Україні відбуватиметься й надалі.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_населенням_Населення_\(1991-2021\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_населенням_Населення_(1991-2021)). URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
2. Демографічна статистика: навч.-метод.посібник для самот.вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2003. 132 с.
3. Близько 5 мільйонів українських біженців уже повернулися з ЄС в Україну, – глава Єврокомісії. URL: <https://biz.censor.net/n3367405>
4. Число українських біженців зі статусом тимчасового захисту в Європі перевищило 4 мільйони – ООН. URL: <https://biz.censor.net/n3371019>

Черушева Галина Батрбеківна,
*кандидат педагогічних наук, професор кафедри
філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку України пріоритетна увага надається підготовці нової генерації висококваліфікованих управлінських кадрів із нестандартним мисленням, які здатні опанувати соціально-світоглядною парадигмою національного державотворення з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Ефективність управління в системі соціально-економічних відносин залежить від знання психологічних основ спілкування, соціальних, культурних та комунікативних навичок. У зв'язку з цим актуальним постає питання про залучення до управління соціальними інститутами кваліфікованих працівників, які готові до ефективної співпраці як з партнерами по бізнесу так членами трудового колективу.

За думкою Ф. Тейлора, управління це мистецтво керівника знати, що треба зробити та як це зробити найкращим і найдешевшим шляхом. Він визначив чотири управлінські функції: вибір мети, вибір засобів, підготовка засобів, контроль результатів.

Аналіз основних напрямів управлінської діяльності дозволяє стверджувати, що спілкування складає основу системи «людина-людина». Усвідомлення сутності управлінської комунікації в системі соціально-економічної сфери, що покладена в основу виробничих відносин і зв'язків, зобов'язує керівників приймати рішення відповідно до загальнолюдських цінностей, інтересів і потреб кожного працівника і колективу в цілому, бути провідником стратегії ділового та міжособистісного спілкування.

Успішна робота керівника більшою мірою залежить від того, наскільки він володіє культурою спілкування. Тому і в програмах професійної підготовки управлінських кадрів, і на курсах перепідготовки неодмінно передбачені заняття по культурі ділового спілкування, етиці службових відносин.

Людина не може жити, працювати, задовольнити свої матеріальні та духовні потреби, не спілкуючись. В процесі індивідуального розвитку людини спілкування виступає необхідною умовою співіснування у соціальному середовищі.

Спілкування в психології вживається в різних значеннях:

- ✓ як обмін думками, переживаннями, почуттями;
- ✓ як особливий вид людської діяльності;
- ✓ як специфічна форма інформаційного зв'язку.

Спілкування забезпечує зв'язок та взаємодію людей в процесі виробництва, сприяє встановленню соціальних відносин, завдяки різним формам контактів.

З точки зору функціонального аналізу управлінської діяльності, спілкування є не стільки умова, скільки компонент, самостійна частина цієї діяльності. Аналізуючи управлінську діяльність, слід зазначити що спілкування визначається як «комунікативно-регулююча» або «комунікативно-організаційна» функція керівництва. Управлінське спілкування забезпечує ефективність і навіть саму можливість управлінських дій, водночас виступає як специфічна управлінська дія або як її компонент. Від інших видів спілкування керівницьке спілкування відрізняється тим, що через нього і завдяки йому вирішуються управлінські задачі. Ключовими завданнями управлінського спілкування з підлеглими, це: надання розпоряджень, вказівок, рекомендацій, порад; отримання «зворотної» інформації від підлеглого про хід роботи; надання оцінки діяльності працівників в цілому та за конкретне виконане доручення.

Правильно організоване керівницьке спілкування є каталізатором управлінської діяльності. Недостатній рівень комунікативної культури керівника ставлять під питання успішність роботи як його самого, так і колективу в цілому. Важливо зазначити, що не завжди спілкування, управлінське за формою, є керуючим по суті.

Керівницьке спілкування в системі управління буде результативним за дотриманням, як мінімум, двох умов:

- ✓ якщо за його допомогою вирішуються управлінські задачі;
- ✓ його учасники отримують можливості для самореалізації, самовдосконалення, досягнення успіху.

Керівницьке спілкування потребує: чіткості у визначені цілі діяльності як всієї організації, так і кожного працівника; зосереджені уваги партнерів на ключових аспектах розмови, що їх об'єднує; забезпечення зворотного зв'язку зі співрозмовником в процесі спілкування.

Аналіз досвіду роботи управлінських кадрів дозволив зробити висновки, що більшість з них впевнені, що володіють навичками спілкування.

На жаль, практика свідчить, що ефективно вміють спілкуватися далеко не всі. За результатами досліджень саме керівники за родом своєї

діяльності більш ніж половина робочого часу витрачають на спілкування. Проведення нарад, засідань, бесід, переговорів, дискусій, звіти тощо – усе це різні форми ділового спілкування.

Комунікація є умовою і елементом управлінської діяльності, тому ефективним слід вважати що спілкування забезпечує досягнення цілей за допомогою оперативної передачі необхідної інформації, оптимального психологічного впливу, взаєморозуміння між об'єктом і суб'єктом управління та їх оптимальної взаємодії.

Управлінське спілкування – двосторонній процес, зумовлений необхідністю здійснення управлінських функцій шляхом встановлення відносин, організації взаємодії, налагодження зворотного зв'язку, досягнення взаєморозуміння між його учасниками. Ефективність спілкування досягається базуючись на моральних цінностях та культурі поведінки, які сприяють розвитку співпраці.

Послідовник Тейлора А. Файоль підкреслював, що управляти – це вести підприємство до мети, намагаючись найкращим чином використовувати його ресурси. За його думкою управління полягає в тому, щоб: передбачати (вивчати майбутнє – програму дій); організовувати; розпоряджатися; узгоджувати; контролювати. **Саме спілкування складає основу всіх цих дій.** А ефективність управлінського спілкування слід розглядати в комплексі управлінської діяльності в цілому.

Насамперед нас цікавить характер зв'язку між керівником й підлеглими. Керівництво в рамках науки управління можна охарактеризувати як процес спрямованості зусиль колективу та особистості на виконання загальних задач, поставлених перед організацією. Соціальна психологія визначає керівництво як уособлена форма соціального контролю та інтеграції усіх механізмів і способів соціально-психологічного впливу з метою досягнення максимальної ефективності.

Шевчук Володимир Олександрович,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕРА НООСФЕРИ І ПРИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ: ЧАС ПЛЕКАННЯ РЯТІВНИХ МЕСЕДЖІВ

Кровопротитна війна, мету якої путінська Росія вбачає у тотальному винищенні українства, спричиняє необхідність екзистенційного розгляду та призначення України, принципово нового розуміння світоглядних цінностей, якими віковічно володіє українство. Осягнення цієї проблематики потребує новітніх підходів до її дослідження [1, с.211-215]. Розпочинаючи нинішню війну, загарбник декларував намір денацифікувати та демілітаризувати Україну упродовж кількох днів. Проте Україна не тільки провалила російський блиц-кріг – вона миттєво опинилась в епіцентрі міжнародної політики. Що більше: перебрала на себе лідерство в сучасній геополітиці.

Людству належить збагнути сутність парадигмальних змін, які Україна спричинила у перші дні війни, коли Збройні Сили, бійці територіальної оборони і найбільш відважні представники народу зламали наміри загарбника. Належить зрозуміти і визначальний чинник у мисленні та діях нації, завдяки якому Україна осягає і змінює світоустрій та перебіг історії.

Понад три десятиліття з часу, відколи українство осмислює своє глобальне призначення, воно дедалі глибше усвідомлює, що духовно-інтелектуальне надбання нації покликане бути рятівним, а місія – глобальною і вселюдською. В умовах найкривавішої війни ХХІ століття Україна започатковує відлік новітнього історичного часу і закладає будову принципово нової архітектури світу. Глобальні зрушення у часопросторі відбуваються завдяки питоמו українським життєдайним цінностям, що мають світоглядну основу, закорінену в глибинах національної історії.

Зусиллями визнаних світом мислителів та їхніх послідовників примножуються ці життєствердні інтелектуальні здобутки. З ініціативи аграріїв – рушіїв рятівного господарювання – запроваджуються технології, основою яких є наукові і практичні досягнення, спрямовані на дбайливе ставлення до землі і природи. Сучасне українство дедалі нагальніше потребує адекватного ері ноосфери рятівного урядування: апробовану національною історією 1000-літню парадигму влади, керованої розумом, мусить змінити влада, керована рятівним знанням. Загартоване випробу-

ваннями громадянське суспільство покликане проявити себе як оберіг і першоджерело влади: новітня владна парадигма потребує невідкладної імплементації завдяки політичній волі подвижників, середовищем плекання яких є глибинні пласти духу й інтелекту нації.

Відстоюючи життєдайні цінності і стаючи на їхній захист, українство демонструє світові готовність протистояти смертоносним є проявом егоїзму – вони мають гуманну загальнолюдську спрямованість. Рятівне надбання, яким володіє Україна, у XXI столітті стає визначальною для її перемоги силою. В умовах гібридної війни ця духовно-інтелектуальна сила, що іменується «м'якою», насправді здатна завдавати нищівної поразки окупанту, його поплічникам і колаборантам. Заради втілення рятівної місії – національної і вселюдської – Україна приречена на перемогу.

Безальтернативність місії, закоріненої у володінні життєствердним надбанням, здатність опановувати це надбання, перетворюючи його в актуальні геополітичні ініціативи, створюють підстави для набуття Україною статусу глобального гаранта інтелектуальної безпеки.

Підтверджуючи ці наміри адекватними міжнародними ініціативами, Україна покликана пропонувати світу Загальнолюдську декларацію прав націй і народів на рятівне знання [2]. Усвідомлюючи, що нині тільки воно здатне бути основою сталого розвитку і безпечного майбутнього нації та цивілізації, українське суспільство має ініціювати підготовку національної версії Спеціальної доповіді ООН «Наша глобальна місія». Формально вона може бути подібною доповідям «Наше спільне майбутнє» (1989) чи «Наше глобальне сусідство» (1995). Змістовно українську доповідь належить будувати виключно на рятівних засадах. Громадянське суспільство також має ініціювати скликання у Києві чергового Саміту зі сталого розвитку «Ріо 30+» і наполягати на його життєствердній основі. Сталий розвиток, пріоритетом якого є захист інтересів нащадків, покликаний мати саме цю основу. Як засновниця ООН, Україна має доносити до світового співтовариства усвідомлення значущості власних меседжів про підтримку руху до суспільств знань – ці знання також повинні бути рятівними. Що більше: виключно життєдайні наративи мають «пронизувати» чинні доповіді ЮНЕСКО про цифрову економіку та інформаційні технології, інші міжнародні документи, що визначають інтелектуальну безпеку сучасних суспільств. Україна має наполягати на імплементації своїх життєствердних ініціатив: майбутні суспільства, спільноти та індивіди покликані творити світоглядні блокчейни - рятівні ланцюжки «знань-інформації-даних», завдяки яким життєствердні смисли витіснятимуть смертоносні патерни.

В умовах, коли російські окупанти грабують збіжжя і спалюють ниви, бомбардують елеватори, порти і зерновози, а світова спільнота проявляє стурбованість загрозою планетарного голоду, хоча менше року тому недооцінювала значущість українського зерна, маємо декларувати готовність бути глобальним гарантом продовольчої безпеки. Беручи на себе зобов'язання світового виміру, Україна має пов'язувати його із рятівним інтелектуальним надбанням, яким віддавна володіє, усвідомлюючи власні можливості примноження й опанування продовольчого потенціалу для нарошування національної і глобальної безпеки.

Монетарна ініціатива, виголошена українськими інтелектуалами ще два десятиліття тому, містить глибоко життєдайний вимір. Рятівна ініціатива України полягає у необхідності зробити тонну або центнер пшениці новітнім еталоном вартості, що дасть можливість порятувати від голодної смерті сотні мільйонів землян [3, с. 482].

Світове українство усвідомлює небезпеку загроз, що постали перед міжнародним співтовариством, рукотворно обмеживши безсмертя людства. Повстаючи проти найзлочиннішої у XXI столітті війни та найбрутальніших знущань над людьми і природою, що спричинені війною, глибоко усвідомлюючи небезпеку подальшої збройної ескалації, українство покликане звернутися до можновладців світу з ініціативою започаткування негайного демонтажу найдеструктивнішої в людській історії зброї.

Суспільства країн світу мають розпочати рішуче спростування застарілого розуміння “безпеки”, що спричиняє нищення довкілля і людності. Адже гігантські обсяги природних і людських ресурсів, створені розумом і працею багатьох людей інтелектуальні багатства та матеріальні блага донині продовжують спрямовуватися на досягнення “безпеки”, яка насправді являє собою ілюзію, бо її “підкріпленням” є ядерна та інші види зброї, здатні знищити Землю кілька десятків тисяч разів.

Постає логічне питання: а якими запасами харчів позиціонує теперішнє людство задля того, аби гарантувати сучасникам і нащадкам хоч би найелементарнішу безпеку – продовольчу? Позбувшись найбільш руйнівної зброї ще три десятиліття тому, нинішня Україна має усі підстави для того, аби перебрати на себе місію держави-гаранта ядерного роззброєння планети. Володіючи рятівним знанням, маючи потенціал для дотримання продовольчої безпеки, Україна покликана стати глобальним гарантом «м'якої сили» як фундамента принципово нової безпекової парадигми.

Утверджувати новий відлік світової історії і новітню архітектуру світоустрою, доносити до мешканців планети питомо українське життє-

ствердне надбання в галузях мислення, господарювання й урядування, робити його засобом порятунку землян – у цьому полягає покладена на Україну глобальна місія, яку вона покликана здійснити. Людство мусить збагнути, що заради втілення місії, спрямованої на порятунок людства, українство має перемогти.

Серед викладених положень найважливішими вважаємо наступні. Питомо українське світобачення, котрим володіє нація, у той же час є вселюдським і має позиціонуватися як спільне надбання людства.

Опановуючи цілісність цього надбання, українство започатковує новітню – рятівну – еру світової історії на противагу «зіткненню цивілізацій» чи горезвісному “кінцю історії”.

Осягаючи розбудовчу місію, яку вона покликана імплементувати, проявляючи себе у ролі новітньої лідерки планетарного облаштування, Україна покликана розбудовувати принципово новий – життєствердний – світоустрій, керуючись національним світобаченням, яке належить власним і загальнолюдським нащадкам.

Глобальним призначенням України в епоху ноосфери стає невідкладне донесення до міжнародної спільноти властивих нації сенсів життєдіяльності, котрі мають стати надбанням людства. Життєдайну велич української місії належить підіймати на цивілізаційний рівень, якого заслуговує українська духовно-інтелектуальна, культурно-мистецька і просвітительська першість у відстоюванні рятівних цінностей – якраз вони є і питомо національними, і загальнолюдськими.

Список використаних джерел

1. Шевчук В.О. Рятівні світоглядні цінності як освітні орієнтири: виклики війни і повоєнного розвитку. Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. III Всеукр. наук.-метод. конф. (Суми, 18 червня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. 230 с.

2. Жулинський М., Шевчук В. Плекаймо життєдайне надбання – українське і вселюдське! URL:

<https://www.facebook.com/people//100067713222690/>

3. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. Київ: «Кліо», 2015. 680 с.

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

**МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
ПИЛИПЕНКА**

Комп'ютерна верстка – Грищенко І. О.

Підписано до друку 07.12.2022. Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.- друк. арк. 34,75. Обл.-вид.арк. 39,25.
Тираж 100 прим. Зам. № 00.